

קובץ גליונות

חג הפסח

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

במעמד גדולי ישראל כינוס מרומם לסיים כתיבת "הבורות"
ע"י מאות תלמידי ישיבות קטנות בוגרי "קרן ההסעות"

בברכת
פסח כשר ושמח!
מערכת "קובץ גליונות"

לעילוי נשמת

ר' צבי הערש ב"ר שרגא פייבל קנול ז"ל

נלב"ע י"ח ניסן תשי"ג

תנצב"ה

ניתן לשלם באשראי במכשירי קהילות ונדירים שבבתי הכנסת

להקדשות ע"ג הקובץ ניתן לפנות למס' 053-3145900 | k.gilyonot@gmail.com

צו - שבת הגדול

עיר	הדלק"נ	מוצ"ש	ר"ת
ירושלים	6:22	7:35	8:15
בני ברק	6:37	7:37	8:12
קרית ספר	6:31	7:36	8:14
בית שמש	6:21	7:36	8:14
אופקים	6:31	7:37	8:13
חיפה	6:30	7:37	8:13

בחסות:

גינות דוד

לגור בבני ברק, לחיות על הפארק!

03-900-9944

חג הפסח

עיר	הדלק"נ	מוצ"ש	ר"ת
ירושלים	6:25	7:38	8:15
בני ברק	6:41	7:40	8:17
קרית ספר	6:34	7:39	8:16
בית שמש	6:25	7:39	8:16
אופקים	6:34	7:40	8:17
חיפה	6:34	7:41	8:18

בחסות:

גינות דוד

לגור בבני ברק, לחיות על הפארק!

03-900-9944

לכל הקוראים והלומדים החשובים שליט"א

הקדישו את יקיריכם ע"ג הקבצים באחת משבתות השנה, ותהיו שותפים בזיכוי הרבים הגדול להגדיל תורה ולהאדירה.

- כ"ד ניסן שמיני • כ"ב אייר בהר • כ"א סיון שלח • כ"ו תמוז מטות • ט"ז אלול כי תבא
- א' אייר תזריע • בחוקותי • כ"ח סיון קרח • מסעי • כ"ג אלול נצבים
- מצורע • כ"ט אייר במדבר • ה' תמוז חקת • ד' אב דברים • וילך
- ח' אייר אחרי • ז' סיון חג • ה' תמוז חקת • י"א אב ואתחנן • א' תשרי ר"ה
- קדושים • השבועות נשא • י"ב תמוז בלק • ב' אלול שופטים • וי"כ
- ט"ו אייר אמור • י"ד סיון בהעלתך • י"ט תמוז פינחס • ט' אלול כי תצא • חג הסוכות

לתשלום/לתרומות

במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבהכ"נ:

יש לבחור בלחצן קופות נוספות,

חיפוש, ולכתוב קובץ גליונות.

בטלפון:

נדרים פלוס: 03-7630585 שלוחה 486

קהילות: 073-2757000 שלוחה 4311

בהעברה בנקאית:

מרכנתיל-17 | סניף: 745 | מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

להקדשות/לפניות

להקדשות ע"ג הקובץ / למעוניינים לפתוח מוקד

הפצה באיזור מגוריהם / לשאר ענייני הקובץ -

ניתן לפנות למו"ל:

טל': 053-3145900 פקס: 077-2092005

מייל: k.gilyonot@gmail.com

כתובת: רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

לקבלת הקובץ במייל ניתן להצטרף

ע"י שליחת מייל לכתובת:

kovetz+subscribe@googlegroups.com

יו"ל בסיוע: יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע. ר.

לכל ידידינו היקרים
בברכת פסח כשר ושמח
יצחק גולדשטון

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

❧ "בעלי אסופות" ❧

בדיקת חמץ ושריפתו במחיצת רבינו זצ"ל

הנה מעמד בדיקת חמץ בבית רבינו זצ"ל היה מעמד מרומם של יראת שמים וחרדת הדין, ולאידך גיסא מעמד של שמחת המצוה ועשייתה לכל פרטיה ודקדוקיה.

זכיתי להיות שנים רבות מסייע לדבר מצוה בבדיקת חמץ ושריפתו אצל רבינו זצ"ל משנת תש"נ ואילך, ואחר ששאל מאאמו"ר זצ"ל, וחזר ושלחני לשאול **מידי שנה**, ליטול רשות מעמו שמסכים לדבר בשמחה [ויש מי שעוזר לו], היה זה בחינת 'גדול עומד על גבו', בפרט בשנים שקודם ה'בר מצוה', שהיה ממש אווז כל העת בידי, ומשגיח על הבדיקה שתהיה לכל פרטיה ודקדוקיה, והיה נותן לי לאחוז הנר, וכשראה שמתפטף שעוה על ידי הסיר השעוה בסבלנות, ולאורך כל הבדיקה היה מורה איך לבדוק, ומספר עובדות מאביו והחזו"א, ושולח כסדר לשאול אצל הרבנית ע"ה על דברים עם הם 'פיסחדיק' ואי"צ לבדוק, ובמה שהיה לו ספקות אמר ליתן במקום המכור לגוי.

ואכתוב כפי העולה כעת בזכרוני בס"ד, רבנו היה מזדרז אחרי מעריב לעלות תיכף לביתו ללא שיהיו, ולא ככל יום שהיו עיכובים של שאלות, והיה מוציא מהארון סידור בית יעקב להגרי"ע זצ"ל ומעיין מעט בהלכות ואומר ה'לשם יחוד', והיה מכין כמה נרות לצורך הבדיקה, נר א' גדול מחלב שיהיה מוכן ודולק בפמוט על השולחן, שאם יכבה נר השעוה שעמו בודקים, שיהיה מיד מזומן ממה להדליק, והיה מכין כמה נרות שעוה לבדיקה שיהיה עוד נר אחר שנגמר הראשון [כי הבדיקה ארכה תמיד כמה שעות גם אחרי העזרה], ואגב כשראה שעומד להסתיים הנר הראשון אמר לי שחבל על מותר הנר, ואמנם יש שנהגו לשרוף את שיירי הנר בשריפת חמץ, אבל אני ילמד אותך 'כחם על הנר' מה לעשות, והראה לי איך מדבק שיירי נר הראשון לנר החדש שידלוק עד תומו, והיה משאיר אור החשמל דולק בעת הבדיקה ואמר שכן נהג מרן החזו"א.

הברכה היה מברך בחדר הספרים עם כובע וחליפה [אף שאת תחילת הבדיקה עשה במטבח ששם עיקר אכילתו ושם החביאו העשרה פתיתים והיה בודק שם המגירות והגז ושאר פינות החדר והריצפה ומה שיכל בדק בעצמו ומה שלא יכל עשה ע"י שליח, ואחרי שמצאו ה' פתיתים הוריד הכובע והחליפה וההלך לבדוק בחדש שינה], וקודם הברכה היה אומר כל שנה שכל מי שרוצה לסייע בבדיקה יכין לצאת כעת בברכה, ואמר שלא מדבר עד שימצאו עכ"פ העשרה פתיתים, וגם אח"כ דיבר רק מה שסבר שהוא מענין הבדיקה, או שיועיל לזרז המסייעים בעדו שיבדקו היטב,

לדוגמא, ראיתי ששואל א' המסייעים רחש"ס נ"ו, לשמו ושם רחוב מגוריו, וכשהשיב שגר ברחוב נחמיה הסמוך [שבאותם שנים היו גרים שם שניים מילדי] שאלו איפה נמצא רחוב זה... ולעומת זאת כשבאו אנשים ובקשו ברכות על חולים וכדומה הנהן בראשו וסימן בידו ולא ענה, ושאלתי לרבנו למה לגבי שאילת שם זה העוזר ומגוריו לא חשש להפסיק בדיבור, ואמר לי רבנו, ראיתי עליו שאם אני יתעניין בו יבדוק יותר טוב, וכנראה שמזה הטעם סיפר דברים מעניינים מאביו והחזו"א באמצע הבדיקה.

והיה חוזר ומספר מידי שנה איך אצל מרן החזון איש זצ"ל לא עשו כלום לנקיון הבית לפני הבדיקה, ולא הוצרך ליתן עשרה פתיתים, כי כל הבית היה מלא חמץ, כי מחמת חולשת הרבנית וחולייה לא יכלה לעשות נקיון קודם, והיו מגיעים כעשרה בחורים ומסייעים לבדיקת החמץ, והיה פעם שמצאו בארון נעול 'עוגה שלימה' שהרבנית ע"ה קבלה למשלוח מנות ושמה בצד שלא יאכלו, והחזו"א היה עומד עליהם בבדיקה, ואחר שעמלו להוציא החמץ ולבדוק הבית היה מביא לכל א' מצה לליל הסדר.

והיה מספר איך אביו מרן הקה"י זצ"ל היה נשכב על הריצפה ובודק בחורין וסדקים עד לפנות בקר, ולמרות זאת היה חוזר ואומר שאם לא שאנו סומכים על הנשים שניקו, לא היה מועיל זה הבדיקה...

ואגב למדנו ארחות חיים שהיה מקפיד ונותן לב, ומבקש אחר הוצאת הבגדים מהארון ובדיקת המקום, שיחזירו הכל בסדר כראוי שלא לפזר אחרי שהרבנית ע"ה טרחה לסדר, והיה אומר בחיך 'בדיקת חמץ דרבנן ולצער את השני זה דאורייתא'.

היה מוציא בכל מגירה את הדף שנתנו לפסח ובודק תחתיו, וכן במגירות במקרים פינה הכל, ובדק מגירה אחרי מגירה מתחת לכיסוי של פסח, וכן בדק כל כלי המיטה והקרשים שעליהם המזרון הוציא א' א' ובדק, ובדק כל כסא וכסא, באופן זה שא' היה עומד נגדו ומעלה ומוריד ומהפך הדבר כנגד רבינו שהיה בודק עם הנר מכל צדדיו, וכך בדק המזרונים, ובארונות הבגדים המכובסים אמר בשם החזו"א שאי"צ לבדוק הבגדים רק בין הבגדים, ואמר שמה שכיבסו גם אם יש פירורים בכיסים נפסל ממאכל כלב, ואמר שבעת הכביסה יוצאו פנים הכיסים לחוץ, בדק את הכובעים ובפרט השטריימאל אמר שמכניסים בו חמץ שאוכל עמו ביו"ט, וכן בדק הפאה של הרבנית והקופסא שלה, ברצפות אמר שכיון שזה מאוס וצריך לחפש שם רק כזית.

למרות שהיה כל החיים חס על כל רגע קטן, בבדיקת חמץ היה רגוע ושלם, למרות שהיה זה יום עמוס בעבודה של סיום הש"ס ושאר כל חלקי התורה, והיה בודק בסבלנות מאות פריטים מכל צדדיהן וצדדי צדדיהן, ומידי שנה חזר ואמר 'מרבם נכסים מרבה דאגה', וכשראה שקנו כסאות לקבלת קהל, אמר עכשיו יקח הרבה זמן הבדיקת חמץ...

וראו כל הזמן איך שהיה חרד ועירני שהכל יהיה בדוק כדת וכהלכה, וכל דבר שגמר לבדוק היה מכריז באושר בקול רם: 'כשר וישר!' והיה עונה בסבלנות לכל שאלה בעינינו הבדיקה איך וכיצד לבדוק.

כל חדר שגמר לבדוק אמר לרשום בדף מה עומד למכור, והיכן יש לעשות מחיצה ולסמן שמכור, ואמר לי, מה אתה חושב שאני מוכר את כל הספרים שלי לגוי... חס ושלוש, אני מוכר לו רק את הפירורים שבין הספרים, ולמרות שהזהיר כל השנה שלא יתנו ספרים על השולחן שאוכל מחשש מלבי"ם, מ"מ חשש ללמוד בהם בפסח, והיה בודק או מבקש לבדוק ספר שרצה ללמוד בו בפסח בבדיקת דף אחר דף במישוש היד, והיה לו ש"ס ושאר ספרים שהניח במיוחד שישמשו רק לפסח.

אחר הבדיקה אמר בשמחה ג"פ כל חמירא, וכן אחר השריפת חמץ, והרבנית היתה יורדת עמו בשמחה לשריפת החמץ, והיה אח"כ חוזר ואומר עמה בניגון מיוחד ג' פעמים כל חמירא ומסיים בקול רם 'כעפרא דארעא'!

היה לובש כובע וחליפה לשריפת חמץ, אמר לי ליקח נפט עמו לשריפת חמץ, והיה לוקח עמו שיירי מצוה של לולב מהחג לשורפו, והיה טורח בעצמו ליתן החמץ באש, ואמר שבכל כזית יש מצוה, וא"ל תמתין עם הנפט ואל תשפוך עד שנראה שהכל כבר נשרף, כי אם שופכים הנפט בתחילה זה כבר פסול ממאכל כלב, ואין כאן מצות שריפת חמץ, ולכתחילה חוששין ש'אין ביעור חמץ אלא שריפה'.

אמר לשכב על הריצפה לבדוק ולא לחשוש ללכלוך הבגד, ואמר כך היה במקדש, 'שבח הוא לזרעו של אהרן שעומדים עד ארכובותיבן בדם' שמה שמתלכלך מהמצוה ה"ז שבת. במקומות שראה שלא שייך לבדוק [צינורות ומקומות שא"א למשש] אמר לשפוף נפט, נכנס לבדוק גם במקום הרחצה וביהכ"ס וכשיצא משם שפסף ידיו מעט במים.

אמר לבדוק גם בצד התחתון של השולחן, ובמסילות התריסים וע"ג הלוקסים וקרשי הסכך, ואף בשלבי הסולם, ואמר שכשיש ילדים כל מקום נחשב מקום שמכניסים בו חמץ, וסיפר שהיה לו ילד ששמע בגן ששבוע שלם לא יהיה כעת לחם לאכול, וחשש מרעב, והחביא בכביסה 'סנדביץ' שלם' כדי שיהיה לו לאכול.

ואמר לחפש גם תחת ארונות ספרים ואף שהיה נראה שכמעט אין ריוח להכנס לשם, ובאמת מצאו בסקוויטים בשיעור חזון איש... ושקדי מרק... ושמח רבינו שמחה גדולה ואמר לרבנית ע"ה בשמחה, הנה, בשביל זה אנחנו בודקים, למרות שכבר ניקו.

והיה מספר מה שהיה אצל החזו"א שחשש לגילוי, ופעם אחת אמו הרבנית אשת הקה"י מצטה נחש בקערה של החלב, ושמח החזון איש ואמר, "הנה, בשביל זה אנחנו חוששים לגילוי", וכן סיפר שכל ערב שבת בודק הכיסים שאין שם דברים כי 'חייב אדם למשמש בבגדיו בע"ש עם חשיכה שמא ישכח ויצא', ואע"פ שזה בגדי שבת ולא אמור להיות שם כלום, ופעם א' מצא שם ארנק, והוברר שהלך לחתונה עם חליפה של שבת ונשאר שם.

היה פעם שבעת שבדק במטבח, ולפני שמצא העשרה פתיתים, התכופף לבדוק בא' המגירות כשהנר דולק תחתיו, ולפתע עלה חלק העליון של הזקן והשפם בלהבות, וכולם מהרו לדפוק על האש לכבותה, ורבו זצ"ל לא הראה שום אותות בהלה ולא הפסיק כלל, רק בגמר הבדיקה אמר כבר היה לעולמים.. גם אצל החזון איש אירע כן, והיה סופר העשרה פתיתים והרבנית היתה מסייעת בעדו עד שכלה העשרה, ואז היה מוריד הכובע והחליפה, והיה ממשיך לבדוק בחדר שינה ואח"כ בחדר הספרים ובמרפסת ושאר מבואות הבית ואף בחדר הכניסה ובמבא שלפני הבית, [הדירה העליונה היה נותן לבנו לבדוק].

המתנה שלך לאפיקומן

לאחר עשור שנים של הוצאת הגליון "דברי שי"ח" זכינו ולרגל יום היארצייט הראשון לרבינו זצוק"ל הופיע ויצא לאור הספר "דברי שי"ח" המרכז בתוכו ענינים רבים שהובאו במשך השנים בגליונות מחולק ומסודר לעשרות ענינים שונים, וכן מובא בספר המדור המפורסם שרבים ציפו לו מדי שבוע "עלי שי"ח" ממדור זה נלקטו במשך השנים חומרים רבים ופורסמו בקבצים ובספרים שונים ועכשיו סודר הכל וכל המדור מובא במלואו. בתמונה: מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א מקבל מהמחבר את הספר ומברכו שיזכה הלאה להוציא עוד ספרים מתורת מרן שר התורה זצוק"ל לקראת סיום המהדורה נותרה כמות מצומצמת של ספרים ניתן להשיג בחנויות הספרים או אצל המחבר במס': 053-3145900

ליצירת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

🕍 רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

☎ 053-3145900 📠 077-2092005

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח' או בטלפון:

נדרים פלוס 03-7630585 שולחה- 1586

קהילות 073-2757000 שולחה- 4310

שָׂגִים קְדֻמוֹנִיּוֹת עַל גְּדוּלַּת הַדּוֹרוֹת

עובדות חדשות ומדירות מפי רבינו מרן זצוק"ל!

הגאון הגדול רבי יהודה שפירא זצ"ל (גלב"ע י"ז ניסן תשס"ט)

מיד, אף שהאוויר בבני ברק היה קשה מאוד עבורה, והיו תקופות מסוימות שסבלה מאוד מכך, ועליה ניתן להמליץ את דבריו של רבי עקיבא על אשתו 'שלי ושלכם - שלה'.

בכולל חזון איש

מלבד היותם שכנים ישבו רבינו ורבי יהודה מידי יום בהיכל הכולל 'חזון איש', ומחזה בלתי נדיר היה לראות את רבינו קם ממקומו שבמערב בית המדרש, וצועד על עבר הבימה שם ישב רבי יהודה ושואל אותו שאלה שהתעוררה לו בסוגיה מסוגיות הש"ס.

בצילו של מרן החזון איש

רבינו היה רגיל לספר כי שמע ממרן החזון איש אודות גדלותו של רבי יהודה, שהחזון איש כינהו כבר בצעירותו ממש שהוא כאחד מגדולי ירושלים, ואכן רבינו מביא משמו של רבי יהודה כמה פסקי הלכה שהעיד ממרן החזון איש.

והנה דברים שכתב רבינו ב'קונטרס הזכרונות' שלו כתב-יד:

בהלכות שבת: ר"י שפירא נ"י שאלו דלפי מה שמבואר בספרו אורח חיים סימן נ"ז, בטחינה שלא בגדולי קרקע איך נהגו העולם לרסק במזלג ביצה קשה, והשיב דביצה כיון שמטבעה רכה, רק שהקשה ע"י ביסול הו"ל כחיבור בידי אדם שאין בו משום טחינה.

עוד כתב: ר"י שפירא שאל למרן לפי מה שכתב בספרו חזו"א או"ח סי' נ' סק"ט שמחמם מתכת עד שהיד סולדת בו אסור משום חצי שיעור, איך מותר לשים הכיסוי על הסיר או לאכול רותח בכף מתכת? והשיב דלא שייך חצי שיעור בדבר שאין יכול לבוא לידי ליבון, ועל ידי אוכל אין יכול לבוא לליבון. ויש מכתב ממרן ז"ל "התחלת חימום ברזל ודאי אסור אבל קדרה מלאה שאין האור שולטת בה להתיכה אין שום מלאכה עלה עכ"ל".

ובהלכות שמיטה כתב רבינו: הא דצריך להוציא לחוץ בזמן הביעור, העיד ר"י שפירא בשם מרן החזון איש שהוא דוקא במפקיר ביום האחרון, אבל אם מפקיר קודם לכן אין צריך להוציא (וכמובן שזה בתנאי שלא יחזור ויזכה בו עד זמן הביעור).

רבי יהודה בהדלקת נרות חנוכה

בבית המדרש 'לדרמן'

במשך שנים רבות שימש רבי יהודה מרבני בית המדרש 'לדרמן', ושל בני השיכון שברחוב רשב"ם, השאלות ההלכתיות בבית המדרש היו נחתכות על פיו, היו דברים שרבינו סבר אחרת, אך מפני כבודו של רבי יהודה ביטל את דעתו.

כך למשל, בתקיעת שופר של ראש השנה, בשנים המאוחרות החל רבי יהודה לשמש כמקריא בראש השנה בבית הכנסת 'לדרמן', והבעל תוקע היה רבי יצחק כהן ז"ל, ורבינו סבר כי על הבעל תוקע לעשות בשברים, הפסק של משהו בין הקולות, שאם לא כן זה תקיעה ארוכה שהולכת למטה ולמעלה, ופעם אף אמר כן לפני רבי יהודה אך הוא לא קיבל את הדברים.

הגאון הגדול זצ"ל נולד בתשרי שנת תרפ"ד בירושלים לאביו רבי שמעון זיידל, ולמד והתחנך בת"ת 'עץ חיים', כבר בצעירותו טרם נישואיו היה נוסע לבני ברק להסתופף בצילו של מרן החזון איש, ממנו קיבל את יסודות שיטת לימוד הסוגיות ביסודיות ובעיון עמוק, והפך לתלמיד קרוב אצלו. אחרי נישואיו התגורר בירושלים אך בשלב מסוים החל ליסע מידי שבוע ולשהות בימות החול בבני ברק, בצילו של מרן החזון איש, עד שבשנת תשי"ט עקר להתגורר בבני ברק, ומונה לאחד מראשי כולל חזון איש. רבי יהודה נודע בבהירות ההלכה שלו ובהכרעת הדין על בוריו, בכל חלקי התורה. כל חייו היה שקוע בתורה מתוך ענוות חן וצנעא, הוא סירב ליטול משרה רשמית על כתפיו. ביתו שברחוב רשב"ם היווה תל תלפיות לדורשי הלכה ופסק, ובפרט בערבי חג היה ביתו מתמלא בשואלים. גלב"ע ב"ז ניסן תשס"ט, וחלק מחידושיו נדפסו בספר גבורת יהודה.

טוב שכן טוב

מאז הגיע רבי יהודה לבני ברק קבע את משכנו ברחוב רשב"ם מספר 23, באותו הבנין בו התגורר רבינו אך בכניסה השניה, ולעיתים רבות היו משוחחים שני השכנים בדברי תורה. רבי יהודה עצמו היה גם נעזר באוצר ספריו של רבינו, לא אחת היה מבקש מאחד מבני הבית שייילך אל "רַב חַיִּים קִנְיָבְסְקִי" כלשונו, ויבקש לשאול ספר פלוני... ובשנים המאוחרות יותר אף נעשה מחותן עם רבינו כאשר נכדו הג"ר צבי בן בנו הג"ר ישעי' שליט"א נשא את נכדת רבינו, בת בנו הג"ר שלמה שליט"א, ואחרי כן בתו האחרת של הג"ר ישעי' נישאה לנכד רבינו בן חתנו הג"ר יהושע צביון שליט"א.

מורה וודאין

העיד בן רבינו הגאון רבי יצחק שאול שליט"א, שטרם נישואיו הדרך אותו רבינו ואמר לו כי בשאלות חמורות שיתעוררו לו בהלכות שבירה דעה חלק שני, הוא יכול לשאול את רבי יהודה שפירא, ואכן הוא נהג כדבריו.

גם השאלות שהתעוררו במטבחה של הרבנית קניבסקי ע"ה היתה מפנה אל הגאון רבי גדלי' או אל הגאון רבי יהודה.

ואכן מחזה נפוץ היה לראות ביום חמישי בעת ההכנות לכבוד שבת, שאחד הנכדים הצעירים אוהז בידו עוף ובשליחות הרבנית קניבסקי

ע"ה דופק בדלת ביתם של השכנים משפחת שפירא ומבקש שיכריע על צרירות הדם שבעוף או שאלה אחרת שהתעוררה (מפי הנכד הג"ר יעקב ישראל שטינמן).

רבינו ורבי יהודה באירוס הנכד רבי צבי ב"ר ישעי' שפירא

בשבחה של הרבנית שפירא ע"ה

כאן המקום לציין מה שהיתה הרבנית ע"ה רגילה להפליא בשבחה של הרבנית שפירא רעייתו של רבי יהודה, שהקריבה מאוד עבור תורתו של בעלה הגאון ז"ל, ולמרות שסבלה מאוד והתקשתה בנשימה ('אסטמא') והיתה זקוקה לגור במקום שיש בו אויר צח כמו בירושלים, עם כל זה כאשר ביקש בעלה לעקור לבני ברק, הסכימה

בתרא, ואילו 'ברכו' של סוף התפילה נתנו לי. והנה היתה סברא גדולה שיש לי דין של מתפלל קבוע היות ובתפילה זו אני הרי קבוע כאן כל השנים.

ואחר המעשה על הגבאי הג"ר משה כהן שליט"א וסיפר לרבינו מה שאירע ושאל אותו מה היו צרכים לעשות, תשובת רבינו היתה בהאי לישנא "הקדיש הראשון מגיע על רבי יודל".

בעת שמחת הוורט בבית רבינו - רבינו מלווה במבט של כבוד את רבי יהודה היוצא מן החדר

כבוד תלמיד חכם

בשנת תשס"ב לאחר שלקה רבינו באירוע מוחי ושהה מספר שבועות בבית החולים, באחד הימים נודע לרבינו כי שכינו רבי יהודה שפירא אושפז בבית החולים ושוהה גם הוא באותו הבנין, וביקש לבקרו. ולמרות שכל תנועה אז עלתה לו במאמץ רב ביקש ללבוש את המגבעת ומעיל עליון, והסביר שעושה כן 'מפני כבודו של תלמיד חכם'.

בשמחת הבר מצוה לרבי אריה קניבסקי, משמאל לימין: רבי אי"ש קניבסקי, רבי יהודה שפירא, חתן הבר מצוה, רבינו

הדפסת השגות הראב"ד

כאשר סיים רבינו להדפיס את ארבעת כרכי ספרו 'דרך אמונה', הדפיס אח"כ כרך חמישי עם מפתחות לספרי הדרך אמונה, וצירף בראשו קונטרס עם כל השגות הראב"ד שעל הרמב"ם זרעים.

וכך כתב בראש הקונטרס: א"ה, לא הדפסתי השגות הראב"ד בפנים הספר, שאם כן הייתי צריך להסביר דבריו, וכיון שרוב דבריו תלוי בסוגיית הגמ', הייתי צריך להביא הסוגיא ולהסביר, ואין זה ממטרת הספר רק מה שנוגע להלכה, והיות והבאתי דעת הראב"ד בכל הלכה, לכן לא ראיתי להדפיסו. אכן כמה ת"ח העירו שאין ראוי להשמיט השגות הדאב"ד שכבר זכה להדפס בכל הרמב"ם לכן אני מדפיסו כאן עכ"ל.

וכוונת רבינו היתה בעיקר להגאון רבי יהודה, שהוא העיר על כך ורבינו קיבל את דעתו וכך עשה (ספר 'הספרים').

להדפיס מחידושי

אחרי הסתלקותו שמע רבינו ממקורבו הג"ר קלמן אתרוג שליט"א שיש בידו תשובות רבות בהלכה ובסוגיות הש"ס שקיבל מרבי יהודה, מה שהשיב לו במשך השנים, ורבינו עודד אותו ודירבן אותו כמה פעמים להדפיס את הכל, ואכן הוא הדפיס מהתשובות ספר 'בכרמי יהודה'.

רבי יהודה שפירא בדרכו לשריפת חמץ בערב פסח

גם בליל הושענא רבא, הנהיג רבי יהודה שיקראו מתוך ספר תורה את כל חומש דברים, ורבינו לא היה מרוצה מזה מפני שחמיו מרן הגרי"ש אלישיב סבר כדעת תורת רפאל סימן ב' שיתכן שאם קוראים בתורה בציבור צריך ברכת התורה, וא"כ מספק ברכה א"א לקרוא בציבור את חומש דברים, אך רבינו מעולם לא דיבר על כך ברבים (מפי הג"ר ישעי' אפשטיין).

בחגיגת סיום נביאים וכתובים שע"י בית הכנסת לדרמן, מימין לשמאל: רבי משה הלל הירש, רבי יהודה שפירא, רבי מיכל יהודה לפקוביץ, הנדיב.

המקום הכי טוב

בשנת תנש"א, בעת מלחמת המפרץ, היו כל לילה קולות מפחידים של פצצות ששלחו האויבים מעיראק לכיון מרכז ארץ ישראל, והיה פחד וחשש גדול מאוד מפני הבאות, ורבינו הרגיע את הציבור ואמר בשם החזון איש, שאין מה לדאוג מפני שבבני ברק לא יפלו פצצות, וכידוע.

וסיפר גבאי ביהכ"נ לדרמן הג"ר מרדכי אריאל, שפ"א בשבת קודש כשהי' אזעקה המתריע על פצצה ששולחים לכיון מרכז הארץ, והרבה מהציבור היו מבוהלים, הגיע רבי יהודה והתקרב אל מקומו של רבינו ואמר, כאן זהו המקום הבטוח ביותר (דאס איז די בעסטא פלאץ).

צריך לוותר לו

ועוד עובדא המעידה על הערכתו הרבה של רבי יהודה כלפי רבינו: היה זה באחת השנים כשהיה לרבינו ייאר צייט באמצע השבוע על אחד מהוריו, וכפי המנהג, רצה לגשת לפני התיבה בתפילת מעריב של מוצאי שבת.

אבל אז ניגש אליו אחד מהמתפללים ואמר שעכשיו יש לו ייאר צייט, וממילא הוא דוחה אותו, כי זה רק מנהג. ורבינו מיד זו ממקומו ופינה לו את העמוד.

אבל רבי יהודה שהבחין בזה גער באיש ואמר לו כי רבי חיים הוא תלמיד חכם והוא קודם גם לייאר צייט. עובדא זו סיפר באותו זמן רבינו עצמו לבנו הגרי"ש, כשהוא מביע השתוממות ופליאה, כאומר, מה ראה רבי יהודה לכבדני כל כך...

הקדיש הראשון לרבי יודל

סיפר הבן הג"ר ישעי' שפירא: תפילת ערבית של ליל בדיקת חמץ בבית הכנסת לדרמן, היתה מהפעמים שבית הכנסת היה הכי עמוס בשנה, כולם הקפידו להתפלל במנין הראשון כדי לבדוק אחרי כן את החמץ, ולא התקיימו מנינים נוספים. אבי הגאון ז"ל היה רגיל לומר לי "על מעריב של בדיקת חמץ בלדרמן אי אפשר לוותר" הוא נהנה מכך שהמנין עמוס ומראה על דקדוק ההלכה של ציבור המתפללים.

ואכן גם אחרי נישואי שהתגוררתי במרחק מבית הכנסת הקפדתי לבוא כל שנה עכ"פ בליל בדיקת חמץ למעריב בבית הכנסת.

והנה בשנת תש"ע, בשנת האבל על אימי מורתי ע"ה (שהיה זה בחודש השנים עשר לפטירת אבי ז"ל) הגעתי לבית הכנסת אך נאמר לי שיש כאן כמה חיובים שהם מתפללים כל השבוע והם קודמים לי, ואחד הגבאים החליט להגיש את פלוני החיוב למעריב, ואת האחר לקדיש

בס"ד, עלון מספר 20 < ענייני פסח > ניסן תשפ"ג

פנינים וניצוצי אור המתחדשים ובאים מפיו ומשולחנו של רשכבה"ג מרן שר התורה רבינו חיים קניבסקי זצוק"ל

שיח אמונה

בפצותי שיח

דבר המערכת

סמוך ונראה להוצאת גליון הזכרון המורחב, עליו נתקבלו המערכת הדי צמאון רבים, ותגובות רבות על השיחות המיוחדות והעובדות החדשות שנתפרסמו בו, אנו עומדים לקראת ימי הפסח, ונזכרים בחיי חיותו של הרב זצוק"ל, כיצד כל מצוה, היתה מקבלת אצלו משמעות אחרת.

עוד משלהי חודש אדר, עת היו כבר אופים את המצות, הרב היה שוהה בקרבת התנור משך שעות רבות, ועוקב אחרי אפיתן ועשייתן, חום האש לא גבר על חום המצוה, רק מאוורר קטן היה ניצב כדי לצנן משהו...

בדיקת חמץ, היתה מלאכה של ממש, כשהרב זצוק"ל לא שקט, ועקב אחרי כל הבדיקה, מוקף בנכדיו שסייעו לו בכל הנצרך, בדק הרב כל חפץ וכל כלי, ולא השאיר פינה ריקה, גם בתוך הנקינות, נשתדל ללכת בדרכיו של רבינו, ולתת יחס מכובד לבני הבית, שכולם טורחים ועומלים, וכמובן לקיים מצות כיבוד אב ואם, על חשיבותה פירטנו בגליונות שנה שעברה.

בבוקרו של יום י"ד, היה הסיום הגדול, כשהשמחה היתה נסוכה על פניו - 'סיומא דתלמודא' - הסיום על כל התורה, מכל קצוות הארץ היו נוהרים הבכורים וגם מי שאינו... להשתתף בסיום הזה.

לאחר מכן היה פונה הרב זצ"ל לסידור הספרים לפסח, כאשר חלקם מיוחדים לפסח, ועל חלקם צריכים לעבור דף דף!!!... פשוטו כמשמעו כדי לבדוק מפירורי חמץ, רק אחרי הכל, כאשר הארונות מכוסים במחיצה כדת, ומכורים לגוי, הרב היה מקדש עצמו, בתחילת לימוד מסכת ברכות, מחיל אל חיל, עד עת הגיע ליל התקדש החג, היה עורך את הסדר, ומתאמץ בקיום מצוותיו, בקדושה עילאית, אשרי עין ראתה זאת.

בגליון זה, שבנו למדורים הקבועים בהתמקדות בענייני פסח, בנושאים חדשים שלא נידונו בעלון בשנה שעברה. כמו כן, הובאה סקירה על עצרות הזיכרון וסיומי הש"ס שנלמדו ע"י לומדי 'שיח התורה', בהם השתתפו ונשאו דברים מרגן ורבנן שליט"א, בתוספת השיעור שנמסר ביומא דהילולא בבית הרב זצוק"ל ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א, ועוד מהנעשה והנשמע בימים אלו במכון.

נעתיר בתפילה לשוכן ערבות, שתעמוד לימינו זכות הרב זצוק"ל, שיהא רעוא שישוטטו רבים ותרבה הדעת, תורתו מונן לנו ימליץ טוב בעדנו.

המערכת

תורת שיח

ליקושי בתר ליקושי מתורת הרב זצוק"ל בענייני הפסח

ברכת שעשה ניסים בליל הסדר

מה שתמהו המפרשים מדוע אין מברכים בליל הפסח ברכת שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזה"ז כדרך שמברכים בחנוכה ובפורים, י"ל, דעל מצוה דאורייתא וכגון אכילת מצה ומרור לא שייך לומר שהמצוה היא בשביל שעשה ניסים לאבותינו אלא שכן ציוותה התורה, ורק על מצוה שתיקנוה חז"ל כמו קריאת המגילה והדלקת נ"ח שייך לומר שחז"ל תיקנוה משום שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזה"ז.

טעמא דקרא, פסח

דברי הרמ"א גבי הסיבה בנשים, ודעת השו"ע בזה, ומנהג מרן בעל הקה"י

בשו"ע או"ח סימן תע"ב ס"ד, אשה אינה צריכה הסיבה א"כ היא חשובה. וכתב הרמ"א, וכל הנשים שלנו מקרי חשובות (והוא מהמרדכי ר"פ ע"פ ורי"ז) אך לא נהגו להסב כי סמכו ע"ד הראב"ה שכתב דבזמן הזה אין צריך להסב.

וי"ל דמש"כ המרדכי והרבנו ירוחם דכל הנשים שלנו חשובות הן הוא מההיא שעתא שרגמ"ה ז"ל נזר בחרם שלא לישא שתי נשים, ומאז מיקרי נשי

בארבעת השנה תמיד. הרב זצוק"ל בלימוד תחילת מסכת ברכות, לצד השולחן הערוך לליל הסדר

שיחת התלמידים

עדויות מהקודש פנימה, מבאי ביתו ותלמידיו של הרב זצוק"ל

מעשי רב, שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' על ידי תלמידיו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי אוריאל שלנגר שליט"א

'כדאי לך שיהיה לך איתו קשר, הוא יודע ללמוד טוב'

בעודי נער צעיר זכיתי שהרב נתן לי את הרשות להעלות את שאלותיי בלימוד, ובכל ענין שהוא, וכך היה עד זקנה ושיבה, כמובן שאיני ראוי להספיד כלל וכל כיוצא בזה, אבל לזיכוי הרבים אכתוב מעט מן המעט ממה שאפשר לספר, דברים שיש בהם זיכוי הרבים.

ראשית, כאשר הגעתי בפעמים הראשונות, והייתי מציע את ספקותיי, והרב השיב אחת לאחת, פעמים בקצרה ופעמים בארוכה ממש, התייחס בנועם לכל שאלה ושאלה, באותה תקופה למדתי בשיבת פוניבז', כאשר למד אז בשיבה בנו חביבו של הרב הגר"ש שליט"א, מאז שהתחלתי לבוא בקביעות, רצונו של הרב היה עז, שאהיה בקשר עם בנו, הוא היה אומר לי 'כדאי לך שיהיה לך איתו קשר, הוא חבר טוב', והרבה פעמים היה מוסיף 'הוא יודע ללמוד טוב', גם כאשר היה בנו הג"ל גר ברחוב נחמיה, והייתי מגיע אל הרב, מיד היה שואל אם כבר ביקרתי

אצלו, וכך היה עד זקנה ושיבה, כשהייתי מגיע, ובנו הנ"ל היה יושב בחדר אחר ללמוד היה שואל אם כבר דיברתי עמו, וכך נוצר הקשר שהלך והתעצם במשך השנים, כאשר לפעמים הגדיל הרב לעשות, ואמר לו לענות במקומו, על שאלות בנושאים שונים.

'אבל מחייך מי שמחייך באחרונה'...

בתחילה כשהגעתי להציע את ספקותיי, וגם שאלות

המשך בעמוד 2

נתן לי את הרשות להעלות את שאלותיי בלימוד. ובכל ענין שהוא. הגר"א שליט"א עם הרב בעידן חזונוא

שיחת התלמידים

לא יצמית, ואין ברית אלא תורה, שנאמר בריתי היתה אתו החיים והשלום, ערוכה בכל, במקרא במשנה בהלכות באגדות, ושמורה, שיהיו דברי תורה שמורה בי לעולם ולעולמי עולמים כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצליח, כך קרא בפני את הדברים בהתרגשות, וכשנתבונן, נראה שהרב ממש דיבר על עצמו, ודברי התנדב "א אמורים בו מילה במילה, הרב היה בו, גם יראה, גם שמחה, וגם אהבה, 'לפיכך כרת לי הקב"ה ברית'... המילים עדיין מהדהדות...

'אתה תצטרך לתת לי שוב בילד אחר'

זכורני בברית של בני בכורי, שהתקיימה בירושלים בעיר העתיקה בבית כנסת 'הרמב"ן', הרב הגיע, כמובן שכבר לפני הלידה, היה ברור שהרב יהיה הסנדק ע"ד אאמו"ר ומו"ח שליט"א, הרב בענותנותו, אמר לי כל הזמן: 'תביא לאבא שלך', והוא הגיע לברית כביכול רק ע"ד להשתתף, אבל כמובן ששם כבר אמר לו אבי בפירוש, שהוא רוצה שיהיה סנדק, הרב הפטיר לי בחדוות: 'א"כ עכשיו זה כבר כיבוד קיבלתי מאביך, אתה תצטרך לתת לי שוב בילד אחר', בבני הרביעי, לאחר שאאמו"ר ומו"ח שליט"א כובדו בנסדקאות, באתי באמת להרב לבקש ממנו שיהיה סנדק, כפי שאמר

תביא לאבא שלך. הרב"א שליט"א עם הרב בבית לבנו בכורי

אז, הרב השיב לי, שלא כדאי, משום צוואת ריה"ח, ולא היה נוחא ליה בכך, על אף שהרב ס"ל שזה דין על האבא ולא על הסנדק, השתדל שלא לדעת שכבר קיבל פעם קודמת, כי בכל אופן הרי האב עובר על צוואת ריה"ח...

כאמור הרב הגיע לברית, אלא שמסיבות שונות, המוהל התעכב זמן מה, ליד הרב עמד יהודי שהזמן היה קצר לו, ורטן כל הזמן, מדוע המוהל לא מגיע, ומדוע מתעכבים, וממש חרה לו, הרב ישב בצד, שקוע בלימודו, [כאשר מסביבו עמדו כולם בצפיפות גדולה], לאחר מכן אמר לי הרב: 'מה הוא כועס כל כך, הרי בזמן הזה הספקתי עוד כמה דפי גמרא'... אצל הרב ניצול הזמן היה כה חשוב, מה לי הכא ומה לי התם...

'כאילו שבל'

לחיבת הענין, אכתוב כמה דברים, על מקורות שהשיב הרב על אתר מגמ' ומדרשים, בבקיותו העצומה, גם דברים שאינם כתובים בגמ' ממש, היה יודע לקרוא בין השורות, ולהוציא מן הגמ' את התשובה המפורשת, כך למשל סיפר לי הרב, שהיה אצלו יהודי חסיד שטען בפניו, על ענין הטבילה בכל יום, הרב השיב לו שהוא לא נוהג כן, אלא טובל רק לפעמים, הרב הוסיף לי, שאכן מוכח בגמ' שיש ענין בטבילה כל יום, שהרי בגמ' כתוב שכל הנפנה ונוטל ידיו הרי זה כאילו טבל (עי' ברכות ט"ו א), ומשמע שיש ענין בטבילה סתם, אף ללא טומאה, וכמו נטילת ידים.

כמו כן זכורני, שהגיע לפניו אדם שרצה לעבור דירה, הרב אמר לו שמבואר בגמ' שלא כדאי, שהרי כתוב בגמ' (בבא מציעא ע"ה ב') ששלשה צועקין ואינם נענים, ואחד מהם - 'איכא דאמר, דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחרנא' [מי שרע לו במקום מגוריו, ואינו עובר לדור לעיר אחרת], 'מבואר בגמ' - אמר הרב - שדוקא מי שרע לו במקום פלוני צריך לעבור דירה, אבל מי שטוב לו, מדוע לעבור?...

'הרי זה מבואר במכילתא'

סיפור נוסף בענין ידיעת התורה, והוא גם ממחיש כמה כל חייו של הרב לא היה לו בעולמו אלא תורה ומצוותיה, וכל מה שכתב בחז"ל הרי זה במוחשי וקיים אצלו, ולכל דבר מצא מקור וסיבה, היה זה כאשר באו לבשרו על הולדת בן נינו הראשון, הרבנית ע"ה התרגשה מאוד, והיתה

אאמו"ר שליט"א סיפר הרב עם אביו של הרב"א שליט"א - הגמ"ח שליט"א

בלימוד, לא שאל לשמי, ולא הכירני, רק אחר כמה פעמים שאל לשמי, ומשאמרתי את שם משפחתי, אמר לי מיד שמכיר את אאמו"ר שליט"א, ועוד מבני משפחתי, ומענין לענין, אאמו"ר שליט"א סיפר שבתקופת לימודיו של הרב בלומז'ה, למד גם הוא בישיבה, וזכור לו כיצד בסדר ב', ישב פעם הרב ולמד איוב, לימים שאלתי את הרב על אמיתות המעשה, ואמר לי: 'אכן כן, היה חסר לי את לימוד הנ"ך, והוצרכתי להשלים זאת', הרב אף הוסיף: 'רבים חייבו עליי, על סדרי הלימוד המשובים, הרב שתק לרגע והפטיר: 'אבל מחייך מי שמחייך באחרונה'...

בנותן טעם להביא, מה שסיפר לי הרב בעצמו, שפעם הגיע אחד מן המשגיחים בישיבה בלומז'ה בטענות לאביו מרן בעל הקה"י באומרו, שבנו - הרב - לא לומר כפי סדרי הישיבה תמיד, ולומר דברים אחרים, הקה"י השיב לאותו משגיח, שהרי מה הטענה, שאינו יודע?, אדרבה תבחן אותו, ותראה, אם הוא יודע, הרי בטלו טענותיך, סוף הסיפור ברור לכולנו...

'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש'...

על היקף תורתו של הרב, אין מה לדבר, ומה נעני אנו אזובי הקיר, אך אמרתי להביא ממה שראיתי בעיניי, דברים על הרב, על דביקותו המוחלטת בתורה ובמצוותיה, זכורני שלאחר שחזר הרב מבית החולים, אחרי האירוע מוחי [בשנת תשס"ב, הרב שהה בבית החולים במשך כמה חודשים ואח"כ חזר לביתו], לפי מיטב זכורני היה זה ממש באותו יום, מבית החולים, נסע הרב לסנדקאות [דבר מעניין כשלעצמו על אף חולשתו הנוראה אז כידוע, על סנדקאות לא ויתר!], ולאחר הסנדקאות התלוויתי אליו, [וכמובן שהיה עמו גם משמשו המסור הגר"א אפשטיין שליט"א] כאשר עלה במדריגות ביתו, ואמר בהתרגשות: 'מה אני רוצה? רק דבר אחד, לשבת וללמוד, 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי' וגו' האמירה המרטיטה הזו, שנאמרה בחולשה רבה, בחזון מבית החולים אחרי אירוע כה קשה, צרובה עד היום בזכורני.

'צריך ללמד ש"ס'

באחת הפעמים היה ויכוח בענין לימוד דיבורי תוס' שאינם שייכים ישירות לסוגיא, כשהרב שמע ממני על הדיון, אז ראשית הוא אמר שלא צריך להקשיב למי שאומר לא ללמוד הכל, כי זה 'מתנה על מה שכתוב'...

ועוד הוסיף, שאם לומדים ש"ס, אז כל דיבור של תוס' הוא שייך, רק אם לומדים מסכת אחת, שייך לומר אולי שזה לא נוגע, 'הרב' - הפטיר הרב 'צריך ללמד ש"ס, וכל דיבור של תוס' שייך לש"ס', כך היה מדריך אותי תמיד, כמו כן היה אומר לי שאפילו לשון לע"ז ברש"י, ללמוד עם הבחורים, כי צריך ללמוד את הכל...

'לפיכך כרת לי הקב"ה ברית'...

שאלתי פעם לפניו, כיצד אכן זוכים לידיעת כל התורה הוא השיב, שמקור מפורש לזה אינו יודע, אבל בגמרא בנדה כתוב שצריך להרבות בישיבה ולבקש רחמים, ותוך כדי דיבור, קרא הרב בפני את דברי התנא דבי אליהו פ"ג

[ואמר לי 'יש פה תנא דבי אליהו יפה, וכדאי לשנן את זה']: 'אמר דוד המלך ע"ה אני יראתי מתוך שמחתי, ושמוחתי מתוך יראתי, ואהבתי עלתה על כלם, לפיכך כרת לי הקב"ה ברית, שאני אהיה בקי במקרא ובמשנה בהלכות ובאגדות שנאמר כי לא כן ביתי עם אל ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי

3

ומעוניינים להחליף את שמו, וביקשני לשאול מהרב על דבר הענין, פניתי להרב, והשיב לי שיחליף ל'ויזתא', משהתפלאתי ואמרתי שהם לא יקשיבו לי, אמר לי הרב, שאפשר גם ל'ארידי', וכך מנה בפני את שמות עשרת בני המון, כשאמרתי שהרי הם לא יקשיבו לי, אמר לי הרב: 'תגיד להם שכך אמרתי', בלית ברירה, ובאי נעימות, צויתי להתקשר וכך אעשה... אצבעותי עומדו לחייג, והיהודי מצלצל אלי, לשמוע את תשובת הרב, עניתי לו, ובתחילת השיחה הוא אומר לי: 'רגע, אל תשאל עדיין, כי יש פה שאלה הרבה יותר חמורה, תשאל את הרב שהתברר הוא לא מהול, מה עושים כעת', חזרתי להרב וסיפרתי לו את דבר השאלה השניה, הרב השיב לי בפשטות: 'נו, הרי אמרתי לך ויזתא...!'

אתה תראה כבר מה יהיה'

אחד מידידי, אשתו היתה חפצה מאוד לתרום כליה, אלא אביה התנה זאת שישאלו את הרב, שאלתי את הרב, וסירב לענות לי, ואמר לי: 'אתה תראה כבר מה יהיה', חייגתי לידידי ואמרתי לו שהרב מסרב לענות על השאלה, 'זה כבר לא רלוונטי' - אומר לי אותו ידיד - 'הרופאים בדקו, וגילו שיש לה מגבלה והתרומה איננה אפשרית...'

היה אחד ששלח אותי להרב עם שאלה, האם לעשות ניתוח מסויים בארץ או בחו"ל, והמשפחה רצו לעשות בארץ, ויש רב מפורסם שיעץ להם לעשות בחו"ל, אך הרב סירב לענות, ניסיתי בכה ובכה, אך הרב בשלו מסרב לענות, הרב לא ענה, והוסיף שהוא סבור שלא צריך בכלל ניתוח, לאחמ"כ התקשרו אלי ובישרו לי שעשו בדיקה בבית"ח 'שערי צדק' ואכן החליטו שלא צריך כלל ניתוח.

'הוא יותר גרוע מבלעם'...

היה פעם אחת שביקשתי ממנו, שיברך למישהו בנוסח מסויים, היה זה אדם שביקש מאוד, והדבר היה חשוב ממש למבקש הברכה, הרב סירב, לאחמ"כ ניסיתי שוב ושוב, עד שפנה הרב לבנו חביבו הגרי"ש שליט"א, ואמר לו בחדוותא: 'הוא חושב שאני יותר גרוע מבלעם, הרי אפילו בלעם אמר (במדבר כ"ב, ל"ח, וראה שם כ"ד, י"א) 'הדבר אשר ישים אלוקים בפי, אותו אדבר' והוא מבקש שאני יגיד לפי מה שהוא רוצה'.

תשעה חודשים מאותו יום...

ידוע ומפורסם לכל, מידת ה'בין אדם לחבירו' של הרב, ו'סבר פנים יפות' שהיה מקבל כל אדם, ובענין מידותיו התרומיות, זכורני כמה סיפורים, הנה חלקם: באחת ההזדמנויות, פנה להרב יהודי, שהוא ואחיו נשואים לשני אחיות, והוא מחכה ליפקד בזש"ק ולא נושע, הרב העיר לו כמובן, מדוע עברו על צוואת ריה"ח, הלה שאל בכאב: 'אז מה, אני יתגרש?', הרב אמר לו: 'חלילה, יהיו לך ילדים בריאים' תשעה חודשים מאותו יום, והלה נפקד בבת.

כמו כן היה אחד שתינה את צרתו שלא נפקד בזש"ק, הרב אמר לו את דברי החפץ חיים (עי' בהקדמה לספרו 'שם עולם') שלא תמיד ילדים זה טוב וכו', הלה נבהל מאוד, הרב שראה זאת, הרגיע אותו מיד: 'לא אמרתי שלא יהיו לך, רק הראיתי לך שלא תמיד זה טוב, א"ה יהיו לך ילדים'.

'להיפך, לימדתי עליך זכות'

גם לפעמים שהטרידוהו ממש, ידע בחכמה כיצד להתייחס לשואליו, היה זה פעם אחת, שניגש אליו אחד, ואמר על איזה הנהגה שאומרים בשם החזו"א, שהחזו"א כלל נהג להפך, הרב השיב לו: 'כנראה חלמת את זה', הלה נבהל

שמחה גדולה, הייתי נוכח שם, הרב שראה את השמחה הגדולה, והיה שמח בה, אמר לי: 'הרי זה מבואר במכילתא (פרשת משפטים, פרשה ג', בפסוק 'ואם אחרת' וגו')... והודעתם לבניך ולבני בניך אימתי אתה זוכה לראות את בני בניך, בזמן שאתה משיא בניך קטנים', הרי ילדי נישאו בצעירותם, וממילא יש בני נינים'.

הגרי"א שלנר עם בנו הגדול באחד הפעמים אצל הרב זצוק"ל

באחת ההזדמנויות יצא לי להיות ליד הרב, כאשר היה יהודי אחד שתינה בפניו, שהוא רוצה לנסוע לחו"ל, כי קשה לו בשידוכים, ופה בא"י אין 'נשים' לישא... הרב השיב לו: 'מה אתה ספרדי?', לפליאתו, המשיך הרב: 'הרי מספיק אשה אחת, ומדוע אתה צריך 'נשים', אשה אחת תוכל למצוא גם פה בא"י, כונת הרב היתה שהרי אנו נוהגים בחרם דהרב גרשום, שהשו"ע הביא שלא פשטה תקנתו בכל הארצות (עי' בשו"ע אה"ע סי' א' סעי' י'), וממילא מספיקה לו אשה אחת... הלה הבין את הרמז, ושב על עקביו...

'אבל מסתמא ההוא לא הקשיב לי'

סיפר לי הרב, שבא בפניו אחד שאשתו נפקדה ב... ששיהו!, והרופאים הציעו לו טיפול ידוע מסויים, הרב השיב לו שלא יעשה את הטיפול, והסביר לי, שהרי בחז"ל נאמר (מדרש תנחומא שמות, סימן ט', ועוד דוכתי) שבמצרים היו יולדות ששה בכרס אחד, ואם חז"ל כך אומרים סימן שזה אפשרי, 'אבל מסתמא ההוא לא הקשיב לי' הפטיר הרב...

בבית לבנו בכורו של הגרי"א שליט"א, תיק הסלית נראה בידי הרב

ידוע מנהגו של הרב, שהיה עונה לאחד 'להתפלל', ולשני 'ללמוד פרק פלוני', או 'מסכת פלונית', לכששאלתי אותו על כך, [מלבד מה שאמר לי הרבה פעמים, ש'עונה כפי מה שנותנים בפיו מן השמים', שזה כמובן היה נראה בחוש לכל העומד מן הצד, שלזה ענה כך ולשני ענה אחרת, כאן שאלתי על תפילה ותורה, מדוע פעמים כך ופעמים אחרת], השיב לי: 'בגמ' בברכות (ל"ב ב, ע"ש) כתוב א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנא' וכו', מאי תקנתיה, יעסוק בתורה! וא"כ רואים שיש אפשרות אחת של תפילה, ולפעמים, יש אפשרות של תורה, אבל תורה מועלת יותר מתפילה'.

ומענין לענין, פעם שח לי הרב אודות אביו מרן בעל הקה"ק, ששני מופתים ראה אצלו בחוש, האחד, כמובן, שקיעותו בתורה, ודביקותו בה כל ימי חייו בכל עת וזמן, והשני, שהיה עונה הרבה דברים, אף שהוא בעצמו לא ידע מדוע ענה כך או כך, וענה מי שנתנו בפיו מן השמים, ולבסוף ברבות השנים [ולפעמים מיד...] רואים כיצד התקיימו הדברים אחת לאחת.

'אל תעלה על דעתך'...

כאשר שאלתי פעם על דבר לימוד הקבלה אצל מרנא החזו"א, השיב לי בפשיטות: 'אל תעלה בדעתך, שיש דבר שמישהו ידע, שהחזו"א לא ידע', ואידך זיל גמור על הרב...

צריך ללמד שיש: הגרי"א שליט"א יחד עם בנו, בסיום ש"ס משניות אצל הרב

שאלתי פעם, את השאלה המפורסמת, כיצד שייך 'לומד על מנת לעשות' בסוגיות הקשורות לזמן המקדש וכד', או דברים שאינם שייכים בזמן הזה, הרב השיב לי: 'כאשר אדם לומד יותר, המצוות שעושה, הם הרבה יותר טובים, זה גם נקרא 'על מנת לעשות' [כלומר, לאו דוקא המצוה שאותה לומדים, אלא ע"מ לעשות גם שאר המצוות, ע"י ריבוי התורה על כל חלקיה, מעשי האדם נהיים יותר טובים].

'ויזתא' ו'ארידי'...

סיפורי מופתים על הרב רבים המה, גם מה שראיתי בעיניי ממש, ולא יוכל הדף הקצר להכילם, אכתוב כאן רק מעט מן המעט.

יהודי מבני חוץ לארץ שלחני לשאול אודות אדם שחולה מאוד, ושמו 'ויקטור',

שיחת התלמידים

ושאל: 'הרב אומר שאני שקרן?... הרב השיב: 'לא אמרתי כך, להיפך, לימדתי עליך זכות, שכנראה חלמת את זה'.

'זה כבר אתה אמרת'

כמו כן, היה עסקן שבא ודיבר הרבה בפני הרב, על ענין מסויים, הרב אמר לו את דברי הגמ' (פסחים צ"ט א'): 'יפה שתיקה לחכמים, וקל וחומר'... ונעצר, העסקן שאל: 'הרב אומר בעצם שאני טיפש', 'לא' - השיב הרב - 'זה כבר אתה אמרת'...

אסיים בסיפור קצר, אשר מסר עצום בקרבן, ידידי שאר בשרי הגר"מ בורנשטיין שליט"א, תלמיד חכם מופלג, ומחבר ספרי קבלה רבים, ומהם הספר 'בית שער' על 'אוצרות חיים', לאחר שקיבל הסכמה מהרב לספרו, בא עם הספר החדש להראות קמיה הרב,

הרב ספר חדש של אחד מן התלמידים חכמים לפניו... הרב עם ספרו של הגר"מ בורנשטיין שליט"א

היה זה ממש באחרית ימיו של הרב, הרב היה חלוש מאוד, והשתדלו גם שלא להכביד על הרב בקבלת קהל, בכל אופן הגעתי יחד עמו, להיכנס אל הקודש פנימה, כאשר ראה את מצבו החלוש של הרב, תמה באוזני מדוע הבאתי אותו בכזה יום, והרי זה יהיה טירחא להרב, אם בכלל יסכים להסתכל על ספרו, אני כשלעצמי הייתי בטוח אחרת, וכך הוה, נכנסנו קמיה הרב, ויהי אך כאשר ראה את הספר ומחברו, נתמלא עוז, והחל מעלעל בין דפיו, החולשה כאילו הסתלקה ופרחה לה, הרי ספר חדש של אחד מן התלמידי חכמים לפניו... ובשביל זה יש לו את כל הזמן שבעולם, חיבתו הרבה של הרב לתלמידי חכמים

וחיבוריהם, גברה גם על ימי חולשה ומכאוב....

חזון שיח

הוראות והנהגות מרן החזו"א זללה"ה כפי שנרשמו בכתבי הרב זצוק"ל

שבילת כלים שנמכרו לנכרי בפסח

אם מכרו הכלים הבלועים מחמץ צריך להטבילם אח"כ (וכ"כ בפ"ת יו"ד סי' ק"כ סק"ג ובתו' מעשה רב סי' מ"ז ובאמונה ובטחון פ"ג סי' ח') והוא לא מכר הכלים הבלועים רק גנזם (רמ"ג, וכן מבואר בסי' תנ"א ס"א ובמ"ב סק"ה ובחזו"א א"ח סי' ק"ז סקט"ו).

קונטרס הזכרונות סימן כ"ג אות כ"ג

...כי האמונה בפרטים של המצות בבחינת רגשי, צריכה קנין ואיננה טבעית, והמושכל השטחי מרחיקה, כגון להאמין כי ניעור הבגד בשבת הוא חיוב חטאת, ולבקוע עצים שבות, וכיוצא בו, או להאמין כי הכלים שנמכרו לנכרי בערב פסח צריכים טבילה לאחר הפסח...

אמונה ובטחון פרק ג', אות ח'

תגיד ליעקב

מכתבי מרן רבנו הקהלות יעקב זללה"ה בעניני יציאת מצרים

דרכי השגחתו יתברך, ומלחמת היצר בעקבות יציאת מצרים

אחד מהמקומות שביארה תורה"ק דרכי השגחתו ית"ש הוא ריש פרשת בשלח דכתיב ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה ויסב אלקים את העם דרך המדבר וגו'. והנה אין מעצור לה' לטהר לבבות ישראל שלא יתאוו כלל לשוב מצרימה, אבל לא באלה חפץ ה' כי הלא זהו תכלית ועיקר בריאת העולם הזה (שרובו רע) שתהא הבחירה חפשית, והאדם יתאוה תאוה לכל מה שנוח ונעים להנאת גופו, ואע"פ כן יתגבר על רצונותיו לשמור ולעשות מצוות הבורא ית"ש.

והן לא קצרה יד השי"ת למנוע כל עסק של מלחמה בביאת הארץ וכמו שהי' אצל יעקב אבינו ע"ה שנאמר ויהי חתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב, וכן ה' באמת בעת כניסתם לארץ שהרגשי עזב את הארץ מבלי מלחמה והלך למדינת אפריקא כי נפל פחד היהודים עליו, כמבואר בירושלמי פ"ו דשביעית, ולא קצרה יד השי"ת להפיל כמו כן פחד על שאר ששה עממין אשר יברחו לנפשם מבלי מלחמה או להמם מהומה גדולה בשעה אחת כאשר היה במחנה סנחריב, אבל אין זה רצונו ית"ש כי כך גזרה חכמתו שלא יהא כיבוש הארץ אלא דוקא ע"י מלחמות רבות וכמו שאחז"ל בברכות דף ה' ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתן אלא ע"י יסורים, תורה א"י ועוה"ב ע"ש.

וכן כל דבר שבקדושה ועבודת השי"ת אין חשיבותו אלא דוקא כשהוא בא ע"י יסורין וצער ורוב נסיונות וכמשאחז"ל לפום צערא אגרא ואחז"ל באדר"ג פ"ג טוב אחד בצער ממאה בריח ע"ש.

אך אע"פ שהמלחמות מוכרחים להיות בביאת הארץ וגם התשוקה להנצל מפחד המלחמה מוכרחה להיות כי כך

יסד מלכו של עולם את יצירת האדם (לטובתו) וא"כ עלול מאוד שיאמרו לשוב מצרימה ולעזוב המערכה חלילה, מ"מ השי"ת ברוב חסדיו אל יעזבנו ואל יטשנו ורגלי חסידיו ישמור והקדים רפואה בזה שהרחיקם ממצרים מרחק רב דרך המדבר, אשר גם החזרה למצרים לא תהא דבר קל כי לא יהא אפשר לחזור מצרימה אלא דרך מדבר גדול מקום נחש שרף ועקרב וצמאון באופן אשר ע"ז יכה תוקף התשוקה לשוב מצרימה בשעת המלחמה מאחר שגם השיבה למצרים היא קשה מאד, וזהו הסייעתא דשמיא שנותנים לשומרי תורה אע"פ שאין מחלישים משמים כח הבחירה כלל, מ"מ מסייעין לו משמים שגם דרך חטאים רח"ל לא יהיה קל לפניו וכי יהיה כרוך בצרות רבות ורעות באופן אשר ע"ז יקל לו להחזיק מעמד בעסק התורה ועבודתו יתברך.

והנה התורה"ק היא נצחית ונוהגת בכל דור ובכל אדם, ולמדנו מכאן הנהגה לדורות כי כל העולם הזה כולו מלא נסיונות על כל צעד, וידוע כי בשעת תוקף התאוה מאבד האדם כמעט כל היר"ש שלו ולא נשאר כ"א הרשימו וכמשאחז"ל בגמרא נדרים ספ"ג דבעידנא דיצה"ר לית דמדכר ליה ליצ"ט ע"ש, ואזי כפשע בינו ובין המות הוא החטא ר"ל, ולזאת עצתו אמונה ועיקר תקנתו להתרחק מאד ממקום העבירה וממקום הגורם ומסבב לעבירה ר"ל, באופן אשר עשיית העבירה לא יהא מהדברים הקלים גם מכח חשבונות גשמיים וטבעיים על פי מדותיו הטבעיות, ואז עם חיזוק היר"ש ועם התפלה להשי"ת יזכה לסייעתא דשמיא להנצל מחטאי ונגעי בני"א.

ואוי לו למי שדרכי התאוות והנאות הצלחות מדומות פתוחים לפניו באין מניעות והפרעות ח"ו, אשר אז סכנתו כפולה ומכופלת וכל ערום יעשה בדעת להתרחק ממקומות הגורמים לעבירה ולפריקת עול תורה ח"ו, והבא לטהר מסייעין אותו. [ראה ארחות יושר ערך כבוד רבו ות"ח].

ברכת פרץ, פרשת בשלח

ביום השנה הראשון להסתלקותו של הרב זצוק"ל התקיים שיעור לעילוי נשמתו לאחר תפילת ותיקין במנין שבבית הרב זצוק"ל, ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

בענין היסח הדעת בברכת אבות

מבואר מכל זה דלא מהני להתבונן אחרי הברכה ולכוין, דאי מהני, יש עצה פשוטה שיכוין עתה, ע"כ דהמ"ב פליג ע"ז, והנה אם נימא כהחזו"א, מצאנו פתרון למי שהרהר באמצע אבות, שיכוין עתה מתחילת הברכה מברוך אתה ה' עד סוף הברכה מבלי להרהר כלום באמצע, ונמצא שבייך אבות מבלי היסח הדעת, דאם מהני לחשוב אח"כ אפי' אם לא כיון כלל בשעה שאמר את התיבות, כ"ש דיועיל לחשוב אח"כ מבלי היסח הדעת, ויתקן אם היסח דעת בין התיבות, אבל להמ"ב דלא ס"ל הכי ולדעתו אי"ז עצה לתקן את אשר עיוות בזה שלא כיוון, אם גמר את הברכה, גם כאן אי"ז פתרון למי שהיסח דעתו באמצע הברכה לדעת הרשב"א.

אמנם באמת שגם להחזו"א אין הכרח כלל לומר דאם יחשוב אחרי הברכה ולא יסיח דעת, זה יתקן את אשר עיוות שהרהר באמצע הברכה, דהא החזו"א לא קאמר אלא שהמחשבה שאחרי הברכה מצטרפת להמילים שהוציא בפיו בלי כוונה, ונמצא שנחשב שכיוון בשעה שאמר, וכפי שביאר החזו"א לאאמור"ר מרן הגאון זללה"ה [כך שמעתי מפיו ז"ל, שו"ר בקונטרס הזכרונות שכבר כתב כן] שכך הוא הדרך שאדם אומר משפט ואח"כ מתבונן במה שאמר, אבל ודאי שאם אחד יחשוב ברכה ראשונה ולא יאמר בפיו ודאי דלא יצא כלל, וא"כ ה"נ בנידון דידן שאמר את הברכה ובאמצע היסח דעת דהרשב"א ס"ל דזה מקלקל בכוונה, מה יהני דאח"כ יכוין את הכל בב"א, והלא כבר היסח דעת, ויש כאן חסרון בכוונה, דהא ודאי שהכוונה מצטרפת להוצאת התיבות מפיו, ובין הכל היה כוונות שלא שייכות לשמוע, ולסידור שבחים, וא"כ לא ידענו איך מצאנו ידינו ורגלינו עם דברי הרשב"א.

ג. והנה בחידושי רבנו חיים הלוי בפ"ד מתפילה חידש דיש ג' סוגי כוונות המעכבות בתפילה שתיים מהם מעכבות בכל השמוע, ואחד רק בברכה ראשונה, הכוונה של פירוש המילות מעכב רק בברכה ראשונה, ואילו הכוונה שמכוין לשם מצוה (דהא קי"ל מצות צריכות כוונה) זה מעכב בכל השמוע, וכן הכוונה המבוארת ברמב"ם פ"ד שיראה עצמו כאילו עומד לפני המלך ג"ז מחדש הגר"ח שהכוונה מעכבת, ובכל השמוע, עוד מחדש הגר"ח הלוי דהכוונה של עומד לפני המלך, אם לא כיון אין להתפלה שם תפילה כלל דהו"ל מתעסק דאין בו דין מעשה תפילה, דמעשה תפילה הוא העומד לפני המלך, משא"כ הכוונה המעכבת בברכת אבות שהוא פירוש המילות, גם אם לא כיוון בדיעבד, התפילה תפילה, דכוונת פירוש המילות בברכה ראשונה הוא דין מסוים רק בתפילה, מתקנת חכמים, ולכן אם לפני התפילה מרגיש שאינו יכול לכוין פירוש המילות, אבל הוא מרגיש עומד לפני המלך, הוא מחוייב להתפלל, דהא אם עומד לפני המלך יש ע"ז שם תפילה אע"ג דאינו מבין פירוש המילות, אע"ג דפירוש המילות באבות מעכבות, והנה על החידוש של הגר"ח הלוי שאם אינו מרגיש עומד לפני המלך זה מעכב בדיעבד ואין ע"ז שם תפילה כלל, החזו"א בגליונות תמה ע"ז מאד וכתב דזהו דבר שאי אפשר, דבשעה שמתעשת ולבו מהרהר בדבר מן הדברים ודאי יש כאן היסח הדעת מכוונה שכתב הר"מ, וכבר אמרו בב"ב קס"ד ב' דעיין תפילה אין אדם ניצול מהן בכל יום, ואמרו נחזיק טיבותא לרישא כמ"ש תו' שם מהירושלמי וכו', כלומר כוונתו להקשות דכבר מצינו באמוראים שהסיחו דעת באמצע שמוע, על כרחך שמש"כ הר"מ שהכוונה מעכבת, אין כוונתו שכל הפלגות הכוונה שמבוארים ברמב"ם פ"ד [כגון שיפנה לבו מכל המחשבות], מעכבים בתפילה, אלא כל אדם העומד להתפלל יש בו ידיעה כהה שהוא תפלה לפניו ית', אלא שאין לבו ער כ"כ, ובידיעה קלושה סגי בדיעבד, אלא שאינה רצוי ומקובלת כ"כ, אבל ודאי בידיעה הקלושה הזאת לא שייך לקרותו מתעסק, ע"כ מדברי החזו"א, והנה לכאורה יתכן לומר דאף הגר"ח מודה להחזו"א דהידיעה הקלושה הזאת נחשבת לעומד לפני המלך, [דגם בתוך לשון הגר"ח הזכיר מכיר מעשיו ויודע

א. הנה הבי"א באו"ח ס"י ס"ג הביא דברי הרשב"א בר"פ היה קורא שכתב שבפסוק ראשון של ק"ש שהוא קבלת מלכות שמים ובברכה ראשונה של שמוע שהוא סדור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים, ולכן הכוונה מעכבת בהם, והביאו הבה"ל בהלכות תפילה בס"י ק"א ס"א בשם הרשב"א בזה"ל יש ליזהר באבות שלא יהא לבו פונה באמצע הברכה לדברים אחרים, ואפי' אם בעת שיאמר אח"כ התיבות של הברכה יחזור ויכוין, וכ' עלה הבה"ל כן משמע לכאורה שם מפשטות לשונו אף דיש לדחות קצת, ויש לעיין לענין דיעבד, ועכ"פ לכתחילה יש ליזהר בזה מאד עכ"ל, והנה שמעתי לפני הרבה שנים מאמור"ר מרן הגאון זללה"ה שאמר על דברי הבה"ל האלו שלא יתכן שיהיה כזה הלכה, שאין רוב הצבור יכול לעמוד בזה, כלומר שאם היסח דעת באמצע הברכה אף שלא המשיך לומר ושתק עד שיעברו חלומותיו, ושוב המשיך בתפילתו, או אף אם המשיך לומר בלי כוונה וחזר ואמר התיבות עם כוונה, חשיב כלא כיוון באבות ולא יצא יד"ת, זה לא יתכן דלהאדם אין שליטה על מחשבתו כ"כ, עד כדי כך שלא יסיח דעתו לרגע באמצע ברכת אבות.

והנה אם נימא דכוונת הבה"ל בדעת הרשב"א הוא כפשוטו שחלק מן הכוונה בפסוק ראשון של ק"ש ובברכת אבות הוא להתרכז לגמרי במה שהוא עוסק ולא להסיח דעת, ואם היסח דעת נחשב שהוא לא כיוון (אע"פ שהוא שתק באותו הזמן, מ"מ הוא גם לא מרוכז במצוה, וחסר בכוונה), ולפי"ז פירוש הכוונה בק"ש ובאבות אין הכוונה פירוש המילות, אלא ריכוז בענין שעוסק בו, בק"ש הוא קבלת מלכות שמים בלי להסיח דעת מזה, ובאבות סידור שבחים מבלי להסיח דעת מזה, אם נימא הכי לכאורה יש כאן כמה תמיהות, חדא אמאי הבה"ל כאן בס"י ק"א כשמעתיק את הרשב"א אמאי השמיט את דבריו גם על פסוק ראשון של ק"ש, ואילו הבה"ל הזכיר בשם הרשב"א רק לגבי ברכת אבות את החומרא הגדולה הזאת, וכ"ת דבס"י ק"א עסקינן בהלכות תפילה להכי השמיט ק"ש, קשה אמאי לא הביאו בס"י ס"ה שפי' שהכוונה המעכבת בק"ש בפסוק ראשון הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר, אמאי לא הזהיר שם משמיה דהרשב"א שלא יסיח דעת, דאל"כ יצטרך לחזור מההתחלה, וזה ודאי מצוי מאוד שמסיחין דעת גם בפסוק קצר זה, עוד קשה דבס"י ק"א סק"ב הביא המ"ב משמיה דהח"א דהכוונה בתפילה הוא פירוש המילות, ותכ"ד בסק"ג הביא לשון הרשב"א אמאי מעכב באבות, כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים, משמע לכאורה שהאיסור לפנות לבבו לדברים אחרים אי"ז מדין היסח הדעת, אלא משום שאינו מתבונן באותו רגע במילים שהוא מוציא מפיו ונמצא שיש תיבות באבות שהוא לא כיון, ומש"כ אינו בדין שיפנה לבבו לדברים אחרים הוא פירוש אמאי מעכב באבות פירוש המילות משום שהוא סידור שבחו של מקום ואינו בדין שיפנה לבו ולא יהא שומע פירוש המילות שאומר.

ב. והנה אמור"ר מרן הגאון זללה"ה כתב בשיח השדה עמ"ס ברכות י"ג ב' שמעתי ממרן החזו"א זצ"ל שאם לא כיון בברכה ראשונה של שמוע"ע אם עדיין לא התחיל בברכה שני' יכול לחשוב בלבו פירוש המילות של ברכה ראשונה ומקרי שכיון בה, ועי' במ"ב ס"י ק"א סק"ד מבואר שם דלא ס"ל כן, וע"ש שהקשה על החזו"א מברכות ל"ג ב' ודילמא מעיקרא לא כיוון דעת' כו' וע"ש מה שתי' בדוחק, ומש"כ דהמ"ב פליג כוונתו מהא דהביא בשם הח"א דמי שאוחז באמצע ברכת אבות קודם ברוך אתה ה' ונזכר שלא כיון בהברכה, שיחזור מאלקי אברהם, וע"ש בבה"ל ד"ה והאידינא שכתב בשם הח"א דאם סיים את הברכה ועומד אצל אתה גבור ונזכר שלא כיוון בכל הברכה, שימשיך להתפלל, הואיל והאידינא אין חוזרין משום חסרון כוונה, והבה"ל תמה ע"ז איך יוכל להמשיך ולברך ברכות שבודאי לא יצא בהן הואיל ולא כיון באבות,

שיח אמונה

שהוא עומד בתפילה, ולכאורה גם אחד שחולם באמצע התפילה, הוא יודע שהוא עומד בתפילה, והגר"ח מיירי שהוא שרוי בסוג חלום שהוא שוכח לגמרי שהוא באמצע התפילה, וא"כ אף אנו נאמר דהלא יפנה לבו לדברים אחרים דהרשב"א מיירי בכה"ג שהוא שכח לגמרי שהוא באמצע התפילה, וזה באמת אינו מצוי כ"כ, ומ"מ הזהיר הבה"ל שלא יגיע למצב הזה, דמחשבה זו היא באמת הפסק.

הן אמת דגם הגר"ח שאמר שאם אינו עומד לפני המלך לא חשיב תפילה והוא מתעסק גם הוא מיירי שהוא ממשיך להתפלל והוא כדילג מילות אלו, אבל על שתיקה לא קאמר, וודאי שאם ישתוק אין כאן הפסק ויוכל להמשיך להתפלל, ואילו הרשב"א קאמר (לפי הבנת הבה"ל) שגם אם ישתוק הוה הפסק, לאו קושיא הוא דהגר"ח מיירי בכל השמו"ע, דהתם אם באמצע חולם ומרגיש שאינו עומד כלל לפני המלך, ודאי שמורים לו שימתינו, וכשיפנה מחשבתו שימשיך להתפלל, [וכדכ' השו"ע בס' צ"ח ס"א ואם תבוא מחשבה אחרת בתוך התפילה ישתוק עד שתתבטל המחשבה], דאם ימשיך להתפלל ברכה שלימה בעודו חולם בדרגא כזאת שאינו זוכר שהוא מתפלל עתה, הו"ל מתעסק, ואינו נחשב שאמר כלל

את הברכה, וודאי אחד שהתפלל י"ח ברכות בשמו"ע במקום להתפלל י"ט לא יצא יד"ח, אבל הרשב"א מיירי בברכה ראשונה ששם הוא סידור שבחיו של מקום, והתם אינו בדין שיפנה לבו כ"כ עד שאינו מרגיש שעומד בתפילה, אפי' אם ישתוק, וזה מעכב, ולפ"ז א"ש אמאי המ"ב לא הזהיר גם גבי ק"ש שלא יפנה לבו באמצע פסוק ראשון, כי אם יפנה יצטרך להתחיל מהתחלה, דזה ודאי אינו מצוי שבפסוק הקצר הזה אדם יגיע לחלום כזה עד שאינו זוכר כלל שהוא כעת מקבל ע"ע עול מלכות שמים, ולפ"ז כשהמ"ב כתב דצריך להבין פירוש המילות כוונתו להרגיש שמדבר לפני המלך וזה מעכב משום כי אינו בדין שמסדר שבחים ואינו מרגיש לפני מי הוא עומד ואינו מתרכז במה שהוא אומר, מיהו אכתי אין ראי' שאם הוא מפסיק בין המילים וחולם ושוב חוזר בו, זה ג"כ נחשב שלא כיוון באבות, ע"ז בא הרשב"א וחדש דג"ז מעכב אם חולם כ"כ עד שאינו זוכר שעומד עתה בתפילה.

ניתן לשמוע את השיעור בקו שיעורי הגר"ח קניבסקי שליט"א:
073-3212004, שלוחה 4-2.

שיח יצחק

מדברי גאב"ד רמת אלחנן מרן הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א שליבן מפי גיסו הרב זצ"ל

מה עושים כשבא הנכרי אחר פסח לקנות החמץ וינשל היהודי מפרנסתו

שאלה. יהודי שיש לו מפעל של חמץ ומכר את כל החמץ לנכרי, ולאחר הפסח בא הנכרי והביא את יתרת החוב כדי לקנות את כל המפעל והמטרה שלו לנשל את היהודי מפרנסתו, האם חייב למכור לו את המפעל?

תשובה. חייבים לקבל ממנו את היתרה ולתת לו את כל החמץ, ואם אינו מוכרו לו, הרי מתברר למפרע שהמכירה לא היתה מכירה, ונמצא שעבר היהודי על כל יראה,

וכמדומה ששמעתי מגיסי הגר"ח קניבסקי (שליט"א) [זצוק"ל] ששמע מאביו בעל הקהלות יעקב זצוק"ל שכבר היה מעשה בפונדקאי שמכר את הי"ש שלו לנכרי לפני פסח כנהוג, ולאחר הפסח הביא הנכרי את יתרת החוב, כדי לקבל לרשותו את כל הי"ש, מטרתו היתה לנשל את היהודי בעל הפונדק מפרנסתו, כשבא הענין לרב הוא ביצע את העסקא, הנכרי שילם בעד הי"ש, והיהודי מסר לו את הפונדק, אך אח"כ הטיל הרב חרם, על כל מי שיקנה מהנכרי י"ש, הנכרי ישב בחנותו והמתין לקונים, אולם אף יהודי לא נכנס לקנות, וגם הגויים פחדו מהחרם שהטיל הרב, בסופו של דבר, נאלץ הגוי למכור בחזרה את הי"ש ליהודי בעל הפונדק, ושמוח מאד כאשר היהודי הסכים לקנותו ממנו בחזרה. חשוקי חמד פסחים כ"ח א'

ניתן להאזין לשאלות אקטואליות קצרות מתורת גאב"ד רמת אלחנן שליט"א שליבן מפי גיסו הרב זצ"ל, בקו 04-3760582

[דבגמ' מב' דבדיעבד מותרים כל הני סמיכה ומתנות וכד'], יכנסו לספק כרת, וכ' התוס' דעדיף לישב בשוא"ת, כיון שכבר רובם קיימו מצות קרבן פסח, רק נשאר קרבן א' והוא הבעל מום, וכיון שרובם קיימו, שוא"ת עדיף, ומשמע מדבריהם דאם נתערבו שני קרבנות פסח בלבד, ונמצא א' בעל מום יעשו פסח שני [כיון דלכתחילה ליכא תקנה כיון דפסח ל"ב סמיכה ובעי שפיכה כנ"ל], וצ"ע.

שם

וצריך עיון

קושיות ותמיהות מתורת הרב זצוק"ל שעמד בהם ב'צריך עיון'

ענייני קרבן פסח

פסח בלא חבורה

בפסחים (צ"ט א') תניא מלמד שמתמעטין והולכין ובלבד שיהא א' מבני חבורה קיים, ומבואר דלר' יהודא אם לא נשאר א' מחבורה ראשונה הפסח פסול. וקשה דבשקלים (פ"ד ד') תנן בהמה שנמצאת מירושלים למגדל עדר ר' יהודא אומר הראוי לפסחים לפסחים קודם לרגל ל' יום, ופ' הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב ושאר המפרשים שמקריבין אותו לפסח, וקשה איך אפשר להקריבו לפסח לר' יהודא הרי אין כאן א' מחבורה ראשונה, [דמסתמא כולם נמנו על קרבן אחר כשנודע להם שנאבד].

אגרות וכתבים [החדש] חלק ב', מכתב מ"ח, וע"ש תשובת מרן הגר"ש זצוק"ל

קריאת ההלל בשעת הקרבת הפסח

איתא בפסחים (נ"ב ב') גבי קרבן פסח, 'קראו את ההלל בשיר כ"ז שחיטה והקריבה', ומבואר בגמ' דגם בשעת הקרבה היו קוראין את ההלל, והנה בתוס' (שם לק' ס"ד א' ד"ה קראו וכו') מב' להדיא דכיון ד'אין אומרים שירה אלא על היין, לא קראו בהקריבה, ועל שאר הזמנים כגון בשחיטה, אין דין דוקא על היין, וזה להדיא דלא כמב' בגמ', וצ"ע [והגר"מ שך זצ"ל השיב שבאמת היו קוראין הלל, אך זה ה' מצד המצוה ולא מצד ההקריבה ועל הלל זה ל"ש למימר 'אין אומרים שירה אלא על היין'].

שיח השדה פסחים שם

שנים שנתערבו פסחיהם, ונמצא א' בעל מום, מה דינם

בפסחים (פ"ה ב') איכא מאן דמתני אברייתא דה' שנתערבו פסחיהן, ונמצא א' פסול, דפטורין מפסח, כיון שיש ספק, ואיכא מאן דמתני דפטורין מפסח שני, ולק' (פ"ט א') שקלו וטרו בגמ' דפטורין מחמת דאין תקנה אחרת, ול"ש להביא קרבן אחר, או בגלל סמיכה דבפסח ליכא סמיכה, או בגלל מתנות דבעי זריקה ובפסח בעי שפיכה, ובתוס' שם (ד"ה ה"מ) הק' וכי בגלל דין לכתחילה

שיפרשו מהם. ולכן סמך לו וירעו אותנו המצרים וגו'. ואת עמלנו אלו הבנים כמו שנא' כל הבן הילוד וגו'. וקשה למה הבנים נקראין עמלנו טפי מהבנות. וי"ל משום דאמר' בעירובין ק' ב' הרוצה לעשות בניו זכרים יבעול וישנה ואמר' שם שאסור לבעול ולשנות בלא דעת האשה והיינו שמטריחה ביותר כדפירש"י לכן קרי לה ואת עמלינו.

ד"א ביד חזקה שתיים ובזרוע נטוי' שתיים ובמורא גדול שתיים ובאותות שתיים ובמופתים שתיים אלו עשר מכות. יל"ע למה חילקם לה' וכלל כל ב' יחד. וי"ל דכל ב' היו סוג א' דם צפרדע שתיים מהיאור כמ"ש ושרץ היאור צפרדעים, כנים ערוב שתיים בע"ח אלא שערוב כל הבע"ח וכנים מין א', דבר שחין שניהן מיתה אלא דדבר מיתת הבהמות ושחין מיתת האדם דמצורע חשוב כמת וכמש"כ בשמו"ר פ"א ו' שלקו בצרעת. ברד ארבה שניהן מן השמים דגם בארבה כתיב ויכס את עין כל הא' חשך מכת בכורות שניהן ענין א' דהחשך מגיהנם ה' כמש"כ בשמו"ר י"ד ב' וכן מכת בכורות הלכו לגיהנם.

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים. תיבת במצרים מיותר ויל"ע ע"פ המכילתא (בא י"ב י"ב) והכיתי כל בכור בארץ מצרים בכורי מצרים אפ"ל הם במקומות אחרים מנח"ל למכה מצרים בבכוריהם ולפי שמכת בכורות לא היתה דוקא במצרים רק על המצרים אפ"ל במקומות אחרים אבל שאר המכות היו דוקא במצרים ולכן קאמר אלו עשר מכות כו' במצרים כלומר ששם היו כל העשר. (וח"א העיר דהכונה לאפוקי על הים).

שכל מכה וכו' היתה של חמש מכות. צ"ב איך היתה של חמש. וי"ל דמלבד מ"ש במדרש דכל מכה היתה איתה גם מגפה שעל ידו מתו הרבה מצרים הנה גם בטבע גורם כל מיני עונשין ופורענות כגון דם ע"י שלא ה' להן מים לשתות והיו מוכרחין לשתות את הדם זה הביא להם כל מיני מחלות בגוף וצרעת ועוד כל מיני בישין וכן בצפרדעים ותבאש הארץ וזה ודאי גרם לכמה מיני חלאים וכן כל מכה גרמה להן כל מיני פורענות וזהו חמש מכות לכל א'.

אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו. וצ"ב איזה ענין יש בקירוב לפני הר סיני בלא נתינת התורה. ואמר לי מרן החזו"א זצ"ל שכן הוא דרך המשבח לפרט כל פרט לחוד אבל באמת הכוונה קרבנו לפני הר סיני של מתן תורה.

פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו' ע"ש שפסח כר. לכא' טעם שפסח הוא טעם למה נקרא פסח אבל אכילת הפסח במצרים ה' לבטל ע"ז שלהם שזבחוהו לעיניהם ובמכילתא (שמות י"ב כ"ב ע"פ והגעתם אל המושקף) שה' הדם להם לאות מבחוח כדי שיהיו המצרים רואין ומעיהן מתחתכין ולדורות אנו עושין זכר לפסח מצרים והנס שלו. ומבואר כאן שלא זהו הטעם אלא הטעם לדורות לזכור הנס שפסח הקב"ה והצילנו אף שכוין שניתנה רשות למשחית אין מבחוח בין צדיק לרשע כאן הקב"ה בעצמו יצא כמ"ש אני ולא מלאך ולכן פסח עלינו.

אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון. הנה בחטאות הפנימיות שצריך להזות כנגד הפרוכת א"צ ליגע בפרוכת כמ"ש ביומא נ"ז א', ובחטאות החיצוניות שצריך כנגד חודה של קרן כמש"כ הרמב"ם בפ"ה ממע"ה ק"ה ז"ל משמע בזבחים ט"ו א' והעתיקו הרמב"ם בפ"ב מפסוה"מ ה"ז דסגי שהגיע לאויר המזבח ושמה אויר מזבח נקרא כנגד היסוד ובתוס' זבחים שם משמע שמחלקין בין זריקה להזאה דזריקה צריך ליגע אבל הזאה א"צ אבל צ"ע למה כתבו סד"א דהא לפי האמת כן הוא כדמוכרח מר' ירמי' ונראה כוונתם דס"ד דהזאה סגי מרחוק כמו ביו"כ ולא כזריקה ופשיט דהזאה כזריקה דצריך אויר המזבח ולא דמי ליו"כ דסגי מרחוק ומ"מ א"צ ליגע, וכ"ז בזריקה אבל בשפיכה נראה דלכו"ע צריכין ליגע ולכן תקנו בברכה אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון דפסח בשפיכה וצ"ע.

פודה כהלכה צדיקו יאמרו לו כו' לך ה' הממלכה. פי' פודה כהלכה דלהלכה קי"ל אין פודין את הקדשים להשליכן לכלבים לכן צדיקו יאמרו לו לך ה' הממלכה ומלך זן את עבדיו כמש"כ הרמב"ם פ"ד ממלכים ה"ו י'.

הא לחמא עניא וכו'. כל דצריך ייתי ויפסח. אין לפרש דקאי על הקרבן פסח שהרי אין הפסח נאכל אלא למנוייו, אלא דמיידי בזה"ז שאין לנו ק"פ וקאמר ייתי ויפסח שיעשה את חג הפסח באכילה ושתי', וקאמר השתא הכא ואוכל להזמינו אבל לשנה הבאה בארעא דישאל ולא אוכל אז להזמינו דאין הפסח נאכל אלא למנוייו וקאמר וכ"ת מה יעשו אז העניים שלא הזמינו מעי"ט ולא שחטו עליהן הפסח ע"ז קאמר השתא עבדי אבל לשנה הבאה בני חורין ויהיו כולן עשירים ולא יצטרכו לכן שאחרים יזמינום.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל וכו'. נוסח ההגדה ניתקן בגולה ולכן תיקנו לומר הא לחמא וכו' בלשון ארמי שזה היה שפתם כדי שהכל יבינו מה שמכריז כל דכפין וכו' כל דצריך וכו' (ועמש"כ באבודרהם), ולזה גם תיקנו הלשון לשנה הבאה בארעא דישאל, אבל גם בני ארץ ישראל אומרים נוסח זה דהתפילה היא שנה' בארץ ישראל ע"י הגאולה השלימה ובנין ביהמ"ק וכדמסיים לשנה הבאה בני חורין שלא יהיה שעבוד מלכיות. וזה גם הכונה במ"ש לשנה הבאה בירושלים.

מה נשתנה. על שתיית ארבעה כוסות לא תיקנו חז"ל לשאול מה נשתנה (אע"ג דגם על מילי דרבנן תיקנו לשאול שהרי מרור בזה"ז דרבנן וגם הטיבול הוא דרבנן וכן ההסיבה היא מדרבנן לדעת רזה"פ), וי"ל הטעם, דשתיית היין לא חשיב שינוי כ"כ דגם בשאר סעודות שבת ויו"ט בשאר ימות השנה מקדשים על היין, ודעת הרמב"ם בפ"ל מהלכות שבת ה"ט דגם סעודה שלישית יש לקבוע על היין (וגם בזמניהם היו רגילים יותר בשתיית יין עיין כתובות ח' ב') ולכן אף דבשאר סעודות בימות השנה אין ד' כוסות, מ"מ תו לא חשיב שינוי כ"כ ולא תיקנו לשאול על זה.

עבדים היינו לפרעה במצרים. יתבאר ע"פ המכילתא בפ' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים ובמכילתא בשלח ט"ז ג' עבדים היו ישראל למלכים והיו יוצאין לשדה ונוטלין תאבים וענבים וכל מיני פירות ואין כל ברי' אומר להן כלום וזהו שמספר כאן חסדי השי"ת שהיינו עבדים לפרעה ולא עבדים לעבדים.

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי וכו'. בברכות כ"ח א' בן י"ח ה' אלא שצמחו לו י"ח שורות שערות לבנות כדי שיקבלוהו לנשיא והיינו דקאמר כבן שבעים ולא בן שבעים. וקשה וכי מפני שצמחו לו בנס י"ח חירותא צריך לידע כל הדרשות. וי"ל דה"ק כיון שצמחו לי בנס כדי שאתקבל לנשיא א"כ מוכח שאני ראוי לנשיא כמו שאמרו שם שהוא חכם דאי מקשי לי מפרק וא"כ ה' ראוי שאדע התשובה ע"ז ועכ"ז לא זכיתי לזה עד שדרשה בן זומא.

בעבור זה עשה ה' לי ולא לו. מה שמקשים דגם אצל הבן חכם כתיב אשר צוה ה' אתכם (ועי' רמב"ם בנוסח ההגדה דשם הנוסח אותנו), י"ל דנ"מ מה שאמר קודם שאצל החכם שאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' זה דרך ארץ וכבוד לומר צוה אתכם שאתם החשובים זכיתם לקבל המצוה, אבל ברשע שאומר מה העבודה הזאת לכם אין זה דרך כבוד רק דרך בזיון ע"כ מתכוין לכם ולא לו.

וירד מצרימה אנוס ע"פ הדבור. לא מצינו שנצטווה לירד רק הקב"ה א"ל אל תירא מרדה מצרימה וגו', וי"ל ע"פ הגמ' בשבת פ"ב ב' ראוי ה' יעק"א לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (פירש"י ע"פ גזרת הגלות שנאמר לאברהם) אלא שזכותו גרמה לו שירד בדרך כבוד וזהו אנוס ע"פ הדבור של גזרת הגלות ה' מוכרח לירד אך בשביל זכותו וכבודו ירד בדרך כבוד (ושב העירוי ש"כ בלקח טוב).

והי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם וכו' וירעו אותנו המצרים וכו'. והיינו שאם לא היו ישראל מצוינים בפנ"ע לא היה למצרים שנאה גדולה כ"כ כלפיהם ומה שגרר והגביר את השנאה כלפי ישראל ה' זה משום שהיו מצוינים בפנ"ע וזהו ההמשך וירעו אותנו וגו' שע"י שהיו שם לגוי דהיינו שהיו מצוינים לכן וירעו (ועמש"כ בסמוך ד"ה גדול).

גדול עצום כמה שנאמר וכו' ויעצמו וגו' ותמלא הארץ אותם. ואמרו בילקוט בשם פסיקתא שנתמלאו בתי טיאטורות ובתי קרקסאות מהם מיד גזרו עליהם

ללמוד מדרכיו, להמשיך במשנתו, ולהביר לו טובה רוחנית

המוני בית ישראל פקדו בשבוע החולף את ציונו של הרב זיע"א והשתתפו בעצרות הזכרון המרכזיות עם סיומי הש"ס שע"י לומדי 'שיח התורה'

גם טעמא דקרא, והדרך אמונה על זרעים, ועוד ספרים ומעשים טובים של פעולות לזיכוי הרבים. ומזכה הרבים זו הזכות הכי גדולה שיכולה להיות, כמו שכתב בחובות הלבבות (שער אהבת השם פ"ז) שאפילו אדם שיש לו כוחות של מלאך והוא עושה עם הכוחות האלו הרבה מעשים טובים, אבל הוא רק אדם אחד, וכמה שיעשה אינו דומה למי שמזכה את הרבים ומשפיע על אחרים שיעשו מעשים טובים, תורה ומצוות אמונה ויראת שמים ומידות טובות, כי כל השפעה שאדם משפיע על אחרים, זו השפעה שנמשכת, כי המושפע גם משפיע על משפחתו ומחנך אותם כפי מה שהוא, וההשפעה נמשכת הרבה מאד, על הרבה מושפעים".

מרב הגרמ"צ ברגמן שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "מה גדול הלילה הזה של סיום הש"ס שנלמד בשנת האבל, בואו נצל אותו לחיזוק בלימוד התורה לעילוי נשמת רבינו ר' חיים, ונבקש ממרן שר התורה זצ"ל יהיה למליך מן השמים, כשהמצב הוא שצריך רחמים גדולים שניוועע בסייעתא דשמיא".

מרב הגר"י זילברשטיין שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "מורי חמי, מרב הגר"י ש אלישיב זצוק"ל אמר, על חתנו מרב רבי חיים זצוק"ל, שזכה לבהירות בתורה באופן מופלא, וההסבר לזה הוא על פי דברי רבי ברוך בער, שהתורה מתמסרת למי שאין לו בעולמו כלום חוץ מהתורה, וזה ההגדרה הנכונה ביותר על גיסי רבי חיים זיע"א".

"רבי חיים היה תורה מתפרסמת שכל כלל ישראל נאותו לאור עובדות מופלאות שנשמעו, וזה עברונו אתגר גדול לתפוס מדרכיו של ר' חיים, את הידיעה שהעולם הבל הבלים, ואצל ר' חיים השכינה הייתה, וכעת הזמן לתפוס, שלא היה כלום בעולמו חוץ מהתורה".

מרב הגר"י קוק שליט"א, הביא בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: את דברי הרש"י ביבמות יום שמת בו חכם קובעים אותו לכבודו בכל שנה ושנה, כי זה היום שהחכם ר' חיים זכותו יגן עלינו נמצא איתנו ממש, יש לו איזה חיבור עם העולם שלנו, וממרן רבי חיים עלינו ללמוד, את החשיבות שבכל ידיעה, שבכל גמרא ובכל מדרש, שעל זה העולם עומד ממש".

"רבי חיים היה גבוה מעל גבוה, המושגים שלו זה לא המושגים שלנו, הוא היה יורד אלינו מהעולם הגבוה שהוא היה בו, ונשאר לנו רק ללמוד מזה לדורות הבאים, ולזכות ללמוד מהדרכים שלו אותם הוא לימד אותנו כל חייו".

מרב הגר"י שפירא שליט"א אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "הביאני המלך חדריו, אצל רבנו הקדשו מילא את כל חדריו בתורה, ובכל מקום שהגיע ששון ושמחה ליהודים דברי תורה, פסקי הנהגה, ואני יכול לומר

בסימן של אבל רוחני ובמטרה להתעלות ולהתחזק בדרך אמונה, פקדו בשבוע החולף המוני בית ישראל את ציונו של הרב זיע"א והשתתפו בעצרות הזכרון המרכזיות עם סיומי הש"ס שע"י לומדי 'שיח התורה' ללמוד מדרכיו, להמשיך במשנתו, ולהכיר לו טובה רוחנית.

כינוסי חיזוק וזיכרון התקיימו בכל מהלך השבוע בארץ ובתפוצות, בהשתתפות גדולי התורה והיראה שליט"א, כשהיכלי הישיבות הקדושות והכוללים ומוסדות התורה, אשר הרב זיע"א סוכך עליהם שנים ארוכות,

נאמרו שיעורי תורה שיחות מוסר ודברי זיכרון וחיזוק, על-ידי ראשי הישיבות והמשגיחים שליט"א והתקיימו סדרי לימוד מיוחדים לכבודו ולעילוי נשמתו הטהורה של הרב זצוק"ל, אשר מסר נפשו להקים ולהעמיד את עולם התורה בכל אתר ואתר.

בכל תלמודי התורה ובתי הספר לבנים ולבנות ובסמינרים מכל החוגים ברחבי הארץ והתפוצות, נלמדו משניות ופרקי תהילים לעילוי נשמתו. במוסדות השונים יתקיימו כינוסי זיכרון, יימסרו שיעורים וייערכו תכניות לימוד מיוחדות, בהם הועלו עובדות מופלאות על דמותו, דרכיו והנהגותיו של הרב זיע"א.

העליה לציונו זיע"א

המוני בית ישראל ניצלו את יומא דהילולא, ועלו לפקד את ציונו של הרב זיע"א בבית החיים 'זכרון מאיר' בבני ברק, סמוך ונראה לדודו מרב ה'חזון איש' זיע"א, ולאביו מרב ה'קהילות יעקב' זיע"א.

כמו כן, ביום השנה הראשון להסתלקות של הרב זצוק"ל, ביום רביעי ט"ו אדר פורים דמוקפין, התקיים שיעור לעילוי נשמתו, לאחר תפילת ותיקין וקריאת המגילה כמנהג מרב החזו"א זללה"ה, במנין שבבית הרב זצוק"ל, ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א, בענין היסח הדעת בברכת אבות.

עצרת הזכרון וסיום הש"ס בב"ב

בתחילת המעמד נאמרו פרקי תהילים ע"י מקורבו של הרב זיע"א, הרה"ג רבי משה סמוטני שליט"א.

בדבריו של מרב ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א לעצרת אמר: "כבר עברה שנה אחרי שרבי חיים נפטר, וההשפעה חסרה. כל החיים שלו היו השפעה של זיכוי הרבים, וכל הספרים שחיבר היו לזיכוי הרבים, כגון קרית מלך, שבו ציין את כל המקורות להלכות של הרמב"ם, ויש

שנשא: "תמיד רגילים לומר שהספד הוא יקרא דשכבי אבל כאן ההספד הוא על התורה עצמה, ואצל רבי חיים, שהיה אדם גדול שבענקים, ההסתר רב על הגלוי, ומי אנחנו שנדבר, אבל סימן לזכרון הוא מי שזוכה לבן אדם לחברו, ובוזה כידוע שמרן צוק"ל היה מיוחד".

"וכולם חייבים לו הכרת הטוב ביודעים ובלא יודעים, הוא השפיע כשהוא עלה בכל מעלות התורה והיראה, וכל אחד שמתחזק לטובת נשמתו זה הכרת הטוב הגדולה ביותר".

מרן הגרד"י שפירא שליט"א אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "אבא זצ"ל אמר תמיד לאנשים, שבדורנו מי שצריך לברך עליו ברכת "ברוך שחלק" הוא רק מרנא רבי חיים זצ"ל, וזהו מכח עמל ושקידת התורה שהייתה בלי גבול ושיעור, גבוה מעל גבוה".

הגאון רבי ישראל מאיר דרוק שליט"א, ראש ישיבות 'תפארת ישראל' ותלמידו מקורבו של הרב זע"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי חיים את התורה בוז יבזו לו, כי הוא הרגיש וידע את האמת כמה התורה שווה, ולכן היה דבוק בתורה בלי להרגיש את הגוף בכלל".

דברי זכרון ועובדות מכלי ראשון נשא נכדו מקורבו הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א, על השזכיר בדבריו, על העניין שהסבא הרב בלימוד התורה של אברכים ובני ישיבה כאילו היה זה תורה

בזהירות, שאם רבנו היה בדורו של הגאון, גם כן היה גאון עולם, ועדיין כלונו יכולים לומר 'תורה תורה חגרי שק'".

הגאון רבי שמואל כהן שליט"א רב קהילת חניכי הישיבות באלעד, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "כולנו חייבים הכרת הטוב לר' חיים, זה הזמן לקחת מהמידות שלו והשקיעות בלימוד, בדרגה שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו כמותו".

הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "מרן הגר"ח צוק"ל היה דוגמא חושית למי שהולך בדרכיו של הקדוש ברוך הוא, לחיות את זה שהתורה היא תנאי לבריאה, ולכן זכה ששכינה דיברה מתוך גרונו, וזה היה ההנהגה למצוא בתורה עצמה את הפתרון והתרופה לכל דבר".

"אהבת תורה, שקידת התורה, בדרגות נשגבות, כפי העובדות הידועות של המשמר הנורא על הזמנים שזכה לסייעתא דשמיא ניסית ממש, ולכן זכה שגדולי הדורות הקודמים העריכו אותו עד למאוד, כי הכל היה מתוך מידות צרופות שבאות מהתורה הקדושה".

סיום הש"ס שנלמד על ידי המונוי בית ישראל ע"י מפעל 'שיח התורה' במסגרת התכנית 'מסיימים לזכרו' נערך ע"י בנו של הרב צוק"ל, הגאון ר"ש קניבסקי שליט"א.

עצרת הזכרון וסיום הש"ס

בירושלים

בעצרת הזכרון שהתקיימה ביום חמישי בשילוב סיום הש"ס שנלמד ע"י לומדי 'שיח התורה', בבית המדרש הגדול 'אהבת תורה' בירושלים, במעמד מרן הגר"צ דרבקין שליט"א, ומרן הגרא"י פינקל שליט"א, נישאו דברי חיזוק וזכרון מגדולי התורה והמוסר שליט"א. בתחילת המעמד נאמרו פרקי תהילים ע"י הרה"ג רבי יוסף גוטפרב שליט"א, מרבני ישיבת מיר. את העצרת הנחה הרה"ג רבי משה מרדכי אנגלרד שליט"א משגיח ישיבת תורת חיים בבני ברק. מרן המשגיח הגה"צ רבי דן סגל שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון

שלמד בעצמו.

סיום הש"ס שנלמד על ידי המונוי בית ישראל ע"י מפעל 'שיח התורה' במסגרת התכנית 'מסיימים לזכרו' נערך ע"י בנו של הרב צוק"ל הגר"ש קניבסקי שליט"א, ופתיחת הש"ס החדש ע"י מרן הגר"צ דרבקין שליט"א.

עצרת הזכרון וסיום הש"ס במודיעין עילית

בעצרת הזכרון שהתקיימה במוצאי שבת קודש במודיעין עילית בשילוב סיום הש"ס שנלמד ע"י לומדי 'שיח התורה', השתתפו ונשאו דברים מרנן ורבנן

גדולי ישראל שליט"א עם רבני העיר שליט"א.

סיום הש"ס נערך ע"י בנו של הרב צוק"ל, הגאון רי"ש קניבסקי שליט"א כשבתחילת לימוד הש"ס כובד המרא דאתרא הגאון רבי מאיר קסלר שליט"א, שאף נשא דברי זכרון, ובדבריו אמר: "רבי חיים צוק"ל היה תמיד דואג לעירנו, ושלח אנשים לגור בעירנו, והיה מחזק תמיד שלא ראוי שבתי הכנסת יהיו במקלטים, וגם חיזק את עירנו בחשמל כשר של שבת, והלימוד שעלינו ללמוד מרבי חיים צוק"ל, שלמד ולמד ולמד, וממילא היה לו זמן לחסדים, ולחיבורים הגדולים שלו".

מרב הגר"א פילץ שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "הגמרא אומרת שלכל צדיק יש את הזיו וההדר שלו, הלימוד העיקרי שאפשר ללמוד מרבי חיים צוק"ל, הוא לא לוותר על שום דבר, אם אמרו לו שקידוש החודש זה קשה ללמוד, אז הוא קם ומחבר על זה חיבור, וכן על זה הדרך".

"כתוב שכל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקברו בחייו, וזה מידה כנגד מידה, כי צדיק שנפטר חסר חיות בעולם, ובהספד נותנים עוד קצת חיות מכח הצדיק, וגם אנו נעתייר שזכותו של רבי חיים צוק"ל תעמוד לנו שבני תשחורת לא יעזבו את הקב"ה, ובניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל".

מרב הגר"ד כהן שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "החזון איש צוק"ל כתב באגרות, שיחידים שמעמיקים בהלכה אפשר להורות על פיהם תורה, רבינו צוק"ל היה זה שבדורנו יחיד בדורו שיכול לפסוק בזרעים ובכל מקום, והדרך שהוא הגיע לזה, לזכות להיות ממוסרי התורה, המשך של משה קיבל תורה ומסרה ליהושע, רק כי הוא המית עצמו מנעוריו באהלי החכמה, רבי חיים היה שנים של ממית עצמו עליה".

"זכינו שהוא היה המנהיג של כלל ישראל, וכמו שאלהו הנביא כשעלה לשמים אמר 'אבי אבי רכב ישראל ופרשיו טוב אתה לישראל בתפילתך', וזהו היסוד שכח התפילה מסור לראי ה' מנעוריו, ועובד השם מנעוריו, וכזה

היה רבי חיים, ואת כל המדרגות עשה מנעוריו, ולכן זכה להגיע לדרגתו".

הגאון רבי שבח צבי רוזנבלט שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "הזכות הגדולה וההכרת הטובה מה שרבי חיים זה מה שהוא היה עושה בעצמו, וכפי שנהג בכל שנה לחלק את לימוד הש"ס בכולל חזון איש ביארצייט, ולכן כל חיזוק בלימוד לטובת נשמתו זו ההכרת הטובה הגדולה והאמיתית.

הגאון רבי חיים פרץ ברמן שליט"א, מראשי ישיבת פוניבז', אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא: "רבי חיים צוק"ל כשהסתלק מאיתנו, הפסדנו חוץ מאת רבי חיים, גם את הסטייפלר, הפסדנו גם את החזון איש, את הכל רבי חיים העביר לנו, ואת כל זה הפסדנו, הוא היה בדמותם, והמשיך את שלשלת מסירת התורה בצורתה מדורי דורות, וכל זה מוטל עלינו לקבל ממנו ולנסות להתחזק מכוחו ובזכותו".

תלמידו של הרב זיע"א, הגאון רבי מרדכי גנוט שליט"א, אמר בתוך דברי החיזוק והזכרון שנשא את העובדה הידועה שרבי חיים אמר להדפיס גם תשובות שהוא ענה עליהם 'לא יודע', כי אצלו הכל היה תורה, כמו כן האריך בעובדות על הזהירות והזריזות בקיום המצוות של מרב צוק"ל, ולפני 20 שנה בעת שלא הרגיש טוב, מיהר להסביר לבנו שיבלחט"א על הגמ"ח כספים שניהל, כדי שחלילה לא יכשל בגזל.

דברי זכרון ועובדות מכיל ראשון נשא נכדו מקורבו הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א, שהזכיר בדבריו את הדביקות והחיבור שהיה לסבא הרב צוק"ל בתורה בלי שום יכולת להפריד.

בסיום העצרות חולקו דפי הש"ס ללימוד במחזור השני עד ליום השנה בשנה הבאה, כשניתן להרשם במפעל 'מסיימים לזכרו' של שיח אמונה בטלפון 073-347-8888.

צילומים: שוקי לרר, שמואל דרין

שיח התורה

בדרכו ולעיי"נ של רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל
בנשיאות בנו הגרי"ש קניבסקי שליט"א

עכשיו ההזדמנות:

ללמוד, להבין ולדעת הלכות שבת בשנה אחת

תכנית 'שיח ההלכה'

לימוד הלכות שבת בהספק של עמוד ליום ב'משנה ברורה', במשך שנה אחת
בארבעה מסלולים לבחירת הלומדים:

ד	ג	ב	א
מסלול נוסף	מסלול נוסף	מסלול נוסף	מסלול הראשי
ביאורים ומוספים ממהדורת דרשו	שונה הלכות	ביאור ושער הציון	משנה ברורה

**מוקדים לחלוקת לוח הלימוד השנתי ללימוד הלכות שבת
בריכוזי הערים ובהיכלי הישיבות**

אופקים	יוליס	תרשיש פינת ברקת	אופקים	יוליס	תרשיש פינת ברקת	אופקים	יוליס	תרשיש פינת ברקת
אופקים	שורץ	יהלום 1604 דירה 1	אופקים	שורץ	יהלום 1604 דירה 1	אופקים	שורץ	יהלום 1604 דירה 1
אלעד	יונגר	שמעון בן שטח 7/8	אלעד	יונגר	שמעון בן שטח 7/8	אלעד	יונגר	שמעון בן שטח 7/8
אלעד	לנדו	רמב"ם 19	אלעד	לנדו	רמב"ם 19	אלעד	לנדו	רמב"ם 19
אשדוד	ליפשיץ	התור 3	אשדוד	ליפשיץ	התור 3	אשדוד	ליפשיץ	התור 3
בית שמש	הייזלר	ר' מאיר בעל הנס 18/14	בית שמש	הייזלר	ר' מאיר בעל הנס 18/14	בית שמש	הייזלר	ר' מאיר בעל הנס 18/14
בית שמש	אלחדד	אדלשטיין 11	בית שמש	אלחדד	אדלשטיין 11	בית שמש	אלחדד	אדלשטיין 11
בית שמש	סילם	נחל איילון 23	בית שמש	סילם	נחל איילון 23	בית שמש	סילם	נחל איילון 23
ביתר עילית	פלנר	עידו הנביא 4	ביתר עילית	פלנר	עידו הנביא 4	ביתר עילית	פלנר	עידו הנביא 4
ביתר עילית	מלאכי	ישמח ישראל 4	ביתר עילית	מלאכי	ישמח ישראל 4	ביתר עילית	מלאכי	ישמח ישראל 4
כני ברק	קוליצ	המגיד ממעזריטש 14	כני ברק	קוליצ	המגיד ממעזריטש 14	כני ברק	קוליצ	המגיד ממעזריטש 14
כני ברק	מן	יהודה הנשיא 47	כני ברק	מן	יהודה הנשיא 47	כני ברק	מן	יהודה הנשיא 47
כני ברק	אפרים כהן	קהילות יעקב 12 קומת קרקע	כני ברק	אפרים כהן	קהילות יעקב 12 קומת קרקע	כני ברק	אפרים כהן	קהילות יעקב 12 קומת קרקע
כני ברק	ברקוביץ	דוד המלך 4	כני ברק	ברקוביץ	דוד המלך 4	כני ברק	ברקוביץ	דוד המלך 4
כני ברק	סיון	גניחובסקי 7	כני ברק	סיון	גניחובסקי 7	כני ברק	סיון	גניחובסקי 7
		ישמח משה						

בהיכלי הישיבות

ישיבת משכנות התורה - חיים סבג ק"ב | ישיבת היכל יצחק לנדא - עזריאל כולק ק"ג | ישיבת בית מדרש עליון - חיים ליפקוביץ ש"ב | ישיבת ארחות תורה - צבי בנימין שניידר | ישיבת קרית מלאכי - אוריאל משיח | ישיבת שער שכי - אברהם חלופסקי | ישיבת קרית מלך - שלום ורשאר | ישיבת דעת אהרן - קפלן החדשה - ישראל יעקובוביץ | ישיבת תורה בתפארתה - אברהם ישעיהו קלופט | ישיבת נר זרח עוצם - מרדכי ליב מן ק"א | ישיבת עטרת שלמה - סורוצקין - נתנאל גרשוני ש"ב

03-30850000

לוח שנה

מיום השנה הראשון ט"ו אדר תשפ"ג
עד יום השנה השני ט"ו אדר תשפ"ד

03-308-5000

לעילוי נשמת
רבינו שמריהו יוסף חיים זצוק"ל
בן רבינו יעקב ישראל זצוק"ל

ללימוד היומי של הלכות שבת
בדפוס של עמוד ליום

ד

מסלול נוסף

ביאורים ומספים
ממהדורת דרשו

ג

מסלול נוסף

שונה הלכות

ב

מסלול נוסף

ביאור"ל
ושער הצינן

א

המסלול הראשי

משנה ברורה

השנה תשפ"ד	תשרי תשפ"ד	אלול תשפ"ג	אב תשפ"ג	תמוז תשפ"ג	סיון תשפ"ג	אייר תשפ"ג	ניסן תשפ"ג	אדר תשפ"ג
א' חשוון ק"ג	א' תשרי צ"ח	א' אלול פ"ג	א' אב ס"ח	א' תמוז נ"ד	א' סיון ל"ט	א' אייר כ"ד	א' ניסן ט:	א' אדר ב:
ב' חשוון קי"ג	ב' תשרי צ"ח	ב' אלול פ"ד	ב' אב ס"ט	ב' תמוז נ"ה	ב' סיון ל"ט	ב' אייר כ"ה	ב' ניסן י:	ב' אדר ג:
ג' חשוון קכ"ד	ג' תשרי צ"ט	ג' אלול פ"ה	ג' אב ס"י	ג' תמוז נ"ו	ג' סיון מ:	ג' אייר כ"ו	ג' ניסן י"א	ג' אדר ד:
ד' חשוון קכ"ה	ד' תשרי ק:	ד' אלול פ"ו	ד' אב ע"א	ד' תמוז נ"ז	ד' סיון מ"א	ד' אייר כ"ז	ד' ניסן י"ב	ד' אדר ה:
ה' חשוון קכ"ו	ה' תשרי ק"א	ה' אלול פ"ז	ה' אב ע"ב	ה' תמוז נ"ח	ה' סיון מ"ב	ה' אייר כ"ח	ה' ניסן י"ג	ה' אדר ו:
ו' חשוון קכ"ז	ו' תשרי ק"ב	ו' אלול פ"ח	ו' אב ע"ג	ו' תמוז נ"ט	ו' סיון מ"ג	ו' אייר כ"ט	ו' ניסן י"ד	ו' אדר ז:
ז' חשוון קכ"ח	ז' תשרי ק"ג	ז' אלול פ"ט	ז' אב ע"ד	ז' תמוז ס:	ז' סיון מ"ד	ז' אייר ל	ז' ניסן י"ה	ז' אדר ח:
ח' חשוון קכ"ט	ח' תשרי ק"ד	ח' אלול פ"י	ח' אב ע"ה	ח' תמוז ס"א	ח' סיון מ"ה	ח' אייר ל"א	ח' ניסן י"ו	ח' אדר ט:
ט' חשוון קל"א	ט' תשרי ק"ה	ט' אלול פ"יא	ט' אב ע"ו	ט' תמוז ס"ב	ט' סיון מ"ו	ט' אייר ל"ב	ט' ניסן י"ז	ט' אדר י:
י' חשוון קל"ב	י' תשרי ק"ו	י' אלול פ"יב	י' אב ע"ז	י' תמוז ס"ג	י' סיון מ"ז	י' אייר ל"ג	י' ניסן י"ח	י' אדר י"א
יא' חשוון קל"ג	יא' תשרי ק"ז	יא' אלול פ"יג	יא' אב ע"ח	יא' תמוז ס"ד	יא' סיון מ"ח	יא' אייר ל"ד	יא' ניסן י"ט	יא' אדר י"ב
יב' חשוון קל"ד	יב' תשרי ק"ח	יב' אלול פ"יד	יב' אב ע"ט	יב' תמוז ס"ה	יב' סיון מ"ט	יב' אייר ל"ה	יב' ניסן כ:	יב' אדר י"ג
יג' חשוון קל"ה	יג' תשרי ק"ט	יג' אלול פ"טו	יג' אב פ:	יג' תמוז ס"ו	יג' סיון נ:	יג' אייר ל"ו	יג' ניסן כ"א	יג' אדר י"ד
יד' חשוון קל"ו	יד' תשרי ק"י	יד' אלול פ"טז	יד' אב פ"א	יד' תמוז ס"ז	יד' סיון נ"א	יד' אייר ל"ז	יד' ניסן כ"ב	יד' אדר י"ה
ט"ו חשוון קל"ז	ט"ו תשרי ק"יא	ט"ו אלול פ"יז	ט"ו אב פ"ב	ט"ו תמוז ס"ח	ט"ו סיון נ"ב	ט"ו אייר ל"ח	ט"ו ניסן כ"ג	ט"ו אדר י"ו
ט"ז חשוון קל"ט	ט"ז תשרי ק"יב	ט"ז אלול פ"יח	ט"ז אב פ"ג	ט"ז תמוז ס"ט	ט"ז סיון נ"ג	ט"ז אייר ל"ט	ט"ז ניסן כ"ד	ט"ז אדר י"ז
י"ז חשוון ק"א	י"ז תשרי ק"יג	י"ז אלול פ"יט	י"ז אב פ"ד	י"ז תמוז ס"י	י"ז סיון נ"ד	י"ז אייר ל"י	י"ז ניסן כ"ה	י"ז אדר י"ח
י"ח חשוון ק"ב	י"ח תשרי ק"יד	י"ח אלול פ"כ	י"ח אב פ"ה	י"ח תמוז ס"יא	י"ח סיון נ"ה	י"ח אייר ל"יא	י"ח ניסן כ"ו	י"ח אדר י"ט
י"ט חשוון ק"ג	י"ט תשרי ק"טו	י"ט אלול פ"כ"א	י"ט אב פ"ו	י"ט תמוז ס"יב	י"ט סיון נ"ו	י"ט אייר ל"יב	י"ט ניסן כ"ז	י"ט אדר כ:
כ' חשוון ק"ד	כ' תשרי ק"טז	כ' אלול פ"כ"ב	כ' אב פ"ז	כ' תמוז ס"יג	כ' סיון נ"ו	כ' אייר ל"יג	כ' ניסן כ"ח	כ' אדר ג:
כ"א חשוון ק"ה	כ"א תשרי ק"יז	כ"א אלול פ"כ"ג	כ"א אב פ"ח	כ"א תמוז ס"יד	כ"א סיון נ"ז	כ"א אייר ל"יד	כ"א ניסן כ"ט	כ"א אדר ד:
כ"ב חשוון ק"ו	כ"ב תשרי ק"יח	כ"ב אלול פ"כ"ד	כ"ב אב פ"ט	כ"ב תמוז ס"טו	כ"ב סיון נ"ח	כ"ב אייר ל"טו	כ"ב ניסן ל	כ"ב אדר ה:
כ"ג חשוון ק"ז	כ"ג תשרי ק"יט	כ"ג אלול פ"כ"ה	כ"ג אב פ"י	כ"ג תמוז ס"טז	כ"ג סיון נ"ט	כ"ג אייר ל"טז	כ"ג ניסן כ"א	כ"ג אדר ו:
כ"ד חשוון ק"ח	כ"ד תשרי ק"כ	כ"ד אלול פ"כ"ו	כ"ד אב פ"יא	כ"ד תמוז ס"טז	כ"ד סיון נ"י	כ"ד אייר ל"טז	כ"ד ניסן כ"ב	כ"ד אדר ז:
כ"ה חשוון ק"ט	כ"ה תשרי ק"כ"א	כ"ה אלול פ"כ"ז	כ"ה אב פ"יב	כ"ה תמוז ס"יז	כ"ה סיון נ"א	כ"ה אייר ל"יז	כ"ה ניסן כ"ג	כ"ה אדר ח:
כ"ו חשוון ק"י	כ"ו תשרי ק"כ"ב	כ"ו אלול פ"כ"ח	כ"ו אב פ"יג	כ"ו תמוז ס"יח	כ"ו סיון נ"ב	כ"ו אייר ל"יח	כ"ו ניסן כ"ד	כ"ו אדר ט:
כ"ז חשוון ק"יא	כ"ז תשרי ק"כ"ג	כ"ז אלול פ"כ"ט	כ"ז אב פ"יד	כ"ז תמוז ס"יט	כ"ז סיון נ"ג	כ"ז אייר ל"יט	כ"ז ניסן כ"ה	כ"ז אדר י:
כ"ח חשוון ק"יב	כ"ח תשרי ק"כ"ד	כ"ח אלול פ"כ"י	כ"ח אב פ"טו	כ"ח תמוז ס"י	כ"ח סיון נ"ד	כ"ח אייר ל"י	כ"ח ניסן כ"ו	כ"ח אדר י"א
כ"ט חשוון ק"יג	כ"ט תשרי ק"כ"ה	כ"ט אלול פ"כ"י	כ"ט אב פ"טז	כ"ט תמוז ס"יא	כ"ט סיון נ"ה	כ"ט אייר ל"י	כ"ט ניסן כ"ז	כ"ט אדר י"ב
ל' חשוון ק"יד	ל' תשרי ק"כ"ו	ל' אלול פ"כ"י	ל' אב פ"טז	ל' תמוז ס"יב	ל' סיון נ"ו	ל' אייר ל"י	ל' ניסן כ"ח	ל' אדר י"ג

מילה בסלע

החשש מבדיקת חמץ

הביא הרב זצ"ל, את דברי הגמרא בפסחים מ"ב א' אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו, דרשה רב מתנא בפפוניא למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו ואתו לגביה ואמרו ליה הב לן מיא אמר להו אנא במיאי דביתו אמרי.

וצ"ע למה כתבה הגמרא סיפור זה, אטו לומר כמה היו אנשי פפוניא עמי הארץ? והביא הרב זצ"ל את ביאורו של רבי ישראל סלנטר, שנכתב מעשה זה כדי, ללמדנו אמונת חכמים, שהרי כששמעו שיש ללוש במים שלנו, ודאי תמהו וכי עד היום כל מה שאכלו זה ה' חמץ בפסח? ובדרך הטבע היו צריכים לחשוש שרוצה להרויח כסף שיקנו מים שלו דוקא, ולעמוד להתנוכח ולהתנגד, ובכל זאת הם לא שאלו שאלות! כשרב מתנא אמר דין מקיימים את זה בלי חכמות ובלי לשאול שאלות, זה אמונת חכמים.

אדר ב' תשפ"ג	אדר א' תשפ"ג	שבט תשפ"ד	טבת תשפ"ד	כסלו תשפ"ד
א' אדר ב' קפ"ו	א' אדר א' קע"א	א' שבט קנ"ז	א' טבת קמ"ב	א' כסלו קכ"ז
ב' אדר ב' קפ"ז	ב' אדר א' קע"ב	ב' שבט קנ"ח	ב' טבת קמ"ג	ב' כסלו קכ"ח
ג' אדר ב' קפ"ח	ג' אדר א' קע"ג	ג' שבט קנ"ט	ג' טבת קמ"ד	ג' כסלו קכ"ט
ד' אדר ב' קפ"ח	ד' אדר א' קע"ד	ד' שבט קנ"ט	ד' טבת קמ"ה	ד' כסלו קל'
ה' אדר ב' קפ"ט	ה' אדר א' קע"ה	ה' שבט ק"ס	ה' טבת קמ"ו	ה' כסלו קל"א
ו' אדר ב' קפ"ט	ו' אדר א' קע"ה	ו' שבט ק"ס	ו' טבת קמ"ז	ו' כסלו קל"ב
ז' אדר ב' קצ:	ז' אדר א' קע"ז	ז' שבט ק"ס	ז' טבת קמ"ח	ז' כסלו קל"ג
ח' אדר ב' קצ:	ח' אדר א' קע"ח	ח' שבט ק"ס	ח' טבת קמ"ט	ח' כסלו קל"ד
ט' אדר ב' קצ:	ט' אדר א' קע"ח	ט' שבט ק"ס	ט' טבת קמ"י	ט' כסלו קל"ה
י' אדר ב' קצ"א	י' אדר א' קע"ט	י' שבט ק"ס	י' טבת קמ"י	י' כסלו קל"ו
יא' אדר ב' קצ"ב	יא' אדר א' קע"י	יא' שבט ק"ס	יא' טבת קמ"י	יא' כסלו קל"ז
יב' אדר ב' קצ"ג	יב' אדר א' קע"י	יב' שבט ק"ס	יב' טבת קמ"י	יב' כסלו קל"ח
יג' אדר ב' קצ"ד	יג' אדר א' קע"י	יג' שבט ק"ס	יג' טבת קמ"י	יג' כסלו קל"ט
יד' אדר ב' קצ"ה	יד' אדר א' קע"י	יד' שבט ק"ס	יד' טבת קמ"י	יד' כסלו קל"י
ט"ו אדר ב' קצ"ו	ט"ו אדר א' קע"י	ט"ו שבט ק"ס	ט"ו טבת קמ"י	ט"ו כסלו קל"י
ט"ז אדר ב' קצ"ז	ט"ז אדר א' קע"י	ט"ז שבט ק"ס	ט"ז טבת קמ"י	ט"ז כסלו קל"י
י"ז אדר ב' קצ"ח	י"ז אדר א' קע"י	י"ז שבט ק"ס	י"ז טבת קמ"י	י"ז כסלו קל"י
י"ח אדר ב' קצ"ח	י"ח אדר א' קע"י	י"ח שבט ק"ס	י"ח טבת קמ"י	י"ח כסלו קל"י
י"ט אדר ב' קצ"ח	י"ט אדר א' קע"י	י"ט שבט ק"ס	י"ט טבת קמ"י	י"ט כסלו קל"י
כ' אדר ב' קצ"ח	כ' אדר א' קע"י	כ' שבט ק"ס	כ' טבת קמ"י	כ' כסלו קל"י
כ"א אדר ב' קצ"ח	כ"א אדר א' קע"י	כ"א שבט ק"ס	כ"א טבת קמ"י	כ"א כסלו קל"י
כ"ב אדר ב' קצ"ח	כ"ב אדר א' קע"י	כ"ב שבט ק"ס	כ"ב טבת קמ"י	כ"ב כסלו קל"י
כ"ג אדר ב' קצ"ח	כ"ג אדר א' קע"י	כ"ג שבט ק"ס	כ"ג טבת קמ"י	כ"ג כסלו קל"י
כ"ד אדר ב' קצ"ח	כ"ד אדר א' קע"י	כ"ד שבט ק"ס	כ"ד טבת קמ"י	כ"ד כסלו קל"י
כ"ה אדר ב' קצ"ח	כ"ה אדר א' קע"י	כ"ה שבט ק"ס	כ"ה טבת קמ"י	כ"ה כסלו קל"י
כ"ו אדר ב' קצ"ח	כ"ו אדר א' קע"י	כ"ו שבט ק"ס	כ"ו טבת קמ"י	כ"ו כסלו קל"י
כ"ז אדר ב' קצ"ח	כ"ז אדר א' קע"י	כ"ז שבט ק"ס	כ"ז טבת קמ"י	כ"ז כסלו קל"י
כ"ח אדר ב' קצ"ח	כ"ח אדר א' קע"י	כ"ח שבט ק"ס	כ"ח טבת קמ"י	כ"ח כסלו קל"י
כ"ט אדר ב' קצ"ח	כ"ט אדר א' קע"י	כ"ט שבט ק"ס	כ"ט טבת קמ"י	כ"ט כסלו קל"י
ל' אדר ב' קצ"ח	ל' אדר א' קע"י	ל' שבט ק"ס	ל' טבת קמ"י	ל' כסלו קל"י

בדרכו של רבינו הגר"ח זצוק"ל, על ידי מכון 'שיח אמונה'

תכונה לקראת מעמד סיום הש"ס

ע"י כמאה בני העליה בסדר הלימוד של 8 דפי גמרא בכל יום

מעמד הסיום יתקיים בס"ד בקרוב בראשות גדולי התורה שליט"א ובו תובע הערכה עצומה לכבודה של תורה, לכבוד כמאה בני העליה, שלמעלה מכל הציפיות מסיימים את הש"ס כולו במשך שנה אחת, כדרכו של רשכבה"ג מרן שר התורה זצוק"ל, מערב פסח תשפ"ב ועד ערב פסח תשפ"ג

כולו, ולקיים בפועל את המשך דרכו של רבינו הגר"ח זצוק"ל, כאשר היום בו יסיימו בני העליה את הש"ס יחול בדיק ביום ערב פסח, היום בו מרן זצוק"ל היה מסיים את כל הש"ס בתוך סיומי כל חלקי התורה שהיה לומד.

במעמד הסיום המפואר לכבודה של תורה, יקבלו גם הלומדים והמסיימים שי סימלי בהוקרה והערכה, וישמעו דברי הערכה מגדולי התורה שליט"א על מעלת הלומדים לע"נ רשכבה"ג מרן שר התורה זצוק"ל ומשיבים לו טובה בדבר שמסר עליו את כל חייו, אהבת ושקידת התורה.

הדי הערכה והתפעלות נשמעים בעולם התורה לכבודה של תורה, בגודל מעלת בני העליה, כשב'שיח התורה' קוראים לקהל חובשי בתי המדרשות, להצטרף ללגיטו של מלך, במסלול 'בדרכו' ההולך לפני המחנה, או לכלל מסלולי הלימוד של 'שיח התורה'. ההצטרפות בטלפון 03-308-5000, או בעמדות 'נדרים פלוס'

לומדי 'שיח התורה' משיבים טובה להרב זצוק"ל בדבר שמסר עליו את כל חייו, אהבת ושקידת התורה. הרב זצוק"ל מתחיל את לימוד הש"ס בערב פסח לצד שולחן ליל הסדר הערוך. צילום: שוקי ליר

תכונה רבה לקראת מעמד נעלה של כבוד התורה, לרגל סיום לימוד הש"ס במסלול "כדרכו - 8 דף ליום", במפעלי התורה "שיח התורה" שנסדו לעילוי נשמתו ולהמשך דרכו בקודש של רבינו שמריהו יוסף חיים ב"ר יעקב ישראל זצ"ל קניבסקי. מעמד הסיום בראשות גדולי התורה שליט"א יתקיים א"ה בקרוב והפרטים יפורסמו ללומדים.

ב'שיח התורה' מביעים הערכה רבה לאלפי הלומדים בכל המסלולים ובפרט לכמאה בני העליה הלומדים במסלול 8 דף גמרא בכל יום, כאשר מאז הורם הנזר והוסרה העטרה, ומאז הוקם מפעל 'שיח התורה', וכמאה בני עליה לומדים מידי יום את מסלול 'בדרכו' של 8 דפי גמרא בכל יום, חול ושבט ללא הפסק, לצידם של אלפי הלומדים בשאר מסלולי הלימוד ב'שיח התורה'.

משנה הערכה, לבני העליה הלומדים 8 דפי גמרא דבר יום ביומו, על אשר הם גם עומדים בכור המבחן, כשבתום הלימוד מערכת מסודרת בוחנת את הלומדים בשאלות סדורות על שמונת דפי הגמרא, ועומדין בהצלחה בבחינות מידי יום ביומו על 8 דפים, וכעת זוכים לעמוד לקראת סיום הש"ס

המשך מעמוד 7

באורי ההגדה

ביאור הפייט - 'חד גדיא'

הגאונים כבשו הישמעאלים ירושלים מהרומיים וזה נקרא שישמעאל נטלו מאדום והם ימסרו המלוכה למשיח כמפורש בפדר"א פ"ל ג' מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים ומשיח בן דוד יצמח ע"ש, ועפ"י יתפרש כל הפיוט, חד גדיא זה ישראל כמ"ש שה פזורה ישראל, ואתן צאני צאן מרעית, ובתרגום שני אסתר ג' שהמן אמר שישראל מרקדין בסוכות כגדיים ועל רמב"ם רפ"ב ממלכים, דזבין אבא זה הקב"ה כמ"ש כי אתה אבינו, בנים אתם לה' אלקיכם, אבא דיהיב מיטרא (תענית כ"ג ב'), בתרי זוזי שני לוחות הברית, שונא זה בבל כמ"ש בישעי י"ג וענה איים בארמנותיו ומתרגמין וינצפון חתולין בבירניתהון, כלבא זה כשדים כמ"ש על בלשצר (ר"ה ד' א') שהשקה מכלי ביהמ"ק לכלבא, חוטרא זה מדי כמ"ש (שהש"ר פ"ג ס"ד) שדרישו וכורש פצעו מוחו של בלשצר בפרחה של מנורה והוא החוטרא שהכה לכלבא, נורא זה פרס כמ"ש באסתר"ר ספ"ג על אחשוורוש וחמתו בערה בו א"ל הקב"ה למלאך הממונה על החמה זרק גופריא באתונ'י, מיא זו מוקדון ע"ש אלכסנדר מוקדון שמרן פניו במים של ג"ע (תמיד ל"ב ב'), תורא זה יון כמ"ש (ויק"ר פ"ג ס"ה) זה יון שהיתה אומרת כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, שוחט זה אדום כמ"ש (בפסחים ק"ח ב') על רומי ששחטו אבירים כעגלים שאין להם בעלים, מה"מ זה ישמעאל כמ"ש (ב"ר פ"מ) והוא יה' פרא אדם שהכל בוזזין ממון והוא בוזז נפשות, ומלכות ישמעאל תמסור המלוכה להקב"ה כמ"ש בפדר"א פ"ל וכן"ל בב"א. (ועי' בעה"ט סוף חיי שרה).

חד גדיא. יש לפרש ע"פ המדרש (ש"ט פ"ו ומובא ג"כ ברש"י זכר"י ספ"ה) למנצח על השמינית על ד' גליות שהן שמונה מלכיות, בבל כשדים, מדי פרס, יון ומוקדון, ישמעאל ואדום (רש"י העתיק אדום וישמעאל), והנה אע"פ שרש"י כתב שמלכו כל שנים יחד אין הכתה ממש ביחד רק שנחשבין למלכות אחת, והנה נבוכדנצר אינו כשדי שהוא בנו של חירם מלך צור (ויק"ר פ"ה) וי"א בנה של מלכת שבא (א"מ ע"מ מ"ו) וי"א בן בנו של סנחריב (פתי דאיכ"ר ס"ל) רק שמלך בבבל אבל לקח אשה כשדית ובנו אויל מרודך ובן בנו בלשצר היו כשדים כמבואר במגילה י"ב ב' דושתי בת בלשצר כשדית (ואע"ג דבאומות הלך אחר הזכר י"ל שהיו ממזרים), והנה נבוכדנצר לא רצה שאויל מרודך ימלוך כמ"ש בתנחומא תזריע ס' ח' שתפסו בבית האסורין עד יום מותו רק כשמות נבוכדנצר הוציאו לאויל מרודך והמליכוהו והוא הוציא אביו מקברו וגררו ע"ש וזה נקרא שכשדים לקחו המלכות מבבל, וכן מדי ופרס אע"ג שהתנו ביניהם שתחלה ימלוך מדי ואח"כ פרס כמ"ש בשהש"ר פ"ג ס' ד' ואח"כ יתחלפו כמ"ש במגילה י"ב א' אבל כנראה שאחר שקבלו פרסאי המלוכה שוב לא החזירוהו למדי עי' בדניאל י"א עוד ג' מלכים עומדים לפרס ובסע"ר פכ"ח לא מצינו למדי בכתובים אלא שנה א' וזה נקרא שפרס לקחה המלכות ממדי, מוקדון ויון אלכסנדר מוקדון הי' המלך הראשון ובמותו נתחלקה המלוכה לד' כמפורש בדניאל ח' ועי' ביוסיפון וזה נקרא שיון נטלה ממוקדון, אדום וישמעאל עי' בסדה"ד שבימי

מהנעשה והמתחדש בעניני דיומא

חיוזק רב והתעוררות החל מיום היאריצייט של הרב זצוק"ל, להצטרף לשיח ההלכה, לימוד הלכות שבת מידי יום במסגרת מפעל שיח התורה שהוקם על ידי מכון שיח אמונה, לשבות נשמת הרב זצוק"ל שהביע את רצונו עוד בשרם כבה נר האלוקים על החשיבות והתועלת שבלימוד קבוע של הלכות שבת בקביעות.

בימים אלו, ניתן להשיג במוקדי שיח אמונה ברחבי הארץ ובהיכלי הישיבות את לוח הלימוד השנתי בהלכות שבת. סדרי הלימוד החלו בס"ע המוני בית ישראל החל מיום היאריצייט פורים ומוקפין ט"ו אדר תשפ"ג על מנת לסיים את הלכות שבת עד היאריצייט הבעל"ט, כשעל פי החלטת גדולי ההוראה שליט"א הלימוד מתקיים בספר ה'משנה ברורה' בהספק של עמוד ליום, ובכך לזכות לברכת השבת על ידי לימוד ושינון הלכות שבת החמורות והמצוינות. הלימוד מתקיים בארבעה מסלולים, כשלפי בחירת הלומדים ניתן להשתתף בכל המסלולים או בחלקם. המסלול הראשי ללימוד ה'משנה ברורה' מסלול תוספת ללימוד ביאור ההלכה ושער הציון, מסלול תוספת ללימוד 'שונה הלכות', ומסלול תוספת ללימוד 'ביאורים ומוספים' ממנהרות דרשו.

לשבות תמריץ ללומדים והמשתתפים, יכנסו כל הלומדים שיעמדו במבחנים שיערכו מידי יום, במאות הגרלות 'שיח התורה' המתקיימות מידי חודש, ויוכלו לזכות מידי יום ביומו בהגרלה על סך 1000 ש"ח מלבד הגרלות על ספרי הרב זצוק"ל. בנוסף באופן מיוחד, כל הלומדים שיתמידו ב-60 הימים הראשונים לפחות 45 ימי לימוד, יקבלו מתנה ללא הגרלה מארז זמירות מהורד 'שיח תפילה', עם ביאורים הנהגות והלכות מרבנו מרן זע"א - בהוצאה ראשונית של מכון שיח אמונה במיוחד לכבוד לומדי הלכות שבת ב'שיח התורה'.

ההשתתפות בסלמטר של 'שיח התורה' שמספרו 03-3085000, וכן בעמדות 'נדרים פלוס' בחיפוש המוסד 'שיח התורה'.

מעמד כביר של ריבוי תורה במסגרת 'ישיבת רבינו חיים' שעל ידי אגף 'קהילות צעירים ונוער' בעיריית בני ברק, במסגרת התכנית, החל מראש חודש אדר קבלו על עצמם ילדי העיר לימוד פרקי משניות לעילוי נשמת הרב זצ"ל, כאשר בכל קהילה וקהילה מסיימים סדרי משניות כאשר השיא היה ביום היאריצייט הראשון, שושן פורים, בו נקבצו ובאו כעשרת אלפים מילדי התתיים בעיר לסדר לימוד מיוחד במאות קהילות הקודש בעיר 'ישיבת רבינו חיים'. בסוף סדר הלימוד נערכו מעמדי סיום נרגשים וחגיגיים כאשר רבני הקהילות שליט"א נושאים דברים במשנתו של הרב זצוק"ל. בצהרי היום נקבצו ובאו מאות רבות של ילדי 'בני היכלא' אל מעון קדרו של הרב זצוק"ל שם נערך הסיום המרכזי של ילדי 'בני היכלא' בראשות בנו הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א שערך את מעמד הסיום ואמירת ההדרן והקדיש לעילוי נשמת אביו הרב זצוק"ל.

נשאו דברים במעמד הסיום, נכדו הגאון רבי גדליה הוניגסברג שליט"א, ראש העיר רבי אברהם רונינשטיין ונכדו נאמן ביתו הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א.

בימים אלו, ניתן להשיג את לוח הלימוד השנתי של הלכות שבת, במוקדי 'שיח אמונה' ברחבי הארץ כדלהלן:

בבית הרב זצוק"ל רחוב רשב"ם 23 בבני ברק, אופקים, יוליס, תרשיש פינת ברקת, שורק, יהלום 1604 דירה 1. אלעד, יונגר, שמעון בן שטח 7/8, לנדו, רמב"ם 19, שטיינמן, התור 3. אשדוד, ליפשיץ, ר' מאיר בעל הנס 18/14. בית שמש, הייזר, אדלשטיין 11, אלחדד, נחל איילון 23, סוילם, עידו הנביא 4. ביתר עילית, פלנר, ישמח ישראל 4, מלאכי, המגיד ממעזריש 14. בני ברק, קוליצ, יהודה הנשיא 47, מן, קהילות יעקב 12 קומת קרקע, אפרים כהן, דוד המלך 4, ברקוביץ, גניחובסקי 7, פוזן, ישמח משה, שטיינהרטר, אלחריץ 3, מסבנד, יואל 14, דנציגר, רוזנהיים 2, פרוכטר, אברבנאל 44. ברכפלד, רוזנברג, ר' עקיבא 14. טבריה, דינר, דרך מרן 15. ירוחם, מאיר, ההגנה 749/9. ירושלים, רוזנטל, אשר גולאק 14, סטפנסקי, קויפמן 2, זילבר, צפיריים 18/24, כהן אהרן, ארץ חפץ 102 ר' כניסה ז', מרגולין, עזריאל 1, פרידמן, סנהדריה המורחבת 116 ג', ריינהולד, הרשלר 4/2, יעקובסון, סורוצקין 5, שעיו, הפסגה 46. כרמיאל, פרלמן, הפרחים 30. לוד-אחיסמך, ברידא, שבט גד 6 ד' 16. מודיעין עילית, שוב, נתיב"מ 9, בויס, יהודה הנשיא 13, גוטליב, הרב אלישיב 29, שטיגל, מסילת יוסף 21, שפירא, הרישב"א 3. נתניה, חגי פאר, ויסבורג 4 דירה 3. עפולה, באואר, עורבני 5 כניסה ב'. פתח תקוה, שטיגל, מנדלסון 5. צפת, נאירנר, לוחמי הגטאות 44/4. רכסים, שטיימן, הורדים 4 כ"ב ק"ג. תל ציון, עמר, אהבת אמת 34.

חלוקת לוחות הלימוד בהיכלי הישיבות יהיו כדלהלן: ישיבת משכנות התורה: חיים סבג ק"ב. ישיבת היכל יצחק לנדא: עזריאל פולק ק"ג. ישיבת בית מדרש עליון: חיים ליפקוביץ ש"ב. ישיבת ארחות תורה: צבי בנימין שניידר. ישיבת קרית מלאכי: אוריאל משיח. ישיבת שכר שכיר: אברהם חלופסקי. ישיבת קרית מלך: שלום ורשוואר. ישיבת דעת אהרן: ישראל יעקובוביץ. ישיבת תורה בתפארתה: אברהם ישעיהו קלופט. ישיבת נר זרח עוצם: מרדכי ליב מן. ישיבת עשרת שלמה: נתנאל גרשוני.

מה נהדר

מראות הוד משולחנו של הרב זצוק"ל בימים אלו

מעמד סיום מסכת יבמות שנלמדה ע"י כלל בני ישיבת 'ברכת יצחק' באור יהודה לעילוי נשמת הרב זצוק"ל התקיים בישיבה. במעמד השתתפו ונשאו דברים, חתנו של הרב, הגר"ש שטיינמן שליט"א, ובנו של הרב, הגר"ש קניבסקי שליט"א

תלמידי כתר ח' בת"ע עטרת שלמה מודיעין עילית הגיעו לבית הרב זצוק"ל למעמד סיום מסכת, ובחינה ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

מעמד הוקרה והערכה שע"י ארגון 'דרכי חינוך' התקיים לרגל יום השנה לפטירת הרב זצוק"ל, לכבוד כותבי המערכות "כלי חמדה" ו' בשילוב חלוקת המילגות. במעמד השתתפו מרן הגר"ד כהן שליט"א, מרן הגר"י אזרחי שליט"א, מנהל רוחני דישיבת מיר הגר"ב פינקל שליט"א ובנו של הרב זצוק"ל הגר"ש קניבסקי שליט"א

בבית הרב זצוק"ל התקיים מעמד סיום כתיבת האותיות שנודב לעילוי נשמת הרב זצוק"ל וציאת תהלוכת הכנסת ספר התורה לישיבת 'ארחות יעקב' בבני ברק שבראשות הגר"י דורמשקין שליט"א

מעמד סיום הש"ס שע"י מיזם רצופות לעילוי נשמת הרב זצוק"ל התקיים בימים אלו בביתו, בראשות בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א, ראשי התכנית ורבנים שליט"א

מעמד מרומם בהכנסת ספר תורה לע"נ הרב זצוק"ל לישיבת אוצר התורה בשכונת רמות בירושלים, העומדת בראשות הגאון רבי שמואל רבי שליט"א.

המעמד לכבודה של תורה החל בשעות הצהריים של יום חמישי, במעמד כתיבת האותיות בביתו של הרב זצוק"ל, על שולחנו הטהור בו הגה בעמל רב בקדושה ובטהרה במשך עשרות בשנים.

במעמד כתיבת האותיות השתתפו ראש ישיבת פוניבז' מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א; מרן הגר"מ צ' ברגמן, הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א ורבני ישיבת אוצר התורה, לצד ידידי הישיבה הר"ר יהודה סופר הי"ו והר"ר ליאור רבין הי"ו. לאחר מכן יצאה התהלוכה מירושלים מבית ראש הישיבה, הגאון רבי שמואל רבי שליט"א עד להכנסתו להיכל המפואר.

סעודה לכבודה של מצווה נערכה בחדר האוכל של הישיבה, בהשתתפות בני הישיבה ובוגריה, לצד רבנים, תורמים ואישי ציבור. בשיאו של המעמד סיימו בני הישיבה את הש"ס שנלמד כולו בשנה האחרונה לע"נ הטהורה של הרב זצוק"ל, כשאת מעמד הסיום ערך בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א. במעמד הובא מכתבו המיוחד של מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א, ונשאו דברים הגאון רבי מנחם מנדל פוקס שליט"א, ראש הישיבה הגר"ש רבי שליט"א, המשגיח הגאון רבי עקיבא רייזנר שליט"א, וכנודו חביבו של הרב זצוק"ל, הר"ה רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א. בסיום הדברים פרצו מאות תלמידי הישיבה ובוגריה בראשות רבני הישיבה בריקודים לכבודה של תורה במשך שעות ארוכות, והתפזרו לאחר מכן בתחושה עילאית של התרוממות רוח וחיוזק רב.

ניתן לשלוח
שמות לתפילה
בציון מרן זצוק"ל
(ללא תשלום)

למכון 'שיח אמונה'

בפקס: 03-5479183

בדוא"ל: seshemot@gmail.com

מכון להאדרת ספרי דשכבה"ג
מדר הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

רק שנה חלפה מאז בוטל התמיד

מאז נסתלק לבית עולמו האיש שאת העולם הרעיד
שבעת הדפים שבכל יום היה את העולם ממלא
חסרים ודורשים את חלקם למלא
כולנו חבים למרן שר התורה
נוכל להשיב לו רק בעוד ועוד דפי גמרא

נקבל על עצמנו גם בשנה השניה

לסיים לזכרו

עוד ועוד מסכתות לעילוי נשמתו

מסיימים לזכרו
מקבלים, זוכים, ומזכים!

התקשרו עכשיו:

073-347-8888

מנחת דבר בעניני פסח

מרבנו מרן גאון ישראל רבי דוב לנדו שליט"א

עוסק במצוה אם פטור מתשבותו דחמץ

בפמ"ג בפתחה כתב דאון פטור מתשבותו [וגם פטור מבל יראה, וצ"ב דלכא' בלאו שאין בו מעשה חייב וע"ש]. ולפי"ז כל העוסק במצוה יפטור מעשה תשבותו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ויל"ע לענין דין בדיקה מדרבנן דלדעת התוס' הוא כדי שלא יבוא לאכלו דלפי"ז יתכן דאין כאן דין מלקת תשבותו אלא איסור החזקה של חמץ, ואונן [וכן עוסק במצוה] מזהיר עליו ומיהו אין הכרח כלל בדבר ויתכן דהו"ל כמצוה, ועי' שו"ר סי' תמ"ד ס"ז [והוא ממתניתין בפסחים] וצ"ע שם ול"ע.

ביעור חמץ ע"י גוי

יעוי' בגליון רעק"א או"ח סי' תמ"ו שכתב דיש לומר שאינו מקיים עשה תשבותו במה שמבער חמץ על ידי גוי, משום דהוי כנעשה הביעור מעצמו דאין שליחות לגוי, ועיין באור זרוע סי' רנ"ו שמוכח כדבריו שאי אפשר לקיים ע"י גוי, אלא דלשיטת רש"י שאחר זמנו השבתתו בכל דבר, יכול לזרקו לאחר ע"י גוי.

מיהו יש לומר שאין ענין המצוה שמעשה הביעור ייעשה על ידו בדווקא אלא עיקר ענינה הוא חיוב ההשתדלות שיבער החמץ מן העולם ולפיכך מהני נמי ע"י גוי, וכעין שכתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' שנ"ז לענין מצות ובערת הרע שאפשר לקיימו ע"י גוי.

ירש חמץ מבוטל בערב פסח וגדר ביטול חמץ

ביטל חמצו ומת בערב פסח קודם חצות, יש לעיין האם בנו צריך לחזור ולבטל שוב, והנה אם ביטול הוי הפקר אינו צריך, דכבר החמץ הפקר ואינו עובר עליו, ואם כהר"ן שהביטול הואיל והוי איסור הנאה ולכן כל שהסכים בדעתו שאינו ברשותו די, אם כן לפי מה שכתבו האחרונים [עי' אחיעזר ח"ג סי' א' אות ג' ד"ה ומה] שהביטול חל רק בחצות שאז החמץ אסור בהנאה יוצא שצריך לבטל שוב הואיל ועדיין לא חל הביטול, אלא אם כן נימא שכבר חל בעת הביטול שיועיל אחר כך, ולשיטת הרמב"ן נראה שענין ביטול הוא מושג חדש בממונות שמועיל ביטול בממון ואף שאין הדבר יוצא מרשותו מכל מקום זה מועיל לענין שאין איסור לגזולו וכן אינו חשוב ברשותו, ולפי זה יתכן שכיון שזה חלות בחפץ אין צריך לבטל שוב כשמת האב, אך מאידך יתכן שהוא ענין הקשור בבעלותו של המבטל וכשבא לרשות בנו לא מהני ביטולו, ועיין תוספות הרא"ש חולין קכ"ט א' שיטה חדשה בגדר ביטול.

בדין מצות שריפה בחמץ שחייב באחריותו

מצות שריפה בחמץ שחייב באחריותו לכא' לא שייך, שהרי טרם ישרף כבר אינו שוה כלום ואין כאן בעת השריפה חיוב אחריות שהרי בין כה וכה כבר חייב לשלם לנכרי.

וכע"ז יש לדון לענין מצות שריפה לפני זמנו לשי' רש"י דהרי כשחרכו לפני זמנו עוד טרם הישרפו כבר לא יהא חמץ בפסח, וא"כ מאי מצות שריפה שייך בזה, ועיין.

חמץ של ישראל שנתערב בשל גוי

נתערב חמץ של ישראל ברוב חמץ של גוי, יש לדון אי איכא ביטול ברוב. [וגם יש לדון מדין גורם לממון שמשמע זה הוא עובר על החמץ], ואי נימא שבטל ברוב יש לעיין ביש לו שותפות עם ב' גוים, (כלומר חתיכת חמץ של ישראל וב' גוים בשותפות דנמצא רוב החמץ של גוי). וכמו"כ יש לדון בג' ישראלים שהרי כל אחד אינו עובר על חלק של חבריו, וזה לא יתכן.

חייבים מחזומצות בשדה הפקר

יל"ע לצד דעובר על חמץ הפקר שברשותו כמו שדן בזה הרמב"ן דיעבור על חמץ מופקר, מה יעביד מי שיש לו שדות בארץ ישראל בשנת השמיטה ויש בהם ספיחי תבואה שהחמיצו במחזור, או בתלוש שנשרו שם בשדה, והרי הפקר הם מדין אפקעתא דמלכא וביטול לא שייך בזה, ואינו יכול למכור שדהו לגוי בארץ ישראל, אף לא להשכירה לגוי, עי' ע"ז כ"א (וגם בשנת השביעית, וצ"ב בחזו"א), וא"כ יפקיר המקומות בשדהו שיש שם חמץ, ולא שמענו.

חיוב ביעור חמץ בקטן שהגדיל

ענין הביטול דחמץ הוא אי החשבתו, ומ"מ אינו ענין מצד הבעלים בלבד ביחסם לחפץ, (דמגלה דעתו שאין חפץ זה חשוב בעיניו כלל ועל כן בטל הוא לגביה), אלא ענין הביטול הוא חלות בחפץ, דאל"ה מאי טעמא לא מהני לאחר זמן איסורו.

והנה לענין קטן בודאי דלא מהני ביטול ידי', וסופי תאנים ידי', או גללים דבהמתו, וכן פירורים דחמץ לא מהני ביטולו לא לענין גזל ומעשרות ולא לפטרו בחמץ מבל יראה ובל ימצא, ואם יגדיל הקטן בתוך הפסח ויש לו פירורים דחמץ יצטרכו ביעור מן התורה.

בדין "לכם" במים של המצה

אם תמצא לומר דהמים שניתנו במצה גם מצטרפין לשיעור דכזית, ויש בזה נידון באחרונים, מי נימא דבעי דיהא נמי "לכם" [ובגדי ביטול ברוב בזה לענין מים בעיסה, ולענין בעלות, יל"ע בסוגי' שלהי ביצה]. ולפי"ז שואב המים אי קני המים בכליו או מדין הגבהה, [ותל' בפרטי הדינים בזה], אי זכי לעצמו, [יש לו להקנות לאחרים המים, (וסתמא כן הוא כמו בשאר הדברים)]. ואם הוא קטן אין זכי' לקטן מה"ל בלי דעת אחרת, ומסתמא מהני להקנות לאחרים, [וגם יש לדון בדיני מציאת קטן לאביו] ול"ע כעת בהלכות אלו. וקטן ששאב המים לא קני לעצמו, דבעי דעת אחרת לקנית קטן מן התורה, ויל"ע בסוגי' דפ"ק דב"מ ובקצה"ה, אך יש לדון מגדרי מציאת קטן לאביו, וגדרי "לכם" בממון דרכי שלום.

לצאת ידי מצה של טבל במקום פיקוח נפש

מצה של טבל אין יוצאין בה ידי חובת אכילת מצה, כדילפינן מקרא, והתוס' סוכה ל' ב' ד"ה משום הקשו למאי בעי קרא שאין יוצאין במצה טבל הלא תיפוק ל' שהוי מצוה הבאה בעביירה, ולכא' יל"שנפ"מ לגוונא של פיקוח נפש דשרי ליה למיכל טבל והשתא צריך קרא שאין יוצא בזה ידי מצוות מצה. אלא שאם כן להך טעמא שאין יוצא משום שאינו בבל תאכל חמץ הלא כל אופן שהוא בפיקוח נפש אינו בבל תאכל חמץ והאיך יוצא ידי מצה, זה אינו, שסוף סוף שם בל תאכל חמץ איכא].

כפי' על מצות אכילת מצה

מי שנמנע מלאכול מצה בליל פסח מכין אותו עד שתצא נפשו, וככל מצות עשה שהזמן עובר. וצ"ב אימת יכוהו, הרי עד זמן מה לפני כלות הזמן שיוכל לקיים המצוה אי אפשר להכותו שמא יחזור בו, וכשיבוא זמן זה כבר לא תועיל ההכאה שעד שיכוהו כבר יעבור הזמן שיוכל לקיים המצוה ולמה יכוהו אז.

אכילת פסח לקטן שהגדיל

קטן אוכל בקרבן פסח אף למ"ד ש לבית אבות לאו דאורייתא, ונחלקו קמאי בביאור היתר אכילתו כיצד אוכל שלא למנויו, דלדעת תוס' פסחים פ"ה א' משום חינוך מצוה שרי, ולהר"ן נדרים ל"ד קטן אוכל משום שאינו מצווה להימנות ממילא אין לו איסור לאכול שלא למנויו.

ובדברי תוספות יש שני חידושים א. שכתאי גוונא חשוב חינוך אף דאין מקיימים המצוה. ב. שלא תאכילום שרי משום חינוך. ולכאורה מבואר מהתוס' כדברי התרומות הדשן סי' פ"ב שענין לא תאכילום הוא בכדי שלא יתרגל בעבירה ולפיכך כשהוא דרך חינוך שרי.

וכתב המנ"ח מצוה ו' ס"ק ה' נפק"מ בין הר"ן לתוספות במי שהגדיל לבלי הסדר שלהתוספות אסור לו לאכול משום שהוא מזהר בשלא למנויו, אבל להר"ן אפשר דמותר לו לאכול כיון שאינו שייך במינוי. ועיין מש"כ בזה במשיב דבר. ויל"ד עוד נפ"מ בפסח הבא בטומאה [אי נימא דלמי שאינו מחויב בו יש איסור טומאה, עי' חזון איש וזבחים סי' ט"ז ס"ק י'] האם מותר לקטן לאכול, דמי התיר לו איסור טומאה, ויתכן דלתוספות מותר דאין לא תאכילום גם על איסור טומאה ולהר"ן יש לומר דאסור דכיון שאינו מנוי קאי באיסור טומאה ועי'. ועוד נפק"מ בקטנות בפסח שני אליבא דרבי שמעון, דגדולות הוו באיסור דשלא למנויו כיון דאין להם מצוה, כמו שכתב רש"י פסחים צ"א א', ולהתוספות נראה דגם קטנות אסורות, אבל להר"ן לקטנות מותר כיון דלא שייך בהם מינוי אינם צריכים מינוי. יל"ע אי שייך בקטן דינא דאין נמנין על שני פסחים דהא ליכא ביה תורת מינוי.

ולכאורה יש להוכיח כשיטת תוספות שאין לא תאכילום כשהוא בדרך חינוך דקטן שרי בהנך מילי שמותרים מדין עשה דוחה לא תעשה כגון כלאים בציצית אף שהוא אינו מצווה ולא שייך גבי' עשה דוחה, וכמו שכתב באחיעזר ח"ג סי' פא ס"ק ו', אלא דיש לומר שפסח שלא למנויו גרע שאינו מעשה מצוה כלל ולא דמי לכלאים בציצית שאיכא מעשה מצוה בלבישת ציצית זו. ואולי גם הר"ן מודה ליסוד התוספות שאין לא תאכילום כשהוא דרך חינוך, ומה שלא תירץ כוותיהוה הוא משום שהוא קשיא ליה מדוע אין באכילת הקטן שאינו מצווה איסור דמשמרת וכמו שדנים שכל האסור באכילת קדשים יש בו גם איסור משמרת עיין ח'י' רע"א נדה ל"ב א' שביאר כן בדברי הר"ן גופיה שטמא שאכל תרומה עובר על משמרת, והיינו דקשיא ליה להר"ן, ולפיכך תירץ שבקטן אין דין מנויו ואכילתו חשובה מצות אכילת קדשים.

בדין צלית הפסח מצד אחד

יל"ע בשר פסח שנצלה מצד אחד וחתכו באמצעו האם נימא שיוצא בחתיכה שצלאה מצד אחד כיון שחלק זה צלוי כל צרכו, ויתכן דבעינן דלתעביד בבשר מעשה צליה, וכיון דבשעת צליה לא הוי צליה גמורה לא חשוב שנעשה בו צליה [ועיין לשון תוספות ביצה כ"ב ב' סוד"ה על שמבואר שם שמעשה הצליה חשוב צורך גבוה, ובעל כרחך דאינו הכשר גרידא בשביל האכילה]. אולם באור גדול סוף פ"ק דשבת כתב שלענין פסח אף מצד אחד חשוב צלי גמור ורק לענין שבת לא הוי מלאכת מחשבת.

ועיניין תוספתא פ"ז ה"א גבי ט"ו שחל בשבת, נצלה החיצון ולא נצלה הפנימי קולף ואוכל עד שמגיע לנא, והנה אם נפרש שעושה כן בתוך התנור יקשה היאך שרי לעשות כן הלא מקרב ביטולו בשבת אלא על כרחך שעושה כן לאחר שמוציא ומוכה שמועיל לעשות כן אחר שהוציא מהתנור.

אכילת מצה עם מרור בזמן הזה

קיימא לן דאין מצוות מבטלות זו את זו, אבל דבר הרשות שאוכלו עם הדבר מצוה או אפילו אוכל מצוה דרבנן עם מצוה דאורייתא, אתי דבר הרשות, או דרבנן דנחשב רשות לגבי מצוה דאורייתא ומבטל למצוה דאורייתא, ואינו יוצא ידי מצוה. ומטעם זה מבואר שמרור דרבנן בזמן הזה מבטל מצה דאורייתא, ואי אפשר לאוכלם יחד. ולכאורה למשכחת לה לשיטת הראב"ד בספר כתוב שם [חולין פ"ש שהובא ברש"י ריש מעשרות] הסובר שאף שירקות אין חייבים מן התורה בתרומות ומעשרות מכל מקום אם הפרשי מהם חל על זה דין תרומה ומעשר מן התורה, אם כן מרור שהפריש ממנו תרומה יהי' תרומה מדאורייתא וא"כ יש באכילתו מצוה דאורייתא ושוב הוא לא יבטל למצה דאורייתא. וכמו כן מרור של שביעית להרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית [מיהו עי' בחזון איש שביעית סי' י"ד ס"ק י'] גם כן אינו מבטל את המצה להשיטות ששביעית בזמן הזה מן התורה. [אכן יל"ע בכל זה מצד שזה מצוה קיומית ושמה קיומית מבטלת חיובית עמש"כ במק"א בזה.

אכילת פסח על השופע

הר"מ פ"ח מה' חר"מ ה"ז כתב שדין על שופע הוא בכזית אחרון של פסח וקודם לכן יכול לאכול שאר הסעודה, אבל מכל מקום אף לענין מה שאוכל מהקרבת פסח בתחילת הסעודה צריך לאכול את החגיגה קודם. וביאר הצ"ח דף קכ"א א' שהטעם בזה משום תדיר, שהשלמים תדירים. ויל"ע אי יש בבשר הפסח גם את המצוה עשה הכללית של אכילת קדשים א"כ מה איכפת לן שהשלמים תדירים הרי גם בפסח יש את המצוה של אכילת קדשים, [ועי' בסוכה נו. הילך חמץ הילך מצה. וזבחים צ"א א' וברמב"ם שם]. ויתכן שמטעם אחר יש להקדים חגיגה לפסח משום שכל מצוה שזמן חלות חיובה קודם עשיתו מוקדמת [עי' בהערות במנחת דבר למצוה ב'], וא"כ הלא חגיגת י"ד תחילת מצוותה ביום אבל פסח תחילת מצוותו בלילה. מיהו להר"מ שחגיגת י"ד היא קרבן מן התורה. יתכן שגדר המצוה לאוכלה בלילה ושוב הוי כמו קרבן פסח.

כורך – מצוות מבטלות זו את זו

בגמ' פסחים קט"ו ב' מבואר שלאכול יחד מצוה דאורייתא – מצה, ומצוה דרבנן – מרור בזמן הזה, אין מקיים המצוה כיון שמתערבים יחד בפיו והרשות מבטל המצוה. ויל"ע אי מצוה קיומית מבטלת מצוה חיובית, ונפק"מ לרבי שמעון דאמר [פסחים צ"א א'] דנשים בפסח רשות ולשיטתו גם מרור רשות אבל מצה הוי חובה משום קרא דבערב תאכלו מצות אם כן יוצא שהמרור הוא מצוה קיומית להם והמצה היא חיובית ואם כן היאך אוכלים הנשים כורך הלא אתי מרור דהוי קיומית ומבטל למצה שהוי חיובית [על ידי חזק המרור] אלא על כרחך שכיון שתרווייהו מצוה אין מבטל. שוב שמעתי בשם הגר"ח ז"ל שהוכיח מדברי הר"ן נדרים ד' ב' שכתב לענין הסוגיא שם דאשה מחייבא באכילת פסחים אף דהסוגיא שם אזלא כר"ש ומוכה שנשים חיובות באכילה ופטורות רק מהקרבה.

ועוד יל"ע למה שכת' תוספות שם שהמרור מבטל המצה משום חזק המרירות, ובמנ"ח מצוה ו' דן האם רק לגבי מצוה מתבטל שם מצוה מהמצה, או גם לענין איסור שיהיה במצה יתבטל כה"ג. ואי נימא שאף האיסור מתבטל על ידי חזק המרירות יש להקשות היאך יוצא בכורך להלל הלא איתא בגמרא פסחים ל"ה ב' שכל שלא קרינן ביה לא תאכל חמץ לא קרינן בו תאכל מצה ואם כן כיון שחזק המרירות מבטל את המצה אלא שמצוות אין מבטלים זה את זה, הלא אם המצה היתה באיסור חמץ היתה מתבטלת על ידי המרור שעל זה לא מהני הא דאין מצוות מבטלות זו את זו [דאין זה מצוה אלא איסור] ואם כן נמצא דלא קרינן במצה זו לא תאכל חמץ והיאך יוצא בה, אכן כמדומה שמדברי הר"ן בפסחים ל"ו מבואר שלא בעינן שבאותו מצה שאוכל יתא שייך איסור חמץ אלא במין זה ולפי זה לא קשה. [והנה יעניין מנ"ח להלן מצוה י' ס"ק ז' ד"ה ומ"מ שכתב שבעי שיהא בבל תאכל חמץ בעונש כרת, ואם כן יש להקשות הך קושיא שחזק המרירות מבטל לאיסור חמץ אף למה שכתב המנ"ח שאיסור יש, שהרי משמע מדבריו דהוי איסור ולא כרת].

חידה - היכי תימצא שאדם יתחייב בליל א' דפסח לאכול כזית מאחת מב' המצות העומדות לפניו, אע"פ שכשנאחת (מסויימת) מהם בלבד נמצאת לפניו ה' פטור מלאכול ממנה (לחדא שיטה)?

אצל מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א

מוצאי שב"ק פרשת וארא – אור לכ"ט שבט תשפ"ג

השתדלתי לתמלל במדויק על מנת לשמר את האוירה הק' והייחודית שהיתה שם –
נערך עפ"י הקלטה -

עוד לא עניתי לו את התשובה, אבל זה התשובה. שהוא צודק, אבל יש לי היכי תימצא!...

[ה] מה עוד דבר מעניין, ניזכר.... בואו ניזכר עוד דבר מעניין.....
עוד דבר מעניין.... (שוקע בהתבוננות ומתבונן בריכוז עצום בעצימת עיניים).

אה, שאלה כזאת. למדנו, אני לומד עם חברותא תמורה. מה היתה השאלה. כתוב (תמורה י"ד ב') שאבשלום היה נזיר עולם והוא הלך להקריב קרבנות. על הנזירות. גמרא בדף י"ד. יש שם שאלה. איך הוא יכול להקריב קרבנות נזירות, שלמים זה נידר ונידב. שואל הבריסקער רב, הוא הלך לבמה קטנה, לחברון, לא לגבעון, הרי אין תנופה בבמה ותנופה הוא מדיני נזיר? אז אמרתי, ומה עם החטאת, הרי גם חטאת ואשם לא מביאים בבמה קטנה? אח"כ ראיתי שזו טעות. חטאת ואשם אי אפשר להביא באף מקום. אבל בשביל תודה הוא היה צריך ללכת לגבעון. גבעון היתה במה גדולה. אז... זה קצת מסובך.

[ו] באותו דף היה דבר אחר. אני אומר לכם הכל קצת ממה שאני לומד. קצת קדשים.

סיפרתי סיפור לחברותא. גם דין בקדשים. אדם יכול להביא קרבן היום והנסכים לאחר כמה ימים. נסכים זה גם מנחת נסכים. אז אם הוא מביא את זה בו ביום, זה דוחה שבת, אבל אם הוא מביא לאחר כמה ימים, זה לא דוחה שבת. נכון? השאלה היא, מה הדין אם ביחד עם הקרבן הוא לא הביא. הוא הקריב היום את הקרבן וכעת הוא רוצה להביא את הנסכים. את המנחת נסכים, שבשבת זה אסור משום מלאכה, האם אפשר להקריב בו ביום אבל לא ביחד עם הקרבן? [בנסכים אין עבירה, אבל במנחת נסכים זה ההקטרה היא מלאכה⁶] זה לא בא עם הזבח, אבל זה בא בו ביום, האם זה דוחה שבת או לא דוחה שבת?

אז יש ראייה לזה מגמרא ביומא. זה לא שאלה שלי וגם לא ראייה שלי. הראיה היא ביומא. איפה ביומא? יש סוגיא ביומא האם טומאה דחוייה בציבור או הותרה בציבור. דחוייה או הותרה. כתוב שם בגמרא, שלמ"ד דחוייה, כן, אם הביאו קרבן ונטמא יביא קרבן אחר, ואם אין לו קרבן אחר אומרים לו הוי פיקח ושתוק והוא מקריב את זה. עכשיו נראה את הגמרא ביומא. (יש שם את הגמרא. לא הלבנים. השחור. הלבן קצת קרוע, כן...) יומא דף ז'. יומא דף ז'. יומא דף ז'. "אמר רב ששת (רב ששת סובר שדחוייה) מנא אמינא לה, דתניא היה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת בידו אומר, ומביאין אחרת תחתיה. ואם אין שם אלא היא אומרים לו הוי פקח ושתוק. קתני מיהת אומר ומביאין אחרת תחתיה. אמר רב נחמן מודינא היכא דאיכא שיריים לאכילה. מיתבי היה מקריב מנחת פרים ואילים

[א] כשנכנסנו לחדר היה שקוע בלימוד חידושי רבינו מאיר שמחה על הש"ס. לקח דקה ארוכה - ממש - עד ששם לב שהחדר נתמלא באנשים. [כששה במספר. שמיעתו כבדה עליו מאוד בתקופה האחרונה]. אמת מה נהדר היה המראה הזה!

[ב] כששם לב שנכנסנו, קיבל אותנו מיד במאור פניו ('אוהה הגיעו אורחים!...' 'תשבו, למה אתם עומדים!') תחילה הונח לפניו גיליון 'אהלי שבת' האחרון בכדי שיתייחס למכתבי הלומדים שהגיבו לדברים המתפרסמים שם מתורתו מדי שבוע. הוא קרא בשימת לב את המכתב הראשון, אך התנצל שהוא צריך לעיין בזה. 'אולי הוא צודק'. 'זהו נושא דק'. 'לא על רגל אחת'. 'קשה להתווכח על זה'. אח"כ אמר 'נו, מה הדבר השני' [ועבר למכתב השני] שם צויין לדברי הנתה"מ בתשובות. קרא בשים לב. 'נתיבות בתשובה? סימן ח'? לא זוכר דבר כזה'. מלח מעורב במים בלתי מבושלים. איסור בישול בכה"ג....

תיכף החל לומר 'הבעיה היא שאני נמצא בבעיה גדולה, עייפו אותי כל כך עד עכשיו, אני לא מסוגל כעת לעסוק בדברים עמוקים כאלו'. ביקש שיראו לו מכתב קל יותר. (ניסה והחל לעבור גם על המכתבים הבאים בריכוז ושימת לב, אך גם לגבם אמר שקשה כעת להיכנס לעניינים אלו). 'בשעה שכתבתי עיינתי. נכון? עכשיו אני יודע שאני עייף...' (ובסיום קריאת התגובות אמר:) 'כולם כותבים אותו דבר'... 'נישט על רגל אחת'... 'שווער אריינצוגיין'... 'איני יכול עכשיו'.... 'זה צריך עיון מיוחד'... 'היו פה אנשים שדאגו שלא יהיה לי כוח... נלך לדברים יותר קלים. עכשיו אני לא יכול. נלמד דברים יותר קלים. נשמע דברים קלים...'.

[ג] התנצל תחילה שהוא משוחח עמנו בעברית, והסביר שהוא מכיון [א.ה. שהיה סבור] שאחד מהנוכחים אינו מבין כראוי את שפת האידיש.

[ד] פתח וסיפר בקורת רוח מרובה שאחד 'תפס אותו' שהוא כתב דבר לא נכון. 'יהודי חשוב מאוד. הרב באקון'. כי כתבתי במקום אחד על סוטה, שכתוב במשנה בסוטה (כ' א') שכשהיו משקין אותה 'הם אומרים הוציאוה שלא תטמא את העזרה'. שמא תפרוס נדה. 'אז כתבתי שם שאם היא תהיה בימי טוהר אין חשש. כי הדם לא טמא. כך כתבתי בסוטה. והעיר אותו ת"ח, 'איך אתה כותב דבר כזה, הרי בימי טוהר היא טבולת יום, אז איך היא באה לעזרה?! צודק. חוץ מאליבא דלוי שסובר שזה שתי מעינות. לוי, לוי. הוא צודק. זה נכון. אבל חשבתי שיש איזה היכי תימצא לזה, לא בטוח שזה נכון. רשמתי את זה באיזה מקום. (אין את זה כאן עכשיו). ערב פסח. כשמביאים קרבן פסח. פסח הבא בטומאה. אם נגיד שטבול יום דוב לאו כזב דמי³, ממילא מותר לה להיכנס לעזרה. אם היא טיטמא זה יהיה תלוי בשאלה אם אומרים הואיל ואישתרי אישתרי⁴ (עי' יבמות ז' ב') ואם לא אומרים אז מובן שצריך להוציא אותה....

¹ זכור לטוב בני הילד מרדכי שמעון שיחי' שדחק והפציר בי לקחתו להגר"ל שליט"א בנסיעתנו לב"ב במוצ"ש. כשהגענו, מן השמים עמדו בדיוק להיכנס כמה אברכים חסידים ח"ח, ממשפחות שווייז וזיידענפעלד, חלקם מארה"ב, שבשנים האחרונות יש להם חלק רב בהפצת תורת הגר"ל שליט"א הן בספריו והן בגליוני 'אהלי זרעים' 'אהלי טהרות' ו'אהלי שבת' וכו' היוצאים לאור ביני עמדי. אליהם נצטרף גם ר' דוד יצחק בהגר"צ חדש. נראה שעקרונות זהו מפגש שבועי קבוע, אלא שהפעם הצטרפו כמה מהמשפחות הנ"ל. איסתיעא מילחא שנקלענו ברגע הנכון ב"ה. [הוסבר לי אח"כ שהגר"ל שליט"א ואריך כ"כ בנוגע שיח, משום הכרת הטוב והערכה לתשפחות הנ"ל]. **ישבנו בחדרו למעלה משעה ורבע (י), השיחה נסבה כארבעים דק' בדברי תורה, וכארבעים דק' נוספים בסיפורי צדיקים ועניני אגדה לכבוד מוצ"ש...** (עקב שמיעתו הכבדה כ"כ, קשה מאוד להגיב באמצע. השיחה התנהלה כמעט לגמרי כשרק הוא מדבר ואנו בולעים בצמא את הדברים).

² א.ה. ומזה תבין שכל הדברים דלהלן הם בכלל הדברים הקלים!

³ עי' כריתות י' א', נזיר מ"ד א'.

⁴ עי' יבמות ז' ב' ובכמה דוכתי.

⁵ לא הובן לי כה"צ, ועי' ס' פנים מאירות (ובחים ק"ז א', על התוס' בא"ד והשתא) שעמד בשאלה זו.

⁶ א.ה. עי' כע"ז באר"ש הלכות חגיגה פ"א ה"ח.

וכבשים ונטמאת בידו, אומר ומביאין אחרת תחתיה. ואם אין שם אלא היא אומרין לו הוי פקח ושתוק. מאי לאו - פרים אילים וכבשים דחג. אמר לך רב נחמן לא, פרים - פר עבודה זרה, אף על גב דציבור הוא, כיון דלא קביע ליה זמן - מהדרינן (הוא לא דוחה טומאה). אילים - באילו של אהרן, דאע"ג דקביע ליה זמן, כיון דיחיד הוא - מהדרינן. כבשים - בכבש הבא עם העומר, דאיכא שיריים לאכילה".

אז מה כתוב כאן, מה כתוב בברייתא, שהוא מביא אחרת תחתיה, מה הוא מביא, מה כתוב כאן, מה הפירוש יביא אחרת, שיביא בו ביום אחרת. 'מהדרינן'. אז ההיא נטמאה, השניה כבר לא תתקדש ע"י הקרבן, לא תתקדש, אז מה יהיה, יביאו אחרת חדשה. בו ביום! איזה יום זה? יום כיפור! שאסור לעשות בו מלאכה כמו שבת! אז רואים שבו ביום זה דוחה! א שיינע ראה!

נו, מי מביא את הראיה הזאת? מתאים לאור שמח, אה? זה החזו"א מביא את הראיה. (והיה לי ראה לזה מעוד מקום). זה מהמילים האלה 'מביא אחרת תחתיה', איזה יום זה היום, יום כיפור! שאסור לעשות מלאכה! אז סימן שבו ביום זה דוחה.

אה! דין העולה מהגמרא! (שם בתמורה דף י"ד יצא המשך לזה. אבל זה סיפור יפה, א שיינע מעשה...).

[ז] זה בענייני קדשים. עכשיו נדבר דברים אחרים גם כן... מה אפשר להגיד... (שוב מתבונן בעצימת עיניים)... יש הרבה חידושים... כן, בענייני ממונות... דבר חדש בבבא קמא... לא דבר חדש... אבל נעבור לבבא קמא? ועכשיו אני יספר עוד סיפור. לא. את זה נשאיר לאחר כך. לאזן אויף שפעטער. עכשיו דבר אחר. מה היה בבבא קמא. יש שם את הספר על ב"ק.

זה דבר פשוט שאם אחד זורק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל, יש מחלוקת (ב"ק י"ז ב') אם בתר מעיקרא או בתר תבר מנא. הראשון חייב והשני ששובר פטור. אבל יש היכי תימצי שעל ידי שהשני ישבור יהיה סיבה שהראשון יהיה חייב לשלם. איך יכול להיות? אני אגיד. אחד זרק גדי, בעל חי, מראש הגג, וזה היה בשבת. אז יש קס ליה בדבריה מיניה, הלך השני וקדם והרג את הגדי, אז נהיה אויס קלב"מ, אז הראשון חייב. אז אמרתי⁷ שאותו דבר זה לא רק בגדי אלא גם בתינוק, כי בתינוק יש מחלוקת התוספות, לא, הרמב"ם והגהות אשר"י, למה כשהורגים אדם פטורים מלשלם כסף, האם הסיבה זה מצד קלב"מ, ותפיסה מועילה, כך סובר הרמב"ם, או שהטעם הוא כי התורה לא חייבה כסף על הריגת אדם, כך סובר ההגהות אשר"י. אז אם אחד זרק תינוק מראש הגג, למ"ד בתר מעיקרא הוא פטור, אבל אם בא אדם והרג אותו, התבטל הקלבד"מ והתחייב הראשון. (שאלה מאחד מהנוכחים: האם השני חייב משום גרמי שהוא גרם לראשון להתחייב? תשובה: 'יש לדון, מסתמא לא. אבל זו שאלה').

[ח] עכשיו נושא אחר. זה כבר נושא אחר.

יש שלושה נושאים בענין ביטול ברוב שאת כולם אפשר להוכיח ממילה אחת בתשובת מהר"ל! שלושה נושאים! נגיד מה הנושאים: [א] ויכוח אחד, הפליתי אומר שאין ביטול באדם (כך האר"ש מביא בשמו), [ב] דבר שני, יש נידון אם ביטול ברוב רק

מוריד דינים או גם נותן דינים. [ג] דבר שלישי, הויכוח הגדול שיש בין החזו"א לר' איסר זלמן, האם ביטול ברוב זה רק כשאני לא יודע איפה החתיכה, או שגם כשאני יודע איפה החתיכה רק שאינני יודע מי נאסר ג"כ יש ביטול ברוב, למשל, יש לי כאן שלוש חתיכות בשר, ומצאו טריפה במעיים ואין יודעים של איזו בהמה זה, האם יש בזה ביטול. הגרא"ז סבר שלא שייך בזה ביטול ברוב כי אני יודע איפה כל אחד. לא שייך בזה ביטול ברוב. והחזו"א חולק⁹.

והנה ממילה אחת בתשובות מהר"ל אפשר להוכיח את כל השלוש! גם שיש ביטול באדם, גם שביטול ברוב נותן דינים, וגם כשיודעים איפה זה. (תביאו תשובות מהר"ל. זה על השולחן שם למטה. עכשיו תביאו את הספר על בבא מציעא). כן. שמע מינה תלת. זה בסימן ע"ב. היה עיר שהגיעה לשם בולשת. כולם אסורות חוץ מאחת שהיתה במחבא. כן. אז הוא כותב 'ומה שכתבת אמאי לא מבטלינן חדא דבמחבא ברוב'. מה הפירוש בשאלה הזאת, מה הוא רוצה שיהיה, מה הכוונה במילים האלה (מעביר את הספר לכל הנוכחים) מה הוא רוצה? הוא רוצה שזאת שבמחבא תהיה אסורה משום ביטול ברוב! אז ש"מ תלת! ש"מ שביטול ברוב נותן דינים¹⁰, ש"מ שאדם בטל ברוב, וש"מ שגם כשלא יודעים מי האיסור!

התירוצ שם זה כבר דבר אחר, אבל בשאלה זה כתוב, זה משורה אחת בתשובות מהר"ל! [יש קושיא על זה מהירושלמי. כן]¹¹.

[ט] נושא אחר. מה לא דיברנו? ניזכר בעוד דברים שהיו... (שוב מתבונן בריכוז עצום).

דיברנו עם האנשים שהיו מקודם, שאלה למעשה. ביום טוב יש חולה שאין בו סכנה, מותר לו לקחת תרופה. כן, ככה הדין. אבל להביא את זה מרה"י לרה"ר, לעבור, זה יהיה אסור. למה זה יהיה אסור? השאלה אם ברפואה שייך 'מתוך'. לבשל לרפואה ביו"ט יש מתוך? הרמב"ן בתורת האדם אומר שאין. כי זה לא שוה לכל נפש. אז ממילא ההוצאה תהיה אסורה. כי הוצאה לא התירו לדבר שאינו שוה לכל נפש. זה למעשה בכל יום. ולא שמעתי אף אחד שנוהר בזה.

יש על זה תשובה באבני נזר גם, הוא כותב על זה, האבני נזר, הוא כותב את זה... יש שם עוד משיהו¹², על רפואה ביו"ט יש תשובה באבני נזר, לעשות רפואה ביו"ט. זאת אומרת. חולה שאין בה סכנה. אבל להביא מרשות אחרת השאלה מה יהיה למעשה.

[י] יש שאלה אחרת. שאלה למעשה. היה מי שדיבר שם, שיהיה מותר לקחת רפואה בשביל שיהיה תיאבון. היה משהו שדיבר על זה. אמרתי לו, אני אגיד לך שאלה שפעם חשבת. האם מותר ביו"ט, יש כהן ערל, והוא רוצה לאכול תרומה. ערלה שלא בזמנה. האם יהיה מותר למול אותו ביו"ט כדי שיוכל לאכול תרומה? ערלה שלא בזמנה, אבל הוא רוצה לאכול תרומה, איזה מלאכה זה, חבלה, האם זה מותר לצורך אוכל נפש? לא שמענו דבר כזה. לא שמענו¹³. זה היה ויכוח פעם. אני מנסה להיזכר כל מיני דברים....

¹² הוא שם בס' שצ"ד, תשובה לבעל השפ"א.

¹³ א.ה. לא זכיתי להבין, אם כוונתו לדון באופן כללי אם במלאכת חובל ומלאכות אחרות אמרינן מתוך, הרי שחיסה מלאכת חובל היא, ואפילו לגבי כיבוס מצאנו ברמב"ן (דאמרין מתוך, וכן לגבי בונה מצינו בתוס' (שבת צ"ה א) דמתוך שהותר בנין לצורך מובן הותר נמי לבנות ביתו שנפל. ואם השאלה היא מצד שהמלאכה אינה בהכנת המאכל עצמו אלא בחיקון הכהן, הרי זה גופא הנידון בסוגיא ערוכה (ביצה כ"ב א) לגבי כיבוי בקעת

⁷ א.ה. כעת לומדים בשיבה הק' מסכת ב"ק.

⁸ א.ה. ע'י' בזה בס' זכר דבר, והובא גם בחידושי רבי דוב לגדו, ב"ק ס' ט"ו אות ב' ד"ה והנה כה"ל.

⁹ כ"ה במכתבי החזו"א להגרא"ז שנדפסו בקובץ אחד - לשון ח' הגרד"ל.

¹⁰ א.ה. מקופיא ממש, לא זכיתי להבין מדוע לאסור אשה נחשב 'לתת דינים' ו"ע.

¹¹ ע'י' בחידושי רבי דוב לגדו ב"מ ו' ע"ב, הערות ע"ס הדף ס' ב'.

ב] אני אספר לכם סיפור של לפני אלף שנה. יותר מאלף שנה. כן. מעניין. מהקדמונים.

היה ר' משה ב"ר חנוך. הוא היה בסוף ימי הגאונים בספרד. הוא היה אחד מארבעת השבויים. א גאנצע מעשה. הוא היה הרבי של ר' שמואל הנגיד. בספרד. זה מספר הראב"ד הלוי בספר הקבלה. ר' משה ב"ר חנוך היה דיין, והגיעו אליו שני אנשים לדין תורה. הוא פסק כמו אחד, והשני מאוד התרגז. מה הוא יכול לעשות. במשך הזמן, השני נעשה מקורב למלכות, אז הוא התנקם ואסר על ר' משה ב"ר חנוך להתערב בדיני תורה. אם הוא יתערב, ישימו אותו בספינה בלי משוטים בלב ים.

ויהי היום, זה היה בשבת, בא החתן של ר' משה ב"ר חנוך והוא מספר לו שהיה מת. הוא התחיל לבכות.... אז כל אחד חושב, למה הוא בכה, כנראה איזה גיהנום ואיזה דין וכו'. לא. על המקום הוא בכה. למה הוא בכה? הוא ענה לו ככה. תראה. לי אין כסף. גם לך אין. אבל אותו אדם פירנס כמה עניים, מי פירנס אותם מעכשיו?!

זה מה שעלה לו לראש! על המקום הוא בכה בגלל זה! אותו רשע, אותו רודף, פירנס עוד עניים ועוד עניים. מי יחזיק אותם?!

א שיינע מעשה?

[אחד הנוכחים שואל אם מותר לבכות על דבר כזה בשבת. התשובה שהוא קיבל: "אני לא יודע, כך כתוב שם, אני מספר סיפור כמו שכתוב, בריסק, לא איזה... זה סיפור מלפני אלף שנה. כן..."]

ג] נספר עוד סיפורים? יש הרבה סיפורי צדיקים, כן.

[הזכירו לפניו שהיום בלילה חל הארציט של ה'שמח ישראל' מאלכסנדר. הוא התעניין, מה, היום? אה, זה קשור אלינו. כן]. אז מה נספר על הישמח ישראל? מה יש לי עליו לספר? מה נוכל לספר? איזה סיפור מיוחד? [עצם עיניו בהתבוננות לחפש איזה מעשה].

ראיתי פסק הלכה שלו. בטרפות. הוא היה גם רב.

איזה משהו מיוחד? יש את הצוואה שלו. צוואה נפלאה מאוד. שלו ושל אבא שלו. ר' יחיאל. הם מבקשים מחילה מהחסידים אולי הם לא היו בסדר. ראיתם את זה?!

ד] מה עוד נוכל לספר. סיפור מיוחד על ה'שמח ישראל'? [חשב עוד דקה ארוכה] אה, הוא סיפר - זה שהיה האדמו"ר מאלכסנדר פה בבני ברק - איך קראו לו, ר' יהודה משה? הוא סיפר שהוא היה אצל ה'שמח ישראל' והוא אמר לו פלפול שלם. ה'שמח ישראל' שמע ושמע. ואח"כ הוא אמר לו: 'כך לא לומדים! גמרא בעיון עם ראשונים תלמד! אל תגיד פלפולים!'

ה] ר' יחיאל היה בן של ר' פייבל גריצער. ר' פייבל מגריצא למד אצל הנהגות.

ו] יש תשובות לר' פייבל גריצער. איפה? בחמדת שלמה!

ז] אגב, בחמדת שלמה יש שמה 'קול קורא' לכל פולין, בהלכה, וחתומים על זה שני רבנים, החמדת שלמה ור' איציקל ווארקער. שניהם חתומים על זה. [יש שם חמדת שלמה. אה כן, זהו

הספר]. יש שם²³ סיפורים מאוד יפים על החמדת שלמה, מהנכד שלו. של החמדת שלמה. הנה. הנה זה המכתב, אוהו מכתב שלם. בשנת תקצ"ח. לאחינו בני ישראל וכו' וכו'. ומי חתום על זה? הנה תראו מי. מי חתום? שני חתומים! אז כולם שמעו. גם החסידים וגם האחרים. [הראה לנוכחים בתוך הספר].

ח] אני אקרא לכם סיפור אחר על החמדת שלמה²⁴ (שם אות ו'). סיפורי צדיקים: "גודל יגיעתו בלימודו בתורה" היה עד להפליא. ולדוגמא אזכיר מה שסיפר תלמידו הרה"ג המפורסם מו"ה חיים ליב ז"ל אבדק"ק קאלאשין איך שלמד אצלו בעיר נאשעלסק והיה אז בימי החורף והקור היה חזק מאוד, והביהמ"ד שלו היה בנין של עצים ולא הסיקו תנור עד שהתלמידים הוכרחו ללבוש מלבושי חורף בעת לימוד השיעור, אך אא"ז ז"ל היה לבוש במלבוש דק, והי' נוטפות טיפות גדולות של זיעה מן הפאות שלו!]

כן! היר האט גיהערט די מעשה וואס מ'רעדט יעצט?? אני עשיתי קו על זה. כן.

ט] אהה, המעשה עם ר' שלמה איגר²⁵. אההה, זה שאלה בהלכה גדולה מאוד. אההה. היה לר' שלמה איגר דין תורה עם הגיס שלו. דין תורה מאוד מעניין. פעם למדתי את העניין. בבבא בתרא.

השווער של ר' שלמה איגר השאיר צוואה שהילד הראשון שייקרא על שמו יקבל סכום גדול של כסף. והילד הראשון שנולד, מת בתוך שלושים יום. הבן של ר' שלמה איגר. היה ויכוח למי מגיע. (כשלמדתי בבא בתרא יצא לי לדון בזה, כאן לא כתוב מה הד"ת). הלכו לחמדת שלמה. והחמדת שלמה אמר שלא מגיע לו. מגיע לצד השני. אחרי שהוא גמר, אמר ר' שלמה איגר לחמדת שלמה, הרב פסק אז כך צריך לעשות, אבל אני למדתי את העניין, מותר לי לומר מה יצא לי? אמר החמד"ש לשמש, לך תביא את הסיפור. מה יש בסיפור? הוא פתח את הסיפור והראה לר' שלמה איגר 'אשרי יושבי ביתך'. מה הרב רוצה, הוא שואל, השיב לו החמד"ש, האם אתה יכול להביא ראיה מכאן? לא! מאף מקום אתה לא יכול להביא ראיה! אתה בעל דבר! אתה לא יכול להביא ראיות! כן. לא יכול להביא ראיות! כמו מאשרי! איך יכול להביא ראיה!

אמר ר' שלמה איגר, בסדר, הרב אומר הרב אומר.. אבל אולי כדאי לשאול את השאלה הזאת את האבא, רעק"א חי, אולי כדאי לשאול? אמר לו החמד"ש, אתה יודע את הסיפור על הרבי ר' העשיל? כשהוא היה ילד קטן, בליל פסח הוא לקח את האפיקומן מאבא שלו - ר' יעקב - והוא לא רצה להחזיר רק אם האבא יבטיח לו משהו. שוין בסדר. האבא הבטיח. אחר כך כשהתחילו לחלק את האפיקומן אז האבא לא נתן לו. למה אתה לא נותן לי? אם לא תמחול לי את החוב שלי אני לא נותן... אמר הילד, הר"ר העשל, ידעתי שהאבא ככה יעשה, והנה, כבר לקחתי לפני כן חתיכה...

כך אמר החמדת שלמה לר' שלמה איגר, ידעתי שתטען את זה וכבר שלחתי מקודם לאבא שלך והוא פסק כמוני...²⁶

למדתי פעם את הענין וזה יצא לא פשוט. אבל זה שיינע מעשה!

²³ עי"ש שאחרי שסיפר לו החמד"ש את המעשה, "הלך להארגו שלו ולקח משם מכתבו של הגרעק"א ז"ל והראה לו שהסכים עמו לדינא".

²³ בסוף ספר שו"ת חמדת שלמה.

²⁴ שם, אות ו'.

²⁵ שם, אות כ"ח.

[י] מה עוד מעשיות שיש כאן? יש כאן גם הרבה מופתים מהחמד"ש. בפולין לא סיפרו מופתים. יש כאן סיפורים עצובים. כן. אנשים שלא התנהגו טוב. נספר דברים טובים. כן. סיפורים. מעשים שהיו. מה הוא כותב כאן? על החמדת שלמה? כן.

[יא] עכשיו סיפור שקראתי. שהאבני נזר מספר סיפור על, איך קוראים לגאון הזה, ה'מראות הצובאות'. הוא היה רב בביאליסטוק. מה הסיפור? מה הוא אמר? אני צריך להיזכר בסיפור.... לא זוכר את כל הפרטים במדויק... סיפור על החכמה שלו... טוב. לא מדויק אני לא רוצה לספר...

[יב] עוד סיפור. הפולישע היו שארפע מאוד. אם אתם לא מפולין אתם לא תבינו את זה. נו, אתם לא מפולין... סיפור על החידושי הר"ם. החידושי הר"ם עשה טיש. עמדו יהודים. והוא היו לו הרבה פצעים. הוא לא יכל לשבת בכיסא. אז שמו לו כר. כר שישב עליו. הוא רואה את הכר. הוציא אותו. 'יושבים כאן יהודים חשובים, תלמידי חכמים, אנשים גדולים, ואני אשב ככה על כר'?! לקח את הכר וזרק אותו! זה פולין! זרק את הכר! 'זיצן דא צדיקים, תלמידי חכמים, חשיבע אידן, ואני אשב כך'?!

[יג] עכשיו אני אגמור. עם סיפור על העלטער זיידע שלי. זה היה העלטער זיידע שלי. מה הסיפור? אולי הוא ידוע. נו, אם נספר נדע.

כשהוא היה כאן בארץ ישראל, הוא ערך בירושלים סדר שני. סדר שני. אז היו כמה חסידים בתל אביב שלקחו רכב ונסעו לירושלים. באו לירושלים והגיעו אליו. הוא רק ראה אותם, 'מה אתם עושים כאן?! מה אתם עושים כאן?! אצלכם זה לא יום טוב! מה זה כאן שפיל?!'. זה גם פולישע מעשה. שארפקייט.

[מכאן היה הכל באידיש]

[יד] עוד שתי דוגמאות של שארפקייט של שתי פולישע: האבני נזר והשואל ומשיב. האבני נזר כותב בתשובה²⁷ 'הנה הארכת הרבה יותר מדאי. יותר מזה אני יכול לבונן את האבנים....' והשואל ומשיב כותב בתשובה, ראיתי פעם את התשובה, תמהני עליכם, שוחט עולה כסף, עם כזה שוחט אתם יכולים לקנות באיטליזים של הגויים, זה זול יותר...²⁸

[טו] [הזכרתי לפני את לשונו החריפה של האבני נזר על רבינו המהרש"ם לגבי ה'מצות מכוונה'. תחת זאת העדיף לעבור לנושא אחר מהמהרש"ם...] "ומה כותב המהרש"ם על המשנה ברורה?"

ותיכף ביקש להביא מהארון את המשנה ברורה ח"א שלו, והראה בגב הכריכה שהעתיק שם בכתב ידו את לשון המהרש"ם בהסכמתו לספר ליקוטי הלכות של הח"ח, שם הוא מדבר בתוך הדברים בשבח החיבור משנה ברורה "ובפרט בספר

מ"ב על האו"ח אשר כל רואהו יכיר עוצם יגיעתו לאמתתה של תורה"²⁹.

[טז] [הזכירו שיש גם את המעשה עם החידושי הר"ם והחמד"ש ורעק"א, ותיכף התחיל לספר כי הוא שיינע מעשה...]. כן כן, המעשה עם הברכה. רעק"א היה בוורשא, והרב של וורשא החמד"ש, ועוד הרבה ת"ח, הגיעו לכבוד רעק"א, והביאו שם כיבוד. החי' הר"ם היה עדיין לפני התפילה. הוא היה מתפלל מאוחר. מה עושים? אז על אתר הוא המציא איזה שאלה על המאכל שהוגש שם, ואמר שיש לו בביתו ספר שמדבר על השאלה והוא נצרך ללכת לעיין בו. כשהגיע לביתו הזדרז להתפלל במהירות ולחזור. בדרך כלל הוא היה מתפלל כמה שעות אבל כעת הוא הזדרז להתפלל קצת יותר מהר.

מה יכולה להיות השאלה על המאכל? פעם חשבת, ואמרו שזה לא נכון, שהשאלה היתה, שהביאו שתי מאכלים, אורז ותפוחים, מה קודם, הבומ"מ של האורז או הבופה"ע של התפוח? זוהי שאלה של הפמ"ג³⁰. המ"ב לא מביא את השאלה. אבל אמרו שזה לא נכון. לא זו היתה השאלה...

[יז] עוד סיפור. סיפור שמספר יהודי שבדידו הוי עובדא. זה כבר בגליציה. אבל הרב הוא לא מגליציה. רבי שמעון סופר. המעשה עם הסוכה. אתם מכירים את המעשה?

היה יהודי, בעל ה'שם הגדולים החדש', איך קראו לו? איני זוכר את שמו, הוא מספר סיפור שבדידיה הוי עובדא. היתה לו סוכה יחד עם רבי שמעון סופר. סוכה אחת לשניהם. שנה אחת בלילה הראשון של סוכות, הוא ישן במיטתו ולפתע הוא רואה את הרב עומד על גביו ומקיץ אותו. ר' שמעון התנצל על שהוא מקיץ אותו באמצע הלילה. אך אמר כי הוא זקוק לו בדחיפות מכיון שהתעורר לו ספק אם הוא יצא ידי חובה באכילת הכזית הראשון בליל ט"ו. הבית שלו נעול מבפנים ואין אפשרות להיכנס. והוא מתנצל, אבל אולי אצלו בבית אפשר להיכנס ולהביא חתיכת חלה. הוא אכן הביא לו חתיכת חלה. רבי שמעון בירך את הברכה³¹ בכזה דביקות נפלאה. והודה לו מקרב לב.

סוף הסיפור הוא - מספר היהודי - וזה כבר בין אדם לחבירו, שהרבנית אמרה להם שהרב אמר שהיא יודעת לאפות היטב חלות! זה כבר בין אדם לחבירו!

אני עוד הכרתי את הבעל דבר בעצמו! הוא אמר שהוא בירך את הברכה בכזה מין.... מיוחד במינו. ומה היה הספק, איני יודע³².

אז יש לכם כבר סיפורים מכל הצדדים... פון אלע זייטן...

יצאנו ידי חובה גם את הענין של המעשיות...

[יח] [הבאתי באוזניו את מה שכתוב בהקדמה לס' עשר קדושות שנדפס עוד לפני המלחמה, שהתנא רבי חנינא בן דוסא היה בסגנון האדמורי"ם וכו', כי בכל הש"ס נזכרו ממנו רק עובדות של ברכות ומופתים, ואילו מימרות בהלכה אין ממנו אפילו מימרא אחת. תגובתו היתה] אוהה, אין

איסורי מאכלות לבד, ועכשיו הם עוברים על איסור גבילה וטריפה ואיסורי נדחים ות"כ.
עכ"ל.

²⁹ וראוי להעתיק גם את המשך לשון המהרש"ם שם: "ולשמע און שמעתי שמו הנודף ביראת חטאו הקודמת לחכמתו וכל מעשיו לשם שמים".

³⁰ סי' ר"א א"א סק"ז. ושם סק"ג.

³¹ א.ה. כנראה ברכת המוציא. דברכת לישוב בסוכה למה יברך.

³² א.ה. שמעתי שהרבי מסטריקוב זצ"ל כשהיה מספר מעשה זה היה מוסיף שהוא מוכן להאמין דבר אחד שרבי שמעון סופר שכת, לכיון את הכוונה השניה המוזכרת בב"ח סי' תרכ"ה, ע"ש.

²⁷ או"ח סי' נ"ח.

²⁸ מהד"ק ח"א סי' נ"ו. ע"ש פרטי המעשה שהשוחט הכשיל וגם החציף פנים לרבני העיר, ואח"כ למהרש"ק, ובנוסף הוציא לען על הש"ב השני, וגם עבר על שבועתו וכו' ע"ש. ובתוך הדברים כותב הש"מ לרב העיר 'ומעיל כתב שהוא רך הלבב, והלא כתיב לא תגורו מפני איש, ואני תמה על קהלה נאה וחסידה כמוהם איך לא יבושו ופניהם לא יתוורו להחזיק באזני כלב הזה והוא רשע עריץ חצוף וחוצפא יסגי עד מאד, רע לשמים ורע לבריות, שהוציא שם רע על הש"ב השני בחנם והוא עבר על שבועה ונדר ות"כ, אוי לאזנים שכן שומעות ואיך יחזיקו בידו לאכול איסורים, ואני תמה למה להם שוחט כלל, ולכו למקלולין של גוים ויאכלו מזבחייהם וממרק פגוליהם ולא יעשו רק

אפילו דבר אחד ממנו, בדקו ואין? ... אני שומע. ומה יש מחוני המעגל? חוני המעגל ידע ללמוד. כתוב 'נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו'³³. אין שום הלכה ממנו. חוני המעגל גם עשה מופתים גדולים. שום הלכה אין ממנו. חוני המעגל.

יט] אגאנצע מעשה. עם חוני המעגל. עם הפוניבז' רב. א גאנצע מעשה. היה פעם רשע, אחד מהרשעים הגדולים ביותר, קראו לו נחום סוקולוב. אפשר לומר עליו את כל התארים. הוא היה 'שנה ופירש'. פעם נקלעו הוא והפוניבז' רב לביכנ'ס אחד בחו'ל. עוד לפני המלחמה. [מה פתאום הוא הגיע לביהכנ'ס הרשע הזה, אינני יודע...]. האנשים שם היו ציוניסט'ן והם כיבדו את אותו רשע לדבר לפני הרב מפוניבז'. הרשע הזה היה מפרסם מאמרים נוראים נגד הרבנים. אי אפשר לתאר באיזו שנהא יוקדת. הוא היה, נחום סוקולוב, יו"ר ההסתדרות הציונית. שחיק טמיה! אז הוא, הרשע הזה, עמד לדבר והוא דיבר על הרבנים של פעם סיפורים יפים כאלו וכו'.

הרב מפוניבז' לא יכל לשאת זאת, וכשהוא נעמד לדבר אחריו הביא את המעשה של חוני המעגל (תענית כ"ג א') שאחרי שהוא קם משינה של שבעים שנה ונכנס לבית המדרש 'שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו. אמר להו, אנא ניהו, ולא הימנוהו, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, חלש דעתיה, בעי רחמי ומית'. אמר הרב מפוניבז', מה קרה, הרי מקודם הם כ"כ שיבחו את חוני המעגל, כתבו עליו דברים כ"כ טובים? אלא התשובה היא שאז הם חשבו שהוא כבר נפטר, אבל אם מתברר שהוא מהרבנים שחיים עדיין, אז... וחווירו פניו של אותו רשע...

כא] [כהמשך לנושא הקודם:] אז אין לנו הלכות מחוני המעגל. אפילו שהיה 'נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל'. הוא היה בזמן בית שני.

מהנביאים יש לנו כן הלכות?! רק מהנביאים האחרונים, חגי זכריה ומלאכי. 'על מדוכה זו ישב חגי הנביא'³⁴.

יש בתוספות משהו מעניין, תוספות ביבמות דף ט"ז ע"ב. [בגמרא זו חסרים דפים בהתחלה, תביאו את השניה, בדף ט"ז ע"ב, הנה פה:] "תימה היכי פליג ר' יוחנן אחגי הנביא". זה באמורא. ואיך יהיה הדין אם תנא יחלוק על נביא בהלכה?!

אז כל טוב. דיברנו כבר גם על דברים אחרים...

בירך את בני מרדכי שמעון נ"י בזה"ל: "כל טוב, שתלמד טוב, ושירו מן נחת כל אלו שרצים נחת ממך".

כג] תוך כדי, נסובה השיחה אודות אזהרת החמד'ש במכתבו (הנזכר לעיל אות ז') שיזהרו מאוד שהתפילין ש"ר יהיו מונחים במקומם. ודקדקו בלשונו שם איך הדין כשקצת יוצא מחוץ למקום³⁵. אמר 'אם זה קצת, אז זה כמו שהוא מניח על הכתף. ראיתי אחד שמשנה ממקום למקום. זה כמו מכתף ימין לכתף שמאל'...

כד] יש דבר מעניין בקשר לדעתו של השו"ע הרב בזה. כי בשו"ע שלו הוא הזכיר את ההלכה הזאת³⁶ ואילו בסידור הרב זה לא כתוב. אז היה פה פעם חבדניק אחד והוא אמר שאצלם לא נזהרים בזה. אז יש לי מכר שיש לו קשר... משה רבינוביץ... הוא שאל את העלסער פעטער שלו, אח של הרב לנדא של בני ברק... (א.ה. ר' אליהו לנדא) והוא אמר שאינו יודע מדבר כזה. אבל בסידור הרב זה לא כתוב. אני חיפשתי. יש גם בשוועה"ר בהוצאה לא של חב"ד, אז שם כתוב שבסידור זה לא כתוב.

כה] אגב, דבר אחרון. לגבי מצה שרויה בפסח. אני גם לא אוכל שרויה. מה כותב הרב על זה?³⁷ חשש איסור דאורייתא. כולם אומרים שזה רק מנהג. מנהג אבות. השע"ת, המשנה ברורה וכו'. וזה נפק"מ למעשה. אני אגיד לכם דבר שכדאי לשמוע. יש מזה נפק"מ לקולא ונפק"מ לחומרא. לחומרא, שאם שביעי של פסח יוצא ביום שישי, אז אם זה רק מנהג מותר לבשל לשבת שרויה, כפי שכותב החזו"א שבמנהג מותר דלמא מקלעי אורחים. אבל אם זה מדאורייתא אסור.

ומה יוצא מזה קולא? על מנהג יש 'מנהג אבות', זה מחייב. אין עצה לזה. אבל אם זה דין, אז אם לא פוסקים את זה זה לא מחייב. מנהג זה מנהג. אבל אם זה דין לא תמיד מחייב...³⁸

כל טוב. אגוטע וואך.

חוששין שמא כשראו שמחירים לעשות תבשיל מקמח של מצה יתפרצו להחיר לעצמם לעשות תבשיל מקמח של חטים'.

ואפשר שמחלק בזה בין אכילת המצה כמו שהיא, שאז הוא בחשש דאורייתא, לבין תבשיל שמעורב בו פירורי מצה, וע"ד שכתב שם בהמשך התשובה 'והנה משהו קמח בעין שעל פני המצה למעלה שמתחמץ במרק, כשמפררים את המצה לתוך המרק כנהוג בשבת, יש בזה חשש איסור דאורייתא, כי אין כאן תערובות כלל, אבל במצה טחונה שעושים ממנה עגולים יש לדון בזה דין תערובות, וחלוי באשלי ררבבי, מחלוקת הפוסקים ביר"ד סי' ק"ד גבי תערובת יבש בלח ע"ש בפרי חדש' ע"כ.

ואגב, יש שם בתשובה ידיעה נחוצה מאוד בענין זה של שרויה, ואעתיקנה: 'ומה שלא הזכירו זה הפוסקים, היינו משום שזה אינו מצוי כלל אלא בעיסה קשה שלא נילושה יפה, ובדורות הראשונים היו שוהין הרבה בלישה וגלגול עד שהיה נילוש יפה, עד שמקרב זה עשרים שנה או יותר נתפשטה זהירות זו בישראל קדושים למהר מאד מאד בלישה, ואין לשין יפה יפה, ולכן נמצא קמח מעט במצות של עיסה קשה, כנראה בחוש למדקדקים באמת'. ע"כ. [וגם בזמננו הוא אכן נראה בחוש למדקדקים באמת, כפי שהראיתי כמה פעמים במציאות, ובפרט שאנו אופים בתנורים רותחים הרבה יותר מבזמננו]. ועי' בזה במחה"ש סי' תנ"ח ס"א.

³³ תענית כ"ג א'.

³⁴ יבמות ט"ז א'.

³⁵ הלשון שם באמת צ"ב. ואעתיקה להמעין: "ולזהר במקום הנחת תפילין, היינו של ראש יהיה מונח כולו על מקום גודל השער וקצת התפילין יהי' במקום שמתחילין עיקרי השער". עכ"ל. [נשוב העירני הר"א זיידנפלד שכנראה הוא ט"ס ובמקום 'קצת התפילין', צ"ל 'קצה התפילין' ואל"ש בפשיטות].

³⁶ כלשונו בס"י כ"ז ס"ד, "וצריך להיות כל התפילין במקום שעושה קרחה, דהיינו שקצה התחתון של התיטורא יהיה מונח על מקום התחלת עקרי השער במצחו ונמשך המקום הראוי להיות תפילין של ראש עד סוף מקום שמוחו של תינוק רופס דהיינו שהקצה העליון של התפילה לא יהיה מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רופס". ע"כ.

³⁷ בתשובה שבסוף שוועה"ר חו"מ (ובבגמ"ח בסוף א"ה), סי' ו'.

³⁸ א.ה. נראה כי המעין בלשון השוועה"ר שם יראה שגם הוא אינו אוסר מדינא ממש, וכלשונו 'באמת כי גם שאינו איסור גמור וברור מדינא, מ"מ המחמיר תבא עליו ברכה, ואינו מן המחמיהין לאמר כי היא חומרא בלא טעם, אלא טעמא רבא איכא במלתא, לזהר מחשש איסור דאורייתא, לפי דעת סמ"ק ורבינו ירוחם' וכו'. ע"כ. וכן מוכח מזה שבס"י תנ"ח ס"ג סתם וכתב 'אבל מצה אפיה שחזר וטחנה מותר לבשל הקמח שלה ולעשות ממנה כל מה שירצה אפילו במקום שמצוים עבדים שמזלזלים באיסורים אין

רשימות מיוחדות מימי חול המועד בשנים קודמות בבתייהם של מרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור שליט"א

מרן הגרב"מ אזרחי שליט"א

חזהמ"פ תשפ"א

אחד מתלמידיו שאלו: היה השנה מעשה באדם שבני ביתו בישלו בכלים שחשב שהם כלי פסח והתברר שזה כלי חמץ שהיה בו בליעות של חמץ, ויל"ע שהרי נהי שהוא ביטל בתחילה קודם החג את כל החמץ, אך כאן, שחשב שהכלי הוא של פסח הרי הוא רוצה בקיומו וא"כ נמצא שזאת הוא לא ביטל, אך מצד שני יתכן לומר שזה אחשביה בטעות שהרי באמת כן היו כלים אלו של חמץ, ושאלתי שאלה זו אתמול את ר' דוב לנדאו, ואמר לי שצריך לשאול את השאלה הזו לראש הישיבה (מרן הגרב"מ).

תשובת מרן שליט"א: לדעתי נראה שזה אחשביה בטעות שהוא הרי מבטל את כל החמץ שבבית, והוא רוצה שכל החמץ שבבית יתבטל, וכלי זה, נכון שהוא חשב שזה לא חמץ, אך כעת התברר לו שזה חמץ וא"כ מתברר שגם זאת הוא ביטל וא"כ היה טעות מה שהוא חשב שאי"ז חמץ. חזר התלמיד הנ"ל ואמר, אתמול שאלתי שאלה זו למרן הגרב"מ לנדאו ועשר דק' חשב מרן צדדים לכאן ולכאן, חייך מרן הגרב"מ: הוא אמר לשאול אותי...

התלמיד הנ"ל: זכור לי שלפני כמה שנים כשישבתי במקום זה הראש ישיבה אמר לי איזשהוא 'ווארט' על מה שכתוב בהגדה של"פ "בכל דור ודור וכו'".

מרן שליט"א: יש כמה שטיקלעך ע"ז, איזה אתם מתכוונים? התלמיד: לגבי הכפילות בלשון. מרן שליט"א: הרהר כמה רגעים ולאחמ"כ כשבת שחוק על פניו אמר, אה! נזכרתי!. בהגדה אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך וכו'', ולאחמ"כ ממשיכים 'לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואתנו הוציא משם וכו'', וצ"ב מהו הכפילות הרי כבר כתוב שהאדם צריך לראות שיצא ממצרים והובא הפסוק והגדת לבנך, ואח"כ חזר ושנה בעל ההגדה שוב פעם 'אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר וכו'', וזה נראה שמביא על אותו ענין ב' פסוקים.

ולכאורה י"ל ע"כ, שמהפסוק הראשון בלבד היינו אומרים שאנו יצאנו 'אגב' אבותינו, ואבותינו הם סיבת היציאה ואנו יצאנו אגב כך ג"כ, וזהו הלשון שממשיכים לא את אבותינו בלבד 'גאל', אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואתנו הוציא משם, והיינו שגם אנו הבנים היינו סיבת היציאה, והקב"ה צפה והביט על כל הדורות וכל אחד אחד מאיתנו ג"כ היינו סיבה שמשום כך הקב"ה הוציאנו ממצרים.

אחד השומעים: מהו הלשון שאומרים בשמו"ע "נעלה ונראה ונשתחוה", היכן יש מצות השתחואה בביהמ"ק, וענה מר"ש: משתחוים כשאומרים את שם המופרש ביהכ"פ.

הוסיף הנ"ל: יתכן לישב דהנה באמת יל"ע מהו המצוה 'לראות', וכי להסתובב בביהמ"ק זהו המצוה, אלא דיתכן וזה גופא המצוה לראות ולהשתחוות, והרמב"ם שכותב שיש להביא קרבן א"כ המצות ראייה זה השתחואה ולפי"ז לק"מ, אך לא כל הראשונים מסכימים עם הרמב"ם, וא"כ יתכן ולפי"ד שאר הראשונים יש לומר שהמצות ראייה זה ראייה ע"י השתחואה.

מרן: אתם צודקים בשאלה מהו המצות ראייה, אך לכאורה זה גופא שהאדם בראיה ניכנע לרבנו של עולם ובטל לפניו זהו השתחואה בראיה.

אחד התלמידים: שאלו שהרי תלמיד אצל רב פטור מהסיבה, וא"כ הקשו שלא יבוא לאכול כלל אצל רבו שהרי הוא מבטל עיי"כ מצוה.

מרן שליט"א: יש לו חיוב כל רגע להיות אצל רבו ויותר גרוע אם לא יהיה אצלו.

אחד השומעים: אני שמעתי לומר דזה גופא שיושב כך אצל רבו זהו גם הסיבה, אנחנו אומרים 'כולנו מסובים' וקשה הרי נשים וכן תלמיד אצל רבו אינו מיסב, אלא שזה גופא צורת ההסיבה אצליהם. תגובת מר"ש: זה נכון.

והוסיף עוד מרן שליט"א: המצוה של הסיבה לומדים מ'ויסב וגו'', וצ"ב הרי שם אין המחזור להסיבה ומהו השיכות?, וענה מרן, האמת שיש טעות בכל המצוה של הסיבה, הסיבה זה נוח, נעים, יותר קל, כשמתכופפים ע"י כרית זה יותר נוח וקל, הסיבה זהו הכ"ת לקיים את המצוה, ובמדבר שלכל אחד היה נהר סביב אוהלו עם דגים יפים וראוים לאכילה זה גרם להם יותר נוחות, ומשם באמת נחא ללמוד הסיבה. וסיים מר"ש: זה חידוש ישן.

אחד התלמידים: דיברנו בליל הסדר על המעשה שהיה שהראש ישיבה הלך לראות את הבריסקער רוב אוכל מרור, מה היה פרטי המעשה.

מרן שליט"א: כשהייתי ילד שמעתי שהבריסקער רוב אוכל קלח שלם במרור וזה היה תמוה מאוד בעיני, שהרי הבריסקער

רוב היה אדם חלש, אז החלטתי ללכת לראות בעצמי, וידעתי מפעמים קודמות להיות רואה ואינו נראה, האמת שיתכן וכן ראו אותי, אך מסתבר שלא ראו אותי, וכבר הייתי מומחה לדעת היכן בדיוק לעמוד ולראות את מרן זיע"א. אז הלכתי וראיתי שהיה אדום מאוד ומזיע מאוד, והיתה לו מגבת בידית של הכסא וניגב את ראשו מרוב זיעה, והאמת שלא ראיתי בדיוק מה אוכל, אמרו שאכל את הקלח, וראיתי שהוא אכל חריין, וכשיספרתי זאת לבנו ר' דוד, (הייתי מבקרו בכל חג), הוא הגיב 'איך האט קען מאל ניש גיזעט העם עסאן מרור, איך האט גיזען! עבאר הער האט קען מאל ניש גיעסן מרור', ואז אמרתי 'איך האט גיזען', אז חזר והגיב 'נאין! האר האט קען מאל נישט גיעסן'.

ואין לי פשט מה ר' דוד התכוון, אולי הוא התכוון למשהו.

הוסיף מרן שליט"א: פעם החסה היתה עם תועלים, והייתי שנה אחת בציריך והשווער של ר' אברהם יהושע שלח דרכי למרן זיע"א חסה שהיה בלי תולעים.

עוד סיפר מרן שליט"א: אספר על מעשה שאני זוכר ואני חושב שזה מעיד יותר מכל על הזהירות של הרב על המצוות, הייתי ילד נדמה לי בן עשר/אחת עשרה, שמעתי שיש מעשה כזה שבריסקער רוב עושה 'טראסק' שלם ממצות, עשיתי דרישות וחקירות היכן אופה, הלכתי לקרלינער שול בבית ישראל, יש שם חלונות למטה בכביש, והסתכלתי וראיתי אנשים שם בתוכו המתעסקים ועושים 'טוצאך' שלם מהמצות, ועל ידי עמד יהודי זקן אחד, וכל פעם שעשו איזה משהו, לא יודע מה בדיוק, אך כל פעם שעשו משהו שלא מצא חן בעיניו, אותו יהודי זקן היה עושה "אוי" ופורץ בבכי, ובאמצע הגיע ר' דוד פינקל (הוא למד איתי כשהייתי ילד) ושאלתי אותו מי זה האיש הזה, ואמר לי "בושה! אתה לא יודע מי זה? זה הרב מבריסק!". הרב היה חולה אסטמה הוא לא יכל להיכנס לתוך המאפיה, זה היה סכנת נפשות עבורו, ואני זוכר איך שאמר לי ר' דוד, אתה מגיע ואתה לא יודע מי זה הגרי"ז, 'ואס קעצ'קעס דא'!. וזה היה הבריסקער רוב שכל זמן מסוים פרץ בבכי ואמר 'אוי אוי'.

היה פעם שהזמינו טקסי לגרי"ז לאחר אפית המצוות משום שזכרון משה זה מקום תלול, והגרי"ז היה גר ברח' פינס וזו היתה הליכה קשה עבורו מהמאפיה לבית, והלך עם המטריה וכשהגיע הטקסי אמר ועשה עם אצבעו "די מצות"!. רצה הגרי"ז שהמצות יכנסו לטקי במקומו, הוא פחד על המצות שלא ידבק בהם משהו, ואני זוכר איך שראו על פניו שהיה אז שבע רצון, והיה לו כזה חיוך על פניו.

הגרי"ז כל יום טייל, ועלה עד סוף 'שנעלר' ואמנם הלך לאט לאט אך כך הלך כל יום, והלך רק הוא יחד עם שני מלווים, אני מתאר לעצמי שאם היה זה היום, היו לו אלף מלווים... ומי היו המלווים, אחד היה בנו והשני היה הסטריקווער, אני הלכתי אחריהם לשמוע מה הולך שם, ופעמים נדירות שמעתי משהו, הם (א.ה. בנו והאדמו"ר מסטריקוב) דיברו ביניהם, אך הגרי"ז עצמו רק מידי פעם כשהיה משהו מאוד חשוב הוא אמר.

אחד התלמידים: אמרו שבקושי מנין היה לו, והיו מחפשים 'אצנטער'. מרן שליט"א: ודאי שלא היה לו מנין, כל הכולל שלו היה סך הכל תשעה.

ביקור חג חול המועד פסח תשפ"ב

ת"ח אחד סיפר: שאלתי פעם את ר' חיים קנייבסקי שיש לי חתן כהן האם צריך לתת לו זימון בכל פעם מדין וקדשתו, וענה לי תשובה חברונית, "מי דארף ניישט זייען קיין הער".... מר"ש: צחק ונהנה מאוד ולאחמ"כ אמר מה הוא ענה לך אתה חושב?, הת"ח: שצריך לעשות בשכל ובחכמה ולא לתת רק לכהן, מה הראש ישיבה מבין, מרן: פעם אחת (לתת לו).

ניגש תלמיד: הוא (הצביע על משהו) מספר, שהיה אצל הרב שטיינמן (לבקש ברכה) ואמר לו שמאוחר מידי, אולי אצלי עדיין לא מאוחר מידי. תגובת מר"ש: אצל אף אחד לא מאוחר, אני לא יודע (מה התכוון הגרא"ל), אבל אצל אף אחד לא מאוחר מידי, ולא רק שלא מאוחר, הוא חייב, כל רגע ורגע! ובירך לאחמ"כ "תהיה אדם גדול".

נכנס הגר"מ דרורי ראש ישיבת חמד לצעירים "כנסת יצחק".

מר"ש: מה שלומכם הרב דרורי, אתמול היה כאן הרב אדלשטיין.

הגר"מ דרורי: באנו קודם כל להודות לראש ישיבה שהטריח את עצמו לשייבה. מר"ש: נהנתי לראות את ההנחת אבן הפינה, וכשם שנהנתי לראות את ההנחת אבן הפינה כן בעז"ה לחנוכת הבית. אחד הנוכחים: הראש ישיבה הכיר מסתמא את השווער שלו (של הגר"מ דרורי), ר' שמחה קפלן, מר"ש: השווער שלו היה נקרא באותם ימים החכם של עולם הישיבות. בתוך כדי הדברים ניגש בחור למרן שליט"א וסיפר: הייתי אצל הראש ישיבה לפני ד' שנים כשאימי היתה חולה במחלה, ורה"י בירך, וב"ה היא יצאה מזה והבריאה, מר"ש: ב"ה ב"ה, שהאמא תמשיך להיות בריאה, ושתצליח (אתה) בלימודים, והתעניין מר"ש במקום לימודו, ובירכו בהצלחה וברכה.

הגר"מ דרורי: מה הראש ישיבה אומר, למה הגיעו לבני ברק לספר ביציאת מצרים, הרי ר' אלעזר ור' טרפון היו רבותיו של ר' עקיבא? ובתוך הדברים נכנס המשגיח דעטרת ישראל, ואומר מר"ש להגר"מ דרורי תאמר את שאלתך וחזר ושאל, ולאחמ"כ שאל מר"ש: יש לכם סיבה? הגר"מ דרורי: אולי יש לומר, ר' עקיבא היה הרב"ה של הנחמה הגאולה, כמו שכתוב בסוף מכות,

נחמתנו נחמתנו. מר"ש: 'סיז גוט'.

המשגיח: הנתה"מ בספרו מעשה ניסים על ההגדה מפרש כן, מר"ש: איך וויסט. המשגיח: המגיד ר' שבתי יודלביץ אומר, לר' עקיבא בכל דבר יש עין טובה ומסתכל על כל דבר במבט חיובי, גם זו לטובה, אך כשמגיע לנדנוד עבירה 'נתכוון לאכול וכו' וה' סלח לה, על זה בוכה, וכעת לאחר החורבן ר' אליעזר הגיע מלוד ור"ט הגיע מיבנה, ובאו לר' עקיבא לראות ולעשות שימוש איך עושים סדר לאחר החורבן, ואיך ממשיכים הלאה ורואים חיובי. והדברים מבוססים על דברי הנתה"מ.

המשגיח: העולם מביאים את הר"ן בפסחים שאומר שכבר במצרים ספרו בני' למתן תורה, זה היה ביטוי להכנה, שמעתי שר' אהרון ליב שאל מה היה ההכנה למתן תורה, הרי ספירה עדין לא היה מצוה, אז איזה הכנה עשו למתן תורה? וענה, תיקון המידות.

מרן שליט"א: אני אגיד לכם, שמעתי פעם את ר' אייזיק שר בשבועות אחה"צ בשעה 4:00 שדיבר ושאל שאלה, כתוב שאברהם קיים את כל התורה כולה, ומה למדו בישיבה של אברהם אבינו, ואז אמר "וועס שימעסטא זאקט! העראט גי לערנט מוסר"! והוסיף מר"ש: המהרי"ל אומר שהם למדו ארבע מאות פרקים של ע"ז.

שאלו למר"ש: הראש ישיבה שמע הרבה את ר' אייזיק שר? מר"ש: כמה ששייך שילד קטן ישמע שמעתי הרבה. שאלו: באיזה גיל? מר"ש: איני זוכר בדיוק אך אני יכול להגיד בהשערה, אני חושב גיל שתיים עשרה, שלש עשרה מקסימום. המשגיח: יש לי ראייה שמגיל י"א אפשר לזכור, אני זוכר כשהייתי ילד בגיל אחד עשרה בתל אביב והראש ישיבה היה בבר כוכבא בחוהמ"ס והסביר מה זה כתותי מיתת שיעורא, אפילו ילד לא חכם יכל להבין, שהראש ישיבה אמר לא שהחפצא נכתת אלא השיעור "החשיבות", הראש ישיבה הביא קושיא של השפת אמת כמדומה וזה היה התירוץ. ונהנה מר"ש.

המשיך המשגיח: מתי היה שר' אייזיק אמר לראש ישיבה לימדתי אותכם ללכת כמו בן אדם. מר"ש צחק ואומר: נכנסתי לישיבת חברון כשהייתי בן י"ג וחדשיים אני חושב, ובתקופה ההיא היה המעשה, אך זה סיפורים שאילו היה מדובר רק בר' אייזיק בסדר, אך יש שם עוד בני"א שאיני רוצה לדבר עליהם.

המשיך מרן: אספר סיפור שדומה לספור ההוא, היה תקופה שבחורים נדבקו ברעבארלאך החסידים, היה תקופה שמצידיקות הם היו מתנענעים ומגיעים עד הרצפה... פעם אחת נכדו של ר' אייזיק הגיע לירושלים, ואמר לי ר' אייזיק שהוא מוסר אותו בידי ואומר לי 'ברוך, אתה אחראי' ועשה טקעס שלם ולא יכולתי לזוז הצידה, והיה שם גם את 'נתן'. פעם אחת כשר' אייזיק התפלל בישיבה מעריב, לא תמיד היה מתפלל מעריב בישיבה, שחרית כן אך מעריב לא תמיד, ולאחר שעשה ר' אייזיק עושה שלום במרומיו, הוא אומר "נתן וואס שעקלסטע ווי אלולב, והוסיף, (ביידיש) הקב"ה ככה ברא אותך?, צריך לדעת איך לעמוד איך לשבת, ואמר, יכול להיות שיש עליך טרוניא בשמים שאתה מקלקל את הבריאה איך אתה עושה דברים כאלה", זה דוגמא לסיפור ההוא.

ולאחר מכן העלה מרן: אמרתי קודם, בכל המצוות לא מוצאים שקודם הברכה עושים הקדמה, בין בברכות המצוות ובין בברכת הנהנים, מיד מברכים, אך בב' מצוות יש קודם הקדמה, בקידוש בשבת ויו"ט מוסיפים קודם 'אשר בחר בנו וכו' , וכן בברכות התורה, וצ"ב מ"ש, ונדמה לי שהתירוץ לזה, שאילו ב' המצוות שהגוי מופקע מהם, גוי ששבת חייב מיתה, וגוי שלמד תורה חייב מיתה, ולכן מקדימים בב' דברים אלו 'אשר בחר בנו'.

ניגש משהו למר"ש: עכשיו יש לו (לאיזה בחור שהיה שם) בדיוק יום הולדת הוא נהיה בן י"ד. מר"ש: אם אצלכם זה ענין אז אני יגיד מזל טוב. שאלו: הראש ישיבה אוחז שאין בזה ענין? מר"ש בנחרצות: דברים בטלים! מה זה להסתכל כך על הגיל, כל רגע חשוב אצל הרבנו של עולם, אם היינו עושים ביום זה הכרת הטוב ומודים להקב"ה שעזר והגענו לזה..., אך 'היום יום הולדת' זה אגוישא מנהג. הגר"מ דרורי: הייתי אצל ר' חיים קנייבסקי לפני שנהייתי בן 70 ואמרתי לו שאני עומד להיות בן ע', מה אני צריך לקבל. וענה: 70 פעמים את הש"ס. מר"ש: הוא אמר לך בדיוק את מה שאני חושב.

הגישו למר"ש משהו ואמרו זה הבן של ר' שלמה זלמן, מר"ש: אני זוכר אותו טוב. הגר"מ דרורי: מאיזה תקופה הראש ישיבה זוכר אותו, מר"ש: בתקופה שהוא אהב לצבוט לי בלחיים..., היה לו אח בישיבת חברון ר' שאול. הגר"מ דרורי: לפני שנים הלכנו עם הרב קפלן בבני ברק בשבת, והגיע מולנו ר' חיים קנייבסקי, אז הרב קפלן תופס אותו... מר"ש: הוא צודק, אדם שידוע ש"ס זה גישמאק צו קליבע'ן זעם בעקאן.

ביקור חג חול המועד סוכות תשפ"ג

שאלוהו: הראש ישיבה אמר שהכל שינו אצל הבריסקער רוב? הגיב מרן: הכל שינו גם את המדרגות, זה המקום של המדרגות. כשעלו, היה את החדר שהיה הזעלצ"ט מיט די פליש, זאת אומרת, ששם מלחו את הבשר, ושינו את הכל.

והוסיף מרן: תמיד כשאני בא לשם, אפילו כשאני נוסע, קורה שאני צריך לעבור שם בכביש, אני מקבל צמרמורת!

שאל מאן דהוא: אני קורא בספרי הראש ישיבה, ואני לא זוכר להביא את הדברים בשם הראש ישיבה, זה בסדר? צחק מרן: כדאי להביא גאולה לעולם, כדאי.

לאחד ששאל את מרן על דברי ר' חיים אמר מרן: בגוונא שיש לאחד ב' אתרוגים ואחד אתרוג כשר מאוד אך לא הדר והוא ספק מורכב, ומאידך יש לו הדר אך לא כל כך יפה ואינו מורכב, השאלה מה יברך קודם ופסק שאין הדר בלי המצוה לכן יברך קודם על, וסבר ר' חיים שההידור זה חלק מהמצוה, אין הדר בלי המצוה עצמה.

על שולחנו של מרן היה מונח ספרו ברכת מרדכי על אלול ותשרי, וכששאלוהו אם זה ספר חדש הגיב מרן: זהו ספר עם הרבה הוספות מהמהדורה הקודמת. וכששאלוהו מה הספר שכעת הרה"י עובד עליו. הגיב מרן: כמה ספרים. אמר אברך: כלל ישראל מחכים לספר על קדשים. הגיב מרן: פרק שלישי מתעכב, הוא מעכב את כל העגלה, כמו שידוכים...

ביקש אברך צעיר: כעת זמן שמחתנו, אחותי צריכה שידוך אם מותר לבקש שתתארס מהר. שאל מרן בת כמה היא וכשהשיב שעוד זמן מועט בת 24, הגיב מרן: ב"ה היא עוד צעירה, אבל היא תתארס מהר...

שאל אברך: האם הר"י היה אצל הגאון מטשעבין בחגים? הגיב מרן: לא חושב שהייתי אצלו בחגים, פעמים יחידות מאוד שזכיתי לדבר עימו, אך לא היה זה בחגים. הנ"ל: זה לא היה חלק מהסיבוב הקבוע? מרן: משום מה לא, האמת שפעם אחת כן. משהו לקח אותי. שאלו: מי היה בסיבוב? מרן: הרב פרנק הרבה פעמים היה, ר' לייזר יודל היה תמיד, ר' איסר זלמן היה תמיד, אצל הבריסקער רוב תמיד השתדלתי אך לא תמיד הצלחתי, היו כאלו שהלכתי שהיו גדולים מאוד, אתם לא מכירים אותם ולא שמעתם עליהם לצערי הרב. הנ"ל: בשנים האחרונות הר"י הלך לר' דוד סולובייצ'ק. מרן: בשנים האחרונות הייתי הולך קבוע לר' דוד.

שאלו: רוצים לשמוע את הווארט שהר"י אמר לר' דוד על 'ושמחנו בתיקונו'. מרן: ידוע שאסור לשנות כלום בביהמ"ק, אבל כן שינו כמה פעמים, וכתוב בגמ' קרא אשכחן ודרש, ואחד הפעמים ששינו הגמ' אומרת זה היה בשמחת בית השואבה, היו באים אנשים ונשים בתערובת, וזה לא מצא חן בעיני חז"ל, אז שמו אנשים בפנים ונשים אחורנית, אך הנשים לא ראו כמו האנשים, עד ששמו את הבימה באמצע והנשים היו מלמעלה והאנשים למטה. והגמ' שואלת איך שינו, ועונה קרא אשכחן ודרש, והגמ' קוראת לזה 'תיקנו תיקון גדול'. יש מהרש"ל בבא קמא שאומר, בשעה שיש חתונה ויושבים בתערובת אנשים ונשים אי אפשר ואסור לברך 'שהשמחה במעונו' כי אין שמחה במעונו כשיש דברים כאלו. עכ"ד. והראינו בבנינו, אך לשמוח אי אפשר, זה לפני התיקון, היה תערובת אז אין ושמחנו, אך לאחר התיקון יש ושמחנו, וזה הכוונא ושמחנו בתיקונו, זה התיקון הזה. ר' אריאל הראה לי שהנצי"ב לא אמר את כל הענין הזה, אבל הולך בגישה הזו, את המהרש"ל הוא לא מזכיר. שאלו: למה שלא יעיפו את הנשים ולא יבזו בביהמ"ק. מרן: כך שואלים היום, לא אתה, אבל יש כאלו ששואלים אלו ש... למה שיעיפו, הנשים חייבות לראות לחנך את

מרן הגרמ"צ ברגמן שליט"א

ביקור חג בחוזהמ"פ תשפ"ב בבית מר"ש

כתוב "יגיענו למועדים ולרגלים אחרים", וצ"ב מהו הכפל של מועדים ורגלים, וראיתי שהביאו ב'המודיע' בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שרגלים הכוונה עפמ"ש"כ בזכריה ומביאה זאת הגמ' בר"ה יח. דהד' צומות יהפכו לששון ולשמחה, וא"כ הרגלים הכוונה לאותם ד' צומות. ע"כ.

אמנם זה קצת קשה, דהרי המילה רגלים מצאנו אצל החמור של בלעם 'למה זה היכנתי זה שלש רגלים' וא"כ רגל יכול להיות 'פעמים', אז רגלים כאן זה מלשון עליה לרגל, וכי ניתן לפרש כן בד' צומות?, זה קצת קשה.

ובאמת כשמסתכלים בגמ', כתוב 'ששון ושמחה', ועיי"ש ברש"י, אך כתוב 'יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים', ולפי"ז נ"ל הפוך, ולכאורה גם זה מה שאמר ר' שלמה זלמן, דבתחילה מבקשים כן יגענו למועדים - זה הד' צומות, ולאחמ"כ מבקשים על הג' רגלים, כך נראה פשוט.

לאחר שתיקה של כמה רגעים התעניין מר"ש אצל אחד הנוכחים בחדר, היכן ישיבתכם? וענה: בבית שמש, יש לנו כמה נכדים שלכם אצלינו ופירטם.

לאחמ"כ המשיך מר"ש: בגמ' בחגיגה כתוב, דרש רבא 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב', וכתוב בגמ' דרש רבא מה יפו פעמיך של ישראל, בשעה שעולים לרגל, בת נדיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלוקי אברהם. אומרים פסוק זה קודם התקיעה, ושואלת הגמ' אלוקי אברהם ולא אלוקי יצחק ויעקב?, ועונה הגמ' 'שהיה אברהם ראש לגירים', ופרש"י שנדבה לבו להכיר את בוראו. ונשאלנו בעבר דבפשוטו אברהם נקרא נדיב משום שהיה בג' למילה והיה בן ק' ומסר את עצמו לאורחים להאכילם, ועל כן נקרא נדיב ומהו קושית הגמ' והישוב?

יש ווארט מהסבא מסלבודקה, לא כתוב זאת בספרים שמעתי זאת מר' מנדל שינין, אח"כ הוא היה משגיח בנחלת ראובן, בסוף ימיו היה הסבא בביתו, והוא היה אחד ממשמשיו, ושמע מהסבא שאמר פשט בבת נדיב. רואים ב' בחורים או ב' אברכים שמתוכחים בלימוד, לאותו אחד שיש נדיבות לב הוא רוצה לשמוע מה שיש לשני לומר אם חסר משהו הוא יאמר אחרת. אך למי שאין נדיבות לב הוא רוצה רק להשמיע, הוא לא רוצה לשמוע מה שיש לשני לומר, אם אין לו עיצה הוא ישמע אך הוא לא

רוצה לשמוע, וכ"ז משום שאין נדבת לב, כשאין נדיבות לב לא רוצים לשמוע את השני.

המשיך הסבא, הבריאה זועקת 'אני בעל הבריאה', וכמו שאומר החובת הלבבות לומר שהעולם נברא מפיצוץ זה הרי משוגע, איך זה יתכן, יש כזה בריאה עם כזה סדר, השווער שלי הרב שך היה זועק, מהידים זועק הקב"ה 'מבשרי אחזה אלוקה', אז למה לא שמעו זאת עד אברהם?, אמר הסבא משום שלא היה נדיבות לב, כשיש נדיבות לב שומעים איך שהקב"ה זועק 'אני בעל הבריאה', כשיש נדיבות לב שומעים את הבת קול שיוצאת כל יום מהר חורב ואומרת 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', ומי שומע זאת?, מי שיש לו נדיבות לב.

המשיך מרן שליט"א: איני יודע אם אפשר לפרש ע"מ שכתוב בגמ' בעירובין שב"ה אומרים את דברי בית שמאי קודם לדבריהם, יתכן שכתוב 'ששמעו את השני', אמנם אי אפשר לדבר עליהם, איני יודע אם ניתן לפרש כן אצליהם אך היסוד הוא לשמוע, לשמוע את השני.

מרן הגר"ד לנדו שליט"א

שב"ק במדבר תשפ"א שלשת ימי הגבלה

לאחר תפילת מנחה

שאל מאן דהוא: האם אחד שאין לו קרקע בא"י צריך להביא קרבן ראה בעליה לרגל לביהמ"ק.

מרן שליט"א: אינו צריך להשתדל לכאורה, אך נראה שאם הביא הוא יקיים מצוה של רשות ולא יהיה זה חולין בעזרה.

השואל: אם כבר הביא קרבן, ולאחמ"כ בחול המועד קיבל קרקע וכעת יש לו קרקע האם יש לו חוב להביא שוב פעם קרבן, דהא כעת הוא 'מחויב' במצוות ראה.

מרן שליט"א: ר' חיים אומר לגבי קטן שהביא קרבן פסח ולאחמ"כ הגדיל, שאינו צריך להביא פסח שני, והגם שבתחילה לא היה מחויב והיה לו רק רשות לקיים מצוה וכעת מחויב, מ"מ היות וכבר קיים את המצוה א"כ אינו מביא פסח שני, ולפי"ז יש להוכיח מדברי הגר"ח שה"ה לגבי אותו אחד שקיבל קרקע. והמשיך מרן שליט"א: תוס' מקשים מ"ט צריך פסוק 'זכורך להוציא את הנשים' שהנשים פטורות מקרבן, תיפוק"ל שהר"ז מצות עשה שהזמ"ג. ובאמת שלכאורה ניתן לישב שצריך פסוק לחדש שאף אם הנשים הביאו קרבן הרי"ז חולין בעזרה. ומדלא תרצו כן התוס' נראה להוכיח אחד מתרתי. א. דהוה פשיט להו דאף שפטורים מ'חוב' מ"מ יש להם 'רשות' להביא קרבן. וא"כ אי"ז חולין בעזרה. אך יתכן לומר לאידך גיסא, דהוה פשיט להו דאף בלי פסוק הקרבן שהנשים יביאו יהיה חולין בעזרה. השואל: מה הדין חיגר שיביא קרבן. מרן שליט"א: חיגר זה אותו שאלה כמו באשה.

ודן מרן שליט"א: עבד המשתחרר מרבו הרי אין לו נכסים וא"כ האם נומר שיפטר מהמצווה?, [א.ה. כמדומה שהוסיף מרן שליט"א דכתוב דעבד פטור אך כשמשתחרר חייב, וקשה הא אין לו קרקע], ואמר ע"כ מרן שליט"א (כמדומה בשם הצ"ח) יש צל"ח על ענין אחר, וניתן לדמות לכאן, דאם יש לעבד אשה, למ"ד דמאורייתא מה שקנתה אשה כשמתה, הבעל יורש אותה, א"כ ניחא לומר דבכה"ג יש הכ"ת 'שהעבד יתחייב, ואף אם הבנים יורשים את האם, כשהבנים ימותו האב ירש אותם וא"כ יש הכ"ת. ושאל השואל: אכתי כ"ז שהבן לא מת אין לעבד שנשתחרר קרקע. ענה מרן שליט"א: זה לא תשובה לשאלה, אמרתי הכ"ת איך שייך שיתחייב אך עדין קשה על עבד. והוסיף מרן שליט"א: כן ילה"ק בשנת היובל שהקרקעות נעשים הפקר איך שייך להתחייב במצוות ראה, ואמר ע"כ מרן שליט"א: ע"י שותפות שאדם יעשה בבתי ערי חומה נמצא דיש לו קרקע, ועדיין אי"ז תשובה לשאלה רק הכ"ת שגם ביוכל יתחייב.

הוסיף מרן שליט"א: כאשר אדם שיש לו קרקע יגיע עם בניו ונכדיו לביהמ"ק ולהם אין קרקעות, נימא שלא יתחייבו במצווה שהרי אין להם קרקע? ויל"ע.

ועל גוף שאלת השואל האם אדם שאין לו קרקע פטור מהמצוה, הציע השואל למרן שליט"א: אולי כ"ז שלא עלה לירושלים אין לו מצוה, אך ברגע שעלה לירושלים הוא כן מתחייב במצווה להביא קרבן.

אמר לו מרן שליט"א: יתכן לישב כן, וזה כעין מה שאמרתי, רק שאני אמרתי כי אף כשיגיע לירושלים אין לו חוב השתדלות להביא קרבן, אלא שאם הביא הוא יקיים מצוה. שאל השואל: האם קנין פירות לא מספיק בשביל להתחייב במצווה? וענהו מרן שליט"א: למ"ד קנין פירות כקנין הגוף אה"נ, אך קימ"ל להלכה שק"פ לאו כקנה"ג, ולפי"ז יש לדון בשאלה. הוסיף עוד השואל: אימתי החיוב לעלות לרגל ביו"ט גופא. וענה מר"ש: כי החזו"א בריש חגיגה כותב כי בליל יו"ט זה המצווה, ומפלפל שם בס' קכ"ד יעו"ש.

ויש לציין שתוכ"ד המו"מ, אמר מרן שליט"א כי אותו אדם שאין לו קרקע, וא"כ אין לו חוב להביא קרבן ורק רשות הוא לו, יאסר עליו להביא את הקרבן ביו"ט שהרי כל הבאתו הוא רשות ולא חובה, וא"כ המצווה לא ידחה את האיסורים שיש ביו"ט להביא קרבן לביהמ"ק.

שאל אברך: במוצאי יו"ט האם אדם שעדיין לא הבדיל מותר לו לבשל, מחמת שכעת אין שמחת יו"ט?
וענה מר"ש: גם אם אין שמחת יו"ט עדיין משום אוכל נפש מותר לו לבשל, וכי אם נאמר שלנשים אין שמחת יו"ט אסור להם לבשל ביו"ט?

פסח תשפ"ב

שאל ת"ח: יש גמ' במגילה שכתוב שהנביאים לא פחתו או הוסיפו כלום ממה שכתוב בתורה חוץ מדבר אחד, קריאת מגילה, ומאידך בגמ' בברכות כתוב שהוסיפו שאם אדם יוצא מצרה יאמר הלל?

הוסיף מר"ש: ועוד יש לעיין שהרי כתוב שהוסיפו שבכל קריאת יהיו לכה"פ ג' קרואים, כך תיקנו?

אותו ת"ח: ע"ז ניתן לענות שהם לא תיקנו תקנה חדשה, אלא שהוסיפו בתקנה שכבר קיימת. מרן: כתוב שלא הוסיפו, ובקריאת התורה סוכ"ס תיקנו ושינו ממה שכבר תוקן. זה שאלה טובה צריך עיון.

ת"ח אחר בתוכ"ד הזכיר את דברי הגר"א דאכילת מצה כל שבעה זה מצוה קיומית. והפסיקו מרן: 'אם יש כזה גאון... כך אומרים שהגאון סבר, זה לא הוא כתב, יתכן ואין כזה גר"א, הגר"א עצמו אומר שכל דבר שאומר יש לזה מקור מהתורה שבע"פ או בכתב, וכאן אין לזה שום מקור, וכי הגר"א היה תנא או אמורא שיכל לומר כאלו דברים?, להגר"א היה צריך מקור לזה ולכאן אין לזה מקור, יתכן והגר"א לא אמר כן'.

שאלו הת"ח: הרמב"ם אומר אם אכל כזית ראשון יצא יד"ח, ומשמע דבאמת כשאוכל גם בשאר ימים יש מצוה, אלא שאת עיקר הדין יצא יד"ח בכזית ראשון.

תגובת מר"ש: מדיוק זה ברמב"ם ניתן לדייק דיצא יד"ח משמע רק בדיעבד, וזה לא שמענו גם לפי הגר"א שלכתחילה צריך לאכול כל השבעה מצות. וא"כ מהרמב"ם אין דיוק.

חג השבועות תשפ"ב

בנו הגר"י: הייתי בביהמ"ד בהוש, זה נמצא ליד הבית שלי, ושם נוהגים שלאחר כל פסוק מהברכת כהנים, הם מנגנים והקהל אומרים את היה רצון, כך עושים שלש פעמים. מרן: נו, זיער גוט, גם ביו"כ ור"ה הם עושים כן? בנו: איני יודע, בפסח הם עושים ככה, מרן: פסח זה זמן של שמחה זה לא כל כך חידוש, השאלה אם גם בימים נוראים בר"ה ויו"כ עושים כן, מעניין.

שאלו: בתוך היה רצון (שאומרים בשעה שהכהנים מנגנים) מזכירים שנמצא חן בעיניך ובעיני רואינו, כמו שהיה אצל יוסף בשעה שהלבישו אביו הכתונת פסים ומצא חן בעיניך ובעיני כל רואיו, ושאלתי הרי אדרבה כתוב שאחי יוסף שנאו אותו, ומהו הכוונה שמצא חן בעיני רואיו. השיב מרן: ליוסף היה חן הוא היה מוצלח, לאחים לא היה, וההעדר הזה שלאחים לא היה את אותו החן, זה גרם להם לשנאו. ולאחר שתיקה של כמה רגעים הוסיף: יוסף היה צריך להתפלל שלא יהיה רק חן, אלא שגם לא ישנאו אותו.

שאל ת"ח אחד: בגמ' בחגיגה (יח) לענין 7 ימי תשלומין של חג השבועות, יש לגמ' צד שיהיה לזה הדינים של יו"ט וכו', למעשה הגמ' דוחה, אך הראב"ה לומד מאותו הו"א, שאסור למעשה הספד ותענית בשבעת ימי התשלומין, השאלה היא האם מצינו כזה דבר ללמוד מהו"א של גמ' הלכה, כשלמסקנא לא נשאר כזה צד. מרן שליט"א: ראיתי לפני כמה וכמה שנים מכתב מהחזו"א, שכתב על גמ' בניה, שאי אפשר לדבר על זה כעת ברבים, להגדיר מהו ההו"א שהיתה אלמלא פסוק המחדשת שרק ראייה ביום מטמא ולא ראית לילה. מחזו"א זה למדתי שגם כשהגמ' מביאה פסוק המחדשת דין שאלמלא הפסוק היה דין אחר צריך להגדיר, רק להגדיר לא להוציא הלכה משם, מהו ההגדרה הדינית שבזה, כך חשבתי לפני שראיתי את המכתב שצריך באמת ללמוד כן, והיה לזה הוכחה אח"כ ממכתב החזו"א.

הת"ח: הראב"ה מוסיף ללמוד משם שאין אומרים תחנון מחמת כן בכל השבעה ימי תשלומין. מרן: אוהו צריך לראות את זה בפנים, מענין. הוסיף השואל: החזו"א נהג שלא לומר תחנון בשבעת ימי השלמה? מרן שליט"א: החזו"א כן אמר תחנון, זה מנהג שבחו"ל כבר נהגו לומר תחנון. אז כאן בארץ ישראל המשיך החזו"א לומר, הפרושים כאן בא"י הם אלו שלא אמרו, תלוי לפעמים כן אמרו ולפעמים לא, אך החזו"א כן היה אומר.

הת"ח: לפי הראב"ה צריך לומר שגם לאחר הפסוק התחדש שכל השבעה ימים נמצא בתוך היום האחד של יו"ט. מרן שליט"א: לכאורה צריך כן לומר, אך לא מידי להסביר את זה, רק לעשות תנועות עם הידים...

מרן שליט"א: יש סיפור ששמעתי מר' וועלול איידלמן על ר' שמחה זעליג, (ריגר) שהיה אחד שלא נתן לו לחיות, אדם לא כל כך בריא, רדף אותו ושאל אותו את אותו שאלה כמה פעמים וכל פעם ענה לו, ושוב פעם שאל, והגיע לדלת של הבית ושוב פעם שאל אותו, וענה לו בשקט על הכל, ר' וועלול אמר שהיה (ר' שמחה זעליג) רך כקנה, ענה לו (לאותו שואל) עוד פעם ועוד פעם על אותו שאלה. אדם עצבני, חזר ושאלו רב'ה כך? כן. ושוב חזר ושאל, רץ במדרגות וענה כן, כן. אז אמרו לו (לר' וועלול) שזה כבר כמה שבועות כך. הוא (ר' וועלול) היה אצלו רק לילה אחד שהיה צריך לישון איתו איזה לילה בגלל סיבה אחת. הוא (ר' שמחה זעליג) לא אמר, עניתי לך כבר, אלא כל פעם ענה כן, כן. כך סיפר ר' וועלול שהיה עד ראיה. זה על ר' שמחה זעליג, שכותב עליו ר' חיים, ידידי הגרש"ז. סבלנות עד אין קץ. הוא סיפר את הפרטים אני לא זוכר את הפרטים, רשמתי את זה אחר כך. והראתי לו, אני חושב שלא כל כך דייקתי עכשיו, כך הוא מסר. זה היה ר' שמחה זעליג, ידוע בתור גאון גדול, מו"ץ שר' חיים סמך עליו.

יש סיפור אחר לא כל כך חריף, היה בערב פסח דף שכתב ר' שמחה זעליג, הרבה אנשים באו אליו למכור חמץ, ורשם כל דבר, פתאום בא אדם בהול, ונתן דחיפה, והדיו נשפך על כל השטר, כולם נבהלו גם היהודי הוא נבהל, ור' שמחה זעליג אמר 'תראה איזה עבודה גרמת לנו, צריך לכתוב, מה שנספיק לכתוב', זה הוא אמר בשקט. אני לא זוכר ממני שמעתי את זה. טוב, זה לא חכמה לספר סיפורים כאלו... (א.ה. כלומר שהעיקר זה המעשה, ולא הסיפורים גרידא)

התחיל בחור לשאול שאלה ולא שמעו מר"ש והגיב: אתה שואל שאלה? נוגע לסוכות? יהיה נוגע למעשה? אני לא יכול לענות. הבחור: לא נוגע למעשה. מר"ש: לא נוגע למעשה? לא יכול להיות, רק בשמחת תורה אני יכול לענות, כל השאלות נוגעות למעשה... מה השאלה? הבחור: יו"ט שחל להיות בשבת ואדם קיבל ע"ע תוספת יו"ט ולא תוספת שבת, והרה"י דן שמא מועיל לקבל יו"ט בלי שבת, ואם כן יתכן ויקיים על ידי כן מצוה של לולב ביום בזמן של תוספת. מרן: זה שאלה ישנה ולא נכונה, אני מצטער מאוד, "יום" הכונה היום שלאחר הלילה ולא יום קודם, אני זוכר זה שאלה ששואלים, שמעתי את זה מר' ראובן טרופ לפני הרבה שנים. יש תוס' בכתובות (מו) שתוספת בלילה אין ותוספת יום יש, אך אין זה קשה בגלל הגר"ח, בשאגת אריה נראה דמקשה ידי שמחה יצא, הרי בלילה אין שמחה, ולמד שאין שמחה, ויש מתרצים שפסח זה אחרת.

שאלו: יש היכי תמצוי של כתובה שנפסל באמצע, שהתוס' בב"ב (קנט) דנו עליו. וזה על ידי שהעידים נעשו גזלנים, האם זה גם במקרה כשנעשו שוטים? מרן: בגוונא של שוטה, שטות כזאת שמאפשרת לו לחתום בצורה הנורמלית, ולא דוקא שטות, הרמב"ם אומר 'מבוהלים' נעשה מבוהל, והוא חתם על שטר, אין הכי נמי, שאלה טובה.

ניגש אדם שתורם הרבה לכוללים וישיבות, בירכו מרן: אשריך, שיהיה לך חיים מאושרים כל טוב. הנ"ל: אם אפשר ברכה לשמירה. מר"ש: מה זה שמירה? הנ"ל: מהקב"ה, מרן: שהקב"ה ישמור עליך, זה בקשה זה לא...מבקשים מה' שישמור עליך. אחד הנוכחים: שומר ה' את כל אוהביו. מר"ש: כן נכון, הלואי.

מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

חול המועד פסח תשפ"א

נכנס הגר"א גרבוז שליט"א לביקור אצל מר"ש, ובעז"ה אעלה את הדברים שדיבר מרן שליט"א עם הגר"א גרבוז, ויש לציין שהיות ודברי מרן שליט"א נאמרו בשפת היידיש, אשתדל להעמיד הדברים על דיוקם, ואיתי תלין המשוגה.

הגר"א גרבוז: מה שלום הראש ישיבה?, כשהגרי"ז הגיע לא"י הלכו בניו להגרא"ז מלצר בחול המועד, וכשחזרו כל בן אמר להגרי"ז מה אמר להגרא"ז, ואמר להם הגרי"ז כשהולכים לר' איסר זלמן הולכים לשמוע ולא להשמיע, כך אמר. הגעתי לראש הישיבה ג"כ לשמוע.

מרן הגרב"ד: תסתכל במדרש שכתוב שעל המטה של משה היה כתוב דצ"ך, עד"ש באח"ב, וכשבת שחוק על פני מרן אמר: אתה שומע? כבר בבריאת העולם נברא המטה וזה מה שהיה כתוב על זה, והוא פלא דר זה, וביקש מרן מיד ימינו תפתח את הערוך השולחן דמקשה כמה קושיות, ומביא את ספר העיקרים שמחלק את המכות לג' עיקרי האמונה, א. מציאות ד' - לאפוקי טבע, ב. שכר ועונש. ג. תורה מן השמים. וביאר מר"ש: דם וצפרדע מוכחים על מציאות ד', משום שממים נהפך דם, ומים זה קר ודם זה חמימות, וא"כ משפיץ קור נהפך חמימות של דם, זה מוכיח על נגד הטבע ומוכיח על מציאות ד', וכן צפרדע זה לא דרך הטבע שהרי הם הסתובבו ביבשה הגם שמקומם לא שם, וכן כינים שהיו על כל הגוף זה נגד המציאות. ועד"ש מוכיח על שכר ועונש, שהרי בדבר כתוב 'ומבני ישראל לא מת אחד' וכן בשחין שזה על הגוף ממש עוד יותר מכינים, ואף בזה רק המצרים נפגעו ולא מבני"י, זהו מוכיח על שכר ועונש,

המשיך מרן שליט"א: באח"ב מראה על תורה מן השמים, ויש לבאר בזה ובהקדם מה דיש לשאול, ותמוה שאף אחד לא שואל זאת, הקב"ה אומר "ועתה שלח את מקנך האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה" וילה"ק מהו הכפילות, אשר ימצא בשדה זה גופא ולא יאסף הביתה? ובאמת שעוד יל"ע מהו "ועתה", וכתוב באבן עזרא, שהתחדש דצריך כעת ובאותו היום להכניס את הבהמות, ולא לחכות למחר כשיהיה את הברד, וזהו מש"כ "הירא את דבר ד', וכו'" וזה גופא מראה את המציאות

שתורה מן השמים, ומוכיח על מציאות ד', התורה זה חוקים ומשפטים! וזה "הירא את ד'" היה צריך להיות ירא גם בשביל כך, הברד הוכיח עד היכן גבולם, מצרים וכוש התווכחו עד היכן הגבול, וברד שבר למצרים הגדר א"כ נמצא שברד הוכיח להם את המציאות, א"כ תורה מן השמים וכן לגבי חושך.

הגר"א גרבוז: זה אומר הערוך השולחן. מרן שליט"א, כן כן כל מה שאמרתי לכם זה מהערוך השולחן.

הגר"א: הפונביזער רוב היה אצלו בראש השנה, מרן שליט"א: הוא ברח מהקונומיסטים ונשאר אצל הערוך השולחן.

הגר"א: הוא הלך מטלז לערוך השולחן.

מרן: כן כן. הגר"א: יש כאן הגדה משנת תרפ"ח כשהראש ישיבה היה בחור. מרן שליט"א חיך בהנאה מרובה יא.

הגר"א: הראש ישיבה אומר שסיפור יציא"מ מקיימים כל השבעה ימים.

מרן שליט"א: עכשיו אגיד לכם חידוש שכתוב כאן בהגדה שרשום על שמי, זה 'אווסטה קשה', כתוב ש'היו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קרא"ש של שחרית", וילה"ק דהרי כשהגיע עמוד השחר הסתים הלילה ונמצא שאין יותר מצווה וא"כ למה הוצרכו לומר הגיע זמן קרא"ש של שחרית, הא בלא"ה כבר אין מצווה לספר.

ויש לבאר בזה עפ"ימש"כ בתשובת הרא"ש בטעם הדבר שאין מברכים ברכה על ההגדה, וכותב שמאותו טעם שאין מברכים על פדיון הבן משום שזהו השלמה להגדה, וזהו השלימות למצוה של סיפור יציא"מ ולכן אין מברכים על זה, וה"ה סיפור יציא"מ זה השלמה למצוה, וזהו לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה, וע"כ אין מברכים על המצוות סיפור יציא"מ. והנה ידועים דברי הגר"א דס"ל שיש מצווה קיומית לאכול מצה כל שבעת ימי החג, ונמצא לפי הדברים הנ"ל דאף בסיפור יציאת מצרים, נהי דאין מצווה חיובית ע"ז כל השבעה ימי החג, אך יש מצווה קיומית היות והסיפור יציאת מצרים הוא השלמה למצוות אכילת המצה.

הגר"א: א"כ גם עכשיו אפשר לצאת יד"ח מצות סיפור יציאת מצרים, האם גם כשמספרים על קריאת ים סוף גם יוצאים יד"ח המצווה?.

מרן: כל הניסים ונפלאות שמספרים יוצאים בזה יד"ח המצווה. עד ה'הבאתי' של ביהמ"ק.

הגר"א: הרמב"ן הרי כותב שמסיים את הגאולה בבנין ביהמ"ק.

מרן שליט"א: עכשיו קימנו את המצווה הקיומית של סיפור יציא"מ. ונפרד הגר"א ממר"ש ב'אגוט מועד'.

חול המועד פסח תשפ"ב

נכנס תלמידו הגר' וינברג שליט"א ובניו.

מרן שליט"א: כתוב במשנה במגילה (יט:): הכל כשרין לקרות המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ור' יהודה מכשיר בקטן, והטעם שלרבנן פסול קריאתם, מבואר בגמ' משום דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוצא אחרים ידי חובתו, וברמב"ם כתב "לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא". וחרש הרמב"ם לא כתב, וצריך ביאור מהו הטעם, וצ"ל שחרש פטור משום מתעסק ואי"ז קשור כלל לאינו מחויב בדבר.

ולגבי שופר כתוב 'כל מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא את החייב ידי חובתו, לפיכך אשה או קטן שתקעו בשופר לא יצא'. ושם הרמב"ם גם לא מזכיר את חרש וגם לא שוטה, ויל"ב כנ"ל, משום שזה פטור אחר לגמרי של מתעסק, והם לא קשורים לכלל של 'כל מי שאינו מחויב בדבר'.

תוך כדי הדברים נכנס נכדו של הגר' ביניש פינקל זצ"ל למר"ש והציג את גיסו שהם נכדיו של ר' משה סלנט. והתעניין מר"ש במקום לימודם, ושאל לשמו של חמיו (של נכד הגר"ב) ולאחמ"כ בירכם.

הוסיף והמשיך מרן שליט"א: בגמ' בברכות מובא נידון אם ברכת המזון בנשים זה דאורייתא או דרבנן, ונפק"מ להוציא את הרבים יד"ח, והטעם לומר שאין נשים מצוות מדאורייתא, פירש רש"י דכתיב 'על הארץ הטובה אשר נתן לך', והארץ לא נתן לנקיבות להתחלק, ובתוס' מקשים הרי גם כהן לא קיבל חלק בארץ (ויש לציין, דכשתלמיד מר"ש קרא את דברי התוס' התלהב מר"ש מאוד מאוד מקושית התוס'...), ויש לתמוה הא גם גר לא קיבל חלק בארץ, ומ"ט לא הקשו תוס' משם, וזה גם קושיא על רש"י. ויל"ע.

ובגמ' איתא, באמת אמרו בן מברך (ברכת המזון) לאביו ועבד מברך לרבו. וקשה איך זה יכול להיות, הרי קטן לא מוציא את אביו במגילה שהרי אינו מחויב בדבר וכאן כתוב שהוא מוציא?

רק ההבדל הוא כך, במגילה זה תרי דרבנן, אבל כאן איירי שהבן אכל כדי שביעה [ומוציא יד"ח מי שאכל כזית], נמצא שזה חד דרבנן, וא"כ זה חלוק בן חד דרבנן לתרי דרבנן.

אלא דהרמב"ם בהל' ברכות פ"א ה"י כשכתב בן מוציא את אביו בביהמ"ז, לא כתב דאיירי שהבן אכל כדי שביעה וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא מאי שנא מקריאת המגילה שאינו מוציא. ובאמת דיל"ע מה החילוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן, תמיד הביאור

הוא מה שאחד מוציא את השני זהו מדין ערבות, כמין שליחות כזו, וכשזה תרי דרבנן הוא מחויב פחות ולכן אינו יכול להוציא אחר שחיובו יותר מחמת חד דרבנן.

וברמב"ם בהלכות ברכות (פ"א הי"א) איתא 'כל השומע ברכה מהבכרות מתחילתן ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא, אע"פ שלא ענה אמן, כל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך'.

הנה יש לעיין למה אומרים 'שומע כעונה' למה לא 'שומע כמברך'?, אלא הביאור הוא, דיש שני פנים בשומע כעונה, אם עונה אמן אחר המברך זה כמו שכתוב כל העונה אמן אחר שבועה כאלו מוציא שבועה מפיו, זה לא כעונה אלא ממש כמו שמברך, ורק כשלא עונה אמן הוא יוצא ע"י שומע כעונה.

ומעתה י"ל, דבביהמ"ז דהאבא עונה אמן א"כ זה כמו שהאבא עצמו אומר, וא"כ אין נפק"מ בין חד דרבנן לתרי דרבנן תמיד האבא יוצא יד"ח, שהרי זה כמו שהאבא אומר. אלא דיש להוסיף, דאם האבא מחויב מדאורייתא לא יהני שיענה אמן, דחד דרבנן לעומת דאורייתא זה כלום, וזה כאילו שלא אמר האבא כלום. אך בקריאת המגילה שאין אמן א"כ לא יהני חיוב הבן להוציא את אביו שהרי לבן זה תרי דרבנן ומדין ערבות לא מהני חיוב קלוש זה להוציא את אביו שחיובו חד דרבנן.

נכד ר' בייניש: אני זוכר שהראש ישיבה בתשע"ו לגבי כל העונה אמן כשמוציא שבועה מפיו בנדרים אמר את זה. ונהנה מר"ש.

המשיך מרן שליט"א: איתא 'כל ערל זכר לא יאכל בו', ודורשים בו אינו אוכל אבל אוכל הוא מצה ומרור. וקשה מאי שנא מבזמן הזה, כמו שבזמן הזה אין פסח ועל כן מדאורייתא אין מרור, א"כ מאי טעמא ערל חייב מדאורייתא במרור, הא אינו מביא פסח, ובאמת שבמאירי כתוב לגבי ערל 'שיגרא דלישנא נקט' (ולפי"ד ערל אינו אוכל מצה ומרור), אך בלחם משנה כתוב שחייב במרור.

ובאמת בתורה כתוב 'על מצות ומרורים יאכלוהו', ויש מצוה בתורה של מצה ומרור שהם חלק מהפסח, ובזמן הזה שאין ביהמ"ק כתב הטור שנחשב שאין חיוב פסח, ומעתה יש לומר דבזמן הזה שאין חיוב פסח איננו נחשבים כברי חיובא ועל כן יש לומר דמדאורייתא אין חיוב מרור, אך בזמן המקדש יש חיוב אלא רק פומיהו הוא דכאיב ובכה"ג חייב במרור מדאורייתא, ואש"ה החילוק בין ערל לחיוב דידן בזמן הזה.

הגר' וינברג: יוצא שא"צ להביא את הפסח בפועל, צריך רק להיות בר חיובא, ובזמן הזה זה כמו שכתב החינוך שאין חיוב בזה"ז, אך ערל בעצם הוא חייב אלא פומיא הוא דכאיב ליה, וא"צ להביא את הקרבן פסח, צריך רק להיות מחויב.

עוד העלה מר"ש: ברא"ש בפסחים (ס"ו ס"ה כה) כתוב דהטעם שצריך כזית במרור זהו משום הברכה, והינו דכל הטעם שצריך כזית הוא משום נוסח הברכה, אך במקום שאוכל מרור וכבכורך שאין את הברכה משמע שא"צ כזית, וילה"ק דהרי הוקש מצה למרור, והרי בפסח בעינן שיעור של כזית ולמה אם כן במרור אין צריך כזית.

אמנם הגר"ח בכתביו (ס"ו מא) כתב, דגם במצה אין דין כזית, דמהמצה שהוקשה למרור 'על מצות ומרורים יאכלוהו' אי"צ כזית, ורק מצד בערב תאכלו מצות צריך כזית וזהו דין אחר.³

ויש לבאר, דהכזית שנצרך הוא ע"י המצה והמרור ביחד, דמש"כ 'על מצות ומרורים יאכלוהו', הכוונא בצירוף של המצה והמרור ביחד (בלי הקרבן פסח).

אני יראה לכם כעת תוספתא, ור' חיים קנייבסקי הסכים איתי שכך צריך לקרוא ולפסק את הפסיקים. בתוספתא (פ"ח ה"ז) כתוב, 'החזרת והמצה והפסח אין מעכבין זה את זה', והוא תמוה דהרי הפסח כן מעכב את המרור?

אך התירוץ הוא שהפסיק צריך להיות לאחר החזרת והמצה, שהם לא מעכבים את הפסח, אך לעולם הפסח כן מעכב את המרור. ונמצא דבזמן שביהמ"ק קיים צריך לאכול כזית פסח, וכן כזית של מצה ומרור ביחד. וכמשנ"ת דא"צ כזית מצה וכזית מרור אלא שניהם יחד.

תלמידו הראה לפני מר"ש את בנו שהתארס: הראש ישיבה לא היה באירוסין של הנכד הזה, ורוצה שרה"י ישתה איתו לחיים, זה לא אירוסין של נכד? תלמידים כבנים... מר"ש: זה ודאי ודאי⁴ תביא לחיים.

בתוך כדי הדברים: ניגש נכד הגר"ב פינקל הנ"ל וביקש עבור רעיתו ברכה שיהיה לידה קלה, וסיפר למרן: הייתי אצל הרה"י בהושענא רבה וביקשתי ברכה וכעת ב"ה....

1. זהו הפשטות דהשומע את המברך מברך ביהמ"ז עונה אמן.

2. ע' בספרו דמרון, בד קודש על פסח בדין שיעור אכילת מצה ומרור, בעמ' ק"ט שכתוב שם 'וכתב בשאגת אריה דמדברי הרא"ש מבואר דרק משום נוסח הברכה הוא דצריך כזית, אבל מצה עיקר מצות מרור לא היה צריך כזית, ולפי"ז כתב לחדש דמרור שאוכל בכריכה שאינו מברך על זה אי"צ כזית יע"ש, והנה בדברי הרא"ש היה אפשר לפרש דכוונתו להוכיח מנוסח הברכה דמצות מרור היא 'באכילה', וממילא צריך בעיקר דינה כזית כשאר דיני אכילה, ומעתה הוא הדין במרור של כורך, אולם השאג"א לא פירש כן וס"ל בדעת הרא"ש שכל ענין כזית הוא לקיים לשם הברכה.

3. יעויין בבד קודש שם, שפירט והרחיב יותר בדברי הגר"ת, ודברי הגר"ח כפי שמופיעים כאן - מר"ש קיצר בזה - ותלמידו הנ"ל הוא שהאריך והסביר מש"כ בפנים.

4. אירוסין של נכד.

מר"ש: כבר דאגתי... נתת שמחה בליבי, זה כבר טוב שיהיה בקלות, תודיע לי.

ולאחר שיצא הנ"ל סיפר מר"ש: הוא סבל צרות לא היה לו ילדים כמה שנים, בכיתי ובכיתי... (להקב"ה, כשביקש את הברכה!) תלמידו: שנה שעברה סיפר הר"י שהיה עם ההגדה של הערוך השולחן, והיה כתוב על המכות, שבמטה היה כתוב דצ"ך עד"ש באח"ב. איזה הגדה הר"י השתמש השנה? מר"ש: של הנצי"ב. ולאחמ"כ שתה מר"ש לחיים ובירך את החתן: 'ימלא ה' כל משאלות ליבך לטובה, ושתידיע טוב ללמוד'.

והתעניין מר"ש מיהו השווער והאם קשור לנוברצקי וכו'. וכשסיפר תלמידו שהחתונה בא' תמוז, שאלה הרבנית את מר"ש: מתי היתה החתונה שלנו? הגיב מר"ש: בא' תמוז.

וסיפר מר"ש: אבי לא רצה שאצום ביום חתונתי, הייתי מצונן לפני החתונה באופרוף, אז אמרתי שלא אצום, אמר אבי, אז שיהיה החתונה בראש חודש. החתונה שלי היה כאן בהר על החול, איפא שהיה נוח שלום.

שאל תלמידו: אם לא צמים בראש חודש לא מפסידים את כל הכפרות והכל? מר"ש: לא. והתעניין היכן החתונה ולאחמ"כ בירך.

חזמו"פ תשפ"א

ביום ג' דחומה"פ תשפ"א קודם תפילת ערבית שאלהו כמה שאלות, שעליהם ענה מרן שליט"א. כדלהלן.

א. שאלה: האם אחד שלא שמע את כל חזרת הש"ץ צריך לחפש מנין אחר בכדי לשמוע את החלק שהחסיר? תשובת מרן: צריך? לא צריך. אם ילך למנין אחר הוא יקיים מצוה.

ב. שאלה: תלמיד אצל רבו שאסור לו להסב, האם מותר לו גם כן לעמוד בשעת הסדר שהרי בלא"ה אינו מחוייב בהסיבה? תשובת מרן: הסיבה הרגילה של תלמיד אצל רבו נחשב כהסיבה דידן⁵.

ג. שאלה: האם מותר לענות איש"ר בשעה שאדם באמצע קריאת שנים מקרא? תשובת מרן שליט"א: מותר, למה לא.

ד. שאלה: כשיבנה ביהמ"ק בקרוב ויהיה זה באמצע ספירת העומר להך שיטות שכעת ספיה"ע מדרבנן, האם יפסק הספירה באמצע?

תשובת מרן שליט"א: [א.ה. בתחילה סבר מר"ש שהלה שואל אם שייך באמצע הספירה שיתחיל חיוב מדאורייתא כשבתחילה היה זה רק חיוב מדרבנן, וע"כ ענה מרן] שייך, וכקטן שמגיל באמצע הספירה שבתחילה חיובו היה מדרבנן וכשהגיל בתוך הספירה נעשה חיובו מדאורייתא. וכשביארו למר"ש את שאלת הנ"ל, כמדומה שענה מרן שליט"א: דבאמת יפסק הספירה באמצע.

(לתגובות והארות ניתן לפנות למייל m0556788031@gmail.com)

5. הנה את דברי מר"ש ניתן להבין בתרי אנפי, א. יתכן והדין להסב, הוא דין לשבת בצורה של חירות, ותלמיד אצל רבו, הדרך חירות הוא לשבת בצורה רגילה. ב. באופ"א ניתן לבאר, דהנה בהערות למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמ"ס פסחים בפרק ערבי פסחים, דן בשאלה איך מותר לתלמידים לאכול אצל רבם בליל הסדר, והרי כל זמן שלא נתן להם רבם רשות להסב אינם מסייבם כמו שכתב הרמב"ם, ונמצא שהם מבטלים מצוות הסיבה כשהם נמצאים אצל רבם. ויישב על זה הגרי"ש, דהיות והדין הסיבה הוא לעשות מעשה חירות, אם כן כשהרב מיסב והתלמידים יושבים זקופים אצל רבם זה גופא נחשב למעשה ודרך חירות, דבמצב הזה שבו נמצאים התלמידים זהו האופן המעולה של הדרך חירות. וניתן להבין את דברי מרן כדברי הגרי"ש

אך יותר משמע מלשונו של מרן שליט"א שאף מבלי להיזקק לדברי הגרי"ש מקיימים הם הסיבה בישיבת התלמידים באופן הרגיל אצל רבם.

לדגל חג חרותנו בו נצטוונו לספר ביציאת מצרים ולהעתיק לדורות הבאים את מסורת האמונה

מתכבדת מערכת 'קובץ גליונות' להגיש בפני מלכי רבנן

דברי אמונה ויציאת מצרים

ממדרן רה"י הגאון רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א

ראש ישיבת יד אהרן

מתוך הקונטרס החדש בענייני אמונה ויציאת מצרים הרואה אור בימים אלו

הכנה לליל הסדר

מסופר על מרנא בעל הברכת שמואל זצוק"ל, שהיה חולה בתקופה שקודם יום כיפור, ובהוראת הרופאים היה עליו לבצע בדיקת דם בכדי לדעת האם יוכל לצום ביום הקדוש. באותה עת שהה הגרב"ב בעיירה קמניץ, ולצורך בדיקת הדם היה עליו לנסוע לווארשה כדי שיוכלו לבחון את הדם במעבדה שהיתה שם.

נסע הגרב"ב לווארשה לבצע את הבדיקה, ובעת שהותו התאחסן בביתו של אדמו"ר חסידי שהתגורר שם, והמתין בביתו בציפייה שיגיעו תוצאות הבדיקה. אלא שחלף הזמן והתוצאות טרם חזרו, עד שהיה נראה שלא יספיק הזמן לחזור לקמניץ קודם יום הכיפורים, והוחלט להישאר בווארשה ביום כיפור.

בהתקרב היום הקדוש, התוצאות טרם הגיעו, והגרב"ב היה שרוי במתח גדול והמתין בדריכות לדעת האם יוכל לצום. משראה זאת האדמו"ר המארחו, פנה אליו בתמיהה: 'וכי מה מקום יש להיות במתח, והרי בכל מקרה תזכו לקיים את רצון ה' - אם התוצאה תהיה חיובית, תקיימו את מצות הצום, ואף אם התוצאה תהיה שלילית הרי תקיימו את המצוה של פיקוח נפש כשלא תצומו, ומדוע צריך להיות כל כך במתח'.

נענה ר' ברוך בער ואמר: 'אכן כך. לא זה מה שמטריד אותי. בכל אופן אני עומד לקיים מצוה - אבל השאלה היא איזו מצוה אני עומד לקיים, מצוה של הצום או מצוה של האכילה; ולכן אני מתוח כי אינני יודע לאיזו מצוה להתכונן'!

רואים כאן את הענין הגדול של ההכנה למצוה. לא ניתן ליפול לפתע אל תוך קיום המצוה, אלא צריך לדעת מראש אל מה אנו מתקרבים ולהתכונן לזה. ליל הסדר הוא זמן עצום וניתן לזכות בו להשפעות נשגבות, אולם צריכים להתכונן לכך היטב, וכגודל ההכנה זוכים לכל השפע. בכל חג יורד שפע של ברכה מעניינו של החג. בכדי לזכות לכך צריכים לשייך את עצמנו למהות החג. אחרת זה לא מגיע לבד. ביציאת מצרים השיגו כלל ישראל את האמונה בה' והפכו להיות עבדיו, וזהו השפע המיוחד הקיים בימי הפסח, להיות מאמינים ועבדי ה'.

אולם יש לדעת כי עיקר ההכנה לזכות לשפע שבחג הפסח, אינה על ידי לימוד מעמיק בספרים כגון מורה נבוכים להרמב"ם, אלא דווקא על ידי חיבור נכון למצוות היום. בזה"ק כתוב שהמצוה היא 'נהמא דהימנותא' - לחם של אמונה, ובכוח אכילת המצה כראוי זוכים לשפע של אמונה. וכן בשאר מצוות הלילה כגון אמירת ההגדה, צריכים ללמוד את ההגדה עם פירושה ולהבין מה קורה שם ומה אומרים, וכך מצד עצם החיבור למצוות הלילה זוכים לכל ההשפעה.

ליל הסדר אינו זמן יבש אלא צריכים להרגיש את יציאת מצרים כפי שאומרים חז"ל: 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' (פסחים קטו, ב). לא מדובר רק על קיום המצוות בצורה יבשה, אלא צריכים לחוות את הדברים ולהרגיש ממש את יציאת מצרים.

וכן במצוה המיוחדת שנצטוונו 'והגדת לבנך', יש להחדיר כראוי את הדברים בלב הילדים. ישנם רבים הרגילים להכין בעיקר ווארטים לקראת ליל הסדר, אולם אין זה העיקר כלל וכלל. במשנה כתוב שלפי דעתו של בן אביו מלמדו, דהיינו שהתפקיד הוא להנחיל לבנים את ענייני יציאת מצרים לפי הבנתם באופן שתצמח להם תועלת ויבינו מהי יציאת מצרים, ואילו אמירת ווארטים גרידא אינה מביאה את התוצאה הזאת. צריכים להסביר את ענין יציאת מצרים ולהביא לידי כך שהבן יבין וירגיש את הדברים מתוך הסברו של האב.

עלינו להתכונן היטב ללילה הגדול הזה, להכין את ההגדה ולהבין את עניינם של מצוות הזמן, וככל שנתכונן לזה ונתחבר למהות הימים נזכה לקבל את האורות הגדולים והשפע המיוחד של חג הפסח.

כוח הרוחניות כיסוד לאמונה

אנכי ה' אלוקיך – אשר הוצאתיך מארץ מצרים

חג הפסח הוא המועד בו נגאלו ויצאו בני ישראל מארץ מצרים, והפכו להיות עבדי ה'. כאשר ראו את הניסים הגדולים שביציאת מצרים ובקריעת הים, וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואתו, הגיעו לשלימות האמונה עד שנאמר עליהם "ויאמינו בה" ובמשה עבדו".

כאשר מתבוננים בתהליך בו הפכו כלל ישראל למאמינים בה', ההבנה הפשוטה היא שאמונתם נוצרה כתוצאה מכך שראו בעיניהם את הניסים הגדולים שביציאת מצרים וקריעת הים, וניסים אלו הם אשר גרמו להם להכיר ולהאמין במציאותו והשגחתו. ואם כי נכונים הם הדברים, אולם לכשנתבונן בענין נראה כי קיים כאן שלב יסודי נוסף המהווה תנאי להשגת האמונה בה'.

נאמר בפסוק: "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ, ב). ממשמעות לשון הפסוק ניתן ללמוד כי ישנו שלב מקדים ומהותי בדרך קניית האמונה: "אנכי ה' אלוקיך" – 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', דהיינו שהבסיס לאמונה והאפשרות להגיע לידי 'אנכי ה' אלוקיך', מתחילה בעצם המעשה של 'הוצאתיך מארץ מצרים'. כוונת הדברים היא, כי עצם השעבוד למצרים מהווה סתירה לאמונה בה', ואילולי היציאה ממצרים, לא היו הופכים בני ישראל למאמינים על אף הניסים הגדולים שראו בעיניהם, ורק לאחר שיצאו ממצרים יכלו להשיג את האמונה בה', לכשראו את הניסים. נבאר את הדברים.

כוחו הרוחני של האדם

כוחו הרוחני של האדם מורכב משלושה חלקים: נפש רוח ונשמה. מרנא הגר"ח מוואלוז'ין זיע"א בספרו רוח חיים (א, ג), מבאר, כי קודם שחטא אדם הראשון הוא עמד במדרגה עליונה ונוראה ביותר, גבוה מעל גבוה. אולם לאחר שחטא, איבד את כוחו הגדול וכל מציאותו השתנתה בתכלית השינוי. השינוי העצום שנעשה בו, יסודו בכך שקודם החטא נשמתו היתה בתוך גופו ממש, ובמצב כזה השפעת הנשמה עליו היתה לאין שיעור, ומדרגת קדושתו היתה עצומה ונוראה. אולם לאחר שחטא, יצאה הנשמה מן הגוף ועלתה למעלה, והשפעתה על האדם הפכה להיות ממרחק וכבר אינה בתוכו ממש. ומאז שיצאה הנשמה מן האדם לא ניתן להחזירה כלל אל תוך הגוף עד סוף הדורות, אלא שלפי מעשי האדם, נשמתו מתקרבת אליו או מתרחקת ממנו.

החלק הרוחני הנוסף הקיים באדם הוא ה'רוח'. לאחר שחטא אדם הראשון, הנשמה אמנם עלתה למעלה, אולם הרוח עדיין נשארה בו בתוכו, והיא הכוח הרוחני שנמצא בתוך האדם. אלא שבדור המבול גם הרוח יצאה מן האדם ועלתה למעלה, וכדכתיב: 'לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר' (בראשית ו, ג), דהיינו שכאשר בני האדם המשיכו לחטוא, הם הפכו להיות חומרניים ביותר עד שהרוח הקדושה איננה יכולה עוד לשרות בתוכם, והיא עלתה למעלה.

אמנם בשונה מן הנשמה, אותה לא ניתן להחזיר אל האדם, הרוח כן יכולה לחזור, וכאשר אדם מתקן את מעשיו הוא יכול להוריד אליו בחזרה את הרוח. זהו המושג הנקרא 'בעל נפש', שהוא כינוי לאדם שהחזיר לעצמו את הרוח (בעל נפש היינו בעל רוח).

עולם רוחני

האמונה אינה רק ידיעה והכרה סתמית בבורא העולם, אלא היא כוח רוחני ומציאות של דביקות בה'. ממילא הבסיס של האמונה הוא שהאדם לא יהיה שקוע בחומריות. אולם אדם המשועבד לחומריות, עליו נאמר "לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר" – אדם חומרי מופקע מענייני הרוח, ואין לו בסיס של תפיסה ושייכות לאמונה רוחנית.

נרחיב יותר בביאור הדברים: הגאון ר' שמעון שקאפ זצ"ל בהקדמה לספרו 'שערי ישר', דן בהרחבה במצווה שנצטוונו 'ואהבת לרעך כמוך', ובשאלה הידועה שהרי טבעו של האדם הוא שאוהב את עצמו ומה שנוגע אליו, וכיצד מצוה אותנו התורה לאהוב אדם אחר כמו שאנו אוהבים את עצמנו ממש. ומבאר ר' שמעון, שאמנם הטבע הוא שאדם אוהב את עצמו, אבל דווקא מחמת כך הוא יכול לאהוב גם את השני, שאם הוא ייצא מתוך עצמו ויכניס לתוך ה'עולם' שלו גם את משפחתו וחבריו ואנשי סביבתו, הוא ירגיש שהם חלק מה'אני' שלו עצמו, והרגשה זו תגרום לו לאהוב אותם שהרי הם חלק ממנו; ונמצא שהאהבה שלו כלפי עצמו כוללת גם את האהבה לסביבתו מאחר והם חלק ממנו, יעוי"ש בהרחבה.

וביסודם של דברים כותב הגר"ש, שתוכן חייו של האדם השפל והפשוט, הוא שה'אני' שלו מורכב רק מגופו החומרי בלבד. מבחינתו, הדבר היחיד החשוב שקיים במציאות הוא גופו הפרטי, וכל פועלו במשך חייו הוא עבור הנאות חיי הגוף. אולם האדם העומד בדרגה גבוהה יותר, מבין ומרגיש שגם נשמתו היא חלק ממנו, ודואג גם לענייני הרוח עבור נשמתו, משום שגם היא חלק מה'אני' שלו, וממילא הוא מרגיש צורך פנימי לפעול עבור הנשמה שהיא חלק ממנו. באופן זה, ככל שהאדם עומד במקום גבוה יותר הוא מגדיל את מציאותו, ומכיר בכך שאף משפחתו וחבריו וכל כלל ישראל הם חלק מעצמותו ממש.

מבואר בדבריו, שאדם חומרי וגס, כל עולמו ומציאותו מסתכם בגופו החומרי, ואילו הרוחניות נמצאת למעלה ממנו ומנותקת מהשגותיו, ואינה חלק מה'אני' שלו. רק אדם מרומם יותר, שייך למושגים רוחניים. לכן הבסיס והיסוד הראשון בדרך קניית האמונה הרוחנית, היא שהאדם יהיה בעל רוח ברמה מסוימת, ולא שקוע כולו בחומריות.

יציאה מן החומריות

והנה האומה מצרים היא יסוד כוח התאוה והחומריות. העבודות של בני ישראל למצרים היתה בפנימיותה שעבוד לחומריות, לפי שמעבר לשעבוד הגופני לעבודת הפרך היה גם שעבוד פנימי ונפשי למהות האומה המצרית, שהוא כאמור, כוח החומריות. נמצא, שרק לכשיצאו בני ישראל מארץ מצרים והשתחררו מן השעבוד לחומריות היה בכוחם להגיע לדרגות רוחניות ולהאמין בה, אך לולי היציאה ממצרים לא היתה להם תפיסה כלל וכלל בענייני הרוח ובאמונה רוחנית. כאמור בתחילה, זהו דקדוק לשון הפסוק: "אנכי ה' אלוך" – אשר הוצאתיך מארץ מצרים". עצם העובדה של יציאת מצרים מביאה אותנו להכרה כי 'אנכי ה' אלוך'.

לשון החזו"א בתחילת ספרו אמונה ובטחון: 'מידת אמונה היא נטייה דקה מעדינות הנפש. אם האדם הוא בעל נפש, ושעתו שעת השקט, חפשי מרעבון תאווני'. אחד התנאים העיקריים לאמונה היא להיות 'חופשי מרעבון תאווני', ואילו אדם ששקוע בחומריות אינו מסוגל וראוי להיות מאמין. יציאת מצרים במהותה היא יציאה מהשעבוד לחומריות, וזוהי הדרך להכיר בגילוי האמונה ולעלות במעלותיה. 'אנכי ה' אלוך" – אשר הוצאתיך מארץ מצרים'.

עבודת חג הפסח

הרמח"ל בספר דרך ה' (ה, ה) כותב, שהחמץ מסמל את היצר הרע והחומריות, ואילו המצה היא מזון רוחני. ומבאר הרמח"ל, כי במהלך ימות השנה דרך עבודת האדם היא באופן שתהיה בו נטייה לחומריות, אלא שהוא מצדו יעבוד ויתגבר עליה; אולם חג הפסח, זהו מועד מיוחד שדרך העבודה בו היא להתנתק מהנטייה לחומריות ולהיות יותר רוחניים, כפי שמסמלת המצה.

עומק דבריו מבואר היטב לאור כל האמור: חג הפסח היה הזמן שבני ישראל יצאו מתוך החומריות של מצרים; זוהי ה'לידה' של כלל ישראל, ולכן בזמן זה התפקיד הוא להתנתק לגמרי מן השעבוד ליצר הרע החומרי, על מנת שלא תהיה עכבה באפשרות לצאת מן החומריות ולזכות לאמונה. אמנם, לאחר שכבר יצאנו מן החומר, אנו חוזרים לצורה הרגילה של האדם שהנטייה לחומריות קיימת בנו ועלינו להתגבר עליה ולדעת כיצד לעבוד עמה. מטעם זה, בחג השבועות נצטוונו להקריב קרבן שעשוי מחמץ, שבכך אנו לוקחים את החמץ ומשתמשים בו להקרבת קרבנות במהלך של שעבוד החומריות לעבודת ה'. זוהי הצורה הרגילה והראויה של האדם, לקחת את התכונות השליליות ולשעבדם למטרה נכונה.

תפקידנו להתעורר ולהכיר בכך שהקב"ה ברא את העולם והוא מנהיגו ומשגיח עלינו, ומטרת חיינו להידבק בו. באופן רגיל, החושך של העולם הזה מסתיר את ההכרה הזו, וכבר אמרו חז"ל: 'תשת חושך ויהי לילה' – זה העולם הזה שדומה ללילה'. אולם בחג הפסח אנו זוכים לאור מיוחד ולרוממות רוחנית, שעניינה התעלות מעל החומריות להיות יותר רוחניים, ובכך אנו זוכים לדביקות בה' – ההפך של 'לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר', כפשו"ת.

עלינו לדעת שכל מדרגה באמונה שאנו עולים בה, משנה לבלי היכר את כל מציאות חיינו, וככל שאנו מתרוממים מעל החומריות, כך בידנו לזכות לאמונה ולחיות אותה, בגדר 'וצדיק באמונתו יחיה'. ככל שנתבונן בדברים אלו ונעבוד עליהם נזכה להתעלות בחג הפסח מעל החומריות ולהגיע לידי אמונה בה'.

גדר הבטחון הנדרש מבני תורה בענייני פרנסה

לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן

אחד הדינים המיוחדים שנצטוו ישראל בעניין המן הוא שלא להותיר ממנו ליום הבא, אלא בכל יום יורד מן חדש עבור אותו היום; ואיתא במכילתא: 'דבר יום ביומו – מי שברא יום ברא פרנסתו. מכאן היה ר' אלעזר המודעי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמונה, שנאמר למען אנחנו הילך בתורתך אם לא'. עוד נאמר שם: 'מכאן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן הא כיצד, היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומכסה, לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן'.

מבאר הנצי"ב (בפירושו על המכילתא), שבפסוק נאמר "למען אנחנו הילך בתורתך", והיינו שעל ידי שפרנסתם תרד מן השמים, יהיה להם זמן לעסוק בתורה ולא יוצרכו לדאוג לפרנסה. ואף שכל אדם מצווה בלימוד התורה גם אם עוסק בפרנסתו, וכדכתיב "והגית בו יומם ולילה", אולם כאן מדובר על עמל התורה בעומק העיון, המתאפשר דווקא כאשר לא טרודים בענייני פרנסה. זהו דיוק לשון הפסוק "למען אנחנו הילך בתורתך", שהלשון 'הילוך' פירושו עסק ועמל.

וביסוד הדבר כותב הנצי"ב: 'שעמל התורה בעומק העיון אי אפשר אלא בדעתא צלוחא מפשטת מכל טרדות פרנסה. והדבר הזה נמצא ביותר באוכלי מן שהיו בטוחים במזונותיהם ולא נצטרכו לשום אדם אפילו לאיזה טובת הנאה'. זהו שורש הציווי שלא להותיר מן המן ליום המחרת, היסוד בזה הוא לא לדאוג על הפרנסה של יום המחר, ובהעדר טרדת הפרנסה ניתן לשקוע בלימוד התורה בעומק העיון כראוי.

דרגות במידת הבטחון

רבינו בחיי בתחילת פרשת מקץ מביא בשם החובת הלבבות, המונה שמונה שלבים ודרגות במי שם האדם בטחונו במהלך חייו. כאשר נולד תינוק קטן, הוא בוטח ונשען על שדי אמו ומכיר בכך שזהו מקור חיותו, כמבואר בדברי הפסוק "מבטיחי על שדי אמי" (תהילים כב, י). השלב השני הוא שאמו מאכילה אותו והוא בוטח בה שתתן לו מאכלים ערבים ותספק לו את צרכיו. כאשר הוא גדל מעט יותר, מתחיל לבטוח באביו מאחר ומכיר בכך שהאבא דואג לפרנסת הבית, ואף אמו תלויה באביו. כאשר הילד גדל ונהיה עצמאי, מגיע השלב שהוא בוטח בעצמו, שעל ידי מלאכתו ופועלו יוכל לפרנס את עצמו ולדאוג לצרכיו.

המדרגה החמישית היא שאדם בוטח בה' בדברים מסוימים שהם מעבר ליכולתו הטבעית, וכגון חקלאי העובד את האדמה, ושם מבטחו בה' שיריד גשם בכדי שהתבואה תצמח. אף זו מדרגה מסוימת במידת הבטחון, לפי שאינו תולה את הדברים במקרה או במזל אלא שם מבטחו בה', לכה"פ במה שאין בידו לפעול בצורה טבעית.

הדרגה השישית היא שאף בדברים שהם במסגרת יכולתו הטבעית של האדם, הוא בוטח בה' שיזמין לו פרנסתו בדרך קלה, ומוריד מעט מן ההשתדלות המעשית. לאחמ"כ ישנן מדרגות גבוהות שהעומד בהן אינו צריך להשתדלות כלל וכלל (ובזה מבאר את הטענה על יוסף הצדיק שעשה השתדלות מסוימת לצאת מבית האסורים, עיי"ש).

השתדלות לפרנסה

בדורנו המצב הוא שאברכים בני תורה יושבים ולומדים במשך כל היום, ומתבססים על פרנסת האשה, על אף שבדרך הטבע ובמקרים רבים אין די בכך לפרנסת הבית. והנה הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל מבאר ששבט לוי מובדלים לעבודת ה' ואינם עוסקים בפרנסה ובענייני העולם כלל, וכל אדם אשר מקדיש את חייו לעבודת ה' נחשב כמו שבט לוי (עיי"ש בדבריו). בסו"ד כותב הרמב"ם: 'ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים'.

נמצא שאלו הנוהגים בדרך זו ושקועים בעולמה של תורה, אין הדבר נחשב שמפקירים עצמם לסמוך על הנס, שהלא ישנה הנהגה מיוחדת לבני שבט לוי שהקב"ה ידאג לצרכיהם. דומה הדבר לחייל המשרת בצבא המלך שאינו עוסק בפרנסתו והמלך דואג לכל צרכיו. אמנם, מאחר ואיננו אוחזים בדרגה הגבוהה שמדבר עליה הרמב"ם, לכן אנו צריכים השתדלות מסוימת, ובה סומכים על עבודתה של האשה.

ובאופן כללי נראה לומר שגדר ההשתדלות הנדרשת מבני התורה, השקועים בעולמה של תורה, היא הדרגה השישית המבוארת בדברי רבינו בחיי; שאמנם פועלים ומשתדלים ודואגים לפרנסת הבית אך לא עושים השתדלות גמורה, אלא בשלב מסוים ממעטים מעט את ההשתדלות, ובוטחים בה' שישלח את הפרנסה הנצרכת בדרך קלה יותר.

בהעדר מידת הבטחון ניתן להגיע למצב שהראש תפוס כל היום בחשבונות כיצד להרוויח עוד ממון, עד שאף בעניינים חשובים ועקרוניים כגון בחירת כולל ללמוד בו, עיקר השיקולים נעשים לפי גובה המילגה ולא לפי מה שבאמת מתאים, ומחפשים עוד ועוד הכנסות קטנות מכל עבר, עד ששקועים בחישובים כלכליים ורדיפה אחר ממון. זהו דבר פסול לחלוטין, לפי שאף שאנו רחוקים מלהיות בדרגת אוכלי המן, אולם לכה"פ יש לנו למעט קצת בהשתדלות. עלינו לזכור שהקב"ה שולח את הפרנסה וככל שאדם מקבל על עצמו עול תורה, הוא זוכה לסייעתא דשמיא, וההשתדלות הזו איננה נכונה.

ומעבר למה שנוגע למידת הבטחון, מבואר כאן שכאשר המחשבה תפוסה בענייני פרנסה, הטרדה הזו מפריעה מאוד ולא ניתן ללמוד בדעת צלולה ובעומק העיון. בני תורה השקועים בעמלה, עליהם להתרגל לפי דרתם להתקרב מעט לחייהם של דור אוכלי המן שלא היו טרודים כלל בענייני פרנסה, ועליהם נאמר 'לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן'.

חידת תרבות המערב

נוסיף כאן עוד נקודה יסודית הנוגעת באופן כללי לשיקולים בענייני פרנסה.

רבינו יונה בספר שערי תשובה (ג, קמ"ח, קנ"ה), מאריך לבאר את החובה לכבד תלמידי חכמים וחומר עונו של המבזה אותם, לפי שאותם תלמידי חכמים ההוגים בתורה יומם ולילה, הם המקיימים ומעמידים את התורה בעם ישראל, לנהוג על פיה ולבלתי תישכח מפי זרעם. בהמשך דבריו מביא מדברי חז"ל, שאדם שאינו נוהג בדרך מורא והדר בתלמידי חכמים, אע"פ שלא מבזה אותם אלא שאינו מכבדם ומעריכם, נחשב לאפיקורס שאין לו חלק לעולם הבא.

כהמשך לדבריו, מביא רבינו יונה את הפסוק במשלי (כא, כז) "מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו", ומבאר בזה"ל: 'פירוש, מעלת האדם לפי מה שיהלל. אם הוא משבח המעשים הטובים והחכמים והצדיקים, תדע ובחנת כי איש טוב הוא ושורש הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו, ולגנות את העברות ולהבזות בעליהן וכו', והמשבח מעשים מגונים או מהלל רשעים, הוא הרשע הגמור והמחלל את עבודת ה' יתברך'. מבואר בדבריו 'סוד גדול: האופן לבחון את פנימיותו ומציאותו של האדם היא לפי מה שהוא מהלל ומעריך – איש לפי מהללו!'

והנה במשך הדורות, היתה הערכה נכונה למעלת התורה: אמנם אדם מקנא באופן טבעי בבעלי ממון וכדו' ורוכש להם כבוד, אולם הערך העליון והאמיתי היה לתורה ולומדיה. כולם כיבדו תלמידי חכמים וידעו שעסק התורה הוא עיקר החיים. אמנם לא כל אחד

זכה להיות בעצמו גדול בתורה, אך גם אלו שלא זכו לכך, היתה להם שאיפה אמיתית וכנה שבניהם או חתניהם יהיו תלמידי חכמים. אולם בדורנו המבוסס על תרבות המערב, אנו הולכים ומאבדים את המושג הזה, וסדר הערכים שלנו הולך ומשתבש. הערכת אדם נמדדת כיום לפי הצלחתו בעולם החומרי והעלאת רמת החיים, והדבר תלוי עד כמה הוא 'מוצלח' בעניינים אלו. בכך אנו מאבדים את הערך הנכון לענייני רוחניות ולימוד התורה, ובמקום זאת נוטים להעריך את ההצלחה בעולם החומרי והחיצוני. במקרים רבים הדבר מגיע עד כדי כך, שאף לימוד התורה נתפס כענין של 'מצליחנות' ומעריכים רק את אלו שכביכול 'הצליחו' בה והם בעלי תפקידים, ידועים ומפורסמים, אולם חסרה מאוד הערכה אמיתית לעצם לימוד התורה והכרת המעלה בכך, מאחר ובעולם החיצוני אין זה נמדד כהצלחה.

המושג פרנסה בעולם המודרני, אינו רק הדרך המעשית לחיות ולהתפרנס, אלא זו מטרה לעצמה. בתרבות המערב, המבט הוא שככל שהאדם מרוויח יותר – הוא שווה יותר, ובזה נמדד האדם. אין זו פרנסה במובן של 'אם אין קמח אין תורה', ושצריכים את הפרנסה על מנת לחיות ולהתקיים, אלא זו מטרה לעצמה – להרים ולהעלות את רמת החיים.

בעולם החיצוני יש מושג 'לעשות קריירה'. בקריירה, נותנים את החשיבות והמעמד לפרנסה עצמה, לא מצד הצורך להסתדר בחיים ולממן את ההוצאות, אלא עצם הקריירה היא מעמד וחשיבות לעצמה.

ענייני פרנסה הם גופי תורה

עלינו לזכור היטב שהנושא של פרנסה הוא סוגיא ככל הסוגיות שבעבודת ה' – עד כמה על האדם להתמסר לתורה, והאם הוא יכול לחיות בדוחק. וזה תלוי בגורמים רבים – המצב של הבית, המצב של הילדים, כמה הוא באמת לומד ועד כמה עסק הפרנסה יפריע לו בעבודת ה'; מהו הגדר של 'אספת דגן', מהי חובת ההשתדלות וכו'. כל אלו הם שאלות של תורה.

אולם החדירה של תרבות המערב גורמת לכך שהנושא הזה כבר לא יהיה קשור עוד למבט של תורה, אלא הענין הפך להיות נושא של ערכים. כל הדיבורים המצלצלים באוזנינו על 'הציאה למעגל העבודה', אינם נידונים בצורה אמיתית של ענייני פרנסה, אלא מדובר כאן על שינוי הערכים שלנו. הדיבורים הם בסגנון: 'אנחנו מדינה מודרנית, ולפי הסטטיסטיקה איננו יכולים להרשות לעצמנו שתהיה אוכלוסייה עניה, זה לא טוב לסטטיסטיקה. צריכים להעלות את רמת החיים', וכן קיים זלזול במי שיושב ולומד ואינו מעלה את רמת החיים על ידי ריבוי עסק הפרנסה.

השיקולים הללו אינם שיקולים של תורה, אלא מדובר כאן על מאבק מהותי של חומר מול רוח, וזה דבר חמור ביותר! הבעיה הזו הולכת וחודרת ומשפיעה עלינו רבות, וצריכים להכיר בכך שמדובר כאן על שינוי מהותי בערכים הבסיסיים שלנו.

עלינו להכיר בכך שסוגיית הפרנסה צריכה להיות נמדדת אך ורק בשיקולים של תורה ללא כל עירוב של רוחות זרות. יתן ה' שנזכה להיות מן המקבלים עול תורה, ולנהוג בצורה נכונה בדרכי הבטחון וההשתדלות.

קיום המצוות פועל לחיזוק האמונה

קיום מצוות זכר ליציאת מצרים

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתי אלה בקרבו ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'". (י, 1-2). אחת המטרות בעשיית האותות והמופתים היא שבני ישראל יכירו בה' ויאמינו בו. וכבר האריך בכך הרמב"ן בסוף הפרשה, שהאותות והמופתים הנעשים בשינוי מטבע העולם מעידים על ידיעת ה' והשגחתו, ומבטלים מכל וכל את דעותיהם של הכופרים באמונת ה'. ומתוך הניסים הגדולים והמפורסמים אנו מגיעים להכרה שהנהגת העולם אינה במקרה ובדרך הטבע אלא כל ההנהגה היא בדרך ניסים ובהשגחה פרטית, לפי מעשיהם של עם ישראל.

עוד כותב הרמב"ן: "וכן כל כיוצא בזה מצוות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלוקים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בעניינה, כבר הודה בחידוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאוד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו'. מבואר בדבריו שישנן מצוות רבות שעניינן חיזוק האמונה בה', שתהיה לנו עדות בכל הדורות לאותם הניסים שראינו ביציאת מצרים, שהוכיחו לעין כל על מציאותו והנהגתו של הקב"ה.

השפעת המצוה על הנפש בדרך סגולית

והנה אחת המצוות שנצטוונו עליה בפרשתנו ועניינה זכר ליציאת מצרים, היא מצות תפילין; ונאמר בפסוק: "והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים" (יג, 16). בשורש המצוה מבאר הרמב"ן: 'שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש, כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה. ולכן אנו כותבין גם שתי הפרשיות ההן לטוטפות, ששם מצות הייחוד וזכרון כל המצוות וענשן ושכרן וכל השורש באמונה... ואמר ולזכרון בין עיניך שיונחו במקום הזכרון בין העיניים שהוא ראשית המוח והוא תחילת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר והזכירה'.

מדבריו נראה, שהמצוות שניתנו לנו זכר ליציאת מצרים, אשר מטרתן לקיים ולחזק בנו את האמונה בה, אינן פועלות רק בדרך טבעית - שאנו נזכרים על ידי קיומן ביציאת מצרים, אלא קיים כאן ענין סגולי, שעצם קיום המצוה פועל בנפשנו לחיזוק האמונה, ולכן אנו מניחים את התפילין כנגד איברי המחשבה והזיכרון עם כל הפרטים והדקדוקים הנצרכים, בכדי לקיים את המצוה ושהיא אכן תפעל את פעולתה הסגולית.

ונראה ביסוד הענין, כפי שידוע שתרי"ג המצוות מכוונים כנגד בנין האדם - רמ"ח מצוות עשה כנגד רמ"ח אברים, ושס"ה מצוות ל"ת כנגד שס"ה גידין, וקיום המצוות משפיע על אברי הנפש המכוונים כנגדן. לכן בשעה שאנו מקיימים מצוות תפילין כהלכתה ומניחים את הבתים והרצועות כנגד אברי המחשבה והזכרון, קיום המצוה פועל באופן סגולי לחזק את האמונה בה.

בלשון הזוה"ק נקראת המצוה 'נהמא דהימנותא' - לחם של אמונה. לאור האמור, אין כוונת הדברים לומר שהמצוה נאכלת זכר ליציאת מצרים ומסמלת את האמונה בה, אלא עצם קיום מצוות אכילת מצה מחזקת באופן סגולי את האמונה, כאמור. ודבר פשוט הוא, שמצוות התורה אינן 'סמלים' חיצוניים וערטילאים. כאשר אנו אוכלים מצה בליל פסח המטרה היא לא רק לסמל ולהזכיר את מה שאכלו אבותנו, אלא יש כאן ענין פנימי, שעצם קיום המצוה ואכילת המצוה השייכת במהותה לגאולת מצרים ולאמונה בה, פועלת עלינו לחיזוק האמונה.

'ונתכוון בעניינה'

בכל מצוות התורה, החלק המעכב בקיומן הוא עצם המעשה. כאשר נתקיימה המצוה כהלכתה, היא נחשבת לקיום מצוה כדין אף בלא כוונות עליונות בסודות המצוה, אלא די בכך שמכוונים לקיים את רצון ה', והכוונות הנוספות הן בגדר מעלות בקיום המצוה. הדבר אמור אף לענין השפעתה הסגולית של המצוה, שעצם קיומה כדין פועל את סגולותיה בנפש האדם.

והנה כותב הרמב"ן (הו"ד לעיל): 'כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בעניינה, כבר הודה בחידוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו'. משמעות המילים 'ונתכוון בעניינה', היינו שכוון בדעתו לתוכן הפנימי שבקיום המצוה, שעניינה זכר ליציאת מצרים, ולא רק כוונה לקיים מצוות ה'.

וכוונת הדברים כדרך שמצינו לגבי מצוות סוכה תפילין וציצית, שנאמר בהן: "למען תזכרו" "למען תהיה תורת ה' בפיך" "למען ידעו דורותיכם", שלכתחילה בכדי לקיים מצוות אלו בשלימות יש לכוון גם את הכוונה לתוכן המצוה האמור בתורה (עי' שו"ע או"ח ח, ח ובמשנ"ב ע). אף כאן קיים מושג של 'נתכוון בעניינה' שהיא כוונה לתוכן המצוה, מעבר לכוונה על קיום רצון ה'.

מתוך כך ניתן ללמוד, שאף שמעיקר הדין די בכוונה לקיים את ציווי ה', ואף עצם קיום המצוה עם כוונה פשוטה פועלת באופן סגולי לחזק את האמונה, אולם אם מכוונים לתוכן הפנימי של המצוה, ודאי שסגולת המצוה תפעל פי כמה ותשפיע באופן מיוחד לחיזוק האמונה.

דרך העבודה על אמונה

מרן החזו"א בספר אמונה ובטחון (פרק ב) מאריך לבאר שהאמונה היא 'מידה' ככל המידות הטובות ויש בה דרגות אחר דרגות לאין שיעור. אף הצדיקים שהגיעו למדרגה גבוהה באמונה, נבדלים זה מזה בדרגת האמונה - כל אחד כפי המעלה שהגיע אליה, וכפי מה שאמונתו פועלת בו באורחות חייו.

אמונה היא מידה שצריכים לעבוד עליה ללא הרף, וכבר היה מעורר המשגיח הגר"י לווינשטיין זצ"ל, שאנשים רבים קיבלו את אמונתם בעודם ילדים רכים, ומאז ועד עת זיקנה לא התקדמו כלל באמונתם ואינם מודעים לצורך הגדול לעבוד על המידה הזאת. כפי שאומר מרן החזו"א, האמונה היא מידה, שיש בה מדרגות אחר מדרגות לאין שיעור, ואין סוף לעבודתנו במידה זו.

אם כן יש להתבונן כיצד אנו יכולים לעבוד על האמונה ולהגיע לדרגות גבוהות בה, מאחר והיא עבודה כה קשה ויסודית. אולם כאן אנו לומדים יסוד גדול: כאשר אנו מקיימים כראוי את המצוות שהן זכר ליציאת מצרים*, ובפרט כאשר מכוונים לתוכן העמוק של המצוה, אנו פועלים בצורה סגולית לחזק בנו את האמונה. זוהי דרך נפלאה עבורנו לעבוד על האמונה, ובידנו לקיימה בנקל.

הקב"ה יעזור שנקיים את המצוות בכוונה ראויה, נזכה להשפעה המיוחדת שלהן ונעלה במעלות האמונה.

ניתן לקבל את הקונטרס:

'עניני אמונה ביטחון ויציאת מצרים'

בשליחת בקשה: 2715559@gmail.com

* וכן כל מצוה שאדם מקיים מתוך הכרה שמקיים את רצון ה' שציווהו עליה, משפיעה על האמונה. אך בפרט במצוות שהן זכר ליציאת מצרים ומיוחדים למטרה זו.

שיעור מרן הגאון רבי אשר דייטש

סיפור יציאת מצרים

בגדרי הזכירה והסיפור

כתב הרמב"ם (פרק ז' מהלכות חמץ ומצה הלכה א'):

"מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' כמו שנאמר 'זכור את יום השבת', ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה' בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

ומבואר מדבריו דמקור מצוה זו מקרא ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'. וצ"ע דהלא גדר המצוה הוא סיפור יציאת מצרים כמו שכתב בתחילת דבריו "מצות עשה לספר בנסים ונפלאות", ולא רק זכירה בלבד. ועוד דהלא מצות זכירה יש בכל לילה וכמבואר בברכות (י"ב ע"ב) דילפינן מלמען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וע"כ פשוט דמצוה זו של ליל א' דפסח מהותה סיפור ולא זכירה בלבד וא"כ איך למדין מצות סיפור מקרא דזכור את היום הזה. (ודוחק לומר אם אינו ענין לזכירה תתנו ענין לסיפור). ועוד צריך ביאור בדברי הרמב"ם במה שדימה מצות סיפור יצי"מ למצות קידוש היום בשבת, ולא היה ענין כתב דמצות התורה "זכור את היום הזה" כמו שנאמר "זכור את יום השבת". והרמב"ם כתב כן גם בספר המצוות (מ"ע קנ"ז), ע"ש.

ובאור שמה שם כתב בכונתו דכמו דצריך לקדש את היום בשבת על הכוס כמו כן צריך לומר הגדה על הכוס. אך לענ"ד זה פירוש רחוק דהלא בהלכה זו לא עסקינן בדין הגדה על הכוס ולא בדין ד' כוסות. ואף דהדין הוא דהגדה נאמרת על הכוס, דכל אחד מד' כוסות כוס של ברכה הוא, וכוס שני כוס של הגדה הוא כמו שכתב הר"ן בריש ערבי פסחים, והתוס' בסוכה (ל"ח ע"א ד"ה מי שהיה) כתבו דלא תקינן ד' כוסות אלא בשביל חלל והגדה, מ"מ אין נראה דזה כונת הרמב"ם בהלכה זו דלא היה לו לסתום דבריו ולכתב בדרך רמז. ועוד דבהלכה זו מבאר הרמב"ם דין התורה של סיפור יצי"מ ולא את תקנות חז"ל באופן קיום המצוה, ואם כן עדיין צריך ביאור בכונת הרמב"ם. וראיתי במנחת חינוך (מצוה כ"א) שנתקשה דמאי שנא מצוה זו של סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן ממצות זכירת יצי"מ בכל יום ולילה. [עיי' ברכות (י"ב ע"ב) ואף דלכאורה חכמים פליגי, מ"מ רוב הפוסקים והרמב"ם בכללם (הל' קר"ש פ"א ה"ג) פסקו כבן זמא, וזכירת יציאת מצרים ביום ובלילה מדאורייתא היא וא"כ מה נתוסף בליל ט"ו]. וכתב דמצות הסיפור בליל פסח הוא לספר לאחרים כפשטיה דקרא דוהגדת לבנך ומצות הזכירה של כל השנה היא בינו לבין עצמו, אבל אם אין עמו אחר, המצוה להזכיר לעצמו שוה לשאר הלילות. והקשה דכיון דעיקר המצוה המחודשת אינו אלא לספר לאחר, למה הביא הרמב"ם פסוק זה ד"זכור", תיפוק ליה דחייב כמו בכל הלילות מקרא 'למען תזכור', כמו שמבואר בברכות והביאו הרמב"ם בהל' ק"ש, וע"כ תרי מילי נינהו דבליל א' דפסח ילפינן מ'זכור את היום הזה' ובכל לילה ילפינן 'למען תזכור'. וכתב דנפ"מ לענין נשבע על המצוה לפי"ד הר"ן בנדרים (ח' ע"א) דמה שאינו מפורש בקרא אלא ילפינן מדרשא השבועה חלה עליו, ולכן זכירות יצי"מ בכל לילה כיון דלא דרשינן אלא מריבויא, אם כן לא היה אלא מדרשא וחל שבועה עליו אם נשבע שלא יזכיר יצי"מ, אבל

בליל ט"ו הוא עשה מפורשת במנין תרי"ג א"כ אין שבועתו חלה. ולענ"ד דוחק גדול הוא לומר דאין נפ"מ בין מצות ליל הפסח למצות זכירת יציאת מצרים של כל לילה אלא לענין אם שבועה חלה על מצוה זו.

ההבדל שבין זכירה לסיפור

ונראה בזה דשאני גדר הסיפור מגדר הזכירה לא רק כשהוא מספר לאחרים ומקיים מצות והגדת כפשטותה אלא אפילו כשהוא שואל את עצמו ואינו מספר לאחרים, דמצות הלילה הזה סיפור הוא ומובדל הוא מגדר הזכירה בכמה דברים:

בכל לילה די בזכירה כלדו, בליל פסח צריך לספר ואופי הסיפור הינו עם פרטים

א. במצות הזכירה די במה שהוא מזכיר יציאת מצרים הזכירה כלדו וכיון שאמר זכר ליציאת מצרים כמו שזכרים בקידוש היום קיים מצות הזכירה, אבל במצות הסיפור על האדם לספר פרטים על האופן שבו יצאנו ממצרים, דזה דרך סיפור שהוא סיפור הדברים מהמאורע שהוא מספר עליו, ובהזכרה בעלמא אינו יוצא יד"ח בליל א' דפסח עד שיפרט פרטים מסויימים מיציאת מצרים, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ז הלכה א') דמצוה לספר בנסים ונפלאות שנעשו עם אבותינו.

וכ"כ בפנים יפות (פרשת בא): "א"כ מה ענין מצות סיפור יצי"מ בלילה זו מכל הלילות, ע"כ שכוונת מצוה זו להרבות בסיפור". וכ"כ בחיי אדם (כלל ק"ל סעיף י"א): "והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות, שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים, אבל בלילה זה חייב לספר המעשה", ועיי' מש"כ בזה מנחת אשר מועדים (ח"ג סימן ט"ז).

קיום סיפור יציאת מצרים בסיפור קריעת ים סוף

והנה כתב המגן אברהם (סימן ס"ז ס"ק א') דמקיים זכירת יציאת מצרים בכל יום בשירת הים, והחת"ס חלק עליו וכתב דצריך להזכיר יצי"מ ולא קריעת ים סוף וכך הסכים הגרעק"א שם.

ונראה דבליל ט"ו ודאי צריך לספר דווקא ביצי"מ ולא בקריעת ים סוף, ואכן בנוסח ההגדה להרמב"ם השמיט את הניסים שנעשו על הים, אמנם נראה דמ"מ הוי בכלל כל המרבה לספר ה"ז משובח, ודו"ק.

בליל פסח צריך לספר בנסים ונפלאות דוקא

ב. נראה לכאורה דבמצות סיפור יצי"מ בליל א' של פסח יש תנאי שצריך לספר בנסים ונפלאות ואם יספר רק שהקב"ה הוציאנו ממצרים וישתמע מסיפורו כאילו בדרך הטבע יצאנו ממצרים לא יצא יד"ח. ויסוד זה יש ללמוד מדברי הרמב"ם (פ"ז שם): "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים וכו'". הרי שתנאי בסיפור זה הוא לספר בנסים ונפלאות. וביאור הדבר נראה דכיון דיציאת מצרים הוא יסוד איתן באמונת ישראל וכמו שכתב הרמב"ן (סוף פרשת בא) דמן הנסים הגדולים והמפורסמים יש ללמוד על הנסים הנסתרים שגם הם נסים, וראה בלשון החינוך (מצוה כ"א) משום כך מצווים אנו להדגיש בסיפור יציאת מצרים שהיה בדרך נס ופלא,

לעילוי נשמת

ת.נ.צ.ב.ה.

מרת מלכה מוחלה בת הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

הרה"ח משה בן משה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז הר"ר דוד הגר הי"ד לוס אנג'לס

(הגהות הגר"ש על השו"ע סימן תע"ד ובשו"ת האלף לך שלמה בהשמות לאו"ח סימן מ') על מה שכתב הפרי מגדים (סימן תע"ד במשפחות וזב סוף ס"א וכן בפתיחה כוללת הל' קריאת שמע אות ד') דיוצא ידי חובתו בסיפור יצי"מ בהרהור למ"ד הרהור כדיבור דמא, דאין יקיים מצות סיפור יצי"מ בהרהור הלב דהרי כתיב והגדת לבנך, הרי דבעינן הגדה הראויה להשמיע לאחרים ובהרהור אינו נשמע לאחרים כלל.

ונראה לפי זה דאף דק"ל בשו"ע או"ח (סימן ס"ב סעיף א') דאין צריך להשמיע לאוזני ויוצא ידי חובתו מכיון שהוציא בשפתיו וכשיטת ר' יהודה בברכות (ט"ז ע"א), מ"מ במצות סיפור יצי"מ צריך להשמיע לאוזני דאין כאן סיפור אלא בראוי עכ"פ להשמיע לאחרים ואם אינו משמיע לאוזני ואין דבריו נשמעים נהי דיש כאן דיבור ומוקיים מצות ודברת בם, סיפור אין כאן ואינו יוצא ידי"ח המצוה בליל א' של חג הפסח.

וכיוצא בזה מצינו בבית יוסף בהלכות מגילה (סימן תרפ"ט) שחידש דאף דבכל מקום אין צריך להשמיע לאוזני שאני מקרא מגילה שבו צריך להשמיע לאוזני משום פרסומי ניסא, והבית יוסף כתב ליישב בזה את פסקי הרמב"ם דמוחל פסק בקריאת שמע דאין צריך להשמיע לאוזני ומואידך פסק במקרא מגילה דחרש המדבר אינו שומע לא הוי בר חיובא ואינו מוציא אחרים ידי חובתו ע"ש, ונראה לכאורה דק"ו הדברים דבמצות סיפור יצי"מ אינו יוצא אלא א"כ השמיע לאוזני. ומ"מ נראה דבכל לילה סגי בהוציא בשפתיו ובליל ט"ו בעינן סיפור, וסיפור ליכא כל שאינו משמיע לאוזני.

אמנם לא ראיתי בפוסקים שעמדו על זה וצריך עיון לדינא, כי באמת דין זה שכיח ויש בו נפ"מ להלכה דמנהגנו שכל בני הבית אומרים את ההגדה לעצמם ואינם מכוונים לצאת ידי חובתן בשמיעה מפי האב העורך את הסדר ומצוי הוא שהנשים אומרות את ההגדה בלחש וא"א לשמוע מפיהן, ולפי הדברים הנ"ל לכאורה לא יצאו ידי חובתן וצ"ע בזה.

[אמנם יש מן הפוסקים שכתבו שבני הבית אינם אומרים את ההגדה אלא יוצאים בשמיעה מבעל הבית והשומע כעונה, מטעם ברוב עם הדרת מלך, עיין שו"ע הרב (סימן תע"ב סעיף כ"ב וסימן תע"ג סעיף כ"ד). ובמקשה רב (סימן קצ"א) מובא שכן נהג הגר"א, ובכונ"ח (מצוה כ"א ס"א אות ד') הוכיח מהגמ' דפסחים (קט"ז ע"ב) דיכול אדם להוציא את חבריו במצות סיפור יציאת מצרים כמו בכל המצות דתלויים בדיבור, וראה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ט"ו), ובלקט יושר (עמוד 84) כתב בזה"ל: "אחד מן המסובים אומר בקול רם מה נשתנה ואחרים אומרים בלחש עמו, והגאון (בעל תרומות הדשן) מתחיל בקול רם עבדים היינו לפרעה, ואחרים אומרים בלחש עמו ומעשה ברבי אליעזר אומרים כולם בקול נעים. כשהגיע לברוך שומר הבטחתו הפסיק מעט כדי שיאמרו כולם ברוך". אמנם אף שנהגו שכולם אומרים בלחש אפשר דמ"מ השמיעו לאזניהם אלא שבעל תרומה"ד לבדו אמר בקול רם, ובערוך השלחן (סימן תע"ג סעיף כ') כתב דעכשיו שנתרבו הדפוסים ונדפסה ההגדה בלשון לע"ז, כל הנשים והתינוקות שלנו קוראים בעצמם].

בדברי הגר"ח בהבדל שבין זכירה לסיפור

ובספר עמק ברכה בעניין הגדה כתב בשם הגר"ז מבריסק שאמר שאביו הגר"ח וצ"ל היה מונהג' הבדלים בין מצות זכירה יציאת מצרים של כל השנה למצות סיפור בליל פסח: א. בזכירה של כל השנה אין צריך אלא להזכיר יציאת מצרים, אבל סיפור דליל ט"ו בניסן הוא לספר דרך שאלה ותשובה. ב. בזכירה אין צריך להזכיר אלא יציאת מצרים לבדה, אך בסיפור בליל פסח צריך להתחיל בגנות ולסיים בשבת. ג. בליל פסח צריך לספר טעמי המצוות של אותו הלילה כדברי רבן גמליאל כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח, מצה ומרור, משא"כ מצות זכירה של כל השנה, ועי"ש מה שדייק מלשון הרמב"ם.

אך נראה לכאורה דלא עלה על דעת הגר"ח להסביר בכך במה שאני מצות הסיפור דליל ט"ו בניסן ממצות הזכירה של כל יום ויום, אלא להגדיר מה הן יסודות מצות ההגדה ומאפייניה למעשה. דבאמת שלשת ההלכות הללו אינם אלא מדרבנן ולא מה"ת, דמה"ת אין לנו אלא מצוה לספר בנסים שעשה הקב"ה עם אבותינו כנ"ל מלשון הרמב"ם וכל אחד מספר לפי צחות לשונו כמ"ש הרמב"ם בסהמ"צ שם וכל ההלכות הנ"ל הנוגעות לאופן הסיפור אינם אלא מדרבנן.

אמנם לא מילתא דפשיטותא היא ומדברי הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ה) משמע דמה"ת צריך לומר פסח מצה ומרור על שום מה נאכלין, וילפינן לה מ"אמרתם זבח פסח" וכן משמע מדברי התוס' בפסחים (קט"ז ע"א) ובשבלי הלקט כתב דילפינן מ"בעבור זה", ומ"מ משמע מדבריהם דהוי מה"ת ולא כדברי הר"ן שם שכתב דכל כונת רבן גמליאל שאינו יוצא במצוה מן המובחר ע"ש. אך מ"מ מלשון הרמב"ם בסהמ"צ משמע דמה"ת אין מטבע מסויים במצות הסיפור אלא "כל אחד לפי צחות לשונו", ומשום כן נראה יותר כמו שכתבתי.

(ובהגדה של פסח לאברבנאל (ובת פסח) שער י"ד כתב "שלא לבד נתחייב לקרות פרשת ציצית בקריאת שמע של אותו הלילה כאשר הלילות, כי אם שנוכחי בו פסח מצה ומרור וטעמיהם").

אבל במצות זכירת יציאת מצרים יוצא יד"ח ע"י זכירה בעלמא של יציאת מצרים ואין צריך לספר בנסים ונפלאות.

בסיפור יצי"מ צריך להדגיש שביום הזה יצאנו ממצרים

ג. ונראה עוד במה דשאני מצוה זו בליל א' דפסח ממצות הזכירה של כל לילה ולילה, דבכל הלילות אינו מצווה אלא לזכור ולהזכיר יציאת מצרים אבל בלילה הזה צריך לספר שביום הזה יצאנו ממצרים ומצות הסיפור קשורה ליום הזה שבו יצאנו ממצרים, וחילוק זה שבין מצות כל לילה למצות סיפור בליל א' דפסח מפורש בקרא, דבכל יום ולילה למדין מקרא ד"למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" שמצוה להזכיר יום צאתנו ממצרים, אבל בליל א' דפסח המצוה היא "זכור את היום הזה אשר יצאת ממצרים" דהיינו שמצוה לזכור את היום הזה.

ונראה לכאורה שזה פשוט כונת הרמב"ם במה שדימה את מצות "זכור את היום הזה" למצות "זכור את יום השבת לקדשו" ונתקשו בהבנת דבריו דמה ענין זה לזה (והלא יש עוד זכירות בתורה כמעשה עמלק ומעשי מרים וכו'). ונראה כונתו כנ"ל דכמו דמצות קידוש היום בדברים הוא להזכיר שיום זה שבת הוא, ובו שבת הקב"ה מולאכתו כן מצוה הוא להזכיר שיום זה ט"ו בניסן הוא יום צאתנו מארץ מצרים.

וכך משמע במדרש רבה (סוף פ' בא - פרשה י"ט סימן ז):

"אמר הקב"ה למשה... והזהר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרת להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת, כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם שנאמר (שם י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים".

ועיין בלשון הרמב"ם (שם פ"ז ה"ב):

"לפי דעתו של בן אביו מלמדו... אם היה בן קטן או טיפש אומר לו אביו עבדים היינו וכו' ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה". וע"ע בלשון שם ה"ו "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא עתה ממצרים".

איפה בנוסח ההגדה מודגש ש"ביום הזה" יצאנו ממצרים

אמנם ע"ע למה לא הזכיר תנאי זה בנוסח ההגדה, ובאמת בנוסח ההגדה שבידינו לא מודגש כלל שבלילה הזה יצאנו ממצרים, וצ"ע.

ושוב נתיישבתי בדאמות פשוט שאכן זה חלק מרכזי בהגדה, שהרי הבן שואל "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" ואנו משיבים עבדים היינו... ויוציאנו ה' אלקינו ופשוט דהיינו בלילה הזה ולכן נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, ופשוט הוא באמיתות הפשט. וניחא נמי לפ"ז דרק לבן קטן או טיפש עונים בנוסח זה "בלילה הזה פדה אותנו" דהוא אינו יודע לשאול אבל בן חכם השואל מה נשתנה, לו עונה עבדים היינו, דבתשובה זו מתייחסים ללילה זה, (וע"ע ברמב"ם פ"ח הלכה ב' דהאב חוזר על ד' השאלות דמה נשתנה לפני שהוא אומר עבדים היינו), ודו"ק.

וראיתי שוב מובא בשם הגר"ח מבריסק שיסוד זה מפורש ברמב"ם (פ"ז ה"א מחמץ ומצה):

"מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר וזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים".

הרי דצריך לספר שהנסים נעשו בליל ט"ו בניסן, אך לא אאמין שהדברים יצאו מפיו של הגר"ח דהדברים טעות הם, דכל כונת הרמב"ם שמצוה זו נוהגת בליל ט"ו בניסן, ולא שהנסים נעשו בלילה זה, וז"פ.

מו"מ אם שייך לצאת יד"ח סיפור יצי"מ בלי להזכיר ש"ביום הזה" יצאנו ממצרים

אמנם לכאורה יש להקשות מפסחים (קט"ז ע"ב): "אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלי תכא מקמיה, א"ל עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תכא מיקמן, א"ל רבה פטרנן מלומר מה נשתנה". וכע"ז שם קט"ז ע"א "אמר ליה רב נתמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למיזר ליה, אמר ליה בעי לאודוי ולשבוחי א"ל פטרנן מלומר מה נשתנה פתח ואמר עבדים היינו". והלא לא שאלו מה נשתנה הלילה הזה. ונראה לפ"ד התוס' (שם קט"ז ע"ב) דאין כונת הגמ' דבשאלה זו כבר נפטר מלומר מה נשתנה אלא שע"י שאלה זו יבא לשאול גם שאלות אחרות, ע"ש. ועיין רשב"ם (שם קט"ז ע"א) "לאחר שאלת הבן ובהגהות מהר"ב גרשבורג שם, וא"כ כונתם שישאל שאלות הכתי"ס לשינוי שעושים בלילה הזה. ואפשר עוד דאף אם אינו מזכיר בפירוש הלילה הזה, כיון דהענין מוכיח שכל התעוררות השאלה מתוך שינוי בלילה הזה הו"ל כאילו מתייחסים להדיא ללילה הזה, ודו"ק.

בסיפור יצי"מ צריך להשמיע לאוזני לעיכובא

ד. בזכירה אין צריך אלא להוציא בשפתיו ולמ"ד הרהור כדיבור מהני אף בהרהור ככל מצוות שדיבור שיוצא בהם, אבל בסיפור יצי"מ לכו"ע לא מהני הרהור דבהרהור אין כאן סיפור כיון דאין הרהור לבו נשמע לאחרים. וכבר תמה הגאון ר' שלמה קלוגר

סדר קדימה בסיפור יציאת מצרים

וכבר דנתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן ל"ו) לגבי סדרי קדימה באמירת ההגדה, במה שנשאלתי ברופאים במשמורת בית החולים, ולפעמים יש ניתוח דחוף והרופא יודע שעד לניתוח יש לו רק דקות ספורות למצוות הסדר, מה הן סדרי קדימה. ולכאורה יש להקדים את המאמר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, דעל מאמר זה אמרו במשנה (ובהגדה) שאם לא אמרו לא יצא יד"ה, ולא מצינו לשון זה על שאר מאמרי ההגדה, וכ"כ המשנה ברורה (בסי' תע"ג ס"ק ס"ד) דמשרתת שאינה פנויה לומר את ההגדה תשב לפחות באמירת מאמר זה, ומקור הדברים בחי' אדם, ע"ש. אך באמת נלענ"ד דעיקר מצות ההגדה בשאלת הבן מה נשתנה ותשובת האב עבדים היינו, וזה קודם לכל שלא אמר וכו', דהרי חזינו שתיקנו חכמים לומר הגדה בדרך שאלה ותשובה וכדכתיב "והיה כי ישאלך בנך" ועושים טעמך כדי שישאלו התינוקות, וכיון שלא תיקנו שאלה לבן אלא במאמר זה "מה נשתנה - עבדים היינו" נראה דזו עיקר מצות ההגדה.

וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ב) "מצוה להודיע לבנים אפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד אם היה קטן או טפס אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן".

הרי שלבן הקטן שצריך לתמצת בשבילו את ההגדה אינו אומר ג' דברים פסח מצה ומרור אלא עבדים היינו ופדה אותנו הקב"ה שזה עיקר ההגדה. ומה שאמר ר"ג כל שלא אמר ג' דברים אלו וכו' היינו רבותא דאף שאמר עיקר ההגדה דהיינו עבדים היינו, עדיין לא יצא יד"ת עד שיאמר שלשה דברים אלה, אך קודם לשלשה אלה, שאלת הבן ותשובת האב עבדים היינו, כנלענ"ד. (עיי' מנחת אשר מועדים ח"ג סימן י"ח).

אף דרואה אני מקום לומר כפי הח"א והמשנ"ב וליתן טעם לדברים דעיקר מצות סיפור יצ"מ הוא לצרף דיבור למעשה ולהסביר את הזכר שיש במצוות הלילה פסח מצה ומרור, אך לענ"ד נראה יותר כמו שביארת.

ובאמת נראה דהמשנ"ב סתם בזה את דבריו דבסו"ס תע"ב כתב דצריך להשתדל שהבנים לא ירדמו עד אחרי עבדים היינו דזה עיקר מצות ההגדה ע"ש. ולגודל התימה נתיישבתי, דאף דבאמת נראה כדבריו דעיקר סיפור יצ"מ מתקיים בשאלת הבן ותשובת האב עבדים היינו ולכן צריך להשתדל שלא ישנו התינוקות עד אחר מאמר זה, מ"מ מי שאינו יכול להשתתף אלא לזמן קצר באמירת ההגדה עדיף שיאמר פסח מצה ומרור עד אחר כוס שני, כיון דבכך נכללים גם קיצור סיפור יצ"מ גם טעם פסח מצה ומרור וגם ברכת ההגדה, ודו"ק כי קצרת.

בדברי הגר"י שיוצאים יד"ה סיפור יצ"מ בלימוד הלכות פסח

הנה חידש הגר"י דאף הלימוד הלכות הפסח מקיים בזה מצות סיפור יציאת מצרים, והוכיח הלכה זו מן התוספתא סוף פסחים דרבן גמליאל וקנים ישבו כל אותו הלילה ועסקו בהלכות הפסח הרי דמקיים בזה מצות סיפור יציאת מצרים. אך הגר"א גרס שם שהיו עוסקים בסיפור יציאת מצרים ע"ש. אמנם הטור בסימן תפ"א כתב "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה" הרי דנקט תרתי וכ"ה בשו"ע שם ס"ב.

אך פשוט בעיני דמי שיעסוק בהלכות הפסח בלבד ולא יספר בנסי יציאת מצרים ביטל מצות עשה ואינו יוצא ידי חובתו בהלכות הפסח, אלא בהלכות אלה הוי נמי בכלל כל המרבה לספר הרי זה משובח כיון שהם קשורים לענין יציאת מצרים.

זכירת מעשה עמלק בלימוד הלכות מגילה

וגדולה מזה מצינו חידוש מופלא ומופלג בדברי רבותינו בספרא בריש פרשת בחוקותי (י' פרשה א') וז"ל הרשב"ד על מה שאמרו "זכור את אשר עשה לך עמלק", "שתהא שונה בפ"ך זכרון עמלק שתהא שונה בפ"ך הלכות מגילה", וכ"ה שם בפירוש הר"ש משאנץ "שתהא שונה בפ"ך הלכות מגילה משום זכור את אשר עשה לך עמלק", וכ"כ בזכירת מעשה מרים ללמוד הלכות נגעים וכדו'. ופשוט דבהלכות מגילה אינו יוצא ידי חובת זכירת מעשה עמלק אלא דמ"מ יש בזה צד זכירת מעשה עמלק, וכן נראה לענ"ד לגבי הלכות הפסח במצות סיפור יציאת מצרים, ודו"ק.

אך לא אכתה דאי בדידי תלי' היה נראה פשוט דאין מצוה להוסיף ולהרבות אלא בסיפור יצ"מ ולא בזכירת יצ"מ בדביל יום ולילה, ומשום חידוש בעיני לומר דיש ענין להוסיף בזכירת מעשה עמלק. אך מ"מ נראה דזה ביאור דברי הר"ש והראב"ד, ותו לא מידי.

האם מקיימים "כל המרבה לספר" בסיפור נסים פרטיים שאינם קשורים ליצי"מ

הנה ראיתי בספר קרן לדוד (על מועדים דרשה לשבת הגדול תרע"ג) שבביל פסח יש לאדם להודות על הנסים הפרטיים ועל חסדי ה' שעליו ועל ביתו, וזה בכלל "בכל דור ודור וכו'".

ולדידי צ"ע דהלא נצטוונו לספר ביצי"מ ומה"ת לערב שמחה בשמחה. אמנם נראה דאין יש מקום להודות ולהלל על הצלת כלל ישראל מצר ואויב שבכל דור ודור. הלא חזינו שבהגדה של פסח תיקנו לומר והיא שעמדה... והקב"ה מצילנו מידם. הרי לן שבבילא הזה שהוא שמור לדורות מודים אנתנו לפניו על הניסים שבהצלת ישראל בכל דור ודור.

ועדיין אני אומר שאין בפיסקה זו ובדומה לה משום מצות סיפור יצ"מ, שאין מצוה אלא לספר ביציאת מצרים, אלא שנתחדשה הלכה דבהודיה על הצלת ישראל שבכל דור ודור אין ביטול מצוה, אין ענין זה זר ומנוגד לרוח הלילה, אלא אדרבה כאשר הלב עולה על גדותיו ובכל דור ודור רואה אדם את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, בד"ה הוא שנודה להקב"ה גם על נס הקיום וההצלה שבכל דור ודור. אבל כל זה [אינו] ענין לנסים הפרטיים וחסדי ה' שעל כל איש ואיש, משפחה ומשפחה בעיני הרפואה והסכנה וכדו'.

אמנם אפשר היה לומר דאף הצלת ישראל שבכלל דור ודור בכלל "כל המרבה לספר", אך באמת נראה יותר דאף מה שאמרו כל המרבה לספר אינו אלא במה שקשור ליציאת מצרים, ולא לענין אחר. וכפשוטו לשון חז"ל "וכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח", וכלשון הרמב"ם בזה (ח"מ פ"ז ה"א) "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן... וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח".

ובספר אבודרהם בפירושו על הגדש"פ כתב לבאר מה שנחלקו רב ושמואל (באבודרהם גרס אבי' ורבא) במה שאמרו מותחיל בגנות ומסיים בשבח, וכתב בטעמיה שמואל (דגירסת האבודרהם רבא) דהכונה ל"עבדים היינו" ולא ל"מתחלה עובדי עבו"ז היו אבותינו, וז"ל:

"רבא סבר כיון שכל ענין היום הוא יציאת מצרים אין לנו להזכיר גנות אחר כי אם אותו עבדות של מצרים".

הרי לן שאין ראוי לשבח ולהודות אלא במה שמענין יציאת מצרים. אך לדעת רב (לגירסת האבודרהם אבי') אף זה מענין יציאת מצרים, דבגאולת מצרים קרבנו המקום לעבודתו והוצאנו מטומאת מצרים לקבלת התורה.

וכ"כ האבודרהם בהמשך דבריו: "ואבי' סבר כיון שבידינו להזכיר גנות ושבח של מצרים להודיע כמה שבתו של מקום כי מאשפות ירים אביון יש לו להזכיר גנות כי אבותינו היו עובדי עכו"ם ואין גנות כע"ז וגדול הוא כגנות של עבדות ואנפ"כ קרבנו המקום לעבודתו". ודו"ק בכ"ז.

ונראה עוד במה שיש לדקדק בלשון חז"ל שאמרו (פסחים קט"ז ע"ב) "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ולכאורה הו"ל למימר "בכל שנה ושנה וכו'" ולא בכל דור ודור.

אלא כוונת דבריהם דכל דור ודור צריך למצוא את הדרך להנחיל את סיפור יציאת מצרים לפי מושגי הדור. דבאמת קשה להתחבר ולהזדהות עם עולם רחוק שלא ידענו ולא הכרנו, ולפיכך צריך כל דור לספר את סיפור יצ"מ שלו וכיצד הוא זה שיצא ממצרים.

וכן למדנו מדברי הרמב"ם (ח"ל חמץ ומצה פ"ז ה"ב) "אם היה קטן או טיפס אומר לו בני, כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויוציאנו לחירות". והלא שפחה זו ועבד זה לא בנו את ביתם ואת רעמסס ולא אמרו להם ללבן לבנים ללא תבן ולא ראו מעולם את ארץ מצרים, ומ"מ אומרים לבן "היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה".

וכן בכל דור ודור צריך להמחיש את סיפור יצ"מ לפי חוויותיו ומושגיו. ומשום כך נראה דודאי ראוי ונכון לספר על צרות השואה ועל נס ההצלה והתקומה של שארית הפליטה, אבל לא כסיפור בפני עצמו אלא כדי להמחיש את הסבל של גלות מצרים ואת ישועת ה' בגאולתה.

האם מקיימים "כל המרבה לספר" באמירת שיר השירים

ויש לעיין במנהג ישראל לומר שיר השירים בליל פסח לאחר גמור ליל הסדר, האם אף בזה מקיימים "כל המרבה לספר", דהלא אין בשיר השירים זכר מפורש ליציאת מצרים או לענין פסח. ואין לתמוה דאם אין מקיימים בזה כל המרבה לספר איך נבטל מצות סיפור יציאת מצרים ונעסוק בדברים אחרים, דבאמת אין בזה קושיא כלל, דהלא לא נהגו לומר שיר השירים אלא לאחר גמור הסדר כאשר דרכם של בני אדם להתנמנם ולישון, ואומרים שיר קדוש זה עד שתחטפנו שינה, ומה נחמד ומה נעים שירדים מתוך דביקות עילאה, אף שאין זה בכלל סיפור יציאת מצרים.

אך חידוש ראיתי בחי' אדם (כלל ק"ל סעיף י"ט אות ט"ז בסדר ההגדה) שכתב:

"נרצה - חייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה. ולכן יש קוראים את הסדר שיר השירים".

הרי שגם שיר השירים בכלל "כל המרבה לספר".

ודוחק לומר שכונתו מצד דין זריזין מקדימים למצוות, דאין זה אלא דין כללי בכל המצוות ואין זה ענין למצוות סיפור יציאת מצרים.

ונראה לבאר בשתי דרכים:

א. הלא אמרו חז"ל כל המורה לספר הרי זה משובח, וא"כ פשוט שיש להקדים ולספר מוקדם ככל האפשר כדי להרבות בסיפור יציאת מצרים.

ב. הלא חזינו כמה וכמה מנהגים שתיקנו חז"ל כדי שהתינוקות לא ישנו, עוקרין את השולחן, מחלקין קליות ואגוזין, וחוטפין את המצה, וכל זה כדי שלא ישנו התינוקות ונוכל לספר להם על יציאת מצרים.

ופשוט שהעצה הבטוחה והבדוקה ביותר שלא ישנו התינוקות הוא להתחיל בתחילת הלילה.

אך לא מצינו הלכה זו במשנה תורה אשר להרמב"ם, ואם הלכה יש כאן, היה ראוי לנער הגדול לכתוב הלכה זו בידו החזקה ולא בספר המצוות שאין תכליתו הנעלית ההלכה. ומש"כ נראה יותר, דאין בדברי הרמב"ם כל חידוש, וכל כוונתו שמצוה זו נוהגת מתחילת הלילה עד סוף זמנה.

ואפשר עוד דקמ"ל דהמצוה נוהגת מתחילת הלילה אעפ"י שלא יצאו ממצרים אלא ממצות ואילך, וכך משמע מהמשך דברי הרמב"ם שם:

"והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו ית' (ס"ב בא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ובא הפירוש (שם ומכיל') והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, כלומר מתחילת הלילה חייב אתה לספר".

הרי לן דמצוה לספר משעה שיש מצה ומרור מונחים לפניו, וזוהי למד הרמב"ם דהמצוה נוהגת מתחילת הלילה, ומשמע דאכן ריבוא יש כאן.

והנראה עיקר בפשטות כונת הרמב"ם, שכל דבריו אינם אלא דברי חז"ל במכילתא (פר' בא - מסכתא דפסחא פרשה י"ז) שהם חלק מסדר ההגדה "והגדת לבנך. שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחןך".

וזה כוונת הרמב"ם דמצוה זו מתחילת הלילה, לאפוקי מבעוד יום, והרמב"ם אכן הביא את מה שדרשו חז"ל יכול מראש חודש... בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ע"ש.

והוי אמינא דכיון דשוחטין את הפסח מבעוד יום, ועשרת המכות קדמו ליציאת מצרים ביום ט"ו בניסן הוי אמינא דאפשר להקדים את סיפור יציאת מצרים ולהתחיל מבעוד יום, קמ"ל דאין המצוה אלא מתחילת הלילה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

וצ"ל דכיון ששיר זה כל כולו שיר ושבת לאב הרחמן וביטוי לאהבתו את ישראל, ואהבתו את אבינו שבשמים, והרי זה כהמשך להלל שביליל הסדר, ואף זה בכלל "כל המורה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח".

ובאמת מנהג זה מנהג קדום הוא, וכבר כתב הרמב"ם (סימן ת"צ ס"ט) שנהגו לומר שיר השירים בשבת חול המועד פסח, אך בסדר היום (ביאור ענין עשר מכות) כתב:

"ואם יש בו יכולת יקרא מגילת שיר השירים בקול זמרה ותודה שיש בה מעניינא דימא ויפרש איזה פ' ממנו השייך ליציאת מצרים".

ודבריו סתומים, ולא ידעתי כונתו, האם כל אחד יפרש את הפסוקים כרצונו, או שמא צריך לפשפש בדברי חז"ל.

ובאמת כמדומני שיש רק פסוק אחד שבו מוזכרת יציאת מצרים במפורש, (א' ט') "לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי". ועי"ש בתרגום באריכות שהכונה לנס קריעת ים סוף שבו רכבי פרעה שקעו בבוץ וטבעו בים, עי"ש. ועוד רמז בשיר השירים ליציאת מצרים במש"כ (ח' ה') "תחת התפוח עוררתין", ואמרו (סוטה י"א ע"ב):

"דרש רב עירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, בשעה שהולכות לשאוב מים, הקדוש ברוך הוא מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מוחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונוקקות להן בין שפתים, שנאמר אם תשכבון בין שפתים וגו', בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לבית מצרים, שנאמר כנפי יונה נתפה בכסף ואברותיה בירקרק תרוץ, וכיון שמתעברות באות לבתיהם, וכיון שמוגיע זמן מולדה, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתין וגו'".

ובשיחות מנחת אשר (מועדים ח"ג מאמר כ"ז) פירשתי עוד מה הקשר בין יציאת מצרים לשיר השירים, עי"ש.

ועיין כמוהו באמצע ההחיד"א (סימן ז' אות ר"י) "אחר ההגדה יאמר בקול שמחה שיר השירים כולו בעידן חדותא, עת הזמיר הגיע, כי כל עולמות למעלה מאירים ומוזהרים", עי"ש.

במה שהדגיש הרמב"ם שסיפור יציאת מצרים "מתחילת הלילה"

והנה יש לי מקום עיון בלשון הרמב"ם בספר המצוות (מצ"ע קל"ז):

"היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר".

ומה זו שכתב שהמצוה היא בתחילת הלילה, והלא לכאורה אין בין מצוה זו לכל המצוות שנוהגות ביום או בלילה שצונו כל היום ועל הלילה, אלא שאכילת הפסח נחלקו אם נאכל עד חצות או עד עלות השחר, אך אין חיוב מסוים לספר דווקא בתחילת הלילה.

סיפור יציאת מצרים למי שאינו מהוייב [שו"ת מנחת אשר ח"ג סימן מו]

מקום, דלא אמרה תורה אלא "והגדת לבנך" (שמות י"ג ח'), "למען תספר באזני בנך" (שם י"ב ב') "והיה כי ישאלך בנך" (שם י"ג י"ד), הרי שלא נצטוו הבן לשאול אלא האב הוא זה שנצטוו לספר ולהגיד. ובאמת כך מסתבר דאילו היה זה מצות הבן לא היה חייב אלא גדול בר חיובא ולא קטן ולא מצינו בשום מקום דצריך דוקא שאלת בר חיובא ולכאורה פשוט דתם וזה שאינו יודע לשאול קטנים הם ואעפ"כ מצות ההגדה בשלימותה מתקיימת על ידם.

וממוצא הדברים אתה למד דלא בעינן שאלה של בר חיובא אלא כל שהבן שואל מקיים האב מצוותו לספר לבנו ואף כשאין הבן שואל כלל מקיים האב מצוותו. דזה דין שאינו יודע לשאול את פתח לו.

ומשום כ"ז נראה לכאורה דאף בן א"י בליל יו"ט שני ש"ג מצוה לשאול את אביו מה נשתנה מתרי טעמי, משום דרך שאלה ותשובה, ומשום מצות והגדת לבנך דלא גרע מבן קטן או מאשה למ"ד דאינה מצווה בסיפ"מ.

והנה מן הראשונים יש שחידשו דיש מצוה לספר ביציאת מצרים כל השנה כולה אלא שאינה חובה אלא בליל ראשון דחג (עיין ברשב"ץ ופירוש הקדמון על ההגדה בעבדים היינו, בשבלי הלקט (סדר פסח סימן ר"ח) בשם אחיו רבי בנימין, וארחות חיים הל' ליל הפסח סימן ל"ח ד"ה עבדים) ולשיטתם ודאי מסתבר דהמצוה מתקיימת אף ע"י בן א"י בחו"ל, ודוק בזה.

ב

ולגבי מה שהערת אם יש מצוה שבן קטן שלא הגיע לחינוך ישאל. נראה דמדיון דרך שאלה ותשובה יש מצוה גם בשאלתו של קטן שלא הגיע לגיל חינוך דמ"מ לא גרע משאלת חבירו ואשתו. דכך תיקנו חז"ל במצות ההגדה שתהיה בדרך שאלה ותשובה, ונראה עוד דאף בבן קטן מקיים מצות והגדת לבנך כל שהוא בן חכם אף

שאלת בן א"י המתארח בימי החג אצל אביו בחו"ל האם אביו מקיים על ידו את מצות "והגדת לבנך" בליל יו"ט שני של גלויות, וכאשר הבן הזה שואל "מה נשתנה" האם יש בזה דין שאלת הבן או שמא על האב לחזור ולומר מה נשתנה כדן מי שאין לו בן ושואל את עצמו.

ופלפלת להוכיח מוכח שאמרו במשנה (קט"ז ע"א) אם אין לו בן אשתו שואלתו. והרי י"א שאין האשה חייבת בסיפור יציאת מצרים, ואעפ"כ יוצאים יד"ח בשאלתה, הרי דלא בעינן שאלה של בר חיובא אלא כל ששואל סגי בו לדיון זה.

ושוב דנת בחכמה בכל עיקר דין שאלת הבן האם זה דין מסוים בדרך הסיפור ואופיו, דתיקנו שיהיה בדרך שאלה ותשובה ובתקנה זו תיקנו סדר קדימה דהבן שואל ואם אין לו בן אשתו שואלת, ואם אין לו אשה ת"ח שואלים זא"ז ואם בדד יושב שואל את עצמו, ולפ"ז אין קפידא שישאל בר חיובא, או שמא עיקר המצוה הוא הנחלת סיפור יציאת מצרים לבנו ומעין מצות חינוך יש כאן ולפ"ז צריך שיהיה בר חיובא. ועוד דנת בחכמה שמא שאלת הבן משום מצות האב היא ועי"ה הוא מקיים מצוותו בסיפור יציאת מצרים.

ולגופו של דברים, נראה ברור דשאני שאלת הבן ביסודה משאלת האשה או שאלת אחרים, ד"והגדת לבנך" כתיב. ועוד כתוב "והיה כי ישאלך בנך". וכשיש לו בן, שני דינים יש כאן, עצם מצות הסיפור, והמצוה להנחיל לבנו ולבן בנו את סיפור של יציאת מצרים ואת יסודות האמונה ואהבת ה'. אך כשאין לו בן ואחרים שואלים אין זה אלא מדיון סיפור ואופיו שתיקנו שיהיה בדרך שאלה ותשובה. וכך מפורש בדברי הרמב"ם בפ"ו מחמץ ומצה, דבהלכה א' כתב "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות וכו'", ובהלכה ב' כתב "מצוה להודיע לבנים". הרי לן דשתי מצוות יש בזה. מצוה לספר בנסים ונפלאות ומאידך מצוה לספר לבנים ובני בנים.

ומאידך ברור דאין זה מצות הבן אלא מצות האב, דלא נצטווה הבן לשאול בשום

זה הו' כל חיובי שבת" דמודרשה זו ילפינן "שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין", ע"ש.

ונראה דה"ה בני"ד דמה שאמרו "כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה" (פסחים מ"ג ע"ב) בכלל זה כל חיובי פסח והשוה הכתוב אשה לאיש בכל מצוותיו של חג המצות ובכללן מצוה זו דסיפור יצ"מ.

ג. ונראה עוד דכיון ד"רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלה לא יצא יד"ת, פסח מצה ומרור שאנו אוכלים על שום מה" וכו', הרי לן דיש קשר אמיץ בין מצות אכילת מצה ומרור ומצות סיפור יצ"מ. ובכלל מצות הסיפור לבאר למה אוכלין אנו מו"מ, מסתבר דכל שחייב במצוה ומרור חייב גם בסיפור יצ"מ, דמצוות אלה כחדא חמה והכל זכר ליציאת מצרים גם מצוות האכילה וגם מצות הסיפור, והכל מכוון להביא לכך שבכל דור ודור יראה עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

ד

חיוב נשים בסיפור יצ"מ מצד "אך הן היו באותו הנס"

ובענין אף הן היו באותו הנס ואם יש בסברא זו כדי לחייב נשים בסיפור יצ"מ, יש בזה ג' דרכים בתוס'. בפסחים (ק"ח ע"ב) כתבו דכל עיקר סברא זו לא נאמר אלא במצוות דרבנן דהיינו ד' כוסות מגילה ונר חנוכה אבל לא במצוות דאורייתא, ולפי"ז אין מקום לחייב נשים בספי"מ מטעם זה.

בתירוצי הראשון בתוס' מגילה (ד' ע"א) כתבו דאכן גם במצוות דאורייתא אמרו סברא זו אבל אין בזה אלא מצוה דרבנן דאין סברא זו מה"ת, ולפי"ז אפשר דנשים מצוות מדרבנן במצוה זו. ובתירוצי השני שם בשם רבי יוסף איש ירושלים כתבו דבאמת יש לחייב מה"ת בסיפור יצ"מ מכח סברא זו אלא דבמצוה בעינן לדרשה דכל שישנו בב"ת חמץ משום דהו"א לפטרו מגו"ש ט"ו כו' מחג הסוכות, ע"ש. ולדרך זו אפשר דנשים חייבות מה"ת מכח סברא זו דאף הן היו באותו הנס.

מודה אני לך על הידיעות החשובות שלא היו ידועות לי. דברי בה"ג (פסח אות ב') והתשב"ץ (ח"א סימן ג') שכתבו דנשים חייבות בפסח (התשב"ץ) ובמצוה (הבה"ג) משום דאף הן היו באותו הנס, ואף דשתי אלה גזו"ח כן כתבו טעמא דקרא כדרך הראשונים בכ"מ, וחזוין מדבריהם דעצם סברא זו מה"ת היא.

שלא הגיע לחינוך. דכיון שנתבאר דלא משום מצות חינוך אתינן עלה מה לן אם הגיע לחינוך אם לאו. אך מסתבר דמצות והגדת לבנך אינה מתקיימת אלא בבן שמבין את הנאמר לו אבל בתינוקות שאינם מבינים כלל את תוכן הדברים ומהותן אין בהם מצוות האב.

וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו ה"ב מחמץ ומצה "לפי דעתו של בן אביו מלמדו... אם היה הבן קטן או טיפש אומר לו אביו 'עבדים היינו במצרים כמו שפחה זו או כמו עבד זה'. הרי שצריך להמחיש לילדים בכל דרך כדי שיבינו, ומסתבר א"כ דכאשר מדובר בילדים קטנים שאינם מבינים כלל אין כאן מצות והגדת לבנך, אבל מ"מ נראה כנ"ל דיש בזה מעלה מצד דרך שאלה ותשובה.

ה

נשים בסיפור יציאת מצרים

ולגבי עצם השאלה אם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, יפה דנת ויפה הערת. והנני מוסיף הערות קצרות על דבריו היקרים:

א. במה שכתב הח"י אדם (כלל ק"ל סעיף י"ב) דמשום חיוב נשים בד' כוסות צריכות הן לומר הלל והגדה דזה דין ד' כוסות שיאמרו עליהם הלל והגדה.

לכאורה יש טעם בדברים לשיטת התוס' בסוכה (ל"ח ע"א) "דלא תיקנו ד"כ אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה". דכיון דזה עיקר מצוה ד' כוסות פשוט דכל המחוייב בד"כ מחוייב לומר עליהם הלל והגדה, אבל אם עיקר מצוה ד' כוסות שתיה היא, אלא שהוסיפו לתקן שעל ארבע הכוסות יאמרו הלל והגדה, וכפשוטו לשון הגמ' (ק"י ע"ב) "ד' כוסות תיקנו חכמים דרך חירות כל חדא וחדא ליעבד בה מצוה", מסתבר טפי דרך מי שמחוייב לומר הלל והגדה מצוה לאמור על הכוסות, אבל נשים שאינן מחוייבות לומר הגדה ודאי פטורות מלומר הלל והגדה על הכוס, דלעולם אין העיקר נגד אחרי הטפל לו.

וכבר הארכתי במנח"א לפסחים (סימן ע"ו) בשתי הדרכים בהבנת מצוה ד' כוסות, ע"ש בעומק הדברים, ואכמ"ל.

ב. ולכאורה נראה בפשטות, דהנה כתב הר"ן בשם ר"ת (שבת מ"ד ע"א מדפי הר"ף) דנשים חייבות בשלש סעודות ובלחם משנה דכל שישנו בשמור ישנו בזכור "ובכלל

• דברי אגדה •

מחזות המצוה דסיפור יציאת מצרים

ואבודרהם סדר ההגדה עמוד ר"כ) למה לא מצינו ברכת המצוה על מצות סיפור יצ"מ, וביארו דברכת הגאולה שבסוף ההגדה הוא הברכה שעל סיפור יציאת מצרים. והקשה החת"ס דעדיין אינו מובן דהלא כל כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, ולמה אין מברכין לפני שמתחילין את סדר ההגדה. ותירץ דמצוה זו שאני "דאכתי גברא לא חזי", וכשם שאמרו בפסחים (ז' ע"ב) דאין הגר מברך על טבילתו עובר לעשייתו משום דאכתי גברא לא חזי, כך גם בתחילת הסיפור, דהלא אמרו שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, עבדים היינו ובתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ובלילה הזה כל אחד צריך להיות מוסיף והולך עד שתהא השלהבת עולה מאליה מבירא עמיקתא דעבר"ז עד לאיגרא רמא של תפארת האמונה והדביקות, ומשור"כ אין אנו ראויים לברך על מצוה נשגבה זו עד שנגיע למעלת "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו".

ויסוד הדברים, דלא זו בלבד דבכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, אלא אף חייב לראות את עצמו כאילו הוא זה שעובר את כל תהליך הגאולה, מעבד העובד עבר"ז עד להיותו בן חורין המראה באצבע ואומר זה א-לי ואנוהו.

ואף שהדברים מחודשים נראה שיש להם בית אב בדברי הגמ' בפסחים (ק"ח ע"א) דלחד מ"ד אין צריך הסיבה בתרי כסי קמייתא משום "דאכתי עבדים היינו קאמר", הרי דבשתי הכוסות

ופשטות הדברים, נצטוונו להזכיר כדי לזכור ולדעת אך נצטוונו לספר כדי להרגיש. להרגיש ולהתרגש, ולקיים את מה שציוו חכמים "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", לביל הסדר אין תכלית הסיפור כדי לזכור ולא לשכוח אלא כדי לחוות מחדש את החוויה של יציאת מצרים.

וכך אכן חזוין בלשון הרמב"ם בספר המצוות (עשין קנ"ז) שכלל במצוות סיפור יציאת מצרים גם את החיוב להודות ולהלל להקב"ה על שהוציאנו מעבדות לחירות.

ולכן אמרו ש"אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", כי אילו היה עניין המצוה ותכליתה רק לדעת, מה לחכמים ולנבונים להוסיף ולעסוק בסיפור יציאת מצרים אחר שהם יודעים כבר את הכל. אך מכיוון שתכלית הסיפור איננו בידיעה שכלית, אלא בהמיית הלב וערגת הנפש - אף חכמים ונבונים מצויים בה.

ותוכחת מוסר יש בדברים הללו שנבין ונשכיל בעת שאנו מקיימים מצוה יקרה זו של סיפור יציאת מצרים, שיש להתפעל ולהתרגש ולעסוק בכך בהשתפכות הנפש ובהתעוררות גדולה.

צא וראה מה שכתב החתם סופר (דרשות חת"ס ח"ב לפסח תק"פ - עמוד רס"ח ע"ב) ביישוב קושיית הראשונים (שורית הרא"ש כלל כ"ד סימן ב', רבינו ירוחם נתיב ה' חלק ד', מאירי ברכות י"ב ע"ב, שבלי הלקט סימן ר"ב

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להן רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית" (הגדה של פסח).

הן תמהו רבים והתמיה כמו עולה מאליה, כיצד נודמנו כל גדולי הדור לביתו ולמקומו של הצעיר שבחבורה רבי עקיבא בן יוסף בבני ברק.

דהלא מקום מושבו של רבי אליעזר בלוד ומקומו של רבי יהושע בפקיעין כמבואר בסנהדרין (ל"ב ע"ב) ומקומו של רבי טרפון אף הוא כפי הנראה בלוד (עיי' חגיגה י"ח ע"א ובי"מ מ"ט ע"ב במשנה) ואלה היו שלשת רבותיו של רבי עקיבא וגדולים ממנו בשנים.

ועוד דהלא רבי אליעזר אומר (סוכה כ"ז ע"ב) "משבת אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל", ומשום שיטתו זו תמהו שם על מה שאמרו "מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי", ותירצו דשבת היה ולא רגל, וכיוצא בדברי יש לחמוה איך שבת אצל רבי עקיבא בבני ברק בימי הפסח.

ונראה לבאר בהקדם התבוננות מועטה במהות המצוה דסיפור יציאת מצרים.

הן כבר הארכנו במה שדנו האחרונים מה בין מצות זכירת יצ"מ שבכל יום ערב ובוקר למצות סיפור יצ"מ שנצטוונו בה אחת לשנה לביל א' דפסח. (עיי' בשיעור)

הראשונים אין מסובין בדרך חירות משום שעדיין עבדים אנחנו ולא יצאנו לחירות.

וכאן הבן שואל למה יש חשיבות יתירה שכל אחד ואחד יראה עצמו כאילו הוא זה שיצא מעבדות לחירות ומה עיקר מטרת סיפור יציאת מצרים בלילה נשגב זה.

ובאמת כבר ביארנו פעמים רבות ש"י סיפור זה יש להגיע אל קבלת עול מלכות שמים, וגם להודות ולהלל, והדברים ידועים. אך עיקר ומהות מצות סיפור כדי להתחזק באמונה ובטחון.

והלא ידועים דברי הרמב"ן בסו"פ בא (י"ג ט"ז):

"ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד."

ולא אמונה בלבד אלא מן האמונה אל הבטחון, וכבר ביארתי במקומות רבים דמבחן האמונה הוא הבטחון וזה שכתב רבינו יונה (בברכות כ' ע"ב מדה"ר):

"יש לעיין וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך. ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה, מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה להיותנו לו לעבדים שנאמר "כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" ובברכת "גאל ישראל" מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא, והתפלה היא עבודה... וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד וכו' הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו והבורא ושהוא עבדו ועובד אותו... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר, מפני שכשמוכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שהוא בוטח בה' בתפלה וכו', והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי העולם הבא."

הרי דע"י זכירת יציאת מצרים משיגים את מעלת האמונה, אבל רק כאשר נתקדם מן האמונה אל הבטחון נגיע לשלימות המעלה וזוכה לחיי העולם הבא.

וזה הנראה בעומק דברי הנביא חבקוק שהעמידן על אחת (מכות כ"ד ע"א) "וצדיק באמונתו יחיה". לא די להאמין בהקב"ה אלא צריך **לחיות** באמונה, והביטוי של חיי האמונה הלא הוא הבטחון בה' בכל דבר ובכל ענין.

והנה כתב הגר"א במעלת הבטחון (אבן שלמה פ"ג ס"א):

"ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו."

ועוד כתב כן במשלי (משלי כ"ב י"ט):

"לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות."

ולכאורה אין פשר לדברים, באיזה דרך הבטחון כולל את כל מצוות התורה ולמה היא עיקר הכל.

ולמדנו את פשרן של דברים בתורתו של המהר"ל (נתיבות עולם נתיב האמונה פ"ב) במה שאמרנו בא חבקוק להעמידן על אחת, וז"ל:

"ענין המאמין שהוא מוסר עצמו אליו יתברך ובוטח בו, ואינו סר מן השי"י כלל לשום צד, כי זהו ענין האמונה שדבק בו יתברך לגמרי, ולפיכך יש לו דביקות בו יתברך ע"י האמונה, כאשר האדם מאמין בו יתברך בכל לבו, הוא דבק בו יתברך ואינו סר מאתו, ודבר זה הוא ג"כ שלימות גמור, **כי כל המצוות שיהיה לאדם דביקות בו יתברך, ולכן אמר שהעמידן על אחת.**"

ולמדנו מדבריו דהבטחון הוא הדביקות, הדבק בהקב"ה בוטח בו בכל לב, והבוטח בו בכל עת ושעה ובכל דבר וענין בשמחה ובצורה דבק בו בכל לבו.

והרי הדביקות היא תכלית כל המצוות כולן, ומוכן אפוא דהבטחון הוא עיקר הכל.

ורבינו יונה (ברכות שם) כתב שהבטחון הוא **עיקר היראה**, וגם היראה היא תכלית הכל, וכמ"ש "מה ה"א דורש מעמך... כי אם ליראה", וראשית חכמה יראת ה'.

ולא פלא אפוא מש"כ אדונינו הרמב"ם (פיהמ"ש סוף ברכות) "כי יקר בעיניו ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדוהו".

ב

"עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית" (הגדש"פ).

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד."

פסוק זה הוא תמצית קבלת עול מלכות שמים ואמונת הייחוד. פירושים רבים ודרשות רבות נאמרו בו וכל גופי תורה בו תלויים.

וכד הוינא תליא שמעתי מכ"מ מורי ורבי מרן בעל דברי יציב וצ"ל ששם הוי"ה רומז למדת הרחמים בעוד שם אלקים הוא מקור מדת הדין, על כן צריך האדם לכסות את עיניו כשהוא קורא פסוק ראשון דקר"ש, כלומר, דאף שלפעמים נראה שמדת הדין פוגעת בנו ולפעמים זוכים אנו למדת הרחמים אין זה אלא לפי השגתנו והרגשתנו אך בעומק לבנו מאמינים אנו שה' אחד, ואף מדת הדין רחמים היא וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ולכן מכסים את העיניים כאילו להכריז דעל אף שלא זכינו לראות מאמינים אנו שה' אלקינו ה' אחד.

ולעתיד לבא כאשר תמלא הארץ דעה את ה' נראה בחוש שכל מה שעברנו בגלות וכל הצרות והיסורים לא היו אלא רחמים וחסדים, וכך אמרו בפסחים (נ' ע"א) "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו האידינא לאו אחד הוא, אמר רב אחא בר תינא, לא כעולם הזה העולם הבא, בעוה"ז על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו טוב והמטיב"

וכבר ביארתי במק"א (מנחת אשר שיחות מועדים ח"ג מאמר ט') בכוונת הדברים דכאשר הקב"ה יגלה עפר מעינינו וזוכה לראות עין בעין דכל דעביד רחמנא לטב עביד וכל הגלות לא היתה אלא מפתח של גאולה, נברך ברוך הטוב והמטיב על אותן הדברים שכבר בירכנו עליהם ברוך דיין האמת.

והנה כבר אמרתי פעמים רבות (ענין מנחת אשר שיחות מועדים ח"ג מאמר כ"א) דשני טעמים יש במה שאוכלים מרור בליל הסדר:

א. כי רק מי שסבל קושי העבדות ידע להעריך את החירות ורק יושבי חושך וצלמות ידעו להעריך את האור, ולכן נצטוו לזכור את העבדות ע"י אכילת מרור כדי להודות על הגאולה והחירות.

ב. כאשר זוכים אנו להתעלות באמונה, בדביקות וקרבת אלקים בלילה נשגב זה מרגיש אנו שאכן כל דעביד רחמנא לטב עביד וכל הגזירות והצרות שבעולם אינם אלא רחמים וחסדים.

וכנגד שני טעמים אלה, המרור והכושר. אכילת המרור כדי שזכור את העבדות כדי לשמח בחירות, ואכילת כורכ כדי לזכור את המצה והמרור ביחד ללמד שגם המרור מתוק הוא, כי המצה והמרור, הדין והרחמים אחד המה.

והנה כבר עמדו רבים על השאלה למה מקדימים את המצה למרור והלא העבדות קדמה לחירות והשיעבוד לגאולה ומן הדין היה כמו כן להקדים מרור למצה.

וראיתי בשם הגר"א (קול אליהו פר' שמות - אות מ"ח) דכיון שע"י קושי השיעבוד נתקצרה הגלות בק"ץ שנה ובמקום ארבע מאות שנה לא נשתעבדו במצרים אלא מאתיים ועשרה שנים הרי גם כן קושי השיעבוד והעבדות מפתח של גאולה היתה. ובדרך רמז דהטעמים של הפסוק וימררו את חייהם הוא קדמא ואזלא, רמז לכך שהשיעבוד הקדים והלך, וראיתי בשם רבינו מהר"ש מאוסטרופוליא שקדמא ואזלא בגמטריא ק"ץ, רמז שקץ הגלות הקדים ע"י קושי השיעבוד.

ולפי פשוטן של דברים נראה דדאי עיקר מצות הזכרון אינו אלא של גאולה וחירות אלא שנצטוו לזכור ולהזכיר גם את העבדות, ולפיכך מן הדין להקדים את זכרון הגאולה שהוא העיקר ולאחר את זכרון העבדות.

אך נראה עוד לפי המבואר דכיון שעלינו להשריש בלבנו באכילת הכורכ דגם המרור מפתח של גאולה הוא, רק לאחר אכילת המצה נוכל לטעום מצה במרור, כי רק לעתיד לבא נוכל לראות את החסד שבדין ואת האור שבחושך ולברך הטוב והמטיב אף על צער הגלות.

ג

ורבי עקיבא בן יוסף הוא זה שלימדנו לומר על כל צרה שלא תבא (ברכות ס"ב) "כל דעביד רחמנא לטב עביד", והוא הגבר שעל אף שראה עני שבשט עברתו והיו כל חבריו בוכים והוא מצחק (מכות כ"ד ע"א - ע"ב). כך כאשר שמעו קול המונה של רומי, וכך כשראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים. כל חבריו בוכין במר לבם על שבר בת עמי, והוא זה שרואה את החסד שבדין ואת אורות הגאולה הבוקעים ועולים מתוך השכנת הגלות.

ולבי אומר לי שהיה זה זמן לא רב לאחר חורבן בית המקדש, ועדיין נלחמו בר כוכבא וחייליו ברומיים, ורבים האמינו וכן רבי עקיבא בן יוסף שבר כוכבא הלא הוא מלך המשיח (ענין ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, כ"ד ע"א) ועדיין התקוה פעמה בלבם שינצחו את הרומיים במלחמה ויבנו מחדש את בית המקדש, ורק כשנהרג בר כוכבא ונפלה ביתר ואחרוני הלוחמים היהודים נהרגו או נכנעו, ואפס תקוה שינצחו את רומי במלחמה, וכל בית ישראל מנער ועד זקן, ומפשוטי העם עד לגדולי הגדולים כולם הלכו נוגה ולא אור שבורים ורצוצים בגוף, ברוח ובנפש, והיפשו נהום לנפשם הדואבת והיזוק ללבם השבור.

ובפרט לקראת חג המצות כאשר העלו על לבם מה נהדר היה מראה כהן כאשר אלפים ורבבות עלו לירושלים מקרוב ומרחוק כדי להקריב את הפסח במועדו בהלל והודיה, ועתה חרב הבית ושמן ההיכל והר ציון לבמות יער ושועלים הלכו בה ואין לא נבכה.

ולכן נתקבצו גדולי האומה ובאו לרבי עקיבא בן יוסף ללמוד ממנו את סוד החורבן ולהסתופף בצלו של אילנא דחיי ולמצוא נחם ברוחו הגדולה והיו עוסקין בסוד הגלות והגאולה עד שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, והגיע העת לומר ה' אלקינו ה' אחד, ואף קטני התלמידים הרגישו בעומק לבם ונפשם שה' הוא האלקים ואף מדת הדין כולה רחמים.

מערכי תורה

חג המצות

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת עטרת שלמה

צלי אש ומצות ומרורים-משתה על גאולתן של ישראל

בשול"ע (סי' תע"ז ס"ב) כתב, אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. והיינו דגם להשיטות דאומר הב לן ונברך הוי היסח הדעת, ואם צה לאכול צריך לחזור ולברך, הכא אתכא דרחמנא סמכינן דאין תלוי בדעתו, וכמבואר כל זה בתוס' בברכות דף מ"ב ע"א. ובמשנה ברורה כתב ביאור הסברא דאתכא דרחמנא סמכינן דכיון דהרי צריך לקיים רצון השם, ובודאי השכחה גרמה לו שיטול ידיו או לומר הב לן ונברך, ולא הסיח דעתו לגמרי. והגרעק"א הביא קושיית בעל הגינת ורדים מהא דמבואר בסי' ת"פ דאם שתה כוס רביעי בלא הסיבה שחוזר ושותה וצריך לחזור ולברך קודם השתיה, לפי שהסיח דעתו מלשונות עווד, וקשה למה אין אומרים שיפטר מברכה דאתכא דרחמנא סמכינן ואין תלוי בדעתו, כמו שאומרים כן לגבי אפיקומן.

והנה באמת עיקר דברי המשנה ברורה דאתכא דרחמנא היינו משום דעדיין הוא מצוה ושכחתו גרמה לו צריך ביאור, דדין אתכא דבעל הבית הוא באורח הסמוך על שולחן הבעה"ב שדעת האורח סומכת על דעת הבעה"ב, ועל כן דעתו נגררת אחר דעת בעה"ב, ומה זה שייך לסברא שעדיין הוא מחוייב באכילה ושכחתו גרמה לו, והם שתי סברות נפרדות. ועוד דעצם הדבר דמשום שעדיין הוא מצוה אין זה היסח הדעת הוא דבר חידוש שלא מצאנו כן בשום אכילת מצוה, זולת כאן גבי אכילת אפיקומן.

והנה ערל אסור הוא באכילת כל הקדשים, אכן בחידושי מרן רי"ז הלוי (בהל' מאכלות אסורות) הביא ללמוד מדברי הרמב"ם דאיסור ערל בקרבן פסח ואיסור ערל בשאר קדשים, אינם נכללים באיסור אחד, אלא הויין שתי איסורים נפרדים, ואיסור ערל דקדשים לחוד ואיסור ערל בפסח לחוד, ולכאורה יש להבין למה נחלק קרבן פסח משאר הקדשים שהאיסור ערל נאמר בו במסויים וביחוד, ולמה לא נכלל איסור ערל שלו יחד עם שאר כל הקדשים. ונראה לבאר בזה על פי דברי המדרש (מד"ר פ"ט ה') משל למלך שעשה משתה לאוהביו אמר המלך אם אין סמנטרי על כל המסובין אל יכנס אחד מהן לכאן, כך האלוקים עשה משתה להם צלי אש ומצות ומרורים מפני שגאלם מן הצרה, אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו, מיד כל הגולד במצרים נמולו וכו'. ומבואר בדברי המדרש גדר מחודש באכילת הקרבן פסח עם המצות ומרורים, שדין צלי אש ומצות על מרורים הוא בגדר משתה המלך, שהקב"ה עשה משתה לאוהביו בני ישראל, ועוד מבואר בדברי המדרש דהאיסור ערל באכילת קרבן פסח הוא משום דאין ראוי שיכנס במשתה המלך מי שאין בו סמנטרי, ומי שאין בו חותמו של אברהם אבינו בבשרו אין בו סמנטרי של המלך.

ולפי זה יש לבאר הטעם דאיסור ערל באכילת קרבן פסח נאמר בפני עצמו ולא נאמר בכלל שאר כל הקדשים, דבקרבן פסח יש גדר מיוחד לאיסור הערל, והוא מחמת שאין בו סמנטרי ואין יכול ליכנס במסיבת המלך, וזהו טעם מיוחד ששייך רק בקרבן פסח, שאכילתו הוא בגדר של משתה המלך, משא"כ שאר כל הקדשים שאין בהם גדר זה, ולכן נתייחד קרבן פסח ונאמר בו האיסור ערלות במסויים בפני עצמו משאר כל הקדשים.

ולפי המבואר מדברי המדרש דאכילת הפסח הוא בגדר של משתה המלך, יש לומר ביאור חדש בדין אתכא דרחמנא סמכינן בשוכח לאכול האפיקומן, דביאורו הוא דכיון דהאכילת קרבן פסח הוא סעודה של המלך, על כן שייך לומר בזה דאתכא דרחמנא סמכינן, דכמו דבעה"ב אמרין דאתכא דבעל הבית סמכינן, כן בסעודה זו שהיא בגדר סעודה של הקב"ה סמכינן אתכא ידיה, ומדין אתכא דבעה"ב הוא, דרחמנא הוא בעה"ב של סעודה זו. ולפי זה יש לומר דלכן יש סברא זו דאתכא דרחמנא סמכינן רק לגבי אכילת האפיקומן, ולא לגבי שתיית ארבע כוסות, דלגבי פסח מצה ומרור מבואר בדברי המדרש שהם סעודת המלך, ועל כן שייך בהם דאתכא דרחמנא סמכינן, אבל שתיית ארבע כוסות ושאר אכילה ושתייה דמצוה אינם בגדר סעודת המלך ואינם בגדר תכא דרחמנא, ועל כן לא שייך לומר בהם דאתכא דרחמנא סמכינן.

זרוע וביצה בקערה

כתב בטור סימן תע"ג שנוהגים ליתן בקערה ביצה. ובבית יוסף הביא דברי הכל בו שהמנהג לקחת זרוע וביצה, כלומר בעא רחמנא למיפרק יתנה בדרעא מרממא. והיינו דהביצה הוא מלשון בעא, ולומר שהגאולה בזרוע נטויה הייתה ברצון הקב"ה. וצריך להבין שהרי כל דבר הנעשה הוא מרצונו של הקב"ה, ומה מיוחד ביציאת מצרים שמדגישים הענין שהיה זה ברצונו של הקב"ה.

ויש לבאר דהנה ביציאת מצרים יצאו ישראל קודם הזמן שהיו צריכים לצאת, ובמדרש בפרשת בא דרשו הכתוב בשיר השירים 'מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות' על יציאת מצרים שיציאתם הייתה על ידי דילוג וקפיצה להוציאם קודם זמנם.

ובמדרש בשיר השירים איתא בשעה שבא משה לישראל ואמר להם בחודש זה אתם נגאלין אמרו לו היאך אנו נגאלין והלא אמר הקב"ה לאברהם ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה, ועדיין אין בידינו אלא מאתים ועשר שנה, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם,

אלא מדלג על ההרים.

הנה מבואר דמן הדין לא היו ראויים להגאל ולא היו זכאים לצאת ממצרים, וכל מה שנעשה כן להוציאם קודם זמנם הוא רק משום חפץ ה' בגאולתנו. ונמצא דהגאולה הייתה רק מכח שהיה רצון של הקב"ה לגאולם. מעתה יש לבאר דלכן נתייחד יציאת מצרים להיות בגדר דבר הנעשה ברצון הקב"ה, כי נעשה רק מכח רצון מאת הקב"ה.

פסח לא בא מתחילתו אלא לאכילה

הנה בכל הקרבנות יש דין של 'עליה השלם כל הקרבנות כולם' שהם קרבים קודם תמיד של בין הערבים, והמקריב אחר התמיד עובר בעשה. אכן היוצא מן הכלל הוא קרבן פסח, שזמנו הוא דוקא אחר הקרבת התמיד של בין הערבים, וראוי להבין טעם החילוק בין פסח לשאר הקרבנות. ונראה לבאר בזה דין עליה השלם נאמר בקרבנות הקרבים באותו היום, ונאמר בזה שהקרבת האחרון הוא התמיד של בין הערבים, והנה קרבן פסח חלוק הוא מכל הקרבנות, דבכל הקרבנות עיקרם הוא עצם ההקרבה, והאכילה היא מצוה נוספת שאינה מעכבת, אבל פסח עיקרו לאכילה הוא בא, וכמו שנינו במשנה דף ע"ז שכל קרבן הבא בטומאה אינו נאכל בטומאה, חוץ מן הפסח שבא בטומאה שלא בא מתחילתו אלא לאכילה. ובזה יש לבאר דברי הבית הלוי דחלוק מצות אכילת פסח ממצות האכילה בשאר קרבנות, דבכל קרבנות הוא דין אכילה בחפצא שיהא נאכל, אבל פסח הוא חיוב גברא לאכול. ויש לבאר דהוא משום דהפסח כל עיקרו הוא לאכילה, משא"כ שאר קרבנות עיקרם הוא עצם ההקרבה. וכיון שנתבאר דעיקר הקרבן פסח הוא אכילתו, וזמן אכילתו הוא בליל ט"ו ולא ביום י"ד, נמצא דעיקר הקרבן פסח שייך לט"ו, וא"כ הרי נמצא דאינו מכלל קרבנות יום י"ד כלל ואינו שייך ליום י"ד, [ומה ששוחטין אותו בי"ד, יעויין ברש"י ר"פ אלו דברים דהוא משום קרא דביום צוותו, וכבר הקשו בזה דהוא קרא מפורש דשוחטין אותו בי"ד, ולדברינו י"ל דבריו], מעתה יש לומר דע"כ אין בו דין דעליה השלם, שהוא שייך לגמר הקרבנות של יום י"ד, והפסח לאו מקרבנות די"ד הוא.

האור דליל הפסח

הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב ליום שכולו ארוך ליום שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. יש לבאר מה שייך ענין זה של לעתיד לבא שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראיהן ונהנין מזיו השכינה לליל הסדר. ויש לומר דהנה הגר"א מבאר דשאלת מה נשתנה הוא מה נשתנה הלילה הזה שיש בו דין יום, ואשר לכן נאמרו בלילה זה מצות הנוהגות דוקא בו, משא"כ בשאר מצות שרובן נוהגות דוקא ביום, ובזה תלוי אם לילה הוא לשון נקבה או לשון זכר, והתשובה היא כי ליל הסדר מתקיים בו ענין הכתוב 'לילה כיום יאיר', ולכן דינו כיום ולא כלילה. [ויסוד הדבר מבואר כבר בדברי הוזה"ק שבליל פסח האיר הרקיע ולא היה חושך, והיה בליל הסדר הענין דלילה כיום יאיר, אבל הגר"א מוסיף דהיה לזה דין יום. ונפק"מ לדינא מזה דלכן היתה מילתם בלילה כשרה, ומיושב איך מלו בלילה].

ויש לומר בזה דהנה מכת בכורות היה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו שעבר במצרים, וגילוי שכינה מביא עמו מעטה אורה, כמש"כ רש"י בפסחים דף ב' דהאור הוא מהוד מעטה לבושו של הקב"ה, וא"כ י"ל דהאור שהיה בליל הפסח, היה אור של גילוי שכינה.

ויש להוסיף בזה עוד, דהאור שיש בגילוי שכינה הוא האור של העולם הבא, דהנה בגמ' בפסחים דף ס"ה ע"א אמרינן על הכתוב בישעיה 'וחפרה הלבנה ובושה החמה' שזה מדבר על העולם הבא שאז השמש והירח לא יאירו, רק זיו זוהר ומראה שכינה הוא שיאיר. וכן כתוב עוד 'לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם' ואליהם נאמר 'לילה כיום יאיר', וזהו שכינה אור משכינתו יתברך, ולא מהחמה והלבנה. וא"כ י"ל דבזה שהקב"ה עבר במצרים, ומזה היה אור של גילוי שכינה, והאור של גילוי שכינה הוא האור דלעת"ל, והוא האור שנאמר עליו לילה כיום יאיר, על כן נתקיים באותו לילה הענין של לילה כיום יאיר. ולפי זה נמצא דבלילה הזה היה גילוי האור דלעתיד לבא, והיה בו הענין דלילה כיום יאיר דלעתיד לבא, וא"כ יש לבאר דלכן שייך הענין של העתיד לבא שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה לליל הפסח.

בערב פסח בעת שהיה א"ז מרן הגר"ז זצ"ל בן ג' שנים ומחצה, שאל אותו אביו רבנו הגר"ח, כמה מזבחות בנה אברהם אבינו, והשיב לו מרן הגר"ז, שאברהם אבינו בנה ארבעה מזבחות, שאל אותו מנין לך זאת, אמר לו שכן כתב רש"י בפרשת בלק על הפסוק את 'שבעת המזבחות ערכת', שבלעם בנה ז' מזבחות כנגד שבעת המזבחות שבנו אבותיהם של אלו. ובתוך המנין של השבעה, כתב רש"י שארבעה בנה אברהם אבינו, כשסיים דבריו, אמר לו הגר"ח, שעוד מעט יבא לכאן הגאון רבי שמחה זעליג זצ"ל, וכשיבא, תאמר לו את מה ששאלתיך, ומה שהשבת לי. כעבור רגעים אחדים, נכנס הגר"ש ז"ל לבית, ומיד אמר לו מרן הגר"ז את כל הדברים. באותה שעה ישבו כרגיל כמה רבנים בבית הגר"ח, המה ראו כן תמיהו לפשר המעשה. הגר"ש ז"ל שראה את תמיהתם, אמר להם שיבאר להם כל הענין, שהנה לפני מספר שנים, החליט הגר"ח שלא להניח בסדר שלוש מצות, אלא ב' מצות כשיטת הרמב"ם והגר"א, ושאלתי את הגר"ח, שביצורות לשבת הגדול מבואר דמניחים ג' מצות, והרי מחבר הפיוט הוא רבי יוסף טוב עלם, שהוא היה רבו של רבנו גרשום, שהיה רבו של רש"י, ואם כן ראוי היה לנהוג כפי המבואר בפיוט.

ואמר להם הגר"ש ז"ל, דעל זה שלח הגר"ח את בנו כעת, להשיב לו על שאלתו מאז, וכונת הגר"ח היא, דהנה בתוך הפיוט שם כתוב דנתינת הדם על המשקוף ושתי המזוזות, הוא כנגד שלושה המזבחות שעשה אברהם אבינו, ומבואר דבעל הפיוט, סובר דאברהם אבינו עשה רק שלושה מזבחות, ונמצא דחולק עם רש"י שסובר דאברהם אבינו עשה ארבעה מזבחות, ונמצא דאין שום הכרח ממה שהוא רב רבו של רש"י, דרש"י יסבור כמוהו, ואם כן גם בעיני מנין המצות שצריך להניח, אין הכרח דדעת רש"י כדעת בעל הפיוט, זו הייתה כונת הגר"ח בשליחת בנו אלי.

סדר שיעורי החג

ביום"ט ראשון בבית המדרש 'משכן יחיאל מיכל' – נחלת משה' בשעה 6.45 אחה"צ

ביום א' ג' דחווה"מ בבית הכנסת צא"י רמת אהרן רח' רוזנהיים 20 בשעה 12.30

ביום ב' ד' דחווה"מ בבית המדרש הגדול 'משכנות יעקב' רח' קהלות יעקב בשעה 12.30

ביום ב' ד' דחווה"מ בבית הכנסת 'יד אהרן' רח' סורוצקין 9 בשעה 7.00 בערב

ביום ג' ערב שביעי של פסח בבית הכנסת 'מנין אברכים' רח' החיד"א בית וגן ירושלים בשעה 12.15

בליל שביעי של פסח בישיבת עטרת יוסף שלום רח' חגי 9 בשעה 12.00 קודם חצות הלילה, ולאחר מכן אמירת שירת הים ברוב עם

ארחות חיים

דרכי הצדיקים נקרא ארחות - דהיינו תורה ומצוות ומידות (ביאור הגר"א משלי ב')

וראיתי עוד שמביאים בשם מו"ר המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל על הגמ' בראש השנה (ז, א) שא' בניסן הוא ר"ה לתרומת השקלים, מנלן? אמר רבי יאשי' אמר קרא זאת עלת פדש בחדשו לחדשי השנה, אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה.

ורואים מכאן שכשמתחילים שנה חדשה כבר אי אפשר להשתמש עם הישן, צריך שהכל יהיה חדש... וגם אנחנו ה"עבודת ד"י שלנו צריכה להיות בהתחדשות מתאימה, תפילה אחרת... עבודה אחרת... זהו זמן של 'התחדשות'!...

והנה היציאה לבין הזמנים בימים אלו, מלבד ש"לפתח חטאת רובץ", וכל יציאה מביהמ"ד כרוכה בסכנת נפשות רוחנית שאינה רק הפסד לשעתו, אלא כל השיעור קומה של ה'בן תורה' - ה'בן עליה' של עבודה מפרכת של כל הזמן חורף - עומד בסכנה. וכמו שאחז"ל (חגיגה טו, א) ונוחין לאבדן ככלי זכוכית, ואמרו עוד (שלהי ברכות סג, ב) אדם קורא

קריאת שמע שחרית וערבית - וערב אחד אינו קורא, דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם!!! מפ"א שמאחר זמן ק"ש - דומה כמי

שלא קרא מעולם!!! נורא למתבונן. אכן בביה"ז של חודש ניסן - הרי תכבד העבודה על האנשים להכין את עצמנו להיות ראויים לתואר של "יהודי של ערב פסח" שממנו נכנסים לימי הפסח, שבלי פסח נפתחים אוצרות השמים וטללי אורות יורדים בשפע, אפשר לצאת כחתן מעוטר בקישוטים, ולזכות לטל תחיה, ולהדשן עצמותיו להיות גבור חיל. (פרקי דר"א ל"ב, ועי' בתרגום יב"ע בראשית כז, א) ועוד שם, הלילה הזה עתידין בניך להגאל, וקדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא.

והנה המדרש (ילקוט תולדות קיד) אומר: ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצוא בני, ויאמר כי הקרה ד' אלקיך לפני וכו', ר' יוחנן ורשב"ל חד מנייהו אמר ומה אם לקרבנך המציא לך - וירא והנה איל וגו', למאכלך על אחת כמה וכמה, חד מנהון אם לזווגך המציא לך - דכתיב הקרה נא לפני וכתוב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים למאכלך על אחת כמה וכמה. ומביאים להקשות בשם מו"ר המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל שמה תמיהה היתה "מה זה מהרת"!!! - הרי הוא משום שנידון לכבוד ואם! וביותר, שהקל וחומר לא מובן, לדמות קרבן וזווג, למאכלו!!!... ופירש השמעה - ודפח"ח, ואנו בהורמנא מבקשים להטעים בעוד הארה... שכידוע שכל דבר טוב השטן מעכב, וכמו שידענו מענין העקידה, שמבואר בחז"ל כמה עיכובים היה בדרך, וכאן הוא רואה שמיד 'מהרת' בלי שום עכוב, אולי זה לא דבר טוב...

וכבר סיפרנו שהדודה הרבנית חנה ע"ה, אם הישיבה בכפר חסידים (שזכתה לשרת במסירות את המשגיח רבי אליהו לאפין זצ"ל), סיפרה פ"א שאמר לה רבי אליהו זצ"ל אם תראי פעם שאין לך שום עיכוב ובעיה והכל הולך למישרין, יש כסף, והפועלים כולם נמצאים ובאים בזמן והכל מסתדר על הצד הטוב ביותר - תלכי לביהמ"ד, מסתמא לא לומדים כראוי, ולכן לא איכפת לו ליציה"ר שהכל יסתדר ואין לו ענין להפריע, אם אכן לומדים טוב הוא כבר דואג ליצור מעכבים ומפריעים. ועי"א א"ל יעקב, שכל זה רק בתחילה אבל אחרי שאדם מוסר נפש ומתגבר על המפריעים, מיד עוזרים לו, והוא שאחר נסיון העקידה מיד נודמן לו קרבן, ואליעזר אחרי שבקש את יצחק ואברהם אבינו ע"ה אמר לו אתה ארור ואני ברוך ואין ארור מדבק בברוך, אעפ"כ המשך במסירות לעשות השידוך כרצון אברהם, ומיד נקרתה לפניו רבקה, וכן גם אני... [שממה נפשך אם הוא סבור שהוא עשו - הרי כבר אמרו חז"ל על המסירות שלו לכבוד אב - ואם הוא יעקב הרי הוא הכניע את עצמו לצווי אמו עם כל הקושי כמבואר בחז"ל ובקדמונים].

אחרי עבודה של זיכרון בימים אלו, בליל הסדר נפתח הכל וטללי אורה ואוצרות השמים נפתחים, וכבר הביאו בשם רבי אליה גוטמאכער זצ"ל בספרו שליל הסדר הוא עת רצון נפלא ביותר, וזה זמן מסוגל שכל מה שמבקשים בליל הסדר הכל מתקבל, וכל השערים פתוחים בפניו. וראוי להזכיר את מה שאמר מרן רה"י זיע"א, שאם רוצים שתפילה מתקבל, יש להקפיד על שמירת הלשון שיהיה הפה נקי, כי תפילה ובקשה מפה מלוכלך קשה להתקבל לרצון. וידוע שמרן הגרי"ז לקח בעל תוקע שהיה נשמר בלשונו ועל אף שאולי היו טובים ממנו, כי אמר שבמצות שופר שהיא בפה יש הידור גדול שיהיה מפה נקי, וגם פה, הרי כל מצות הסדר הוא בפה - וכידוע מה שרמזו פה-סח, ולכך נקרא "הגדה" ויש להקפיד שיהיה מפה נקי ונשמר בלשונו.

מעלת חודש ניסן, וההכנה לפסח

סבור הייתי מעולם כי הימים האלו שבין פורים לפסח אינם מקשה אחת, וגם חלוקים במהותם. מפורים עד ר"ח ניסן הוא 'סיוס' זמן חורף, ומר"ח ניסן עד פסח זה 'הפתחה' וההכנה לימי הפסח הבעלי"ט. עד שהגיע לידי ספרו הנפלא של הגר"ר נפתלי קופשיץ שליט"א, ועמדתי על טעותי... ובתרתני...

הראשונה - הוא מביא את דברי סבו של החיד"א בספר 'חסד לאברהם' (מעין ב' נהר נ"ז, וכ"ה בחיי אדם בהקדמה על ההגדה) ויבכל שנה ושנה שלוש יום קודם הפסח השם יתברך עושה להם לישראל משא פנים ברוב חסדיו, ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט, שיעור חלק א' משלושים בכל לילה וכו', באופן שבלי ליעור חמץ אנחנו כבר ממש נקיים לגמרי, (עיי' שם בהרחבה).

הרי לנו כי קדושים הימים האלו לה' שהוציאנו מטומאת מצרים, וכולם "הם מקשה אחת זהב טהור". ולילה לילה יחיה דעת לטהרנו עוד א' משלושים, לטהר נפשינו ונשמתינו.

והשנייה - הוא מביא את דברי המשגיח רבי ירוחם ממיר (בס' 'ידעת חכמה ומוסר' ח"א מאמר ל"ז) המתבונן במעשה המצוות של ערב פסח, יראה - שאין בשכל האנושי לשער גודל הצירוף והזיכוך שמצוות ער"פ מטהרים ומזככים את איש ישראל. **ויהודי של ערב פסח גרידא כבר אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו** וכו', ואלמלא לא באנו אלא בשביל מצוות ערב פסח - דיינו. [ומהו דיינו? על דרך שאמר, אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה - דיינו, ופירש שהכוונה לפסקה זוהמתך כשעמדו לפני הר סיני. והכ"נ יהודי של ער"פ כשהוא זך ונקי אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו - דיינו].

עולם חדש נגלה לגד עניינו... **יהודי של ערב פסח - רוממות על - שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו!!!**

וננסה להבין את ה'דיינו' - מזוית נוספת... הנה בסדרו של המשגיח רבי אליהו לאפין זצ"ל עה"פ 'וידעת היום והשבות אל לבבך' שבתפילת עלינו לשבח, מביא בתו"ד וז"ל: ומדוע באמת הלב לא ירגיש את מה שיודע השכל: הלא השכל צווח לו ומשכיל אותו לאמר "ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו"!! - אבל הענין כמו שאחז"ל (במדבר"ר פ"י, ב) "עין רואה והלב חומד" וכשהלב חומד, ומתאוה האדם הזה תאוה, ועובר על א' ממצוות ד' אשר לא תעשינה - הנה עבירה מטמטמת לבו של האדם (יומא לט, א) וכחולי הגוף שאם נעשה סתימה ח"ו בלב הרי הוא מסוכן למות, כי לא יעבור הדם דרכו כידוע - כן במחלת הנפש לא יוכלו לעבור אמרי שכלו אל בתרי לבבו כי אטום הוא!

והנה יום א' בשנה כאשר סר ממנו 'טמטום הלב' אחר הזכוך של ל' יום, ובעומדו ערב פסח, ולפתע אורו עיני שכלו, ולבו משלים עם הבנת השכל, ואז מגיעה ההכרה העמוקה של "וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלקים - אין עוד מלבדו" - ומי יכול לעמוד במחיצתו...!!! [ואף אם בחלף הימים חוזר הוא למצבו הקודם, כבר הביא הגר"ח קמיל זצ"ל בשם הגר"י בלזר מפטרבורג כי דומה הוא לאדם המהלך בחושך וטעה בדרכו, ולפתע הבריק ברק, אמנם כעבור שניות ספורות הוא כבה אבל ההארה של הרגע כבר הראתה לו את הדרך ללכת בה וכך יגיע למחוז חפצו].

והנה כשם שראש השנה ויום כיפור הוא כעין 'בריה חדשה' כמו שמביא הילקוט (תהילים ק"ב) עה"פ 'ועם נברא יהלל קה', רבן אמרי דקאי אראש השנה ויוהכ"פ ואתה בורא אותם בריה חדשה, כן הוא יהודי של ער"פ בלי טמטום הלב - מזוכך ומטוהר - בריה חדשה אמיתית!!! וכשם שלר"ה ויוהכ"פ קדמו ל' יום של אלו, כך לפסח קודם ל' יום מפורים, והיא עבודת היום להטהר ולהזכך וכבר מובא כע"ז בספרים.

מלבד אשר חודש ניסן בעצמותו איתא בשל"ה שכל החודש יש לו קדושת ר"ח, וזה מש"כ בתורה החודש הזה לכם ראש חדשים, שכל החודש כולו נחשב כראש חדש. ועי' בס' לב חיים להגר"ע ברזל זצ"ל (פ' בא) שביאר הענין כפשוטו, שקדושת ר"ח הוא החידוש וסגולת ההתחדשות לפי שהלבנה מתחדשת אז, כן יש אפשרות בידו של כל א' וא' להתחדש, ובחודש ניסן יש בכלול כח ההתחדשות, לפי שבחודש זה יצאו ממצרים, והתחדשו ביוצאם ממ"ט שערי טומאה להיות לעם סגולה ואח"כ הוקם המשכן, בחיים שיש בהם השראת השכינה בקרבם.

מי איש פתי להיות כשטה המאבד מה שנותני לו. והרי אחרי העבודה אפשר להתרומם ולקבל מתנת שמים זך וטהור - אשר מי יכול לעמוד במחיצתו. וכלשון המס"י (בחסידות) תחילתו עבודה וסופו גמול - תחילתו עבודה וסופו מתנה.

והנה כידוע - כי כל הגדול מחברו - יצרו גדול הימנו - והימים הגדולים הללו מלאים בנסיונות של בין הזמנים, שהם ה'מפתה' של היצה"ר, יש המבקשים לעשות עצמם כ'אונס'... ועלינו לדעת מה הם כלי המלחמה. והנה הענין הראשון אשר הביא הג"ר חיים קמיל זצ"ל לבאר, כיצד שבת לוי עמדו בנסיון העגלי... הרי השטן הראה "ידמות מיטתו של משה ברקיע" ו"ידמות חושך ואפילה" וכן "ענן וערפל וערבוביא", לפי החשבון משה כבר היה צריך להגיע ולא הגיע.

אלא שמבואר בחז"ל ששבת לוי גם במצרים לא פסקה תורה מהם כמבואר בתנחומא (פ' בהעלותך ח עה"פ קח את הלויים), וזה אשר נתן את תקיפות הדעת של בני התורה, צלילות הדעת שלהם ששום דבר לא מבלבל אותם. ורק ע"י פקודי ד', זוכים לישירים ומשמחי לב, שכל ישר ברור וזך הרואה אמת ונכוחה, והיא היא המחכימת פתי לבלי ילך שולל ויאבד עולמו. וגם בבין הזמנים יאחזו בעץ החיים בלימוד התורה הקדושה כפי יכולתו, אשר היא לו עוז ואורה ומגן בצרה.

והשנית מה שאמר מרן רה"י רבי גרשון אדלשטיין שליט"א ביום השנה לפטירת מרן שה"ת זיע"א.

ורק נקדים מה שמובא בס' לתתך עליון פ' פקודי שסיפר רבי נתן ווכטפוגל זצ"ל משגיח דשיבת ליקווד, שכאשר זכה לבקר פעם אצל מרן החפץ חיים זצ"ל ובקש את ברכתו, אמר לו הח"ח, מה יש לי לתת לך?... הרי אני בעצמי עני (אך בין אליין א עהרמון), אבל האדם צריך לעשות לבד, אליין, אליין לערנן, אליין דווענן, אליין - אליין (לעשות הכל לעצמו לבד, לבד ללמוד, לבד להתפלל, לבד - לבד - לבד!!!) שעה שלימה חזר ע"כ שוב ושוב. אם האדם יבין לא לתלות באחרים אלא בעצמו לבקש ולהתפלל לקב"ה, לבדו לעמוד אז יש תקוה שיצליח, ע"כ. באמצע הזמן יש הרבה זכות הרבים שיוצרת אוריה חזקה, מחשמלת ומחיית, אך בבין הזמנים מגיעה שעת המבחן אם הוא 'חי נושא את עצמו' אליין - אליין - אליין, או לא...

חשיבות לימוד המוסר

וכאן נחזור לדברי מרן רה"י שליט"א, שיש שני דרכים שמשפיעות: האחת - אם עוסקים בחיזוק, ספרי מוסר, קביעות יום יומית במוסר, ואז הוא בבחינת הבא לטהר שמייעין בידו.

וכבר כ' המשנה ברורה (סימן א' סק"ד אות י"ב), וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו, ותבלין היצה"ר היא תוכחת מאמרי חז"ל. ובהוספות במהדורת דרשו כ': ולקמן (ס' תרי"ג סק"ב) הביא כן בשם האר"י ז"ל והגר"א, שהחיוב ללמוד בספרי מוסר הוא בכל השנה. ותמיד אנו חוזרים את דברי מרן פוה"ד הגר"י אלישיב זצ"ל לנינו בן ישיבתנו, כי החיוב בלימוד מוסר בביה"ז הוא כפול מהזמן, כי אז רבים הנסיונות למעשה, וצריך כלים לעמוד כנגדם.

והרי מלחמת היצה"ר היא המלחמה הגדולה כמוש"כ החובה"ל, ומי יהין לצאת למלחמה וכ"ש מלחמה גדולה מבלי ליטול כלי זיין בידו, הרי וודאי שיאבד במלחמה, והכלי זיין הוא לימוד המוסר וכהמבואר, וכן כתוב: החזק במוסר אל תרף - נצרה כי היא חייד.

ובסידורו של רבי אליהו לאפיין זצ"ל בסוף קר"ש עה"פ ולא תתורו וכו' והייתם קדושים כ', ואם לחשך אדם לומר מה לי להתגיע ולעמוד - ואני רואה שאין לי טעם בתורה ובלמוד המוסר, אף אתה אמור לו: אם אחד מאבד טעם באכילה - היתכן ויאמר, מכיון שאין לי טעם באכילה מה לי להתגיע ולאכול?... ברור שיעשה כל טעדי ויאכל, כי אם לא יוכל - וודאי ימות! - וק"ו ברוחניות, וזהלל הוא אומר כי הוא חייד - וכי יש לך אדם שיאבד עצמו לדעת... ועי"ש. וכ"ש בעומדינו

בימים אלו - אשר כאמור יורד מאתנו טמטום הלב, אשר הוא עיקר מה שמונע מאתנו להרגיש 'מתיקות המוסר' בטעמו וראו כי טוב ד', וזוכים אנו לטהרת וזיכוך הלב, וודאי שנוכל לקיים מצות אכילה ["מצה"] - לתיאבון, להנות מנועם ד' ולבקר בהיכלו.

להקדים תפילה לצרה

ודבר נוסף הביא זה תפילה, לבקש רחמים על רוחניות על עצמו ועל כל ישראל, והביא בשם רבי ישראל סלנטר שתפילה על רוחניות זה בדוק ומנוסה שזה עוזר, כי הבא לטהר מסייעין אותו, וכתוב הרחב פך ואמלאהו, ואמרו דעל ד"ת כתיב. **רק תבקש ותקבל אבל תבקש!**

ועיין בסידורו של רבי אליהו לאפיין זצ"ל על הפסוק קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, בשם רבי יצחק בלור ז"ל, כי גם ברוחניות כך הוא רצון ה', אע"פ שהעיקר ברוחניות הוא שהאדם יעמוד בעצמו, מ"מ רצונו ית' שהאדם ידע גם בזאת שהוא לבדו אינו מהוה שום כח, אלא בעזרתו ית', וכך העמיד השי"ת את הבריה, שאם האדם אינו מבקש - אין נותנים לו, ואף אם יהיה אדם בעל אמונה ובעל בטחון היותר גדול, אם לא יתפלל לא יתנו לו, וכן להיפך אם יתפלל - יתנו לו, ואפי"ם אינו ראוי, וכמו שנא' קרוב ד' לכל קוראיו - היינו לכל אדם אפי"ם אינו ראוי להענות מצד מעשיו אך לכל אשר יקראוהו באמת אם הוא מאמין בד' באמונה גדולה כזו שיודע שאם לא יקרא לו לא ישיג מבוקשו, בשביל אמונה כזו לבדה - עוזר לו השי"ת ונותן לו את אשר הוא מבקש.

ודעת לנבון נקל - וכך שמענו ממרן רה"י זיע"א - שכפי כמה שהאדם מאמין בתפילתו ומחשיבה ודואג לעשותה בצורה היותר טובה ומעולה - כן יענה משמים. ולכן יש לנו לראות שגם בביה"ז תהיה תפלתו מסודרת ובזמן במנין ישיבתי וטוב.

ועי"ע בכתר ראש שבסוף סידור הגר"א מהגר"ח וואלוז'ין (בהל' ת"ת אות ע"ג) וז"ל: תרופה לכעס ודברים בטלים ולשה"ר והסתכלות עריות ושיחתן, שיקדים תפילה לצרה, וקודם לכתו בדרך או בבוקר השכם יאמר: רבש"ע הנני הולך בגיא צלמות ומקום מסוכן, הושיעני מיצר הרע ומחטאים ומעוונות, ובפרט מעבירה פלונית וכי, וירבה בזה מקירות לבבו ויושיעיהו ד'.

ההנהגה הראויה בבין הזמנים

והנה קראנו בפרה"ש ויקהל "ויצאו כל עדת ישראל מלפני משה (לה, כ), ויל"ע שהרי כיון שכתוב בריש הפרשה "ויקהל משה" הרי כשהו הסתיים וודאי שהם יצאו מלפני משה, ומה באה התורה לחדש?... אלא ביאר רבי אליהו לאפיין זצ"ל (לב אליהו ח"א עמ' רל"ג) בלשון סי גיוען דרקנטיק אז זי זיינען ארויס גיגייגען מלפני משה, היה ניכר עליהם שיצאו מלפני משה, כשראו את ההנהגה שלהם וצורת הדיבור, הכירו שיצאו משם.

כשיוצאים לסוף זמן צריך להיות ניכר שהוא מיושבי בית המדרש, וצריך לדעת שהוא 'שגרי' של עולם התורה, ובידו או לזכות לתואר הנכסף של מקדשי שם שמים, או חס ושלום בהיפוך שהוא חמור עד למאד, ואת ההנהגה הזו קבלנו ממרן רה"י זיע"א. זה לא רק בתורה ותפילה, אלא גם בהנהגה של בין אדם לחבירו. ולהזהר עד מאד בכבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד המקום, ולשמוח שיש לו אפשרות לזכות במצוה גדולה ונכבדה כזו.

ועוד זוכה ב"למען יאריכון ימך", וכבר ידוע שכאשר ילד אחד שאל את החזו"א - כיצד נהיים חזו"א השיבו ע"י כבוד או"א. וכל הנהגתו צריכה להיות בכבוד הראוי לבני תורה, ולשמור לבו ועיניו מראות ברע, כי אלו הם אשר עליהם מתפללים אנו כל יום "והאר עינינו בתורתך" ואין קטיגור נעשה סניגור, ויהי חלקו מאלו אשר עליהם יאמרו "ישראל אשר בך אתפאר".

ונזכה בקרוב לראות בעינינו "יכימי צאתך מארץ מצרים ארץ נפלאות" בגאולה השלימה בניסן נגאלו, ובניסן עתידין להגאל, בבי"א.

לקראת חג הפסח הוכנסו לקו שיחות על פסח ממורינו המשגיח שליט"א

בזו השיחות שמספרו 074-740-3629 שלווחה 3-5

כמו"כ ניתן לשמוע את השיחה ביום שלישי בערב, ולאחמ"כ בשידור חוזר וכן שיעור דף היומי, שיחות על המועדים, ימים גוראים, אירועים שונים, ועוד.

שמעו ותחרי נפשכם!

ניתן לתרום לגליון מכל עמדות נדרים פלוס ברחבי הארץ באמצעות לחצן קופות נוספות בחיפוש יש להקיש ארחות חיים או קוד מוסד 1000729 כמו"כ ניתן לתרום דרך המערכת הטלפונית הממוחשבת נדרים פון בחיג לטלפון 037630585 שלווחה 2071 או במספר פלא' 053-415-3025 כל מי שיכול לעשות הוראת קבע אפילו של כ5 ש"ח תבוא עליו ברכה, וכל המוסיף... ניתן לקבל את הגליון במייל: 4166058@gmail.com

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

"כי אני הכבדתי את לב פרעה" – כח הבחירה

ה', אבל על זה בא כח הבחירה ומטה את לב האדם להמשך אחר תאוותיו הגופניות. ומהו כח הבחירה? זהו הרצון הכמוס בלב האדם להיות 'בן חורין' - בעלים על עצמו, שהוא יחליט לבד מה עליו לעשות ואף אחד לא יקבע עבורו ולא כלום.

במשך אלפי שנים, כבר מזמן כדרלעומר וחבריו, ראתה ההיסטוריה עמים רבים שמצבם היה טוב ויציב אך היו כבושים תחת עמים אחרים, ובמקום ליהנות מהמצב הנח שיש להם - הלכה האומה ויצאה למלחמה מתוך חירוף נפש להשתחרר מעול הכיבוש, ולא פעם ראינו שפיכות דמים של רבבות אנשים, שמסרו נפש כפשוטו ובלבד שייצאו לחירות, למרות שבמקרים רבים המצב החדש שהצליחו להשיג היה טוב פחות מהמצב הקודם.

וכל כך למה? מפני שזהו הכח המוטבע בלב כל אדם - 'כח החירות', שהאדם אינו מסוגל שמישהו אחר ישלוט בו, יחליט בשבילו ויאמר לו מה תפעל, ובשביל להשתחרר מעול זה הוא מוכן לעשות הכל ואפילו להגיע עד שערי מוות, הואיל ולעיתים הצורך להיות בן חורין לעצמו ולנהל את חייו לבדו חשוב לו עוד יותר מכדי חייו.

זכורני שבשנת תשכ"ז לאחר מלחמת ששת ימים נכנסנו לעיר העתיקה יחד עם כל עמך בית ישראל וראינו שם לפתע מהי רמת החיים שהיו חיים בה הישמעאלים, הם היו נראים כאילו יצאו מאשפתות, הולכים יחפים בלי נעעלים כשבוליי סחבות לעורם טלאי על גבי טלאי בצורה שאפילו לא הספיקה בקושי לכסות מחצית מרגליהם, וכל צורת חייהם היתה ירודה להחריד בלי שום בסיס כלכלי להתקיים בו. עמדנו באותו זמן אז על ידי שער שכם יחד עם אאמו"ר הגאון זצ"ל ולא ידענו היאך להגיע לקבר שמעון הצדיק, עד שעבר שם נער ערבי אחד, אאמו"ר הביא לו מטבע בודדת של עשר אגורות, והוא הולך אותנו בשכרו עד לציון...

אין ספק שמאז נכבשו הערבים בידי היהודים עלתה רמת חייהם לאין שיעור בכמה רמות בכל התחומים, ועל אף כל זאת עינינו הרואות כיצד הם מאבדים את עצמם לדעת עד דכדוכה של נפש להלחם בכובש הציוני, והגם שרבים מהם אינם יודעים קרוא וכתוב מכל מקום כל פעוט בהם מבין את העובדה הפשוטה - שעדיף לעשות הכל כולל הכל, אך ורק בכדי לצאת לחירות, שהם ימשלו בעצמם ואיש אחר לא ימשול בהם.

אף כל בר בי רב יכול לראות זאת על עצמו, לפעמים הוא יכול לחשוב על סברא, ועוד לפני שהוא מספיק לבאר אותה לחברו - הקדים אותו החברותא ואמר את אותה הסברא. מיד עולות במוחו קושיות מקושיות שונות להפריך את הדברים... וכי מה קרה? הלא אתה עצמך חשבת על אותה סברא לפני רגע? אלא זהו טבע האדם, אותו טבע המכונה 'כח הבחירה', שהוא יחליט מעצמו, אף אחד אחר לא יגיד לו...

וכאמור, האדם מוכן למסור את חייו ובלבד שיהיה בן חורין, ועל פי זה מובן מדוע גם כאשר כופים את האדם יש תוקף למה שאומר 'רוצה אני', הואיל ואנו אומרים שודאי יש בו עדיין את כח הבחור, ומסתמא הוא מוכן להעדיף ולהמשיך לסבול רק כדי שלא יקבעו עבורו מה לעשות, ואם בכל זאת הוא נכנע למכות 'רוצה' - על כרחך שרצונו הפנימי בוחר מצד עצמו לעשות את אותו הדבר.

ומעתה אף אצל פרעה הרשע, הבינו רבותינו הראשונים שכח הבחירה של 'אני ואפסי עוד' נותר בו למרות המכות הגדולות שראו עיניו, ומצד כח זה היה די לו להמשיך ולמאן לשלוח את העם אפילו

בפסוקים מבואר שבכל מכות מצרים האחרונות הכביד הקב"ה את לב פרעה שלא ישלח את בני ישראל, ותמהו רבותינו כיצד הדבר יתכן שהקב"ה הסיר מפרעה את כח הבחירה ולא נתן לו את האפשרות לשלח, שהלא אם כן נמצאת לכא' מידת הדין בטלה ומה שייך לתבוע את פרעה.

ויעויין בראשונים שכתבו בענין זה ב' מהלכים (אשר שניהם עמוקים מני ים ואין כאן המקום להרחיב בהם ולבארם); המהלך הראשון הוא שלמרות שמעיקר הדין לא היה כח הבחירה אמור להנטל מפרעה מ"מ עשה זאת הקב"ה כדי לקדש את שמו בעולם, ונמצא שכן היא דרך ההנהגה, והמהלך השני הוא מש"כ ברמב"ם וברמב"ן ובשאר ראשונים שנטילת כח הבחירה מפרעה היתה עונש על מה שבמכות הראשונות עדיין יכל לבחור ובכל זאת לא בחר, והיינו שכיון שהיה בידו לבחור ואפילו הכי מאן - לכן היה ראוי לבטל ממנו את כח הבחירה בתור עונש, הגם שכעת כבר לא יהיה בידי לעשות מאומה.

אך לכאורה יש להבין מהי קושיית הראשונים מעיקרא, דלכא' י"ל בפשטות שנטילת כח הבחירה מפרעה לא היתה באופן גמור אלא רק בצורה חלקית, שהרי מלכתחילה ראה פרעה לנגד עיניו מכות גדולות ונאמנות מאת יד ה', ואלמלי היה הקב"ה מקשה את ליבו לא היה נותר בו כח הבחירה האם לשלח או לא, שהרי כל העם רואים יחדיו כי פי ה' דיבר, ומשום כך הוצרך הקב"ה לעשות כנגד האותות והמופתים מיעוט לכח הבחירה, כדי שבחירתו של פרעה תשאר שווה ולא יטה לכאן יותר מאשר לכאן.

[על דרך משל יש להביא מעשה שמסופר כמדוד' על הגר"ח מייזל, שפעם ניגש אליו אחד משופטי העכו"ם ושאל אותו כיצד מהינים היהודים לשחד את השופטים בדיניהם ולא מתנהגים בישרות כמו להבדיל אצל אומות העולם... השיב לו הגר"ח, הלא אין לך אמת ויושר אצל היהודים מאשר ליתן שוחד לשופט הנכרי, שהרי כאשר ראה השופט לנגד עיניו יהודי וגוי עומדים לדין - ודאי שליבו נוטה מיידיית לטובת הגוי, ומשכך מוכרח היהודי ליתן לו מעות כדי לאזן את ליבו במידה שווה...].

מענין לענין באותו ענין יש להקשות את הקושיא הנודעת בדין 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני', מהי המשמעות של אמירת 'רוצה אני' בשעה שידוע לכל שלא אמר כן כי אם מחמת המכות שהפליאו בו (ואם כי ידועים דברי הרמב"ם בסופ"ב מהל' גירושין שע"י המכות מתגלה הרצון הפנימי, מ"מ נודע להקשות שגם בהל' קנינים מצינו את דין הכפיה, והתם הדרא הקושיא לדוכתה).

ונראה הביאור בכל זה בהקדם עומק הענין של 'כח הבחירה', דהנה יש להבין מהו ומהיכן קיומו של כח זה שקיים באדם, שהרי באדם ישנם ב' כוחות, כח אחד עליון של חלק אלוך ממעל והוא הכח השכלי, וכח תחתון בהמי של התאוות הגשמיות, וכשם שאמרו בגמ' בחגיגה (יב.) בשלושה דברים דומה אדם למלאכי השרת ובשלושה דברים לבהמה, ואם כן יש להתבונן מהיכן נובע כח הבחירה, הרי מצד אחד כח השכל מושך לבחור בטוב ומצד שני כוחות הגוף מושכים לבחור ברע, ואיפה עומד הכח השלישי שמכריע באיזה כח לבחור.

ונראה לומר שלעולם 'כח הבחירה' אינו דוקא כח חיובי אלא גם כח שלילי, דמצד הדין היה אמור להיות שכח השכל שבאדם יגבר על כח הרע שבו ויכיר באמת האמיתית שאין שום מציאות מלבד רצון

שבתוך ליבו היה ידוע לו שיש למולו כוחות אחרים הגדולים ממנו, ואם אחרי כל זה הוצרך הקב"ה עוד להקשות את ליבו - בהכרח שהיה כאן ביטול גמור של כח הבחירה בלי שתשאר לו שום אפשרות לחשוב אחרת.

כאשר ניתן ביד האדם אותו כח מופלא שטבוע בנפשו פנימה, הוא כח הבחירה, יש בידו להטות אותו לכאן ולכאן. מצד אחד הוא יכול להשאיר את כח הבחירה על מהלכו הטבעי בלי לחשוב אחרת ובלי לתת לאף כח אחר לנהל לו את החיים, אך מצד שני הוא יכול לעשות שכח הבחירה עצמו יכוון אותו לטוב - והיינו לרצות בעצמו את מה שבוראו רוצה, וכך לעשות את הטוב מבחירתו האישית.

בסליחות לצום גדליה בפרק העקידה נאמר, שכשראה יצחק כי הוא השה נם להורו המנוסה: "בי חפץ ונכסף לבבי לו אחשוף, האם תמנעני סוף רוחי ונשמתי אליו יאסוף", הוי אומר, שיצחק הבין שגם אם אברהם מצידו ימנע ולא יעקוד אותו מכל מקום הוא יסתלק מהעולם בין כה וכה, כיון שכך גזרה עליו חכמתו יתברך שיקרה, בין אם על ידי אביו ובין באופן אחר, ואם כי אין לדעת עד כמה הדברים מוסמכים הא מיהת מתגלי לן שיצחק הוצרך להבין מצד עצמו שמעשה העקידה הוא טוב בעבורו, הואיל ובלאו הכי ילקח לבית עולמו בדרך זו או אחרת. והא מילתא טעמא בעי.

עוד מצינו אצל יעקב והאמהות הקדושות, שכאשר בא לצאת מבית לבן הקדים וסיפר להם כיצד ה' התגלה אליו בחלום במשך השנים והציל את ממונו וכו', ורק לבסוף אמר להם שה' ציווה עליו ללכת. וגם רחל ולא האריכו ואמרו עד כמה לא טוב להן בבית אביהן, ורק בסופו של דבר אמרו 'ועתה כל אשר אמר אלוקים אליך עשה'.

לכא' יש להבין איככה זה העיז משה לומר שוב ושוב לקב"ה שהוא אינו ראוי להוציא את ישראל ממצרים, הן הקב"ה בכבודו ובעצמו מצוה אותו, ואם כן כיצד יש בידו לחשוב אחרת וממה יש לו לחשוש, ומאידך יש להבין מדוע רק לבסוף כאשר אמר משה 'שלח נא ביד תשלח' אז נתבע ונענש, ולא על כל מה שאמר קודם לכן.

והביאור בדברים, שהנה בפשטות מהות התפילה היא בעת צרה, כאשר נשלח לאדם עונש מאת הקב"ה ובכח התפילה להסיר את הגזירה ולפתוח שערי שמים, וכפי שביאר בזה הנפש החיים בש"ב בתחילת דבריו (והביאור הפשוט בדברים כפי ששמעתי ממרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל, ש'עונש' מהותו ריחוק מהקב"ה שהאדם גרם על עצמו, וכאשר הוא מתפלל אזי התפילה מקשרת אותו בחזרה וממילא סר עונו והעונש בטל מאליה).

אך מאידך מצינו לגבי האבות הקדושים שכל הטעם שנגזרה עליהם עקרות היא מכיון שהקב"ה התאווה לתפילתן, ומב' שגם בלי שום עונש יש מטרה בעצם התפילה להושיע את האדם, ויתירה מזו מצינו בדברי חז"ל בחולין עה"פ 'ואדם אין לעבוד את האדמה' שגם כאשר היתה הבריאה כולה מוכנה ולא היתה יכולה להתקיים מבלי המים לא הוריד הקב"ה גשמים עד שהתפלל על כך אדם הראשון, והדבר צ"ב, שהרי אין שום טעם שלא להביא את הגשם, ואם כן בעבור מה נצרכה לכך תפילה.

ועל זה האריך שם בנפש החיים שהתפילה אינה נצרכת לבוא כנגד גזירה או דבר אחר לתקן ולכפר, **אלא היא הדרך היחידה להוריד את השפע מן העולם העליון**, ושום דבר בבריאה קטן כגדול אינו יכול להתקיים ולבוא אלמלא שתבוא התפילה ותורידו לארץ, כי כך הוא הטבע שטבע הקב"ה בעולמו - שהכלי היחיד להשפיע על העולם הוא דרך התפילה, ואין יכולת לקבל מאומה בלעדיה.

וכבר הבאנו המעשה באחד האדמו"רים מלפנים ששמעוהו חסידיה מתפלל 'אנא יוצרי וקוני, השאר עמדי את המשרתת שלא תלך...' והבינו החסידים מיד שיש כאן ענין עליון מופלא ונשגב, ועלתה בהם כמיהה וכיסופין להשיגו ולהבינו, פנו אל רבם ושאלו האם יוכל לומר להם כדי באר מהו עומק הענין, אך האדמו"ר השיב שאין כאן דבר מה גבוה אלא פשוט כפשוטו, הוא וזוגתו הרבנית כבר זקנים ובאים בימים, והם זקוקים לעזרה, ומשום כך צר לו מאד אם

ולכא' תמוה מה צריכות האמהות הקדושות לכל זה, וכי לא די להן במה שכך ציווה ה' ותו לא מיד?

וחזינו מהכא שיש מעלה יתירה על מה שמקיימים את רצון ה' כי כך אמר הבורא, על ידי כך שהאדם מבין מצד עצמו מדוע קיום רצון ה' הוא הדבר הטוב ביותר בעבורו ועושה את זה מחמת הבחירה האישית שלו, כי בזאת הוא מבין שזהו הדבר הטוב ביותר, וכך הדברים לא נעשים מכפיה אלא מרצון - מתוך רצונו הפנימי של האדם, מכח הבוחר שטבוע בו. מטרת המצוות אינה שהאדם יחשוב כאילו 'דפקו' אותו ובעל כרחו הוא נאלץ חלילה לסבול, **אלא שיגיע להבנה כיצד זה הוא הטוב ביותר בעבורו**.

על ידי שהאדם יחשוב ויתבונן מדוע כדאי לו מטובתו האישית לעשות את רצון הקב"ה, יש בידו לפתח את הרצון הפנימי למעלה למעלה בבחינת 'עשה רצון כרצונו', ולהפוך את הרצון הטבעי שבו לרצון עליון, שכלי ורוחני שגובר על כל התאוות האחרות. וכעין שכתב המגיד משנה בסוף הלכות לולב: 'שיעשה הטוב מצד שהוא טוב' - שהאדם ירצה ויבחר בטוב מצד עצמו, וליבו ימשוך אותו לעשות רצון בוראו.

וכאשר האדם מכוון את רצונו הפנימי לרצון המלך, משמייים מסייעים בידו להמשיך ולרצות ונותנים לו לב טהור להתמלא ברצונות טובים שיקרבו אותו אל הקב"ה. וכדברי רבינו יונה על המשנה באבות של 'שכר מצוה מצוה', שלאחר שהאדם בוחר לעשות מצוה מוליכין אותו בדרך ומשפיעים עליו רוח ממרום להמשיך ולהתקרב, עד שכל כולו חושק ומשתוקק מצד עצמו אימתי יבוא לידו ויקיימנו.

"הן כבר פה אנכי" - צורת תפילה

המשרתת תעזוב פתע פתאום ותותיר אותם בלי משען ומשענה... תמהו החסידים, וכי על ענין פשוט שכזה יש לפנות לקב"ה? והאדמו"ר תמה לעומתם - מי יוכל לעזור לי אם לא הוא?...

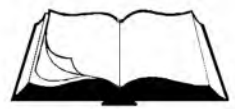
כי אכן כן, אין דבר עלי אדמות שניתן להשיג בלי לפנות ליוצר הכל ולבקש ממנו, בבקשה פשוטה כבן המתחנן אל אביו. אם נתבונן בסדר התפילה וברכות השחר נראה שחז"ל תיקנו לנו לבקש על כל שטחי החיים, והקיפו את כל הדברים שהאדם זקוק להם מקטן ועד גדול, כי אין דבר שאינו זקוק לתפילה. לעיתים עולה תחושה בלב האדם מהו דבר פשוט שכזה למלך מלכי המלכים, אין לבקש אלא דברים גדולים ומשמעותיים שחשובים למהלך החיים. אך האמת היא **שאצל הקב"ה הכל הוא קטן, בעוד שאצל האדם הכל הוא גדול**... לא צריכים דוקא בשעת התפילה, אלא אדרבה, על כל צעד ושעל ולפני כל מעשה קטן לבקש ולהתחנן במילים פשוטות כדבר איש עם רעהו, ואין לך דבר גדול מזה בשביל לקשר את האדם לבוראו וליצור בליבו תלות ואמונה מוחלטת בו. אחרת - אין דרך לקבל ולו את הדברים הבסיסיים ביותר, שהרי הכל תלוי בידו ואין שום דבר שאנו מקבלים דרך עצמנו, ורק אם נפנה אליו ישירות אז הוא יבוא ויתן לנו.

מעתה נראה שזה היה סוד המשא ומתן בין הקב"ה למשה רבינו, לעולם לא כיוון משה חלילה לטעון נגד ולהתחמק מהשליחות, **אלא כל אמירותיו היו רק בצורת תפילה**, 'הן כבר פה אנכי' וכו' ואין בידו את היכולת למלא בצורה כזו את השליחות שאתה נותן לי, וממילא אני מוכרח לבקש ולטעון בכדי שתתן לי את הכח והיכולת לעשות רצוני, ואכן הקב"ה השיבו כל פעם כפי שאלותיו ונתן את מבוקשו בידו, הואיל וגם לאחר שציווהו על השליחות מעיקרא - עדיין לא היתה היכולת ביד משה לצאת ולמלא אותה כל עוד שלא יציג את מבוקשו בפניו ואז יקבל את הכח, כל פעם לפי אותה בקשה.

ואכן רק לבסוף נענש משה, אך ורק על הטענה האחרונה 'שלח נא ביד תשלח' - שאהרן אחי ראוי ממני, כי טענה זו כבר לא היתה בצורת בקשה (באופן יחסי כמובן, שכן גם היא בעיקרה היתה יכולה להתפרש כתפילה שאהרן לא יפגע) אלא כביכול כסירוב כלפי מעלה שאינני ראוי להיות על מקום אהרן, ומשום כך דוקא על זה הענישוהו משמים ולא על כל הטענות הקודמות.

מִי יֵרֵם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 494

ניסן תשפ"ג

שאלות המצוות בימי חודש ניסן, ערב פסח

ביעור יין של שביעית ליל סדר, ימי הפסח, מוריד הטל

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

שאלות המצוות בימי חודש ניסן

ברכת האילנות על עץ שנטעו בשביעית

▲ **שאלה:** האם אפשר לברך ברכת האילנות על עץ שנטעו אותו בשביעית?

תשובה: איתא ברמב"ם (הל' שמיטה ויובל, פרק א' הל' י"ב) הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, ע"י שם. ולכן מסתבר שאי אפשר לברך עליו ברכת האילנות "ליהנות בהם בני אדם", אפילו אם כבר עברו עליו כמה שנים היות שחייב לעקרו לגמרי (הגר"נ קרליץ זצ"ל). ויש להוסיף שאפילו לפי הפוסקים שסוברים שאפשר לברך ברכת האילנות על עצי ערלה (שו"ת "רב פעלים" ח"ג סי' טו ו"דובב מישורים" ח"ג סי' ה', וע"ע הגה"ת רע"א או"ח סי' רכ"ו), היינו משום דאף שעכשיו אסור ליהנות מהם, מ"מ לאחר שנות הערלה מותר להשתמש בהם, משא"כ בזה שיש חיוב לעקורם לגמרי, ולכן גם אחרי שעברו שנות הערלה או שאין בהם איסור ערלה (כגון שהעביר העץ עם העפר שמספיק לגדול בו, שמצד הערלה מותר לאכלו אבל משום איסור שביעית חייב לעקרו), אי אפשר לברך עליהם.

ברכת האילנות על עץ שמור

▲ אם יש אילן עם פירות שביעית שהוא שמור ולא הפקירו, עדיף לכתחילה לא לברך עליו, ולחשוש לשיטות שסוברים ששמור ונעבד אסור באכילה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וע"י "דרך אמונה" פרק ד' סי"ק קפ"ד, ובשעה"צ סי"ק ש"י).

מכירת חמץ של שביעית

▲ **שאלה:** פירות וירקות של שביעית שיש בהם חמץ, האם למכור לגוי בערב פסח או לשרוף?

יסוד השאלה הוא, דהרי אסור למכור פירות שביעית לגוי וכמבואר ברמב"ם (פרק ה' הל' י"ג), וגם לשרוף אסור משום הפסד, ומה עדיף לעשות.

תשובה: מותר למכור לגוי, מכיון שע"י מרווחי שלא ישרוף (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ויש להוסיף דיסוד האיסור למכור לגוי משום שהוא יפסידו, וכמבואר ב"דרך אמונה" (שם סי"ק צ"ט), ובה כיון שבלי זה גם יפסידו עדיף כבר למכור לו, ועוד דבדרך כלל הגוי לא יאכל את החמץ רק חוזר ומוכרו לישראל לאחר הפסח, נמצא שאין כאן הפסד כלל. ויש עצה שיפקיר את החמץ ויוציאו למקום הפקר, נמצא שלא מפסידו וגם לא מוכר לעכו"ם (הגרא"ל שטינמן זצ"ל).

ערב פסח

השתתפות בסעודת סיום

▲ **שאלה:** האם צריך שישמע הבכור דוקא את עצם הסיום, או מספיק בזה שאוכלים מסעודת מצוה לכך?

תשובה: כתב המשנ"ב (סי' ת"ע סוסק"י) והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שיסיים, ומסיים לפניהם את המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושים סעודה. עכ"ל. משמע, שלכתחילה בודאי צריכים לשמוע הסיום.

▲ יש סוברים, דוקא אם השומעים מבינים מה שאומרים, אז נחשבו משתתפים בסיום, אבל אם לא שמעו הסיום, או שהם עמי הארץ ולא מבינים, לא כלום הוא ("בן איש חי" שנה ג' פ' צו אות כ"ה, "סידור פסח כהלכתו" פ' י"ד הערה 14, בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל) ולכן טוב שיסיים מסכת שיש בהם דברי אגדה שאפשר להסביר בשפה ברורה שגם אנשים פשוטים יבינו.

▲ ויש סוברים, שנוהגים להקל אפילו אם הבכורים לא מבינים, אם הם אנשים יראי שמים ששמחים בשמחתם של תלמידי חכמים שסיימו מסכת (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ט סי' מ"ה עפ"י דברי יש"ש).

▲ ויש סוברים שנוהגים להקל אפילו לא שמעו הסיום, רק משתתפים באכילה ("תשובות והנהגות" ח"ב סי' ר"י בשם הסטייפלער זצ"ל).

עוגה מקמח מצה

▲ עוגות של מזונות שנעשו ע"י קמח מצה (לאוכלי שרויה), אסור גם לספרדים לאכול בערב פסח משום איסור אכילת מצה בערב פסח

(משנ"ב סי' תע"א סי"ק י"ט), אבל אם נתן בו רק קצת קמח מצה 'לדבק' שברכתו "שהכל" (כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סעיף ד') אין זה נחשב כחלם עוני ומותר לאכלו בערב פסח.

ולפי"ז מה שמצוי כשעושים סיום בערב פסח לתענית בכורים, שמביאים עוגיות של פסח, צריך מאוד להזהר שלא יהיה בהם קמח מצה. (כיון שאם קובעים עליהם סעודה צריך לברך "המוציא" וברכת המזון ודינם כמו מצה, שו"ת "שבט הלוי" ח"ח סי' קי"ז, והגר"נ קרליץ זצ"ל), ורק עוגיות אלו שמברכים עליהם "שהכל", מותר לאוכלן.

קניידלאך (כופתאות)

▲ מותר לאכול קניידלאך, שעשויים מקמח מצה מבושלת בערב פסח דזה בודאי לא מקרי מצה (משנ"ב סי"ק כ', וע"ע שעה"צ סי' תמ"ד סי"ק א' וצ"ע).

שניצל שיש בו קמח מצה

▲ שניצל מעוף או מדג שנדבק אליו קמח מצה ומטגנים אותו בשמן, מכיון שיש ספק אם טיגון נחשב כבישול או כאפייה, יש להחמיר שלא לאוכלו בערב פסח (ע"י שעה"צ סי"ק כ', שמביא מחלוקת בזה ומציין למשנ"ב סי' קס"ח סי"ק נ"ו, שכתב שם שלא יאכלו רק תוך הסעודה, משמע שסבר שכמו כן יש להחמיר מלאוכלו בערב פסח).

ואע"פ שברכתו "שהכל" (שהקמח טפל לשניצל), מ"מ אין לאכול בערב פסח כיון שקמח המצה ניכר בעין (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

▲ אם טיגן שניצל בשמן עמוק נחשב כבישול ומותר לאוכלו בערב פסח.

ביעור יין של שביעית

ביעור יין של שביעית בערב פסח

▲ זמן ביעור ענבי שביעית וכן יין של שביעית דעת ה"חזון איש" שהוא יום ראשון של פסח של שמינית ("חזון איש" שבמית סי' ט"ו סי"ק ז'), אולם דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דזמן הביעור הוא בערב פסח.

▲ יוצאים ביין של שביעית לדי' כוסות (ירושלמי פ"י ה"א, ומובא בחזו"א סי' ט"ו סי"ק ז') אבל לא ישתמש בו לכוס שני, כיון שנוהגים להטيف מן היין בשעת מנין המכות, ואסור לעשות כן ביין של שביעית, משום שנחשב להפסד, וע"ע להלן.

▲ מותר להשאיר לעצמו שיעור ג' סעודות לכל אחד מבני ביתו, ואין צריך להקנות להם אלא סגי מה שלוקח להם, ולכן מוסדות כגון ישיבות ומלונות מספיק שלוקחים עבור האורחים ("חוט שני" פ"ו סק"ג אות א').

▲ אפילו יש לו הרבה יין של שישית, עדיין יכול להשאיר ג' סעודות מיין של שביעית ("דרך אמונה" פרק ז', צה"ל סי"ק כ"א).

▲ אם יש לו כמה מינים של יין של שביעית, אין רשאי להשאיר מכל מין ומין, דכולם נחשבים כאחד (שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

▲ לכתחילה יש להוציא לשוק ומניחו על הארץ ומפקירם, ויכול לכתחילה להפקירם לפני ג' אוהביו, שבוטח בהם שלא יזכו בהם ("דרך אמונה" שם סי"ק י"ז).

▲ וכשיש בזה טירחא גדולה להוציא החוצה, יכול להפקירו בתוך ביתו לפני ג' ויכוון לא לזכות בו (צה"ל שם בשם החזו"א זצ"ל).

▲ וכל זה כשמפקיר ביום אחרון של פסח, אבל אם מפקיר קודם לכן, אי"צ להוציא, ובלבד שלא יכוון לזכות בהן עד שיעבור זמן הביעור (שם בשם החזו"א זצ"ל).

ליל הסדר

אכילת חצי כזית מצה

▲ **שאלה:** חולה שיכול לאכול רק חצי כזית של מצה, האם יש ענין לאכול כמה שיכול?

תשובה: כמו שמצינו באיסורים אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה, כן לענין מצוה, ודאי קצת מצוה יש באכילת חצי כזית (ספר "בני חיי" סי' ת"פ בשם "המחזיק ברכה", וע"ע "שערי תשובה" סי' תפ"ב).

אכילת מרור בלי חוש טעם

▲ **שאלה:** מי שאיבד את חוש הטעם והריח מחמת נגיף הקורונה,

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח בימות השבוע (א' - ה') :

אחה"צ, בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

ועדיין לא נתרפא, האם יכול לברך על המרור בליל הסדר או שמא הוא כמו בלע מרור שלא יצא, כיון שאין בזה טעם מרור (שו"ע סי' תע"ה סעיף ג')?

תשובה: בלע מרור, כיון שעשה צורת אכילה שמפקיע מלהרגיש את הטעם, לא יצא, אבל בזה שעשה מעשה אכילה כדרכו יכול לברך (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

כל המרבה הרי זה משובח

◀ **שאלה:** כמה יש לספר בליל הסדר כדי לקיים "כל המרבה הרי זה משובח"?

תשובה: בעל ההגדה כבר כתב הכל, ומי שאומר את כל ההגדה כבר קיים בזה "כל המרבה הרי זה משובח" (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

◀ **שאלה:** האם לאחר שגמר ההגדה יכול ללכת לישון או שחייב לספר עד שתחטפנו שינה כמבואר בשו"ע (סי' תפ"א סעיף ב')?

תשובה: בדרך רגילה לאחר שמסיימים את הסדר ואמירת ההגדה כבר עייפים ונחשב שכבר חטפתו שינה, ויכולים ללכת לישון (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ימי הפסח

מצא חמץ המיועד לשריפה

◀ **שאלה:** מצא בפסח נקניק של חמץ בתוך המקפיא שהיה בדעתו לשרוף בערב פסח ושכח, מה עליו לעשות?

תשובה: איתא בשו"ע (סי' תמ"ו סעיף א') המוצא חמץ בפסח, ביו"ט כופה עליו כלי, ובחור"מ שורפו, ע"י שם. אולם אם מכרו את כל החמץ לגוי כנהוג, ומצאו בפסח, היות שאין זה שלו אלא של העכו"ם, לא ישרפנו, רק יכניסו לארון יחד עם שאר דברי החמץ שמכר לעכו"ם (בעל "שבט הלוי" זצ"ל, וכן דעת אאמ"ר זצ"ל שלא תהיה המכירה כהערמה, ולכן יש לקיים את כל הכתוב בשטר המכירה).

וכל זה בסתם חמץ שמונה ברשותו ושכח ממנו, משא"כ בזה שידע שהוא שם, והיה בדעתו לשרוף, והיה בדעתו בפירוש לא למוכרו, יש צד גדול לומר שעל זה לא חלה המכירה (ובכל זאת ספק הוא, דשמא זה נחשב לדברים שבלב, כיון שבשטר כתב כל החמץ שיש לו בכל מקום שהוא הרי מוכרו לגוי, ויל"ע). ולכן יקח את הנקניק ויכוון לא לזכות בו וישרפו או יאבדו.

וי"א שכל פעם שמוצא חמץ ברשותו בפסח יש לשרפו גם אם לא היה דעתו לשרפו בשריפת חמץ, כיון שיש לחשוש שחסר בסמיכות דעת, ומצד גזל עכו"ם יש להסדיר עם הגוי ולהתפשר ע"י הרב המוכר (הגר"ח קרליץ זצ"ל).

כלים שבישלו בהם קטניות

◀ **שאלה:** חתן אשכנזי שנשא אשה ספרדית (והיא נמשכת אחריו ואין לה לאכול קטניות), ובא להתארח אצל חמיו, האם מותר לו לאכול מהאוכל שנתבשל בכלים שבישלו בהם קטניות?

תשובה: פליגי בזה האחרונים, יש סוברים שמותר לאכול אפילו בכלים בני יומם ("כף החיים" בשם כמה אחרונים). ויש מקילים לכתחילה רק בכלים שאינם בני יומם ("זרע אמת").

ולמעשה נקטין לעיקר שבדיעבד אם כבר בישלו מקילים גם בבני יומם (דלא גרע מנפלו בתבשיל דבטלי ברוב וכמבואר ברמ"א סי' תנ"ג ומשנ"ב סי' טו), ולכתחילה אין להקל אלא כשאנו בן יומם (הגר"ש"י איועברג זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל). ועל כן אם יש קטנים שאוכלים קטניות יש לייחד להם כלים מיוחדים (הגר"ח קרליץ זצ"ל).

אכילת תערובת קטניות בפסח

◀ **שאלה:** האם מותר לאכול תבשיל שקטניות מעורבות בו (כגון גבינה שעשו אותה עם קטניות)?

תשובה: איתא ברמ"א (סי' תנ"ג סעיף א') ויש אוסרים (מייני קטניות), והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו לתוך התבשיל.

וכתב המשנ"ב (סי' טו) ומיירי שיש עכ"פ רוב בהיתר דאל"כ לא מקרי תערובת כלל והוי כאוכל תבשיל מקטניות עצמן, עכ"ל.

ולפי' לכאורה גבינה או שאר תבשילים שיש בהם קטניות יהא מותר לאוכלם בפסח מכיון שיש רוב האוכלין. אלא מבואר בפוסקים דהא שהתירו הינו דווקא אם נפלו שם הקטניות בלי כוונה, אבל אם נתנו שם את הקטניות ע"מ ליתן טעם וכדומה, אסור בכל ענין לאכול את התבשיל בפסח ("שדי חמד" מע' חמץ ומצה סי' ו' סי"ב ב', ו"שו"ע הרב" סי' תס"ד ב', ועי' "דובב מישרים" ח"ב סי' ב').

מוריד הטל

מתי מתחילים

◀ מפסיקים להזכיר 'גשם' ביום א' של פסח, ונוהגין בארץ ישראל לומר "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם" ובחול"ל בני אשכנז לא מזכירין טל, וממשיכים מיד "אתה רב להושיע, מכלכל חיים".

טעה ואמר "מוריד הגשם"

◀ אם טעה ואמר "מוריד הגשם", אם נזכר לפני שסיים ברכת "מחיה המתים", חוזר לתחילת הברכה, ואם נזכר לאחר שסיים הברכה, אפילו עדיין לא התחיל ברכת "אתה קדוש" (ובשאר מקומות עדיין יכול להשלים שם כמו בתוד הברכה). בזה מכריע המשנ"ב שיחזור

לתחילת שמו"ע, מכיוון שג' ברכות ראשונות נחשבים כברכה אחת (שו"ע סי' קי"ד סעיף ד', וב"ביאור הלכה" ד"ה ואם). ואם אמר רק "ברוך אתה ד' יאמר "למדני חקיד" ויחזור ל"אתה גבור" (משנ"ב סי' קי"ד). ויש סוברים שאפילו נזכר באמצע הברכה חוזר לראש התפילה ("ביאור הלכה" בשם הגר"א).

חזר בו תוכ"ד

◀ אמר "מוריד הגשם", ותוכ"ד חזר ואמר "מוריד הטל" יש סוברים שיצא, וכעין שמצינו בכל מקום שמהני חזרה תוכ"ד (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ויש סוברים שלא יצא, ועדיין צריך לחזור לראש הברכה, דהוי כאילו הזכיר שניהם (שו"ת "שבט הלוי" ח"ו תשי"ט). ולא דמי לדברי "ביאור הלכה" סי' קי"ז סי"ג בשם "חיי אדם", דשאלה שאני עיי"ש).

מסופק מה אמר

◀ אם מסתפק איזה נוסח אמר "מוריד הטל" או "מוריד הגשם", אם הוא תוך לי יום, חזקה שאמר "מוריד הגשם" וצריך לחזור ולהתפלל. וכן אם נזכר לאחר שעבר אותו זמן תפילה, צריך להתפלל בתפילה הבאה תפילת תשלומין.

ואם הסתפק לאחר שעברו לי יום או לאחר שאמר תשעים פעם "מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל", חזקה עליו שכבר התרגל לנוסח החדש, ואין צריך לחזור.

מסופק אם הורגל

◀ ואם גם לאחר לי יום או לאחר שאמר תשעים פעם עדיין מרגיש שלא התרגל לגמרי, אמרינן בזה ספק ברכות להקל, ולא יחזור, אך אם אפשר לו יתפלל בתורת נדבה ויתנה (שו"ת "רב פעלים" או"ח ח"ב תשי"ז).

אמירת "ותן ברכה" בשבת

◀ מותר גם בשבת להרגיל עצמו ע"י אמירת תשעים פעמים "ותן ברכה", דהרי מלמד עצמו איך להתפלל, ואין בזה איסור הכנה (הגר"ש"י איועברג זצ"ל והגר"ח קרליץ זצ"ל).

לא ידע שהתחילו "מוריד הטל"

◀ **שאלה:** ביום ראשון של פסח לא הרגיש טוב ולא התפלל שחרית, והתפלל פעמיים מנחה ושכח שבבית הכנסת הכריזו "מוריד הטל" והוא אמר בשניהם "מוריד הגשם", מה דינו?

תשובה: בשמו"ע הראשון של מנחה כיון שאמר "מוריד הגשם" במקום "מוריד הטל", וזה סימן קלה צריך לחזור ולהתפלל מנחה, אבל בתפילה השנייה שהיא תשלומין על שחרית, ואז עדיין אמרו "מוריד הגשם", אינו חוזר בזה כיון שזה לא גרע מעיקר השמו"ע של שחרית (משנ"ב סי' ק"ח סי"ק ל"ו). ואפילו בכה"ג שצריך לחזור על תפילה ראשונה, א"צ לחזור על התשלומין (שם סי"ק ט').

ימים שאחר הפסח

מכר חמץ של אביו שלא מדעתו

◀ **שאלה:** בעל תשובה שאביו עדיין אוכל חמץ בפסח ר"ל, מכר את חמץ אביו על ידי רב בית הכנסת שלפחות מה שלא אוכל לא יעבור בינתיים על "בל יראה ובל ימצא". האם הוא יכול לאכול מחמץ של אביו לאחר פסח?

תשובה: מסתבר שמכיון שמכר לגוי (אפילו שאביו עדיין אוכל, מ"מ מה שלא אכל ואין עומד לאכול ממנו למשך ימי הפסח) חלה עליו המכירה מדין זכין לאדם שלא בפניו, וזוהי זכות שאביו לא יעבור עליו ב"בל יראה", והבן יכול לאכול מחמץ של אביו לאחר הפסח (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ואף ששיטת הקצה"ח (סי' רמ"ג) שזכין "לאדם" ולא זכין "מאדם", כבר הורה לי בזה הגר"ש אלישיב זצ"ל, שלהלכה קי"ל שזכין "מאדם" שלא בפניו, וכדמשמע בגמרא (פסחים י"ג). לגבי שומר, עיי' שם.

תספורת כשחל ר"ח אייר בשבת

◀ גם לאלו שנוהגים מנהגי אבילות לפני ר"ח אייר, מ"מ השנה (תשפ"ג) שחל ר"ח בשבת, כיון שיש שמחת שבת ור"ח, יש להתיר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת (משנ"ב סי' תצ"ג סי' ה'), אולם אלו שכל השנה נוהגים כר"ח החסיד לא להסתפר בר"ח, גם בזה אסור להם (הגר"ש"י אלישיב זצ"ל ובעל "שבט הלוי" זצ"ל, ומה שלא הזכירו המשנ"ב כאן משום שסמך על מה שמביאו כבר בהלכות שבת סי' ר"ט סי"ק ז'), אבל יכולים להסתפר ביום חמישי ערב ר"ח אייר ("כנסת הגדולה" סי' תצ"ג).

חידה

◀ על מה מברכים לפעמים ברכה אחת, לפעמים 2 ברכות, לפעמים 3 ברכות, לפעמים 4 ברכות, לפעמים 5 ברכות, לפעמים 6 ברכות, לפעמים 7 ברכות, לפעמים 11 ברכות, ויתכן גם 12 ברכות?

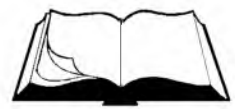
תשובה לחידה מגיליון 493

◀ **חידה:** מתי מברכים על חצי מצוה?

תשובה: בספירת העומר, "א שספירת כל הימים היא מצוה אחת, ואעפ"כ מברכים כל לילה.

מִי יֵרֵם הָיִים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 495

מבנהגי ליל הסדר

ניסן תשפ"ג

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

קדש

▲ מוזגים כוס של יין לפני כל אחד ואחד. אם אפשר לא ימוזג את הכוס בעצמו, אלא אחר ימוזג לו כדרך חירות (רמ"א סי' תע"ג א').

▲ מברכים ברכה ראשונה על כל אחת מהכוסות (רמ"א סי' תע"ד), לכן יש שמכוונים בכוס הראשונה שלא לפטור את הכוס השניה, ובשלישית שלא לפטור את הכוס הרביעית (פמ"ג מ"ז סי' תע"ד), ומנהג בני ספרד לברך ברכת "הגפן" רק על הכוס הראשונה וכוס שלישית, ולכן יש לכוון בראשונה לפטור את השניה, ובשלישית לפטור את הרביעית.

▲ נכון שקודם שיברך על הכוס הראשונה יהיה בדעתו לחזור ולשתות בין הכוסות הראשונות כדי שיוכל לשתות עוד אם שתה לבסוף בלא הסיבה (משנ"ב סי' תע"ב ס"ק כ"א).

▲ יש נוהגים שכולם אומרים קידוש ביחד מילה במילה (אנשים, נשים וטף), היות שכוס קידוש היא הכוס הראשונה של ארבע כוסות. וצריך לשתות מאותה הכוס שקידש עליו ("דרכי יוסף צבי", וכן נהגו באשכנז).

ויש נוהגין שבעה"ב מוציא את כולם בקידוש כמו בכל ליל שבת ויו"ט, ואע"פ שיש דין שכל אחד צריך לשתות מכוס של קידוש לענין ארבע כוסות, צ"ל דכולם יוצאים ממנו מדין שומע כעונה, ונחשב שהם אומרים קידוש על הכוס שיש לפניהם, ולכן לכתחילה כל אחד יחזיק את הכוס בידו בשעה שהוא שומע את הקידוש (הגרש"י אויערבך זצ"ל).

ואלו שמשאירים את הכוס על השולחן י"ל סו"ס אפשר שחל עליו שם של קידוש בזה שמונח לפניו על השולחן, ושתהו מיד לאחר קידוש ("חוט שני" שבת ח"ב עמ' שיי"ט).

ברכת "שהחינו"

▲ כתב ב"אבודרהם" שיש לכוון בשעת ברכת "שהחינו" על שאר מצוות הלילה, שהם מצות סיפור יציאת מצרים, מצה וכו'. ומובא בשם הגרש"י אויערבך זצ"ל שהיה מכריז לפני הסדר שיכוונו בברכת "שהחינו" לשאר מצוות הלילה.

מ"ש ממגילה ששם כתוב:

יש להעיר למה המג"א כתב כן בה"ל מגילה (מובא במשנ"ב סי' תרצ"ב ס"ק א') שצריך לכוון על שאר מצוות היום, משלוח מנות, סעודת פורים וכו', ולמה כאן בה"ל פסח לא כתב כן לכוון (ומשמע בפשטות שאין צריך לכוון).

א. יש שמתרצים שלגבי מגילה, כיון דשאר מצוות היום אינם באותו מעמד, לכן צריך לכוון עליהן, משא"כ בליל הסדר שעושים את שאר מצוות היום באותו המעמד, באותו מהלך של ליל הסדר, וממילא זה נחשב שמכוון על שאר המצוות.

ב. שמעתי בשם הגר"י מיכל פיינשטיין זצ"ל, שלגבי פסח ברכת "שהחינו" הולכת על קדושת היום וממילא כל המצוות נכללות בה, ולא צריך לכוון, משא"כ לגבי מגילה, זה קאי רק על מעשה קריאת המגילה ולא על שאר המצוות, ולכן צריך בפירוש לכוון עליהן, עכ"ל.

נשים בברכת "שהחינו"

▲ נשים שכבר ברכו "שהחינו" על הדלקת הנרות לא יברכו פעם שניה בשעת הקידוש, ואלו שהדליקו לפני הלילה כמו בכל ערב שבת, או בשנה שחל ליל הסדר בשבת שלכו"ע חייבים להדליק את הנרות מבעוד יום, ועדיין לא הגיע זמן של מצוות הפסח (סיפור יציאת מצרים, מצה, מרור וכו') שצריכים דוקא בצאת הכוכבים) יכולות לענות "אמן" על ברכת "שהחינו" כדי לצאת ידי מצוות הלילה (הגר"י אלשיך זצ"ל, שו"ת "שבת הלוי" ח"ג עמ' פ"ט, ועי' "אגרות משה" או"ח ח"ד סי' ק"א).

שתייה בהסיבה

▲ ד' כוסות צריך לשתות בהסיבה, ואם שתה את הכוסות בלא הסיבה, בכוס השניה יחזור וישתה, אבל בכוס הראשונה, השלישית והרביעית לא יחזור וישתה, משום חשש מוסף על הכוסות (משנ"ב סי' תע"ב ס"ק כ"א, ועדיין י"ל"ע כל אחד לפי המציאות אצלו, אם לא רגיל כלל לשתות יין בסעודת ליל הסדר כיון שהוא מלא מהב' כוסות, אי"כ היו כמו שאין דעתו לשתות בתוך הסעודה, וכמשי"כ בשע"ש, שם ס"ק ל"א, וא"כ גם בכוס שניה יש כאן מוסף על הכוסות). וראוי לכוון שאם ירצה יוכל לשתות עוד (משנ"ב שם).

▲ גם אלו שמקדשים בעמידה יש להקפיד לשתות בישיבה ובהסיבה.

כמה לשתות

▲ כל השנה מספיק לשתות לכתחילה רוב רביעית, אבל בד' כוסות לכתחילה ישתה רביעית שלמה (והטעם משום חירות, שכן חורין שותה הכל ולא משאיר כלום), ובדיעבד רוב רביעית (שו"ע סי' תע"ב סעיף ט', ומשנ"ב סי' ק"ל), ועי' לקמן שבכוס רביעית יש לשתות רביעית שלמה כדי לברך ברכה אחרונה וכמבואר ברמ"א (סי' תע"ד). ויש סוברים שלכתחילה יש לשתות רוב הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות (שו"ע שם).

תוד כמה זמן לשתות

▲ לכתחילה יש להיזהר לשתות הכוס תוך כדי שתיית רביעית (שהוא כשש שניות), ואם שתה תוך שיעור כדי אכילת פרס, בכוס השניה יחזור וישתה עוד פעם, ובכוס הראשונה, השלישית והרביעית בדיעבד יצא (משנ"ב סי' תע"ב ס"ק ל"ד), ואם שתה תוך יותר משיעור כדי אכילת פרס בדיעבד לא יצא.

קידוש במקום סעודה

▲ יש להעיר, הרי אין קידוש אלא במקום סעודה, וא"כ הרי אוכלים את הסעודה רק לאחר זמן רב, לאחר שגמר "מגיד", וצ"ל כיון שסו"ס לא מסיח דעתו ועדיין נשאר במקומו, נחשב למקום סעודה. ה"חזון איש" שתה רביעית שלמה בכוס ראשונה כדי שיהיה נחשב למקום סעודה, דשמא יצטרך לצאת באמצע, ולא הוי במקום סעודה לכן שתה רביעית, ולרווחא דמילתא, להרוויח השיטות שגם בשתיית כוס שלמה של קידוש נחשב למקום סעודה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ברכה אחרונה

▲ לכל השיטות אין מברכים ברכה אחרונה ("על הגפן") אלא לאחר כוס רביעית (שו"ע סי' תע"ג סעיף ב').

טעימה לאחר קידוש

▲ יש בכורים שצמים בערב פסח (כמבואר בשו"ע סי' ת"ע), ולא משתתפים בסעודת מצוה של סיום וכדומה, וקשה להם לאחר שתיית כוס ראשונה להמשיך באמירת הגדה אליבא ריקנא עם כוס יין, ולכן אם מכוון בשעת קידוש לשתות עוד שאז אין צריך עוד ברכה יכול לשתות או לטעום לאחר הקידוש (שו"ע סי' תע"ג סעיף ג' ומשנ"ב סי' ק"ג, הגר"י קרליץ זצ"ל). וכל זה כאשר עדיין לא התחיל באמירת ההגדה וגם לא מזוג עדיין כוס שניה, משום דממתי שמתחיל "מגיד" או שמוזג כוס שניה, אסור לשתות ולאכול כלל עד כוס שניה, וכמבואר בשו"ע (סי' תע"ג סעיפים א' ו' ב"ביאור הלכה" ד"ה רשות).

ד' כוסות

▲ צריך לשתות ד' כוסות על הסדר, ואם שתאן בזה אחר זה, שלא כסדר, לא יצא (שו"ע סי' תע"ב). ולפיכך צריך להזהיר את הנשים, שגם הן חייבות בשתיית ד' כוסות, שלא יצאו מיד אחר הקידוש, ויחזרו רק לשתיית כוס שניה, כי באופן כזה אינן יוצאות ידי חובתן אפילו בדיעבד לשיטת פו"ח, אלא צריכות לומר סדר ההגדה שבין כוס לכוס ("ביאור הלכה" שם ד"ה שלא).

לאחר קידוש נמצא חור בגביע

▲ שאלה: לאחר קידוש ליל הסדר באמצע "מגיד" הרגיש שיש חור בגביע (ועי' שע"ש סי' קפ"ג שאם יש חור בשיעור כונס משקה פסול לקידוש וברכת המזון), האם צריך לחזור ולקדש?

תשובה: במקומות שיש מנהג שכל אחד עושה קידוש בעצמו על כוס שלו נמצא שלא יצא וצריך לחזור ולברך ברכת קידוש, אבל במקומות שבעה"ב מוציא את כולם בקידוש, אע"פ שכולם החזיקו כוס בשעת שמיעת קידוש, וכיוונו לצאת מדין שומע כעונה, וכאילו מקדשים על הכוס שלהם, אם התברר שהכוס פסולה בודאי דעתם לצאת בקידוש של בעל הסדר, ולכן יחזור וישתה כוס רק עם ברכת "הגפן" בלי ברכת הקידוש (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ויש להוסיף שאם החור הוא קצת למעלה, ומתחתיו יש רביעית, עדיין יש עליו שם כלי ויצא יד"ח קידוש.

והנה כתב המשנ"ב (סי' רע"א ס"ק ע"ח) אם עשה קידוש על יין ונמצא שהוא חומץ אם היה יין מונח לפניו על השולחן או על הספסל שדעתו לשתותו יצא ידי קידוש בזה, דהוה כאילו מקדש על כל היין שיש לפניו לשתות, ע"י שם. ולפ"ז בנד"ד אם היה דעתו לשתות עוד כוס יין לפני

שמתחיל 'מגיד' בודאי חל עליו הקידוש, אבל אם אין דעתו עליו, אדרבה, הרי אסור לשתות ממנו דהוה כמוסיף על הכוסות, וכמשי"כ **המשני** (ס' תע"ב ס"ק כ"א), ולא נחשב שקידש עליו, וצריך לחזור ולקדש, אא"כ שמע מבע"ב, וכנ"ל.

ורחץ

◀ נוטלים ידים ולא מברכים, ואם שכח וברך "על נטילת ידים" מ"מ יחזור ויברך שנית על הנטילה למצה (**"כף החיים"** ס' תע"ג ס"ק ק"ל), ובאופן זה יש לאכול כזית מהכרפס (ע"י שו"ת **"רבבות אפרים"** ס' ש"א).

◀ יש להזהר בכל דיני נטילת ידים כמו לפת (**"כף החיים"** ס' תע"ג ס"ק ק"ו).

◀ לכתחילה לא יפסיק בשיחה בין הנטילה לברכת "בורא פרי האדמה" משום שהנטילה צריכה להיות סמוכה לברכה (**"הגדה של פסח"** חזו"א, **"הליכות שלמה"** פרק ט' הערה 183).

מי נוטל ידיו

◀ אלו שנוהגים כל השנה ליטול ידיהם לפירות שטיבולם במשקה צריכים גם עכשיו ליטול ידיהם, כיון שהכרפס טבול במי מלח, ואלו שנוהגים כל השנה לא ליטול ידיהם לפירות שטיבולם במשקה, כאן צריך בעה"ב ליטול ידיו כדי שישאלו התינוקות (ע"י **משנ"ב** ס' תע"ג ס"ק נ"א, ו"ביאור הלכה" ד"ה פחות).

◀ אע"פ שאוכל רק בידו האחת, בכל זאת יטול שתי ידיו (**משנ"ב** ס' קנ"ח ס"ק ד', וכמו כן מי שאוכל את הכרפס במזלג, חייב ליטול ידיו (ע"י **משנ"ב** שם ס"ק כ"ו, וב"באר היטב" שם ס"ק י"ב)).

כרפס

◀ יש נוהגים לקחת פיטר זילין (פטרזיליה) לכרפס (**"מגן אברהם"** ס' ק"ב). וב"מחצית השקל" (שם) כתב ששמע מגברא רבא בשם ספרי הרמאות שכרפס הוא צעללער (סלרי). וכ"כ בשו"ת **חתם סופר** (או"ח סוף ס' קל"ב) בשם רבו הגאון **רבי נתן אדלר** זצ"ל. וע"י **בקיצי'ש"ע** (ס' קי"ח ס"ב) שכתב שמצוה מן המובחר היא לקחת צנון.

◀ והנה, ה"הכמות שלמה" (ס' תע"ג סעיף ה') כתב שאפשר לצאת ידי מצות מרור באכילת צנון, וא"כ לפי"ז אין להשתמש בו לכרפס, שהרי לכתחילה אין להשתמש לכרפס בדבר שיוצאין בו למצות מרור כמשי"כ **המשני** (ס"ק ז'). אולם בשו"ת **"האלף לך שלמה"** (ס' ש"פ) כתב שצנון של עכשיו אינו בכלל מרור, ע"י"ש, וא"כ שפיר אפשר להשתמש בו לכרפס.

◀ ומ"מ יש להעיר, לאלו האוכלים צנון למצות כרפס, שלא יאכלוהו כשהוא שלם, כי יש לו דין "בריה", ויש בזה ספק ברכה אחרונה (**"ויגד משה"** ס' י"ז אות כ'). והרי מבואר בשו"ע שלכתחילה יאכל פחות מכשיעור שלא יהא לו חיוב ברכה אחרונה (**משנ"ב** ס"ק נ"ב). טוב שלא יקח לאכילת הכרפס ממין הירק שהוא מחמשת מיני מרור (**משנ"ב** ס' תע"ג ס"ק כ').

מי מלח

◀ מטבילין את הכרפס בחומץ או במי מלח (שו"ע שם סעיף ו' ומשנ"ב ס"ק נ"ד), ומשמע מלשון **השו"ע** שהטיבול יהא קודם הברכה (**פמ"ג** א"א ס"ק י"ט, וכ"כ **"כף החיים"** ס"ק קי"א).
אם שכח להכין מי מלח מערב יו"ט יכול להכינו ביו"ט, ואם חל ליל הסדר בשבת, יש לעשות רק מעט, ולא יתן בו יותר משלש מלח נגד שני שלישי מים (**משנ"ב** ס' תע"ג ס"ק כ"א, שו"ע שם שכי"א ב').

לכוון לפטור את המרור

◀ בשעה שמברך על הכרפס יכוון לפטור את המרור (כיון שיש בו ספק לענין ברכה ראשונה, שמא המרור נפטר ע"י ברכת "המוציא", ויאכל פחות מכזית כדי שלא יתחייב לברך עליו ברכת "בורא נפשות" (שו"ע **משנ"ב** ס"ק נ"ג) וכן לכתחילה יזהר לא לאכול ירק שלם שהוא בריה (**"מקראי קודש"** פסח ח"ב ס' מ'), וגם אם אכל כזית לא יברך עליו "בורא נפשות" (שו"ע ס' תע"ג ו' **משנ"ב** ס"ק נ"ו). וכמו כן אם ב"שולחן ערוך" אוכל קינוח בסוף הסעודה של פרי שהוא "ברכת האדמה", י"א שכבר נפטר בברכת האדמה על הכרפס, כיון שהוא באותה הסעודה.

הסיבה

◀ אכילת כרפס אינה צריכה הסיבה (**"ברכי יוסף"** אות י"ד, וכן משמע מסתימת לשון **המשנ"ב**), ויש סוברים שצריך הסיבה (**"אבודרהם"** סדר הגדה של פסח, **קישו"ע** ס' קי"ט ג', וכן נהגו **הגר"ח והגרי"ז** זצ"ל, הגדה של פסח **"מבית הלוי"**).

◀ לאחר שאכלו מהכרפס רשאי לסלקו מעל השולחן מה שנשתייר ממנו, וכן את מי המלח (**מג"א** ס' תע"ג ס"ק ה'), ויש סוברים שצריך להשאיר את הקערה כצורתה עד לאחר אכילת מצה ומרור (**"יבן איש חי"** שנה א' פ' צ"ו אות ל"ב).

שיעור עיכול אחרי כרפס

◀ מובא בהנהגות **הגרש"ז אייזנבאך** זצ"ל (קובץ **"קול התורה"** ניסן תשנ"ו), שהיה אוכל קצת כרפס בשעת "והיא שעמדה" כדי שלא יעבור זמן עיכול. והעירו שהרי בין כך אוכלים פחות מכזית, א"כ לא שייך בזה שיעור עיכול, דבלאו הכי אין חיוב ברכה אחרונה, ולענין ברכה

ראשונה אינו תלוי בשיעור עיכול. וי"ל שחשש לשיטת **המג"א** (מובא **במשנ"ב** ס' קפ"ד ס"ק י"ז) שגם ברכה ראשונה נפסק לאחר שיעור עיכול, או י"ל שחשש להשיטות שגם במעט אולי יש שיעור כזית. ודוק. וב"מעדני שלמה" מובא שע"י אכילת הכרפס לא עבר עיכול כדוס ראשונה.

טעה וברך על נטילת ידים

◀ טעה וברך "על נטילת ידים" בשעת אכילת כרפס, יש להשתדל לאכול כזית כרפס ובה מוציא עצמו מספק ברכה לבטלה, כיון דשיטת **הגר"א** עפ"י **הרמב"ם** (וכן נוהגים התימנים עד היום הזה), שמברכים בטיבול במשקה כשיעור כזית.

יחץ

◀ יקח את המצה האמצעית ויבצענה לשתים (שו"ע ס' תע"ג סעיף ו'), דרכו של עני בפרוסה (**משנ"ב** שם).

את החלק הגדול יצניעו לאפיקומן ואת החלק הקטן ישאיר בין שתי השלמות (שו"ע שם), ועושים כן זכר ל"משארות צרורות בשמלות" ויש שנותנים אותה על כתפיהם זכר ליציאת מצרים (**משנ"ב** ס"ק נ"ט), ויש נוהגים להסתובב כך מסביב השולחן ואומרים "ככה עשו אבותינו כשיצאו ממצרים".

◀ אין לבצוע את המצות בסכין אלא בידו, שכך היא דרכו של עני (**פמ"ג**).

גניבת אפיקומן - מנהג ישראל

◀ יש נוהגים לתת לתינוקות לחטוף את האפיקומן כדי שלא יישנו, וישאלו את השאלות על השינויים בסדר (**"חק יעקב"** ס' תע"ב ב').

◀ בליל הסדר שאל הנכד את סבו **הגר"ר עקיבא סופר** זצ"ל, מה הענין שגובנין אפיקומן - ולא ענהו - בסוף הסדר אמר **הגר"ע** שיש לו ביאור. שאל הנכד האם זה התחדש עכשיו או שזה מופעם. וענה שזה מופעם. שאל הנכד א"כ מדוע לא ענה מיד, וענה **הגר"ע סופר** זצ"ל דבר ראשון צריכים לדעת שמנהג ישראל דין הוא, וכך צריך לעשות, ורק אחר עששו יש להוסיף טעם.

וטעם הדבר הוא שהיה נס בשעת יציאת מצרים "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", ולכן עשו זכר לנס הזה שגובנים את האפיקומן והמסובים לא מגלים לבעה"ב מי גנבו.

(**הגר"ר מיכל יהודה ליפקוביץ** זצ"ל סיפר שכך אמר לו בעל "שבט הלוי" זצ"ל כשהלך אצלו למכור את החמץ בניסן תשס"ח).

י"א שזה מרומז בגמרא (**פסחים** ק"ט). ר' אליעזר אומר חוטפין מצות בליל פסחים בשביל תינוקות שישאלו, ע"י שם, והיינו שזה גורם להם שלא יישנו. (**הרבניית אהובה ברמן** ע"ה, בתו של בעל ה"קהילות יעקב" זצ"ל, גנבה את האפיקומן של ה"חזון איש" זצ"ל, **החזו"א** שאל אותה מה היא רוצה, וענתה שרוצה ממנו ברכה! זהו פרס של רוחניות שהוא עשירות אמיתית).

מגיד

◀ מגלין את המצות ואומרים "הא לחמא עניא" בקול רם (**משנ"ב** ס"ק ס"א).

◀ בהרבה סדרים שאל ה"סטייפלער" זצ"ל מה ביאור "ייתי ויפסח", הלא אין לנו קרבן פסח, ונשאר בקושיא (**"ארחות רבינו"** ח"ב עמ' ס"ד, וע"י ספר **"כלבו"** סדר ההגדה ס' נ"א שמפרש ב' פירושים, האחד שאנחנו אומרים מה שאמרו בזמן בית המקדש, והשני שהכוונה "ויפסח", היינו צרכי חג הפסח).

שתיית סוג יין אחר בכוס שניה או שלישית

◀ **שאלה:** האם אפשר לקחת סוג יין אחר לכוס שניה או לכוס שלישית, ולברך עליו גם ברכת "הטוב והמטיב"?

תשובה: איתא בשו"ע (ס' קע"ה סעיף א') שאם לוקח יין אחר משובח יותר מהראשון יש לברך עליו ברכת "הטוב והמטיב", והיינו כששותה יין ביחד עם עוד בני אדם (שו"ע שם סעיף ד'), וע"י **משנ"ב** (ס"ק ב') בשם **המג"א**, שיון לאחר המזון לא מברך עליו "הטוב והמטיב", שכבר אמר "הטוב והמטיב" בברכת המזון, ולפי"ז בכוס שלישית בודאי לא מברך "הטוב והמטיב" כיון שהוא לאחר ברכת המזון, שכבר בירך "הטוב והמטיב".

ובכוס שניה יכול ליקח מין אחר ואין בזה חשש נראה כמוסיף על הכוסות כיון שבאמת היא כוס נוספת, ולענין הברכה, לפי מנהג בני אשכנז שמברכים "הגפן" על כוס שניה, יברך עתה ב' ברכות גם "הטוב והמטיב", אבל לפי בני ספרד שלא מברכים "הגפן" על כוס שניה יברך עתה רק ברכת אחת "הטוב והמטיב" (**שע"צ** סק"ג).

כשישתה עוד יין בתוך הסעודה לכתחילה לא ישתה באלו מין יין אחר, מכיון שמברך ברכת "הטוב והמטיב" על הכוס נראה כמוסיף על הכוסות (**משנ"ב** שם ובשע"צ סק"ג).

ויש להוסיף שהא דמברכים "הטוב והמטיב" על סוג יין אחר, זהו דוקא אם בפעם ראשונה שתו ב' אנשים מסוג יין הראשון וכל אחד שתה ממנו רביעית, וגם לפחות ב' אנשים שותים מסוג יין השני, וכל אחד שותה רביעית ממנו (**הגר"ש אלישיב** זצ"ל).

כוס שניה עם יין של שביעית

◀ בליל הסדר מותר להוציא מעט יין של שביעית כשמוע לעשר המכות (ע"י שו"ע או"ח ס' תע"ג), אבל אלו שמקפידים לא לשתותו אח"כ הרי מוציאו להפסד, ואסור (**"חוט שני"** שם).

שואלין ודורשי

פנינים משיחותיו ותשובותיו של מורינו הגאון הגדול רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א
ראש בית הוראה הכללי ירושלים, רב דק"ק אבי עזרי מרכז פתח תקוה

הלכה למעשה

תשובות מורינו ראש בית ההוראה
במשנת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

דיני יום טוב שני

לוי דירה משלו בארץ ישראל.
ועל מה שכתב במנחת שלמה (א יט.) שהקובע הוא מקום מגוריו בחגים, חלק רבינו, שהרי אינו מביא ראיה לדבריו, אלא רק הורה כן מסברא. וכן דעת האור לציון (ג כג ט ע"פ רס"ה) שאף כשרגיל לבא בכל הרגלים לא י"י לו לנהוג שני ימים טובים אף אם יש לו דירה בא"י, וכדין כל בני חו"ל המבקרים בא"י.

תשובה כיון שכבר החליט להשתקע ואף יתחתן בארץ, נחשב כבן ארץ ישראל, ונסיעתו לחו"ל לא עוקרת אותו. ואינו צריך לשמור יו"ט שני.

בן ישיבה המסופק

שאלה מהו חיוב יו"ט שני של בן ישיבה מחו"ל המסופק אם יתחתן בארץ או ישוב לגור בחו"ל.

תשובה כל שלא היתה לו החלטה ברורה, לא 'נעקר' מהיותו 'בן חו"ל' והייב לשמור יו"ט על כל דיניו.

גמר בדעתו להתחתן ולגור בארץ

שאלה בן ישיבה מחו"ל הלומד בארץ ורוצה להינשא רק למי שתיאות להשתקע עמו בארץ ישראל. האם צריך לשמור יו"ט שני.

תשובה למרות שרצונו להינשא רק למי שתסכים לגור בארץ, אך לא יצא מכלל ספק שאם יציעו לו הצעה מעולה של בת שלא תסכים לגור בארץ יילך אחריה. אשר על כן הורה רבינו לנהוג יו"ט שני להומרא ואיסור עשיית מלאכה, אך יתפלל של חול ולא יקדש.

אמנם אם אכן דעתו איתנה להינשא אך ורק למי שתגור עמו בארץ, נחשב כבן ארץ ישראל וישמור רק יו"ט אחד.

בת חו"ל הנשואה לבן ארץ ישראל

שאלה מה דינם של בן ארץ ישראל שנשוא בת חו"ל שהחליטו להשתקע בארץ, ובחג עוד נמצאים בחו"ל.

תשובה הבעל לא נעקר מהיותו בן ארץ ישראל. וכל עוד שהיא לא עלתה, לא נעקרה מהיותה בת חו"ל, ולכן הוא לא ישמור למרות שהיא תשמור יו"ט שני.

ישראל, ואיסור מלאכה לבני א"י הבאים לחו"ל. כמו כן יש להזכיר הוראתו הנחרצת: רק המקום בו האדם מתגורר ברוב ימות השנה, הוא הקובע אם להיחשב כבן ארץ ישראל ולשמור יו"ט אחד, או כבן חוץ לארץ ולשמור יו"ט שני. וכשרוב ימות השנה גר בחו"ל חייב לשמור יו"ט שני, ולא מועיל מאומה מה שבכל הרגלים הוא שוהה בארץ ישראל, ואף כשיש

בפתח הלכות יום טוב שני, שומה עלינו להביא חרדתו של מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל לחיזוק הלכות אלו, כאשר התבטא פעמים רבות ואמר בצער: ישנם ג' דברים שבני אדם מגבבים בהם קולות. א. חיוב קריעה לרואה את מקום המקדש. ב. אמירה לעכו"ם בשבת. ג. חיוב שמירת יום טוב שני של בני חו"ל הבאים לארץ

השתתפות בן א"י בסדר שני בחו"ל

שאלה בני ארץ ישראל המתארחים ביו"ט שני של גלויות בחו"ל, שצריכים לא לחלל בפרהסיא את קדושת החג, האם צריכים להשתתף בסדר הנערך שם.

תשובה אינם צריכים להשתתף בסדר שני, משום שהיעדרם הנוכח בסדר לא נחשב כפרהסיא, כיון שאי עשיה בשב ואל תעשה אינו נחשב כעשייה בפרהסיא, ורק עשיית מעשה הנוגד לשמירת קדושת היום נחשב כחילול החג בפרהסיא. וכן הורה רבינו לגבי אבלות בפרהסיא בשבת (ציוו

הלכה - אבלות שבת).

וכן כתב ביו"ט שני כהלכתו (גהערה פד) בשם הגר"צ אבא שאול "מנהג הספרדים שבן א"י השוהה בחו"ל ביו"ט שני של פסח, אינו משתתף כלל בסדר שני עם בני חו"ל ולא חיישין לזילותא דיו"ט שני בזה ודלא כח"א ושו"ת אגרות משה".

מגנין לבני א"י השוהים בחו"ל

שאלה תושבי א"י השוהים בחו"ל ביו"ט שני. האם רשאים לערוך תפילת יום חול במגנין, או יתפללו בלחש תפילת י"ח עם הציבור המתפללים תפילת יו"ט.

תשובה אין לארגן מגנין לתפילת יום חול, כיון שמגנין נחשב פרהסיא והוא בכלל 'לא תתגודדו'. אמנם אין האיסור חמור כ"כ עד כדי איסור הצטרפות למגנין שהתארגן בידי ישראלים אחרים. ובמקום המסופק אם דינו כמודבר ארץ העמים (כעין מקום מרחק שלא ידועה בו קהילה יהודית), יכולים לערוך מגנין של חול.

קנה דירה בארץ ובדעתו לצאת לשליחות בחו"ל

שאלה בן חו"ל קנה דירה בירושלים

אמור להינשא בחו"ל ולשוב לארץ

שאלה חתן בן חו"ל שסיכם עם כלתו להשתקע ולגור בארץ, והגיע לארץ לחג. אמנם לאחר החג יטוס לחודש כדי להתחתן בחו"ל וישוב לגור בארץ. האם עליו לשמור יו"ט שני.

תשובה כיון שעדיין לא נעקר, אינו נחשב כבן ארץ ישראל ועליו לשמור יו"ט שני, שהרי החלטתו לעקור מחו"ל לארץ רק לאחר ההתונה.

וכן הורה באגרות משה (א"ח ד, קח) "ובפרט שאתה חושב לבא בעוד זמן קצר לחו"ל עד אחר ההתונה שלך ואין האדם שייך לידע העתידות, שלכן פשוט וברור שצריך אתה לחזק חג השבועות ב' ימים עד שתבוא ממש אחר ההתונה עם אשתך לארץ ישראל".

נוסע לחג לבית הוריו

שאלה חתן בן חו"ל שתחליט להשתקע עם כלתו בארץ ואף אמור להינשא בארץ. אמנם נוסע לחג לבית הוריו לחו"ל. האם חייב לשמור יו"ט שני.

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה 0722-133-466

Beithorah.co.il

ניתן למכור חמץ אצל הרב שליט"א

בירושלים ובפ"ת בשעות הקבועות

לפרטים - שלווח 4

לתרומה להגנה בגליון ולקמחא דפסחא באמצעות

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל:

Beithorah@gmail.com

דיני ברכת האילנות

שאלה "אילנות", אלא "אילן" יחיד בב' מקומות. אולם כשהם באותו מקום רק שאינם יחד בסמוך ממש, נחשב ב' אילנות.

נשים

שאלה האם נהגו נשים לברך ברכת האילנות.

תשובה נהגו לברך, ואין ברכת האילנות נחשבת כמצוות עשה שהזמן גרמא כמבואר בטורי אבן (פנייה ב, ב) שמצווה שאין מקיימים אותה בזמן מסוים מחמת היעדר האפשרות, כגון הבאת ביכורים מחנוכה עד שבועות, לא נחשבת כמצוות עשה שהזמן גרמא, משום שההיעדר אינו מחמת 'הזמן' אלא מחסרון אחר. וכך ברכת האילנות מה שאין מברכים בשאר השנה הוא כיון שאין האילנות מלבלבים בו.

ברכת האילנות בשבת

שאלה האם יש להימנע מברכת האילנות בשבת.

תשובה מותר לברך בשבת וכך נהג מורן הסטיפלער שבידך בשבת ברוב עם. אמנם בכף החיים (רסו, ד) כותב לא לברך בשבת מכמה טעמים אך שמעתי ממורן הגראי"ל שטיינג'מן שכיון שטעמיו מחודשים [במיוחד מה שכתב מחמת איסור בורר שבוודאי את הניצוצות] ובמ"ב אין להם זכר, לכן מותר לברך בשבת.

כעין פלג המנחה בדעת רבי יהודה שאינו זמן 'חייב' תפילת ערבית, אלא שרשאי להתפלל מפלג המנחה, אך זמן החייב הוא מושחתשך. כמובן מהשער הציון (רלה, כג) שמוותר לאכול באותה שעה, ואף אין תשלומים להבדלה שבאותה שעה, כיון שתשלומים הם דווקא לחובה.

ברכה בלילה

שאלה האם מותר לברך ברכת האילנות בלילה.

תשובה אין חסרון לברך בלילה, אם יש אור ומבחינך בלבלוב.

ב' אילנות סמוכים

שאלה ראה רק אילן אחד. האם יברך מיד או ימתין עד שיראה ב' אילנות. והאם על האילנות להיות סמוכים זה לזה.

תשובה למרות שיכול לברך על אילן אחד, עדיף להמתין ולברך בהידור בראיית ב' אילנות.

וכן פסק רמ"א (תכנ, ג) להמתין עם קידוש לבנה עד מוצאי שבת, כדי להדר ולברך בבגדי שבת. כיון שאינו חייב גברא כתפילין (משנה ברורה כה, ז), אלא מתחייב רק כשרואה הלבנה בחידושה, כך בברכת האילנות מתחייב רק כשרואה האילנות בלבלוב, ולכן ימתין לברך בהידור עם ב' אילנות.

ב' אילנות בב' מקומות שונים אינם

נוסח הברכה

שאלה מהו נוסח הברכה המדויק, שלא חיסר בעולמו 'דבר' או שלא חיסר בעולמו 'כלום'.

תשובה מורן הגרי"ש אלישיב אמר "שלא חיסר בעולמו כלום" כלשון המובא בשלחן ערוך (רסו, א) ומקורו בגמרא (ברכות כג, ב). ודלא כהנחם המובא בחלק מהסידורים שלא חיסר בעולמו 'דבר'.

לבלוב קודם ימי ניסן

שאלה האם ניתן לברך ברכת האילנות רק בחודש ניסן, וכגון מי שיצא בימי אדר וראה אילנות מלבלבים, האם יברך עליהם מיד או ימתין עד חודש ניסן, וכן מי שלא בירך בניסן האם יכול לברך גם בחודש אייר.

תשובה החייב לברך הוא בזמן הלבוב ולא דווקא בחודש ניסן, כמבואר במשנה ברורה (רסו, א). וכן השיב רבינו לתושבי אוסטרליה שיכולים לברך כבר בחודש תשרי שהוא זמן הלבוב אצלם. כמבואר ברמב"א (ראש השנה יא, א) "ויזמי ניסן לא דווקא, אלא כל מקום ומקום לפי מה שהוא מלבלב".

אכן למרות שרשאי לברך כל זמן הלבוב, אך עיקר חוב המצוה בארץ ישראל הוא בחודש ניסן, ולכן אם ראה קודם לכן אינו 'חייב' לברך אלא יכול ואף ראוי להמתין עד ניסן.

והוסיף מורן הגרי"ש אלישיב שיכול להניח תפילין בפניה ואין זה נחשב למניח כפרהסא בפני השומרים יו"ט, כיון שאשתו כנופ.

מילה ביו"ט שני לנולד בבין השמשות

שאלה תינוק שנולד בחו"ל בספק בין השמשות ויום השמיני המסופק חל ביום טוב שני, מתי יש למולו.

תשובה ימול ביום טוב שני שהוא היום השמיני, כיון שאיסור יום טוב שני אינו חמור דיו כדי לדחות ספק קיום מצוה חמורה של מילה דאורייתא (חתם סופר יורה דעה רז).

הנ"ל - ליוצא דופן

שאלה תינוק שנולד בניתוח, האם למולו ביום טוב שני בחו"ל.

תשובה כיון שאין מילה יוצא דופן דוחה שבת ויום טוב, אף ביום טוב שני אין למולו. וכן מנהג המוהלים בחו"ל. ואין להתיר אף אם המוהל הינו בן ארץ ישראל השוהה בחו"ל.

אמנם התבטא רבינו שכיון שאין איסור יו"ט שני חמור כשאר יום טוב, אם כבר מל, אין זו עבירה.

הנ"ל - נולד ביו"ט שני בארץ להורים בני חו"ל

שאלה תינוק שנולד בניתוח בארץ ישראל ואביו בן חו"ל השומר יום טוב שני. יום השמיני חל ביום טוב שני. מתי יש למולו.

תשובה אם נולד בארץ והברית מותקיימת בארץ, יכול לעשות הברית ביום טוב שני, למרות שאצל האב הוא יום טוב. וכן יכול למנות את המוהל כשליח, ולומר קודם הברית "הריני מונה אותך שליח" אך לא ימול בעצמו.

ביאור הדברים [א] דין זה הוא כשנולד בארץ, שלמרות שהוריו מתגוררים בחו"ל, עדיין לא נעקר מבין ארץ ישראל, ולא חל עליו עדיין שם 'בן חו"ל'. אך אם נולד בחו"ל והביא אותו ארצה, הורה רבינו לא למולו כיון שהלים עליו דיני בן חו"ל, שהרי שם מגוריו ואין מלים ביו"ט יוצא דופן.

כעין שהורה על יד שנולד בארץ ישראל והוריו נסעו להשתקע בחו"ל והשאירוהו כאן ללמוד, שאינו נגרר אחר הוריו. וכל זמן שעדיין לא עקר לחו"ל אין לו דין 'בן חו"ל' ופטור מיו"ט שני, אך אם נסע לשם ואפילו ליום אחד, כבר נקרא בן חו"ל ומחויב ביו"ט שני.

[ב] כיון שמיני השליחות למוהל הוא דיבור של מצוה, אינו בכלל איסור "ודבר דבר" כמבואר בברכי יוסף (שו) ובאליה רבה (שם). ולכן אין איסור למנות את המוהל בפירוש לשליח.

הרי שאב המקפיד למול בעצמו ולא על ידי שליח, בכח"ג ימול דווקא ע"י מוהל בן א"י כדי להודרו ולמולו ביום השמיני.

בשורה משמחת לרבני הקהילות

רבני קהילות ומו"צים המעוניינים לקבל שטר מכירת חמץ להדפסה עבור בני הקהילות בנוסח המהודר שנכתב ע"י מוריני הרב שליט"א ע"פ הוראות מורן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, נית לבקש בדוא"ל

beithorah@gmail.com

צינוי חלכה
תפילה א

כאות פסקי הלכה
מפרץ רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצוק"ל
בהלכות תפילה וברכת כהנים
בתוספת הערות תלפידו המובהק
מורנו האוהב רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

צינוי חלכה
תפילה א

להשיג בחנויות הספרים וספריות | להפצה ראשית: beithorah@gmail.com | להזמנת יבירות: beithorah@gmail.com

דרשת שבת הגדול

מפי מורנו הגאון רבי
בן ציון הכהן קוק
רב בית מדרשו וראש בית ההוראה הכללי ירושלים
תתקיים בס"ד בשבת פרשת צו י' ניסן
בהיכל בית המדרש אבי עזרי
ארלוזורוב 3 בשעה 17:10

תפילת מנחה בשעה 18:00

מכירת חמץ

במוצ"ש הגדול בין השעות 21:00-22:30
בעזרת נשים בבית המדרש אבי עזרי ארלוזורוב 3
וביום שני י"ב ניסן בין השעות 20:30-22:00
בבית הרב ארלוזורוב 3 דירה 8 קומה 3 פ"ת

לא הזכיר יו"ט בברכת מעין ג'

ברכות [מ"ט ב'] 'שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל, הכי נמי דאי טעי הדר, אמר ליה אין, דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש', והיינו כיון שחייב לאכול וממילא חייב לברך ולהזכיר ע"כ אם לא הזכיר חוזר.

והנה בסוכה [כ"ו ב'] בתו' כ' שעל כזית יין מברך מעין ג', ויל"ע שהרי אם שכח להזכיר שבת ויו"ט בברכת המזון חוזר משום דלא סגי דלא אכל, וכמבואר בברכות שם, והשתא נימא שאם שכח להזכיר שבת בברכת מעין שלש יחזור למ"ד שברכת המזון צריכה כוס, דא"כ שותה יין ומתחייב בברכה אחרונה, ובשלמא להסוברים שמתחייב רק ברביעית, ל"ק דאין חייב לשותות רביעית, אבל לפי התו' שעל כזית חייב לברך, ומבואר בתו' שבקידוש צריך לשותות כזית, א"כ חייב לשותות יין וא"כ צריך לחזור, אלא שיל' שהתו' סוברים שברכת המזון רק כשמברך בזמון, וע' רא"ש [פסחים פרק י' סי' י"ד וסי' ל"ב] ושו"ע [סי' קפ"ב ס"א].

אך בליל פסח שצריך לשותות ד' כוסות להתו' שגם בכזית צריך ברכה אחרונה מתחייב בברכת מעין ג', ואם שכח להזכיר יו"ט נימא שיחזור משום דלא סגי דלא שותה.

ויל"ע ע"פ תו' פסחים [צ"ט ב'] על מתני' דלא יפחתו לו מד' כוסות, שדייקו שרק בעה"ב צריך ד' כוסות והוא מוציא את כולם וכמו בקידוש, וע' בזה בחי' מרן ר"ז הלוי [הל' חו"מ], ולפ"ז א"ש שבאמת כל א' בפנ"ע א"צ לשותות, וע"כ גם מי ששותה אין חייב לחזור אם שכח להזכיר של יו"ט.

ועוד י"ל ע"פ הרמ"א [סי' תפ"ג] שד' כוסות אפשר גם בחמר מדינה, (וע' בחי' מרן ר"ז הלוי שם) והרי ע"ז אין ברכת מעין ג', ונמצא שברכת מעין ג' אינה חובה.

לא הזכיר שבת ויו"ט בברכהמ"ז

בשו"ע [קצ"ו א'] פ' שעל אכילת איסור אין מברכים לא לפנייה ולא לאחריה, ובמ"ב [ס"ק ד'] כ' אם גנב או גזל חטים וטחנן ואפאן, י"א שאע"פ שקנאן בשינוי והרי הם שלו אלא שחייב לשלם לו דמים עבורם, מ"מ אסור לברך ע"ז בין ברכה ראשונה ובין ברהמ"ז, דלענין ברכה דאית בה הזכרת השם חמיר טפי ותמיד הוא בכלל נאון, וי"א דהואיל וקנה יכול לברך, ודעת המ"א דלענין ברהמ"ז אם אכל כדי שביעה יש להורות בזה שיברך בהמ"ז דהוא דאורייתא, ויש להחמיר ולברך.

והנה להסוברים שאין ברכה גם אחר שינוי משמע שמותר לאכול אבל א"א לברך, וא"כ מצינו אופן שאוכל פת וא"צ לברך ברהמ"ז.

וא"כ למה אם שכח להזכיר שבת או יו"ט חוזר משום שחייב לאכול, והרי משכח"ל שיאכל דבר שאין עליו ברהמ"ז.

[א.ה. לענין מצוה מצינו בבכורי יעקב [תרמ"ט ג'] דמשמע דלכתחילה לא יקיים המצוה בלא ברכה, ובביה"ל [י"א ו'] הביא מהגר"א דלא יעשה ציצית מחוטים גזולים דומיא דאלם לא יתרום, ויל"ד לגבי אכילה אם ג"כ אסור כבמצוה].

מציאה בבית הקברות בחוה"מ

ר"ה [ט"ז ב'] 'וא"ר יצחק חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר ובנבלתם לא תגעו, תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו, יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר אמור אל הכהנים בני אהרן כו', טומאה קלה לא כ"ש, אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל', וברמב"ם [פס"ז מטומאת אוכלין ה"י] 'כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש ולאכול קדשים, וזה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד, ואם נטמא אינו לוקה, אבל בשאר ימות השנה אינו מוזהר', ומשמע שזה ד"ת, והרמב"ן [פ' שמיני] כ' שהוא אסמכתא ע"ש.

והנה כהן שמצא אבידה בביה"ק לא יטמא, ואמרו בגמ' [ב"מ ל' עמ' א'] משום שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ועוד דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, והנה ישראל שמצא אבידה ברגל בביה"ק הרי טעם א' ליתא שאין כאן עשה ול"ת, אבל טעם ב' דלא דחינן איסורא מקמי ממונא איכא.

שתית ד' כוסות לכהנים במקדש

א. מקשים להמבואר בתענית [ט"ו ב'] וברמב"ם [פ"א מביאת מקדש ה"ו] שאנשי בית אב אסורים לשותות יין בין ביום ובין בלילה, איך היו מקיימים מצות שתיית ד' כוסות בליל פסח.

ויש לדון שכל המשמרות שוות ברגלים [כמבואר בסוכה נ"ה], וכיון שכל הכהנים ראויים לעבודה ברגלים לכא' כל הכהנים דינם כבית אב.

שתיה פחות מרביעית

ב. ולכא' י"ל שהרי מבואר בכריתות [דף י"ג ב'] וברמב"ם [פ"א מביאת מקדש ה"א] שרק ברביעית יין חייב ומחלל עבודה, והרי לגבי שתיית ד' כוסות די בשתיית רוב כוס וכמבואר בשו"ע [סי' תע"ב ס"ט], ואף ששותה ד' כוסות הרי מבואר שם ברמב"ם שאם שתה והפסיק בה פטור.

ול' הרמב"ם פטור משמע שיש איסור, ול' הגמ' [כריתות י"ג ב'] אין אסור אלא כדי לשכר, וכמה כדי לשכר רביעית יין בן מ' יום, ומשמע שבפחות מרביעית אין איסור.

וע' כס"מ 'וזהו שכתב רבינו אבל אם שתה פחות מרביעית יין וכו' פטור ואינו מחלל עבודה כלומר איסורא מיהא איכא',

ובאבן האזל כ' תחילה שיש לאסור משהו יין משום חצי שיעור, ושוב כ' דל"ש ח"ש כיון דטעמא דח"ש מבואר ביומא [ע"ג ב'] שהוא מילפותא דכל חלב, והרי הרמב"ם כ' [בפרק א' מהל' חמץ ומצה ה"ז] ילפותא אחרת לאסור חמץ במשהו משום שחמץ עיקרו היה מותר ע"כ אין ללמוד בו מכל איסור חצי שיעור, וא"כ ה"נ כאן היין בעצמו הוא היתר ול"ש ח"ש, וגם להטעם שהזכר ביומא משום חזי לאיצטרופי היינו דמה"ט כל מקצת הוא חלק מהאיסור, אבל כאן האיסור הוא הכניסה למקדש בשכרות והרי בפחות מרביעית ליכא שכרות ואין כאן שום איסור, וע"ש בהשטות.

יין מזוג

וגם מבאר ברמב"ם שברביעית שמזוגה פטור, והרי ד' כוסות שותים מזוג, אלא שהעיר המופלג מוה"ר אהרן רטשילד שבב"י [קכ"ח סל"ח] גבי נשיאות כפים כ' 'ומ"ש שתאו בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר, הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתות (יג:): דהלכה כרבי אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש, וכיון דבביאת מקדש פטור בנשיאות כפים מותר, דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא, ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב, ומבואר שלגבי עבודה אין חיוב אבל יש איסור, ועי' ט"ז [או"ח סי' קכ"ח ס"ק ל"ה], וגם יש לדון אם לגבי האיסור דרבנן לשותות בלילה אסור גם באופן זה.

חמר מדינה

ג. עו"ל לרמ"א [סי' תפ"ג] שאפשר ד' כוסות בחמר מדינה, ואף שברמב"ם [פ"א ה"ב] כ' שבשאר משקים המשכרים אף שאינו במיתה ולא חילל עבודה אבל מ"מ לוקה, אבל משכח"ל בחמר מדינה שאינו משכר.

ועי' בחי' מרן ר"ז הלוי [הל' חו"מ] שבד' כוסות נאמרו ב' דינים, חדא ברכה, ועוד שתיה, ובחמר מדינה מתקיים רק ד' כוסות של ברכה ולא ד' כוסות של שתיה ע"ש שהוא כמו יין חזי. וגם העירוני לשו"ע [קפ"ב] שחמר מדינה אפשר רק כשאין יין בעיר.

יין מגיתו

ד. והנה ברמב"ם [פ"א מב"מ"ק] כ' שאם שנה יין מגיתו פטור, ויש מתרצים דמשכח"ל ד' כוסות באופן זה, וכן שמעתי גם **מכבוד רבנו הגר"ד לנדו**, [וגם בזה יש לדון של' הרמב"ם פטור, ויש לדון אם יש בזה איסור].

ובנדרים [מ"ט ב'] שר' יהודה אמר שאחר ששונה ד' כוסות של פסח יש לו כאב הראש עד עצרת, ובירושלמי [שבת פ"ח ה"א] שהובא ג"כ ר' יהודה בר' אלעאי שתי ארבעתי כסוי דלילי פסחא וחזק רישיה עד חגא, ומשמע עד חג הסוכות.

ומקשים בשם **כבוד מו"ר הגר"ש רוזנבסקי זללה"ה** למה היה צריך לצער עצמו והרי היה יכול לשתות יין מגיתו, ומכאן זה רצה לחדש שיין הוא הידור יותר ומשום הידור זה ציער עצמו, ואמר לו **כבוד מו"ר רבנו הגר"ג אדלשטיין זל"ש** בליל פסח יין מגיתו, שאין זה זמן גדילת ענבים שהוא בקיץ, וענבים לא היו מתקיימים עד פסח, ומה שיש היום מיץ ענבים שמתקיים גם אח"כ, הוא דבר חדש שלא היה ידוע באותם שנים, ולפ"א א"א לומר ת' זה. ומה שלא לקח ר' יהודה חמר מדינה אפשר שלא היה במקומו חמר מדינה, או ע"פ הגר"ז שאין יוצא בזה אלא ידי ד' כוסות של ברכה ולא ידי ד' כוסות של שתייה.

שוב העירוני שבפסחים [קח:] א' אחד חדש ואחד ישן, רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין, ופרשב"ם דפליג על חדש ועל ישן, והנה במרדכי כ' שם אחד חדש ואחד ישן, וא"ת היאך יכול להיות יין חדש בפסח, י"ל כגון שהיה לו אשכול של ענבים ועשה מהן יין, ומבואר במרדכי דמשכח"ל יין חדש בפסח, [ובאמת שצ"ב שמעיקרא הק' איך יש לו יין חדש, ובת"י תי' דיש לו וצ"ב], אבל הרי ר' יהודה פליג וסובר שאין יוצאים ביין ישן, וע"כ ר' יהודה לשי' היה שותה דוקא יין גמור, ולא היה יכול לשתות יין מגיתו.

אם עשה דרבנן של ד' כוסות ידחה איסור יין לכהנים בלילה

ה. והי' אפ"ל דהרי מה שכהנים אסורים לשתות יין בלילה הוא דרבנן שמה יעבדו בשכרות, וא"כ עשה של שתי ד' כוסות שהוא דרבנן דוחה איסור שתיית יין בלילה שהוא דרבנן, ומצינו שגם בדרבנן יש עשה דוחה ל"ת ע' מג"א [סי' תמ"ו סק"א].

אך הרי אין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת ביבמות ה', וה"ה שאין דוחה לאו שיש בו מיתה ביד"ש, וכמבואר בשא"ג [סי' צ"ו], והרי כהן שעובד בשכרות יש בו מיתה ביד"ש, והואיל והאיסור של שתיית יין בלילה הוא גזירה שמה יעבדו בשכרות, אפשר שהאיסור לשתות בלילה שהוא גזירה משום כך הוא ג"כ איסור חמור יותר, וכמו לאו שיש בו מיתה ביד"ש שאינו נדחה מפני עשה וצ"ע בזה. ולעיל כ' ש"ל בחמר מדינה אבל דוקא באינו משכר, דאי משכר אף שאין בו מיתה יש בו מלקות, ולהנ"ל אפ"ל גם במשכר דאי משום הלאו, י"ל דע"ז שפיר אפ"ל עדל"ת כיון שאינו לאו שיש בו מיתה.

[וכע"ז] בשדי חמד (כרך ח' מערכת חמץ ס' ה' אות י"ד) שהביא מס' אבני שוהם דף ס"א שהק' בהא דקימ"ל (בשו"ע ס' תמ"ד) שבע"פ שחל בשבת בודקים בליל י"ג ואין בודקין בליל שבת משום שא"א לטלטל הנר בשבת, והק' שהואיל ומבואר במג"א הנ"ל שגם בדרבנן אמרי' עדל"ת, א"כ יבדקו בשבת ויבא עשה בדריקה דרבנן וידחה איסור דרבנן של טלטול נר, ות"י באבני שוהם שהרי מבואר ביבמות כ' דהיכא דאפשר לקיים שניהם לא אמרי' עדל"ת, וה"נ כאן אפשר לקיים שניהם ע"י שיבדוק בליל י"ג, ועוד תי' דבעידנא דמטלטל נר עדיין לא מקיים מצות בדיקה,

ובשדי חמד שם תי' דכמו דאמרי' אין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת ה"נ אין עשה דוחה ל"ת החמור, וה"נ איסור טלטול נר בשבת הוא איסור חמור יותר, והוכיח דאף דאין שבות במקדש מ"מ טלטול נר אסור גם במקדש, וראי' מד' הרמב"ם סוף הל' בית הבחירה דהא דתנן בתמיד שאיש הר הבית היה הולך ושתי אבוקות כנגדו היינו בחול ולא בשבת, וע' תו' יו"ט תמיד פרק א' שלא התירו בשבת משום שקרוב לבא לאיסור ע"ש, וע' עוד שאין עשה דוחה ל"ת ועשה וגם בדרבנן חשיב טלטול נר עשה ול"ת והביא כע"ז מר"ה ל"ב גבי שופר שאין מפקחין את הגלגל.

עוד בענין שתי יין לכהנים

הנה להרמב"ם שבית אב אסורים בלילה משום שמה יהיו שכורים למחר א"כ הכוונה שכהני בית אב של מחר אסורים בשתיית יין בלילה, ולהראב"ד שאסורים משום הקטרת אימורים הכוונה לבית אב של היום שאסורים בלילה שלאחריו משום שראויים להקטיר אימורים.

והנה ברמב"ם [פ"ז מז' המקדש הי"ד] כ' 'הכהנים מפני שהן עומדין על הרצפה תמיד ואוכלין בשר הרבה ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד הם חולין במעיהן, לפיכך מעמידן ממונה אחד שיהיה מבקר אותן ומרפא כל תחלואיהן ועוסק בהן תמיד הוא ואנשי שנתת ידו'.

ומקור ד"ז בירושלמי [שקלים פ"ה ה"א, י"ג ב'] א' 'ע"י שהיו הכהנים מהלכין יחפים על הרצפה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי המעים', וע"ש בקרבן העדה שהיו שותים מים ולא יין משום שכהנים אסורים ביין.

ויש להעיר שהרי הקדשים נאכלים גם בלילה, והשתא להראב"ד שבית אב היו אסורים בלילה משום הקטרת אימורים הרי קאי על בית אב של יום שעבר, והם היו אוכלים קדשים גם בלילה ואסורים גם בלילה בשתיית יין, אבל להרמב"ם משמע דמה שהיו אסורים בלילה היינו בית אב של מחר, אבל בית אב של היום לא היו אסורים בלילה ולמה לא היו שותים יין אלא מים.

ו"ל שבאמת מודה הרמב"ם שאסורים משום הקטרת אימורים, אלא דס"ל דמשום כך אסורים רק עד חצות והטעם שאסורים כל הלילה קאי רק על בית אב של מחר, אבל בית אב של היום אסורים עד חצות, והרי כל הקדשים הנאכלים ליום אחד נאכלים רק עד חצות וע"כ היו שותים עמהם מים.

וגם י"ל ע"פ רמב"ן [פ' צו] שעיקר המצוה לאכול הקדשים ביום הראשון, ודנו אם הכוונה על שלמים שעיקר המצוה ביום ובלילה אף שמותרים גם ביום שלמחר, או שכל קדשים מצותן לכתחילה לאכלם ביום, ואם נימא כן הרי היו צריכים לאכלם עם מים, ובלא"ה הרי היו אוכלים גם ביום ואז היו אסורים ביין ומותרים רק במים.

וע"ש בירושלמי 'והוה ידע האי דין חמר טב למעייא, והאי דין חמר סמם למעייא', ומבואר שהיה נותן להם יין לרפואה, וצ"ל שאותם חולים כבר לא היו בבית אב שלהם, וע"כ היו מותרים ביין.

וכבוד מו"ר הגר"ד לנדו אמר שגם בלא איסור שתי' יין לאו אורח ארעא לשתות יין במקדש, ויונדב בן רכב צוה לבניו לא לשתות יין כלל [ע' ירמיהו פל"ה פ"ו], אלא שאמור דהנה במנחות [כ"א ב'] שאכלו עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השובע, וד' רש"י שהיו אוכלים את החולין חוץ לעזרה, ובת"י שם [דף פ' ע"ב ד"ה וכן] כ' ע"ז 'ועל חנם פי' כן, דיכול לאכול החולין עמה בעזרה, דתנן בפ' כל התדיר וכולם יכולים הכהנים לתת לתוכן תבלי חולין ותרומה, ודריש לה בגמ' מדכתיב למשחה לגדולה', ולהסוברים שכל חולין היו אוכלים בחוץ א"כ שפיר היו יכולים לשתות יין בחוץ.

[א.ה. יעו"ל באו"ש פ"א מביא"מ הי"ז דהיו שותים יין בלשכות, ובס' שיח השדה [ח"ג עמ' קפ"ו] הביא מהג"ר ראובן פיין זצ"ל ג"כ שהיו שותים בלשכות].

והעיר **רבי אהרן רוטשילד** שכע"ז במ"ב [קנ"א ס"ק כ'] 'עייני במ"א שהביא בשם הגהת סמ"ק דלא הותר בסעודת מצוה אלא כגון סעודת עיבור שנה שאין בה קלות ראש שהיתה עשויה בפת וקטניות בלבד, ור"ל לאפוקי סעודת מצוה שיש בה שכרות אסור אף בבית המדרש' ע"ש, ועפ"ז מובן שאין לשתות יין בעזרה.

לתשומת לב!

**א. עם תום החסדר, גיליון זה מופיע כעת בפעם האחרונה
ב'קובץ גיליונות'. ע"מ לקבל את הגיליון במייל יש לשלוח**

בקשה לכתובת zellig747@gmail.com

**ב. ע"י נדיבות לב חלומדים היקרים יחיו זכינו להדפיס עד כה
בהקובץ ונודה מאד למי שיוכל לעמוד לימינו ע"מ שנוכל
להמשיך הלאה, באמצעות מערכת 'נדרים' ע"ש צבא הלוי.**

פרפראות צבא הלוי

פסח תשפ"ג

שאלות

א. מעשה בא' שבא אל החכם בערב פסח, ואמר לו שהוא צריך תיקון למידת צרות עין שיש לו, והחכם התפלל למה הוא לא בא בחודש אלול, או לפחות לאחר הפסח, ומה טעמו שהוא בא דווקא בערב פסח.

ב. מתי תפילת שחרית בחול, היא התפילת שחרית הקצרה ביותר בכל השנה.

ג. איתא במס' גיטין (דף ס"ד ע"ב), לגבי זכיה בקטן, שהשיעור הוא צרור וזורקו אגוז ונוטלו, אולם היכן מצינו שיעור זה לגבי קרבן פסח (לחד מ"ד).

ד. היכן מצינו שהיו צריכים להביא לבית המקדש ירק כרוב.

ה. כמה עשרונים מקריבים במנחת נסכים ביום השני של פסח.

ו. איזה אופן יש שאפשר לאכול בשר רק ע"י מליחה צליה ובישול.

ז. היכן מצינו דין שאינו מדיני והלכות פסח, ונוהג בזמן הזה רק בליל פסח.

ח. קימ"ל בסנהדרין (דף ב' ע"א), ובשבועות (דף י"ד ע"א), לגבי ירושלים, "אין מוסיפין על העיר וכו', אלא על פי בית דין של שבעים ואחד", ואיך הדין אם ראו ב"ד בערב פסח, שבאו קהל רב, ויש צורך להוסיף על העיר, האם יכולים להוסיף בו ביום.

ט. מה עשו המצרים עם הבכורים שמתו במכת בכורות, האם קברום, או שרפום, או השליכום ליאור, ובפרשת בא אינו מבואר דבר זה, אך הוא מבואר במקום אחר בתורה.

י. בהגדה של פסח איתא שרבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב, היכן מצינו בעוד מקום במשנה שרבי יהודה היה נותן בהם סימנים כאלו.

יא. היכן מצינו דבר שבחול המועד סוכות אסור לעשותו, ובחול המועד פסח מותר לעשותו.

יב. ואיך אפשר למצוא אופן שמותר לכתוב בחול המועד סוכות, ואסור לכתבו בחול המועד פסח.

יג. ואיך אפשר למצוא איפכא אופן שמותר לכתוב בחול המועד פסח, ואסור לכתוב בחול המועד סוכות.

יד. היכן מצינו אופן שאסור לשתות מעט יין, ומותר לשתות הרבה יין.

טו. היכן מצינו אופן שבערב שבת וי"ט, אסור לעשות סעודה, ואותה סעודה בערב פסח מותרת.

טז. היכן מצינו דינים מסויימים בכלה, ביום כיפור ובפסח.

יז. היכן מצינו אופן שצריך לשרוף כלי.

יח. יש מנהג ליקח תרנגולים בערב יום הכיפורים, היכן מצינו גם בערב פסח מנהג זה.

יט. היכן מצינו מצוה שנוהגת רק בשביעי של פסח.

כ. היכן מצינו משקה שאפשר לקדש עליו רק בפסח, ולא בכל השנה.

כא. איך יתכן שכשאדם יעשה מעשה חילול שבת, אם זה בשבת רגילה הוא לא נפסל ע"כ לעדות, אבל אם זה בשבת א' דפסח, הוא נפסל על ידי כך לעדות.

כב. מעשה באשה שהיה לה פקדון של גוי, שקיבלה עליו אחריות, ובאה לפני החכם, לשאול כדת מה לעשות בחמץ בפסח, והורה לה שאינה יכולה לשרפו, מה טעמו.

כג. וכן מעשה בחמץ שקיבל עליו אחריות, ובא לפני החכם בערב פסח, ואמר לו שאין עובר עליו, אלא משתחשך, מה טעמו.

כד. גוי שהפקיד אצל ישראל חמץ באחריות, ובא הגוי בערב פסח אחר חצות ליטול את חמצו, האם אפשר להניחו ליטול.

כה. חמץ שקיבל עליו אחריות, ושרפו, האם אפרו מותר בהנאה.

כו. הדין הוא שהקונה חמץ בפסח, לשיטת הרמב"ם לוקה, האם יש מקום לומר שסומא שקונה חמץ לא ילקה, ומה הטעם.

כז. מי שקיבל אחריות על חמץ, האם באמצע הפסח יכול ליחד מקום לגוי.

כח. איך משכחת ליה שיברך על בדיקת חמץ בחודש אייר.

כט. היכן מצינו שתי שותפים בחמץ, אחד עובר בבל יראה ואחד אינו עובר.

ל. היכן מצינו אופן שהאפר שנשאר מהחמץ, יהא חמור יותר מהחמץ עצמו.

לא. היכן מצינו מצה שמותר לאכלה בליל פסח ראשון, ואסור לאכלה בפסח שני.

לב. היכן מצינו מצה שאסורה בפסח ראשון, ומותרת בפסח שני.

לג. האם עבד כשר לצלית הפסח.

לד. היכן מצינו אופן שעל ידי ששורף את החמץ, מבטל עשה דתשבתו, ועובר על בל יראה.

פרפראות צבא הלוי

פסח תשפ"ג

תשובות

ומשו"ה נפסלים לעדות, [וע"ש שהביא בן משו"ת חכם צבי (סי' פ"ב), אולם הביא מהתומים (סי' ל"ד ס"ק א'), דגם בשבת יפסלו לעדות].

כב. טעמו דאסור לה משום גזל עכ"ל, דס"ל להחכם שהחיתר לשורפו בעלמא כיון דעשה תשבייתו דוחה לא תעשה של גזל עכ"ל, [ענין באבנ"ד (סי' ש"ג), בשם החלקת יואב], וס"ל שהאשה אינה מצווה בתשבייתו, וכד"ל המהר"ל דיסקין (ק"א אות מ"ט), [ובמנ"ח (מצוה ט'), דן בזה].

כג. טעמו דס"ל שאין בערב פסח בל יראה, אלא רק תשבייתו, וכשיטת הראב"ד בהשגות (פ"ג מחמץ ומצה ח"ח), וכמגיד משנה דס"ל בן בהרמב"ם, וכן במאירי (בדף ד' ע"א), עיי"ש, [ודלא כרש"י (בדף ד' ע"א, ד"ה בין)], וס"ל שבחמץ שקיבל אחריות אין תשבייתו, וכדברי המהר"ח (פתיחה לס' תל"א), [ודלא כשאגת אריה (סי' ע"ח), וע"ע במהר"ל דיסקין (ק"א אות מ"ט)].

כד. נראה שאפשר, כדאיתא במגן אברהם (או"ח סימן ת"מ ס"א), שאפי' בפסח מותר להניח לו לטלו, ואע"פ שהגרע"א הקשה דכיון שעבר על בל יראה, צריך לקיים תשבייתו ולשורפו, כדי לנתק את הלאו, מ"מ להסוברים שבערב פסח אין בל יראה, א"כ אין צריך לנתק את הלאו, כיון דלא עבר עליו.

כה. להתוספות (פסחים דף כ"א ע"ב, ד"ה בהדי), לפי רבי יהודה אם שרפו בפסח אפרו מותר, ואם שרפו אחר הפסח אפרו אסור, ולרבנן לעולם אפרו אסור, והגרע"א (על השו"ע סי' תמ"ח), ובמקל"ח, ובשו"ת אבנ"מ, נקטו בדעת הרמב"ם, שגם לרבנן כיון שיש מצוה לבעור חשיב בעשיית מצוה, ולשי' שאין תשבייתו בעבירה, י"ע אם חשיב נעשית מצוה, שאין עליו דין ביעור מן העולם, ועל בתוס' (שם דף כ"ט ע"א, ד"ה אין פודין), גבי הקדש, ומשמע דחשיב, וע"ע בישועות יעקב (סימן תמ"ח ס"ק ג'), דמ' דל"ח, [וע"ע בקה"י].

כו. דבשיטת הרמב"ם (פ"א מחמץ ח"ג), שהקונה לוקח, הקשו מהגמ' (פסחים דף צ"ה ע"א), דהלאו הוא לאו הניתק לעשה, ואין לוקח עליו, ותי' השאגת אריה (סי' ע"ח), דהואיל ויש שני לאוין, ועשה מנתק רק לאו אחד, משום כך לוקח, ואי נימא דסומא לא עובר בכל יראה, [עיי' במנחת חינוך (מצוה כ' אות א')], א"כ לא ילקח.

כז. דעת התוספות (פסחים דף ו' ע"א, ד"ה יחד), שבקבלת אחריות אם יחד מקום עבור הגוי [באמצע פסח] אין עובר, ולרש"י (שם), ל"מ, [ולדעת התוספות יש להון שאנפ"ש שאינו עובר בכל יראה, אולי צריך לשרפו, מדינא דתשבייתו].

כח. ביוצא בשיירה ודעתו לחזור בפסח, שהרי מבואר בפסחים (דף ו' ע"א), שהיוצא בשיירה צריך לבדוק אפילו מתחילת השנה, ואף להרמ"א (או"ח סימן תל"ו א'), דאין מברכין, אולם הט"ז (שם ס"ק ו'), כתב שדברי הרמ"א הם רק אי דעתו לחזור קודם הפסח, אולם אם דעתו לחזור בפסח צריך לבדוק, [ומיהו עצמם הט"ז עצמו שרק תוך ל' יום יברך].

כט. אי אחד השותפין נמצא בעיר, ואחד נמצא מחוץ לעיר, ואין דעתו לחזור, אותו שבעיר עובר בכל יראה, ואותו שמחוץ לעיר אינו עובר בכל יראה, דעיי' במהרש"א (פסחים דף ו' ע"א), שאם נמצא מחוץ לעיר, ואין דעתו לחזור, הוי כנפלה מפולת, ואינו עובר בכל יראה. ל' לענין ביטול, דעיי' ביד אפרים (סי' תמ"ח), שכתב דאף להמרדכי דחמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שחוזר ונאסר בפסח בשנה הבאה, אבל אפר חמץ להסוברים שאסור, חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שאין חוזר ונאסר לשנה הבאה, כיון דלגבי שנה הבאה חשיב חרבו קודם זמנו.

לא. מצה מדמאי, דהא מבי' בפסחים (דף ל"ה ע"ב), דמצת דמאי מותרת כיון דאי בעי מפקר לנכסיה הוי עני, והתוספות (ד"ה יוצאין, בת"ב ב'), כתבו, "יוצאים אף לכתחלה, הואיל ושרי לעניים, ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות", וכ"ל הוא רק בפסח ראשון, אולם בפסח שני דב' חזון יצחק (סימן פ' אות ב'), דלא בעינן לכל דיני המצה, ורק בעינן שלא תהא חמץ, א"כ לא בעינן לחם עוני, ויהא אסור.

לב. במצה שעשויה מחדש, דהנה התוספות בקדושין (דף ל"ח ע"א, ד"ה אקרוי) כתבו "בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש, ויבא עשה דבערב תאכלו מצות, וידחה לא תעשה חדש, ומתיר דאין עשה דקודם הדבור, דוחה לא תעשה דאחר הדבור", והרי עשה של מצה בפסח שני, נאמר בפרשת בהעלותך שהוא אחר הדבור, וא"כ ידחה לאו חדש, [וע"ע בשאגת אריה (סעי' צ"ד)].

לג. איתא במתני' בפסחים (דף ע"ד ע"א), "אמר רבי צדוק, מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו, צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה", ומוכח שכשר.

לד. אם שורף את החמץ המבוטל ברוב, דגבי הא שבל יראה הוא לאו הניתק לעשה תשבייתו, כ' הגרע"א (שו"ת קמא סי' י"ט), דאי קנה חמץ, ואח"כ ביטלו ברוב, ביטל את האפשרות לקיים עשה דתשבייתו, ויתחייב במלקות, [ועיי"ש שהק' על הא דאמר' במכות (דף ט"ז), דלאו היתנה, לא משכח"ל דילקח], וכן האבנ"ז נזר (או"ח סי' של"ו אות י"ב), שאבתי אפשר לקיים תשבייתו, אי יוסיף עוד חמץ, ויהא חוזר וניער, [כדכ' הרמ"א (י"ד סי' צ"ט סעיף ו')], עיי"ש, ומרן הגר"ל שליט"א אמר דלפ"י אי שרפו אחרי ביטולו, איא' להוסיף, ויעבור בכל יראה.

א. כיון דהשליך את החמץ במקום שמצויים שם עורבים, וראה דאינם אוכלים את חמצו, דבשו"ע (סי' תמ"ח), אי שאפשר להשליך את החמץ במקום שעורבים מצויים, ובסוטה (ל"ח ב') אי שענות מכדין בצרי עין, ואינם אוכלים אוכל של צרי עין, [וכפ"ל ראשון במהרש"א שם].

ב. בערב פסח, מכיון שאין אומרים למנצח, ומזמור לתודה, ותחנון, [ובעיי"כ יש הוספות בשמ"ע, כגון זכרנו וכו'], וכשחל ער"ב פז' ו', אף השיר של יום קצר יותר.

ג. איתא בסוכה (דף מ"ב ע"ב), "יכול לאכול בזית צלי, שוחטין עליו את הפסח, שנאמר 'איש לפי אכלו', רבי יהודה אומר עד שיכול לברר אכילה, כיצד נתנו לו צלור וזורקו, אגוז וטטלו".

ד. בקרבן העומר, דבמשנה במנחות (דף ס"ו ע"א), איתא "חביאוהו לעזרה והיו מהבהבין אותו באור, כדי לקיים בו מצות קלי, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים בקנים ובקולחות חובטין אותו, כדי שלא יתמעך", וכתב רש"י (ד"ה וחכמים), "ובקולחות בקלה של כרוב".

ה. תשעה עשר עשורונים, ואע"פ שבכל יום מימי הפסח מקריבים רק שבעה עשר עשורונים, [שני תמידים עם שני עשורונים, ולמוסף שבעה כבשים עם שבעה עשורונים, ושתי פרים עם ששה עשורונים, ואיל אחד עם שני עשורונים], מ"מ ביום השני של פסח מקריבים גם כבש הבא עם העומר, ועמו שני עשורונים, [ולענין שיעור היין והשמן, עיי' ברמב"ם, וע"ע באזכיעור (ח"ד)].

ו. לביל פסח בבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, דבשר ששהה נתייבש דמו בתוכו, ויוצא רק בצליה, ואח"כ אסור לבשלו, כדאיתא בשו"ע (י"ד סימן ס"ט ס"ב), ועיי' בט"ז (שם ס"ק ל"ב), שמבואר שאם מולחו קודם הצליה, מותר בבישול, ובליל פסח בוח"ז אסור לאכול צלי, אלא אם כן בישלו אחר, וכמבואר בשו"ע (או"ח סי' תע"א), ובמשנ"ב (שם ס"ק א').

ז. אין משיחין בשעת הסעודה, [להפרישה (סי' ק"ע ס"ק א'), דהוא בהסביבה].

ח. נראה שאין יכולים להוסיף בו ביום, כיון שמבואר במתני' בשבועות (דף י"ד ע"א), שמקדישים את העיר בשתי תודות, ואיתא בפסחים (דף י"ג ע"ב), שאין מביאין תודה בערב פסח משום שממעט בזמן אכילתו.

ט. קברום, כדאיתא בריש פרשת מסעי "ומצרים מקברים את אשר הכה ד' בהם כל בכור" (במדבר ל"ג ד').

י. במשניות במנחות, דאיתא שם (דף צ"ו ע"א), גבי שתי הלחם ולחם הפנים, "רבי יהודה אומר שלא תטעה, זל"ד יל"ז", ועיי' שם ברע"ב (מנחות פרק י"א משנה ד', ד"ה רבי), שכתב "ודרכו של ר"י לתת סימנים, כמו דצ"ק עד"ש באח"ב".

יא. בניית תורה, כדאיתא במועד קטן (דף י"א ע"א), שבוחה"מ פסח מותר לבנותו כיון שאין בו גשמים, ומשום כך לאלתר הוא יבש, ואפשר לאפות בו לצורך הרגל, משא"כ בסוכות שיוורדים גשמים.

יב. אם אינו בקי בקריאת הלל שלם, ורוצה לכתוב את ההלל בחול המועד, ובחוד"מ סוכות קורין הלל שלם, לכך מותר לכתוב כיון שהוא צורך המועד, משא"כ חוד"מ פסח שאין אומרים בו הלל שלם.

יג. אם אינו בקי בסדר ספירת העומר, ורוצה לכתבו כדי שיוכל לספור, [ועיי' בשו"ת הגרע"א (סי' כ"ט)], אם אפשר לספור בכתב].

יד. בערב פסח משהע עשירית, וכמבואר בשו"ע (או"ח סימן תע"א ס"א), שכתב "ויין מעט לא ישתה, משום דמיסגד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה, גורר תאות המאכל".

טו. סעודת אירוסין, שהרי בשו"ע (או"ח סי' רמ"ט ס"ב), מבואר דאסור בכל ע"ש וי"ט, ואילו בפסחים (דף מ"ט ע"א), מבואר דבערב פסח מותר, ועיי' בביאור הלכה (סי' תמ"ד ס"ז), שבי' שבערב פסח, כיון שבלא"ה אין יכול לאכול חמץ אחר ד' שעות, ע"כ אין זה בכלל סעודה גדולה שאסרו בע"ש וי"ט.

טז. ביום כיפור מצינו שכלה מותרת לרחוץ את פניה, כמבואר ביומא (דף ע"ג ע"ב), ובפסח מצאנו "והכלה הופכת את פניה ואוכלת", כמבואר בפסחים (דף פ"ו ע"א), עיי"ש.

יז. כלי של הבריקת חמץ, אם לא מצא חמץ, כדאיתא ברמ"א (או"ח תמ"ה ג'), שלא ישבח חובת ביעור.

יח. בריטב"א (פסחים דף ד' ע"א, ד"ה הואיל), שכתב "ויש מגדולי הדור מחמירין בעצמן, וחוששין ביום י"ד לקרקע הכית שנופלין שם פירותיו, וכי' ומביאין שם תרגולין לאכול פירותיו".

יט. לשבות ממלאכה, כדאיתא ברמב"ם, ובחינוך (מצוה ש'), שכתב "מצות שבתה בשביעי של פסח, לשבות ביום השביעי של חג הפסח, שנאמר ביום השביעי מקרא קדש" (ויקרא כ"ח ח'), עיי"ש, ויש גם לאו בפני עצמו, שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח.

כ. חמר מדינה שאינו חמץ, כדאיתא במשנה ברורה (סוף סי' תפ"ג ס"ק י"א), עיי"ש.

כא. אם עשאו בשנים, כדאיתא בחיבת גומא (בפרשת פקודי), ובשבת שחל ביו"ט כא' דפסח, יפסלו לעדות, ואע"פ שמצד חילול שבת אין נפסלן לעדות, דהוי לאו שניתן לאזהרה מיתת ב"ד, ואין לוקין עליו, אבל מ"מ עברו על לאו דיר"ט, דאינו ניתן לאזהרה מיתת ב"ד,

נשמת חיים

שיחת מורינו המשגיח הגה"צ רבי נח פאלי שליט"א

בס"ד
שיחת הכנה
לימי בין הזמנים וחג הפסח
יום ב' לפדשת ויקרא תשפ"ג
ישיבת תורה בתפארתה

חנייתם אף היא מסע

עומדים אנו בפתחם של ימי בין הזמנים, נראה שכעת הוא זמן של חנייה, עצירה. אבל בפסוק כתוב (שמות מ, לח) "כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם", הפסוק אומר שהענן היה רק בשעת מסע, וקשה - הרי גם כשחנו היה שוכן הענן! ומביא רש"י את דברי חז"ל, **מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע**. ללמדנו, שישנם שני סוגים של מסע. יש מסע שבו הולכים, ויש **מסע שבו דוקא חונים**. הא כיצד? היאך נחשבת חנייה למסע? דבר זה יש ללמוד מדברי הגמרא (שבת ה:) לגבי טלטול ד' אמות, אם נשא משא כבד ותוך כדי הילוכו עמד, יש להבחין - אם עמד לפוש, להרפות - הרי עצירה זו הפסק. אך אם עמד לכתף, כלומר - להיטיב את המשא על שכמו כדי שיוכל להמשיך ולישאו - אין זה נחשב לעצירה. כיון, שכל תכליתה של עצירה זו היא - ההתקדמות.

כיוצא בדבר, ימי בין הזמנים. אנו תמיד בעליה. יש צורה של עליה השייכת לימי ה'זמן', ויש צורה של עליה השייכת לימי 'בין הזמנים'. אך זו וזו עליה היא, כיון שגם המנוחה של ימי בין הזמנים, וההפוגה לכאורה - תכליתן היא החיזוק לקראת עוד 'זמן' של עליה.

ובמה הדבר תלוי - במחשבה. הפסוק אומר "אורח חיים למעלה למשכיל". אורח חיים, כלומר מהלך החיים והדברים שעוברים על האדם, יכולים להיות "למעלה" - לעלייה, ועשויים להיות גם, חלילה, לירידה. ומי זוכה שיהיה אורח חיו "למעלה"? ה"משכיל". החושב, המתבונן, הוא זוכה לעלייה. הוא משכיל להשתמש בכל מצב ובכל זמן באופן שיביא אותו לעלייה. וסוף מעשה - במחשבה תחילה. כשיש מחשבה מתחילה, התבוננות - זוכים לסוף הטוב של המעשה.

בסיום הזמן יש לשמר את הקנינים

כשחוזרים מחרוזת של פנינים, משחילים פנינים רבות ויקרות ונוצרת שרשרת, יש תנאי הכרחי על מנת שאכן תהיה תועלת מהדבר. והוא - לקשור את המחרוזת בקצה. אם לא יעשו קשר השומר על הפנינים שלא יחליקו החוצה - המחרוזת לא תישמר, אלא תלך לאיבוד. כך גם בעומדנו בסיום הזמן, רכשנו קניינים רבים וחשובים, אבל אם לא נשכיל "לקשור את הקשר" בסופה של המחרוזת הזו, אנו עלולים חלילה לאבד אותם. וכידוע מה שאומרים חז"ל (חגיגה טו,): דברי תורה קשין לקנותם ככלי זהב ופז ונוחים לאבדן ככלי זכוכית, דברי תורה וקניינים רוחניים הם דבר שקשה להשגה, הם דברים שנרכשים בעמל רב - אך מאידך הם נאבדים בקלות רבה, ככלי זכוכית הנופל על הארץ ומתנפץ. "התעיף עיניך בו - ואיננו". בהיסח הדעת קטן עשויים לאבד את כל המטען העצום שרכשנו בישיבה במשך הזמן, ולכן צריך לשים לב לשמר את הדברים.

השמירה מיושבי קרנות - להעריך את היותנו יושבי בית המדרש

מחוץ לבית המדרש אורבים אויבים רבים לרכוש הרוחני שלנו. כיצד ישמור אדם על קנייניו מפני אויבים אלו, כיצד יצור את ה"קשר" שישמור על המחרוזת שלו? את הדרך לכך לימדנו רבי נחוניא בן הקנה. כשהיה יוצא מבית המדרש היה אומר "מודה אני לפניך ה' אלקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות". מה היתה מטרתו של רבי נחוניא בכך - יש לבאר על פי דברי האור יהל (ח'ג עמ' קד), שבכך פעל רבי נחוניא לשמור את עצמו מיושבי קרנות. הרי כשהוא יוצא מבית המדרש אורבים לו יושבי הקרנות, ומאיימים לסחוף אותו אל שורותיהם, ועליו להשמר מהם. כיצד ישמר מהם - יעריך ויוקיר את היותו יושב בית המדרש.

ולכך היה רבי נחוניא פותח בהודאה להקב"ה, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות; והיה מפרט והולך את ההבדל בינו לבינם - שאני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים; אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר; אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת. כך היה מתמלא באושר ובהערכה על זכייתו להיות מיושבי בית המדרש, וממילא היה מתרחק מיושבי הקרנות המסכנים - שכן דבר כל כך יקר ומוערך, אין אדם מפסידו. הוא שומר עליו מכל משמר. וגם אנו, על ידי שנתבונן בזכות הגדולה שלנו להיות מיושבי בית המדרש, ולא חלילה מיושבי קרנות, נישמר מהם ומהמונם.

מכל משמר נצור ליבך

דבר נוסף השייך לימי בין הזמנים, הוא הזהירות ממפסידי הרוחניות המצויים ברחובות, ומרחיקים את האדם מעבודת ה'. המסילת ישרים (פ"א) כותב, ביאתו לעולם אינה אלא לתכלית הזה, דהיינו, להשיג את הקירבה הזאת במלטו נפשו מכל מונעיה ומפסידיה. תכלית האדם בעולם היא להשיג קרבת אלוקים, וזאת על ידי שימלט נפשו ממונעיה ומפסידיה האורבים לו.

הפסוק אומר (משלי ד, כד) "מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים". כשיוצאים מבית המדרש אל הרחוב, והרי כמה מרעין בישין ישנם ברחובות, וצריך להזהר מהם. כמה יכולים להנזק מראיה לא טובה, משמיעה לא טובה, יש לשמור את הלב מכל משמר. התורה מצוה אותנו "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", ופירשו רבותינו שהכוונה גם לשערי הלב - הפה, העיניים והאוזניים - שעליהם יש להפקיד שופטים ושוטרים שישמרו ויפקחו. "שומר פיו ולשונו" - השומר פיו מהכנסת מאכלים שאינם כשרים כראוי, ולשונו - מדיבורים אסורים, "שומר מצרות נפשו". וכמה תפילה וזהירות צריך על מנת להשמר ממונעי ומפסידי קרבת אלוקים. וכשיש "משכיל" - התבוננות ומחשבה, זוכים להנצל.

קנייני המידות בימי בין הזמנים

ישנם כמה עניינים ששייכים יותר בימי בין הזמנים, ואפשר וצריך לנצל אותם על מנת להשתלם ולרכוש עניינים אלו.

זהירות בכבוד ומורא אב ואם

בימים שקודם לחג הפסח עסוקים הרבה בנקיון הבית וביעור החמץ, והעבודה רבה, ויש מצבים של לחץ וכעס. ויש להשמר מאד כאשר משיבים להורים, לענות בכבוד ומורא כדון, ולא חלילה באופן שאינו כבוד ומורא.

וכן בימים שאחרי פסח, שרבים יוצאים בהם לטיולים, ומלבד הזהירות הגדולה שצריך ובפרט אחרי אסונות קשים שהיו בשנים עברו בימים אלו, עוד צריך לשים לב לא לצער חלילה את ההורים, קורה שבחור רוצה לצאת למקום מסוים וההורים אינם מסכימים, אז הוא מקיים "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", ומקבל הסכמה בדוחק, וכשהוא מטייל ונהנה ההורים מנדדים שינה מעיניהם ומצטערים, רח"ל.

כל דברך בנחת

הדרך לשמור על דיבור ראוי גם במצבים של לחץ היא לקיים את דברי הרמב"ן באיגרת, תתנהג תמיד לדבר כל דברך בנחת, לכל אדם ובכל עת - כל דבר, לכל אדם ובכל זמן. ועל ידי זה נשמר מן הכעס. ימים אלו הם הזדמנות מיוחדת לרכוש את מידת הסבלנות ואריכות אפים.

להעריך את המעשים

וחלק מהקושי נובע מהתחושה שעושים עבודות פשוטות של נקיון, אבל אם נתבונן נראה שזה מעשה מצוה, ביעור חמץ, ועל ידי ששמים לב ומכניסים מחשבה נכונה במעשה הרי הוא נעשה מעשה יקר של מצוה, וכך מקבלים חשק בעשייתו.

זהירות מ"טרמפים"

וכן יש להזהר מ"טרמפים" וכיוצא בזה, שיש בכך סיכונים רבים. בהגדה אומרים "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים", מבאר השפתי חיים (פירושי ההגדה), אם לא היה הקב"ה מוציא אותנו באופן בלעדי - אם היה פרעה מסכים לשלחנו לצמיתות, אם היו המצרים נותנים לנו מכליהם במתנה - היינו חבים להם הכרת הטוב. ואילו היינו חייבים הכרת הטוב לפרעה ומצרים, הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה - שכן עצם המחוייבות של הכרת הטוב גורמת שיעבוד, והשפעה מצד גומל הטובה, והיינו שהיתה מושפעת עלינו עד עצם היום הזה השפעה רעה של פרעה ומצרים. ולכן אמר הקב"ה למשה שיבקש את הוצאתם של ישראל למשך שלשה ימים בלבד, ולבקש מהמצרים כלים בהשאלה ולא במתנה, וכך לא נהיה חייבים להם הכרת הטוב שתעמוד בעוכרינו. כיוצא בדבר, כשמקבלים טובה מנהג שאינו אדם הגון, ונוצרת חובה של הכרת הטוב כלפיו, יש בכך כדי להביא על הנוסע השפעה רעה מצד המסיע, רח"ל. וזאת מלבד התקלות הקשות היוצאות מדברים אלו.

קביעות לתורה ותפילה

זכה דורינו ובכל מקום יש ישיבות בין הזמנים, כמה נחת רוח יש לבורא כשהוא רואה שגם בימים אלו בתי המדרשות מלאים בבחורי חמד העוסקים בתורה. וצריך כל אחד לקבוע לו מקום ללמוד, ולקבוע תחום שבו יעסוק. וכשמקפידים על הלימוד גם בימי בין הזמנים זוכים לדרגות של אהבת תורה. וכן צריך לקבוע מקום ראוי לתפילה, מקום שמתפללים בו כראוי, תפילה ישיבתית במנוחה ולא תפילה במרוצה.

הכנה לימי הפסח

ימי ההכנה הם ה"אלול" של פסח

בשפתי חיים (מועדים ב' עמ' שמה) כותב, "ימי ההכנה לפסח הם ה"אלול" של פסח. וכשם שחודש אלול מיועד להכנה לקראת הימים הנוראים, והוא חודש של שיפור המידות והמעשים, כך הימים שקודם הפסח צריכים להיות מוקדשים להתבוננות ולימוד עניני הזהירות והזריזות, עד שירכוש האדם בימים אלו יראת שמים לא פחות מאשר בימי אלול". אנו עומדים בפתחם של ימים גדולים, ימים שיש בהם הרבה מצוות, וצריך להיערך לכך, וכפי שמפרש החיי אדם "שומר מצוה" - המצפה למצוה, המתכונן אליה. להיות מוכן ומזומן.

חשוב מאד בימים אלו ללמוד את עניני החג, את ההלכות והדקדוקים, ועל ידי לימודן קיום המצוה בפועל מקבל דרגה גבוהה יותר. וכן את ההגדה - לדעת תחילה היטב את הפשט, אפשר ללמוד במלבי"ם, בכל בו, או עם ביאור הגר"א, כל אחד ימצא לו פירוש שמוצא חן בעיניו, ויתכונן עם לימוד ההגדה.

לימודי ביעור חמץ

בימים אלו יש מצוות רבות, והעבודה העיקרית בימים אלו היא ביעור החמץ. ויש ללמוד ממצוה זו את הדברים העולים ממנה בנוגע לבניין הנפש. החמץ - מסמל את היצר הרע, השאור שבעיסה. והמצה - מסמלת את עבודת ה'. וישנם כמה לימודים השייכים לחמץ והמצה.

האחד, החמץ הוא סמל העצלות. חמץ אינו צריך עשייה. אדרבה, כשלא עושים - נוצר חמץ. ולעומתו, המצה צריכה עשייה תמידית. עסק ללא הפסקה. והיא מידת הזריזות.

החזון איש כותב (אמונה ובטחון פ"ד), שלכל המידות הרעות יש שורש אחד: מידת העצלות. וזה לשונו - המידה הרעה היא ההזנחה את החיים הטבעיים על מהלכם הטבעי, ובלי כל השתדלות ישתלם במידות הרעות כולן, יהיה כעסן מצוין, נוקם מצוין, גאה מצוין וכן הלאה, לא יחסר לו מכל המידות הרעות שמנו חכמים מאומה. וזהו החמץ. המצה - עבודת ה' - היא בזריזות, עשייה בלתי פוסקת.

ואמנם העצלות היא טבע האדם, וכפי שכותב המס"י (פ"ו) "כי עפריות החמירות גס על כן לא יחפוץ האדם בטורח ובמלאכה". אך תפקידנו הוא להתגבר על כך, וכפי שממשיך שם - ומי שרוצה לזכות לעבודת הבורא יתברך, צריך שיתגבר נגד טבעו עצמו ויתגבר ויזדרז. כדי לזכות לעבודת ה' צריך להתגבר על העצלות, וימים אלו שייכים לעבודה זו, לבער את החמץ - את העצלות, ולהכניס את המצה - להשתלם במידת הזריזות.

דבר נוסף הבא מכלל זה, הוא מה שכותב הגר"א (אבן שלמה ד, ט) "אם אין האדם משתדל לעלות תמיד מעלה מעלה, על כרחו ירד מטה מטה". חובתנו להשתדל תמיד לעלות, כי בלא עליה, לא רק שאין התקדמות - אלא יש גם נסיגה, רח"ל. אין אפשרות להשאר באותו המקום, באותה המדרגה. כאבן הנזרקת כלפי מעלה, שמשחלל הכח הדוחף אותה לעלות - היא יורדת. אורח חיים למעלה - למען סור משאול מטה, אם אין עליה - יש שאול מטה. וזוהי סכנת העצלות, אדם יכול לחשוב שאם הוא מתעצל ולא מתקדם אין לו אלא חסרון בעליה, אבל עליו לדעת שהוא יורד, וכדי שלא ירד צריך להתמיד ולהזדרז לעלות.

דבר נוסף השייך לחמץ הוא הגאווה. וכפי שכותב החינוך (קז) בטעם איסור השאור על גבי המזבח, לפי שהשאור מגביה עצמו. השאור מתנפח בלי שיוסיפו לתוכו דבר. לא נוסף כלום - והוא מגביה עצמו, זוהי גאווה, שהיא מוסדותיו של היצר הרע - הגאווה והתאווה.

ובימים אלו שעסוקים בביעור החמץ מן הבית, ולא מסתפקים בביעור החמץ הנראה - אלא מחפשים בחורים ובסדקים על מנת לסלק מכל מקום בבית כל פירור של חמץ, זה גם הזמן לבער מליבנו את החמץ של המידות, ביעור מוחלט מן

החורים ומן הסדקים, שלא ישאר אפילו משהו. וימים אלו שמצוים אנו מן התורה על ביעור החמץ, יש סגולה בהם להצליח בכך בס"ד.

ליל הסדר

מעלת ליל הסדר

בתרגום יונתן (בראשית כז, א) מפרש את הפסוק בו קרא יצחק אבינו לעשיו בנו: וקרא ית עשו בריה רבא בארביסר בניסן, ואמר ליה ברי הא לילא דין עילאי משבחין למארי עלמא, ואוצרי טלין מתפתחין ביה. פירוש - בלילה זה משבחים המלאכים את הקב"ה, ואוצרות של שפע נפתחים בו. זהו זמן קדוש ועת רצון.

ראיתי שרבי בן ציון פלמן זצ"ל מביא מהזוהר שימי החג הם ימי נישואים של הקב"ה עם כלל ישראל, וליל הסדר הוא זמן היחוד, כחדר היחוד של חתן וכלה שהוא הזמן הנעלה ביותר בכל משך החתונה. זהו לילה שעם ישראל עם הקב"ה לבדם, לילה גדול מאד.

ההנהגה בליל הסדר וקיום מצוותיו

רבי עקיבא איגר כתב במכתב כיצד צריכה להיות ההנהגה בליל הסדר, ואופן קיום המצוות שבו: בליל פסח יתנהג בקדושה וביראה, ולשמוח במצוות שזיכה ה' אותנו בלילה הזה, מצות עשה של קידוש, ומצות עשה של אכילת מצה, ומצות מרור, וד' כוסות, ואמירת הלל, אך בתנאי, שצריך ליזהר שיאכל כזית מצה ברוחה, ולא בצמצום, וכמו כן במרור, כי אם יחסר מעט מזעיר, הפסיד המצוות. ולדעתי מי שיש לו מוח בקדקדו ומאמין בתורת ה', איך לא יחוס על נפשו, ולא יהא מתיירא, שמצוה גדולה כזו, שאין לזכות בה עד יעבור שנה, ומי יודע אם יחיה, יהיה נפסד בידו, ודי לנו בעוונותינו הרבים במצוות הרגילין, כמו תפילין, וברכת המזון, שאין אנו מדקדקים בה, ולמה נעשה כזה במצות אלו. (ובודאי שצריך לעבוד על ההתחדשות במצוות שלא תהיינה מלומדה).

ואף במרור, מה גם שקשה לו קצת, הלא בכל יום אנו מקבלים לעבוד ה' בכל נפשנו, ולמה נקפיד בצער מועט כזה, אני מבטיח באמונה, במי שיעשה מצוה בחשק, ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקיים מצות בורא, כמעט לא ירגיש מרורות כלל, ובפרטות בד' כוסות, שמדרכן לדקדק לשתות מעט, כמו רביע כוס, אוי לאותה בושא, איך יבעטו מצות בשאט נפשם בלי טענה ובלי כבידות. לדעתי הוא קלות ומניעת היראה למאד ר"ל, וגדול עוונם מנשוא, עכ"ל.

התבוננות בניסים

עיקר הדרשה של יציאת מצרים היא פרשת "ארמי אובד אבי", פרשה שעניינה הכרת הטוב לבורא. יש להאריך בסיפור יציאת מצרים, וכותב הרמב"ם (הל' חמץ ומצה) שכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח, ועל ידי שמאריכים בסיפור ושמים לב לכל פרט, ומתפעלים מהניסים והנפלאות, נקבעת בנפש האמונה בבורא וההכרה בהשגחתו על ישראל. וכן כשמתבוננים במעלות הטובות שעשה עמנו הבורא מגיעים להכרת הטוב כלפיו ומתוך כך לשיעבוד אליו ועבודתו, שזה הוא היסוד של ליל הסדר. וכל המרבה הרי זה משובח, ויש לרמוז שהוא עצמו נעשה משובח, כשנעשה עבד ה'.

כתוב בפסוק "ויצאו כל עדת ישראל מלפני משה", וקשה - אלא מהיכן יצאו, שהוצרך הכתוב לפרש שמלפני משה. מבאר בלב אליהו (פ' ויקהל), שרצון התורה כאן ללמדנו שכשיצאו מלפני משה היה ניכר עליהם שמלפני משה הם יוצאים - היה חן של יראת שמים נסוך על פניהם. וכך גם בן ישיבה בעת צאתו מהישיבה לימי בין הזמנים, צריך שיהיה ניכר עליו שמן הישיבה הוא יוצא - בהנהגתו כבן תורה, דיבורו בנחת עם הבריות, המכובדות והזהירות. לקדש שם שמים בהליכותיו, שיאמרו עליו "פלוגי שלמד תורה כמה נאים מעשיו ומתוקנים דרכיו, ישראל אשר בך אתפאר".

וכפי שהזכרנו, לנצל את הימים להתכונן כראוי לחג, בלימוד ענייניו והלכותיו. והקב"ה יעזרנו שנזכה להתקדש ולהיטהר במצוות, ונתעלה באמונה ובטחון, ונישמר מכל מונעי ומפסידי העבודה. ויהי רצון שנזכה עוד בשנה זו להקריב קרבן פסח בבנין בית מקדשנו אמון.

פניני שם אבותי

ממורינו הגאון רבי מנחם שמואל כהן שליט"א

חג הפסח

ד' כוסות

כתב השו"ע (סימן תע"ב סעיף ט') דלכתחלה יש לשתות כל הכוס מהארבע כוסות ובדיעבד סגי ברובו, וק"ל שארבע כוסות מעכבות זו את זו והוי מצוה אחת.

ויש לברר אדם שמהב' כוסות הראשונות שתה רק רוב כוס ועכשיו בב' כוסות האחרונות סיפק בידו לשתות כל הכוס אם מאחר שבראשונות שתה רק רוב כוס אין לו ענין באחרונות לשתות כל הכוס או שמ"מ עכ"פ באחרונות יהא לו הידור של שתית כל הכוס.

וכעין זה יש לברר מי ששתה ב' כוסות הראשונות של שיעור הקטן (הגר"ח נאה) האם יש לו להשתדל לשתות ב' כוסות האחרונות בשיעור הגדול (חזו"א).

[ובשיעורי פסח תש"פ נתברר באריכות במי שאכל את הכזית מצה בשיעור כדי אכילת פרס ולא כדברי המג"א שיש לו לכתחלה לאכול כאחד אי יש לו עצה לתקן זה].

מגיד

"כנגד ארבעה בנים דברה תורה"

בספר חוט השני (קובץ ענינים הל' פסח אות ב) פסק, אב ובנו שנמצאים בשמחת פדיון הבן ושואל הבן את האב מה זאת המצוה, על האב לספר לו בפרטות מצות סיפור יציאת מצרים, וכן כתב באוה"ח הקד' עה"פ "כי ישאלך בנך".

ויש לברר אי גם בזה יש את הדין שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואי גם בזה יש חילוק בין ד' בנים.

"יכול מבעוד יום"

צ"ת אמאי ס"ד דהוא מבעודי, ונדפס בזה דברים המיוחסים למרן הגרי"ז שס"ד אמינא מדין תוספת יו"ט.

ובפשטות י"ל שכיון שעשו אז פסח והרי מבעודי מקריבים קרבן פסח, הו"א שמאז מתחיל זמן החיוב, ודומה לזה שמעתי מחותני הגר"י רוזן שליט"א.

[וידוע בשם הגר"א שמועד הפסח מתחיל מערב חג המצות וא"ש כנ"ל]

"ולא ע"י שליח שנאמר 'ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה'"

וצ"ת כיון שמכת בכורות היה ע"י הקב"ה בעצמו, מדוע הצטוו לא לצאת מפתח ביתם עד בוקר והרי כל מה שהיה סכנה לצאת הוא מכיון שנתנה רשות למשחית להשחית. ונדפס מהגרעק"א (ב"ק פרק הכונס) דברים נפאליים, שבכור מאב הריגתו ע"י הקב"ה משא"כ בכור מאם הריגתו ע"י המשחית, ויש להוסיף שהיציאה עצמה היתה ע"י הריגת הבכור מאב.

"על הים מה הוא אומר 'וירא ישראל את הים הגדולה אשר עשה ה' במצרים', במצרים מה הוא אומר 'אצבע אלוקים'"

ויש לעיין מדוע על הים כתוב "אשר עשה ה'" ואלו לגבי מצרים כתוב "אלקים".

ויש ליישב, שהמכות היו משפט למצריים וכדתנן בעדיות משפט המצרים י"ב חודש, ומעתה במצרים נגמרו המכות של הדין ולכן נזכר שם אלקים משא"כ על הים שכבר נגמר הדין כתוב אשר עשה ה'.

"על הים לקו"

כתב רש"י ביבמות (עו:) שכל המצרים שבמצרים טבעו בקריעת ים סוף ולכן איסור מצרים לבוא בקהל לא נוהג לדורות, ובריטב"א הקשה בתוקף שרק אותם שיצאו להלחם טבעו ולא אלה שנשארו בארץ מצרים.

ובביאור הגר"א (אהע"ז סימן ג) הביא ממדרש, שבשעת קריאת ים סוף יצא גל גדול ושטף את המצריים שבמצרים. ולפי"ז מדויק מה שאומרים בתפלה ים סוף בקעת... ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, שבאמת לא נותר אף אחד שאפי' המצרים שנשארו במצרים מתו.

עשרת המכות

מכת דם

א. הראשונים דנו (עיין בדעת זקנים עה"ת) אם המים נהפכו לדם ממש או שרק היה להם מראית דם וטעם דם. והנצי"ב כתב שהיאור עצמו נהפך לדם ממש, אך המים בכל מצרים היה להם רק מראית דם, עי"ש שביאר זאת בלשון הפסוקים.

ולפי"ז מדוקדק היטב הפסוק בתהילים (ע"ח מ"ד) ויהפוך לדם יאוריהם, ונוזליהם בל ישתיו, שהיאור היה דם ממש, אך את הנוזלים היה רק קושי לשתות.

ב. ויל"ע מדוע דוקא מן היאור הלא כל המימות במצרים הפכו לדם.

וי"ל שמכל שאר המימות יכלו לשתות אם היו משלמים לישראל, לפי שהעונש על שאר המימות היה מדין עונש על מצרים, ואם הם שילמו אז כבר קיבלו עונש, אך העונש על היאור היה מדין שכשהקב"ה נפרע מאומה הוא נפרע גם מאלוהיה, ובזה לא עזר מה ששילמו כסף.

ג. במדרש רבה (שמות ט' י') כתיב ממכת דם העשירו ישראל, לפי שהמצריים לא יכלו לשתות, ורק אם היה המצרי קונה מהישראל בדמים מרובים היו המים נשארים מים. וקשה דהרי מבואר בתענית (כ"ד.) שאסור ליהנות ממעשה ניסים, וכאן נמצא שהישראל מקבל כסף ממעשה ניסים, שהריוח שלו הוא מכך שהיה נס שנהפכו המים לדם.

וראיתי ישוב נפלא לזה שהאיסור הוא ליהנות ממעשה ניסים, וכאן המים ביסודם הם מים, אלא שחל בהם נס ונהפכו לדם, וכאשר נהפכו חזרה למים הם חזרו למצב הטבעי שלהם, ונמצא שאמנם נהנה מדבר שנעשה בו נס, אך אינו נהנה ממעשה ניסים. וראיה לזה מכך שאחרי המכה מסתמא חזר הדם להיות מים, ואע"ג שנהפך לדם, מכיון שהוא רק חלות נס שהמים נהפכו לדם וכאשר נגמר הנס חזרו המים למצבם הראשון.

והנה הראשונים הקשו כיצד היה להרטומים מים להפוך אותם לדם [ועיין במשך חכמה שכתב שמכת דם לא היתה בבית פרעה מכיון שמה שפרעה גידל את משה בביתו נחשב לו כתשלום על המים, ולפי"ז א"ש שלקחו מים מבית פרעה]. ויש שתירצו שקנו מים מהיהודים, והיו שתמהו על כך דא"כ הם לא עשו ממש כמשה, שהלא משה לקח מים שהיו מים והפך אותם לדם, וההרטומים לקחו מים שהיו דם והחזירו אותם למצבם הקודם. אכן לפמשינ"ת א"ש שבמים שביד המצרים התבטלה המכה ולא היה בזה נס, וממילא חזרו להיות מים ככל מים שבעולם, וההרטומים עשו ממש כמו משה רבינו.

ובעיקר דברי המדרש הנ"ל היה מי שהקשה מכיון שבין כה וכה סופם של ישראל להתעשר ביציאת מצרים מה הענין להקדים את זה כבר במכה הראשונה. ואם זמן המכות היה י"ב חודש לא קשה כלל.

מכת ערוב

מבואר במפרשים (עי' בתרגום יב"ע ובאבן עזרא) שערוב נקראת על שם העירבוביא, וצריך ביאור מה היה הריעותא בעירבוביא שעל שמה נקראת המכה, וכי אם החיות היו באות כל אחת בנפרד זה היה מגרע במכה. ויש לבאר בזה שכל דבר שאחת החיות לא יכלה לעשותו היתה החיה האחרת עוזרת לה, וכמו שמובא בחז"ל על חיות מסוימות שידעו לפרוץ לבתים בדרכים שונות וכך איפשרו לכל החיות להיכנס. עוד יש לומר דהנה כתב הרמב"ן (פ"ח פסוק ט"ז) שהחרטומים לא יכלו לברוא חיות יש מאין, אלא שהם אספו את החיות ממקומותיהם המקוריים, וכתב בפנים יפות (ח' י"ז) דלפי"ז החרטומים שהביאו חיות היתה כל חיה וחיה עומדת בפני עצמה, ולא היה בהם עירבוביא, וממילא י"ל שהסיבה שנקראת המכה ערוב היא כי בזה שהיו החיות מעורבבות זוהי הראיה שהיא מכה של הקב"ה מעל ליכולת אנושית.

מכת ארבה

במדרש הגדול כתוב שהיו אוכלים לבושיהם ותכשיטיהם של המצריים ולכאורה מדויק כן מלשון הפסוק בתהלים (ע"ח מ"ו) "ויתן לחסיל יבולם וגיעם לארבה" ש"מ שחוצץ מהאוכל שאכלו אכלו ג"כ את גיעם ועי"ש במדרש שהחשיכו את מאור השמש והירח (ודלא כהמהרי"ל ד"סקין) וכן נראה בילקוט מעם לועז שזה אכלו חוץ מהאוכל.

מכת בכורות

א. ובמדרש איתא דאף הבכורות הנקבות מתו חוץ מבת פרעה שנמצא לה פרקליט שזוהו משה. והנה לשון הפסוק (יט כט) "וה' הכה כל בכור" נכתב בכור מלא ואלו בפס' "מבכר פרעה היושב על כסאו" נכתב בכור חסר, ואפשר שכיון שכתב בכור פרעה ובכור פרעה היינו בתיה ולא מתה לכך כתיב חסר. אלא שצ"ב שנתגירה בתיה כדין, מדוע נחשבת חלק מהמצריים, ועיין עוד בדברי הגר"י.

ב. הקשה חכ"א, דבתפלת שחרית אמרין ממצרים גאלתנו ומבית עבדים פדיתנו ורק אח"כ כל בכוריהם הרגת דלכאורה הסדר הפוך ואין לומר שפדיתנו וגאלתנו הוא על עסק השעבוד שבלשון התפלה משמע שקאי על יציאה וגאולה ממש עוד יש לעיין על לשון לחז"ל בתפלת ערבית המכה בעברתו ואח"כ יוצא את עמו ישראל ומדוע הפוך מתפלת שחרית ואותו חכם באר ע"פ חז"ל במסכת שמחות שהכה ה' בהם בלילה והיו מפרכסים עד הבוקר נמצא שהמכה קדמה ליציאה וביום קדמה יציאה להריגה ולכן בתפלת שחרית אומרים גאלתנו ואז הרגת משא"כ בערבית (רמון פרץ אריאל)

והנה במכת בכורות מתבאר שהיה פרט של עונש למצריים כמו כל המכות וכדאיתא בעדויות וכמו כן היה בזה תחלת היציאה וכמו שנאמר אני ולא מלאך שהיציאה ע"י הקב"ה בעצמו.

והנה מבואר לעיל משמיה דהגרעק"א שבכור מאב הכה הקב"ה משא"כ בכור מאם הכה המשחית ולכן יש לבכורים מאם נס הצלה לדורות כי במלאך יש בחינה של כיון שנתנה רשות למשחית להשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע משא"כ בכור מאב שהוכה ע"י הקב"ה אין נס ההצלה ובאר בזה מה שלדורות קודשו רק בכורים מאם וכן באר את הסתירה בחז"ל אם היתה המכה ע"י הקב"ה או ע"י השליח.

והגר"י שליט"א באר באופן אחר קצת שהרי אמרו המצריים כולנו מתים והטעם שאמרו כן במכה זו אף שמושה אמר להם שרק הבכורות ימותו ולא שאר המצריים מ"מ כיון שראו שמתים גם בכורות מאב שלא ידעו שהם

בכורות עיין פרש"י, ולכן זה גרס להוצאת בני" וממילא עיקר היציאה היתה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא ע"י המשחית, ולפ"ז י"ל דבתפלת שחרית אומרים כל בכוריהם הרגת דקאי על היציאה עצמה, וביאור הנוסח הוא "ממצרים גאלתנו" ע"י ש"כ כל בכוריהם הרגת" ויש לברר לפי הנוסח (ע"מ וס') "ובכורך ישראל גאלת" על מי קאי על כלל ישראל או על בכורי ישראל. אמנם בלילה קאי על לפני המכה ושפיר המכת בכורות קדמה ליציאת מצרים.

ויסוד לדבר י"ל דהרי הגרעק"א (סימן סז) הביא מחז"ל כל שלא אמר בואמת ויציב מכת בכורות לא יצא ידי חובתו, ויל"ע מדוע דוקא מכת בכורות יש להזכיר ביציאת מצרים ולא את שאר המכות, ודוחק לומר כי זה הגורם ליציאה ולפי מה שנתבאר י"ל שמכת בכורות היתה תחלת היציאה. והנה הלשון בחז"ל שהביא הגרעק"א הוא בואמת ויציב ולהנ"ל י"ל שרק בשחרית יש ענין מצד עצם יציאת מצרים להזכיר את מכת בכורות ולא בלילה באמת ואמונה.

ויל"ע אי מעבכ בהזכרת יציאת מצרים של לילה הזכרת מכת בכורות או לא וכן"ל.

ענין קריעת ים סוף

יש לעורר על מה שעיקר שירת הים היא על טביעת המצרים בים ולא על עצם קריעת הים עצמו, ובפשטות י"ל שעיקר השירה היא על ההצלה בפועל ולכן עיקר השירה היא רק על ההצלה ממצרים.

ועיון עוד ברמב"ם ריש פ"ח מיסודי התורה בביאור הנהגת הקב"ה עם עמו, שכוונתו להטביע את המצריים עשה כן ע"י משה, ומוכח דעיקר ההצלה היתה מה שטבעו המצריים ולא מה שעברו בני" בים ולכן מעשה הטביעה ג"כ הוצרך להעשות ע"י משה.

ולפ"ז י"ל שמה שאומרים בתפילה וזדים טבעת וידידים העברת, ולכאורה היה הסדר הפוך, ועיין בחז"ל שמה שטבעו היה קודם שבנ"י יצאו מהים וא"כ אתאי שפיר, ובדרך דוחק י"ל שזה עיקר הנס, וכן"ל.

[ועורר חכ"א, שלשון אחד מהם לא נותר אינו מסתדר עם הא דאיתא בחז"ל שפרעה ניצל].

ברכת ההגדה

בחתומת מגיד מברכים שיביאנו ה' למועדים אחרים וכו', וצ"ב על מה מבקשים בזה, ומטו משמיה דהגרשז"א שביאר בשם גדולי החסידות שקאי על י"ז בתמוז וט' באב שיהפכו לששון ולשמחה.

עוד יש לבאר ע"פ המבואר בילקוט שמעוני שלעתיד לבוא יהא עליה לרגל בכל ר"ח, וזהו שאומרים רגלים אחרים שכל ר"ח יהא רגל.

הלל

"הים ראה ויגוס הירדן יסוב לאחור".

ופירש במצודות, ים קריאת ים סוף ירדן בזמן שיהושע העמיד את הירדן. אמנם רש"י פירש, הירדן דבשעת קריאת ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם, וצ"ב רב מ"ט נטה רש"י מהפשטות.

ויש לבאר שכיון שכל הפרק עוסק ביציאת מצרים רש"י סובר שקריעת הירדן שהיתה בכניסה לאר"י אינה שייכת ליציאה ממצרים ולכן פירש שנבקעו כל מימות שבעולם שהיה ממש חלק מיציאת מצרים אלא שא"כ קשה מדוע מוזכר אח"כ "ההרים רקדו כאילים" שקאי אמתן תורה.

ויש לבאר שכיון שעיקר יציאת מצרים היא בשביל "תעבדון את האלקים על ההר הזה" א"כ הוי שפיר עצם היציאה.

ועדין לא מיושב מאחר שכל מימות שבעולם נבקעו מה הדגש המיוחד על הירדן, ושמעתי לבאר שכיון שכל סיבת הנס היה כדי שימגו כל יושבי כנען א"כ עיקר הנס שייך לירדן שהיה סמוך לא"י ולא לשאר ימים ונהרות.

דעת ואמונה

מתורתו של

הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א

גיליון מס' 100

כי גדול השם מכל האלוקים – מאמר לחג הפסח

חג הפסח תשפ"ג

בזה, הרי הדם והמים עשויים משני חומרים שונים לגמרי, כיצד יתכן שהמים ייפכו בין רגע להיות דם, הרי זה חומר אחר לחלוטין. וכן במכת כינים, מבואר במדרשים שכל גרגיר עפר הפך להיות כינה, וזה פלא גדול, הרי לכינה יש מערכות שלמות בגופה, יש לה עיניים לראות, מערכת עיכול, גם קצת מוח, ומערכת נשימה, כיצד גרגיר עפר פשוט יכול להפוך להיות כינה? והביאו ממדרש שכאשר אמר הקב"ה למשה על מכת כינים שאל משה, כיצד יוכל גרגיר עפר להיות כינה? אמר לו הקב"ה וכי מתחילה היה כאן עפר, הלוא בהתחלה הכל היה מים ואני הוא שעשיתי את העפר, ואם כן אני אחליט שכל העפר יהפוך להיות כינה! וכך לימד הקב"ה את העולם שהוא שולט בכל מערכות הטבע. וכן בכל שאר המכות, כאשר הגיע הערוב למצרים, וידעו כל החיות להבחין בין מצרי לגוי, וכן במכת דבר שהגיעו החיידקים להמית את מקנה מצרים, ואילו במקנה של ישראל הם לא נגעו! כיצד ידעו מה בהמת ישראל ומה של מצרים? ככה הראה הקב"ה שהוא מנהיג את העולם, ושולט בכל מה שמתרחש כאן.

הקב"ה הפך את מצרים למעצמה גדולה קודם מפלתם

ג. ובכדי שיהיו למכות הללו פרוסום נרחב בכל העולם, ובכדי שהם יעידו על כוחו הגדול של הבר"ע, סובב הקב"ה קודם לכן שתהא מצרים עשירה מאוד, והפך אותה למעצמה העשירה ביותר בעולם! וכמו שלמדנו בפרשיות הקודמות, שעשה הקב"ה שנות שובע במצרים ולאחריהם רעב גדול בכל האזור, וכך הגיעו כולם לרכוש ממצרים אוכל עד ש"ויתונו הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען", כלומר כל הכסף בכל מצרים וארץ כנען הגיעו לממשלת מצרים, וזו עשירות בלתי נתפסת. ולאחר מכן סידר יוסף למצרים מס הכנסה בשיעור של עשרים אחוז מכל אדמות מצרים, כאשר נגמר להם הכסף ולא היה להם דרך לרכוש אוכל, אמר להם להביא לפרעה את כל האדמות שלהם והם יישארו בהם רק כחוכרים, וחמישית מהתבואה יצטרכו להביא לפרעה. כל המהלכים הללו הביאו את מצרים לעושר מופלג עד מאוד.

וכל כך למה, מדוע העשיר הקב"ה את קופת מצרים? הביאור בזה הוא, כי כאשר יש למדינה עושר גדול, ממילא היא הופכת להיות גם מעצמה צבאית ומעצמה מדעית, כי יש להם די כסף להשקיע בפיתוח היכולות הצבאיות והמדעיות שלהם [כמו ארצות הברית, שהיא מדינה עשירה מאוד, ולכן היא גם מעצמה צבאית מהגדולות בעולם].

וכן באמת היה במצרים, שעל ידי העושר הגדול שלהם הם הפכו להיות המעצמה הצבאית הגדולה ביותר בעולם, וגם עולם המדע שלהם היה מפותח מאוד, וכל מדינות העולם היו נושאים את עיניהם לעבר המעצמה הגדולה הזו, וראו כיצד יש להם עם שלם של עבדים ללא כל יכולת להשתחרר ולצאת מגבולות המדינה.

ואז כאשר ראו העולם כיצד כל סדרי הטבע מתהפכים ומשתנים במצרים, וראו את ידו הגדולה של השם כיצד הוא מכה אותם ומעניש אותם בעשר מכות על מה שהם עשו, ולמרות העוצמה הגדולה של צבא מצרים, והיכולות האדירות שלהם בשליטה על העם שהם השתעבדו בו, הם יצאו משם ביד רמה ובזרוע נטויה, אז הבינו כולם שגדול השם מכל האלוהים.

הפחד שנפל על כל העולם בעקבות המכות ויציאת מצרים

ד. ואנו רואים שבאמת כך היה, כל העמים שמעו את הידיעה המסעירה הזו שהיהודים יצאו ממצרים, והם שמעו גם על הצורה כיצד הם יצאו, אלו ניסים ומופתים נעשו עמהם ביציאתם ממצרים, וזה גרם להם לבהלה גדולה. וכמו שאומרת התורה בשירת הים: שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזמו רעד נמוגו את כל יושבי כנען. כל העמים שבכל העולם התמלאו בפחד גדול כאשר שמעו את הניסים הגדולים שנעשו למצרים, כל עם ועם פחד כפי גדול ה'סיכון' שהוא היה בו, וכדלהלן: שמעו עמים – ירגזון, כל העמים שבכל העולם פחדו ורגזו בטנם, ואילו יושבי פלשת – שהם ישבו במעבר ליד ארץ ישראל, הם כבר פחדו הרבה יותר – חיל אחז בהם. אלופי אדום – גם להם היתה סיבה טובה לפחד, שהם ידעו שעתידיים ישראל לעבור בפתחם, לפי שהם שוכנים לדרומה של ארץ ישראל ובסמיכות גדולה אליה, לפיכך הם נבהלו, וגם אלי מואב פחדו

מטרת עשרת המכות – להחדיר אמונה לכל העולם

א. התורה בספר שמות מתארת בפרטות את המכות שנתן הקב"ה למצרים, והנה לכל אורך הדרך חוזרת התורה ומדגישה שוב ושוב את התכלית והמטרה באותן המכות, והיא להחדיר את האמונה, ללמד את ישראל מי שולט על העולם ומי מנהיג אותו, ואת זה הם ראו במכות כאשר שינה הקב"ה את כל דרכי הטבע לגמרי, וראו כולם כיצד הוא ית' כל יכול, וזה מה שאמר הכתוב בתחילת פרשת בא "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמחתי בם וידעתם כי אני השם", זו היא המטרה, שידעו ישראל שהבר"ע הוא מנהיג את העולם.

אך מלבד זאת, אנו רואים כי היתה מטרה גדולה ללמד את כל העולם ולהחדיר בהם את האמונה בהשם יתברך, וכמו ששלח הקב"ה לומר לפרעה "ואולם בעבור זאת העמדתך בעובר הראותך את כבודי ולמען ספר שמי בכל הארץ", וכן עוד במקראות, שכל העולם עוקב אחר המאורעות המשונים שמתרחשים במצרים, רואים כולם כיצד במדינה שלימה לפתע הופכים כל המים להיות דם, וכן הלאה בכל המכות, והם רואים מי הוא הבורא עולם, עד כמה כוחו גדול ואין גבול ליכולותיו.

התורה מספרת לנו, שכאשר הגיעו משה ואהרן לפרעה ודרשו ממנו בשם השם להוציא את ישראל ממצרים, ענה פרעה ואמר: מי השם אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל, לא ידעתי את השם וגם את ישראל לא אשלח (ה, ב), ואמרו במדרש (ילקו"ש קעה) שהחל פרעה לקרוא בקול את כל שמות האלילים, ואמר שאינו מוצא ביניהם את השם, ואמרו שם משל למה הדבר דומה, למי שאבד לו עבדו הכהן וחיפשו בכל מקום, עד שנכנס לבית הקברות לחפש אותו שם. אמרו לו, הלוא עבדך כהן הוא, כיצד אתה חושב שתמצא אותו בבית הקברות? כן הוא גם אצל פרעה, כאשר חיפש את השם ברשימה של האלוהים האחרים מעשי ידי אדם, אמרו לו משה ואהרן: שוטה שבעולם, האלוהות שביד מתיים הם, אבל אלוקינו חי וקיים הוא! שנאמר והשם אלוקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם.

וכאשר אמר פרעה שהוא לא מכיר את השם, אמרו לו משה ואהרן: אתה אומר שאינך מכיר אותו? כעת יבואו עליך המכות ושם תכיר אותו! [גם זה במדרש שם] וזה היה מתכלית ומטרת המכות, שיראה פרעה ויראו מצרים, וכל העולם כולו, יראו את יד השם הגדולה, והאמונה בו ית' תושרש בליבם.

מימי דור אנוש היה העולם מלא בכפירה ואפיקורסות

ב. להעמיק עוד בענין, אנו צריכים לשים פעמינו לשורש גלות מצרים. הנה ברמב"ם (ריש הלכות עבודה זרה) הרחיב בסדר השתלשלות הכפירה והאפיקורסות בעולם, וכתב שם ששורש הכפירה היתה דור אנוש, אז חשבו בני האדם שעליהם לעבוד גם את הכוכבים והמזלות, בטענה שאם הקב"ה ברא את הכוכבים והמזלות הללו להנהיג את העולם וחלק להם כבוד, הרי שהם ראויים שישבחו אותן בפני עצמן, כי כבוד הוא למלך כאשר משבחים את משרתיו. ואז החלו להקריב להם קרבנות ולהשתחוות בפניהם. וכן אט אט השתרשה דעת הכפירה בעולם, והתפתחה יותר ויותר. עד שהגיע אברהם אבינו ע"ה, שהוא עמד מדעתו על הבורא עולם, והיה קורא בקול גדול שרק אותו ית' ראוי לעבוד, והיה משבר את הפסלים והצורות ועורר ויכוחים להוכיח את האמונה התמימה, והיה עושה צחוק מעבודת האלילים.

אבל עדיין, למרות האמונה שפרסם אברהם אבינו עדיין רוב העולם היו טועים אחרי האלילים, לא הכירו כלל את מציאות השם, וכמו שראינו אצל פרעה שאמר 'מי השם אשר אשמע בקולו', ורצה הקב"ה לתקן את כל העולם שיכירו את מציאותו. ולמרות שהוא ית' לא רצה לתת להם את התורה, שאותה הוא ייחד רק עבור ישראל, אבל את האמונה במציאות השם הוא רצה שכל העולם יכיר וידע שאין כמוהו בכל הארץ, וגדול השם מכל האלוהים.

את האמונה הזו החדיר הקב"ה באמצעות המכות שהביא על מצרים, ואז ראו כולם את כוחו הגדול. וכמו שאמר הכתוב במכת דם: וידעו מצרים כי אני השם, וכן עוד הרבה במקרא, כי בכל מכה ומכה ראו כולם כיצד הקב"ה שולט בכל מערכות הטבע מהחל ועד כלה. ונתבונן

הכתוב: לסוסתי ברכבי פרעה דימיתך רעייתי, שישראל נדמו כסוסות בעיני רכבי פרעה, וע"ז רדפו אחריהם [ע"י מדרש שה"ש א, ט]. וכך ראו כולם כיצד בחכמה גדולה הערים הקב"ה על המצרים להביא אותם אל תוך הים בכדי לאבדם שם ולמחות את זכרם מעל פני האדמה. ראו כיצד הקב"ה מטביע אותם בתוך הים, צללו כעופרת במים אדירים, ה'אדירים' האלו צללו בתוך המים כמו עופרת, וזו היא ההדגשה - שלא סתם אנשים צללו במים, אלא הם היו 'אדירים', ועם כל אדירותם וחוזקם אין מי שיכול כנגדו ית', וכמו שאמרנו בגמ' (מנחות נג, א): יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים, יבא אדיר - זה הקדוש ברוך הוא וכו', מאדירים - אלו המצרים, דכתיב צללו כעופרת במים אדירים. וכאשר הם ראו שאפילו המצרים לא יכלו כנגדו, זה גרם להם לפחד גדול, כי הבינו שהוא ית' כל יכול.

הנס שנעשה לישראל בעבר הירדן

ה. וכן אנו מוצאים לאחר מכן, כאשר נכנסו ישראל לארץ גם אז עשה עמם הקב"ה נס גדול בעברם את הירדן, כי הנה מי הירדן יוצאים ממפל הבניאס, נכנסים אל תוך הכינרת וחוצים אותה, וממשיכים לזרום עוד כברת דרך ארוכה, עד שמגיעים לים המלח. והם היו צריכים להיכנס לארץ מכיוון יריחו, עם נשים וילדים קטנים, ואין יוכלו לעבור את הירדן הגדול הזה? עשה הקב"ה נס גדול, שהמים הפסיקו לזרום באופן הטבעי שלהם, והתחילו להיערם כיפי כפיין, במקום להמשיך לזרום הם פשוט נעצרו והתרוממו לגובה עצום, עד שראו אותם ממרחק רב, והתפלאו כולם מה זה המים האלו, כיצד הגיעו מים לגובה הזה, יותר מראשי ההרים? וכך המתינו המים עד שיעברו כולם, ורק אחרי שהניחו הכהנים את רגליהם עם הארון אז חזרו המים לזרום.

והמאורע הזה אף הוא גרם לפחד ובהלה גדולים אצל כל יושבי הארץ, וכמו שנאמר: "ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן וגו' את אשר הוביש השם את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם, וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל" (יהושע ה, א).

כל זה בא ללמד את האומות את היסוד הגדול של האמונה, שגדול הוא השם מכל האלוהים שלהם, כמו שאמר יתרו: עתה ידעתי כי גדול השם מכל האלוהים (שמות יח, יא). ואף ישראל עצמם אמרו כן בשירת הים: מי כמך באלים השם (שם טו, יא) וכן אמר משה: שמוע מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך (דברים ג, כד).

ו. וגם היום אנחנו רואים שהקב"ה רוצה ללמד את העולם שהעולם אינו הפקר ושהוא ית' מנהיג אותו, וכמו לפני כמה שנים שפקדה סופה את ארץ הקודש, קור נורא פשט בכל הארץ וגשמים עזים ניתכו ארצה, וזה עשה הקב"ה כדי להזכיר לנו 'אני מנהיג את העולם' מי עשה את הקור הזה? כיצד הוא נוצר? אנו אומרים בתפילה: משיב הרוח ומוריד הגשם, הוא ית' משיב את הרוחות והם מכניסים קור לכדור הארץ. אין דבר כזה 'טבע' ו'מקרה', לא מעצמם הגיעו הרוחות, נשבו בחזקה וגרמו לגל קור גדול, יש משהו שמכוון אותם, והוא שהנהיג אותם לבוא לכאן ולעשות קור גדול. וזה אנו למדים ומחזירים לעצמנו במיוחד בפרשיות של עשרת המכות, שרצה הקב"ה להוכיח לכל העולם שהוא מנהיג ושולט על כל הטבע, וכאשר הגיע משה לפרעה והורה לו בשם השם לשלוח את ישראל, אמר לו פרעה "מי השם" איני מכיר אותך, אמר לו משה אתה עוד תכיר אותו, כעת כאשר יבואו עליך המכות האלו תבין ותדע שהעולם אינו הפקר, יש לו מנהיג.

האם מותר לאכול מזה מטוגנת בערב פסח?

שסיבת הפסול הוא מחמת שינוי טכני שאין טעמה כטעם מצה, בזה כו"ע מודי שמותר לאוכלה בער"פ.

ביאור הענין שצריך טעם מצה

ובעיקר דברי הגמ' שמצה מבושלת פסולה כי אין בה טעם מצה, צ"ע הרי אמרין בפסחים קטו ב' "בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא", שבמרור המצה להרגיש טעם המרירות, ולכן בלע מרור לא יצא, שלא הרגיש את טעם המרירות, אבל מצה המצוה היא רק לאכול, ולכן בלע מצה יצא גם בלי שמרגיש טעם מצה, וא"כ צ"ע למה מצה מבושלת לא יוצאים הרי לא צריך להרגיש הטעם, וכיון שלא בטל ממנה שם לחם למה שלא יצא בה.

וברבינו יונה (ברכות לח ב') כתב שמצה זו שאין בה טעם מצה הרי היא כמצה עשירה, וצ"ב שמצה עשירה זה מצה שמעורב בה דברים טעימים שמן מים ומלח וכאן לא מעורב כלום. ונראה שהנה יש הבדל בין הבצק של חמץ לבצק מצה [חוץ ממה שבבצק של מצה עצרו את תהליך החימוץ] שבחמץ - הבצק תופח ונהיה יותר רך ואוורירי, ומצה שלא החמיצה - הבצק יותר דחוס [והגורם לכך שהחימוץ עושה בבצק גזים שקופצים ועושים את הבצק לאוורירי] ולכן גם במצות העבות של התימנים שנראות כמו פיתות, כשאוכלים אותם מרגישים טעם דחוס בשונה מפיתה.

ולפי"ז נ"י שזה הביאור במצה מבושלת שפסולה כי אין טעם מצה, שמצה מבושלת הבישול ריכך את המצה ואין לה את הטעם הדחוס של מצה, ודומה למצה עשירה - שיש לה טעם רך כחמץ, ולכן פסולה, אע"פ שאין דין שהגברא ירגיש טעם מצה, מ"מ צריך שההפצא של מצה יהיה טעמה כלחם עוני, וכשטעמה כלחם עשיר - פסולה.

מאוד, כי חששו שמה מחמת קירבתם לארץ ישראל ישתלטו עליהם היהודים וישתעבדו בהם, לכן **יאחזמו רעד**. ואלו שפחדו יותר מכולם, הלא הם **יושבי כנען**, שהם ידעו שעתידיים ישראל להגיע לארצם, והם מצוים להשמיד את כל העמים היושבים שם, ולכן הם **נמוגו** לגמרי. ממה פחדו כל כך העמים? הם ראו כיצד הקב"ה לקח מעצמה ענקית כמו מצרים, שהיה לה צבא חזק מאוד וכוח בלתי נלאה, והוא הרס אותה לחלוטין, הפליא בהם מכה אחר מכה, עד שלא נותר זכר לכל העוצמות הגדולות שהיו לה. הם ראו את כוחו הגדול ופחדו מאד, הם הבינו שאין להם יכולת להתמודד עם הבורא ית', שהוא כל יכול. והם הבינו שגם האלוהים שלהם שהם מתפללים אליהם ובטוחים בהם, אינם יכולים לסמוך עליהם, כי גדול השם יותר מכל האלוהים!!

וכן אנו מוצאים כאשר שלח יהושע מרגלים לארץ ישראל, והם הגיעו לביתה של רחב, אמרה להם: ידעתי כי נתן השם לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו, כי שמענו אשר הוביש השם את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו', ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם. במילים אלו היא מתארת את הפחד הגדול שנפל על כל יושבי הארץ מפני ישראל, ומסיימת רחב ואומרת, מה היא התובנה שהבינו כולם כאשר ראו את הניסים הגדולים האלו: כי השם אלוהים הוא אלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת! האמונה הזו שהבינו כל עמי הארץ שהבו"ע המנהיג של העולם השתרשה בלבבות כולם, מכח המכות והניסים שנעשו לישראל ביציאתם ממצרים.

כאשר ראו כולם כיצד קרסה מעצמת מצרים שלב אחר שלב, וראו איך כל דרכי הטבע משתנים בצורה פלאית, כיצד לפתע נהיה חושך בכל מדינת מצרים, וכל האזרחים המצריים לא יכלו לראות אחד את השני ואפילו לא לזוז ממקומם, ובאותו זמן הרי התבטלו לגמרי כל העוצמות שלהם שהרי כל מי שרוצה יכול להיכנס לכל מקום וליטול מה שהוא חפץ. ואם היו רוצים אומות העולם, היו יכולים בנקל להשתלט על מצרים לחלוטין, זה הרי פלא עצום איך מתרחש דבר כזה. וכולם עוקבים אחרי זה, ורואים איך בבת אחת ברגע אחד מתים כל הבכורות של מצרים, וכיצד עם ישראל יוצא משם ביד רמה, ולאחר מכן כאשר הם עומדים על הים, ונדמה כי עוד רגע קט כבר משתלטים המצרים עליהם בחזרה, לפתע נקרע להם הים והם נכנסים פנימה. לא הרפו המצרים, והם רודפים אחריהם אל תוך הים, אך אז הם מקבלים מכה מוחצת, כאשר נסגר עליהם הים והם טובעים בו למוות.

הנה כאשר עמדו ישראל על שפת הים ונכנסו אליו בחרבה, באו אחריהם המצרים ונכנסו פנימה, ונסגר עליהם הים וטבעו שם. ובכדי שיבואו המצרים וירדפו אחריהם, הקדים הקב"ה בחכמה לצוות את ישראל 'ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות', ואז כאשר יצאו ממצרים רדפו אחריהם המצרים ליטול את ממונם. אלא שעדיין היה צריך נס גדול שיגרום למצרים להיכנס אחריהם אל תוך הים, שהרי באופן טבעי לא היה להם להיכנס אחריהם אלא לברוח משם, שהרי הם כבר מכירים את כוחו הגדול של הבורא, והם יודעים שהוא יתקדם בהם, ובפרט כאשר ראו את הנס הגדול הזה מול עיניהם כיצד נקרע הים, וכי הם חשבו שיניח להם הבר"ע להיכנס אליו ולצאת בשלום ללא פגע? ומבואר במדרש שעשה הקב"ה נס, שנדמו ישראל לסוסה, והסוסים שרכבו עליהם המצרים רדפו אחרי הסוסות לתאוות זימה, וכך הכניסו את המצרים בעל כורחם אל תוך הים. ועל כך אמר

הנה לגבי אכילת מצה מטוגנת בערב פסח, לפי מה שפסק השו"ע (סי' קסח, ז) שפירורי לחם שבישלם אם יש בהם כזית, לא פוקע מהם תורת לחם גם כשאין להם תואר לחם, ומברכין המוציא, ואם אין בהם כזית אזי הבישול מפקיע מהם תואר לחם גם כשיש בהם תוריתא דנהמא, ועיין בתוס' ברכות (לז, ב) שכתבו שטיגון כבישול, א"כ לגבי מצה מטוגנת בער"פ שכל האיסור הוא רק במצה שיוצאין בה ידי"ח, כמבוא' ברמ"א (סי' תע"א) שמצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול ממנה כל היום ע"ש, אבל מצה שאין יוצאין בה ידי"ח - מותר, א"כ אם פירר את המצה לפירורים פחות מכזית וטיגנם, ברכתם מוזנות, ואין יוצאין בה (כיון שלמצה צריך לחם) ומותר לאוכלה בער"פ, אולם אם הפירורין כזית שאז לא פוקע מהם שם לחם, וכשר לצאת בה, יהיה אסור לאוכלה בער"פ.

אולם האמת שגם מצה שיש בה כזית ובישלה או טיגנה פסולה למצה למרות שנישאר עליה דין לחם, וזה עפ"י מה שניפסק בשו"ע סי' תסא ס"ד שאין יוצאין במצה מבושלת בפסח ע"ש, וזה גם כשיש כזית ולא פקע ממנה שם לחם, מ"מ במצה יש הלכה חדשה שצריך להרגיש טעם מצה, וענין זה הוא פלוגתא דתנאי בברכות לח ב' שדעת ר"מ שיוצאין במצה מבושלת, ודעת רבי יוסי שאין יוצאין במצה מבושלת, ומסקנת הגמ' שהטעם של רבי יוסי משום דבעינן טעם מצה לזכא ובשו"ע פסק כר"י, ולפי"ז מצה מטוגנת גם בפירורים כזית לא יוצאין בה בלילה כיון שאין בה טעם מצה, וא"כ מותר לאוכלה בער"פ כיון שזה מצה שאינה ראויה לצאת בה וכנ"ל, ואע"פ שלגבי מצה שלא לשמה י"א שאסור לאוכלה בער"פ למרות שלא יוצאין בה, שם זה בגלל שאין במצה שום שינוי מציאותי ממצה כשרה, אבל מצה

גיליון זה נכתב על פי הבנת הכותב בלבד

לתרומות והצדקות נא ליצור קשר בטל' 054-8520-936

או דרך נדירים פלום בחיפוש ע"מטה אור

או באמצעות הטל' 03-7630585 שלוחה 6465

ניתן לקבל את הגיליון במייל 6082566@gmail.com

ניתן להאזין לשיחה זו בשידור חי כל מוצ"ש בשעה 7:40

במערכת "קול הלשון" בקו ישיר 0733-718-148

כמו"כ ניתן לשמוע שם עוד שיעורים ושיחות ממורינו חרב שליט"א

ובמערכת "קול יהודי מרוקו" 0747-962-335 שלוחה 2-2-2

שמעו ותחי נפשכם

עשינו מה שצויתנו

אדם מתכוון בחיל וסילודין ללילה הקדוש, מכין עצמו בהכנה רבתי, ולבסוף הילדים לא משתפים פעולה ושאר המסובים מעדיפים להתעסק בזוטות. הרהורים על תחושת הצניחה שיכולה להתפתח בליל הסדר

נקדים הקדמה לסדר. ט"ו סימנים יש לליל הסדר, סימנים שפשטו בכל תפוצות ישראל והן עדות למקורן המהור, כל עדה ומנהגיה, משפחה ומשפחה וסדריה. אלה ישירו בהתחלה, ואלה ישונו לשיר בכל חלק מחלקי הסדר, אלה בניגון הזה ואלה בניגון אחר, כולם אהובים.

לכל חלק יש את המלאכה המופקדת עליו. בקדש עורכים קידוש ובמגיד מספרים ביציאת מצרים. בהלל קוראים את ההלל, ובנרצה? מה עושים בנרצה, מלבד הידיעה שעבודת הקודש נרצתה ונתקדשה לפני מי שאמר והיה העולם?

על פניו נראה כאילו היה צורך להשלים את החרוזה איכשהו, ומשום כך הושלמה תיבת 'נרצה' אחרי ה'הלל'. האמנם כך?!

שבירת הכלים

הדברים שנדבר כעת, לא יערבו לאוזן שלא הוכשרה לכך, ואף על פי כן נחרצות נדבר, ישמע חכם ויוסף לקח, ונבון תחבולות יקנה.

עם ישראל קדושים המה. כולם אהובים וכולם ברורים, כולם רוצים לערוך את שולחן ליל הסדר כדת וכהלכה, לעילא מן כל ברכתא, נערכים לקיים את המצוה העיקרית של 'והגדת לבנך', מדקדקים בטיב המצות ונותנים דעת מראש על כל פרט בשולחן הסדר, מצפים לקבל את האורות הגדולים של הלילה הזה.

למעשה, זה לא ממש עובד כך. פה היין נשפך ופה נשכח המי מלה. בבית הזה שכחו להפריש חלה מהמצות, ובבית האחר האב הצעיר לא יכול לספר לילדיו על יציאת מצרים, כי הסבא עייף ומבקש להזדרז. אין הרגשה טובה, ואין התעוררות הרוח. אין אורות גבוהים ואין רוממות הנפש.

וכאילו להכעיס, מתוך התחושות הללו, אדם שומע את השכנים מלמטה מנגנים ברגש את ניגוני החג, והצביטה בלב הופכת להיות חמוצה ומעיקה, ומחפשים אשמים ומרמורים. לא שמחת החג שמחויב בה האדם.

חסידים מעידים שבשנה האחרונה לחייו של הרבי הדברי חיים מצאנו סבל מדלקת ריאות והיה גונח ומקיא דם. ואף על פי כן, בהגיע ליל הסדר, התאמץ מאוד לאכול כוית מצה. אמרו לו בנו, שמא פטורים אתם מחמת החולי, אמר להם, 'רצוני שבני ביתי יראו מה זו מסירות נפש לקיום מצוות עשה'.

משהביאו את המרור ושוב חששו בנו, אמר להם, 'רצוני שבני ביתי יראו מה זו מסירות נפש לקיים מצוה דרבנן'.

ומשהביאו את הכורך והתאמץ כדרכו, אמר 'רצוני שבני ביתי יראו מה זו מסירות נפש למנהג ישראל קדושים'. עד כאן המעשה, ועשרה ימים לאחר מכן, בכ"ה ניסן, נפטר הרבי.

ולא באה הפתיחה הזו אלא להליץ יושר על מנהג ישראל קדושים, להישמר ולהזהר ממה שהו חמין.

והשאר מבטלו בלבו

כך שנינו על קיר המשותף לו ולשכנו; 'חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת' (פסחים ת.).

הגמרא לא מבארת איזה כותל מדובר, ומה המרחק בין שכן לשכן, אולם רש"י מבאר שמדובר ש'הכותל היה עב הרבה'.

איננו יודעים מה זה 'עב' ומה זה 'הרבה', אבל מסתבר שמדובר בכותל יותר עבה מהיד עצמה שלא יכולה להשתרע עד המקום שבו מונח החמין.

אם כך, מה החידוש בדברי הגמרא, כלום מצפים אנו מבעל הבית לנסר את קירות ביתו ולפשפש בקרביהם האם הוחבא שם חמין, אף שלעולם לא יוכל להגיע לשם בדרך הטבע?

ומה זה ההמשך 'והשאר מבטלו בלבו', הרי ברור שמזכרח לבטל כי אין לו ברירה אחרת, מה רצו רבותינו להשמיענו?

הלל נרצה

וסוד גדול נמסר בידינו, כלי מחזיק ברכה.

חסל סידור פסח בהלכתו, ככל משפטו וחוקתו

ההוראה של 'נרצה' באה לאנשים האלה בדיוק. אם אכלת את הביתים של המצה והמרור, אם אמרת 'פסח מצה ומרור', אינך צריך יותר. תעלה על יצועך בלב מתרונן שזכית לעשות רצון יוצרך ואין הקדוש ברוך הוא בא במרוניה עם בריותיו.

לא בכדי, בקהילות האשכנזים משוררים בסוף הסדר, 'חסל סידור פסח בהלכתו, ככל משפטו וחוקתו'. האמנם זהו ככל חוקתו ומשפטו, בלי קרבן פסח וחגיגה, בלי אשה ונסכים? והן הן הדברים, יהודי יקר, לא ביקשו ממך יותר.

הדיבורים האלה מעט מסוכנים, כביכול הם מקררים מהחמימות של המצה ומרפים את הידיים, ונראה כאילו אסור להם להיאמר.

אבל הם בדיוק להיפך, הידיים כבר רפויות, והלב חלש. צריך לדעת, גם אם עשית ממוצע, זה מה שהיית צריך לעשות. תכסה את המצות ותגלה אותם, כעת תשתה בהסבה וכעת תאכל בלא הסבה, כאן הבן שואל וכאן אתה מספר לו, שם אתה כורך מצה עם מרור ושם אתה קורא את מזמורי ההלל.

דווקא בהלכות הפסח, באה הגמרא ללמד 'והשאר מבטלו בלב'. צריך לומר ולהודיע במפורש, תבטל בלב והכל בסדר גמור, אל תכנים לעצמך חרדות ופחדים, לא באלה חלק ה'.

רחמנא אמר תקעו

זו תשובה לגמרי ללב, אלו שמרגישים מפסידים בגן התינוק שבכה כל משך קריאת ההגדה או כנגד הילד בן התשע שלא יודע לשבת רגע אחד בשקט ולהקשיב, אלה שמאוכזבים מכך שחמיו מנהל את הסדר ואינו יודע הלכות בסיסיות בעוד שהוא עצמו אווזו בכוונות האר".

או אותם צעירים טהורי לבב שלמדו בעיון מסימן תע"א, עם המשנה ברורה והביאור הלכה, למדו שיחות ופרקי מחשבה, ציפו לגילוי שכינה, והנה מפח נפש בדמות אחד מאלף סוגי מפחי נפש שהעולם הזה יכול לספק.

הנח ידידי, הנח להם. רחמנא אמר תקעו, ואתה תקעת. רחמנא אמר לאכול כזית מצה ואתה אכלת.

הוא אשר תיקן אדוננו מרן הבן איש חי, לומר בראש השנה, לאחר מאה ואחד קולות – 'רבנו של עולם, עשינו מה שצויתנו

במצות תקיעת שופר'. הנוסח הזה לא קיים לאחר הנחת תפילין או שילוח הקן, רק במצוות שופר.

אולי הטעם הוא משום שכל מערכת התקיעות באה מדרשות על גבי דרשות מה התכוונה התורה, גניחה או יללה, מספר הקולות ומקומם, מעומד או מיושב. אדם עשוי להגיע לחששות ולחצים האם עשה מה שהתורה ביקשה ממנו, ואולי צריך להשלים תקיעה בנוסח תימן, למרות שאבותיו ואבות אבותיו מעולם לא שמעו אותן, אולי אחרי הסעודה כדאי ללכת לבית הכנסת פלוני, שם יש אברך שעושה כך או כך.

אולי שופר זה הטעם כי התורה אמרה יום תרועה יהיה לכם. כל מה שאנחנו אומרים ודורשים זה בא מדרשות ולימודים וגזירות שוות עד שמגיעים למאה קולות. זה טוב אם אתה רוצה להגיע למצוה מושלמת, אבל לא שעבור זה תגיע לסחרחרות של מרדות ולחץ האם יצא ידי חובת תקיעה.

הנח ידידי, הנח להם. רחמנא אמר תקעו, ואתה תקעת. רחמנא אמר לאכול כזית מצה ואתה אכלת.

לך אכול בשמחה לחמך

יהודי נערך ללילה הקדוש מתוך 'מורא גדול זה גילוי שכינה'. קנה שבע הגדות שונות, למד את הפירושים והתכוונן בחיל ובסילודין, ובסוף התינוק בכה כל הלילה והאישה הייתה עייפה והילד חצי היפראקטיבי והשעון שבת נכבה חצי שעה לפני הזמן.

אם אדם לא מכין את החיישנים שלו לקבל את החששות הללו, הוא עלול להתרסק. אבל אחרי יום הכיפורים, אחרי תפילה נעילה, מכריזים 'לך אכול בשמחה לחמך'. עשית מה שמוטל עליך, אל תתחבט בלבטים של עיון תפילה ואל תבוא לידי כאב לב, והסר השמן מאחוריניו.

רבים חללים הפילה התחושה הזו.

זוה מקרין מההורים לילדים, הילדים מרגישים שאבא לא שמח ולא נינוח, וכך מתפתח מתח נפשי מהמצווה המוביל בהכרח לסלידה וניתוק רגשי.

צאו וראו, הבתים שילדיהם הצליחו ונעשו לבני תורה שמחים ומאוזנים, הם אלה שראו את ההורים בנעימה הזו, הורים שמחים ומזמינים, הורים רגועים ומאירים.

ואם הודענו מראש את אשר יהיה, והיה זה שכרנו.

לעילוי נשמת

האשה הכבודה והצנועה

'יראת ה' היא תתהלל

מרת זוהרה סוליקה רחמה בת רחל שרביט ע"ה

רמלה

יום היא צ"ב ניסן

ת.נ.צ.ב.ה.

הרה"ג אריאל קורקוס שליט"א

נז"נ ישיבת בנין אב

ירושלים

להולדת בנו נ"י למז"ט ובשעתו"מ

יזכו הוריו לגדלו לתורה ומצוות לחופה ומעשים טובים

מתוך רוב נחת והרווחה כל הימים

מישפטי התורה

ג. מלבד התשלום הכספי, חייב ראובן לבקש מחילה מהנגזל על מעשהו החמור. אע"פ שביה"ד אינו יכול לחייבו ממון על עגמת הנפש שגרם לנגב.

מקורות

מבואר במשנה בב"ק (צו) מי שנגב חמץ מחבירו והחזירו לנגב לאחר הפסח במצב טוב כמו שנגבו כגון: שהניחו בכל ימי הפסח במקפא, ולא מכרו לגוי. במקרה זה יכול הנגב להחזיר לנגב את החמץ לאחר הפסח ולומר לו: הרי שלך לפניך. כלומר, השבתי לך את הגזילה באותו מצב שהיתה לפני הגזילה. ואע"פ שכעת אינך יכול להנות מהחמץ הנ"ל, כי חז"ל גזרו על חמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה. אולם טוען לו הגזלן, מאחר שזה נחשב היזק שאינו ניכר, מכיון שבלחם עצמו לא ניכר לכל אדם שרואהו שאסור לאוכלו, לפיכך כל מי שאינו יודע שהלחם הנ"ל נאפה לפני פסח - מוכן לשלם עבורו לאחר שהופשר ונראה כמו לחם טרי - כמו ששווה לחם שנאפה לאחר הפסח. ורק אם יגלו לקונה מתי הלחם נאפה, ושאסרו חז"ל לאוכלו - ימנע מלקנותו. ולכן במקרה זה, מאחר וההיזק לא ניכר בחפץ עצמו - התורה פטרה את הנגב מלשלם עבור הפסדו.

החילוק בין מזיק לנגב לגבי היזק שאינו ניכר.

ואע"פ שמבואר בגמ' בגיטין (גג) שמי שהזיק במזיד לממון חבירו ע"י היזק שאינו ניכר, חייבו רבי מאיר לשלם לניזק את הפסדו, וגם שאר החכמים הסכימו לדבריו כשהנזק נעשה במזיד. אולם לגבי נגב, משום תקנת השבים, חז"ל לא החמירו עליו מעבר לדין תורה, והשאירו את דינו - כדין תורה. ולכן אם גונב הלחם לפני הפסח השיב את הגזילה בשלימותה לאחר הפסח - פטור מלשלם דבר נוסף, למרות שנגרם מחמתו לנגב הפסד כספי, כי כעת לאחר הפסח אין הנגב יכול להנות מהלחם הנ"ל.

ולפי זה בנידון השאלה דנן, לכאורה צודק ראובן שנגב את מצות היד לפני פסח והחזירין בשלמותן לאחר הפסח, שיוכל לומר לנגב - הרי שלך לפניך. ובפרט שהמצות הנ"ל עדיפות מהחמץ, מכיון שניתן לאוכלן ולהנות מהן גם לאחר הפסח, שהרי הן לא היו בשום שלב בגדר חמץ.

דינו של גונב אתרוג לפני סוכות ומשיבו לנגב לאחר סוכות

אמנם הפתחי תשובה חו"מ (ס"ו שסג, א) הביא בשם הפרי מגדים, ושו"ת בית שמואל האחרון, לגבי מי שנגב אתרוג לפני סוכות והחזירו לנגב לאחר סוכות, שדנו שם, האם יוכל הנגב לומר לנגב - הרי שלך לפניך. כי מצד אחד, האתרוג שהחזיר נראה עם אותו יופי והידור כמו שהיה בשעת הגניבה. אולם מצד שני ביחס לשווי הממוני שלו, כל מי שראוהו יודע, שלפני סוכות הוא היה שווה למשל שלש מאות שקל, ולאחר סוכות אין לאתרוג הנ"ל שום שוויון ממוני. נמצא שלמרות שבגוף האתרוג - לא ניכר הנזק, אבל ביחס לשוויון שלו - ניכר לכל רואהו ההפסד הכספי, ולכן לא יוכל הנגב לומר לנגב הרי שלך לפניך.

לפיכך אין האתרוג דומה לחמץ או ללחם שנגב. כי לגבי הלחם, כל מי שאינו יודע את עברו של הלחם, מוכן גם לאחר הפסח כשהלחם יופשר ויראה כטרי, לשלם עבורו מחיר של לחם שנאפה באותו

הליכות חיים

בס"ד

גנב מצות יד והחזירן אחר הפסח

שאלה

ראובן מסוכסך שנים רבות עם שכנו בבנין שמשתייך לחסידות מסויימת. יומיים לפני פסח הבחין ראובן, שהגיע משלוח של שנים עשרה ק"ג מצות יד לשכנו החסיד, שאוכל בפסח רק מצות יד, וכמות זו מספיקה למשפחתו הגדולה. ומכיון שהם לא היו באותה שעה בביתם, לכן המשלוח הניחם ליד דלת ביתם. עבור המצות הנ"ל שילם השכן אלפים וחמש מאות שקל.

אלא שראובן מתוך רשעות, וכדי לגרום צער רב לשכן הנ"ל, לקח את מצות היד לביתו על מנת להחזירם לשכנו החסיד לאחר הפסח, ולומר לו כדברי המשנה בב"ק (צו) "הרי שלך לפניך".

ואכן כשהגיע החסיד הנ"ל לביתו ולא מצא את המצות, חיפשם במשך היום ימים שנתרו לו עד הפסח, וכשלא מצאם מחוסר ברירה, ובעקבות המציאות שנכתפה עליו לפני החג, הזדרז וקנה מצות יד אחרות בארבעת אלפים שקל, כפי המחיר שניתן להשיג בשעות האחרונות שלפני החג.

לאחר ימי חג הפסח, הניח ראובן את המצות שנגבם ליד דלת שכנו, וצירף לכך פתק עם שמו בתוספת הכיתוב - "הרי שלך לפניך". עקב כך תבעו הנגזל בביה"ד שישלם לו ארבעת אלפים שקל כפי ששילם עבור המצות החדשות שקנה. וכן תבע ממנו כסף עבור עגמת נפש הרבה שנגרמה לו, והשאיר לביה"ד להחליט כמה מגיע לו עבור זה.

אמנם ראובן הגזלן טען לביה"ד, שביחס למצות - הוא פטור מלשלם, כי החזיר לנגזל את כל הגזילה שגזל ממנו. וביחס לחיובי שמים, וכן עבור עגמת הנפש שגרם לנגזל, טען ראובן, מכיון שהנגזל גרם לו במשך שנים רבות עגמת נפש מרובה ונזקים נוספים, לפיכך מעשהו הנוכחי מתקוז מול מעשי הנגזל כלפיו, ולכן אינו חושש לחיוב בדיני שמים.

מה הדין?

תשובה

א. ראובן הגנב חייב בדיני אדם לשלם לשכנו החסיד אלפים וחמש מאות שקל כפי שהיו שווים המצות בשוק בזמן הגניבה. אולם בדיני שמים חייב לשלם לו עוד אלף וחמש מאות שקל, בגלל שמחמתו נגרם לנגב לשלם סכום זה לרכישת המצות השניים.

חיובים אלו קיימים, אפילו אם הנגזל היה מקבל את המצות הראשונות שנגב ממנו בחינם או במחיר מוזל.

ב. בגניבת המצות עבר ראובן על איסורי תורה של "אונאת דברים", "לא תיקום" ועוד. איסורים אלו חלים עליו - אפילו אם יש לו טענות מוצדקות כלפי הנגזל בהקשר לסיכוסך שביניהם. כמו כן - אין מושג בשמים של "קיוזום" חטא מול חטא, כי דנים שם על כל מקרה לגופו.

היום. משא"כ לגבי אתרוג, גם אם לא היה נגנב, אולם לאחר סוכות גם האתרוג הנאה ביותר - אינו שווה מאומה. כי כל השוויות שלו הינה בגלל המצווה שמקיימים עמו בסוכות, ולא בגלל שאוכלים אותו, ולכן הנוק ניכר לכל. לפיכך לא יוכל גנב האתרוג להחזירו לאחר הסוכות ולומר לנגנב - הרי שלך לפניך. אלא יצטרך לשלם לו כפי שוויות האתרוג בשוק בזמן שגנבו. ונקטו האחרונים להלכה - כמו הצד השני. דהיינו - שהגנב יצטרך לשלם כפי שהיה שווה האתרוג בזמן שגנבו.

דימוי הדין של גונב מצות יד לגונב אתרוג

לאור האמור, גם לגבי מצות יד הסיבה שמשלמים עבורן מחיר יקר לפני פסח היא - רק בגלל קיום מצוות אכילת מצה. וכן שהמצה היא האפשרות היחידה שישנה לאכול בפסח מאפה מקמח הדומה ללחם. וידוע שבקהילות החסידים, ובקהלים נוספים אוכלים בפסח רק מצות יד. והנה גם אצלם לאחר פסח מצות אלו אינם שווים מאומה או שווים סכום מועט כמו עשרה שקלים עבור ק"ג מצות וכדומה. וזאת למרות שמוותר לאוכלן לאחר הפסח, אולם האנשים מעדיפים לאחר הפסח לקנות מצות חמץ טריות ופריכות שנאפו במכונה, ולא יקנו מצות יד.

נמצא למסקנא, שהדין של גניבת מצות יד לפני פסח, דומה במהותו לדינו של הגונב אתרוג לפני סוכות. ובשניהם למרות שהגנב מחזירם לאחר ימי החג במצב תקין ושלם, אולם מכיון שבעת גניבת האתרוג או מצת היד שוויים הממוני היה רב, וכשמשבים לאחר החג - ניכר בחפץ לכל אדם שאינם שווים כעת מאומה או סכום מועט בלבד, לפיכך לא יוכל הגנב כשמשבים לומר לנגנב, הרי שלך לפניך. כי אין החפץ המושב בגדר "שלך", כי הוא חפץ שונה במהותו - מאחר ואינו שווה ממון, אע"פ שגנב חפץ זה.

כמה ישלם הגנב עבור מצות היד

ולכן כשם שאם גנב אתרוג לפני סוכות, ישלם הגנב כפי שהיה שווה האתרוג הנ"ל להמכר בשוק בזמן הגניבה. כך גם לגבי גניבת המצות בנידון השאלה דנן, היות ובשעת גניבת ראובן הן היו שוות אלפים וחמש מאות שקל - לכן כך הוא ההפסד הממוני שעשה ראובן לשכנו החסיד בשעת גניבתו. לפיכך אע"פ שהגנב נהג כראוי כשניסה לחפש במשך היומיים שנותרו לחג את המצות שלו, כדי לא להפסיד את כספו, ולא פשע בזה שחיכה לקנות מצות חליפיות עד קרוב לחג, למרות שידע שיצטרך לשלם עבורן עוד אלף וחמש מאות שקל. אבל היות ומעשה הגניבה נעשה כשהן היו שוות אלפים וחמש מאות שקל, והתוספת במחיר נגרמה לאחר מעשהו, לפיכך ביחס להפרש של אלף וחמש מאות שקל נחשב ראובן כמזיק בגרמא, שפטור לשלם על כך בדיני אדם, אולם בשמים לא ימחלו לו על החוב הנ"ל, כל זמן שלא יפצה את הנגנב בהפסד הזה.

קושיית הפתחי תשובה מהגזול מטבע שפסלו המלך

אמנם הפתחי תשובה שם הקשה על הפרי מגדים, ועל שו"ת בית שמואל, שהרי נחלקו רב יהודה ורב הונא בב"ק (טז) לגבי הגזול מטבע ואח"כ פסלו המלך, ואין אפשרות יותר להשתמש עמה גם במדינות אחרות, שרב יהודה סובר, שהגנב לא יכול להחזירו אח"כ לנגנב ולומר לו, הרי שלך לפניך, מכיון שלא ניתן יותר להשתמש במטבע הנ"ל, ולכן יצטרך הגנב לשלם במטבע חדשה שהמלך מאשרה. וכמותו פסקו הגאונים, והשו"ע שם (בס"י שסג, א). אולם רב הונא סובר, שלמרות שלא ניתן להשתמש במטבע הנ"ל, אבל מכיון שזה החפץ שאותו גנב ממנו, לכן יכול הגנב להשיבו ולומר לנגנב, הרי שלך לפניך. וכמותו פסקו התוס', הרא"ש, והרמ"א שם.

ולפי זה קשה, הרי לכאורה דומה אתרוג לאחר סוכות כמו מטבע שפסלו המלך, שלא ניתן יותר להשתמש עמה. והיות ולפי דעת בעלי התוס' והרמ"א יכול עדיין להשיבה ולומר לנגנב, הרי שלך לפניך, ויפטר בכך מכל תשלום אחר. א"כ צריך להיות שגם הגונב אתרוג כשמשבו לאחר סוכות יוכל להפטר בכך. לפיכך יכול הגנב לומר קים לי כבעלי התוס' והרמ"א, ויהיה פטור מלשלם לנגנב את הפסדו הממוני?

ולפי זה, צריך להיות שגם בנידון דנן יוכל ראובן הגנב שהשיב לאחר פסח את מצות היד לנגנב, שיוכל לומר לו הרי שלך לפניך כדעת בעלי התוס' והרמ"א, ויפטר מלשלם לו תשלום נוסף?

תירוץ על קושייתו, וביאור החילוק בין מטבע שבזמן חז"ל לגניבת אתרוג ומצות יד

אמנם לענ"ד גם לדעת בעלי התוס' והרמ"א - חלוק במהותו דין מטבע שנפסל, מהגונב אתרוג או מצות והשיבם לאחר החג. ולכן גם לדעתם למרות שהגנב ישיבם - הוא חייב לשלם את ההפסד הכספי שגרם לנגנב, ולא יוכל לומר לו הרי שלך לפניך.

וביאור הדברים הוא, כי בזמן חז"ל המטבעות היו עשויות רק מחומר מתכתי, והשוויות שלהן נקבעה - לפי סוג החומר שממנה עשו את המטבע, ולפי משקלה. כלומר, שוויות המטבע נמדדה, האם עשו אותה: מזזה, כסף, נחושת או בדיל. וכן מהו משקלה: חמישה גרם, עשרה גרם, או עשרים גרם וכדומה. ורק דברים אלו קבעו את שווי המטבע. אלא שהיתה בזמנם תקנה נוספת ע"י כל מלך שהומלך, שניתן להשתמש במטבעות אלו רק אם יוטבע עליהן דמות דיוקנו של המלך שמואלך כעת. וללא הטבעת דמות - אי אפשר להשתמש בהן. אבל גם לאחר הטבעת דמות המלך - שוויות המטבע נשארה זהה דהיינו, לפי משקלה והחומר שממנה היא עשויה. כך שהטבעת דיוקן המלך היתה רק ההיכי תמצי לאפשר להשתמש במטבע זו כמטבע סחירה, אבל שוויותה נקבעה תמיד לפי משקלה, והחומר שממנה היא עשויה.

לכן כל אדם יכל להטביע עליה בעצמו או ע"י צורף מטעמו את צורת המלך, כי תוספת סכום פשוט זה, לא שינה ולא קבע את שוויותה. וכמו כן גם מטבע פסולה ניתן למוכרה בשוק ולקבל תמורתה את שוויה - כפי שהיתה שווה לפני שהמלך פסלה - שזהו שוויותה גם כעת, והקונה אותה מטביע עליה את דיוקן המלך החדש.

לפיכך טוענים בעלי התוס', למרות שלאחר שהשיב הגנב את המטבע לנגנב, צריך כעת הנגנב כדי שיוכל להשתמש ולסחור עמה, לשלם לצורף שיטביע עליה את דיוקן המלך החדש, אולם דבר זה הינו דבר צדדי למטבע כי מהותו - אישור מהמלך להשתמש במטבע הנ"ל כמטבע סחיר בשוק, אבל אינו משנה כלל את שוויותה הממונית של המטבע מכפי שהיתה בעת שגנבה. ולכן יכול הגנב להשיבה ולומר לנגנב - הרי שלך לפניך, כי אכן השבתי לך את אותו החומר המתכתי שגנבתי ממך, וגם את שוויותה הממוני אם תמכרנה כעת בשוק.

ואע"פ שמחמתי כדי לסחור עמה, יגרם לך לשלם סכום כסף מועט לצורף שיטביע עליה את דיוקן המלך, אולם גרימת הנוק הנ"ל נחשבת - כגרמא בנוזקין בלבד שפטורים עליה בדיני אדם. כי לדעתם קימ"ל כרבה שאמר בב"ק (תח) שאפילו אם אדם המזיק ישייף ככוונה את דיוקן המלך ממטבע של חבירו, אולם אם תשאר במטבע אותה כמות מתכת, או למרות שכעת הניזק צריך לשלם שכר לצורף להטביע עליה מחדש את דיוקן המלך - נחשב הדבר כגרמא בלבד, היות ואת מעשה המזיק עשה במטבע בלבד, ומאחר ושוויותה הממונית של המטבע, נשאר גם לאחר מעשהו זהה למה שהיה לפני מעשהו - נמצא שלא הוזיקו ממון. והעובדה שבגללו נגרם לבעל המטבע הוצאה כספית צדדית שהיא - התשלום

לפועל להפוך את המטבע הנ"ל כמטבע סחירה בשוק, מאחר וזוהי פעולה צדדית לשווי המטבע, לכן דינו כמזיק בגרמא בלבד על ההוצאה הזאת. ולכן לדעתם דין גונב מטבע ונפסל, דומה במהותו לדין מזיק ומשייף את צורת המטבע.

משא"כ לגבי גזל אתרוג לפני סוכות או מצות יד לפני פסח, והשיבם לנגזל לאחר החג, כעת חפצים אלו בעת השבתו - אינם שווים מאומה או שווים סכום פשוט בלבד. אם כן זהו נזק ממוני בחפץ עצמו שניכר לכל אדם שרואהו שאינו שווה כלום. לפיכך בנידון זה גם לרבה, וגם לבעלי התוס' והרמ"א שפסקו כמותו - לא יוכל הגנב כשמשיבם לומר לנגנב - הרי שלך לפניך. כי כעת חפצים אלו אינם בגדר - שלך לפניך, אלא הינם חפצים ששווים לחלוטין ממה שגנב. כי למרות שגוף החפץ זהה, אולם שוויונותו הממונית - שונה לחלוטין ממה שגנב, ונחשב כחפץ שונה ממה שגנב.

אכילת מצה ומרור, למי שאיבד את חוש הטעם

שאלה

אדם חלה לאחרונה בנגיף שגרם לו לאבד את חוש הטעם, ולכן אצלו אין הבדל בין אם הוא אוכל לחם, לבין אם אוכל פרי או ירק, ובכל המקרים הוא מרגיש שלועס עיסה, אולם לא מרגיש הבדל בטעם. לפיכך הוא שואל כדלהלן:

א - האם הוא צריך לברך לפני האוכל, מאחר ואין לו שום הנאה מהאוכל?

ב - גם אם נאמר שצריך לברך, האם מספיק שיברך רק ברכת "שהכל נהיה בדברו" על כל מין שיאכל, מאחר והוא אינו מרגיש שום הבדל בטעם בין סוגי המאכלים?

תשובה

א. החולה הנ"ל צריך לברך כמו אדם בריא. וכמו כן עליו לברך את הברכה שתיקנו חז"ל לכל סוג מאכל, ולא יסתפק בברכת "שהכל בלבד".

ב. לגבי החולה שבשאלה, ביחס למאכלים של ליל הסדר - צריך הוא לברך על כל מאכל ומשקה את ברכת הנהנין המיוחדת לו.

ובכלל זה יברך גם את הברכה הנוספת שתיקנו חז"ל לפני שיאכל את המצה - "על אכילת מצה".

אולם לפני אכילת מרור - לא יברך את הברכה "על אכילת מרור", אלא יבקש מאדם אחר שיוציא אותו בברכה, ויענה אמן אחר ברכתו ויאכל את המרור.²

ג. חולה שיכול לאכול רק אוכל מרוסק באמצעות צינור שנכנס למעינים [שנקרא בלשון רפואי - "זונדה"] אם ריסקו לו מצה והאכילו אותו באופן הזה או שהכניסו לו דרך הצינור הזה ארבע כוסות יין לפי סדר ההגדה - לא יצא ידי חובת אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות. והחולה הנ"ל פטור מלברך על כל המאכלים והמשקים שמעבירים לו דרך ה"זונדה".³

מקורות

1. נאמר בגמ' בפסחים (קטו): אמר רבא: בלע מצה - יצא, בלע מרור - לא יצא. [מאחר וצריך שירגיש בפיו את המרידות וזכר ל"זימורו את חייהם"] בלע מצה ומרור, ידי מצה - יצא, ידי מרור - לא יצא. כרכן בסיב [פ' בקליפת עץ או בנייר וכדו'] ובלען - אף ידי מצה לא יצא. ופ' רשב"ם שם, בלע מצה ולא לעסה - יצא, שהרי קיים בערב תאכלו מצות, שהרי אכילה היא לו. ומיהו לכתחילה, טעם מצה בעיניו. והמשיך הרשב"ם לפרש בד"ה הבא, מהו הטעם

שאם בלע מצה ומרור ביחד יצא ידי מצה, משום שכדי שלא ייצא ידי חובה, צריכים להיות שני חסרונות א - שלא יטעם בפיו טעם מצה. ב - שלא תגע המצה בגרונו. ולכן גם אם אכל מצה ומרור ביחד, מכיון שהמצה נוגעת בגרונו, זה נקרא דרך אכילה. ולכן יצא בדיעבד ידי חובת אכילת מצה, למרות שלא טעם את טעמה של המצה.

וביאר שם התוס' בד"ה ידי מצה וכו', שרק אם היה לועס את המצה והמרור ביחד, באופן הזה טעם המרור היה מבטל לו את טעם המצה, וגורם שלמצה עצמה לא יהיה טעם. והביאור לכך הוא, שמאחר והמרור חיבו מדרבנן, לכן בלעיסה הוא מבטל את טעמה של המצה שחיובה מהתורה, ונמצא כאילו אין בפיו מצה. משא"כ אם בלע את המצה והמרור כשהם שלמים, במקרה זה המרור לא ביטל את טעם המצה, אלא רק גרם שאותו אדם לא ירגיש את טעמו של המצה. כלומר, המצה וטעמה קיימים בפיו, אלא שהאדם האוכל לא מרגיש שאוכל מצה, במקרה זה מכיון שאוכל את המצה כדרך אכילתה, ויש לו גם הנאת גרונו, כי המצה עוברת דרך גרונו למעיו, לכן יצא ידי חובת אכילת מצה, וכך גם ביאר הר"ן שם, והמג"א (ס"י תעה ס"ק יג) וע"ש.

והנה דינו של רבא נפסק להלכה בשו"ע אור"ח הל' פסח (ס"י תעה, ג), ובמשנ"ב שם (ס"ק כט-לג) וע"ש.

לאור האמור נבאר בס"ד את התשובות כדלהלן:

ביחס לסעיף א שבתשובה, שם האוכל אכל את מאכליו כדרך אכילתם, והמאכל מצד עצמו יש לו את טעמו שמיוחד לו, אלא שלחולה יש חסרון אחד - שהוא לא מרגיש את טעם המאכל, לפיכך מאחר ולימדנו רבא, שהבולע מצה למרות שגם אותו אדם לא מרגיש את טעם המצה, בכל זאת מכיון שהמצה בפני עצמה שמה עליה, ולא התבטל ממנה טעמה, ומאחר ואותו אדם אכלה כדרך אכילת אוכלים כלומר - דרך גרונו, במקרה זה מכיון שיש לאותו אוכל רק חסרון אחד [שבולעה] ולא שני חסרונות - לכן יברך לפני אכילה "המוציא לחם" וכו' וכן על "אכילת מצה", ויוצא באכילתו ידי חובת אכילת מצה.

ואע"פ שהגמ' שם לא דיברה בפירוש ביחס לברכת הנהנין שלפני האכילה, אלא רק ביחס לקיום מצוות אכילת מצה בליל הסדר, אולם מכיון שהגמ' התייחסה לאופן שבו כולם נוהגים לאכול מצה בליל הסדר כלומר - בזמן "שולחן עורך", ושם הרי מברכים לפני אכילת המצה: "המוציא לחם מן הארץ [ברכת הנהנין] ו"על אכילת מצה" [ברכת המצוות] ולא הוזכר בגמ' או בשו"ע או בשאר הפוסקים באור"ח (ס"י תעה, ג) שהבולע מצה פטור מלברך ברכת הנהנין, נמצאנו למדים, שגם ביחס לברכת הנהנין, אם אוכל דרך אכילה באופן שיש בזה הנאת גרונו, למרות שהאוכל לא מרגיש טעם מצה מאחר שבולעה, אולם מכיון שיש לו הנאת גרונו, מברך תחילה "המוציא לחם מן הארץ". ולפי"ז הוא הדין ביחס לכל סוג מאכל או משקה שישתה, שיברך עליו החולה הנ"ל בתחילה את ברכת הנהנין שראויה לו, למרות שלא מרגיש שום טעם באכילתו או בשתייתו.

2. לגבי אכילת מצה בליל הסדר התבאר הדבר לעיל במס' 1. לגבי אכילת מרור, הנה ביחס לברכת הנהנין הרי הוא נהג כמו שכל אדם נוהג בליל הסדר. כלומר, בתחילת ההגדה כשאוכל את הכרפס - מברך עליו "בורא פרי האדמה", ומתכוון בברכה זו לפטור את המרור שיאכל אח"כ. נמצא שהוא כבר ברך ברכת הנהנין על המרור. אולם ביחס לברכת המצוות המיוחדת, שתיקנו חז"ל בליל הסדר "על אכילת מרור", את הברכה הזאת תיקנו חז"ל רק אם ירגיש האוכל בפיו מרידות, שזה זכר ל "זימורו את חייהם", ולכן אם לא מרגיש בפיו את הטעם המר של המרור - לא יוצא ידי חובת המצווה, לכן לא יברך את הברכה הזאת.

לפיכך לדינא, אין נפ"מ אם בולע את המרור או שמסיבת חוליו כשיאכל את המרור - לא ירגיש טעם מרירות בפיו, בכל המקרים לא יוצא ידי חובת מצוות אכילת מרור, ולכן לא יברך את ברכת המצוות "על אכילת מרור".

3. בנידון מי שאוכל באמצעות "זונדה", מכיון שבאכילה זו יש את שני החסרונות א - לא מרגיש טעם בפיו. ב - אין לו הנאת גרונה. כלומר, שאינו אוכל בדרך המקובלת דרך גרונה, לפיכך לא יברך ברכת הנהנין על שום מאכל ומשקה. וממילא הוא לא יוצא ידי חובת המצווה כשיאכל באופן הזה, כי לגביו - אין "שם" של מאכל ומשקה על מה שנכנס למעיו.

הגאולה שתבוא במהרה מקבילה לגלות מצרים

הנביא אומר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" ולמדו מכאן חז"ל, שגם הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו, תהיה מעין גאולת מצרים. וכפי שרמזו האר"י הקדוש, שהגאולה האחרונה עתידה לבוא גם ע"י משה רבינו, וכמו שנרמז בקהלת (א, ט) "מה שהיה הוא שיהיה" שבראשי תיבות אלו נרמז שמו של משה, וכשם שהוא היה השליח לגאול את בני ישראל ממצרים, כך הוא יהיה השליח לגאול אותנו במהרה.

והנה מאחר ונאמר בפסוק הנ"ל, שמה שהיה - הוא שיהיה, נמצאנו למדים, שתהליך הגאולה הקרובה יהיה באותו אופן ובני ישראל יהיו במצב דומה למה שהיו בני ישראל במצרים לפני גאולתם, ולכן שומה עלינו להתבונן באיזה מצב היו בני ישראל במצרים, ואלו מאורעות עברו עליהם שם בתקופה האחרונה שלפני גאולתם.

מבואר בחז"ל שרוב בני ישראל במצרים, למעט שבט לוי, עבדו עבודה זרה. כלומר, למרות שבליבם הם האמינו בקב"ה, שהרי כשאמר משה לקב"ה שהם לא יאמינו לי וכו', מיד הענישו הקב"ה ע"י המטה שנהפך לנחש וכו', מכיון שישראל במהותם - קדושים הם, ומאמינים בני מאמינים בקב"ה ובצדיקים עושי דברו. ואפילו אלו שמתנהגים בחיי היום יום שלא כראוי, זה רק בגלל הכניעה ליצר הרע ולתאוות שמתגברות עליהם, אבל אין זה מהותם הפנימית של בני ישראל. אמנם כדי שיהיו ראויים לגאולה עוד לפני הזמן שנקבע לכך, העמידם הקב"ה במצרים בנסיונות קשים, הן בעבודת הפרך שהעבדו אותם המצריים, והן באכזריותם הגדולה של המצריים שזרקו את ילדיהם הקטנים ליאור, וכן שהניחו את התינוקות בקירות הבנין במקום המלט והאבנים שהיו צריכים לשים שם. כמו כן הם התנסו באמונה במשה רבינו שהיה גדול הדור, ובאהרן אחיו הנביא שהתנבא להם עוד במצרים, וכפי שאמרו למשה ואהרן (שמות ה, כא) "ירא ה' עליכם וישפוט" וגו'. והיסורים הרבים והקשים שעברו לפני גאולתם, הם שגרמו להם לקירוב גאולתם. ונגאלו מהשעבוד מאה ותשעים שנה לפני הזמן שנקבע להם בברית בין הבתרים.

באופן הזה אומר לנו קהלת, לפי הסבר האר"י הקדוש, שכך תהיה גם גאולתנו מהגלות הקשה שבה אנו נמצאים. ולכן אנו עדים לכך, שבמאה שנים האחרונות עבר עם ישראל צרות וטרגדיות נוראיות שאינן מובנות כמו: השואה, רציחות אכזריות מצד הערבים, הישמעאלים, והמתאבדים למיניהם, מחלות קשות וגניפים קטלניים במיוחד ר"ל, וכן קשיים נוספים שחווים אנשים פרטיים וכו'. והנה דברים אלו גרמו לחלקים מעם ישראל ספיקות באמונה בקב"ה ובגדולי הדור ומנהיגיו, וחלק מהספיקות נובעות מהשאלה הנצחית - למה נראה שצדיק ורע לו, ואילו לרשע טוב וכו'. אולם מהתקופה שקדמה לגאולת מצרים למדנו, שכל הדברים האלו

הינם חלק מהנסיגות של הקב"ה שנועדו בכוונה תחילה לנסות את העם כדי לבדוק כל אחד מאתנו, כמה הוא איתן באמונתו בקב"ה, למרות הקשיים הרבים שעוברים עליו, ועל בני משפחתו ועל עמו. ואדרבה, כל זה נעשה דווקא כדי לזרז את הגאולה, כדי שתבוא לפני הזמן שנקבע לה, וכמו שבמצרים דווקא בגלל קושי השעבוד והנסיגות הקשים, התקצרה תקופת השעבוד ונגאלו מאה ותשעים שנה לפני הזמן שנקבע מראש.

המסר מגאולת מצרים לימינו

נמצאנו למדים מיציאת מצרים, את חובתנו להאמין ולחיות עם האמונה הזאת, שכל מה שעובר על כל אדם ומשפחתו ועל כל האומה היהודית הינו מדוקדק, ונעשה בכוונה תחילה ע"י הקב"ה לטובתנו בלבד, ולמרות שאיננו מבינים זאת. ומה שנראה לפעמים, שרשע וטוב לו - ברוב המקרים זהו הטעיה ואחיות עיניים זמנית ולתקופה קצרה. וכשמסתכלים לאחור לאחר עשרות שנים נוכחים לראות, שאצל רוב ככל ההולכים בדרך ה' ית"ש, וגם מתנהגים כפי הוראת רבותינו גדולי הדור ומנהיגיו, ומבלי להטיל ספק בהוראותיהם, הם ומשפחתם הינם מאושרים בחייהם, ויש להם כדי פרנסתם עבור צרכיהם ההכרחיים. ולעומת זאת אצל פורקי עול תורה ומצוות, שבעבר היה נראה שטוב להם, מתברר לבסוף במבט לאחור שמצבם גם בעולם הזה גרוע מכל הבחינות לאין שיעור ר"ל.

והנה במצרים לימדונו חז"ל במדרשים, שרוב העם למרות שבליבם האמינו בקב"ה, אולם עבדו גם לפסילים ולאילולי מצרים, וכפי שקיטרגו עליהם המלאכים כשעברו בים סוף: "הללו [כלומר, המצרים] עובדי ע"ז והללו [כלומר, בני ישראל] עובדי ע"ז". ולמרות שעדיין לא נטהרו כראוי מעוונותיהם [למעט שבט לוי] ולא היו להם זכויות ומצוות כדי להצדיק את גאולתם והניסים הרבים שיעשו להם, וכלשון הפסוק "ואת ערום ועריה", בכל זאת מכיון שבליבם האמינו בקב"ה ובמשה עבדו, והסכימו לקיים מכאן ואילך את המצוות, לפיכך סובב להם הקב"ה לפני יציאתם שתי מצוות שהן: מילה, וקרבת פסח וזריקת דמו על המשקוף ומוזוות הבית, שבדיעבד יספיקו להם הזכויות של מצוות אלו כדי לגאלם ממצרים.

אם כן, גם בזמן הזה המצב הוא כך, שגם אותם יהודים שאינם מתנהגים בחיי היום יום כרצון התורה, בכל זאת הם מגדירים את עצמם שהם מסורתיים או מאמינים בלב, ואע"פ שאין במילים אלו לאחר מתן תורה מלפטור אותם מלקיים את המצוות בפועל, והם ייענשו על מעשיהם, אבל עדיין הם מצהירים שמקושרים לקב"ה ולא ניתקו עמו את הקשר הפנימי. וכמו כן רובם ככולם עושים ברית מילה, והינם גומלי חסדים וצדקות ועוד. ובנוסף לכך, יש את שבט לוי של דורינו, שהם לומדי התורה ועמליה ומשפחתם, וכמו כן יש לפחות כשני מליון איש הגרים בארץ ישראל ובעולם כולו, ששומרים תורה ומצוות ובראשם לומדי התורה ועמליה. כך שלכאורה אנו נמצאים במצב כמעט זהה למצב שהיו בני ישראל לפני שנגאלו ממצרים, וכמדומה שבהרבה דברים עוד טוב מהם, הן מבחינת כמות האנשים שמקיימים תורה ומצוות, ומשתיתים את חייהם באמונה בקב"ה. והן בכמות היהודים שעושים בגופם ובממונם צדקה וחסד אחד עם השני, באופן מופלא ביותר. ולכן הקב"ה יעזור לנו ברחמי הגדולים למען שמו יתברך, שיקויים בנו הבטחת חז"ל: שכשם שממצרים נגאלו בחודש ניסן, כך נגאל במהרה בחודש ניסן עוד השנה, ונזכה במהרה לבנין בית המקדש השלישי.

העלון יוצא לע"נ הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה

תיקוני עירובין

גליון שאלות הלכתיות

המתחדשות מידי שבוע בבדיקת העירובים השכונתיים

גליון מס' 359
ניסן תשס"ג

עירובין למעשה
עיון | שימוש | כשרות

מוקד העירוב
בארץ הקודש
054-84-833-20

והנה בפשטות יש לומר שאין בעיה במה שהוא לעצמו אינו אוכל, שהרי ק"ל מערבין לנזיר בין ולישראל בתרומה, הואיל וחזי לאחרני (ש"ע סי' שפ"ו ס"ח), וה"ה כאן הרי ראוי לשאר אנשים. ומטעם זה אפשר לעשות עירוב בפת גם למי שהוא חולה צליאק שאסור ואינו יכול לאכול מהפת, דכיון שהפת ראוייה לאחרים, גם הוא יכול לערב בה, דעכ"פ זה מאכל. אך זה אינו דומה לכאן במצות מכוונה, משום שבנזיר ותרומה דאי הדבר מותר באכילה לאחרים או לכהנים, משא"כ במצת מכוונה, הרי לאותם הנוהגים בה איסור, לשיטתם המצה אסורה לכולם, א"כ זה דבר שכלפיו אינו ראוי גם לאחרים.

ואמנם אם אותם אנשים נותנים לילדים הקטנים לאכול מהן, וכמש"כ לעיל בשם מרן הגר"ק זצ"ל דאי אפשר לערב בזה, כמ"ש בגמרא (עירובין דף לא): לגבי עירוב בפת ביום הכיפורים, דאע"פ שאסור לגדולים לאכול אמרינן הואיל וחזי לקטנים (רש"י שם). אבל הבעיה תהיה עם אלו שאפילו לילדים אינם נותנים מצות מכוונה, ואינם מחזיקים אותם בביתם, ובפרט קהילות צאנו אשר אווזים אותו לאיסור גמור מטעם הכמוס, לכאורה אינם יכולים לערב במצות אלו, ואם יש אדם מאלו בשטח העירוב אין העירוב מועיל לכולם, דהוי כמו שכח אחד ולא עירב שאסור לכולם.

עירוב במאכל בכשרות שנוהרים שלא לאכול ממונה

והנה כעין נידון זה מצאנו המשנ"ב (סי' שפ"ו ס"ק מ"ז) לגבי מחלוקת האחרונים הידועה האם נוהג איסור "חדש" בחו"ל, והיו רבים שנהגו קולא, אבל היו מגדולי האחרונים אסרו לאכול מהחדש עד ס"ז ניסן. וכתב המשנ"ב האם מי שנהג שלא לאכול חדש יכול לערב בפת של חדש, תלוי בזה, אם הוא נוהג כך מצד חומרא מותר לערב ולהשתתף בו, ואם הוא נזהר בזה מחמת דעת הפוסקים שסוברים שהוא אסור מן הדין גם בחו"ל, אסור לו לערב ולהשתתף בו, עכ"ל. מבואר בדברי המשנ"ב שמאכל שיש פוסקים שאוסרים אותו מן הדין, מי שנוקט כשיטת אלו אינו יכול לערב במאכל זה, אבל אם נוהג כך רק משום חומרא, וכגון בזמנינו שיש כשרויות שרבים נזהרים מלסמוך עליהם ומ"מ אינם אווזים שהוא אסור בחדא, אלא בתור זהירות מחשש איסור, א"כ לענין עירוב יהיה אפשר לערב בו, [וכמובן הכל לפי הענין].

לפ"ז נראה שכיון שגם לחוששים למצות מכוונה שלא לאכלם מחשש חימוץ, אינו חמץ ממש, ואף לדעת הדברי חיים מצאנו, ברור שאינו אלא שהיה רצונו להנהיג כן, ולכן אסר אותן באופן מוחלט, ולא שבאמת חשש לחמץ ממש, וא"כ אפשר לערב ולשתף גם עם המחמירים במצות מכוונה. אמנם יש לפקפק בזה, מחמת שלמעשה בזמנינו סבורים קהילות צאנו שיש בו איסור ממש. דהנה יש לדקדק בלשונו של המשנ"ב מה ההבדל בין הנוהג מצד חומרא לבין הנוהג מחמת דעת האוסרים, הרי גם הנוהג מצד חומרא הוא מחמת חשש לדעת האוסרים, שלדעתם זה אסור מדינא, וגם הנוהג מחמת האוסרים אינו משום שהוא עצמו פסק לאיסור, וא"כ מה ההבדל. על כרחך נראה שהדבר תלוי במחשבת האדם, אם חושב רק לחשש לאוסרים לחומרא, יכול לערב בו, ואם חושב שחייבים לנקוט כאוסרים, אסור לערב בו, אע"פ ששניהם לא מסבירא הלכתית הכריעו כן. ולפ"ז קהילות שסבורים שרובם נקט שיש במצות מכוונה חשש חמץ מן הדין, נוהגים לפי מחשבתם איסור מן הדין, ואי אפשר לערב איתם במצות מכוונה. [ויש לעיין בזה בכה"ג שהרב לא התכוון לאיסור מן הדין אלא להנהיגה, הרי אין כאן דעה האוסרת מן הדין. אבל מצד שני יש רבנים הבאים אחריו מתכוונים (לענ"ד בטעות) לאיסור גמור. וצ"ע]. אבל בשנת תשע"ט אירע מעשה שמחמתו יצא האדמו"ר מצאנו שליט"א ואמר שגם הם לא פוסלים את האוכלים מצות מכוונה, ואינם סבורים שהם עוברים באיסור חמץ ורק לעצמם הם נזהרים בזה. ולפ"ז ברור שאפשר לערב איתם במצות מכוונה.

לכן העיקר לדינא שאפשר לעשות עירוב חצרות במצה גם באופן שיש נוהגים בה איסור, ומ"מ יש שכתבו לכתחילה לעשות במצות יד כדי שיהיה העירוב ברור ונקי מכל חשש.

מנהג עשיית העירוב במצות לפני הג הפסח

לקראת ימי הפסח הבעל"ט, יש משמעות רבה גם להלכות עירוב המנהג שהיה מקובל מזדור זורות במשך כמה מאות שנים, לעשות את העירוב עם מצות, והיו מניחים אותם בערב פסח, או בערב שבת הגדול שלפני הפסח, עבור כל השנה. וכפי שכתב הרמ"א (סי' שס"ו) ס"ו שהיו גובים קמח מבני העיר ואופים ממנו מצות לעירוב המצות היו מניחים בבית הכנסת במקום מיוחד ושמו למשך כל השנה עד ערב פסח הבא. לעיתים המצות היו מתלעות, וכתבו הפוסקים שצריך להחליפם כיון שנעשו כדבר שאינו ראוי לאכילה.

גם בזמנינו רבני ערים וישובים נוהגים במנהג זה, ומחליפים ומניחים מצות לעירוב לפני הפסח. אבל האחראים על עירובי השכונות, וכן אנשים שעושים עירוב פרטי לבנין, רובם לא מחליפים בערב פסח, משום שאז המצות יקרות, וקונים כפי הנדרש לצורך השימוש בלבד. לכן משאירים את המצות שהיו קודם עד אחרי הפסח, ואז מחליפים את העירוב לפי הצורך מהמצות שנשארו אחר הפסח, שהן בזול יותר. ומי שמעבר תמיד בחלות או בלחם שמניח במקפיא, שחייב לבערו לפני הפסח, עושה את העירוב בפסח על המצות שלו שדעתו לאכלם בימי החג, ואחרי החג רוכש מצות זול ומניח אותם לעירוב, וחידוש העירוב נעשה אחרי החג.

עשיית עירוב במצות יד שמקפיד עליהם

בענין עשיית העירוב חצרות במצות בפסח ובערב פסח, יש לדון מצד המקפיד על עירובו. כידוע המצות בזמנינו עשויות בהידור רב וכל מצה עולה כסף רב, ובפרט משפחות שאוכלות רק מצות יד, מצמצמים באכילת המצות, ואוכלים יותר ממאכלים אחרים. והנה כאשר עושים את העירוב חצרות על מצות, צריך שהאדם יגמור בדעתו שאם יבקשו ממנו את המצות של העירוב, יתן מהם. ולכן כתב השר"ע (סי' שס"ו ס"ה) צריך שלא יקפיד שום אחד מהם על עירובו, אם יאכלנו חבירו, ואם מקפיד אינו עירוב, לכן צריך ליזהר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך שבת. ובמשנ"ב (ס"ק ל"ה) הוסיף שדין זה נאמר גם כשאחד מזכה משלו לכולם, צריך להתרצות שאם יבואו מבני החבורה לאכול ממנו, שלא יקפיד עליהם. ולפ"ז מי שיש לו מצות בצמצום, הרי הוא מקפיד שלא לתת מהם לשכנים, וא"כ אם מערב בהם אין עירובו עירוב.

וכן היה רגיל הגאון רבי של"י בן ציון פלמן זצ"ל לומר בשם מרן הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל, שהוא עושה את העירוב על מצות מכוונה, שמיועד אצלו רק לילדים ואינו מקפיד עליהם כ"כ, ומוכן לתת מהם למי שיבקש. אבל למעשה אם אדם יחליט שיתן מהמצות למי שיבקש, יכול לערב במצות יד.

ויש להוסיף כשמחליט לערב ולתת את המצות, אינו צריך ליתן את כל המצות, אלא יזכה מהם רק 400 גרם, שהוא שיעור עירוב לכל הדעות (ו"א 450 גרם, לשיטה שצריך ט' ביצים, ועי' בשעה"צ סי' שס"ח ס"ק י"א שיש להקל), וא"כ לכל היותר לא יחסר לו יותר משיעור זה. [ובמק"א הסתפקנו במי שזיכה שני קילוגרם, האם צריך לתת את הכל אם רבים יבקשו, או שיכול לומר שכל זכותם הוא רק בשיעור עירוב מתוך כל המצות. ויש לפלפל במש"כ האחרונים לדון אם הזכות בפת העירוב הוי רק זכות אכילת עירוב, או זכות שותפות גמורה].

עוד יש לעיין כמה צריך ליתן לכל אחד, האם לפי חלקו כשנחלק את הפת לכל הדרים בעירוב, ולפ"ז בעירוב של שכונה יגיע לו רק פירור קטן. או שמא צריך לתת לו כמה שירצה מתוך השותפות, ואפילו כל המזון שתי סעודות. ובספר שמירת שבת כהלכתה, הביא שהגרש"ז אויערבך זצ"ל הסתפק בזה וצידד שצריך ליתן כגורגרת לכל מבקש עד שיגמר העירוב.

עירוב במצות מכוונה כשיש בעירוב מי שנוהג איסור לאוכלם

כאשר עושים את העירוב במצות מכוונה, יש לדון האם הם מועילים לשתף את כל תושבי השכונה והבנין, שהרי יש אנשים שנוהגים איסור במצות מכוונה ונזהרים שלא לאכול מהם, ואין מערבים באוכל האסור באכילה, כיון שאינו ראוי לאכילה.

(עירובין דף סב) שדירת גוי כדירת בהמה, זה רק לענין שאינו מחייב לערב איתו, אבל לענין הנחת העירוב מספיק מקום הראוי לדירה, שאם ג' שם יהודי יהא דירה. לכן אין בעיה שהמקום מושכר לגוי.

ב. לכאורה יש בעיה אחרת, שמקום המושכר לגוי אי אפשר להיכנס ולהשתמש בו, וא"כ הפת של העירוב היא כמונחת במקום שאי אפשר להגיע אליו, ואינו מועיל. אמנם יש לדון מה הדין כשיש אפשרות טכנית לקחת, ורק אין רשות מצד הבעלות של המקום להיכנס האם זה ג"כ נחשב שאינו ראוי לעירוב. ומ"מ במקום המושכר לגוי נהגו הרבנים לקבל אישור מהגוי להוציא דבר אם שכחו משהו שאינו בכלל המכירה,

ג. עוד יש לדון באופן שעשה עירוב ממצות שיש במשך השנה שנקראים מצות חמץ, וכמובן לפסח הניח אותם בארון המכור לגוי, אבל אם באמת אינם חמץ, דהיינו שהבצק לא שהה ח"י רגעים ביצור עד התנוה, מן הדין אינו חמץ אלא שכותבים חמץ כי לא נשמר מפירוים ומשהיות קצרות בתוך ח"י וכדומה, א"כ דאי שלא לאכול אותו בפסח משום חומרא דחמץ, אבל לגבי עירוב אולי הוא יועיל גם כשנמצא אצל הגוי. ויש להסתפק האם חלה עליו המכירה, שהרי מכרו חמץ ולא מצה. אבל כיון שמוסיפים גם כל תערובת חמץ וכו', מסתמא זה כלול במכירה. ועוד י"ל שהאיסור לאכול אותו מחמת שלא נשמר מחמץ, עושה אותו כדבר שאינו ראוי לאכילה, וכמו מצה שהתליעה שכתבו הפוסקים שאינה מועילה מחמת שאינה ראויה לאכילה משום התולעים. לכן מצות חמץ אינן ראויות להועיל לעירוב בתוך ימי הפסח.

האם צריך לזכות את העירוב שוב לאחר הפסח

יש לעיין במי שהשאיר את העירוב מלפני הפסח כנ"ל, ובפסח עשה עירוב על מצות אחרות, האם צריך לחזור ולהקנות את העירוב מחדש לאחר הפסח, או שמא לא התבטל הקנין שהיה קודם.

והנה יש לחלק בין כמה אופנים. מי שעשה עירוב בחמץ ממש ומכרו לגוי במכירת חמץ לנורגים למכור חמץ גמור, הרי דאי שצריך להקנות מחדש, כי בפסח זה היה מכור לגוי. ואמנם יש לשאול מי נתן בידו כח למכור, הרי הוא זיכה והקנה את החמץ לכל תושבי העיר, ואין בידו למכור את ממונו. וי"ל שנידון זה תלוי במחלוקת בגדר הקנין שיש לתושבי העיר בפת העירוב. י"א שאין להם בעלות ממש אלא רק זכות לאכול, ועיקר הבעלות הוא של המזכה, לפ"ז הוא יכול למכור לגוי, ומפקיע את זכותו, וצריך לחזור ולזכות אחר הפסח. אבל י"א שיש קנין ממוני לכולם, ומה שהוא יכול לאכול את פת העירוב כתב החז"א שהוא מחמת שאין מקפידים עליו, ולפ"ז יתכן שאינו יכול למכור את זכותו, כי אין מכירה בלי דעת מקנה, ורק לאכול מספיק רשות. וא"כ העירוב נשאר של כל היהודים, ואולי נכלל במכירת החמץ שלהם. וצ"ע אם היה בו קנין למי שהוא תינוק שנשבה והוא לא מכר את החמץ, הרי זה חמץ של יהודי ברשותו. וי"ל שיכול למכור מדין אפוסטרופוס כדן המפקיד חמץ ולא בא לקחתו. ויש לפלפל עוד בזה.

ואם היו לו מצות חמץ, יש לדון בדין הנ"ל האם חל עליהם מכירה גם על הצד שהם לא החמיצו באמת.

ואם העירוב היה מצה כשרה לפסח, ויש אנשים שאינם רוצים לסמוך על כשרות מצות אלו, או שהם מצות מכונה ויש הנמנעים מלהחזיקם ברשותם, א"כ יצטרכו לחזור ולזכות אחר הפסח. וי"ל ואכמ"ל.

הודעות חשובות ומשמחות

בימים אלו אנו משקיעים מאמצים להרחיב ולשדרג את המענה ואת השירות לציבור במגוון נושאים.

א. ניתן לקבל את הספרים והחוברות שיצאו ע"י מוקד העירוב כולל כל העלוניס שיצאו מתחילה

במייל, לשלוח בקשה לכתובת - M548483320@GMAIL.COM

ב. ניתן לרכוש כעת את מגוון השיעורים בדיסק אונקי

ללימוד מהבית, כולל מצגת שקופיות

לפרטים נא להתקשר לטל' 055-678-3323

וכן ניתן לקבל רשימת השיעורים במייל הנ"ל

עירובין לכל גיל

מוקד העירוב הוציא לאור משחקים המיועדים גם לגיל הצעיר

על מנת להחדיר את ידיעת המושגים בצורה חווייתית

ניתן לרכוש משחק קופסה "הרוב קובע" דיני עומד מרובה - 35 ש"ח

וכן משחק קלפים תחרותי ומאתגר "ארבע שעות לפני שבת" - 10 ש"ח

ניתן לקבל באמצעות משלוח עד הבית - 0556783323

עירוב במצות יד כשיש בעירוב מי שסבור שהן בחשש חמץ והנה ניגש אלי רב ומו"ץ חשוב בעיר בני ברק, וטען שלדעתו יש בעיה לעשות את העירוב במצות יד, כי הוא היה בכמה וכמה מאפיות וראה את גודל הבעיות של חשש חמץ גמור, ובכמויות שעושים היום אפילו בחבורות הטובות אי אפשר שלא ישהה חצי דקה ויותר, ולכן אינו מחזיק כלל מצות יד מחשש חמץ גמור, אלא רק מצות מכונה. והנה כבר היו כמה גדולי הוראה שסברו שמצות מכונה של ימינו יותר טובים ממצות יד, אבל בכל זאת לא סברו שהם בגדר חשש חמץ. וא"כ השאלה האם במקומו של הרב הנ"ל ובעוד מקומות שיש אנשים כיו"ב אי אפשר לערב גם במצות יד. ונראה שגם זה אינו בגדר איסור, ואינו סובר שאחרים אוכלים חמץ, אלא שאינם מקפידים על שהיה כלשהו לאחר עסק הלישה, וכידוע שבדאי יש לזה שיעור רק שאיננו יודעים מהו ולכן חוששים לשהיה מועטת, כל אחד כפי מנהגו וכפי יכולתו, אבל גם שהיה דקה אחת לא יחשב כחמץ גמור. ומסתמא אם יהיה לו רק מצת יד בליל הסדר, יקיים בה מצות מצה. אלא שעשוי שיש בידו להחמיר, וראה את החומרא כדבר של עיקר הדין, וכיון שזה רק ענין של חומרא, אפשר לערב בו כמ"ש המשנ"ב לגבי איסור חדש וכנ"ל. ולכן נראה שגם הוא יכול לערב במצת יד, דנחשב אוכל שראוי לאחרים שאינם חוששים לחומרתו.

האם לעשות עירוב בפסח באגוזים

יש שהעירו שיש פתרון לכל הבעיות שעוררו בעירוב במצות, לעשות את העירוב באגוזים עם קליפה בכשרות הבד"ץ, שזה מאכל שכולם אוכלים בפסח, ולא יהיה שום בעיה של מאכל שאינו ראוי למישהו. והשאלה האם אפשר לערב בזה.

והנה יש שתי תקנות בעירוב, עירוב חצרות שהוא לשתף בין הבתים שבחצר, ושיתוף מבואות שהוא לחבר בין החצרות שפתוחות לרחוב, כשרוצים לערב גם את הרחוב. ויש הבדלים ביניהם, שעירוב הוא דוקא בפת, וצריך שיהיה מונח בבית, ואילו שיתוף יכול להיות בכל דבר מאכל חוץ ממים ומלח, וכגון יין ושמן ואגוזים, וכן אפשר להניחו גם בחצר [רק לא במבוי].

ואע"פ שחז"ל תקנו לעשות שתייהם, וכ"כ השו"ע (סי' שפ"ז) המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצרות מ"מ בזמנינו וכן בכל דורות האחרונים לא עושים את שתייהם, אלא עושים אחד שיש בו את שניהם, וזה נקרא בגמ' (דף פא) סומכים על שיתוף במקום עירוב. אבל נחלקו השו"ע והרמ"א האם צריך שיהיה בעירוב הזה גם את כל התנאים של שניהם [והיינו של עירוב שהוא יותר משיתוף]. דעת השו"ע שצריך שהשיתוף ייעשה עם כל תנאי עירוב, והיינו שיהיה בפת דוקא וכן שיהיה מונח בבית ולא בחצר, ודעת הרמ"א שאפשר לעשות גם ביין, וכן כתב (סי' שס"ו ס"ג) שהמנהג להניחו בבית הכנסת, וביארו המשנ"ב (ס"ק כ"ט) דאע"פ שבכנס' אינו ראוי לדירה שאסור לאכול בו מפני קדושתו, מ"מ כיון שעירובים שלנו יש להם דין שיתוף אין צרך להניחו דוקא בבית. והיינו מיגו שמועיל לשיתוף מועיל לעירוב, אפילו שאין בו התנאים של עירוב. ואע"פ שאנו נוהגים להניח בבכנס' כדעת הרמ"א, מ"מ המנהג בכל הדורות לעשות בפת דוקא כמבואר ברמ"א (שם ס"ו), ועי' ברמ"א בסי' פ"ז שביאר הענין כדי לצאת לדעת האומרים שצריך דוקא בפת. ועי' בחז"א (סי' צ' ס"ק י"ז).

ולפ"ז אם עושים עירוב באגוזים כדן שיתוף, אינו מועיל אלא לדעת הרמ"א ומדין מיגו דמהני לשיתוף מהני לעירוב, אבל לדעת השו"ע אינו מועיל. ובה לא מדובר בחומרא של חשש כמו במצות מכונה, אלא בדבר שאינו מועיל מדינא לבני ספרד שפוסקים כדעת השו"ע, וא"כ זה פחות מועיל מהמצות ומ"מ י"א שלשית הרמ"א זה מועיל יותר.

ויש לעיין האם עירוב כזה מועיל לבני אשכנז הדרים בבנין עם בני ספרד, האם גם בזה אמרינן שאם אינו מועיל לכולם הוא כעירוב שאינו מערב את כולם ואינו מועיל כלל אפילו לבני אשכנז, או שמא לשיטה שבאמת מועיל שיתוף לעירוב, הרי זה מערב גם את בני ספרד, רק שהם לא יכולים להקל כמותם, ואינו דומה לפת שאסורה לאדם מתוך הדרים בשטח העירוב. ועיין בזה.

האם השכרת המקום לגוי פוסלת את העירוב

בתחילת הדברים הזכרנו שיש הרבה עירובים פרטיים שמשאירים את המצות שהיו לעירוב כל השנה, שימשיכו לשמש עד אחרי הפסח, ואחר החג שהמצות בזול יחליפו אותם. במצב כזה שהמצות לא נשמרו מחמץ כל השנה, מצוי שמנחים אותם בפסח בארונות החמץ המכורים לגוי, ויש לדון האם זה פוסל את העירוב.

והנה בשאלה זו יש לדון מצד כמה הלכות. א. האם יש בעיה שהמקום מכור לגוי, שאינו בדירת היהודי. והתשובה שבדאי אין בעיה, כי הבית הוא מקום מגוריו של היהודי, ורק הארון של הגוי. ועוד יש לומר שאפילו אם יניח כל השנה בבית של גוי ממש, ג"כ העירוב כשר, ואע"פ שמבואר בגמ'

קדושת בתי מקדש מעט

בהכוונת הגרמ"מ לובין שליט"א רב שכונת רמת אהרן בני-ברק

דבר המערכת

מדובבא). והנמשל, היצירה יש לו הרבה לקוחות והיציר-טוב ריק מלקוחות. והנה בסוף היום מצליח היציר-טוב למכור סחורה לאדם אחד שישב וילמד, מגיע היצירה ומושך אותו מהלימוד, היש אכזריות גדולה מזו??

בדור הקודם אדם שהיה חי תשעים או מאה שנה, כל אחד במה שהיה עוסק במשך היום, אם מלמד בת"ת או מגיד שיעור או עוסק בקודש או עובד, אבל כל אחד היה מוצא לו את השעות שלו שהוא לומד תורה, ובזמן זה היה כולו קודש. למי היה טלפון לפני חמישים שנה? (לא פלאפון, טלפון!!) אדם היה גומר לעבוד, בא הביתה ולומד בשקט. רבינו יונה אומר שכל אחד יסדר לו בבית פינה עם ספרים ושם הוא ילמד. עד שהגיע הגנב הגדול הזה שקוראים לו טלפון כדי לעשוק את מה שנשאר לנו. והנה התרגלנו לזה, אבל מי חלם שכן אדם יהיה משועבד כל היום לכל העולם כולו בלי הפסק ע"י הפלאפון? איפה שהוא הולך בדרך, בתפילה, בכל מקום הוא רוצה ללמוד או לפתוח ספר, מצלצלים אליו, אין לי טענות על מי שמצלצל, אבל האדם לעצמו חייב להיות שיהיה לו זמן קבוע שיהיה כולו קודש. שלא להיות כמו אותו בעל חנות שכל העולם קונים אצלו והוא לא מרחם על החבר שלו שמישהו בא לקנות אצלו, להגיד ליצירה עד עכשיו קיבלת את שלך, עכשיו אני רוצה ללמוד תן לי ללמוד! דברים נוראים כתב החפץ חיים שמי שלומד בקביעות בלי הפסקה רוח קדושה וטהרה נוראה שורה על הלימוד שלו, כל לימוד זה עצום ונורא, אבל כשזה בלי הפסקה רוח קדושה וטהרה שורה על הלימוד.

... כמה צריך להתחזק בזמן שלומדים כל בעלי העסקים למיניהם אם מתקשרים אליהם בשעות העבודה שומעים צליל - לא זמין, לא זמין, הוא עכשיו עסוק, הוא לא יכול, ולא תהא כהנת כפודקאית, כשאנחנו שקועים בלימוד נחיה לא זמין, ובכל אופן בסדרים שלא יהיו הפסקות באמצע, ואז אומר רבי חיים שליט"א כשלומדים בקביעות וברציפות בלי הפסקה זה שמירה מיוחדת מן השמים, הנהגה מיוחדת מן השמים... יח"ר שנתחזק כולנו בשמירת קדושת ביהכ"נ.

ביורוי הלכה

גדולות אפשר להיזהר לשמור על כבוד קדושת ביהכ"נ ולא להגיע לידי קלות ראש.

ובמשנ"ב (שם) כתב, ומ"מ הנוהגין להקל לעשות סעודת סיום הש"ס בביהמ"ד מפני שאין להם מקום אחר מרוח לזה אין למחות בידם דיש להם על מי לסמוך. ובשעה"צ, כי ידוע שיטת הרמב"ן והרשב"א דביהכ"נ שבבבל על תנאי הוא אפילו בישובן ומותר לצורך עניים או לצורך רבים לפי שעה, ורש"י ואו"ז ג"כ ס"ל דעל תנאי אפילו בישובן, וגם יש נוסחאות בירושלמי דגורסין בשבתות ובראשי חדשים ואז בודאי לא היה פת וקטניות בלבד ועיין בא"ר סק"ב.

ובעניין תנאי בביהכ"נ פליגי בזה הראשונים, דדעת רש"י והאו"ז שהמבואר בגמ' מגילה כח, ב שמועיל תנאי בביהכ"נ היינו אפי' לבישובן, ודעת החוס' והרא"ש והטור [וכ"פ המחבר בסעי' י"א] שתנאי מועיל רק לאחר שיחרבו אבל לזמן ישובן לא מועיל תנאי, ודעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן שתנאי מועיל בין בישובן בין בחורבנם והנ"מ למקום דחק כגון להשיב שם עניים וכדו' אבל שלא במקום הדחק לא מהני תנאי גם לבחורבנם. ולקמן סעי' י"א כתב המחבר שלא מועיל תנאי בישובן, ובביה"ל שם ד"ה אבל בישובו כותב להקל כהט"ז שבמקום הדחק מהני תנאי אפילו בישובן כשיטת הרמב"ן הרשב"א והר"ן ובצירוף שיטת רש"י ואו"ז דבישובו מהני תנאי (ובא"מ מדיק ממה שהג"ר בסק"ה מצוין לר"ן משמע דס"ל קדמהני תנאי לשעת דוחק). וע"ז קאי המשנ"ב והשעה"צ דכיון דלסיום הש"ס אין להם מקום מרווח לזה חשיב מקום דחק ואין למחות בידם דיש להם לסמוך הרמב"ן והרשב"א דמועיל תנאי למקום הדחק וכן ע"ד על שיטת רש"י והאו"ז שמועיל תנאי גם לבישובן, וגם דיש דגריסי בירושלמי שבתות ור"ח.

ימים של הכנות לחג הפסח הבעל"ט. ימים של נסיון גדול לקחת עימנו לביהמ"ד את מכשיר הפלאפון בכדי להיות 'זמינים' בשביל לתכנן את ההכנות לפסח.

סיפר לנו אברך ת"ח שלאחר דברי חיזוק שהבאנו שנה שעברה מאת הגאון הצדיק רבי יצחק קולדצקי שליט"א בענין הרחקת הפלאפון מכותלי ביהמ"ד, הדבר גרם לו שינוי מאוד לטובה ובעיקר בימי הלחץ שלפני פסח, וכה דבריו: כשנכנסתי ללמוד בביהמ"ד החלטתי להניח את הפלאפון על שקט ולהשאירו בחליפה שתלויה במתלים בכניסה לביהמ"ד, היו ימים שאמרתי לאשתי 'אני אלך ללמוד, אם תצטרכי תתקשרי אלי וכשאני ילך לשתות וכדו' אני יעבור דרך החליפה לבדוק אם התקשרתי, ויהי לפלא, במהלך הסדר התקשרו אלי כעשר אנשים, האבא, השווער, שמערל, בערל, קווי-מייעס, ארגוני חסד וכו' אבל אשתי לא התקשרה אלי בשום יום! התחלתי להבין שהכל זה דמיון היצירה, הרי רציתי להיות זמין בכדי לדעת איפה אני עומד לפני פסח, ולמעשה כל מי שהתקשר אלי לא היה קשור לזה.

וברצוננו להביא חלק משיחה זאת שמסר הגאון הצדיק רבי יצחק קולדצקי שליט"א: קודם כל... הענין הזה של הטלפונים, משל למה הדבר דומה, היו פעם שתי חנויות אחת על יד השניה, באחת באים וקונים כל הזמן בלי הפסקה, כל יום יש לו פדיון של אלפים ורובבות, ובשני שומם, אף אחד לא בא לקנות, ויהי היום בערב פסח, ראובן שכל הזמן קונים אצלו הרויח הרבה כסף ואילו אצל שמעון אף אחד לא הגיע, והנה בסיום היום שניהם עומדים כבר לסגור ולפתע נכנס אדם סוף סוף לקנות משהו אצל שמעון, הולך ראובן ללקוח ואומר לו בא תקנה אצלי וסוחר אותו אליו, ואומר לו שמעון אני לא מבין, אתה מכרת היום אלפים ורובבות, אין לי טענות עליך מה שנגזר נגזר, אבל ההוא בא אלי למה אתה מושך אותו ממני, זה אכזריות, אחרי יום שלם שלא מכרתי כלום ואתה מכרת אלפים ורובבות מגיע אלי משהו וכך אתה עושה? זה המשל (כמדומה בשם המגיד

בענין סעודת מצוה בבית הכנסת

השו"ע סי' קנ"א ס"ד כותב, לצורך ביהכ"נ מותר לאכול ולישן וכו' ואפילו לצורך מצוה אחרת כגון שנקבצים לעבר השנה בביהכ"נ מותר לאכול שם.

ומקור הדברים הוא מהירושלמי פ"א דפסחים ה"א דבתי כנסיות צריכים בדיקה מחמץ לפי שאוכלים שם בעיבוריות ובראשי חדשים, (שהיו עושים סעודות לצורך עיבור השנה ועיבור החודש), וזאת גירסת רוב הראשונים בירושלמי. [וגם בזמנינו דלא מעברים ב"ד שנה וחודש כותב הטור דגם שלנו צריכים בדיקה לפי שהתינוקות מכניסים בהם חמץ]. ומשמע מהמחבר דכך ס"ל דלא הותר סעודת מצוה בביהכ"נ אלא כסעודת עיבור השנה. ובמשנ"ב סק"כ כותב, עיין מג"א שהביא בשם הגהת סמ"ק דלא הותר בסעודת מצוה אלא כגון סעודת עיבור שנה שאין בה קלות ראש שהיתה עשויה בפת וקטניות בלבד (סנהדרין ע:), ורוצה לומר לאפוקי סעודת מצוה שיש בה שכרות אסור אף בביהמ"ד (פמ"ג) ובפמ"ג שם אסור אף בסעודת נישואי יתום ויתומה ואף סעודת סיום הש"ס. ולכאורה ביאור הדבר במה שהותר סעודת מצוה בביהכ"נ זהו משום דסעודת מצוה היא גופא כבוד ה' ואין זה לזול בכבוד ביהכ"נ, והנ"מ בפת וקטניות שלא מביא לידי קלות ראש, אבל לא סעודה שאפשר להגיע בה לידי שיכרות וקלות ראש.

וישנה גרסא נוספת בירושלמי לפי שאוכלים שם בשבתות (שהאורחים אוכלין בשבת בביהכ"נ, קרה"ע) ובראשי חדשים, וכך נקטו הסמ"ג והאו"ז דמותר לאכול סעודת שבת בביהכ"נ וצ"ל דההבנה בזה דגם בסעודות

לעילוי נשמת מרן רשכבה"ג שה"ת רבי שמריהו יוסף חיים בן רבי יעקב ישראל קניבסקי זצוק"ל

לרפואת הג"ר אלחנן בן שרה סימון, הג"ר משה בן מרים, ראובן בן טלאת, יהושע בן עלקא. ולישועת שרה אסתר בת מיכל מיישל. ולע"נ הגאון רבי מנחם מנדל בהרה"ח רבי אריה צ"ל.

ובביה"ל שם כתב, דמדוחק קרי כשהוא להאכיל העניים לצורך שעה או להשיבן שם, ולא הזכיר ג"כ לצורך רבים לפי שעה כדכתב בשעה"צ הנ"ל כשהביא דברי הרמב"ן והרשב"א דכתבו דמהני תנאי ג"כ לצורך רבים לפי שעה. ואולי י"ל דלמרות שברמב"ן וברשב"א כתבו דמהני תנאי ג"כ לצורך רבים לפי שעה, אמנם הר"ן במגילה כשהביא את הרמב"ן כתב לצורך עניים לפי שעה ולא הזכיר היתר דצורך רבים לפי שעה, וא"כ לכאורה אין היתר למקום דחק לצורך רבים ואפשר לומר דזהו משום דשאני עניים דהוי דחק בענין חיי נפש. ואפשר דאליבא דהלכתא נקט בביה"ל כהר"ן ולכן כשכתב להקל כהט"ז שנקט כרמב"ן דמועיל תנאי להאכיל עניים כתב כך ג"כ דעת הרשב"א והר"ן, ואילו לגבי סיום הש"ס שכתב במשנ"ב שאין למחות ביד המקילים דיש להם על מי לסמוך הביא בשעה"צ את שיטת הרמב"ן והרשב"א ולא הזכיר את הר"ן דלהר"ן כל ההיתר הוא רק לעניים ולא לצורך רבים.

[ולכאורה צ"ב דהר"ן במגילה הביא את דעת הרמב"ן דמהני תנאי למקום דחק להאכיל עניים או להשיבן כדאמרין בער"פ לאפוקי אורחים דאכלי וגני בבי כנישתא, ובר"ן בריש ער"פ תירץ באופן אחר דאפשר דאורחין מותרין שמצות הרבים היא שאוכלין שם מקופה של צדקה של בני העיר, א"נ דאכלי בבי כנישתא לא דוקא אלא בחדרים הסמוכים לה (וכשיטת תוס') ולא הזכיר היתר דתנאי לבשעת הדחק].

ולענין עשית קידוש עליה לתורה לבר מצוה ואופרוף בביהכ"נ ושאר סעודות מצוה, לכאורה צ"ל דקידוש בביהכ"נ למרות שאין בו בשר ויין מ"מ כיון שיש בו מאכלים חשובים ועשוי לשם שמחה מוגדר כסעודה ולא כפת וקטניות שהיו בעיבור השנה. [ובגוונא דיהיה רק בפת וקטניות ובכבוד ראש, יש לדון האם קרי סעודת מצוה, והיש"ש בסוף מרובה אות ל"ז כותב דכל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה אלא כדי ליתן שבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנס קרוי סעודת מצוה

ע"ש בארוכה, והביאו במשנ"ב בסי' תר"ע סק"ט וע"ע בסי' תרצ"ז סק"ב. ובאור"מ ח"א סי' מ"ה מספק"ל אי איכא בקידוש בקריאת חתן ובר מצוה ענין מצוה, וכן יש לדון בענין 'שלום זכר' אי חשיב סעודת מצוה וכדמשמע בתוס' בב"ב פ. (ומשמיה דהגרח"ק צ"ל מוטו דאין קרוי 'שלום זכר' אם התינוק לא נמצא שם).

ובערוך השולחן כתב בתו"ד, וכן כשעושים סיום על מסכתא וכ"ש על יותר, יכולים לאכול מעט בביהמ"ד דזהו סעודת מצוה, ולקבוע שם סעודה גדולה נראה שאינו כדאי ואין לעשות כן רק בדוחק וזהו דוקא בסעודת מצוה של תלמוד תורה ולא של מצוה אחרת כסעודת ברית מילה או פדיון הבן או חתונה אסור דאין לזה שייכות לביהמ"ד.

ובקובץ תשובות [ח"א, ט"ז] כותב הגריש"א דהנהוגים לעשות קידוש עליה לתורה זהו דלא כפסק השו"ע ע"ש. וע"ש שכתב דאף דביה"ל הביא כמה פוסקים דמועיל תנאי אף בישובה, אך זה להאכיל שם עניים כשהמקום דחוק ע"ש. וכתב שם שאין מקום להיתר לערוך סעודת נישואין בביהכ"נ (גם לשיטת רש"י וא"י) דהאזירה היא של שיחה וחדוה ההיפך מכובד ראש.

ולכאורה כל הנ"ל הוא בחו"ל דמועיל תנאי, וגם בזה פליגי האחרונים האם בעינן שיתנו בפירוש (ובזמן בניית ביהכ"נ) או דסתמא אדעתא דתנאי נבנה. אבל לגבי א"י דעת המחבר שם בסעי' י"א דלא מהני תנאי וכשיטת התוס' (וכ"כ בד"מ ובלבוש), וע"ש בביה"ל (ד"ה אבל) בארוכה דנראה מדבריו להקל דגם בא"י מועיל תנאי, אמנם מור"ה הגרמ"מ לובין שליט"א אמר שהביה"ל כתב זה רק בדרך אפשר דהרי בשו"ע לא נפסק כך.

אמנם מלבד זה נראה פשוט דגם במקום שמותר לאכול, אין זה היתר לדברים בטלים וכפי ההווה קשה ליוהר בזה, ולכן לכאורה ההנהגה הנכונה היא לא לעשות אפילו סעודות מצוה וק"ו לנשים, ויותר ראוי להשתדל בכבוד שמים מבכבוד הבריות. [הדברים נכתבו ע"י י. ס. כולל חז"א]

סיפור השבוע

רגיל המספר עומד על 3!), ולאחר 12 שבועות כאשר ערכו אצלי בדיקה חוזרת, נדהמו הרופאים להיווכח שהמספרים ירדו באופן דרסטי עד 3,200!. הרופא התקשר אלי מיד, ואמר לי בהפתעה מהולה בהתרגשות שהדבר בלתי נתפס במוחו, וע"פ מדעי הרפואה אין הוא יכול להסביר בשום פנים ואופן עובדה מדהימה זו. בדרך כלל יורדים המספרים רק כמה אלפים בתקופה קצרה כזאת, וכאן הם ירדו בכמעט 30,000!!! כמו כן מצאו שהגידול כבר התחיל להיעלם באופן ניכר, מעבר למצופה, והדבר נותן הרבה תקווה שאוכל להירפא ממחלתי ע"י טיפולי ההמשך בעז"ה.

המשכתי לעבור את הטיפולים, ולאחר 12 שבועות ערכו בדיקת מעקב נוספת. ושוב, הרופא מתקשר אלי בהתפעלות ומבשר לי שהמספרים עומדים כבר מתחת ל-300! הם אף פעם לא ראו דברים כאלו, וכל עובדי המחלקה בבית החולים יודעים לספר על המקרה שלי ועל הנס הגדול שראו אצלי.

אני בטוח בלי שום ספק שזכות זה של שתיקה בשעת התפילה היא שעמדה לי עד עתה, ועומדת לי בהווה וכן בעתיד בעז"ה, ורק הודות לכן המספרים יורדים ומצבי משתפר מיום ליום ב"ה. לפני ראש השנה האחרון כתבתי מכתב מרגש לכל ידידי בבית המדרש, ובו הודיתי להם מקרב לבי על המאמצים וההשתדלויות שעשו בעבורי, וביקשתי מהם שימשיכו הלאה להיזהר ולהקפיד על דבר חשוב ונשגב זה, ובזכות זה ישימע הש"ת לתפילותי לשלוח לי רפואה שלימה מן השמים, ואצא מזה לגמרי בעז"ה. (שמחת מרדכי)

חסידים רבים הגיעו בשבת אחת לירושלים, להסתופף בצילו של הרבי הבית ישראל צוק"ל. רק מעטים מהם ידעו כי יזכו להזמנה אישית של הרבי להכנס לקודש פנימה, לקידוש שלאחר התפילה. אחד מנכדי האמרי אמת זי"ע, שהגיע בשבת זו לרבי, נראה מאושר במיוחד. הרבי הזמין אותו לקידוש ואף הורה לו להודיע לחבירו הטוב שיכנס אף הוא לקידוש. בשעת ההפסקה חיפש את חבירו ולא מצאו. ובשעת קריאת התורה בין גברא לגברא, כאשר אמר הגבאי מי שברך, הבחין הנכד בחבירו שאודותיו שוחח הרבי להזמין, הוא הביט בחבירו ולחש לו שעליו להכנס לאחר התפילה לקידוש אצל הרבי. באותו הרגע הזמן הרבי עללות עליית שיש, ובזווית עינו הבחין בנכד שלו שלוחש, ומרחוק הביע הרבי תמיהתו. לאחר התפילה הביע הנכד חרטה בפני חבירו על הדיבורים שדיברו בין גברא לגברא. בתום התפילה קרא הרבי לנכדו ואמר, אברכים שמדברים באמצע קריאת התורה אין להם מקום בבית. אמר הנכד לרבי, שהם קיבלו על עצמם לא לדבר בין גברא לגברא וגם לא באמצע התפילה. על כך אמר הרבי, אם כן, אפשר להכנס לבית. וכשחילק הרבי שיריים, שלח להם באומרו: זה עבור הבעלי תשובה. השנים העידו, כי את הקידוש הזה לא ישכחו כל ימי חייהם, ומאז ועד היום עברו כשלושים שנה והם זהירים בכך ביותר.

בשבת הראשונה לא באתי להתפלל בבית המדרש בעירי, מפאת חולשת הגדולה, אך במשך השבוע שלאחר מכן החלו כוחותיי לחזור אלי אט אט. דיברתי עם עסקנים ואנשים שונים שנסכו בי תקוה והרגיעו אותי. ניסיתי להתחזק ככל היותר באמונה שלימה בהש"ת שיושיע אותי ממחלתי, ולא הנחתי לייאוש להשתלט עלי בשום אופן. כידוע דבר זה הוא אחד הגורמים המרכזיים בסיכויי ההישרדות של אדם החולה במחלה האיומה ל"ע. בשבת השניה כשהרגשתי טוב יותר, הלכתי כבר להתפלל בביהמ"ד. לפני התפילה ניגש אלי הגבאי (ר') גרשון אייזנבערגער (ה"ו), והוא שואל אותי אם אני מסכים שישמש בשמי כבדי לערוך מגבית בביהמ"ד, מגבית ללא התרמת כספים. הסכמתי לכך בחפץ לב. הוא עלה על הבימה לפני קריאת התורה, והחל לתאר ברבים את מצבי, וקרא לכל המתפללים לקבל על עצמם שלא לשוחח בעת התפילה מ"אדון עולם" עד "אדון עולם", ובזכות זה ישלח הש"ת רפואה שלימה למחלתי.

ואכן קריאתו נענתה אצל קהל המתפללים. ביום שלישי שלאחר מכן עלה הגבאי לביתי לבקרני, והגיש לי דף עם שמונים חתימות של מתפללי בית המדרש, אשר חתמו בכתב ידם שהם מתחייבים להיזהר לא לשוחח דברים בטלים בכל זמן התפילה מתחילתה ועד סופה, אף לא בעת מכירת העליות... והדבר ייוקף לזכותי שאזכה לרפואה שלימה.

בשבת שלאחר מכן שרר שקט מוחלט בביהמ"ד בכל עת התפילה, וכן המשך הדבר והאנשים מחזיקים בהתחייבותם ב"ה. בינתיים התחלתי לעבור טיפולי כימותרפיה, ומצב מחלתי התחיל להשתפר באופן מדהים. בהתחלה עמדו אצלי הערכים הבעייתיים במחזור הדם על 33,000 מפאת המחלה (אצל אדם

כניסת שבת ב"ב 6:41

יציאת שבת ב"ב 7:40

גיליון 47

הג הפסח

תשפ"ג

משלחן גבוה

חידושי תורה באגדה ובהלכה
מהרב הגאון ר' אלעזר יועץ קופל זצ"ל

גודל קדושת ליל הסדר

ביאורי תפילה

"כן יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום" [ברכת "אשר גאלנו"]

וצ"ב מהו "הבאים לקראתינו". וכי המועדים באים לקראתינו להקביל את פנינו? הרי אנו באים אליהם. מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל השיב שיש כאלו שעוברים את המועדים והרגלים ולא נשאר להם כלום מהם. מי שמכין עצמו למועד כראוי ע"מ לספוג את ענינו של הרגל ומהותו כדי להתרומם, באופן זה המועדים והרגלים באים לקראתנו להשפיע עליו את ההארות וההשפעות הרוחניות.

"למועדים ולרגלים אחרים" – הגרש"ז אורבך זצ"ל פירש ש"רגלים אחרים" הם זמני האבילות על החורבן שיהפכו לששון ושמחה, ואז "נודה לך שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשינו".

"ועבר ה' ... בלילה הזה" – בכל הדורות הקב"ה חוזר ובא אלינו

רבי זיידל אפשטיין זצ"ל סיפר שבליל הסדר היה מרן הגאון רבי שמעון שקאפ זצוק"ל מקפיד במיוחד שלא לדבר דברים בטילים, פעם שאלוהו על כך, והסביר שהיות וכתוב "ועבר ה' בארץ מצרים בלילה הזה" (שמות י"ב) כך בכל הדורות הקב"ה כביכול חוזר ובא בליל הסדר ועל כך יש לנהוג בהתאם.

האכילה בליל הסדר נחשבת כאכילה לפני ה'

הנצי"ב בהגדתו (ד"ה ומפסיקין) כתב לבאר הטעם שמפסיקין באמצע ההלל שלא כבכל השנה שאסור להפסיק בהלל, כדי ללמדינו בזה שהסעודה שאנו אוכלים [פסח בזמן הבית, ובזה"ז מצה ומרור] היא לפני ה', והוא עצם השבח של ההלל שהעלנו הקב"ה ביציאת מצרים, עד שאפילו אכילתנו הוא ענין מקודש.

גאולת הגוף וגאולת הנפש

המלבי"ם מבאר מה התועלת שלא הספיק בציקים של אבותינו להחמיץ עד שנצטוו לעשות לזה זכר? וביותר, לקרוא לחג ע"ש המצה?

וביאר שחיפזון ביציאה ממצרים מבטא כי לא לטובתינו הגופנית היתה מטרת הגאולה כי אם להיות לעם סגולה לקבל את התורה, ולכן היו צריכים לצאת מיד, אחר ששקעו במ"ט שערי טומאה, ואילו התמהמהו היו שוקעים בטומאה, ובזה נזכר שהעיקר הוא פדות הנפש.

עוד ביאר שמה שלא הספיק בציקים להחמיץ מבטא שאין מטרת הגאולה לחיות חיי עונג אלא חרות אמיתית היא חירות המח והלב. והיינו משום שכל המטרה והתכלית של יציאת מצרים היתה לקבל את התורה ולהיות לעם ה'.

[יציאת מצרים בגימטריא "נעשה ונשמע"]

אין דבר המשמח את הקב"ה כמרבה לספר ביצי"מ

הזהר (פרשת בא) אומר שמסורת בידנו שכל אדם המספר ביציאת מצרים בשמחה מובטח לו שישמח בעוה"ב ויהנה מזיו השכינה, כי שמחה זו היא שמחה שלמה ביותר, שאין דבר המשמח כ"כ את הקב"ה כמו זה המרבה לספר ביצי"מ, ואז מאסף הקב"ה את כל צבאיו ואומר להם בואו ונשמע את סיפור יציאת מצרים שמספרים בני, והוא הולך ושמח עמם. הם שמחים על שהקב"ה גאלם ממצרים, ואינם חושבים בשום עסק אחר כדי שלא להסיח דעתם מזה, ושוכחים כל צרותיהם ומספרים סיפור יצי"מ, ומפרסמים גדולת השי"ת שבידו הנפלאות האלו נעשו.

הקב"ה מאסף את כל צבאיו ובא לשמוע סיפור יציאת מצרים

לפי"ז נראה לבאר מדוע רק בליל הסדר מבקשים 'הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו טוב, יום שכולו אור' יום שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ויהי חלקינו עמהם' [ולא מבקשים כן בשאר ימים טובים כר"ה סוכות ושבועות] משום שבליילה הזה אנו מתרוממים ויש לנו שייכות לעולמות העליונים שהרי הקב"ה אומר לכל צבאיו בואו ונשמע וכו' וכשמספר בשמחה מובטח לו שיזכה לעוה"ב ויהנה מזיו השכינה ולכן מבקשים שנזכה לזה.

בספר אמת ליעקב ביאר הטעם שאומרים 'הא לחמא עניא' בארמית, ע"פ הגמרא בשבת י"ב, דר"א כשביקר את החולה היה אומר בלשון תפילה 'רחמנא יזכרך לשלום' ומקשינו הא אמר ר"י לעולם אל ישאל אדם צרכיו בארמית, ומתרגמין שאני חולה דשכינה עמו, ונמצא שאינו צריך לסעד של מלאכים להכניס תפלתו לפני הקב"ה כיון שה' עמו. לכן תיקנו את הפיסקא הראשונה של ההגדה בארמית להדגיש מש"כ הזהר הנ"ל שהקב"ה בעצמו בא לשמוע סיפור יצי"מ מפי בניו ואי"צ סעד ממלאכי השרת כי השכינה עמו.

ונראה שהוא הענין שמצינו בהלכה שבליל הסדר 'אתכא דרחמנא סמכינן' [דמשו"ה אע"פ שבכל השנה אמרין שאם אר"ה לן ונברך הוה היסח הדעת ואם ירצה לאכול צריך לחזור ולברך, בליל הסדר אם שכח ולא אכל אפיקומן אע"פ שאמר ה' לן ונברך אי"צ לחזור ולברך דאתכא דרחמנא סמכינן – משנ"ב ס"י תעז] והיינו משום שבליל הסדר הקב"ה ופמליא של מעלה כביכול משתתפין עמו, ולכן דעתנו על דעת רחמנא, שכל מעשינו יהיו כפי שנצטוו מהשי"ת.

המהרי"ל מבאר את המנהג ללבוש קיטל בליל הסדר, דזה דוגמת כהן גדול ביום"כ שהיה נכנס לקודש הקדשים.

ליל הסדר ממש הקב"ה לוקח כל אחד מאיתנו בידו ומקרב אותו לעבודתו.

חג הפסח נקרא בתורה 'שבת' כמו שכתוב "וספרתם לכם ממחרת השבת" (ויקרא כ"ט) ובטעם הדבר ביאר ה'נתיבות שלום' כי שבת קביעא וקיימא ואינו על ידי קידוש בני ישראל, ואילו יום טוב נקבע ע"י בני ישראל בקידוש החודש. ומרומז בזה שפסח הוא כולו הארה ואתערותא דלעילא משמים, אף שלא היו ישראל ראויים כלל, ולכן הרי הוא כ'שבת' שניתן משמים כיום קדוש לכל הדורות.

הנה אומרים: **"מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו"**. וכאן יש לשאול וכי עכשיו קרבנו ה'? הלא היה זה לפני שלוש אלפים שנה, אלא כאן רמזו לנו על רזא דמילתא כי עכשיו ברגע זה של ליל הסדר ממש הקב"ה לוקח את כל אחד מאיתנו בידו ומקרב אותו לעבודתו. [עלי שור]

בענין גדר מצות "והגדת לבנך"

סיפור יציאת מצרים מצווה של האב או הבן ונפק"מ א. אם דווקא בבנו ב. כשהאב צוהג יו"ט שני ג. כשאין לו בנים ד. כשיש לו כמה בנים ה. כשהבן חכם יותר מאביו ו. כשאין האב יכול לדבר. ז. אם נחשב מצוה שבגופו

יענה כדי לומר ההגדה דרך שאלה ותשובה.

ולמבואר א"ש דמכיון שאין זו מצות הבן המוטלת על האב שאז לא היה שייך להטיל חיוב זה על אב שבנו גדול וחכם ממנו, אלא שזה פרט במצות ההגדה דאב שמקיימה באופן שהבן שואלו, וזה שייך גם בבן גדול וחכם ממנו.

נפק"מ ו. הגר"י זילברשטיין שליט"א הורה שחולה לב שהכניסו לו צינור לקנה ואינו יכול לדבר, יספר סיפור יצ"מ לבניו ע"י שיראה להם באצבע בתוך ההגדה "עבדים היינו לפרעה במצרים" וכו' ואם גם את זה אינו יכול אולי ישכור מלפני פסח מי שיספר לבניו בליל הסדר סיפור יצ"מ.

ולמבואר לעיל יש לעיין בזה!

סב שיעור 'סדר' אם בנו צריך לספר לבניו

יל"ע כשהאבא מיסב אצל הסב והסב עורך את הסדר, אם האבא מחוייב לספר בעצמו לבניו סיפור יציאת מצרים.

בשו"ת "בצל החכמה" (ח"ו, ס"ז) ובשו"ת "תשובות והנהגות" (ח"ב סימן רל"ו) כתבו לצדד ע"פ המבואר בפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ג, כ"ח) שכשהאבא מוציא את חברו יד"ח הוא מדין שליחות, וא"כ י"ל **שלמצות האב דו"הגדת לבנך" מועיל שליחות** דא"י מצוה שבגופו דאב, ובזה שמכבדים את הסבא שיגיד ויספר הוא שלוחו של האב לקיום המצוה לספר לבנו.

ודמי לשחיטת הפסח ולמילה שמועיל שליחות דהעיקר שהפסח נשחט או במילה שהבן נימול, ה"ה במצות "והגדת לבנך" העיקר שהבן ישמע הסיפור. **אלא שמכיון שמצוה בו יותר מבשלוחו**, לכן נכון שגם האב ישתדל לספר לבניו מניסי יצ"מ ובזה יקיים את המצוה גם בגופו. למבואר דמהני שליחות במצות "והגדת לבנך" יש להעיר דלכאורה **נכון שגם כשבנו לא מיסב עמו בליל הסדר, ימנה שליח במקום שבנו נמצא** שיספר לו סיפור יצ"מ. וכ"כ הגר"צ פלמן זצ"ל שהסב או חמיו שמספר לנכד מהני דין שליחות.

נפק"מ ז. לפמ"ש להוכיח לעיל שמצות "והגדת לבנך" אינה מצוה בפנ"ע אלא חלק מצורת מצות ההגדה של האב יתכן שהיא כמצוה שבגופו וקיימה הוא בדרך שאלה ותשובה שבנו שואלו והוא משיב, נראה דהוי כמצוה שבגופו דל"ש בזה שליחות דזה חלק מהמצוה שבגופו של האב לספר בסיפור יצ"מ.

אלו שנוהגים שרק בעה"ב אומר את ההגדה בקול רם ושאר המסובים יוצאים ידי חובת עצמם בזה ששומעים ממנו (כמבואר בפסחים קט"ז: שהיו עושין כן). יל"ע אם צריך להגיע לדין "שומע כעונה" וממילא יצטרכו לכוון לצאת מדין שומע כעונה ולא סגי בסתם שמיעה, או שמא זה גופה המצוה ד"והגדת" שאחד אומר לשני וכולם יוצאים בזה דהוי דרך סיפור לחברו, כמש"כ ה"מועדים וזמנים" ח"ז סימן ק"פ. (אולם לענין חיוב ההלל שבהגדה צריך שיהא כ"א מהלל בעצמו ובזה יוצאין רק ע"י שומע כעונה).

האם מצות "והגדת לבנך" היא גם לבנותיו

בשו"ת "שאלת יעקב" (ח"ב סימן ל') מסתפק אם מוטלת מצות הגדה על האב לספר לבנותיו, דבקרא "והגדת לבנך" כתיב, וכמו דדרשינן במצות ת"ת "ולמדתם אותם את בניכם" ולא את בנותיכם וכן בפדיון הבן כתיב "וכל בכור בניך תפדה" בניך ולא בנותיך. כך שמא החיוב הוא "והגדת לבנך" ולא לבנותיך.

בקיצור שולחן ערוך (סימן קי"ט סעיף ד') ובערוך השולחן (סימן תע"ג סעיף כ"א) כתבו שאם אין לו בן תשאל הבת, ואם אין לו בת תשאלו אשתו, דיש דין קדימה לשאלת הבן!

למבואר שגדר מצות "והגדת לבנך" אינו חיוב כלפי הבן אלא צורת קיום המצוה דאב שיהא בדרך שאלה ותשובה, א"כ מסתבר לומר שאין חילוק בין בנו לבתו שבשניהם מתקיימת מצותו של האב.

מדוע מצות "והגדת לבנך" לא נמנית במצוות הבן על האב החינוך (מצוה כ"א) כתב שמצוה לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר "והגדת לבנך ביום ההוא", וכבר פירשו דמצות הגדה זו היא בליל ט"ו בניסן בשעת אכילת מצה.

ויש לעיין מדוע הגמ' בקידושין (כט:) שמנתה את המצוות שהאב מחוייב לקיים בבנו כמילה ופדיון הבן וללמדו תורה, לא כתבה גם את מצות "והגדת לבנך"?

בספר "מאורי המועדים" מבית בריסק כתב הגרמ"ד סאלוויצ'יק זצוק"ל ליישב שהמצוות שנמנו בגמ' הם מצוות בפנ"ע שהאב מחוייב כלפי בנו שיהא נימול וישלמד תורה והקיום נעשה בבן.

משא"כ מצות סיפור יציאת מצרים ד"והגדת לבנך" אין הקיום כלל בבן אלא צורת מצות ההגדה של האב היא בדרך שאלה ותשובה, ודיבר הכתוב בהוה שבנו הסמוך עליו שואלו והוא משיב, ובזה מתקיימת מצות האב לספר ביצ"מ, ולפיכך לא מנאה התנא בין הני מצוות הבן על האב. וכך מוכח גם מדברי החינוך הנ"ל שכתב שם וז"ל "ומה שאמר הכתוב "והגדת לבנך" לאו דוקא לבנו אלא אפילו עם כל בריה".

(ויש שתי' ע"פ השי' דכשאין אב, האמא מחוייבת ב'והגדת לבנך', ולפיכך יש ליישב שלא שנו בין מצוות הבן המוטלות על האב, דמצווה זו מוטלת גם על האם.)

ביציאת מצרים אין מצווה נוספת ללמד את הבן כמו בלימוד תורה

וראיה ליסוד זה ממה שמצינו שבמצות ת"ת נאמרו שתי הלכות, האחת שכל איש חייב בתלמוד תורה (יור"ד סימן רמ"ו סעיף א'), והשניה שמ"ע על האיש ללמד את בנו תורה (סימן רמ"ד, א').

ואילו במצות סיפור יצ"מ נאמרה רק הלכה אחת (או"ח סימן תע"ג, ז') של מצות סיפור יצ"מ ושבו שואלו. וכך דעת האדר"ת בתשובה המובאת בספר הזכרון "יהודה לקדשו", וכן דעת הגר"ל שטיינמן זצ"ל והגר"ח קניבסקי זצוק"ל.

כשאביו בן חו"ל אם הבן צריך לבוא לאביו בליל הסדר השני

נפק"מ ב. בזה בבן חו"ל שבא לארץ ישראל דחייב ביו"ט שני ובניו הם תושבי ארץ ישראל, אם יש מצוה על האב ביו"ט שני דפסח לספר לבנו, דאצל האב הוא ליל פסח ואצל בנו חול המועד.

למבואר שמצות "והגדת לבנך" אינה קיום בבן אלא פרט בקיום מצות האב, מסתבר שגם ביו"ט שני חייב לספר לבניו אף שבניו בני א", וכן דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל. וכע"ז כתב ב"הליכות שלמה" (פ"ט סעיף ס"ו) שבכה"ג טוב שישאלו הבנים "מה נשתנה".

(נפק"מ ג.) עיין במנ"ח מצוה כ"א, י' שכתב שגם אם נשים פטורות לגמרי ממצות הגדה כשאין לו בן אשתו שואלתו, דמצוה עליו שיהיה כן.)

נפק"מ ד. בגדר חיוב מצות "והגדת לבנך" ניתן לתלות גם את הספק במי שיש לו כמה בנים, האם מחוייב לספר לכל בניו, או שיוצא יד"ח כשמספר לבן אחד ודו"ק!

נפק"מ ה. למבואר א"ש מש"כ בהגש"פ מרן הגריש"א זצ"ל שאין הבן חייב להיות אצל אביו ורשאי לילך למקום אחר בליל הסדר, וכן האב ל"צ לטרוח לילך לבן דלא מתבטלת מצותו דאב.

כשהבן ת"ח יותר מאביו אם יש מצווה על האב לספר לו יציאת מצרים

חילוק נוסף מצינו בין מצות ת"ת ללמד בנו תורה שמחוייב ללמדו עד שיידע משנה גמרא הלכות ואגדות, ומשהגדיל והוא חכם פטור מללמדו. ואילו במצות "והגדת לבנך" כתב הרמב"ם (בהלכות חו"מ פ"ה ה"ב) שאם היה בנו גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים וניסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו, והכל לפי דעתו של בן, ומשמע דאפילו שהבן חכם יותר מאביו חייב האב במצות "והגדת לבנך", והבן ישאל את אביו ואביו

תקנות חכמים במצוות דאורייתא בליל הסדר

אם הסבה היא מצווה בפני עצמה ונפק"מ א. כשלא היסב אם צריך לאכול שוב ב. אם כשאוכל שוב צריך לברך

ג. קטן שלא יודע להסב ד. כשאכל בלא הסבה ואח"כ יושב לפני רבו

אם יצא ידי מצוות מצה א. כשאכל בלא 'הסבה' ב. כשאכל בלא לברך 'המוציא'

ב. כשאכל מצה בלא 'הסבה' אם גם את מצות 'מצה' לא קיים

הפמ"ג כתב (סימן תפ"ה ס"ק א') שהאוכל מצה בלא הסבה, אף שמצות הסבה מדרבנן, אינו יוצא ידי"ח מצה אף מדאורייתא. וכמש"כ התוספות בסוכה (ג.) דכשלא קיים מצוה דאורייתא כפי שחז"ל תיקנו, אף מדאורייתא לא יצא ידי"ח, וה"ה כאן כשאכל מצה בלא הסבה. (ע"ע בפמ"ג פתיחה כוללת או"ח החלק הג' אות ח').

ויל"ע בדבריו דהנה ה"חלקת יואב" בקבא דקשייתא קושיה צ"ט הקשה על הגרע"א בחגיגה שכתב שמי שתקע בשופר בר"ה שחל בשבת קיים מצות תקיעת שופר, שהרי לשיטת תוס' סוכה ג' והר"י יונה ריש ברכות כיון שרבנן גזרו שלא לתקוע בשבת, א"כ אף מדאורייתא לא קיים מצוה?

חילוק בין סייג במצווה עצמה לסייג במצווה אחרת

ונ"ל שיש ב' מיני גזירות חז"ל במצוות, האחת סייג משום קיום המצווה עצמה שלא תבוא לידי כך שתתבטל, והתקנה היא לחזק את קיום המצווה עצמה. והשנייה משום חשש וסייג שתתבטל מצוה אחרת. ולפי"ז מיושב משמ"כ התוס' והר"י יונה שחז"ל עקרו את הקיום מדאורייתא זה רק בגזירות שתיקנו וחיזקו את המצווה עצמה שלא תתבטל כסוכה שלא יגרר ויישב בביתו ובק"ש שיאנס ולא יקרא כלל, אבל בתקיעת שופר שהגזירה היתה מחשש שיעבור על איסור שבת וביטלו את מצות השופר, בסוג גזירות אלו לא עקרו את הקיום דאורייתא. (וכ"כ בשו"ת "דברי מלכיא"ל" ח"א או"ח סימן כ"ב ס"ק כ"ד, וע"ע ב"שדי חמד" מערכה מ' כלל ס"א "וראית").

למבואר יתכן שגם במצוות מצה בהסבה לא עקרו חז"ל את המצווה בלא הסבה, משום שאין תקנת הסבה בשביל שמצוות מצה לא תתבטל. (עיי' דבר אברהם ח"א, כ"ו בבאור כיצד חז"ל עקרו את הקיום מדאורייתא דהוי מהב"ע, וזה שייך דוקא במקום שאסרו חכמים לקיים המצווה באופן זה אבל במצוות הסבה לא נאמר שום איסור רק מצוה.)

ג. אכל מצה בלא הסבה מדוע לא יוצא ידי"ח בכורך

האדר"ת צ"ל הקשה מדוע האוכל מצה בלא הסבה צריך לחזור ולאכל בהסבה, הרי כל הטעם שאין יוצאין ידי"ח כזית מצה בכורך אפי' שאוכלה בהסבה, הוא משום דאורייתא מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא, וא"כ זה שאכל כזית מצה בלא הסבה, וכבר יצא ידי"ח מן התורה, ומדוע לא יצא ידי"ח הסבה מדרבנן באכילת הכורך?

לפמ"ש"כ הפמ"ג שכשאכל מצה בלא הסבה לשיטת התוספות בסוכה הנ"ל, כיון שלא קיים המצווה כתקנת חכמים אף מדאורייתא לא יצא, א"כ מיושב שאינו יכול לצאת ידי"ח בכורך מהאי טעמא דאורייתא מרור דרבנן וקמבטל למצה דאורייתא.

בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סימן מ"ה) תירץ את קושיית האדר"ת דלדידן איכא ספיקא שמא הלכה כרבנן דאין מצוה בכריכה והוי רשות, וא"כ כיון שכבר אכל מרור בפני עצמו אתי רשות דמרור ומבטל למצות הסבה דרבנן.

ד. אכל מצת מצוה בלא ברכת "המוציא"

מי שאכל מצת מצוה ושכח לברך ברכת "המוציא", האם לא יצא ידי חובת מצה כיון שנהנה בלא ברכה וחשיב מצוה הבאה בעבירה גזל? בשו"ת "האלף לך שלמה" (לר"ש קלוגר או"ח סימן שכ"א) כתב שמי שאכל מצת מצוה ושכח לברך ברכת המוציא לא יצא ידי חובת המצווה דהוי מצוה הבאה בעבירה, דהנהנה מהעולם הזה בלא ברכה הרי"ז כגזל לקב"ה וכנסת ישראל כמבואר בברכות דף ל"ה, ב'.

אולם בהגהות יעב"ץ סוכה דף ל', א' והחת"ס הביא מספר הישר לר"ת שכתבו שכשעבר עבירה בשוגג אין פסול מהב"ע, ולפ"ז י"ל שמכיון שבשוגג שכח לברך ל"ה מהב"ע יוצא ידי"ח. אולם המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ח אות ס"ה) הסיק שגם בשוגג איכא מצהב"ע.

א. אם 'הסבה' היא מצווה בפני עצמה או צורה בקיום המצווה

בשו"ע נפסק (סימן תע"ב סעיף ז') שכל מי שצריך 'הסבה' אם אכל מצה בלא הסבה לא יצא, וצריך לחזור ולאכל בהסבה.

במהר"ם חלאוה (פסחים צט:) ובפמ"ג (סימן תע"ב מ"ז ס"ק ד') מבואר שמצות ההסבה היא מדרבנן.

יל"ע האם האוכל מצה בלא הסבה לא קיים מצות מצה, והאם כשחוזר ואוכל צריך לחזור ולברך על אכילת מצה?

דעת הרמב"ם דהסבה היא מצוה בפני עצמה

מון הגר"ז צ"ל כתב להוכיח מדברי הרמב"ם (בהלכות חו"מ פ"ז ה"ח) שכתב שצריכין הסבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ד' כוסות, ובשאר אכילתו ושתייתו אם הסב הרי"ז משובח, דס"ל לרמב"ם שהסבה אינה דין שנאמר בקיום המצווה דאכילת מצה והד' כוסות אלא מצוה בפנ"ע להראות עצמו שיצא ממצרים בדרך חרות.

אלא שחכמים תיקנו שההסבה תהיה בשעת קיום מצות מצה. והמיסב אף בשעת הסעודה הרי"ז משובח.

לדבריו מדויק מאוד מה שלא הזכיר הרמב"ם את ההסבה גבי מצות אכילת מצה בפ"ו מהלכות חו"מ, אלא רק בפ"ז, והיינו משום דהוי מצוה בפנ"ע!

שיטת הרא"ש דהסבה היא צורה בקיום המצווה

אולם מדעת הרא"ש בפרק "ערבי פסחים" שכתב שמצה בעי הסבה ואם אכל בלא הסבה יחזור ויאכל בהסבה, הוכיח הגר"ז צ"ל דס"ל לרא"ש שדין הסבה שנאמר בקיום המצווה דאכילת מצה זו צורת קיום מצות אכילת מצה, לכן שייך לומר שיחזור ויאכל בהסבה.

נפק"מ א. אך לדעת הרמב"ם דאינו שייך לקיום המצווה כלל, רק תיקנוה בשעת קיום מצות אכילת מצה, כיון שכבר יצא ידי"ח מצות מצה מה שייך שיחזור ויאכל בהסבה.

לפ"ז יוצא שהאוכל כזית מצה בלא הסבה לרא"ש לא יצא ידי"ח מצות מצה ולדעת הרמב"ם לא יצא ידי"ח מצות הסבה.

(אמנם עיי' ב"מקראי קדש" ח"ב סימן ל"א שנקט שגם לדעת הרמב"ם אם אכל בלא הסבה חוזר ואוכל כדי לקיים מצות הסבה, אע"ג שדין חובת מצות אכילת מצה יצא בתחילה.)

נפק"מ ב. ונראה דכשחוזר ואוכל בהסבה לדעת הרא"ש חוזר ומברך "על אכילת מצה" כמש"כ ה"ביאור הלכה" (תע"ב, ז'). אבל לדעת הרמב"ם אם ידי חובת מצות מצה יצא אינו חוזר ומברך, ובמ"ב פסק (ס"ק כ"ב) דאינו חוזר ומברך.

קטן שיודע לאכול מצה ולא יודע להסב אם חייב במצה

נפק"מ ג. הנ"מ בגדר מצות הסבה היא בקטן שיודע לאכל כזית מצה אבל אינו יודע להסב, אם יש חיוב לחנכו למצות מצה דאינו יכול לקיימה כצורתה דהסבה מעכבת.

ונראה דדעת הרא"ש שההסבה היא חלק ממצות אכילת מצה דזה צורת קיום המצווה א"כ מסתבר שאין חיוב לחנכו, דאף במצוה דאורייתא צריך שיהא ראוי לקיום כל פרטי המצווה שתיקנו רבנן כגון לולב שידע לנענע וציצית משידע להתעטף, א"כ אף במצות מצה זמן חיובו משידע להסב.

אולם לדעת הרמב"ם שכתב הגר"ז צ"ל דהסבה זו מצוה בפנ"ע ולא תנאי במצות מצה, א"כ פשוט שהקטן חייב במצות מצה אף שאין יכול להסב.

בספר "שלמי תודה" כתב דלדעת הראב"ה שבה"ז א"צ הסבה, א"כ קטן חייב בעיקר המצווה דראוי הוא לקיום המצווה.

נפק"מ ד. וכן יש לדון במי שאכל בלא הסבה שצריך לחזור ולהסב, וכשעמד לחזור ולאכל הגיע רבו ובפני רבו אסור לו להסב, אם חייב לחזור ולאכול דאת המצוה אכל רק שלא הסב ועכשיו לא יכול להסב באכילתו!

סיפור יציאת מצרים - להשפיע על הזכירה של כל השנה

ה"אור החיים" (שמות י"ג, ח) תמה מכיון שמצות סיפור יצ"מ חסדי ה' ונפלאותיו צריכה שתאמר בשמחה, א"כ היה ראוי לקרותה "אמירה" ולא "הגדה" שהוא לשון קשה כגידון? ומיישבים שמה שהתורה כתבה את מצות סיפור יצ"מ בלשון "הגדה" שהיא לשון קשה כגידון היינו חוזק ואיתן, שסיפור ההגדה צריך להאמר באופן כל כך יסודי ומוחשי ע"מ שישאר מושבם חזק בלבבות ויחזק האמונה בבורא יתברך. בפסח יש להטעין את הלבבות באמונה של כל הניסים והנפלאות שביצ"מ, כך שבכל שנה ע"י הזכרה בלבד של יצ"מ, מיד תתעורר האמונה שבלבבות בנפלאות יצ"מ. **הגאון ר' מרדכי מן צ"ל** הוכיח יסוד זה מפרשת "ראה" שם נאמר "שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלקיך... וזבחת פסח לה'... לא תאכלו עליו חמץ" דמיירי במצות הפסח, וכתוב בתורה "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" ופרש"י ע"י אכילת הפסח והמצה תזכור את יום צאתך. ובברכות דף י"ב, ב' דרשו "ימי חיך" הימים "כל ימי חיך" הלילות שבכל השנה.

שביעי של פסח

יום טוב שביעי של פסח - יום שירת הים

הספורנו (דברים טז, ח) כתב "וביום השביעי עצרת", ועצרו בו ישראל יחדיו לעבודת השי"ת ושרו לו שירה בשביעי של חג המצות, לפיכך **נתקדש אותו היום** ולא תעשה מלאכה. כי לולא זאת לא היה השביעי קדוש כלל, כמו בסוכות שאין השביעי שלו מקרא קודש. עכ"ל.

מבואר בדברי הספורנו שההבדל בין פסח לסוכות שאין שביעי שלו קדוש, משום שבשביעי של פסח אמרו שירה על הים. [נמצא לפי"ז שיסוד דין ז' של פסח הוא דין יום טוב שנאמר ליום כ"א בניסן שהוא יום קריעת ים סוף, וכמו שנקבע יום ט"ו בניסן שהוא יום היציאה ליום טוב, כך נקבע יום כ"א ליו"ט משום שהוא יום שירת הים, ואינו שייך לתורת יום השביעי דזה לא מחייב יום טוב, כמו יום השביעי של סוכות]. וכך מבואר במהרי"ל, להנה הרמ"א (תצ"ז) כתב שבשביעי של פסח אומרים בתפילה ובקידוש "זמן חירותנו" כמו ביום טוב ראשון (מהרי"ל). וצ"ב מה בא להשמיענו, הא מלתא דפשיטא הוא. וביארו שבא לאפוקי ממה שהביא המהרי"ל שם "יש אומרים בז' של פסח "זמן שמחתנו" משום שמחת טביעת המצרים". **וביאר החק יעקב** שיטתם שאע"פ שאין אומרים הלל משום "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?!", היינו לומר הלל לפני הקב"ה כאילו יש שמחה לפניו אבל "זמן שמחתנו" אמרין דאצל בני ישראל יש שמחה ד"באבוד רשעים רינה".

מבואר בדברי המהרי"ל כנ"ל שהיום טוב של שביעי של פסח אינו משום שהוא יום האחרון של חג אלא הוא יו"ט בפני עצמו דחשיב זמן שמחה משום שמחת טביעת המצרים.

[אולם עיין במשך חכמה שמות יב, טז ביאור נפלא במה שהקב"ה ציוה על היום טוב של שביעי של פסח כבר במצרים, קודם קריעת ים סוף]

תכלית הניסים - לחיות אמונה

"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים... היד גדולה... ויאמינו בה" .. אז ישיר..."

הגאון רבי אליהו מישקובסקי זצ"ל רבה של כפר חסידים נשאל ע"י התושבים שם, מדוע מתנגד שיאמרו ביום העצמאות הלל בלא ברכה על הניסים שהיו בהקמת המדינה, וכי מה גרוע בזה, ובפרט שזה פרקי תהלים.

והשיב שכתוב "ויושעה את ישראל מיד מצרים" ראו ישועות, ולא זו בלבד אלא גם "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים". ועוד "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים", א"כ זו סיבה מספקת לומר שירה, אחרי ראיית ניסים כה גדולים.

אבל התורה מגלה לנו שזה עדיין לא מספיק לכך שיוכלו לומר שירה ובוזה תסתיים כל ההודאה. אלא רק לאחר ש"ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" **"אז ישיר משה ובני ישראל"**. אם הניסים שראו לא מביאים לשינוי, זה מאוס בעיני השי"ת. לכן רק לאחר שזה הביא לאמונה בשלימות ש"אין עוד מלבדו", ו"מלכותו ברצון קיבלו עליהם" אז יש לשיר.

התכלית של ליל הסדר וחג הפסח להגיע ל"ויאמינו בה" לחיות עם אמונה בהשי"ת כמו שכתוב "למען תספר באזני בנך וידעתם כי אני ה'" לקבוע את האמונה בליבנו.

כוחו האדיר של תפילה - קרוב ה' לכל קוראיו

במדבר רבה (פרשה כא, סוף ד) כתוב על הכה העצום של כל תפילה **נמשך** ללמוד מקריעת ים סוף :

ביאורי תפילה

בתפילת ערבית אומרים 'זראו בני גבורתו שבחו והודו לשמו', ואילו בתפילת שחרית אומרים 'על זאת שבחו **אהובים**'. וצ"ב מה השתנה מן הערב לבוקר שבערב נקראים 'בנים' ובבוקר 'אהובים'? **מבאר מן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל** שישנו חלוק גדול בין 'בנים' ל'אהובים'. 'בן' הוא מצב הקיים לעולם, אף הבן שיעשה לאביו את העולות הגדולות ביותר לא יאבד את התואר 'בן', כפי שרבי מאיר אומר (קידושין לו, א): בין כך ובין כך אתם קרויים בנים, שנאמר (ישעיה א, ד) "זרע מרעים בנים משחיתים". לעומת זאת, רק בן שמכבד את אביו זכאי לתואר 'אהוב'.

והנה, בפרקי דרבי אליעזר (פרק מא) מובא שכשעמדו בני ישראל במצב הנואש בו המצרים עמדו מצידם האחד, והים מהצד השני, נתיראו מאוד, השליכו את כל תועבות מצרים מעליהם ועשו תשובה גדולה.

וכיון שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ו) "תשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא **אהוב** ונחמד קרוב וידיד" נמצא שבערב - לפני קריעת הים היו בני ישראל רק בגדר 'בנים', אולם לפנות בוקר כשכבר עשו תשובה כמובא בפרד"א, הפכו ל'אהובים'. זהו פשר החילוק שבערבית אומרים 'זראו בני', ובשחרית אומרים 'שבחו אהובים'.

"שומע תפילה" בשר ודם אם בא עני לומר לפניו דבר אינו שומע הימנו, אם בא עשר לומר דבר מיד הוא מקבלו ושומעו. אבל הקב"ה אינו כן הכל שווין לפניו עניים ועשירים.

תדע לך שהיה משה רבן של כל הנביאים כתיב בו מה שכתוב בעני. במשה כתיב "תפלה למשה" ובעני כתיב "תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו", זו תפילה וזו תפילה להודיעך שהכל שוין בתפילה לפני המקום.

תדע לך כשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה וכתוב "ויצעקו אל ה'", התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום, אמר לו הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל, כבר התפללו בניי ושמעתי תפילתן שנאמר "מה תצעק אלי".

לצאת עם קבלה - אמירת שירת הים בשמחה

המשנה ברורה (נא-יז) כתב האומר שירת הים בשמחה נמחלין עוונותיו.

והטעם לכך, כי בשעה שיצאו בני ישראל ממצרים ואמרו שירה על הים, נמחלו כל עוונותיהם, כי מי שעושים לו נס ואומר שירה נמחלים לו כל עוונותיו. ופירש הזוהר את הכתוב בשירה "ויאמרו לאמור" שאת אותו כח שהיה לאמירת השירה בשעה שנקרע להם הים - להביא למחילת עוונות, יהיה גם לשירה שתיאמר מכאן ואילך '[לאמור' לשון עתיד] שתועיל למחול את העוונות, כאשר יאמרוהו בשמחה.

בזוהר נאמר עוד, שכל האומרה בכונה זוכה לאומרה לעולם הבא ולשמוח לימות המשיח בשמחת הקב"ה, שבשירה זו מרומו מה שהיה ומה שעתיד לבוא וימות המשיח.

לעילוי נשמת רבי אלעזר יועץ בן ר' אברהם יהודה זצ"ל

נלב' ע"י ד' אדר ב' תשפ"ב ת.נ.צ.ב.ה

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת צו - פסח תשפ"ג

בין הטובים לטובים ביותר

תוכן

א' - כניעה אל ה' / א

ב' - השלמות שבכניעה / ג

ג' - ארבע הזדמנויות להיכנע / ה

שאלות ותשובות בענייני חג הפסח / ח

א' - כניעה אל ה'

הכהן או העבד?

בתחילת פרשת צו מופיעה מצוה, שעל פניה נשמעת די מפתיעה: "וְהָיָה אֶת הַדָּשֵׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂמּוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא ו, ג) - הכהן, שנבחר על ידי ה' יתברך לעסוק כל היום כולו בעבודת הקודש שבבית המקדש, הצטווה לפנות את הדשן - השאריות מאפר הקרבנות.

העובדה שיש צורך לפנות את הדשן אל מקום אחר מובנת מאליה, אולם מה שטעון ביאור הוא מדוע הכהן הוא זה שמצווה לעסוק בזה? מדובר לכאורה במלאכה פחותה המתאימה יותר לעבד או משרת. לכאורה כך היתה צריכה התורה לצוות: "וּבֹא הָעֶבֶד וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשֵׁן". מדוע עבודה זו ניתנה לכהנים משרתי ה'?

אכן, על מנת להבין ענין זה, עלינו להקדים ולבאר את ענין ה"כניעה", וכפי שהוא מתבאר בספר חובות הלבבות.

חובות השכל

ספר "חובות הלבבות" הוא ספר יקר ערך שחובר בספרד לפני למעלה משמונה מאות שנה על ידי רבינו בחיי בן יוסף - אחד מרבותינו הראשונים. הספר חובר

במקור בשפה הערבית, ומאוחר יותר תורגם ללשון הקודש. "חובות הלבבות" פירושו "חובות השכל", שכן "לב" בלשון הקודש פירושו דעת ושכל. וכשמו כן הוא - ספר קדוש זה מלמד אותנו את חובות הדעת של היהודי - מה מצווה היהודי לחשוב על מנת למלא את חובות שכלו כלפי הבורא יתברך.

אז הנה לכם ידיעה חשובה שאולי לא ידעתם עד כה, ורק עבודה היה שווה להגיע לכאן. למדנו שיש "שולחן ערוך" חדש שלא הכרנו עד כה. יש את ה"שולחן ערוך" המוכר לכולנו, שמבאר לנו את חובות האיברים, ומדריך אותנו כיצד להשתמש בידינו, ברגלינו, וכן בפה שלנו - הוא מלמד אותנו את התפילות והברכות שצריכים לומר, מה מותר לאכול ומה אסור לאכול, כיצד לעשות עסקים על פי התורה, וכיצד לקיים את המצוות כולן.

אין יהודי טוב שאין לו שולחן ערוך בבית, ומי שאינו חי את חייו על פי הספר הזה - אינו יהודי אמיתי. אולם כעת אנו למדים שלא די בקיום חובות האיברים, אלא ישנן חובות של השכל המוטלות עלינו, שגם הן חובות עד למאוד. וזהו הנושא של הספר הגדול הזה - "חובות הלבבות" - הקשר שלנו עם הקב"ה דרך שכלנו.

ענווה - בין אדם לחבירו או בין אדם למקום?

אם תפתחו את החובות הלבבות תגלו שיש שם שער הנקרא "שער הכניעה", כלומר ענווה. וכאן מתעוררת

מהדורה מורחבת לכבוד חג הפסח

הקב"ה מעיקה עליו. ואם האדם לא יעבוד על עצמו להרגיש כניעה וענווה בפני ה' יתברך הוא ישאר עם מבט זה.

עבודתו של הכהן

כך מסביר החובות הלבבות בשער הכניעה (פרק ו) את הטעם שהכהנים הם אלו שהצטוו במצות תרומת הדשן: "וחייבו הבורא להוציא את הדשן בכל יום תמיד להשפיל ולהסיר הגבהות מלבו" - אפילו הכהן שעובד בבית המקדש כל היום כולו, מצווה לפשוט את בגדי הכהונה שלו וללבוש "בגדי עבודה", ולפנות את הדשן מעם המזבח, על מנת להכניע את ליבו בפני בוראו.

והסיבה לכך היא שלא די לו לקב"ה בעבודת הקודש של הכהן. ה' דורש מהאדם שלמות הנפש, שהיא בכלל חובות הלבבות, ולא רק את קיום חובות האיברים. לכן כל עבודת הקרבנות הנשגבה - הקבלה, ההולכה, הזריקה - אינה שווה כלום אם היא אינה נעשית מתוך הכרה בפני מי אנו עמלים, ובהכנעה כלפיו יתברך.

לכן הצטווה הכהן לעסוק בעבודה פחותה זו של הוצאת הדשן, כדי להכניע ולהשפיל את עצמו ולהסיר מליבו כל רגש של גבהות. אין זה משנה מהי דרגתו של האדם! גם אם מדובר בכהן העוסק בעבודת הקודש, הרי שקניית הענווה כלפי השי"ת היא המעלה העליונה מכולם, וזהו הכתר האמיתי של עבד ה'.

בדורות האחרונים, זכה עם ישראל לראות עבודה זו אצל הכהן הגדול מאחיו, הלא הוא רבינו ישראל מאיר הכהן זצוק"ל, שהיה מופלג במידת הענווה. מסופר שפעם, לעת זקנותו, כאשר נשאו אותו ממקום אחד לשני, שמעו אותו מלמל בשקט: "שלעפ דער נבילה, שלעפ דער נבילה" - "גררו את הנבילה". החפץ חיים הזכיר לעצמו תמיד שהוא כלום, עפר ואפר.

עלינו לדעת כי כל תוספת במידת ההכנעה, ולו הקטנה ביותר, היא יקרת ערך כל כך, ומקנה לאדם שלמות הנפש גדולה כל כך, עד שלעולם אין די בעבודה זו. על האדם להזכיר לעצמו בכל עת, שעם כל הישגיו הגדולים, עם כל גדולתו - והאדם הוא באמת גדול! - הרי שכלפי הקב"ה עליו להרגיש ענווה והכנעה.

תולעת עם שעון

כך אמר דוד המלך ע"ה לעצמו תדיר: "וְאֶנְכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ" (תהילים כב, ז). אין זה משנה אם הוא נער צעיר הרועה את צאן אביו בשדה, או מלך ישראל היושב על כסא מלכותו - הוא הזכיר לעצמו תמיד שהוא לא יותר מתולעת.

שאלה: במבט ראשון היה נראה כי נושא הענווה אינו שייך לספר חובות הלבבות, שכן ענווה נתפסת אצלנו כהנהגה נכונה של האדם בינו לבין חבריו. ענווה פירושה לכבד אחרים, להתייחס אליהם כאל שווים ולא בצורה מתנשאה. להתנהג ברגישות עם בני אדם ולהיזהר שלא לפגוע בהם. לכאורה זו המשמעות של המושג "ענווה".

ולמען האמת, שאר ספרי המוסר והיראה, כאשר הם עוסקים בענין הענווה, מדברים על בחינה זו של הענווה - היחס הנכון בין אדם לחבירו - בין איש לאשתו, בין שכנים וידידים. זה הפירוש של "ענווה" בשאר הספרים.

אך מה עניינה של "ענווה" אצל חובות הלבבות, שהוא ספר של "בין אדם למקום" - בקשר של היהודי עם הקב"ה? תכליתו של ספר זה הוא ללמד את האדם כיצד עליו לקיים את החובות שבין שכלו לבין קונו, והוא אינו עוסק במידות טובות וענייני בין אדם לחבירו. כיצד נכנס אפוא "שער הכניעה" לספר זה?

ענווה כלפי שמים

התשובה היא שאכן, שער הכניעה בספר חובות הלבבות כלל אינו עוסק בבחינה זו של הענווה, אלא בכיצד להפוך לעניו כלפי הקב"ה.

ואם יטען האדם: "להיות עניו כלפי הקב"ה? אין דבר קל מזה! לנהוג בענווה כלפי שכנים ומכרים שלי הוא דבר קשה, אך להיכנע בפני ה' - מה השאלה בכלל?!" כך לכאורה חושב כל אדם מאמין. מי יוכל להרגיש גאווה והתנשאות אל מול הבורא יתברך?!

אך התשובה לשאלה זו היא: כולם! כל אדם בעולם מרגיש גאווה כלפי ה'! גם אם בשפתיו הוא אומר בצדקות צבועה: "ואנחנו כורעים ומשתחוים", הרי שבליבו פנימה הוא משתחוה רק לעצמו. זה מה שקורה עמוק עמוק בתוך ליבו של האדם - הוא מרגיש שהעולם צר מלהכיל גם אותו וגם את הקב"ה.

הטבע האנושי

כך קובעת הגמרא: "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם" - משום שבליבו פנימה, כל אדם היה רוצה לדחוק את הקב"ה אל מחוץ לעולם, ולמלא בעצמו את היקום כולו.

כך הוא הטבע האנושי של כל אדם - להרגיש הרגשה של "אֲנִי וְאֶפְסֵי עוֹד" (ישעיה מז, ח). כן, כל אדם! גם מי שעוסק בעבודת ה' כל היום כולו, באופן טבעי סבור שהוא החשוב ביותר בעולם, ומרגיש שנוכחותו של

במילים אלו גילו לנו חז"ל את הסוד לקניית מבט אמיתי של הכנעה לקב"ה. המדרש מלמד אותנו כי זהו תהליך שעלינו לעוברו - מתחילה עלינו לרכוש את עטרת החכמה, ורק אז נוכל להתחיל לקנות ענווה אמיתית.

עטרת החכמה

הדבר הראשון שעלינו לברר הוא מהי אותה "עטרת חכמה", שהשגתה מהווה את השלב הראשון לקראת קניית הכניעה? מהו שיא החכמה? התשובה היא: יראת ה', כלומר הכרה בנוכחותו של הקב"ה, וכמו שאומר הפסוק (תהילים קיא, י), "רִאשִׁית חֲכָמָה יִרְאַת ה'". יראת ה' פירושה לחשוב כל הזמן על ה'. הכרה תמידית זו היא הכתר של החכמה.

אין זה אומר שאין מינים אחרים של חכמה בעולם, אולם יראת ה' היא החכמה העליונה, שהיא למעלה מכל חכמה אחרת. אדם שקונה בנפשו הכרה אמיתית בה', משיג דבר גדול ועצום, וזהו כתר שיש לו להתפאר בו.

וכאן מגיעים חז"ל ומלמדים אותנו דבר מדהים. אותו הישג אדיר - כתר החכמה של יראת שמים, הוא רק ההתחלה של דבר גדול בהרבה. הכרה בה' היא העקב והסוליה של הענווה!

דור לדור ישבח מעשיך

יראת ה' הוא נושא גדול ורחב בפני עצמו, שהרי מדובר בכתר החכמה, אולם חז"ל מלמדים אותנו כאן שהדבר דומה לאדם שמטפס על הר גבוה, ועמל קשות כדי להגיע לפסגתו. בסוף הוא אכן מגיע לפסגה, אלא שאז הוא רואה שמעל פסגה זו ישנה פסגה נוספת, והיא הפסגה של הר הכניעה. וכאן מתחיל מאמץ נוסף מצידו של העובד ה' - ברגע שהוא קונה יראת שמים אמיתית, הוא מוכן להתחיל לטפס על הר הכניעה.

כאשר האדם מתחיל להכיר את גדולתו של הבורא, או אז הוא מבין כמה קטן לעומת הקב"ה. זהו שאומר הפסוק (תהילים צט, ט), "רוֹמְמוּ ה' אֱלֹקֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּ לְה' קִדְּשׁוּ" - אין אלו שני דברים נפרדים, אלא תהליך אחד - ככל שהאדם מרומם את הקב"ה בדעתו, כך הוא נכנע יותר ויותר.

לכן חובה עלינו להתחיל ולחשוב על הקב"ה, כדי שמילים שאנחנו אומרים לא ישארו מילים בלבד. האדם צריך להכיר בכך שכלפי השי"ת אני אין ואפס גמור, ועל כן עלי לחשוב עליו, לדבר אודותיו, ובכך להיעשות יותר ויותר מודע אליו.

למען האמת, קשה לנו לראות את עצמנו כתולעת, גם אם אין בנו שום מעלה אמיתית. הלא סוף סוף אנחנו הולכים ברחוב ולא זוחלים כמו תולעת. יש לנו שעון-יד, עט נובע ומשקפי ראייה. יש לנו ארנק עם מעט כסף, ואולי אפילו פנקס צ'קים. אנחנו מצוידים היטב! האם אנחנו מסוגלים לראות את עצמנו כתולעת המזדחלת באיטיות על גבי המדרכה? אך דוד המלך השקיע במחשבה על כך - והצליח.

כמובן שגם אנחנו יכולים לומר את המילים הללו: "תולעת", "נבילה" - זה נשמע טוב, אך בו בזמן שהאדם אומר את המילים, בליבו פנימה הוא מרגיש גאווה על כך שהוא אומר את זה... הדבר דורש עבודה מרובה, שכן באופן טבעי אנחנו שיכורים מרוב גאווה וחשיבות עצמית.

אנשים גדולים - וכן אנשים השואפים להיות גדולים - עובדים על עצמם. הם לומדים את המסר המיוחד שלמדנו מתרומת הדשן, ומחפשים עוד ועוד דרכים כיצד לקנות בליבם ענווה והכנעה כלפי הבורא. הם מבינים את גודל הטעות שעלול האדם לטעות בחושבו שהוא גדול ונכבד, ולשכוח שהוא כאין וכאפס לעומת הבורא. אחת מחובות הלבבות הגדולות ביותר של האדם בעולמו, היא להכניע את עצמו בפני השי"ת.

ב' - השלמות שבכניעה

העטרה והסוליה

והנה, זה ברור שכל בחינה של ענווה שיוכל האדם לקנות בחייו היא בעלת ערך רב. גם אילו היה האדם חי כבעל גאווה במשך כל ימי חייו, ורק לרגע אחד בלבד היה מרגיש ענווה בליבו, כבר היה שווה לו לחיות, שכן באותו רגע הוא חי! שניה זו לא היתה לשווא! אך עיקר הנושא שלנו אינו כיצד ליצור רגעים של ענווה, אלא כיצד לקנות בנפשנו את מידת הענווה, וללמוד איך להפוך לאדם שנכנע בפני ה'. זוהי אחת המעלות הגדולות ביותר שיוכל האדם להשיג בחייו עלי אדמות.

הבה נלמד אפוא את דברי חז"ל בענין זה, נתבונן ונדקדק בדבריהם מתוך תשומת לב, כי רק הם יוכלו להדריך אותנו בדרך קניית מעלה נשגבה זו. וכה אומר המדרש (שיר השירים רבה א, ט): "מָה שֶׁעֲשִׂיתָ חֲכָמָה עֲטָרָה לְרֹאשְׁךָ עֲשִׂיתָ עֲנָוָה עֲקָב לְסִלְיָתָהּ", כלומר, כאשר האדם מגיע לפסגת החכמה, אז מתחילה מעלת הענווה.

טיולים מועילים

איני בא לעודד טיולים למקומות אלו, שכן הדבר דורש זמן רב מדי, אך אילו היינו גרים בסמיכות מקום אליהם, שווה היה לנו ללכת ולהציץ מדי פעם בנפלאות הללו. איני בעד הטיולים שעורכים בתי הספר לבנות, שם לוקחים את התלמידות לראות את מפלי הניאגרה למשל. מדובר בהוצאה מיותרת ובזמן רב מדי.

למען האמת, אין זה אלא יצר הרע שגורם לכולנו חוסר שביעות רצון ממה שיש לנו, וכמעט ולא ניתן למצוא מישהו ששמח באמת בחלקו. גם מי שעומד ומכריז, "טוב לי, אני שמח", בדרך כלל אינו מרגיש כך, ולכן הוא עסוק כל הזמן בלרדוף אחרי דברים אחרים. זו הסיבה שאנשים נוסעים למפלי הניאגרה. יתכן ותחלקו עלי, אך אני עומד על דעתי שזו סיבת נסיעתם. היצר הרע גורם להם לא להיות שמחים. כמובן שלפעמים בית הספר מחויב להיכנע מעט לאותו יצר הרע ולערוך "טיול שנתי", כדי שתלמידות חדשות ימשיכו להירשם לבית הספר, אך עלינו להיות מודעים לשורשם של דברים.

לא שם נמצא האושר! מדובר בהבל וריק. דברים אלו הינם חסרי כל חשיבות, אלא אם כן האדם מנצל אותם כדי להתבונן בחכמת וגדולת נפלאות הבורא. כוונתי אינה לאלו שעומדים על שפת מפלי הניאגרה וקוראים קריאות התפעלות: "או!!!" "וואו!!!" וכן על זה הדרך, אלא עלינו למלאות את הראש בהכרה בגדולתו האנסופית של הבורא יתברך, בשלמותו ובכוחו הגדול. הכרה זו גורמת לנשמתו של האדם להיעצר, ומקנה לו מעט כבוד כלפי שמיא. כי טבעו של האדם הוא לחשוב שהוא האדם החשוב בתבל, וכדי לנטרל את הגאווה הזו, עלינו להתבונן ולחשוב על גדולת ה'.

החלל האנסופי

זו גם הסיבה שהקב"ה ברא את החלל החיצון, כדי שהכרה זו תהיה זמינה לנו בכל מקום ובכל עת, ולא רק בטיול לגראנד קניון או למפלי הניאגרה. בכל מקום אליו תלך, תוכל להביט השמימה ולראות את היקום הענק שבו אנחנו נמצאים. ידוע מה שהמדענים אומרים שהחלל החיצון הוא אינסופי. אמנם טועים הם, שכן אין דבר גשמי שהוא אינסופי - אבל הוא כמעט אינסופי. כשמביטים בחלל דרך טלסקופ, רואים אינסוף. המוח אינו מסוגל לתפוס את המרחקים העצומים שהוא רואה!

לשם המחשה - אילו היית נכנס אל תוך חללית בגיל בר מצוה, במסע אל כוכב פלוני שאנו רואים

עלינו ללמוד על גדולתו של ה' עוד ועוד. על זה אומר הפסוק, "דֹרֶר לְדֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֵׂיךָ" - עלינו לדבר על כך עם ילדינו, וכל בן שלומד יראת ה' מאביו, צריך להוסיף עוד משלו ולדבר על כך תדיר. זהו תפקידנו בעולם הזה - להגיע להכרה אמיתית בה'.

חמש דקות של מחשבה

יש שחושבים שהדברים מובנים מאליהם, ושאינ צורך להתבונן ולחשוב על כך, אולם טעות היא בידם. הם לא יודעים כלום, אפילו לא מקצת שבמקצת, והם מעולם לא נתנו דעתם על נושא זה. במשך כל חייהם הם לא הקדישו אפילו חמש דקות של מחשבה לעניין.

היראה היא חכמה שצריך ללומדה, וכדי ללמוד אותה עלינו ללמוד את תורת ה', אך לא די בכך, אלא עלינו להתבונן בכל דבר בבריאה, וכך ישיג האדם הכרה בה'. אם רק נפתח את העיניים ונביט על העולם, נבחין כי בכל פינה בבריאה קיימים תכנון ותכלית. לכל מקום שאליו נסתכל ניווכח בגדולתו של הבורא יתברך, וככל שנשקיע עוד ועוד בהכרה בה', כך תגדל מידת הענווה שלנו.

הסדק הקסום

פעם הגיע אלי יהודי וסיפר לי שהוא ערך טיול ל"גרנאד קניון" [חריץ עמוק ותלול שנחצב בתוך סלעים על ידי נהרות, הנמצא בדרום-מערב ארה"ב]. הוא לא שאל אותי קודם לכן אם ללכת, אלא הלך מעצמו, וכשחזר סיפר לי על הרגשות שאחזו בו שם. הוא עמד בקצה הצוק, ונשמתו נעצרה ממראהו הקסום של הקניון! הוא עמד שם נדהם לנוכח הסדק אדיר הממדים שנוצר על פני האדמה, והדבר עשה עליו רושם כביר!

אך למען האמת גם זה אינו כלום, אלא בסך הכל מדובר בסדק! מי שיעמוד על הירח ויביט מטה אל עבר כדור הארץ, לא יראה שום קניון ענק אלא רק סדק קטן. מדובר בחריץ קטן על גבי כוכב אחד מתוך טריליוני כוכבים. לעומת הקב"ה אין לכך כל חשיבות.

מדוע אפוא ברא הקב"ה את הקניון הענק הזה? משום שהוא ענק ואדיר בעינינו, והוא מעורר אותנו לחשוב על גדולת הבורא. לשם כך נבראו קניונים עמוקים, הרים טמירים וימים אדירים. כל אותם דברים מעוררי השתאות נבראו משום שהם מוכיחים על מתכנן ויוצר אדיר עוד יותר!

מוכן להתמסר כל כולי לענין זה" - כך הוא מבטם של רבים.

אולם כאן אנו למדים כי חיים של הכרה בה' יתברך - הם הם החיים הנורמליים ביותר! מי שזוכה להגיע להכרה ממשית שכזו, עד כדי כך שהוא נכנע כניעה אמיתית בפני בוראו, ומרגיש בחוש כיצד "אני עומד בפניו ואני כאין וכאפס כלפיו" - אלו הם החיים הטובים ביותר, ואין דבר יותר אמיתי מזה.

והנה, על אף שחשוב מאוד להקדיש מעט זמן בכל יום עבור נושא זה של כניעה לקב"ה - ולנסות, עד כמה שניתן, להקדיש כמה דקות ביום בהתבוננות על גדולתו, ולנצל את ההכרה הזו כחיזוק להרגשת הכניעה אליו - אולם מכיוון שמדובר כאן בעבודת המחשבה, הרי שבאופן טבעי קשה יותר להגיע לדבר זה, ולכן כדאי לנו למצוא דרכים נוספות שיסייעו לאדם להפוך לעניו. מכיון שמדובר בעבודה כה חשובה ויסודית, עלינו לנצל כל הזדמנות שנקרית בדרכנו, ולהשיג על ידה דרגה נוספת של ענווה.

שבע פעולות אפקטיביות

זו הסיבה שבפרק ד' משער הכניעה בעל החובות הלבבות מבאר שבע דרכי הנהגה שבהן צריך האדם להתנהג מכח ענוותנותו. והנה, למרות שמדובר בתוצאות של ענווה, למעשה הנהגות אלו מביאות לידי ענווה, וככל שירגיל האדם עצמו בהן, כך תגדל ענוותנותו.

זהו כלל גדול בטבע העולם - האדם נפעל לפי פעולותיו. ולכן, בין אם אתה אדם שכבר השיג ענווה אמיתית, ובין אם טרם הגעת לדרגה זו אך לשם אתה שואף, הרי שמומלץ לך להרגיל את עצמך בדברים המבוארים בדברי החובות הלבבות. ככל שתאמץ אותם אל חייך, כך אתה מחזק את "שרירי" הענווה בנפשך, והופך ליותר ויותר כנוע בפני ה'.

ננסה כעת אפוא לדבר על חלק מההזדמנויות היומיומיות שיש לנו בחיינו, שעל ידן נוכל לגדול במידת הענווה, ועל אף שלא נספיק במסגרת זו להקיף את כל שבעת ענייני הנהגת ההכנעה והשפלות שביאר החובות הלבבות, וגם אלו שנזכיר, לא נעשה זאת אלא בקצרה, ודרוש להם עוד ביאור רב, מכל מקום - להתחיל אנחנו יכולים, וזו התחלה טובה.

מכאן, אפילו כשתהיה זקן מופלג, לא תעבור אפילו חצי מהדרך לשם. ישנם מקומות רחוקים כל כך שגם נכדי ניניך לא יספיקו להגיע לשם, גם אם החללית שלכם נעה במהירות האור. השומעים אתם באילו מרחקים מדובר? זה רחוק יותר משניתן לדמיין!

כך מלמד אותנו ישעיה הנביא (מ, כו): "שָׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים". השומעים אתם את המצוה הזו שמצוה אותנו הנביא?! הרימו את ראשכם והסתכלו אל השמים, וכך תגיעו להכרה אמיתית בה'! מגדולתו העצומה של החלל אנחנו מקבלים מושג קלוש לגבי גדולתו של מי שברא את חלל.

ישעיהו הנביא מלמד אותנו כי הסיבה שה' ברא את החלל באופן זה הוא כדי לסייע לנו להבין משהו מגדולתו האינוסופית של הבורא יתברך. אתם שומעים?! טריליוני הקילומטרים שמובילים אל שום מקום, יחד עם כל אותם טריליוני הכוכבים נבראו עבורך - כדי להכניע אותך בפני בוראך. האדם החושב מביט כלפי מעלה ונכנע. מי שלא עשה זאת מעודו - שינסה פעם אחת. עשה זאת כשאף אחד אינו מסתכל - שא את עיניך השמימה ואמור לעצמך, "ראה כמה רחוק הכל! אילו מרחבים אדירים! והכל הוא רק ככלי משחק בידיו של השי"ת! אם כך, מי אני בפניו? אני קטן, אני עפר ואפר!"

ג' - ארבע הזדמנויות להיכנע

בואו נהיה מעשיים

בעודי אומר את הדברים, אני מודע לכך שרבים מכם שומעים את הדברים עם תחושת הסתייגות. בחוץ בוודאי תמצאו כל מיני אנשים שיזלזלו בדברים שנאמרו כאן. למען האמת, אי אפשר לבוא אליהם בטענות, שכן מי הוא זו שמעוניין להקדיש את חייו לעבודה על הכרה בה'?"מה, אתם מצפים ממני לעמוד כל הזמן עם העיניים לשמים ולהקטין את עצמי?! יש לי עניינים חשובים שעלי לטפל בהם! אני מוכן להפריש 'מעשר' - או קצת פחות מכך, לעבודה זו של הכרה בה', אולם חפץ אני להמשיך לחיות חיים נורמליים. איני

ניתן להשיג ספרי רבינו בחנויות ספרי קודש ואצל המפיצים:

ספר שערי אורה-ועדי מוסר, ספר לב אביגדור-עבודת האדם בקניני השלמות מכתב יד: קולמוס 072-244-1670
תפילת אביגדור-פירוש וביאור על התפילה מכתב יד: אזל מן השוק

מה יקרה אם יהודי צדיק ות"ח יטלפן אליך ויאמר לך, "ר' חיים, רציתי לדבר אתך לגבי התנהגותך".

תגובתך לא צריכה להיות: "התנהגותי? מה עשיתי?" לא, עליך להרכין את ראשך ולהאזין לדבריו. "כן, כבוד הרב, חפץ אני לשמוע מה שיש לכבודו לומר לי".

וכך הוא אומר: "אני שומע שאינך נוהג בדרך ארץ כלפי רעייתך. היא התלוננה בפני שאתה נכנס למטבח, מציץ אל תוך הסירים והמזוות, מבקר אותה ומזלזל בה תמיד. מה זה העסק שלך מה קורה במטבח? האם היא נכנסת לך אל החנות או המשרד ואומרת לך מה לעשות?"

עליך להקשיב לדבריו ולומר: "כן, כבוד הרב, הריני מקבל את דבריו", גם אם אינך מבין אותם. כך נוהג העניו. גם אם אינך מבין את דבריו אתה מכניע את עצמך אליו ומקבל אותם.

הנהגה זו היא סימן לענווה. בכך שאתה מקבל את דברי החכמים אתה מכניע את עצמך להשי"ת, שכן הם אינם אומרים לך את דעתם האישית, אלא את דעתה של התורה הקדושה, ומגלים לך את רצון ה'.

כניעה מכח שבחים

החובות הלבבות ממשיך ומבאר את סימנה השלישי של הענווה: "כשישבחוהו במדותיו הטובות". כאשר האדם שומע דברי שבח ומחמאות אודות מעלותיו ומידותיו, הדבר אמור לעורר אותו להיכנע עוד יותר אל ה'. הכיצד?

מסביר החובות הלבבות: "ויעביר על לבו מה שקדמו לו מן העוונות והחטאים אשר הבורא יודעם וכסה אותם עליו והאריך לו כדי שישבו מהם" - הלא לב יודע מרת נפשו, וכל אחד יודע בדיוק אילו דברים הוא עשה בעבר וגם בהווה. "ואל ישמח בטעות בני אדם בו אך יאבל בעבור שהבורא יתעלה יודע באמת רוע מעלליו והתעלמותו מפרוע חובות האלקים" - ה' יודע את האמת עלי, וכיצד אוכל אפוא לשמוח בשבחים שנאמרו על ידי אלו שאינם יודעים את האמת?

עלינו להיזהר שלא להיסחף אחרי שבחיהם של בני אדם, שכן הדבר עלול לעקם את שכלנו ולגרום לנו לחשוב, "ראה, אם אנשים אומרים עלי כך וכן, סימן שזה נכון". לא! זה לא סימן אלא הזדמנות! ועלינו לנצל הזדמנות זו כדי לחשוב על ההיפך בדיוק, ולזכור את מה שאנחנו יודעים באמת על עצמנו.

דברי השבח ששומע האדם על עצמו צריכים לגרום לו להיכנע אל ה', בזכרו את מעשיו הרעים

מבט של הכנעה

ההדרכה הראשונה שנותן לנו החובות הלבבות היא, שיש לו לאדם לנהוג בהכנעה ובשפלות "במשאו ומתנו עם אנשי דורו ובמנהג הטוב עם בני מינו". פירושו של דבר, מי שאינו נוהג עם אחרים באופן הראוי, אות הוא שאינו כנוע כלפי ה' יתברך.

החובות הלבבות מצטט את הפסוק (תהילים טו, ד): "נִבְּזָה בְּעֵינָיו נִמְאָס" - האדם בזוי בעיני עצמו. אין זה אומר שהוא באמת בזוי, אלא שבעיני עצמו, בהשוואה וביחס לגדולתו האינוסופית של הבורא יתברך, הוא ממילא מרגיש כנוע ושפל. ולכן, בכל עסקו עם בני אדם - ולא משנה במי מדובר - הוא נוהג כאדם בלתי חשוב.

מבט זה יוביל לך שהאיש העניו, או זה ששוואף להיות עניו ומנסה לפתח ולחזק את שרירי הכניעה שלו, לא יכעס על אחרים ולא ינסה לשלוט עליהם. הוא לא ינהג בעקשנות ויעמוד על כך שהוא יקבל את מה שהוא מעוניין בו. אחרי הכל, הוא מרגיש בלתי חשוב, שכן הוא עומד בפני ה'! כל המידות הטובות שבין אדם לחבירו מגיעות כתוצאה ממבט זה. הוא נוהג ברגישות ובנעימות עם אחרים, מוותר להם בכל הזדמנות, וכל הנהגתו מקבלת צורה אחרת.

למען האמת, ראוי היה להאריך עוד הרבה בביאור ענין זה, כיצד האיש העניו צריך לנהוג כלפי אחרים - כלפי רעייתו, כלפי שכניו, כלפי עובדיו ומעבידיו, וכלפי כל אדם בכלל. הוא נכנע לכל אדם, משום שהוא נכנע לה'. עלינו להרגיל את עצמנו, ככל שניתן, להכניע את עצמנו בפני אחרים, ובכך לקנות בנפשנו עוד ועוד הכנעה כלפי הבורא יתברך.

לקבל הדרכה

דרך ההתנהגות השניה המבדילה את מי שכנוע בפני ה' מהנהגת שאר בני אדם היא, "כשיפגע חכמים בדעת אלקים ובתורתו". בכל פעם שהוא בא במגע עם אלו שקרובים אל ה', הוא נוהג כלפיהם בהכנעה, ומטה אוזניו לשמוע את הדרכתם, וכמו שמביא מהפסוק, (משלי יד, טו) "שחו כְּעֵים לִפְנֵי טוֹבִים" - הרעים צריכים להרכין את ראשיהם בפני הטובים. הוא מרכין את ראשו ומכניע את עצמו בפני גדולים ממנו, ומכיר בכך שדרגתם גבוהה משלו. בין אם מדובר במי שהוא למדן גדול יותר ובין אם בצדיק גדול יותר, הוא מכניע עצמו אליו ומקבל בשמחה כל טיפה של הדרכה, שכן הוא סמוך ובטוח שאנשים אלו מבינים ויודעים טוב יותר ממנו מהו רצון ה'.

תם ולא נשלם

למרבה הצער, אין באפשרותנו כעת להזכיר את שאר דרכי ההכנעה שכתב החובות הלבבות, והרוצה יוכל לעיין בפרק ד' משער הכניעה. אולם דיגם בארבעת הדרכים שביארנו כדי להעסיק אותנו בעבודת הכניעה והענווה אליו יתברך. חיינו מלאים בהזדמנויות אלו, אלא שעלינו לשים לב אליהן ולנצל אותן.

ככל שנרבה לתרגל דרכים אלו בכל הזמנות שהיא, ובד בבד להמשיך ולטפס על סולם יראת השמים, לבוא לידי עוד ועוד הכרה בבורא עולם על ידי התבוננות בתכנון ובתכלית הנפלאים המתגלים בכל פרט ופרט בבריאה. מביטים השמימה בכל עת, ומחזקים עוד יותר את הכרתנו בגדולתו האינסופית, כך אנו זוכים להיות מאלו שעליהם נאמר "מִי יַעֲלֶה בָּהֶר ה'", לטפס במעלה ההר של "ראשית חכמה יראת ה'", ולהתחיל בטיפוס בהר הענווה. כל חיינו יהיו רצף אחד של עלייה והשגת השלמות, כי ככל שאנו מתקרבים לפסגה, ככל שאנחנו מגיעים להכרה ברורה יותר בה' יתברך, כך אנחנו נכנעים בפניו יותר. וכל דרגה נוספת של כניעה שאנו משיגים, מביאה לנפשנו עוד דרגה של שלמות.

למעשה, כל דברינו עד כה היו בקושי התחלה של נושא גדול ונשגב זה; אנחנו אווזים בשורות הראושות של ההקדמה. יש כאן עבודה גדולה המוטלת על כתפינו - להוסיף ולהכניע את עצמנו, בכל יום ויום, וזוהי הדרך שתוביל אותנו להצלחתנו הגדולה - השגת שלמות נפשנו, השלמות שלשמה נבראנו.

שבת שלום ומבורך!

בואו נהיה מעשיים

קונים ענווה אמיתית

התורה מלמדת אותנו שלעולם לא די בדרגת הענווה אליה הגענו, ולכן אפילו הכהן הקדוש היה צריך לעסוק במלאכה נחותה בבית ה'. ענווה אמיתית מגיעה מהכרה בגדולתו של ה' יתברך מחד ובשפלותנו מאידך.

השבוע נקדיש בלי נדר עשרים שניות בכל יום במחשבה אודות נפלאות הבריאה ועל גדולתו של בוראה, ונשאף לקנות מתוך כך עוד ועוד יראת שמים וענווה.

שה' ברחמיו הסתיר מבני אדם, כדי לתת לו הזמנות ולאפשר לו לשוב עליהם. כאמור, אל לו לאדם לשמוח בכך שאנשים אינם מודעים למעלליו, אלא להצטער מכך שה' כן מודע להם. ובכך, ככל שמרבים לשבח ולהלל אותו, הוא נכנע עוד ועוד. זהו הסימן השלישי לאדם שנכנע בפני אלקיו. כמה פאר והדר יש בהנהגה זו!

כניעה מכח ביקורת

הלוואי והיה מתאפשר לנו להאריך עוד בדרכי הכנעה אלו שכתב החובות הלבבות, אולם ברצוני לבאר עוד אחד. ההנהגה הרביעית היא: "כשמספרים בגנותו יכנע לבורא ויודה לו על אשר גילה לו מעט מהרבה ליסרו ולהוכיחו כדי שישב אליו". זוהי תגובתו של עבד ה' לדברי ביקורת המושמעים נגדו וללשון הרע שמדברים עליו. עליו להיכנע ולהבין שהקב"ה גילה לאנשים אלו מעט מזער ממעשיו הרעים, ושלח אותם לגנות אותו כדי שישב אל ה'.

אם ארע ומאן דהו אמר לנו: "אתה אדם מושחת!" עלינו להתענג בהזדמנות זו שנשלחה לנו כדי להכניע את עצמנו בפני ה'. אין זה אומר שעלינו להודות לדבריו; זכותו של האדם להגן על שמו הטוב, אולם עלינו להבין שיש כאן מסר שנשלח אלינו מאת הקב"ה. ה' ממריץ אותנו לתקן את דרכינו ולשוב אליו. ומלבד זאת, אם יתבונן האדם עם עצמו, יתכן ויגלה שיש משהו בהאשמה זו, שכן לכל אחד ואחד יש בתוכו חלק מושחת.

אם ישכיל האדם להזכיר לעצמו בפני מי הוא עומד, הרי שהדבר יגרום לו להודות לה' על הדברים שנאמרו. זוהי מתנה מן השמים. סוף סוף יש מישהו שאומר לך את האמת על עצמך! לאף אחד לא אפכת ממך מספיק כדי לומר לך את האמת בפנים, והנה קם לו אדם שמוכן לומר דברים כהווייתם!

ולכן, אם התמזל מזלו של האדם שמאן דהו אמר לו דברי ביקורת - מן הסתם רעיתו נדיבה מספיק כדי לומר לו דברי ביקורת מפעם לפעם - עליו להאזין לדברים בקשב רב. אם אשתך אמרה לך שאתה בן אדם לא נחמד - אף שבוודאי אין לאשה לומר כך לבעלה, כי הדבר רק יגרום לו להיות פחות ופחות נחמד, אלא עליה לומר לו תמיד כמה נחמד וטוב לב הוא - אך אם טעתה האשה ואמרה כך, אל לו לכעוס ולהשיב לה מנה אחת אפים, אלא להודות לה' על כך שהיא אינה יודעת את כל האמת עליו.

לה', והדבר מעורר אותו לחשוב מחשבות מרוממות ואצילות.

בפעם הבאה שאתם מנסים לקרב יהודי רחוק, זכרו לא להאכיל אותו רק ברוחניות. דאגו שהשולחן יהיה עמוס בבוטנים וסוכריות, עוגות ושתייה מתוקה! וכך, יחד עם המשקה הקר והמרענן, יורד גם המסר אותו אתה מנסה להעביר.

תורתנו היא תורת חיים! התורה מצווה אותנו לחיות את חיינו בתוך עולם המעשה, לעבוד את ה' בעודנו חיים חיי משפחה, נושאים אשה ומגדלים ילדים, וכך אנו גדלים ומתעלים. כך חיו כל גדולי אומתנו, על פי הדרך שהתווה לנו הקב"ה בתורתו, תורת החיים. מי שמנסה להפריד בין ערכים לבין חיים טובים ושמחים, עולה על דרך בלתי טבעית, שסופה יהיה כשלון נחרץ.

נקיונות לפסח - מי כעמך ישראל

שאלה:

על מה נוכל לחשוב בזמן שאנחנו עסוקים בהכנות לפסח?

תשובה:

דבר אחד שתוכלו להשקיע בו הוא להעריך את העובדה שעם ישראל צמאים לעבודת יוצרם. יהודים פשוטים מקפידים על דיני התורה בכל ליבם: גברים ונשים, בנים ובנות, מתכוננים לפסח. מדובר בעבודה לא קלה, אך הם עושים אותה בכל זאת.

ישנם אנשים המנסים להתחמק מעבודת ההכנות לפסח, ונוסעים לבית מלון לכל החג. אבל מי שצמא למצוות אינו מתחמק מהעבודה, אלא רוצה לעבוד כי זוהי מצוה. זה קשה, אבל הוא שמח לעשות זאת, ואינו מחפש דרכים להתחמק מאחריותו.

איני מדבר כעת על החלפת ווילונות. אין צורך להחליף את הווילונות. מי שרוצה לעשות ניקיון בית אביבי, וכחלק מכך להחליף את הווילונות - שידע שאין צורך בכך. אבל להתכונן לפסח - זו מצוה גדולה ביותר! יהודים פשוטים ביותר עמלים בהכנות לחג! עליך להעריך אותם. הם צמאים לעבודת יוצרם. כבר התרגלנו לראות את זה ולכן איננו מעריכים זאת, אבל עכשיו זה זמן טוב לחשוב על כך.

עלינו להרגיל את עצמנו לראות את גדולתו של עם ישראל, כמה אנשים מוכנים לעשות כדי לקיים את מצוותיו של השי"ת. זוהי שלמות חשובה ביותר ויש ללמוד להעריך אותה. לא משנה מהי דרגתך בעבודת ה' ובידיעת התורה, עליך להוסיף לאישיותך את המחשבות הללו, ולרכוש את ההערכה הזו לעם ישראל.

שאלות ותשובות בענייני חג הפסח

חודש האביב - שמחה גשמית הפותחת את הלבבות

שאלה:

מדוע הקפידה התורה שחג הפסח יחול דוקא בחודש האביב? מה זה משנה באיזו עונה אנחנו חוגגים את חג הפסח?

תשובה:

התורה חפצה שנחוגג את שמחת החג מתוך רמה מסוימת של שמחה והנאה גשמית. כידוע, לכל חג בתורה ישנם שני שמות. חג השבועות נקרא "יום מתן תורתנו", אולם בתורה הוא נקרא "חג הביכורים" - החג של פירות בשלים. כיצד פירות בשלים מתקשרים למתן תורה? התשובה היא שהרבה יותר קל לנו לשמוח בקבלת התורה, בעודנו עושים זאת תוך כדי אכילת פרי עסיסי ומתוק. זו גם הסיבה שאנחנו עורכים סעודת סיום מסכת. מדוע אנחנו אוכלים? מה הקשר בין אכילה לבין לימוד התורה? אלא שהשמחה הגשמית מסייעת לנו להעריך את כל העניינים הרוחניים ולהגיע לשמחה פנימית ואמיתית.

לכן חג הסוכות נקרא "חג האסיף". מדוע התורה מזכירה את איסוף התבואה? מי מדבר על תבואה? הלא החג נועד כדי לזכור את הסוכות שבנו אבותינו בצאתם ממצרים!

התשובה היא שבתקופה זו האדם סיים זה עתה לאסוף את תבואתו, והיא שוכנת בטח בבית אוצרו. המחסנים עמוסים בחטה ושעורה, ובמרתפים שוכנים אחר כבוד חביות מלאות יין ושמן. האדם מוכן לחורף הארוך שהוא עומד בפתחו, חורף מלא בארוחות טעימות ומזינות. במצב כזה כבר הרבה יותר קל לשמוח באמת בשמחת החג.

זו הסיבה שהתורה מצוה עלינו לחגוג את חג הפסח בחודש האביב. התבואה שעומדת בשדות, בשלה ומוכנה לקצירה, מביאה באופן טבעי שמחה לאדם, ומעתה הוא מוכן יותר להעריך ולהפנים את כל העניינים שאותם אנו למדים ושעליהם אנו חושבים במשך חג הפסח.

כך הוא גם לגבי שבת קודש. מדוע אנחנו אוכלים חלות טעימות וטריות ושותים יין משובח בשבת? לכאורה היה עלינו לשבת, כל המשפחה יחד, סביב שולחן ריק - אם תרצו מכוסה במפה לבנה - עקרת הבית היתה מגישה לכל אחד חומש, והיינו יושבים ועוסקים בלימוד מעשה בראשית. התשובה היא שכאשר האדם מתענג על בשר ודגים וכל מיני מטעמים, הרבה יותר קל לו להרגיש הודיה

קרבן פסח - שוחטים את ערכי הגויים

שאלה:

מהו אחד מהדברים שאותו נוכל ללמוד מקרבן פסח?

תשובה:

בהגדה של פסח אנחנו מזכירים את הפסוק: "בדמיך חיי" - מהו פירוש הדבר? הבה ואסביר לכם דבר חשוב: עצם העובדה שהיינו מוכנים להשליך מנגד את המושגים וההשקפות של הסביבה בה חיינו, ולהכריז שאנחנו עבדי ה' - זה לבד נתן לנו את הזכות לחיות חיים נצחיים. בכך ששחטנו את אלהי מצרים הכרזנו שאנחנו מזניחים לגמרי את כל הערכים של הגויים, ומכח דם זה של קרבן הפסח, אמר הקב"ה: "בדמיך חיי".

עלינו לזכור את היסוד הגדול הזה שמלמד אותנו קרבן פסח. יש כאן שני רעיונות, שהם בעצם אחד. הראשון הוא שהקב"ה פסח על בתי בני ישראל. ומדוע הוא פסח עלינו? בגלל שהיינו מוכנים לשחוט את אלהיהם לעיניהם, מעשה שהיה מסוכן ביותר, וכמו שאמר משה רבינו לפרעה: "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו" - אבל עשינו זאת! לכן ה' פסח עלינו, ולכן אנחנו נחיה לעד.

"בדמיך חיי" כולל גם את דם המילה, אולם הדם של קרבן פסח היה דבר הרבה יותר מסוכן. מעשה זה של שחיטת אלהי מצרים, הינו סמל למה שהקב"ה מצפה מאיתנו - לשחוט את כל ערכי הגויים, הרחוקים והקרובים. עלינו לשחוט את ספרות הגויים, שכל כולה דמיון וכזב. עלינו לשחוט את הסרטים שלהם, את המוסיקה שלהם, ואת הספורט. יהודי אינו מתעניין בספורט! גם לא ברמה הקלה ביותר!

כאשר עם ישראל שוחט את כל הדברים החשובים לאומות העולם, הקב"ה פוסח עליהם ואינו מאפשר למשחית להשחית. זהו אחד מהדברים החשובים שיש ללמוד מקרבן פסח.

עם ישראל שחט אפוא את העבודה זרה של מצרים, יחד עם כל הדברים אותם הם מעריכים ומחשיבים. בכך הראנו עד כמה חמור הדבר להיות מושפעים מהגויים. גם כאן באמריקה - אסור לנו לאפשר לאמריקניות להשפיע עלינו. כמובן שעלינו להיות אזרחים ממושפעים ושומרי חוק, אך לא להפוך ל"אמריקנים"! עלינו להתרחק ככל הניתן מכל מושג ורעיון של הגויים. וכאשר עם ישראל מסוגל לשחוט את העבודה זרה - את הערכים והמחשבות של הגויים - אז אומר הקב"ה: "כיון שאתם עושים כן, אני פוסח עליכם, ולא אתן למשחית לנגוף אתכם". זהו אחד הלימודים החשובים ביותר שאפשר לקחת מקרבן פסח.

חג הפסח וחג המצות

שאלה:

הרב הזכיר [בשיחה שבסיומה נשאלה שאלה זו] שעל אף שבחצות ליל ט"ו בניסן התרחש הנס שפרעה אמר למשה רבינו "קומו צאו מתוך עמי", הרי שהנס הגדול יותר התרחש בבוקרו של יום, עת זכו בני ישראל לצאת ממצרים ולהשתחרר מהאווירה של מצרים והשפעתם של הגויים. מדוע אם כן ליל הסדר נקבע בלילה ולא בבוקר?

תשובה:

ליל הסדר הוא זמן אכילת קרבן פסח, וזהו עיקרו של "חג הפסח", שחל ביום י"ד בניסן, שהוא חג נפרד וקודם ל"חג המצות". "חג הפסח" הוא היום שבו נשחט קרבן הפסח, ובלילה אחריו הוא נאכל. הטעם שאנו אוכלים את קרבן הפסח בליל ט"ו הוא משום שבאותו זמן התרחש נס עצום - עם ישראל נתן את דמו של הקרבן על המזוזות ועל המשקוף, וכאשר ה' ראה זאת הוא פסח על בתיים. נס זה - ה"פסיחה" התרחשה בליל ט"ו, ולכל ליל הסדר, שבצורתו המקורית נבנה סביב קרבן הפסח, הוא בלילה.

"חג המצות" הוא הוא ענין אחר. המצה ניתנה לנו כדי ללמדנו כמה וכמה ענינים של שלמות הדעת, ועבודה זו נמשכת כל שבעת ימי החג. האיש החכם מנצל את כל ימות ולילות הפסח במחשבה אודות יסודות אלו, ובכך הוא נהפך לאיש אחר.

אולם הלימוד הגדול מכך שהקב"ה פסח על בתי בני ישראל - התרחש בליל ט"ו. מכת בכורות התרחשה בליל ט"ו, וכמו שאומר הפסוק "וַתְּהִי צָעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת". מסביבנו כולם מתו, ואנו ישבנו ספונים ושמורים היטב בבתינו, אוכלים את בשר הקרבן, ושומעים את זעקות השבר של המצרים. הקב"ה הראה בזה בצורה ברורה וגלויה, כי על אף שכל אומות העולם יכלו בסופו של דבר, המשחית תמיד יפסח על עם ישראל. זהו המסר של חג הפסח - עם ישראל זוכה ויזכה תמיד לשמירתו המיוחדת של הקב"ה, וכך ימשיך לחיות ולהתקיים לעד. היה זה אירוע נורא הוד שהתרחש באותו לילה, ואנחנו חיים אותו מחדש בכל שנה ושנה.

התורה מצוה עלינו לזכור את הלילה הזה! זהו הפירוש של "ליל שימורים" - לילה שעלינו לשמור עליו ולזכור אותו תמיד. כמובן שהמסר של גאולת היום גם הוא יסודי וחשוב ביותר, אולם ליל הסדר מוקדש להכרה בניסים ונפלאות של השי"ת.

'זכר ליציאת מצרים', והשקיעו את כול כולכם במצוה זו!" כך צריך האב לומר לבני ביתו, גם אם הוא לא מרגיש כך בתוך ליבו. בכך האב - במילים החמות שהוא אומר, וכן הילדים ששומעים את דבריו, משתמשים בהתלהבות החיצונית כדי לעורר את כח פנימיותם - ואין לשער עד כמה גדול הוא דבר זה.

כך זה גם בנוגע לתפילה. יהודי שמגיע לבית הכנסת, יושב במקומו ומתחיל למלמל: "הודו לה' קראו בשמו" - לא עובר זמן רב והוא נרדם... לעומת זאת, אם הוא קורא בקול גדול: "הודו לה' קראו בשמו!" - הוא מתעורר! המילים שאתה אומר מעוררות ומלהיבות אותך! כך עלינו לקיים את כל המצוות כולן, על ידי חיצוניות המעוררות את הפנימיות.

אולם, ישנה דרך נוספת ויסודית יותר, והיא, להבין מה אנחנו עושים. קרי: חשיבה! עלינו ללמוד לחשוב! להקדיש זמן למחשבה! מדובר בפעילות נדירה ביותר עבור רוב בני אדם. האם יצא לכם אי פעם לחשוב אודות נושא מסוים במשך חמש דקות תמימות? האם חשבתם במשך חמש דקות על המצוה? אם תהיו כנים עם עצמכם, הרי שהתשובה תהיה "לא".

שבו במשך חמש דקות - לפני בוא חג הפסח - וחישבו על המצוה. שבו וחישבו על יציאת מצרים. ואל תגידו לי שאתם חושבים על זה במשך ליל הסדר כולו - זה לא נכון, אינכם חושבים אלא אומרים מילים.

כאשר יהודי לומד את אומנות החשיבה, הוא הופך לאיש אחר. יש לי תכנית מסודרת עבור מי שמבקש להפוך לאדם חושב, תכנית שתלמד את האדם כיצד לחשוב במשך חמש דקות על נושא אחד. אין לשער כמה חשוב ללמוד אומנות זו. כאמור, מי שישקיע מאמץ ללמוד אותה, יהפוך לאיש אחר. כאשר תלמדו לחשוב על דברים, תהיה לכם הבנה חדשה בהם, ותגלו תובנות חדשות שאין לאחרים. מחשבות אלו יעוררו את התלהבותכם הפנימית, כמו שמן שנוסף למדורה. בכל פעם שתרעננו את המחשבות שהשקעתם במצוה, ביציאת מצרים, ובכל ענין שעליו חשבתם, יתעורר מחדש כח התלהבותכם הפנימית, ויבער באור יקרות.

חג כשר ושמח!

במהלך ליל הסדר עצמו אנחנו מזכירים שוב ושוב את הניסים שעשה ה' עמנו בלילה זה, ומתארים את קולות השבר של המצרים, שעה שה' נקם את נקמתו במצרים. "וַיִּקָּם פַּרְעֹה לַיְלָה" - גם זה היה נס! שפרעה יקום באמצע הלילה ויחפש את משה ואהרן? כל הניסים הגדולים התרחשו באותו לילה! זו הסיבה שליל הסדר הוא בלילה ולא ביום - על מנת שנספר ונודה להשי"ת על כל הניסים הללו, ובכך נזכור אותם לנצח.

עבודת המצה - שתי דרכים לעורר התלהבות ממצוות

שאלה:

כיצד נוכל לעורר התלהבות בקיום המצוות?

תשובה:

ישנן שתי דרכים - דרך אחת, חיצונית אך שימושית, ודרך נוספת - מהותית ופנימית. הדרך החיצונית היא לקיים את המצוות בזריזות ובהתלהבות חיצוניים, גם אם אינך מרגיש התלהבות פנימית. כאשר האדם עושה פעולה בצורה מנומנמת, הוא נרדם. לעומת זאת, אם יעשה את אותה הפעולה בהתלהבות ובחום, בסופו של דבר זה ישפיע עליו, והתלהבות אמיתית תמלא את פנימיותו.

לדוגמא, בליל הסדר, יהודי נוטל לידיו מצה ואומר: "אה! מצה!" הוא אומר "הנני מוכן ומזומן", ומדבר אודות גדולתה הנפלאה של מצוה זו. גם אם מוחו ריק מתוכן, עצם הפעולות החיצוניות יעוררו את פנימיותו.

כך צריך לנהוג אבי המשפחה בליל הסדר. לפני שבני המשפחה קמים ליטול את ידיהם, עליו לפנות אליהם ולומר כך: "ילדים, אנחנו עומדים כעת לקיים מצוה דאורייתא של 'בערב תאכלו מצות'. זוהי מצוה דאורייתא שיש לנו אותה רק הלילה. מחר כבר לא יהיה לנו אותה! אמנם אסור לנו לאכול חמץ במשך כל השבוע של פסח, אך רק עכשיו יש לנו מצוה לאכול כזית מצה, שהיא מצוה דאורייתא כמו הנחת תפילין. אה! כמה חשובה ויקרה היא מצוה זו! וכמה קדושה נקבל ממנה, וכמו שאנחנו מברכים 'אשר קידשנו במצוותיו'. זכרו שאנו אוכלים את המצה

עניינים נחוצים

ממורנו הגר"י טשזנר שליט"א

הסדר של ליל ה"סדר"

קידוש, הרי זה גם כוס הראשון של הארבע כוסות. וכשחל פסח במוצאי שבת אומרים גם הבדלה על אותו הכוס.

ד) הנה בשבתות ובחגים מוזגים כוס יין רק לבעל הבית, והוא אומר עליו את הקידוש, ושאר המסובים מקשיבים ויוצאים ידי קידוש באמירתו, והוא שותה מן הכוס. ומצד הדין אין הם חייבים לשתות ג"כ מן היין, ומ"מ המנהג הוא שכל אחד טועם קצת מן היין. [ויש הנוהגים שכל ראש משפחה מקדש לעצמו ועבור משפחתו]. אמנם בליל פסח כל אחד חייב לשתות ארבע כוסות, וצריך לשתות לכה"פ רוב כוס כל פעם, ולכן מוזגים כוס יין [או מיץ ענבים] לכל אחד מן המסובים, ואף לילדים.

ה) לענין אמירת הקידוש יש מנהגים שונים. יש הנוהגים, שאף שלכל אחד יש כוסו לפניו, מ"מ רק בעל הבית אומר את הקידוש [כמו בכל השנה] והשאר מקשיבים לברכותיו ועונים אמן, ולבסוף כל אחד שותה מכוסו. ויש הנוהגים שכל המסובים, כולל הנשים, אומרים הקידוש ביחד עם בעל הבית מלה במלה, אלא שבעל הבית אומר בקול, והשאר אומרים ביחד אתו בשקט. ויש הנוהגים שעושים קידוש, אחד אחר השני. אמנם אם יש הרבה מסובים אין רצוי לעשות כן, כי זה לוקח זמן רב, וצריך להזדרז כדי לאכול האפיקומן לפני חצות.

ו) אשה שבירכה כבר שהחיינו כשהדליקה נרות יום טוב, צריכה להזהר שלא תאמר עוד פעם שהחיינו בקידוש. וי"א שאף לא תענה אמן על ברכת בעל הבית, משום הפסק בין אמירת הקידוש לשתית

סימני הסדר: קדש, ורחץ, פרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורף, שלחן עורף, צפון, ברה, הלל, נרצה.

א) ליל פסח נקרא ליל הסדר, כי מקיימים אז הרבה מצות עם פרטים רבים, וצריך לעשות את הכל על הסדר. ואף שבהרבה מן הדברים אין הסדר מעכב, אבל מ"מ לכתחלה צריך לעשות כפי הסדר שקבעו חז"ל. ועוד שאם משנים הסדר יש הלכות מסובכות איך לנהוג הלאה, ורוב אנשים אינם בקיאים מה לעשות, לכן חשוב לא להתבלבל. ולכן תיקנו הקדמונים סימנים, כדי לזכור את הסדר. והתקבל ברוב תפוצות ישראל הסימן של קדש ורחץ וכו' דלעיל, המיוחס לרש"י.

ב) ואיתא בספר מהרי"ל (מנהגים) בריש סדר ההגדה: דרש מהר"י סג"ל (הוא המהרי"ל) כתיב "אשרי אדם מפקד תמיד" (משלי כ"ח, י"ד), וכתיב "משמועה רעה לא יירא" (תהלים קי"ב, ז'), קשיין קראי אהודי, אלא ר"ל מפקד תמיד אל דבר מצוה לעשותה כתיקונה. כך יהא כל אדם חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצות הסדר וההגדה. ולא יהא הדבר קל בעיניו אף אם כמה דברים יש בסדר שנראה בעיני האדם שאין הקפדה בהן, ישיכיל בדעתו לקיים שאין שום דבר ריק בהן, עכ"ל.

ונבאר כאן בס"ד, את הסימנים האלו, ועיקרי הדינים התלולים בהם.

ג) קדש: מתחילים עם קידוש, כמו שבכל השבתות והחגים עושים קידוש לפני הסעודה. אמנם יש ענין נוסף בקידוש זה. כי מלבד שמקיימים מצות

גליון זה מוקדש לע"נ הטהורה של מורנו ורבנו
הגאון הצדיק רבי שמשון דוד פינקוס זצוק"ל ב"ר אברהם חיים זצ"ל
רב ומנהיג קהילתנו הקדושה

האירו ברקיו תבל, בעוצם פרישותו קדושתו וחסידותו.

הדריכנו באורח חיים למעלה, לדעת את ה' ולעבדו בכל ליבנו ומאודנו, באהבה ביראה ובשמחה.

ורעייתו הרבנית הצדקנית מרת חיה מינדל ע"ה בת הגאון הגדול רבי מרדכי לייב מן זצוק"ל

ובתם העלמה החסודה מרים ע"ה

עלו בסערה השמימה י"ב ניסן תשס"א

זכותם תגן עלינו ועל כל ישראל

הכוס שלה. אבל י"א שיכולה לענות אמן ואין זה הפסק, כי זה חלק של הקידוש אף אם אינה מברכת בעצמה. וכן נראה.

ז) יש הנוהגים לומר לפני עשיית כל מצוה "לשם יחוד קוב"ה וכו', ואומרים כן לפני הקידוש ולפני אמירת ההגדה ושאר המצות שמקיימים בלילה הזה. אמנם הנו"ב התנגד לאמירת לשם יחוד למי שלא מבין משמעות הדברים הנאמרים שם, שהם ע"פ הסוד. אלא יש לומר "הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אמירת קידוש וגם מצות כוס ראשון של ארבע כוסות [וכיוצ"ב בשאר המצות]. וכן הובא בהליכות והנהגות הגרי"ש אלישיב שליט"א לפסח (עמ' כ"ו): אין רבינו שליט"א נוהג לומר לשם יחוד כו' אך לפני שתיית הכוסות אומר הנני מוכן וכו', ע"כ. וכל אחד ינהג בזה כמנהג אבותיו ורבותיו.

ח) ארבע כוסות אלו יש להם שיעור בין בגודל הכוס ובין בשיעור השתייה. הכוס צריך להחזיק רביעית שהוא כ-90 סמ"ק, ולחומרא 150 סמ"ק. עדיף לשתות את כל הרביעית ולכה"פ רוב רביעית, ולכתחלה יש לשתותו בבת אחת והיינו בשתיים או שלש לגימות רצופות, ובדיעבד יוצא עד שיעור 3-4 דקות. ורצוי לשתות יין ולא מיץ ענבים, שזה דרך חירות. ומי שקשה לו יכול לערב מיץ ענבים בתוך היין, ואם גם זה קשה לו אפשר לשתות רק מיץ ענבים.

ט) וצריך לשתות את כוס היין בהסיבה. וכדאי שבעל הבית יכריז את כל זה לפני שעושים קידוש. ובזמן שמכריז הסימן "קדש" כנ"ל, יאמר ג"כ שהננו עומדים לומר קידוש על כוס הראשון של ארבע הכוסות, ושיש לשתות הכוס או לכה"פ רובו בלי להפסיק הרבה באמצע, ושיש לשתות את הכוס בהסיבה.

י) המצוה הבאה אחר הקידוש, היא אכילת כרפס, ולפני שאוכלים הכרפס צריך ליטול ידיים. והטעם לשני מצות אלו [נט"ו ואכילת הכרפס] הוא, שתיקנו חז"ל שלפני הסעודה יאכלו מעט ירק דרך טיבול, כי בזמניהם הדרך הי' לאכול דברים כאלו בתוך הסעודה ולא לפני הסעודה [וכמו שהיום אוכלים סלטים בתוך הסעודה ולא לפניה] כדי שהילדים יראו את השינוי וישאלו מדוע עושים כן, ועל זה יסבירו להם ענין יציאת מצרים. כי בלילה הזה יש מצוה לכל אב להסביר לילדיו את סיפור יציאת מצרים, וכמו שכתוב: (שמות י"ג ח') **וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעָבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם.**

אמירת ההגדה מצוה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו, שנאמר (דברים ו' כ-כ"א) **כִּי יִשְׁאֶלְךָ בִּנְךָ וְגו',** ואמרת לבנך עבדים היינו וגו'. כי אם אומרים לאדם דבר שלא מעניין אותו, הדבר אינו נקלט אצלו. לכן עושים הרבה שינויים, כדי שהילדים ישאלו ויהיו סקרנים לדעת התשובה.

עוד טעם נאמר בזה, כי בשבתות וחגים צריכים לאכול מיד אחר הקידוש כדי שיהי' הקידוש במקום סעודה. אבל בליל הסדר מפסיקים לפני הסעודה

באמירת ההגדה, וכדי שלא יהי' הפסק גדול מדאי אחר הקידוש, תיקנו לאכול מעט מיד אחר הקידוש.

יא) ורחץ: נוטלים ידיים לפני אכילת הכרפס, כיון שטובלים הכרפס במשקה, והאוכל דבר שרטוב במשקה, צריך ליטול ידיו לפני שאוכלו, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' קנ"ח). וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת, כגון רביעית מים, ומתוך כלי וכו', אלא שאין מברכים על נטילה זו כדלהלן.

יב) טעם נטילה זו הוא, כי הידים של אדם הם טמאות מן הסתם, ואם אוכל דבר רטוב, הידים יטמאו את המשקים, והמשקים יטמאו את האוכל, לכן תיקנו חכמינו ז"ל ליטול את הידים תחילה כדי שלא יטמאו המשקין על ידם ויפסלו אח"כ את האוכל. אולם יש מהראשונים שסוברים שכל זה נהג רק בימיהם שהיו אוכלים בטהרה, משא"כ עכשיו כולנו טמאי מתים. אבל רוב הראשונים סוברים שאחרי שחז"ל תיקנו זה, לא בטלה גזרתם אף שהטעם בטל [וגם ידוע שהיו הרבה טעמים נסתרים לגזירות חז"ל]. וכן נפסק בשלחן ערוך (סי' קנ"ח סעיף ד') שצריך ליטול ידיו בלי ברכה. ואנשים רבים מקילים בזה וסומכים על הפוסקים דס"ל שא"צ ליטול עבור דבר שטיבולו במשקה, ויש פוסקים שכתבו שיש להם על מה שיסמוכו, אבל דעת רוב הפוסקים שראוי להחמיר בזה. ודעת הגאון מווילנא הוא שצריך אף בזמנינו לברך על נטילה זו, וכן נוהגים תלמידי תלמידיו לברך, כמו על הנטילה ללחם. ולכן גם לפני אכילת הכרפס נוטלים ידיים עם ברכה. אולם המנהג הנפוץ הוא כדעת השו"ע ליטול ידיים בלא ברכה.

יג) אף המקילים בכל השנה שלא ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה, מ"מ בליל הסדר נוטלים ידיהם לכרפס, כי זו היא תקנת חכמים, כנ"ל. ויש דעות בין הקדמונים אם די שבעל הבית לבד יטול ידיו [ויש משפחות הנוהגות כן] או שגם כל המסובין צריכים נטילה. וכן נוהגים רבים, שכל המסובים נוטלים ידיהם. אבל צריך לזכור שלא לברך על נטילה זו, מתוך ההרגל לברך על נטילת ידיים ללחם. ואף שלא מברכים על נטילה זו, מ"מ אסור להפסיק בדיבור בין הנטילה לאכילת הכרפס, אבל בדיעבד אם דיבר אין צריך ליטול ידיו עוד פעם, אם לא נגע במקום מטונף וכיוצא.

יד) כרפס: אוכלים מעט ירק הטבול במשקה. וצריך לטבול הכרפס בחומץ או ביין או במי מלח וכיוצ"ב. ורק לא יטבול בחרוסת, כי חרוסת מיועדת רק לטיבול השני, שמטבל בו המרור [ב"י].

והנה שם "כרפס" לא נזכר כלל בגמרא, אלא איתא שם דמלבד אכילת מרור יש מצוה לאכול עוד ירק שמברכים עליו בורא פרי האדמה ולטבל אותו במשקה שמוסיף לו טעם. אמנם שם כרפס נזכר בראשונים [במהרי"ל, וכן בסדר הסימנים המפורסם הנ"ל, המיוחס לרש"י], ונקרא כרפס מפני שהיה נהוג לקחת לטיבול זה ירק ששמו כרפס, ומרומז בו ששים ריבוא ועבודת פרך [כי 'כרפס' למפרע הוא 'ס' פרך, שששים רבוא אנשים עבדו עבודת פרך], ולכן

בספר מטה משה, כדי שיאמר עליו "הא לחמא עניא", שדרכו של עני בפרוסה.

(ח) מגיד: כעת מתכוננים לקיים מצוה מן התורה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה א'): מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) "זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם", כמו שנאמר (שמות כ') "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרָא זֶה", בשעה שיש מצוה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח, עכ"ל. ואנו מקיימים מצוה זו באמירת ההגדה.

ויאמרו בלשון שמבינים אפ"י הנשים והקטנים, או יפרש להם (סימן תע"ג ס"ו בהגה). שהרי גם נשים חייבות במצות הלילה ובאמירת ההגדה, ולכן החיוב גם על הנשים שתשבנה אצל השולחן ותשמענה כל ההגדה, ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל או לטפל בתינוקות, עכ"פ מחויבות לשמוע הקידוש, וכשיגיע לר"ג אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע עד לאחר שתיית כוס השני, שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מכות שהביא הקב"ה על מצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל ישראל (מ"ב ס"ק ס"ד).

(ט) לפני אמירת "מה נשתנה" מוזגין כוס השני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם הסעודה [ומדוע שונה היום מכל השנה שאחר הקידוש נוטלים ידים ובוצעים הלחם משנה ואוכלים הסעודה]. ועי"ז יתעוררו לשאול יתר השאלות והתמיהות שרואה בלילה ההוא. וצריך לעורר הילדים שלא יישנו עד אחר 'עבדים היינו' וכו', שידעו ענין יציאת מצרים. דעיקר המצוה היא התשובה על שאלת בנו, וכמו שנאמר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרָא זֶה" [ולא כמו שעושים איזה המון שאחר אמירת מה נשתנה מניחים לילדים לילך לישון ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם. מ"ב סימן תע"ב סק"נ]. ואם אפשר, יש להשאירם עד אחר אכילת מצה ומרור.

(כ) ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו, ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה: 'מה נשתנה' וכו'. וכשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר: 'מה נשתנה', אלא מתחיל 'עבדים היינו'. וה"ה אם ת"ח אחד שואל לחבירו, הנשאל א"צ לומר 'מה נשתנה'.

וקורא את כל ההגדה, ואין לאמרו בהסיבה רק באימה ויראה [של"ה]. ואסור להפסיק באמצע אמירת ההגדה בדברים אחרים (בה"ל סי' תע"ג ס"ג, ובמ"ב שם סק"ד). ויהיו המצות מגולים בשעה שאומר ההגדה, [שלכן נקרא המצה לחם עוני, שעונין עליו דברים], עד לפיכך שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת

נהגו בירק זה ששמו כרפס. [י"א שזה פטרוזליה, וי"א סלרי]. אבל אנשים רבים אין מקפידים על ירק זה בדוקא, יש שאוכלים מלפפון, ויש שנהגו בתפוח אדמה, או צנון, ואין בזה קפידא, העיקר שיהיה מין ירק שמברכים עליו בורא פרי האדמה. (ע"פ הגרש"ז אוערבעך זצ"ל, שלמי מועד פרק ע"ח).

(טו) ואיתא בשו"ע (סימן תע"ג סעיף ו'): שיקח מהכרפס פחות מכזית ומטבלו בחומץ ומברך בורא פרי האדמה ואוכל ואינו מברך אחריו. והביאו הפוסקים שכשמברך בורא פרי האדמה יכוין לפטור גם את המרור שיאכל אח"כ. כי יש דעות בפוסקים אם צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור; וי"א שאין צריך לברך עליו כיון שאוכלו אחר אכילת המצה בתוך הסעודה, הרי זה חלק של הסעודה וא"צ לברך עליו בנפרד. וי"א שאינו נחשב חלק של הסעודה וצריך לברך עליו [וכמו שצריך לברך על פרי שאוכל בסוף הסעודה]. וכדי לצאת לכו"ע יש לפוטרו בברכת הכרפס. וזה גם הטעם שיש לאכול רק פחות מכזית של הכרפס, לפי שאם יאכל כזית יש ספק אם לברך עליו בברכה אחרונה, כי לדעות שפוטרו בברכת אכילת המרור א"צ לברך אחריו, ולדעות שאין צריך לפטור המרור ה"ל צריך לברך על הכרפס ברכה אחרונה אם יאכל כזית, ע"כ טוב יותר שיאכל פחות מכזית, שלא יהא בו חיוב ברכה אחרונה כלל לכו"ע. אמנם אפילו אם אכל כזית אינו מברך אחריו לפי שהברכה הראשונה קאי גם על המרור וכו"ל, וע"כ ברכת המזון שפוטרו את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם. אכן לדעת הגר"א הנ"ל שצריך לברך על נטילה זו, צריך לאכול כזית מן הכרפס.

(טז) יש דעות אם צריך להסב באכילת הכרפס והמנהג הנפוץ הוא שלא להסב כדעת רוב הפוסקים שאין צריך הסיבה לאכילת כרפס, וכן דעת המקובלים כמבואר בברכי יוסף. אבל כמה פוסקים ס"ל שצריכים לאוכלה בהסיבה דוקא, וכן בספר קשו"ע כ' שאוכלה בהסיבת שמאל, ויש הנוהגים כמותם. וכל אחד ינהג כמנהגו בזה.

אם שכח ובירך על נטילת ידים לצורך טיבול ראשון, כתב בשו"ת רבב"א (ח"א סי' ש"א בשם הגרש"ז) שיאכל מן הכרפס כזית, כדי שברכתו הראשונה לא תהא לבטלה, שכן על פחות מכזית לכו"ע אין צריך לברך, ומ"מ לא יברך ברכה אחרונה, ע"ש.

(יז) יחץ: אחר אכילת הכרפס, יקח המצה האמצעית ויבצענה לשתיים, ושומרים החצי, לאפיקומן; וחציה השני ישים בקערה בין שתי השלימות. וטוב לשמור את החצי היותר גדול לאפיקומן. והטעם שמטמינים את האפיקומן כתב בב"י, כדי שלא יאכלו אותה בתוך הסעודה ולא ישאר לו לאכילת האפיקומן, ועוד כדי שישאלו התינוקות מפני מה מטמינים המצה הזו. ורבים נוהגים שהתינוקות חוטפים האפיקומן, וכתב בחק יעקב הטעם, שע"ז לא יישנו ויתעוררו לשאול.

הטעם שבוצעים המצה כעת, ולא סמוך לסעודה, כתב

[שלא יראה בושתו]. וכשיגיע ללפניך, מגביה כל אחד כוסו בידו [כדי לומר שירה על היין] עד שחותם גאל ישראל. ובשל"ה כתב, שגם כשיאמר הפיסקא, 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו', עד 'והקב"ה מצילנו מידם', יאחז הכוס בידו, וגם אז יכסה הפת כשאוחז הכוס בידו.

ראוי שכל אחד מן המסובים יאמר בעצמו את כל ההגדה עם בעל הבית, ולא שיצאו ידי חובה בשמיעה מבעל הבית (כן הובא בהגדת מרן הרב אלישיב עמ' כ"ד משמו).

כא) כשיגיע ל'מצה זו' צריך להגביהה, להראותה למסובין לחבב המצוה עליהם. וכתב הרמ"א שיש להגביה המצוה הפרוסה שהיא כלחם עוני. וכן כשיגיע 'למרור זה', יגביה המרור. אבל כשיגיע ל'פסח שהיו אבותינו' וכו', לא יאחז בידו הבשר שהוא זכר לפסח, דהוי כמגביה קדשים בחוץ, דנראה מזה שהקדישו לפסח.

אחר אמירת הברכה שאחר ההגדה שותה כוס השני. לדעת השו"ע אין מברך עליו ברכה ראשונה, שלדעתו אין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון. ולדעת הרמ"א מברך עליו בורא פרי הגפן [וכן על כל כוס וכוס]. ולכו"ע אינו מברך ברכה אחרונה, שאין מברכין 'על הגפן' כ"א אחר כוס רביעי.

כב) רחצה: אחר שתיית כוס השני כל המסובים צריכים ליטול ידיהם לפני אכילת המצוה, ויברכו על נטילת ידים (סימן תע"ה ס"א). ומי שברור לו ששימר ידיו היטב מאז שנטל לכרפס, ולא נגע בדברים המטמאין הידים צריך ליטול שוב אבל י"א שאין לו לברך על הנטילה. וכתב המ"ב, שהנכון שבאופן זה יטמא ידיו קודם הנטילה כדי שיוכל לברך. ודעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (מובא בהגדה שלו, עמ' כ"ד) שאין צריך ליגע במקומות המכוסים, כיון שהי' היסח הדעת בדיבור.

כג) מוציא מצוה: לפני שאוכלים את המצוה צריך לברך עליה שתי ברכות, ברכת 'המוציא לחם מן הארץ' [כמו שמברכים על כל פת שאוכלים] וברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מצוה', שהיא ברכת המצוה על אכילת המצוה.

והנה בליל הסדר צריך לברך על לחם משנה שהם לחמים שלמים, כמו בכל שבת וחג, ויש גם ענין לברך על חצי מצוה, כיון שמצוה היא לחם עוני, ומה דרכו של עני בפרוסה. ויש ראשונים הסוברים שיוצאים לחם משנה במצוה וחצי, אבל דעת השלחן ערוך שיש לקחת שתי מצות שלימות מלבד החצי מצוה, וכן הוא המנהג הנפוץ.

כד) וכך היא סדר הבציעה של המצות: יקח בידו שלשת המצות, היינו שיחזיק אחת מהמצות השלימות למעלה, ומתחתיו המצוה הפרוסה, ומצוה השלימה השניה מתחתיו. ויברך עליהם ברכת המוציא, ואז ישמיט המצוה התחתונה מיידו [כי אינו

אוכלה כעת אלא משאירו לאכילת הכורך], וישאיר בידו המצוה העליונה והפרוסה, ויברך עליהם על אכילת מצוה. ויבצע מהעליונה ומהפרוסה כזית מזו וכזית מזו, ויאכלם בהסיבה.

זה שיש לאכול כזית מכל אחד, ביאר המ"ב (סק"ט) כי מן הפרוסה בודאי צריך כזית, שהרי מברכין על אכילת מצוה ואין אכילה פחותה מכזית, אבל פרוסת המוציא הלא קי"ל דהמוציא מברכין אפילו על פחות מכזית (כדאיתא בסימן ר"י), אלא משום שיש פוסקין שסוברין שברכת המוציא קאי על הפרוסה וברכת על אכילת מצוה קאי על השלימה, לכך צריך לאכול מכל אחת כזית. והסכימו האחרונים שצריך רק להכניס לפיו את שני הזיתים בבת אחת ולרסקם, אבל אין מחויב לבולעם בבת אחת, אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע השאר, ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא, כל שלא שהה מתחלת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס, ע"כ.

והנה במצות הדקות שלנו, אם יש כמה מסובים, אין מספיק כזיתים במצוה אחת כדי לתת כזית מצוה לכל אחד, ובודאי שבמצוה הפרוסה אין הרבה כזיתים, ובכדי לקיים מצות אכילת מצוה מוסיפים מצות מהצד, ואין זה מעכב קיום המצוה, ורק נותנים לכל אחד מעט מהמצות האלו שהיו בקערה. ובאופן כזה שאינו אוכל כזית ממצוה העליונה וגם ממצוה האמצעית אין צורך לאכול שני כזיתים, והי' די לאכול רק כזית אחד. אלא כיון שיש ספק בכמות השיעור של אכילת המצוה, כפי שיבואר בסמוך, אין כ"כ נ"מ למעשה, כי בין כה צריך לאכול כזית גדול, שהוא לערך שני כזיתים קטנים.

כה) שיעור כזית כתב השו"ע (סי' תפ"ו) שהיא כחצי ביצה [בינונית]. אמנם י"א שנתקטנו הזיתים והביצים בזמנינו לערך חצי ממה שהיו בזמן חז"ל, ולכן צריך לאכול מצוה כשיעור ביצה שלימה. וכיון שלא הוכרעה ההלכה בזה, כתבו הפוסקים שבמצוה דאורייתא יש להחמיר ולאכול כשיעור ביצה שלימה [שתהא כזית לכו"ע] ולזה קוראים "כזית גדול". אמנם המצוה דאורייתא אפשר לקיים בצירוף אכילת מצוה העליונה ומצוה הפרוסה ביחד. לכן אפשר להסתפק באכילת מצוה בגודל חצי ביצה ["כזית קטן"] מהמצוה האמצעית וכן בחתיכת מצוה בגודל כחצי ביצה מהמצוה העליונה, שהם ביחד כזית לכל הדעות. ויש לאכול המצוה תוך שיעור זמן של כדי אכילת פרס כנ"ל. י"א שזה כשתי דקות וי"א כארבע דקות, וי"א עוד יותר. לכן רצוי לאכול המצוה תוך שתי דקות אבל עכ"פ לא ביותר מכשיעור ארבע דקות, כי צריך להחמיר בקיום מצוה דאורייתא.

כו) לפני שאוכלים המצוה, מנהג בני ספרד הוא לטבול את המצוה במלח, כמו שטובלים בכל השנה פרוסת המוציא במלח. אבל מנהג בני אשכנז לא לטבול במלח, כדי שתהא נחשבת לחם עוני. וי"א כדי לצאת ידי מצות אכילת מצוה בלי תערובת טעם אחר כלל [ומ"מ אם טבל במלח אין תוספת טעם המלח מעכב קיום המצוה].

כז) משבירך על אכילת מצוה לא יסיח בדבר שאינו

לאכול יותר מדאי אלא להשאיר מקום שיהי' תאב קצת לאכול את האפיקומן בסוף הסעודה. ויש לשים לב שיגמרו את הסעודה בזמן מספיק שיוכלו לאכול את האפיקומן לפני חצות הלילה.

(ג) **צפון:** לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה במפה לאפיקומן כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע. ויאכלנו בהסיבה, ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכול קודם חצות (סימן תע"ז סעיף א'). וכתב המ"ב שלכתחילה יש לאכול שני כזיתי מצה, אחד זכר לקרבן פסח, ואחד זכר למצה שאכלו עם הקרבן פסח. אבל מי שקשה לו יוכל להסתפק באכילת כזית אחד. וכן צריך לאכול בתוך שיעור כדי אכילת פרס, כנ"ל אצל אכילת המצה. ונקרא "צפון" כיון שמצפינים ומכסים את האפיקומן מתחילת הסדר [מאז ששובר את המצה האמצעית ב"חץ"] עד זמן אכילתו. ואין ברכה על אכילת האפיקומן כנ"ל, ואף לא תיקנו נוסח לומר לפני שאוכלים אותו. אלא שהרבה נוהגים לומר לפני כן, [לשם יחוד וכו'] הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן וכו'.

אחר אכילת האפיקומן אין לאכול שום דבר (סי' תע"ח ס"א). כדי שלא יעביר מפיו טעם מצה של אפיקומן שהוא מצוה. ולענין שתיה נחלקו הפוסקים, ויש להחמיר במשקה המשכר. ולכתחלה נכון ליזהר מכל משקה חוץ ממים (מ"ב שם).

(ד) **ברך:** מברכים ברכת המזון על כוס שלישי, ואחר בהמ"ז יש לשנות את הכוס בהסיבה. ומצה שיהיו שלשה אנשים או יותר כדי שיוכלו לזמן ביחד. ונהוג שבליל הסדר בעל הבית מזמן, ואינו מכבד לאורח לזמן.

(ה) **הלל:** אחר ברכת המזון ממלאים את הכוס הרביעי ואומרים עליו את שאר ההלל שלא אמרו לפני אכילת המצה. וכתב הרמ"א (סו"ס ת"פ) שנוהגים לומר 'שפוך חמתך' וכו' קודם 'לא לנו', ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים, ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על המכחשים בה'.

ואומרים גם הלל הגדול [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וגו'] ונשמת כל חי וכו', ומסיימים ב'ישתבח' ומברכים בסוף.

אך נחלקו המנהגים בזה: יש הנוהגים לסיים עם הברכה האחרונה של הלל יהללך וכו' בא"י מלך מהולל בתשבחות. ויש הנוהגים לסיים עם הברכה שבסוף ישתבח, הבוחר בשירי זמרה וכו'. ואח"כ שותים כוס הרביעי. [ויש המאחרים שתייתו עד אחר השיר כי לו נאה כי לו יאה]. ואחריו מברכים ברכה אחרונה, "על הגפן ועל פרי הגפן" וכו'.

(ו) **אין לברך ברכה אחרונה** אא"כ שתה רביעית מכוס זה או מכוס השלישי. ומי שתה רק רוב רביעית יבקש מאחד מהמסובים שתה רביעית להוציא אותו בברכה אחרונה, ויקשיב לברכתו ויצא בזה.

(ז) **נרצה:** גומרים את ההגדה בשירים ופיוטים **המשך בעמוד 8**

מענין הסעודה עד אחר אכילת הכורך, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. כי עושין אנו זכר למקדש, ולדעת הלל (שחוששים גם לדעתו כדהלן) היה אז עיקר המצוה רק בכריכה, ולכן צריך שלא להפסיק כדי שתחול הברכה גם על הכריכה. ומ"מ אין זה אלא לכתחילה ובדיעבד אם סח בינתיים א"צ לחזור ולברך על הכריכה (סימן תע"ה ס"א).

(ח) **מרור:** אחר אכילת המצה אוכלים את המרור. וגם שיעורו הוא כזית. וזה לערך עלה גדולה של חסא או כשתי עלים בינוניים. ואף שמרור בזמן הזה היא מצוה דרבנן, והי' אפשר להסתפק באכילת כזית קטן, כמ"כ למעלה, אבל כיון שמברכים עליו, לכתחילה יש לקחת כזית גדול, שלא להכנס לחשש ברכה לבטלה. אבל מי שקשה לו לאכול כזית גדול אפשר להסתפק באכילת כזית קטן [כגודל חצי ביצה].

(ט) **יש לטבול את המרור בחרוסת.** לכתחילה עדיף לשקעו כולו בחרוסת אבל אם זה קשה די אם טובל חלק של המרור בתוכו. ואין להשהות המרור בחרוסת שלא לבטל טעם מרירותו, ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו. ויברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מרור', ויאכלנו בלי הסיבה, שהוא זכר לעבדות. ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי.

(ל) **כורך:** מצות כורך היא משום שנחלקו התנאים אם צריך לאכול את המצה והמרור כל אחד בנפרד, או שצריך לאכלם דוקא ביחד, ולכן אנו עושים כשתי הדעות כדי לצאת לכו"ע. וצריך כזית מצה וכזית מרור.

ויבצע המצה השלמה וכורכה עם המרור, וטובלה בחרוסת (כ"כ השו"ע) שהרי כריכה זו היא זכר למקדש כהלל, והלל היה מקיים מצות חרוסת במרור זה שבכריכה, שהרי לא היה אוכל מרור כלל קודם כריכה זו. וגם בזה צריך לנער החרוסת כמו במרור שאכל מקודם. אבל דעת הרמ"א שאין לטובלו כיון שאוכלו עם המצה. ומ"מ כתבו האחרונים שהעיקר כדעת השו"ע, אבל מי שנוהג כהרמ"א ג"כ יצא.

(לא) **נוהגים לומר לפני שאוכלים את הכורך "זכר למקדש כהלל" וכו',** כפי הנוסח המודפס בהגדה [והנוסח אצלנו בהגדה כן עשה הלל בזמן שבת המקדש וכו' היה כורך מצה ומרור ואוכלם ביחד. ויש שכתבו שצ"ל היה כורך פסח מצה ומרור, כי לדעת הלל בזמן בית המקדש הי' צריך לאכול המצה והמרור גם ביחד עם הקרבן פסח]. ודעת המ"ב בבה"ל שאמירה זו היא הפסק בין הברכה לכריכה, ושעדיף שלא לאמרו, או לכה"פ לאמרו אחר אכילת הכורך. אמנם המנהג הנפוץ כפשטות השו"ע, לאמרו לפני אכילת הכורך ולא חוששים להפסק כיון שזה צורך הענין.

(לב) **שולחן עורך:** אחר אכילת הכורך אוכלים את הסעודה של ליל החג. ומצה שיהיה סעודה חגיגית לכבוד החג. ומ"מ צריך שלא

א) בסוף אמירת ההגדה לפני אמירת הלל מסיימים: "לפיכך אנחנו תיבנים להודות להלל וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו וכו', ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה. והמילה "ונאמר" ברוב ההגדות הנו"ן מנוקד עם חולם.

ב) אמנם המ"ב (סימן תע"ג ס"ק ע"א) הביא מהמגן אברהם ומעוד אחרונים רבים, דכשיאמר ונאמר לפניו שירה צ"ל ונאמר הנו"ן בניקוד סגול, שהוא לשון עבר דקאי על גאולת מצרים.

ג) וביאר במחצית השקל שם: צריך לומר ונאמר (הנו"ן בסגול) וכו'. דאי הוי קאי על גאולה העתידה, היה ראוי לומר ונאמר (בחולם) על גבי הנו"ן, שהוא לשון עתיד, וגם היה ראוי לומר שיר חדש שהוא לשון זכר, על פי המדרש (שמות רבה פ' כ"ג, י"א) דגאולות הראשונות היו דומין לנקבה שיוולדת בצער, ואחר הלידה שהיא בהרווחה עוד חוזרת לצער עיבור ולידה. כן גאולות הראשונות, אחרי הגאולה היה שוב צער גלות אחר, לכן שירות שעברו היו בלשון נקבה, מה שאין כן גאולה העתידה במהרה בימינו שאין אחריו גלות, דומה לזכר שאינו מוליד, לכן ראוי לומר שיר חדש לשון זכר.

ד) אולם בעמק ברכה (הגדה סימן ג') ביאר את הנוסח המקובל, וז"ל: התוס' (בפ' ערבי פסחים דף קט"ז),

גבי סדר הגדה של פסח, כתבו, דבברכת 'לפיכך אנחנו חייבים להודות' שלפני ההלל, גרסינן ונאמר לפניו "שירה" חדשה, ובברכת 'אשר גאלנו' שלאחר ההלל גרסינן 'ונודה לך' "שירה" חדש על גאולתינו. דהכי תניא במכילתא, כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הניסים יש אחריהם צער, חוץ מלעתיד שאין אחריה צער. עכ"ל. ועיין בשל"ה שהקשה, כיון דאומרים "שירה" חדשה ע"כ דקאי על גאולת מצרים שעברה, וא"כ למה אומרים ונאמר לפניו שירה חדשה, לישנא דלעתיד. וע"כ הגיה דצ"ל ונאמר, בניקוד סגול. וכן הגיהו המהרש"ל והב"ח והט"ז והמג"א בסי' תע"ג. אך בכל סידורי נוסח ההגדות הגירסא ונאמר בחולם.

ולענ"ד דבריהם תמוהים, דהרי הדבר פשוט ומובן מאד. דהנה, הא דאנו אומרים 'ונאמר לפניו שירה חדשה', ולכאורה למה אותה השירה נקראת "חדשה". והביאור הוא, דלא דמי אמירת הלל שאנו אומרים בפסח לאמירת הלל שאנו אומרים בחנוכה, אף דשניהם הם הלל על הנס. משום דאמירת הלל בחנוכה אין הנס מחייב השתא לומר עליו הלל, כיון דהנס כבר עבר, וכבר אמרו אבותינו עליו הלל בשעתו, ומה שאנו אומרים השתא הלל אינו אלא תקנת חכמים לזכרון על הנס שהוא שאמרו עליו אבותינו הלל. ונמצא דאמירתנו הלל השתא אינה שירה חדשה, אלא היא אותה השירה של אבותינו שאמרו בשעתו.

אבל אמירת ההלל בליל פסח אינו משום הנס של אבותינו, אלא משום הנס שלנו, וזהו שאנו אומרים: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל שנא' ואתנו הוציא משם" וגו'. וברמב"ם (פ"ז מה' חו"מ ה"ו) מבואר שחייב להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים באותה הלילה. ומסיים הרמב"ם שם דעל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ" (דברים ה' ט"ו) כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, וזהו שאנו מסיימים: לפיכך אנחנו חייבים להודות, פי', כיון שאנו בעצמנו יצאנו עתה לחירות, וכל הניסים של גאולת מצרים עשה גם לנו, לפיכך אנו חייבים לומר שירה על הנס שלנו, לפאר להלל לשבח לרומם וכו' למי שעשה לנו את כל הניסים האלו, והוציאנו מעבדות לחירות, ומשעבוד לגאולה וכו'. ולפיכך: ונאמר השתא לפניו שירה חדשה, פי', השירה שלנו אינה על נס של אבותינו אלא על גאולתנו, ולפיכך היא חדשה, על ניסים חדשים שלנו.

ה) וביאר הדבר יותר בתשובות והנהגות (חלק ג' סימן קל"ט) וז"ל: מרן הגריז"ס צ"ל (הגאב"ד דבריסק) דייק האמור בהגדה של פסח "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו' לפיכך אנו חייבין להודות ולהלל וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה", ופירש מרן צ"ל שיש בהלל שני דינים, ראשית בתורת קריאה, וכמו שאנו קוראים ההלל ביום טוב וחנוכה, והיינו על נס דיציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד, בתורת שירה על הנסים שבכל דור ודור, והיינו על הניסים שלנו בעצמנו, וזהו שאמר בעל ההגדה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנו חייבין להודות ולהלל וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה", והיינו שעלינו לומר כאלו הנס קרה עכשיו ועוד "חדשה".

ולפי זה הוסיף מרן צ"ל דלא כדברי המ"ב ואחרונים (עיין מ"ב סימן תע"ג ס"ק ע"א, שהובא למעלה) שיש לומר "ונאמר לפניו" עם סגול, שנאמר כשיצאנו אז, כשירה חדשה (וכנוסח התפילה "שירה חדשה שיבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים"), אלא לפי להנ"ל יש לומר ונאמר עם חולם, והיינו עכשיו, נאמר שירה חדשה, שהחוב עלינו לומר בגדר שירה והיינו כאילו אנו יצאנו עכשיו, שזהו מעיקרי חיוב הלל בליל פסח לאמר בגדר שירה חדשה כאילו רק עכשיו יצאנו, וראה בעמק ברכה ביאור נפלא בדרך זו.

ונראה שבחיוב הלל מדין שירה יש לומר את ההלל בשירה והתלהבות, וכן מצאתי להדיא במס' סופרים והובא בש"ע ס"ס תפ"ח, בליל פסח בבית הכנסת גומרין הלל בציבור בנעימה ובברכה, והאי נעימה נראה שצריך לומר בשירה והתלהבות מרוב שמחה, וכ"ש באמירת הלל שבאמצע ליל הסדר לפני האכילה ולאחריה, יש להתלהב לשיר בקול נעים תהלה לאלקינו ית"ש שזיכנו בלילה הזה להללו

חמדה גנוזה

דברים יסודיים ברורים ובהירים, המאירים את העיניים ומעוררים את הלבבות ממורנו ורבנו הגאון הצדיק **רבי שמשון דוד פינקוס** זצוק"ל רב ומנהיג קהילתנו הקדושה אשר כתב בעצמו בגליונות 'המעין', ולא נתפרסמו בכתביו שיצאו לאור

שבת הגדול - הזמן לגדול בתורה וחסד

משגת. הוצאות החג הם גדולים כידוע לכולנו, מצות ויין, בשר ודגים, בגדים חדשים לכל המשפחה, כל זה הוא עול גדול, וקורה להרבה, שבמקום שימי החג יהיו ימי שמחה והתרוממות הנפש, ההוצאות המרובות הופכות אותם לימי צער ועצבות ודאגה, ה' ישמרינו. ע"כ הימים האלו במיוחד הם ימי צדקה וחסד, וזה באמת הנשמה ורוח החיים לעשות את הימים האלו לימים גדולים באמת.

ועל כולם החסד הגדול ביותר - לימוד התורה. הרי בימים אלו שהשיבות הקדושות סגורות, הכוללים שובתים, ותלמודי תורה של תינוקות של בית רבן לא נשמע קולם, העולם שמם ורעב לתורה וצמא לשמוע את דבר ה'. הרי ידוע מה שגילו לנו חז"ל הקדושים שהנשמה של העולם הוא רק לימוד התורה, וז"ל ספה"ק נפש החיים, כל חיותם וקיומם של כל העולמות הוא רק ע"י הבל פינו והגיונו בתורה, והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצהו עד קצהו פנוי ח"ו אף רגע אחת ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות עליונים ותחתונים והיו לאפס ולתהו ח"ו, וכן שפעת אורם או מיעוטו ח"ו הכל רק כפי ענין רוב עסקינו בה, עכ"ל. וא"כ כל שיעור תורה, דף גמרא או איזו דבר תורה כלשהו שלומדים במיוחד בימים אלו, הרי הוא לכל העולם כמים קרים על נפש עיפה. וע"כ באו ולא נחמיץ את סגולת ימים אלו, לעשות בהם כמה שיותר חסד וצדקה ולימוד התורה, ונזכה לגדלות אמיתית ולברכות לכל השנה.

(שבת הגדול תשנ"א)

השיר והשבח - על המרור!

גלות, היה צריך שיאכל לפני המצה, שהרי כך הוא הסדר, קודם וימררו את חייהם, ואח"כ יצאו בחפזון, ולמה א"כ אוכלים את המרור אחר המצה, אלא באמת זה סוד הענין, מאחר ואנו אוכלים אותו אחר המצה, מעכשיו המרור פושט צורה ויש בו משמעות אחרת לגמרי.

והענין כך, המצה נקראת בלשון חז"ל - נהמא דמהמנותא, לחם האמונה, שכך סגולתה של המצה, להחדיר לתוך הנפש את כל האמת שנתגלתה ביציאת מצרים, שהקב"ה הוא הפועל היחידי בכל מאורעות העולם. ונקראת המצה נהמא דאסוותא, לחם הרפואה, שסגולתה לרפא את מחלות הנפש והעינים מהסתכלות המעוותת על העולם ומקרי, והנה יש שתי בחינות לצרות והיסורים בעולמינו, יש יסורים מבחינת כאשר ייסר איש את בנו להדריכו בדרך הנכונה, ואע"פ שודאי הם לטובה, סו"ס יסורים הם ועונש, אבל יש יסורים שהם כניתוח בגוף החולה

השבת הזאת שלפני חג הפסח נקראת שבת הגדול, ע"ש הניסים הגדולים שנעשו בו. ובודאי שמסגולתה המיוחדת של שבת זו לעשות שלא רק השבת וקדושת הזמן יהיו גדולים, אלא שאנחנו עצמינו נעזוב את קטנותינו ונהיה גדולים. והנה מדת גדולה בהגדרתה הנכונה מתייחסת בעיקר לגדלות בענין החסד וריבוי ההשפעה, וכן אמרו חז"ל על הפסוק, לך ה' הגדולה, גדולה זו חסד, היינו עולם חסד יבנה, שברא יתב' את כל הברואים להיטיב להם לטובתם ולהנאתם. הדבר הזה הוא כלל גדול גם לגבי כל אדם ואדם, שגדלות האמיתית והיחידה היא רק בעשיית חסד. גם גדולי תורה נקראים גדולי ישראל מפני שלימוד התורה הוא החסד הגדול ביותר, שהוא מביא חיים וברכה ושפע טוב לכל העולם. כמו כן השבת הזו, השבת הגדול, וימים אלו הגדולים והקדושים, נקראים כך, על שם שמזמני קדש אלו יושפע שפע רב לכל העולמות ולכל אחד מאתנו. וא"כ ודאי שבימים אלו צריך כל אחד מאתנו, להתעסק במיוחד בענין עשיית חסד.

ולמעשה הדבר פשוט מאד. ראשית, הרי עכשיו כשהכל עוסקים בנקיון הבית לקראת הפסח, ויש הרבה עבודה, הרבה מאד, מה מאד חשוב להושיט יד ולעזור כמה דאפשר, מעל ומעבר לתפקידים המוטלים עלינו בצמצום, אלא דוקא להרבות בעשיית חסד, בהרחבה גדולה, ובמאור פנים, בשמחה ובחשק.

כמו כן, מנהג ישראל מדורי דורות לתת בימים אלו את "הקמחא דפסחא", העזרה למי שקשה לו ואין ידו

ידוע שיום ראשון של פסח חל תמיד באותו יום בשבוע שבו יחול תשעה באב, וכנרמז בפסוק (איכה ג') השביעני במרורים הרוני לענה, שהמרורים של פסח והלענה של תשעה באב באותו יום בשבוע הם. אמנם צריך לדעת שיש הבדל יסודי ביניהם, המרור של ט"ב הוא בכי ומספד וקניות בזכרינו צרות ישראל ואורך גלותינו, ואילו המרור של פסח הוא חלק בלתי נפרד מהקערה, ועליו אומרים שירות ותשבחות. ועוד, שידוע שסדר הקערה נקבע על פי קדושי עליון, זה דוקא בימין וזה דוקא בשמאל - כל דבר במקומו, והיכן אנו פוגשים את המרור - במרכז הקערה! פעמיים! ועוד שאנו כורכים אותו עם המצה המרמזת על היציאה ממצרים בחפזון ועל החירות מהגלות והצרות, ולעומת זה המרור הוא לכאורה מענין יסורים ועונשי שמים והגלות המרה שאנו בה עדיין, ואיך א"כ נכרכים שניהם יחד.

אבל באמת, אם המרור היה מרמז רק על הצרות של

להצילו ממרדת שחת, שהכאב והיסורים אינם כאב של עונש, אלא מעשה חסד והצלה, וכמו ילד שאביו מושכו בכח ובמהירות מלפני מכונית הדוהרת כנגדו, גם כאן הילד בוכה על שאביו תפסו בכח ואף כואב לו, אבל כאן זה כאב אחר לגמרי, זה כאב של אהבה וחיבה.

וכאן טמון ההבדל בין המרור של פסח והלענה של ט"ב, בט"ב אנו בוכים על כאב העונשים שבאו עלינו - לטובתינו, ומצדיקים עלינו את הדין, אבל בליל פסח אחר שאכלנו את המצה, ונפקחו עינינו לראות את הכל במבט הנכון והאמיתי, אנו שמים את המרור במרכז הקערה ואומרים עליו שירה וזמרה,

שהרי הקב"ה הוא אב רחמן ועושה הכל לתועלתנו ממש, לא בבחינת עונש אלא בבחינת הצלה, וזה היה ענין גלות מצרים שלא היה עונש על חטא, אלא כלשון הפסוק, "כור הברזל", זיכור וטיהור ישראל להיות ראויים למתן תורה וכניסתם לארץ ישראל. וכן כל השנה עלינו להבין ולזכור זאת, ובפרט כאשר אנו שואפים להשיג דברים מענייני עוה"ז, ממון, נכסים ושאר ענייני גשמיות, ולא מצליחים להפיק את כל משאלות לבינו, אז מה אנו צריכים לעשות - להצדיק את הדין?? לא ולא! אלא להודות להלל ולשבח לפאר ולרומם.

(פסח - תשנ"א)

המשך מעמוד 5

להשי"ת. ויש אומרים שיר השירים. וחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה. (סימן תפ"א סעיף ב). וכמו המעשה עם התנאים הקדושים שהזכרנו בתחלת ההגדה, שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה.

(לח) ונסיים עם מה שהובא בספר שלמי מועד (פרק ע"ח, עמ' שע"ג) שמרן הגאון הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הסביר בשיעור: שראוי ונכון להתבונן ולהבין את רוממות הלילה הזה, אין לילות כמו הלילה הזה, לילה כיום יאיר, ליל שמורים הקב"ה מחכה ללילה הזה ואנחנו מחכים לו, ליל שימורים לדורות. אין שיעור וא"ל לספור את המצוות שאנו מקיימים בלילה הזה, מצוות דאורייתא יש להם קצבה, אבל

מצוות דרבנן רבים הם מאוד. וכשמברכים שהחיינו הננו נותנים תודה לה' שהגענו לזמן הגדול הזה. צריכים לכוין שהחיינו על כל המצוות דאורייתא ודרבנן שאנחנו מקיימים בלילה הזה, כי באמת כל מה שאנו עושים בלילה הזה, כל תנועה, כל עריכת הסדר, אפילו אכילת הכרפס וטיבולו, ההסיבה, ארבע כוסות, הכל מצוות מצוות... אין שיעור למצוות הלילה הגדול הזה, וצריכים לכוון על כל זה בברכת שהחיינו.

ויהי רצון לפני אבינו שבשמים, שיגיעו בקרוב למועדים ולרגלים אחרים, שמחים בבנין עירך, וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו, בב"א.

המשך מעמוד 6

ולשבחו ולספר נפלאותיו, וזהו מעיקר חובת הלילה שאינו ככל קריאת הלל אלא כשירה כמשמעו, ומי שאומר בתורת קריאה ולא בהתלהבות ושמחה כשירה לא יצא ידי חובת הלל זו, וראוי להזהיר כן, עכ"ל.

(ו) ושם בסימן שאח"כ הוסיף לבאר גדר "שירה חדשה", שעל גאולה החיוב הוא שירה, וכהיום שאנו בגלות ובהסתר, השמחה וההתלהבות עדיין לא בשלימות, אבל כשנזכה לגאולה העתידה עם נפלאות הבורא ית"ש, בלי שיעור וגבול, אזי תהיה צורת השירה להקב"ה גם בשירה ללא גבול כעין ששרו על הים ויותר מזה, והיינו שירה חדשה שנהיה אז בשמחה עצומה. וזהו שאמר בעל ההגדה "לפיכך אנו חייבין להודות ולהלל וכו'", והיינו דהואיל וחייב אדם לראות עצמו כאלו הוא יצא, לכן צריך בגדר שירה דוקא. אבל לע"ל יתקיים "ונאמר לפניו שירה חדשה" דהיינו מרוב שמחה, אהבה ודביקות לבורא ית"ש שנראה עין בעין נפלאותיו. וזהו "שירה חדשה שיבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים", שבאמת תמיד שרו להקב"ה והודו לו על כל חסדיו וגמוליו, אבל כשראו שהקב"ה שינה טבע הים בקריעת ים סוף וטביעת המצרים, הרגישו יותר בחוש את נפלאות הבורא ית"ש, אזי הרגישו רוממות נפלאה ואמירת שירה מחודשת, בהתלהבות שלא היתה כמותה

מעולם. ובליל פסח שחיוב הוא להרגיש כאלו הוא יצא עתה ממצרים, הנה כל אחד ואחד מתלהב כפי הרגשתו, ומודה על חסדי ה' עמו, באמירת הלל בבית הכנסת ובליל הסדר. ונראה שהרגשה זו היא מעיקר חיוב הלילה לומר "שירה חדשה", וכן על הניסים המתחדשים בכל דור שעומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, עכ"ל בעל תשובות והנהגות.

(ז) בהליכות שלמה (פסח פרק ט', דבר הלכה 246) הובא, שמרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נהג לומר ונאמר בחולם, לשון עתיד, כנוסח ההגדות וכמנהג העולם. ולא כמ"ש הפוסקים לומר בסגול הנו"ן, לשון עבר. והביא טעם נוסף לזה, כי אילו היה בל' עבר, הי' צריך לומר ונאמרה. אלא דקאי אשירת ההלל שנאמר מיד, ולא על השיר דלעתיד.

ובהגדה שלו הובא, שי"א שאמר לומר שתי הנוסחאות עם סגול ועם חולם [אך נראה, שעכ"פ צריך לחזור על הקטע ולומר וְנֶאֱמַר לפניו שירה חדשה, וְנֶאֱמַר לפניו שירה חדשה וכו'. כי אם יאמר רק ונאמר פעמים רצוף עם שינוי הניקוד אין לזה שום משמעות. משא"כ אם חוזר על הקטע, הפירוש הוא, שאמרו אז שירה חדשה וגם כעת אנחנו נֶאֱמַר שירה חדשה.

ולמעשה כל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

נתרם לע"נ האשה החשובה
מרת אסתר ב"ר אליעזר שרייבר ע"ה
נלב"ע ד' כסלו תשפ"ג ת.נ.צ.ב.ה

לתרומות/ לתגובות בעמדות נדרים פלוס
עניינים נחוצים - תורת רבותינו שבדרום
לקבלת הגיליון במייל y1v22v33@gmail.com

ספרו נפלאותיך

עובדות ופנינים על התורה

פסח – תשפ"ג

כל דכפין ייתי ויאכל

כותב הגאון רבי צבי הירש פרבר זצ"ל: ובילדותי שמעתי מפי הרב הגאון הגדול ר' יצחק מאיר זצ"ל שהיה אבד"ק סלבודקא נלב"ע י"א מ"ח תרנ"א באור שינוי הלשון כל דכפין וכל דצריך כי יש שני מיני נצרכים אחד העני שהוא רעב ואין לו מה לאכול והשני הוא איש הצבא או החולה מבני"ה השוכב על ערש דוי בבתי החולים של אי"ה או החבושים בבתי האסורים שיש להם מה לאשל אלא שצריכים לטובתנו להאכילם מצה ומאכל כשר נג הראשון אומרים כל דכפין ייתי ויאכל ונגד השני אומרים כל דצריך ולא דכפין כי איננו רעב כי הלא יש מה לאכול אלא שהוא צריך לטוונתו להאכילו מצה ומאכל כשר יבא ויפסח.

ושמעתי מפי גאון ישראל החה"כ פאה"ד רבי צבי הירש רבינוביץ זצ"ל הגאבד"ק קובנה שהמליץ על זה דברי החזוה (ישעיה ס"ו) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח זה העני אשר רוחו נשברה מרוב עניו ומחסורו. וחרד על דברי, לזה איש הצבא או החולה בביה"ח של אי"ה שיש לו מה לאכול ואינו עני אך הוא חרד על דברי כי יחדל לאכול מה שמוכן לו יען הוא חרד לדבר ה' ובשביל זה נזקק לשובתים ועלנו למלא רצון שני מיני נצרכים אלה ולכן מכריזים כתה"פ כל דכפין ייתי ויאכל וגם המנהג לקנות חטים לחלקם לעניים לתה"פ. (ספר המועדים עמ' ח)

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

הסביר רבנו יצחק אלחנן זאת בדרך משל פעם אחת נטרפה ספינה בים והיתה נתונה בסכנה גדולה על הסיפון היו אנשים שונים עניים ועשירים לפתע נשלחה ישועה מן השמים והספינה ניצלה מן הסכנה נשא כל אחד מן הניצולים דברי הלל ותודה להש"ת בעד הישועה ברור איפוא שאינו דומה ההלל של העשירים לזה של העניים הללו האחרונים שחיהם מלאים צער ויסורים הרי ההלל שלהם אינו יכול להיות כה נלהב ועמוק כמו ההלל של העשירים שחיהם מלאים אושר ותענוגות, גם ביציאת מצרים היתה התשועה בעלת שני אופנים אחד פשוט ביותר שמאלו בני ישראל מעבדות ומסבל גופני. ושני יותר נעלה רוחני שנגאלו בני ישראל מטומאת מצרים משעבוד הרוח וזכו לקבל את התורה ולהיות ממלכת כהנים וגוי קדוש.

אדם פשוט שבל הבנתו אינה משגת אלא כדי להודות ולהלל על החרות הגופני אין לו ממילא מה להאריך ולהרבות בספור יציאת מצרים ואילו זה שמרבה לספר ביציאת מצרים הרי במדה שזכה אדם להבין בתורה כך עליו להודות ולהלל יותר על נס יציאת מצרים ואם כן כל המרבה לספר ביציאת מצרים מעיד על עצמו הרי זה משובח. (מעיינה של תורה- הגש"פ ילקוט שמעוני)

מתחילה היו עובדי עבודה זרה

היה מעשה בסופר אחד מן המשכילים שהיד גם עשיר נכסים והיו לו קשרים מסחריים בפטרבורג שנסע פעם אחת במחלקה הראשונה ברכבת שהיתה הולכת ישר מאודיסה לפטרבורג כשהגיעה הרכבת לעיר ווילנא ונעצרה שם לרבע שעה ראד אותו משכיל יהודים למאות עומדים ומצפים ליד התחנה הוא שאל לתומו למה נתאספו היהודים האלה כאן וסיפרו לו כי ברכבת זו נוסע רבי יצחק אלחנן בדרכו חזרה מפטרבורג לקובנה החליט אותו משכיל לעבור גם הוא לרכבת ההולכת לקובנה ברצותו להכיר את רבי יצחק אלחנן פנים אל פנים. הוא האמין כי בודאי נוסע

רבי יצחק אלחנן במחלקה הראשונה כדרכם של הקרובים למלכות וכשהתחיל לשאול את מבקר הכרטיסים של אותה המחלקה היכן רבם של היהודים משך הלה בכתפיו ולא ידע מה להשיב לו. החליט איפוא להכנס למחלקה השניה מתוך בטחון שבודאי ימצא אותו שם אבל שם מצא כמה יהודים והללו אמרו לו כי רבי יצחק אלחנן נוסע במחלקה השלישית. הוא תמה על כך שאיש קרוב למלכות נוסע במחלקה שלישית אבל בכל זאת נכנס שם וכשפגש בכמה יהודים ושאל אותם היכן כאן רבי יצחק אלחנן רבה של קובנה הראו לו על יהודי אחד שהיה עומד מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין ומתפלל מתוך כוונה והתלהבות מרובה לא האמין משכיל זה למראה עיניו ולמשמע אזניו אבל בכל זאת חיכה עד שגמר רבי יצחק אלחנן את תפילתו והסיר טליתו והנה ראה לפניו יהודי מגודל זקן ופיאות ארוכות והתפלא דאם זהו רבי יצחק אלחנן שאומרים עליו שקרוב הוא למלכות. הוא ניגש לרבי יצחק אלחנן ונתן לו שלום ואמר רבי אני סוחר וסופר וחבר למשכילי היהודים ברוסיה, ולא פעם אחת דברנו על אודותיך, חשבנו שכבודו הוא בן הדור החדש אבל עכשיו אני רואה שכבודו מתנהג כמו אחד היהודים מדור ישן נושן. החזיר לו רבי יצחק אלחנן' כשהוא מחייך אני באמת מדור החדש אולי כבודו וחבריו הם מדור ישן נושן שכן רגילים אנחנו לומר בהגדה של פסח מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. סיפור זה סיפר לי אותו סופר משכיל שהתיישב בארץ ישראל כמעט באותה שנה שאף אני התיישבתי על אדמת הקודש הוא היה אז כבן ששים ויותר.

והודה כי היתה שטות מצדו לחשוב את רבי יצחק אלחנן לאחד מן המשכילים של הדור החדש, אבל עדיין היה תמה על כך שרבי יצחק אלחנן נסע במחלקה השלישית, סוף סוף הלא היה רבם של ישראל ובשביל כבודם של ישראל היה צריך לנסוע במחלקה הראשונה. החזרתי לו כי גדולי הרבנים ברוסיה היו מבקרים לנסוע במחלקה השלישית ולשבת על כסא פשוט של עץ, ולא לנסוע במחלקה הראשונה או השניה ולשבת על כסא מרופד, לפי שחששו משום חשש שעטנז, ותשובתי זאת הניחה את דעתו. (קובץ סיני מח ח"ו עמ' שיג)

אמאי היציאה ממצרים היתה ע"י ה'

כותב רבנו רי"א: ודרכי מעולם לפרש למאמר הגדה: ויוציאו ה' ממצרים (דברים כ"ו ח'), לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו כר, אני ה' (שמות י"ב י"ב) ולא אחר. והקשו כולם דאני ולא אחר הוא למותר כיון דכבר אמר אני ולא מלאך ושליח. והנראה לומר בזה, לפי דיש להעיר אמאי עבר הקדוש ברוך הוא בעצמו במצרים ולא עשה זה על ידי שליח, וכפי המבואר במדרש רבה (שמות ט"ו ה') דהא ארץ מצרים מלאה גלולים וטומאה ולא היתה ראויה שתתגלה השכינה שמה, ואליקים כהן הוא, כמבואר בסנהדרין (ל"ט א'), ועל זה יש לומר מה לכהן בבית הקברות, וכמבואר במדרש רבה (שם), ואף דלמען טובת ישראל דהם בנים למקום עשה זה, אך הא היה יכול לעשות זה על ידי אחר.

על זה השיב אני ה' ולא אחר. הכוונה על פי מה דכתיב (ישעיה מ"ב ח') אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, ופירש האפיקי יהודה (דרוש י' מקוה מים אות י"ג) דכבודי הנמשך מן שם הוי"ה לא ניתן לשום נברא, כי בכל נברא העדר כרוך בעקבו אחר שהוא בלתי נצחי, עיין שם. וזה

שאמר כאן אני ה' ולא אחר, חה הוא לתח דמפני מה עשה זה הקדוש ברוך הוא בעצמו ולא על ידי אחר, על זה אמר אני ה' ולא אחר, דשם הוי"ה היה הווה ויהיה דזה הוא הוראת נצחי, זה אינו רק בהקדוש ברוך הוא בעצמו, אבל אחר אין בו מעלה זו, כדכתיב (ישעיה שם) וכבודי לאחר לא אתן.

וכיון דמעשה ה' הוא נצחי, כיון דהוא נצחי על כן מעשיו הם נצחיות, וכדאמרו (תיקוני זוהר כ"ז א') דמקדש ראשון ושני דהיה על ידי מעשה אדם ובלתי נצחי על כן נחרב, אבל מקדש דלעתיד דיהיה על ידי יתברך שמו דהוא נצחי, כדכתיב (שמות ט"ו י"ז) מקדש ה' כוננו ידיך, יהיה מעשיו גם כן נצחי.

ולכן כיון דטובת בניו הוא דיהיה גאולה נצחית, וכיון דעל ידי שום אחר לא יהיה נצחי. על כן עבר הקדוש ברוך הוא בעצמו במצרים, וזה שאמר (שמות י"ב י"ב) אני ה'. היה הווה ויהיה, דהוא נצחי, ולא אחר, דזולתו אין להם מעלת נצחי, על כן זה הוא תירוץ על מה דעבר הקדוש ברוך הוא בעצמו במצרים: (מאמר על הגאולה או' יז)

שכרו של מצה

בשנים שלאחר השואה ניגש אל הרב אונגר זצ"ל ראש ישיבת חוג חתם סופר יהודי ניצול שואה וכה סיפר:

במחנה בדרגש לצידי שכן תלמיד חכם בן של רב, שידע בעל פה את כל התפילות והרבה תורה, ובסיומו של יום עבודה מפרך היה מתפלל בקול ואני בשקט עמו וכן זכיתי להתפלל ואף ללמוד בשנים האיומות.

והנה התקרב חג הפסח ואותו תלמיד חכם אמר לי שצריך לדאוג למצות לליל הסדר, אמרתי לו שזה דמיוני וחסר סיכוי להשיג מצות במחנה, אולם הוא היה רציני ופרש באוזני את תוכניתו. "אתה עובד במטבח - אמר - אסוף מן האשפה גרגרי חיטה, ולכשיתאספו גרגרים מספיקים נטחון אותם". כך עשיתי וכשהצטברו גרגרים המספיקים לכמה מצות, טחנתי אותם באמצעות אבן בעבודת נמלים מאומצת ומתמשכת, השגתי רדיד מתכת ומעט פחמים, ובלילה אחד הצתתי את הפחמים תחת רדיד המתכת, עירבתי את הקמח במים, לשתי ואפיתי שתי מצות, הכנסתי תחת חולצת האסיר, נכנסתי לצריף כדי לעלות לדרגש ולספר לחברי בן הרב שיש לנו שני כזיתים מצה לליל הסדר ואז - בכניסה לצריף - הבחין בי הנאצי והבין שאני מסתיר דבר מה...

הוא פקד עלי בצעקות לחשוף מה אני מחביא, אולם נשארתי על עומדי מחבק את המצות הצמודות לגופי. הרשע הפליא בי את מכותיו עד שנפלתי מתבוסס בדמי על הארץ מרסק בנפילתי את המצות היקרות. הנאצי הלך ובקושי רב קמתי, מקושש את שברי המצות ששרדו. נשאר שם רק כזית אחד. עליתי לדרגש אל חברי התלמיד חכם שצפה בכל מלמעלה. היה לי ברור שאת הכזית הנותר אוכל בעצמי בליל הסדר.

ואז הוא ביקש בקשה שלא תאמן, שאוותר לו על הכזית שברי המצה! וסרבתי כמובן. אמרתי לו: זו מצה שסיכנתי עצמי עליה, אפיתי אותה במאמצים רבים, חטפתי מכות עד זוב דם עליה. לא אתן אותה!

ואז הוא טען: אבל אני יודע הגדה של פסח בעל פה. אומר אני בליל הסדר את ההגדה ואתה תחזור אחרי וכן תצא ידי חובת מצות סיפור יציאת מצרים, ותמורת זאת תן לי את מצתך. הוא ממש התחנן עד שהסכמתי בתנאי אחד: אתה תאכל את המצה, אולם את שכר המצה אקבל אני בעולם הבא! והוא הסכים וכך עשינו, הוא אמר את ההגדה ואני חזרתי אחריו מילה מילה, וכשהגענו למוציא מצה הוא ברך בהתרגשות על מצתי וקיים בה את מצות אכילת מצה.

ממשיך היהודי ניצול השואה ומספר לרב אונגר: ועתה הוא בא אלי בחלום ומספר לי שהוא במקום גבוה מאד בגן עדן, אך דבר אחד חסר לו מאד: שכר המצה של אותה אכילת מצה במחנה, והוא מבקש שאוותר עתה על שכר המצה. ולא הסכמתי! מצוה שמסרתי נפשי עליה וחטפתי עליה מכות רצח וגם ויתרתי עליה, שאוותר גם על שכרה? - אולם ידידי בא אלי שוב בחלום וחוזר על בקשתו! מה אעשה? לותר או לא?

אמר לו הרב אונגר: עם כאלו שאלות קשות אתה בא אלי?! איני יודע מה לענות לך. לך לרבי ממחנוקבא ושאל אותו. הלך היהודי אצל הרבי ממחנוקבא וצוק"ל וחזר על סיפורו, והרבי יעץ לו: ותר! ותר לחברך על שכר המצה! ונימק עצתו: אתה עוד חי ובידך לאסוף מצות רבות, אולם חברך כבר נפטר, הוא נמצא בעולם שכבר אי אפשר לצבור בו מצוות. והיהודי ויתר.

שפע אלוקי

דבר נפלא כתב החת"ס (דרשות ח"ב עמ' רנב), מובטחים אנחנו אפילו בגלות וכו', בשעה שאנו יושבים לספר יציאת מצרים לבנינו להשריש בליבותם יראת ה' וכו' אזי שפע אלוקי עלינו כמו ביציאת מצרים עכ"ל.

לשמוע מאבא

היה מעשה בבחור משיבת מיר שהיתה לו הזדמנות לשבת בליל הסדר אצל החפץ חיים זי"ע ונסתפק אם עדיף לו להסתופף בצילו או ללכת לביתו להיות אצל אביו בליל הסדר ובא לשאול את המשגיח רבי ירוחם זצ"ל ורבי ירוחם הכריע לו שילך אצל אביו והביא ראיה מדברי רש"י אלו דהנה גדעון כבר היה באותו זמן רב ושופט הקרני בישראל ולמה היה צריך לומר אמש את ההלל ושמעתי שהיה אומר אבא בצאת ישראל ממצרים וכי לא שמע עד אז ולא למד בעצמו מעשה יצי"מ ומבואר שיש ענין מיוחד לשמוע סיפור יצי"מ דוקא מהאבא.

ומשל לחלב אם שכיזע מהרופאים שהתחליף חלב הטוב בעולם לא מגיע לכדי חלב אם וכן סיפור יצי"מ ששומעים מאבא זה סיפור אחר לגמרי ועוד למדנו מכאן דלא די הסיפור ששמע הקרני אמש מאביו בשנה שעברה אלא אבא שיש מעלה בשמיעה כל שנה מחדש.

כוח המצות של הלילה

כשרבנו הגראי"ל ראה את אגרת הרעק"א התפעל טובא וקנה כמה עותקים כדי לחלקם לאחרים. וז"ל האגרת: בליל פסח יתנהג בקדושה וביראה ולשמוח במצוות שזיכה ה' אותנו בלילה הזה מ"ע של קדוש ומ"ע של אכילת מצה ומצות מרור וד' כוסות ואמירת הלל, אך בתנאי שצריך ליהזר שיאכל כזית מצה ברווחה ולא בצמצום וכ"כ במרור, כ"א יחסר מעט מזעיר הפסיד המצוות ולדעתי מי שיש לו מוח בקדקדו ומאמין בתורת ה' איך לא יחוס על נפשו ולא יהא מתיירא שמצוה גדולה כזו שאין ליזכות בה עד יעבור שנה, ומי יודע אם יחיה יהיה נפסד בידו ודי לנו בעו"ה במצות הרגילים כמו תפילין וברהמ"ז שאין אנו מדקדקים בהם ולמה נעשה כזו במצוות אלו ר"ל ואף במרור מה שקשה לו קצת הלא בכל יום אנו מקבלים לעבוד ד' בכל נפשך ולמה נקפיד בצער מועט כזה. אני מבטיח באמונה שלימה במי שיעשה מצוה בחשק, ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקיים מצות בורא כמעט לא ירגיש מרירות כלל ובפרטות בד' כוסות שמדרכן לדקדק לשנות מעט כמו רביע כוס או לאותה בושה איך יבעטו מצוות בשאט נפשם בלי טענה ובלי כבודות לדעתי הוא קלות ומניעת היראה למאד ר"ל וגדול עוונם מנשוא. (פסקים ותקנות עמ' סח)

קריעת ים סוף בכל שנה

במכתב הגאון הרגוצבאר שנדפס בשו"ת צפנת פענח החדשות ח"ב עמ' תנו כותב וז"ל: וזהו רק בפני הבית אך הרמב"ן ז"ל גרס במשנה יט דזהו ביום אחרון של פסח הווידי ואז הוה רק ע"י השגחתו יתברך וזהו בכל השנה רק דזה נצחיות כל מה דכתוב בתורה אך מה נעשה ועבר בים צרה זכר' י' כמבואר בירושלמי סוכה פ"ה כ ורש"י סנהדרין וזהו מה דנאמר בתורה גבי משה רבינו והנה נער בוכה ויש מאן דאמר בסוטה דף י"ב דהי' ביום אחרון של פסח ז' של פסח וזהו שבכה שאז עבר בים כי עמלק הי' גם שם וכמבואר במכילתא כי הוא הגיד לפרעה כי ברח העם ומבואר במכילתא כה כי המלחמה עד דורו של משיח במהרה יתגלה לנו אי"ה וכל שנה ושנה נעשה בז' של פסח קריעת ים סוף ולהפך ועבר בים מלחמה גדולה ועצומה עד מאוד ואי"ה במהרה וכמו השבתת שאור ואקצר יתגלה משיח צדקנו והמלחמה תשובות כ"ד ידידו עוז - יוסף ראזין

קושי בקיום המצוה

סיפר מו"ח הגאון רבי מרדכי גולדשטיין שליט"א שפעם אמר הגר"מ פינשטיין לאביו הגאון רבי טובי' גולדשטיין זצ"ל ראש ישיבת עמק הלכה שכואב לו שאינו יכול לקיים ההלכה שכ' בשולחן ערוך לאכול ב' כזיתים בבית אחת שקשה לו לבלוע ב' הכזיתים ביחד ואי אפשר לו לקיימו. [ואמר לו אז שגם ההלכה שאיתא בסי' ס"א סעי' ו' שיאריך באמירת ד' של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ע"כ ולקי מה שאנו אומרים ד' לא שייך שיאריך בה כלל וא"א לכיון הכל בעת אמירת הד']. (שמעתא דמשה)

אכילת שרויה

שח מוח"ז ר"ט גולדשטיין זצ"ל: זקני הגאון רבי יונה יהושע גולדשטיין זצ"ל דיין בולדבה היה גאון עצום, והיה אוכל מצה שרויה בפסח, ואמר שהטעם שנהגו לאסור שרויה, שלפני 300 שנה אפו מצות כמנחות ולחם הפנים, וגבהו היה כמעט כטפח, והיה חשש שיחמיץ כיון שהיה שכיח בו קמח, אבל עכשיו במצות של ימינו לא שכיח בהם קמח. בחמישים ושתיים שנה שהייתי באמריקה ראיתי מליון מצות ומעולם לא ראיתי קמח. ואחד בא בשאלה לר' משה פיינשטיין שהוא מקפיד על מצה שרויה, ונעשה חתן אצל מתנגד שלא חשש לכך. ושאל אם יתיר נדרו. והשיב לו ר' משה 'או שאינו מועיל או שאינו צריך'. (איש הלכה עמ' 302)

[ויש נוסח: ומשמיה של הגאון רבי משה פיינשטיין מוסרים תלמידו וכך מסר בשמו הגר' טוביה גאלדשטיין ועוד ששמעו מפיו שחומרה זו של שרויה אין לה שום מקור. (מנהג אבותינו בידנו ח"ב עמ' תמ)].

מצות בסיביר

והיה רגיל הגר"ט לספר שבזמן שהיה בסיביר הוא רוצה לקיים מצות מצה, ולקחו את התפוחי אדמה שלהם ונתנו לגוי תמורת קמח במשך כל החורף. הם צברו קמח דבר יום ביומו עד שהגיעו לכמות מכובדת. היה שם חייט שהיה לו בית רגיל עם תנור ואמר לבחורים שהם יכולים לאפות אצלו את המצות. כמה ימים לפני פסח באו לביתו, הכשירו את התנור והכינו מקלות לגלגל בהם את המצות, הם הכינו גם כלי עץ מיוחד למיקוב המצות. החייט לקח מאיתם את הקמח, והבחורים הכינו את המים שלנו, בלילה שלפני היום המיועד לאפיית מצות רצה החייט לעזור לבחורים, ולקח מעט מהמים שלנו ושפך לתוך הקמח, את העיסה הוא הניח ליד התנור כדי שתפח ותהיה מכונה לאפיה. כשהגיעו הבחורים בבוקר, ראו למגינת לבם עיסה גדולה מחומצת למהדרין... הנס היה שהחייט השאיר מעט קמח על מנת לפזר על שולחן הלישה, ומזה אפו כשבע מצות, וחלקו אותה בניהם. (שם עמ' 108)

סוף זמן אכילת חמץ

שמעתי מאמור"ר הגאון רבי טוביה זצ"ל, שהיה נוכח בערב פסח אצל מורו ורבו הגר"א וסרמן זצ"ל, ושמע שאמרו לו, דהנה כל השנה אין אנשים מקפידים על זמן ק"ש של המג"א, ואילו בער"פ נעשים כולם צדיקים ומחמירים בסוף זמן אכילת חמץ כשיטת המג"א. ענה לו הגרא"ו "פלא בעיני דברך, שהנה פעם בשנה יהודי רוצה להתנהג כמו שצריך, וגם את זה אתה רוצה לבטל".

מרור

שמעתי ממור"ח הגאון שליט"א ששמע מאביו הגר"ט זצ"ל שהיה בליל הסדר אצל מרן הגר"א וסרמן זצ"ל ולקח ר' אלחנן חסה למרור, ושאלו אותו למה לא לוקח חריין, ואמר שהרי סדר המשנה הוא קודם חסה ואח"כ חריין ולכן מקדים חסה לחריין.

אכילת כלב

סיפר מוח"ז הגר"ט גולדשטיין: יום אחד אמר לו ר' משה פיינשטיין שהוא הולך לבקר חולה, את רבי ראובן גרוזובסקי ז"ל שהיה משותק ל"ע. שאל אותו מרן איך מגיעים לר' ראובן, שהיה גר בברוקלין. ענה לו ר' משה שילכו סמוך למקוה שהיה ב'איסט סייד' ושם יתפסו 'טרמפ'. והצטרף אליהם שם גם הרב הענקין ז"ל.

כשעמדו שלשתם בקרבת המקוה, רצה אשה אחת לקראתם, ואמרה לר' משה: "ראש ישיבה" איך קען איך פרעגן א שאלה? ("אני יכולה לשאול שאלה?") ענה לה ר' משה: "כן". האשה שאלה, שהיות והוא ערב פסח ובני אדם משתמשים עם סבון ושמפו שיש בהם בושם ומעורבים בהם קמח ועיסה, האם היא מותרת להרשות לנשים להשתמש בהם. השיב לה ר' משה: "מותר להשתמש בו כיון שהוא פסול מאכילת כלבי". וכשמע זאת הרב הענקין אמר: "אנטשולדיקט (-סליחה) הרב פיינשטיין, ראיתי במו עיני ב'סלוצק' כלבים אוכלים סבון". ענה לו על כך ר' משה: "ייתכן שהכלבים של סלוצק - אוכלים סבון אבל הכלבים האמריקאים לא אוכלים סבון".

הנהגת ופסקים מרבי יצחק אלחנן ספקטור

כלים צבועים

היקל להשתמש בכלים צבועים לפסח שכבר נפסלו מאכילת כלב¹.

זכיה במכירת חמץ

הורה שבדיעבד מי שלא עשה מכירת חמץ אפשר לעשות לו את המכירה מדין זכין².

זיעה בקמח

אם נגע זיעה בקמח התיר לרקד את הקמח ולהשתמש בשאר³.

לד. קטניות בפסח

בשנת רעבון התיר יחד עם הגר"י סלנטר לאכול קטניות בפסח⁴.

פסח, וגם שצריך לזה אחר כך שימור רב כדן מי פירות עם מים עיין שם, ולפי הגאונים הנ"ל אפילו בנתייבש בפסח אין להחמיר, וגם החשש דיצטרך שימור רב כמי פירות עם מים, משמע בעין יצחק דאין לחוש לזה, ומכל מקום מהיות טוב, אם יכול לאפות קודם פסח וגם בשימור רב, בודאי מן הנכון לעשות כן, עכ"ד השער הציון.

* ב"ה יום ג' כ"ו אדר תרמ"ז קאוונא. כבוד יד"נ היקר ה"ה הרב הגדול חריף ובקי חכם הכולל מוכתר במעלות ובמדות תרמיות והנעלות כר כש"ת מו"ה זאב וואלף יעבץ נ"י שוכט"ס אחדשה"ט באה"ר מכתבו היקר הגיעני והנני להשיבו כי אין חשש לשתות המים מן הספינות ויסנן אותם וע"י סינון אין לנו לחוש כלל ומותר לשתות בפסח וד' יהי בעזרו ובעזר ב"ב שיהי נסיעתם בהצלחה וכן הנני לברכו בברכת החג שיחוג אותו בחדוה ובגילה בתוך עמו. ומן השמים זכו לו לנסוע לאה"ק ולשמוח בשמחת החג בירושלים עה"ק תוב"ב ונזכה כולנו לעלות שמה ולאכול מן הזבחים והפסחים ולראות בישועת עמנו ברוחניות בחמריות בכלל ובפרט וד' יחזקו אותו ואת רעייתו הכבודה תי' בבריאותם השלומות וברוב נחת כנפשמם ונפש ידידו דו"ש המברכו בלונ"ח יצחק אלחנן החופ"ק הנ"ל. (שי לישעיהו עמ' 233)

⁴ **הלכנו שנה חמישית גיליון 12 כ"ד אדר תרכ"ח.** וכך נכתב שם: הרעב אשר מטות כנפיו מלוא רוחב ארצות רבות כסה בערפל את עין מחוז קאוונא וזאמוט כי הארץ לא נתנה יבולה גם די לחם אוכל להאכר ועובד אדמתו לא ישבע לחם בהיות חג המצות הולך וקרוב לבא וראו כי לא יכלו הנדיבים לכלכל את כל העניים בלחם מצות וגם איזה בע"ב כבד עליהם קנות מצות לכן עמדו למנון רוב רבני וחכמי עיר קאוונא סלאבדקע עליקשטא ובראשם הרב הגאון הגדול מוה' יצחק אלחנן נ"י האב"ד בעמה"ס באר יצחק והרב הגה"ג תפארת ישראל סלאנטער נ"י ונמנו וגמרו להתיר את הדוחן - הירז לימי הפסח הזה, רק שיבררו היטב משאר זרעונים ויחליטום ברוחניות וכן התירו פולין יבשים והרבנים אשר

¹ **הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל, בס' תבואות שמש סי' פ"א.** וז"ל והן בהתארחי בק"ק קאוונא חורף תרנ"ו ובקרת את פני הגאון מו"ה ר' יצחק אלחנן זצ"ל במוצש"ק פ' תרומה ודברנו בדן זה והגיד לי שהוא מצדד להקל בדן צבעים משום דנראה שנפסל כבר מאכילת כלב. ובדן כלים צבועים הגיד לי שיש מקום למה שמקילין העולם עתה לקנות כלים צבועים לפסח באשר נודע שאין החשש עתה על הכלים צבועים לפי תכונת עשייתם בעתות אלו כמו שהיה החשש על כלים הצבועים בימים הקדמונים עכ"ד הגאון מהר"א זצ"ל גאבד"ק קאוונא.

² **שו"ת באר יצחק או"ח ס"א.**

³ **שו"ת עין יצחק או"ח סי' ט"ז.** והובא בשער הציון (סי' תסו או' כב) וז"ל, דאף על גב דאם נפל מים על הקמח לא מקילין בריקוד בנתייבש, וכבסעיף שאחר זה, מכל מקום כיון דהוא רק חששא דאסור משהו, נראה לי דנוכל לסמוך להקל אדעה קמייטא דלא נתחמץ כלל, ואף דעל כל פנים מכלל מי פירות לא יצאו, וכמו שהכרענו, ואם כן אם הריקוד אינו מועיל לפרורין הלא אסור ללוש קמח זה אחר כך במים, וכדן מי פירות עם מים שממהרים להחמיץ, זה אינו, דבכגון זה יש לסמוך אדעת הרי"ף והרמב"ם שמתירין ללוש במי פירות עם מים כשאר עיסה, וכמו שכתבנו לעיל בסימן תס"ב לצרף שיטה זו, ובפרט בדבר מועט כזה, וכמו שכתב המגן אברהם שם בסעיף קטן א, גם יש לצרף לזה מה שנתייבש כבר המי פירות, ולהרבה פוסקים בכהאי גוונא מותר לכתחלה ללוש, וכמו שכתבנו בסימן תס"ב בביאור הלכה, ובמשהו יש עוד להקל בזה ביותר, וכמו שכתבנו במשנה ברורה לענין שומן שנתנגב. והארכנו בזה משום שראינו לחק יעקב בסעיף קטן ז' שמחמיר בזה, ולעניות דעתי נראה פשוט להקל. ומצאתי אחר כך במגן אלף שכתב כדברינו, וכן מצאתי להגאון בעל עין יצחק בח' אורח חיים סימן ט"ז. אחר כך מצאתי בחיי אדם כלל קכ"ו סעיף י"ד שהסכים לדינא גם כן כדברינו, אך מדבריו משמע שם שאין להקל רק קודם

לה. הקנאת המצה לפני פטירתו

בכל ימי מחלתו של רבנו עד רגעי חייו האחרונים אשר לא פסק פומיה מגירסא ביום ד' ויקהל י"ט אדר קרא לבנו הגאב"ד שליט"א ויתן לו את קמח השמורה המוכן לעצמו במתנת שכ"מ כדי שיהא קנוי לו לבדו בלא קנין במתנה כדין מתנת שכ"מ כי אין יוצאין במצה שאולה וגזולה דבעינן עריסותיכם כדאי ברמב"ם וברא"ש פ' ב"ש ובשו"ע או"ח תנ"ד ובט"ז שם. ומהאי טעמא פסק הג"א כי אם נאבדה אחת מג' מצות צריך ליתנה במתנה למי שהיא אצלו. ב' כדי שאם יעמוד מחליו יהי שלו במקודם בלא קנין כדאי לענין מתנת שכ"מ ב"ב קנ"א אם עמד חוזר⁵.

בשאר הערים אשר חזק עליהם הרעב וצעת העניים נגעה עד לבם קבלו גם המה ההיתר הזה עד ירחם ה' ורבני מו"ץ בק"ק ווילנא עודם מתוכחים אם להתיר או לא. חתום על המאמר יעקב סל"ה כנינו של ר' יעקב הלוי ספיר בכמה מקורות. **ותלמידו רבי יעקב ליפשיץ זצ"ל בתולדות יצחק בהערה** (עמ' 70), מוסיף כי על אף שרבנו עצמו לא טעם קטניות במשך ימי הפסח בכ"ז כדי להרגיע רוח העניים בחר לסעודת עראי בערב פסח ההוא בצהריים בפולים קטנים ממין הקטניות שצוה לשלם תחת תפוחי אדמה שהיה אוכל בכל ערב פסח. לעומתו המשכיל ש' ר' ברשימתו בהמליץ שנה ל"ו גיליון 83 אייר תרנ"ו כותב: כי ביום הראשון של פסח הגיש רבנו לעשירי ונכבדי הקהילה שבאו לבקרו דייסת דוחן וביחד עמם אכל את הדייסה באמרו יודע אני כי רבים מעניי העיר אוכלים בדמעה את הדוחן שהתירו להם בפסח יען לבם חרד על חשש חמץ לכן להוי ידוע להם כי הרב הקובנאי וכל עשירי העיר ונכבדיה אכלו דוחן ביום הראשון של חג ועתה הלא יוכלו גם הם לשמוח.

יש טוענים ש' ישראל מסלנט מחה בתחילה על ההיתר כדי שלא תצא תקלה לדורות. אבל ר"א ענה לו שהוא אינו חושש לדבר שהרי הכל יודעים שרק מפני הרעב הותר הדבר. (נפש הרב ירושלים תשנ"ה עמ' קעז).

ובספר מעין חיים להרב הגאון ר' דוב שערדעוקר דף י"ב מתיר אף לשנת תרכ"ט שהיה שנת רעבון אחר החלוטה כנ"ל, גם הכלים מותרין לשנה אחרת אם יהיה שנת עיבור ויהיה אחר י"ב חודש, שהמנהג כהחכם צבי דינן י"ב חודש מהני אף לבליעת חמץ, אך להלכה מתיר בכל גוונא, יען שיצא הדבר בהיתר, יען שהראשונים לא גזרו בשעת הדחק בכזה, דאל"כ איך ב"ד יבטל ב"ד חבריו, ובתרנגולת וכדומה שמותרים לפעמים בשעת הדחק הכי נצטרך להגעיל הכלים או להשהות מעת לעת שיעשה לפגם. וגם הביא שם, שהגאון ר' יצחק אלחנן מקאוונא בעל באר יצחק הסכים תיכף להתיר הכלים בלי פקפוק ע"ש. ועם השואלים יש להתנות שרק בשנה זאת יש להתיר, ואם ירחיב ה' גבולינו ויהיה שנה הבע"ל ממוצעת האיסור חוזר לקדמותו, גם שיש לברור היטב פן ימצא גרעין תבואה בהקטניות עכ"ד.

ומסופר שאחר שהתיר רבי יצחק אלחנן זצ"ל אכילת קטניות בפסח. ובאותו הפרק כיהן הגאון רבי איצלה מפוניבז' זצ"ל כראש הישיבה בסלבודקה ושמע כמה מבני הישיבה שמהרהרים אחר פסק דינו של רבי יצחק אלחנן. מיד קם ר' איצלה ועלה על הבימה והכריז לפני כולם כשרבי יצחק אלחנן מתיר התורה בעצמה מתרת (הגרי"מ מעסקין בס' אבן יעקב עמ"ס ר"ה עמ' 4 - רק צ"ע שהגרי"מ מפוניבז' הגיע לסלבודקה בשנת תרמ"ט ופסק הדין של רבי יצחק אלחנן בנוגע לקטניות כבר ניתן קודם).

ובמכתב כתב רבנו (תשובות רבינו יצחק אלחנן סכ"א). וז"ל, ב"ה יום ו' עש"ק י"ב אדר ב' תרמ"ט קאוונא.

כבוד ידידי הרב החכם וכו' מו"ה חיים זעליג סלאנימסקי נ"י המו"ל מ"ע הצפירה. אחדשה"ט, מכתבו הגיעני במה שדרש כבודו הרם ממני ע"ד גזירת קטניות בפסח, אם יכול הרב המורה בעדתו להתיר להשואלים אותו אם יאכלו קטניות בפסח אם דינם כמו הנוהגים בזה מצד חסרון ידיעתם ורשאי [להתיר] להם או לא. הנני להשיבו, כי אנו אשכנזים נוהגים מנהג זה מכמה מאות שנים שנתסד זה ע"פ גאוני אשכנז הראשונים אשר מימיהם אנו שותים וחלילה להקל בזה וכמו שפסק הרמ"א באו"ח (סי' תנ"ג סעיף א') דהביא שיטת האוסרים לאכול קטניות, וסיים והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות, וזה הוא כמו הא דפסחים (דף נ' ע"ב) בני ביישן נוהג דלא אזלין כו' אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן א"ל אבותינו אפשר להו אנן לא אפשר לן א"ל כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנא' שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן. וכן מבואר ביורה דעה (סי' רי"ד סעיף ב') דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, ואפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגים כן מעצמם לעשות סייג וגדר לתורה, וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנתן.

לו. זהירות להשרות מצה במרק

היה רגיל לעורר בדרשת שבת הגדול שיש להמנע מלהשרות מצות במרק בשבת חול המועד פסח גם אלו שקשה להם לאכול מצות מאחר שהן קשות ללעיסה כיון דלכמה ראשונים יש ביטול אחר אפיה. ולפעמים המרק בצלחת הוא עדיין יד סולדת בו, ומצה הוי מקלי הביטול כמבואר בשו"ע וכלי שני אינו מועיל לקלי הביטול אפילו על ידי מצקת⁶.

וע"כ הדבר פשוט דאסור לפרוץ גדר במנהג איסור קטניות שנתסד על פי גאונים הראשונים על כל המדינה, ומבואר בהרמב"ם (הל' ממרים פ"א הל' ב' ג') וזה לשונו כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה כו' ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה [והן הגזרות והתקנות והמנהגות כל אחד מאלן] השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן והעובר התקנות והגזרות והמנהגות כו' שם הל' ג' וכן הגזירות והתקנות והמנהגות כו' עכ"ל הרמב"ם, ע"ד קטנית, אלא החיוב על המורה להורות איסור לשואליו בזה. ורק בעת הדחק ושנת רעבון דאין להעניים מה לאכול בפסח, בזה תלוי כפי ראות עיני גאוני הזמן, אם רואים אשר הצורך להתיר בשנה ההיא, אז יכולת ביד גאוני הזמן ביחד להתיר במקום שהשעה צריכה לכך לפי ראות עיניהם, אבל בזמן שהשנים כתיקונן אין שום מקום וכח להתיר זה כלל וע"כ אין להקל בזה כלל וכלל וע"כ נאמר כל הפרוץ גדר כו' ולהשוועים תבוא עליהם ברכה. וע"ד אשר ידמו איזה מהמבקרים כי רק ע"י מדפיסי קראקא נתקבלו ההגהות של רבינו הרמ"א זצ"ל, או לאזנים שכך שומעות, ישנם ספרים שנדפסו גם מלפני רבינו הרמ"א ועם כל זה לא נתקבלו בתורת פוסקים בישראל, ולא כן ההגהות מן רבינו הרמ"א זצ"ל כל גדולי התורה מזמנו ועד היום ברוב ישראל קימו וקבלו הגהותיו להלכות קבועות, וע"כ חלילה להטיל ספק ולזלזל בהם ח"ו כי כבר נתקבלו באמת ובצדקה ולמותר האריכות בזה. ממני ידידו דו"ש, יצחק אלחנן ספעקטאר חופ"ק הנ"ל.

ומסופר על הגאון רבי יהודה לייב גארדיץ זצ"ל הגאון מלומזא שפעם אחת היה יבוסת גדולה קודם חג הפסח ובני העניים באגוסטאו היו רעבים לפת לחם ולא הי' די קמח בעבור מצה לכל בני העיר. הגרי"ל הרגיש המצב העגום של העניים וכתב תשובה ארוכה להתיר קטניות בשנה זו. הוא ידע שכמה מלמדני העשירים אולי יפקפקו בהתירו משום זה לא רצה לקבל כל האחריות על שכמו ושלח תשובתו להגאון רבי יצחק אלחנן. תשובת הגרי"א היכתה גלים בהעיריה והיתה לשיחת היום אצל כל למדני העיר, הגרי"א שיבח והלל מאד חריפותו ובקיאותו של הרב והרים קרנו אפילו בעיני העשירים שהיו קרובי משפחה של הרב הקודם בעל כתר המלך שבשביל איזה מחלוקת בין הבעה"ב נאלץ לפרוש מרבנות אגוסטאו לעיר אחרת קטנה ביותר [באדק] גבירים אלו רצו ששאר בשרם יחזור לאגוסטאו ומשום זה היו מוצאים עילות להצר רגליו של הרב החדש. (קובץ ישורון ח"ג עמ' תרנ"ד)

⁵ **לשון תלמידו רבי יעקב ליפשיץ זצ"ל בס' תולדות יצחק עמ' 124**. ומסופר בעת שר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל הי' רב העיר קובנה הי' שמה איש חסיד ובעל מעשים ושמו ר' שלום שהיה מדקדק במצוות ומחמיר על עצמו כמה חומרות וחומרי חומרות בשעת אפיית מצותיו היה עומד על גבי הנחתום ואינו מוציא מצה מן התנור עד שהיא חרוכה ושרופה. פעם אחת אמר לו הנחתום רבנו ר' יצחק אלחנן שהוא גדול הדור אף הוא אופה מצותיו בתנורי ומעולם לא ראיתי מצותיו חרוכות היא הנותנת משיב לו ר' שלום רבי יצחק אלחנן שגדול בתורה יודע שיעור אפייתן של מצות ואילו אני הדיוט ועם הארץ לפיכך צריך אני להחמיר כדי לצאת מידי ספק. (רבי יוסף אברהם מגיד ליקוטי ישרים פסח עמ' רנג).

ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה עמ' 2365) **הביא תשובות רבנו ז"ל** ואפנה אני והדומ"ץ דפה להגאב"ד דק"ק קאוונא הרב ר' יצחק אלחנן נ"י וישיבנו דבר מן כ"ה שבט תרל"ו ע"ד שאלתם אם לאפות מצה על המאשין הנני להשיבם כי במדינתנו אינו בנמצא כלל המאשין הלז ואין אנו יודעים ממנו כלום ושמוע שמעתי מכבר כי כמה רבנים גאונים נתווכחו על דבר המאשין אם לאסור או התיר ולפי שאין לי ידיעה כלום מטוב המאשין לכן אין אני יכול לחוות דעתי בזה ולכן אין אני מזדקק בענין הלז וה' יורה להם הדרך הנכון.

6 הגרא"צ ישראלזון שליט"א בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, בס' באר ישראל פסח (עמ' קנט).

קונטרס

בארות יצחק**בעניני חג הפסח****היכ"ת: ב' נשים אכלו מצה בליל הסדר****ושכחו "יעלה ויבוא" בברכהמ"ז****אחת חוזרת ואחת אינה חוזרת**

תורה חידה: איך יתכן ב' נשים שאכלו כזית מצה [אותו סוג מצה] ושכחו "יעלה ויבוא" בברכהמ"ז, אחת צריכה לחזור ואחת אינה צריכה לחזור.

תשובה: הנה ידוע מש"כ הגרעק"א (בתשובה א') דאשה ששכחה יעלה ויבוא בברכהמ"ז ביו"ט אינה צריכה לחזור ולברך משום דאינה חייבת בעונג ויכולה להתענות, והוי יו"ט גבי ידידהו כמו ר"ח לגבי דידן, חוץ מליל הסדר דאם שכחה "יעלה ויבוא" בברכהמ"ז דצריכה לחזור כיון דחייבת באכילת מצה מהקישא דכל שישנו בכל תאכל חמץ.

והנה בבר אלמוגים (ס' ע"ו) חידש דאשה שבליל הסדר בירכה ברכהמ"ז **לאחר חצות** [בדרך כלל הרגילות שמברכין לאחר חצות] ושכחה "יעלה ויבוא" מודה הגרעק"א דאינה צריכה לחזור. ובטעם הדבר כתב: דהנה הביאור הלכה (קפ"ח, י') כתב דבאכל בשבת או יו"ט וגמר סעודתו בלילה, נהי דקי"ל דאומר רצה ויעו"י, אך אם שכח להזכיר אינו חוזר על ברכהמ"ז, דנהי דקי"ל דאזלינן בדרך תחילת הסעודה, מ"מ הא איכא דפליגי דאזלינן בדרך הסוף, ומספק לא יחזור על ברכת המזון, ומעתה באופן דבירכה ברכהמ"ז לאחר חצות בליל הסדר ושכחה לומר יעו"י, הנה לענין איש ודאי חוזר, מפאת חיוב שמחה שישנו כל הלילה (עכ"פ מדרבנן), אבל באשה דמחייבין רק מחמת דחייבת במצה **הרי האי חיובא אינו לאחר חצות** [דלדעת הרבה ראשונים הלכתא טראכ"ע דמצה זמנה עד חצות, והביאור"ל ס' תע"ה הכריע לחוש לדעתם והאכיל מצה לאחר חצות אינו מברך על אכילת מצה] וא"כ דמי לברכהמ"ז שבירכו במוצ"ש שאין חוזרים כששכחו ההזכרה.

וא"כ יש לנו פתרון לחידה: אחת בירכה ברכהמ"ז קודם חצות וחוזרת, ואחת בירכה **לאחר חצות** דאינה חוזרת. ודו"ק.

חקירה גדולה: סעודת יו"ט שנמשכה ללילה ושכח יעו"י אם חוזר או לא

והנה באמת יש לחקור ביסוד שיטת הראשונים דאם נמשכה סעודתו ללילה אינו אומר רצה משום "דאזלינן בדרך תחילת הסעודה" [ואף אנן חיישינן לשיטת זו היכא דשכח דאינו חוזר וכהנ"ל]: האם הפשט דבאמת ביסוד הדבר הוא חייב בברכה "רצה" כיון דאכילתו הייתה בשבת דמחייבת "רצה", אך כיון דיצא כבר שבת והוי יום חול תו לא מצי למימר "ביום השבת הזה..." וכן אם יצא יו"ט (ז' של פסח) והוי חול תו לא מצי למימר "הג המצות הזה", ולפי צד זה יוצא לדינא: דאם אכל סעודת יו"ט [א' דפסח] ונמשכה ללילה ושכח יעו"י - **חייב לחזור לפ"ע** [אף דכבר חוה"מ ובחזקת"מ אינו חוזר] כיון דאכילתו הייתה ביו"ט המחייבת לחזור על יעו"י, וגם השתא שפיר מצי לומר "חג המצות הזה" דהרי בחזקת"מ גמי אמרינן יעו"י.

אם שמתא דגם סעודת יו"ט נמשכה ללילה דחוה"מ **אינו חוזר**, אף דמצי לומר "חג המצות הזה": דיסוד הדין דהני שיטות דבנמשכה סעודתו ללילה אינו אומר רצה ויעו"י הוא משום דאף דהברכהמ"ז היא על האכילה דיו"ט המחייבת לחזור על יעו"י, מ"מ דיני הברכהמ"ז אינם לפי דיני יו"ט [שאכל בה], אלא לפי הדינים "דהשתא" [בשעה שמברך], וכיון דהשתא ליכא חיוב לחזור על יעו"י [דבחוה"מ אינו חוזר], הוא הדין מי שאכל ביו"ט ונמשכה אכילתו ללילה דחוה"מ דאינו חוזר "דאזלינן בדרך תחילת הסעודה" על כל דיניו והלכותיו. **ובקצרה:** הא דאזלינן בדרך תחילת הסעודה זה רק משום דאינו יכול לומר כבר את ההזכרה, או דכל דיני ברכהמ"ז הם לפי הזמן של השתא.

מעתה נראה: דכל חידושו של הבר אלמוגים הנ"ל [דאשה שבירכה ברכהמ"ז בליל הסדר אחר חצות אינה חוזרת גם להגרעק"א], א"ש רק להצד השני דהא דאזלינן "בדרך תחילת הסעודה" דכל דיני ברכהמ"ז הם לפי השעה שמברך ולא לפי הדינים שהיו בזמן האכילה, ולהכי לאחר חצות דכבר "אינה חייבת" במצה רק מספק וליכא השתא חיוב לחזור על יעו"י [אצל אשה], דינינן לה לפי דיני ברכהמ"ז דהשתא ואינה חוזרת גם להגרעק"א, אבל להצד הראשון הנ"ל דהא דאזלינן "בדרך תחילת הסעודה" הוא רק משום דלאחר שכבר יצא שבת או יו"ט תו לא מצי למימר "יום השבת הזה" או "חג פלוני הזה" ביום חול, א"כ זה רק שייך כשיצא השבת והוי"ט **דהוי חול**, אבל הכא בליל הסדר' דגם לאחר חצות **הוי יו"ט**... שפיר מצי למימר "חג המצות הזה" [והרי חייב להזכיר כן אף בחול המועד], א"כ מסתבר דלהגרעק"א אף לאחר חצות אסור שכתה יעו"י דחוזרת. וצ"ע.

והנה מסתימת דבריו של הגרעק"א דכתב: "זולת בליל א' דפסח דחייבת באכילת מצה מהקישא דכל שישנו בכל תאכל חמץ" ולא חילק בין קודם חצות לבין אחר חצות, משמע דאף לאחר חצות אינה חוזרת, וכנראה ס"ל להגרעק"א כהנ"ל דהא "דאזלינן בדרך תחילת הסעודה" (לשיטת הרא"ש) הוא רק משום דביום חול א"א לומר "ביום השבת הזה" וכו', אבל בליל הסדר דגם לאחר חצות מצי לומר חג המצות הזה שפיר חוזרת, כיון דמברכת על "אכילה" המחייבת שהיתה קודם חצות.

ואם כנים הדברים נמצא דלהגרעק"א מי שאכל (יו"ט ראשון דפסח) סעודת יו"ט דיום ונמשכה עד הלילה דחוה"מ ושכח יעו"י דחוזר, דהרי שפיר מצי לומר "חג המצות הזה" ולא אכפ"ל דכעת אי"ז זמן חיוב הסעודה, כיון דמברך על "אכילה" דיו"ט דהיה חייב בה, וצ"ע. ולפי"ז איכא חילוק בין מוצאי יו"ט ראשון לבין יו"ט אחרון, דביו"ט ראשון אסור נמשך ללילה [דהוי חוה"מ] חוזר, דשפיר מצי לומר "חג פלוני הזה", אבל ביו"ט אחרון דנמשך ללילה אינו חוזר, כיון דהוי חול ואין יאמר "חג פלוני הזה".

הניח מצה חמץ לצד מצה דפסח – והזיקו

מעשה באחד שהניח חבילת מצות של "חמץ" לצד חבילת מצות של "פסח" של חבריו, עד שא"א להכיר ביניהם, והפסיד בזה את המצות של חבריו, יש לדון האם חייב לשלם מדין מזיק או לא. והנה למ"ד היוזק שאינו ניכר שמיא היזק הספק כאן האם חייב לשלם מדאורייתא. ולמ"ד היוזק שאינו ניכר לאו שמיא היזק הספק כאן האם חייב לשלם עכ"פ מדרבנן [דהניח במזיד].

ולפני שנמשיך לדון האם חייב לשלם או לא. היה לי מונח פשטא דכל הגידון כאן הוא רק לגבי התשלומין בחו"מ, אבל זה דאי דאף דהוי היוזק שאינו ניכר קעבר בזה על כמה איסורים דאורייתא של "**איסור מזיק**" [ו"אבהת", "לא תגזול" (רבינו יונה באבות), השבת אבידה (רש"י כתובות י"ח, קה"י¹)], שהרי הפסיד לו את המצות, דאסורות בהנאה מספק שמא הם חמץ.

אולם מצאתי רש"י מפרש דאין בזה איסור דאורייתא, דרש"י בגיטין נ"ג בהא דר"מ קניס גבי מטמא ומדמע וכו' אפ"ל בשוגג אמרינן כי קניס ר"מ בדרבנן, ופרש"י מטמא ומדמע איסורא דרבנן הוא כיון דלאו שמיא היזק **אין כאן איסורא דאורייתא**. ובאמת שדברי רש"י הם פלא, דאמאי אינו עובר בזה על "ו"אבהת" ו"לא תגזול", ו"השבת אבידה", הרי הוא הפסידו והזיקו, שהרי מדאורייתא נאסרו פירותיו? חזינו לכא' מרש"י חידוש: דהאיסור מזיק תליא בדיני התשלומין בחו"מ. אולם צ"ע מסברא. וכן צ"ע דידוע מש"כ היד רמ"ה שהובא בקה"י (ריש בב"ק) דאף דגרמא פטור מ"מ קעבר על איסור דאורייתא של "ו"אבהת", קמן דהאיסור לא תליא בתשלומין בחו"מ. וצ"ע.

מרח' הג"ר שמעון זצ"ל: המערב חתיכות בשר כשר עם חתיכות טריפה - פטור

ועכשיו נחזור ולדון האם המניח את המצות של חמץ חייב בתשלומין: הנה זה מסתמא פשוט דהמניח כוס שבתוכו סם המוות על יד כוס יין של חבריו עד שא"א להכיר ביניהם דלא חשיב מזיק אף דעכשיו אינו יכול לשתותו, כיון דהיין עצמו לא נתקלקל כלל, והיין כדקאי קאי כדמעיקרא, והא דחושש מלשתותו אי"ז אלא גרמא בעלמא, דאטו מי שיאמר לחבריו אם תשתמש בחפץ שלך אני יהרוג אותך, ומחמת הפחד אינו משתמש וכי חשיב מזיק? ופשוט דאי"ז אלא גרמא רחוקה. ואולי אף לא גרמא.

אולם בנידון דידן יש מקום לדון דיהיה חייב לשלם, דהרי ע"י שהניח את המצות של חמץ, הוא החיל חלות דין **גם על המצות של פסח** דאסורים בהנאה מדין "ספק דאורייתא לחומרא" [והכא דהוי איקבע איסורא לכו"ע מדאורייתא לחומרא]. אולם ראיתי ב"**שערי ישר**" (ש"א פ"י) דנקט בפשיטות דפטור: "המערב חתיכות בשר כשר עם חתיכות טריפות, או כלים מלאים יין כשר עם כלים מלאים יין אסור- **דפטור**, דהרי יכול להנות מהם ומה שאינו יכול להנות מחמת העלם הכרתו שע"ז אסור להנות מדין ספק הוי רק גרמא בעלמא. כנלענ"ד". עכ"ל. והג"ר שמעון זצ"ל האריך שם דבהלכ' מזיק בע"י היוזק "בגוף החפץ", והא דאיכא למ"ד דהיוזק שאינו ניכר שמיא היזק, ביאר הגרש"ש דס"ל ד"חלות טומאה" חשיב היוזק בגוף החפץ וכסם המוות דמי.

ויש להוסיף: דלכא' צ"ב מ"ש חלות טומאה דחשיב היוזק בגוף החפץ, מחלות דין ד"ספק דאורייתא לחומרא" דלא חשיב היוזק בגוף החפץ? וצ"ל דספק דאורייתא לחומרא **אי"ז חלות** איסור חדש על הדבר, אלא דמספק צריך "הגברא" לפרוש שמא יפגע באיסור, וכן **כ"ה הגרש"ש**: "ונראה לי, דכמו דאיסור דרבנן חשבינן כארי הוא דרביע עלי, כמו כן הא דספק דאורייתא לחומרא, הוא איסור אחר ואינו איסור אכילה ממש, אלא דמחוייב מה"ת לפרוש מן הספיקות שמא יפגע באיסור, ולפי שגלוי קמי שמיא שלא פגע באיסור הרי אכל **דבר המותר** הראוי לאכילה רק שעבר על דין תורה ולא נזהר לחוש מספק". עכ"ל.

אמאי "מדמע" חייב בתשלומין מה"ת הרי אי"ז היוזק בגוף החפץ?

והנה הכרעת ה"שערי ישר" דהמניח חתיכות טריפה לצד חתיכות בשר כשר של חבריו דפטור, לכא' צ"ע טובא מ"ש ממזיק "**מדמע**" דחייב [והוא א' מכ"ד אבות נזיקין (בב"ק ד' ב')] והיינו שעירב תרומה בחולין של חבריו ואסרם באכילה, [ומסתבר דאף אם יניח תרומה לצד חולין], והרי גם לאחר שעירב את התרומה בחולין לא גשתנו גוף הפירות של חבריו, שהרי עצם הפירות מותרים הם כמו שהיה בלי שינוי, אלא דאינו יכול לאכול שמא הם תרומה. ולכא' מוכח דאף בכה"ג חשיב מזיק מה"ת.

וכתב השער"י (שם) ליישב: דהא דמדמע חייב מה"ת הוא רק במערב **לח בלח** [כגון יין תרומה בין חולין] דנעשה ממש דבר אחד, באופן דבשעה שיאכל את ההיתר יאכל גם את האיסור. [דמי למערב סם המוות בין של חבריו דהוי מזיק גמור, למ"ד היוזק שאינו ניכר שמיא היזק], ועיי"ש בשער"י שדימה זאת לטינפה פירות דאף שהפירות עצמם לא נחסרו, רק זהו חסרון שהטינוף מדובק עם הפרי שאם ירצה לאכול הוא יאכל הלכלוך עם הפרי, כמו כן הדבר במדומע. עיי"ש.

ולכא' דבריו מחודשים דמסתמת הגמ' והראשונים נראה דהא דמדמע חייב הוא בין לח בלח ובין יבש ביבש. ולשער"י האב ד"מדמע" הוא רק במערב לח בלח וצ"ע.

וביותר יש להשיג על השער"י מדברי **הרמב"ם** פ"ז מחובל ומזיק ה"ב שכתב "הרי שטימא אוכלין טהורים של חבריו, **או שדמע פירותיו**, או עירב לו טיפת יין נסך בתוך יינו שהרי אסר עליו הכל, וכן כל כיוצא בזה, שמין מה שהפסיד ומשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כדרך כל המזיקין". מבורר ברמב"ם שגם המערב **פירות** תרומה בחולין דהוי יבש ביבש חייב. וצ"ע.

סיכום הדברים

הנה נמצא עד עתה: דהמניח מצות חמץ לצד מצות פסח של חבריו באופן שא"א להכיר ביניהם ונאסר הכל, לדעת ה"שערי ישר" הוא פטור, כיון דלא נעשה היוזק בגוף המצות של הפסח. אולם למבורר ברמב"ם שהמערב פירות של תרומה בחולין חייב אף דלא נעשה היוזק בגוף החולין, לכא' ה"ה בהמניח מצות של חמץ לצד מצות של פסח דחייב אף דלא נעשה היוזק בגוף המצות של הפסח.

¹ בעזה"י אור ליום ב' פ' ויצא התשל"א

לאשר לא ידעתי איך לתארהו אקראהו ככתיבתו וחתימתו כבוד הרב יוסף חיים קנציפולסקי שליט"א, ויתברך מאדון השלום ברוב עוז ושלום וכפי כבודו יתהלל

מכתבו מיום ג' חיי שרה קבלתי ונהנתי מדבריו הנאמרים בשכל הישר, ומה שהקשה על מש"כ בענייני דאיסור להזיק נלמד מדין השבת אבידה דא"כ יהיה היתר לזקן ואינו לפי כבודו ולכהן בבית הקברות. באמת נראה דלא משכח"ל שמניעה מלהזיק יאה בזיון לזקן או שיהא מקיים מצות עשה ע"י ההזק. וגם מש"כ כת"ר נכון דבמעשה שאני שאפ"י גבי אבידה לא הותר לזקן להאבידו בידידו רק שב ואל תעשה. ומש"כ מעכ"ת סמך לזה מהא דחייב להעיד להצלת ממנו של חבריו אני תמה דמה הרוויח בזה, הלא גם שם בעדות נתמעט זקן ואינו לפי כבודו כדאיתא בשבועות ל' ע"ב.

הגני דו"ש וחותם מעין הפתיחה בברכת חיים ושלום וכו"ט

יעקב ישראל קניבסקי

אולם באמת אין ראייה מהרמב"ם לנידון דידן: דשאני מזיק "מדמע" דאף על החולין חל חלות איסור, וחשיב היזק בגוף החולין. וכמש"כ מרן הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן בב"ק סי' ג' אות ה') דגדר איסור דימוע שאני משאר תערובות איסור, דבעלמא הרי הכשר אינו נאסר אלא דאסור לו לאכול שמא יפגע באיסור, אבל מדומע הטילו חכמים איסור גם על החולין כ"ז שמעורב בהם התרומה, ולכן חשיב מזיק כיון דאסר גם את החולין, משא"כ בעלמא דלא חל איסור על ההיתר לא חשיב מזיק. [ולכא' צ"ע אמאי מדמע חייב מה"ת, הרי הא דאסר את החולין הוא רק מדרבנן. וצ"ל דכיון דאסר מדרבנן חשיב מזיק אף כלפי דאורייתא. ודנו בזה הקדמונים].

והביא ראייה לזה, מהא דאיתא בגדה דף מ"ז דאם חזרו ונתערבו בעינן שיעור ביטול כנגד כולם ולא רק כנגד התרומה, ש"מ שחל איסור גם על החולין ולא רק כנגד התרומה. והביא עוד ראייה לזה, מהא דכולם פטורים מחלה, וש"מ דנתנו על הכל דין תרומה. ויסוד הדבר כבר כתב העונג יו"ט (סי' פ"א ד"ה ומ"מ) דדין מדומע הוה חלות איסור וקדושה חדשה גם על החולין.

עוד מראי מקומות לנידון הנ"ל: בב"ק צ"ט, ב' בשוחט בהמת חבירו, ואירע ספק פסול בשחיטה, דפטור מלשלם, אף דאסור לו לאכלו מדין "ספק דאורייתא לחומרא". עיין באור שמח (פ"י משכירות ה"ה) בזה. ובחי' הגרש"ר בב"ק סי' ה' שהאריך בזה.

* * * * *

אשה שאכלה מצה בליל הסדר

וחשבה דהוי מעשהז"ג האם היא יצאה ידי"ח

מעשה שהיה באשה שאמרה לבעלה בליל הסדר לאחר הסדר 'ב' שאכלתי מצה וקיימתי מצוה שאניני מחוייבת בה', לתמימה בעלה למה היא מתכוונת, השיבה שבליל יו"ט ראשון של סוכות אמרת לי שאני לא מחוייבת לאכול כזית בסוכה מכיון שאני פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא אלא שאם אני רוצה לאכול אני מקיימת מצוה, וגם עכשיו אכלתי מצה וקיימתי מצוה למרות שאניני מחוייבת בה. כמובן שבעלה העמידה על טעותה שבסוכות היא לא חייבת, אבל בליל פסח היא חייבת באכילת מצה, אלא שהתעוררה שאלה דהרי צריך כוונה למצוה וזה מעכב, ואשה זו כשהיא אכלה כזית מצה לא היה לה כוונה למצוה שהיא מחוייבת בה, אלא למצוה שהיא פטורה ממנה, ונתעוררה השאלה: האם כוונה לצאת ידי מצוה קיומית מועילה למצוה חיובית דמ"מ למעשה היה כאן כוונה לאכילת מצה וסגי בזה, או דילמא דלא מהני והיא צריכה לחזור ולאכול בכונת מצוה חיובית. [וכעיי"ז הרבא ב"חשוקי חמד" ביבמות מ"ה, ב'. עיי"ש].

והנה לפי"ר היה נראה: דכל הספק בזה הוא רק לדעת הפר"ח שהובא במשנ"ב בס' תע"ה דהכונה במצה מעכבת, אבל לדעת השו"ע (שם) דהכונה במצה אינה מעכבת, לכא' האשה הנ"ל שלא כיוונה לשם חובת מצה יצאה ידי חובתה.

אולם באמת נראה דהספק הנ"ל הוא גם אליבא דהשו"ע, דהרי כל סברת השו"ע דמצה אינה צריכה כונה היא משום דבמדי דאכילה דיש הנאת גרונו כמתכון דמי, וזה שייך רק במי שיודע דיש עליו מצוה וחייב דאורייתא של אכילת מצה בליל ט"ו, דבזה אמרינן דאף אם לא כיוון כיון דנהנה כמתכון דמי, אבל מי שאינו יודע כלל שיש חיוב לאכול מצה בליל ט"ו פשיטא דלא יצא, דמה שייך לומר "כמתכון דמי" כשאינו יודע כלל וכלל דיש מצות מצה [וכ"כ להדיא השו"ע שם, והמשנ"ב בס"ק ל"ז]. וא"כ גם האשה הנ"ל דחשבה דמצה הוי מעשהז"ג, על הצד דכונה לשם מעשהז"ג לא מהני, ל"ש לומר דהנאת גרונה "כמתכון דמי" וכאילו כיוונה למצוה מחוייבת, דהרי היא לא יודעת כלל שאשה מחוייבת במצה.

ובמקצרה: הספק הנ"ל הוא בין לדעת הפר"ח דהכונה במצה מעכבת, ובין לשו"ע דהכונה אינה מעכבת ד"הנאה ככונה", אולם אצל האשה הנ"ל ל"ש לומר דכאילו היה לה כוונה לחובת מצה, דהרי אינה יודעת כלל שמחוייבת במצה.

אולי תליא בפלוגתת הראשונים האם יש לנשים "קיום מצוה" במעשהז"ג

הנה הזכרנו כמה פעמים דנחלקו קמאי בגדר "קיום המצוה" של נשים במעשהז"ג [אליבא דמ"ד נשים סומכות רשות]: יש ראשונים שסוברים דהוי רק פטור מחיוב הגברא, דנשים אינן מצוות לקיים מ"ע שהז"ג, אך ביחס לגוף המצוה אין חילוק בין אנשים לנשים, צד זה מפורש בדברי הראב"ד (תו"כ ריש ויקרא) ומה"ט התיר לנשים ללבוש ציצית של כלאים, וז"ל "שכך נתנה בתורה לאנשים חובה ולנשים רשות והנשים דומיא דאנשים לכל מצות עשה שהזמן גרמא אע"פ שיש בה איסור תורה כגון ציצית של תכלת לנשים". עכ"ל. וכן התיר הרא"ש לאשה ללבוש כלאים בציצית. (עיין בזה בקונטרסי השיעורים קידושין סי' כ' אות ה'). ושיטה זו א"ש לפי מש"כ האבודרהם דנשים פטורות ממעשהז"ג משום ד"משעבודות לבעליהן", ולפי"ז מסתבר דאינן "מופקעות" בזה.

אולם יש ראשונים שסוברים דנשים "מופקעות" ממצות עשה שהז"ג, ואין עשיתן נחשבת למעשה מצוה [וכן מבואר לפו"ר בהסוגיה בסוכה מ"ב דקתני דאין הלול ביו"ט חשיב "מוקצה" לגבי נשים, רק משום דלגבי אנשים אי"ז מוקצה (כדפרש"י שם), מבואר לכא' דלנשים אין קיום מצוה]. וכן צידד מרן הסטייפלער זצ"ל (ברכות סי' כ"ד) שהטעם דלרש"י נשים אינן מברכות הוא משום דנשים אף דעבדי המצוה לא מקיימי כלל מצוה בזה, והוסיף הקה"י "דאולי זכות מצוה איכא בהו". עיי"ש. עכ"פ אי"ז מעשה וחפצא דמצוה. ועיין במשנ"ב (תקפ"ט, ס"ק ט') שכתב שהטעם שמותר לתקוע לנשים אף שכבר יצא "דמכל מקום **קצת מצוה** יש להן בתקיעתן".

ומעתה נראה: דלהראב"ד והרא"ש דלנשים יש קיום מצוה דאורייתא [רק שאינן חייבות], אולי מהני הכונה "הקיומית" עבור מצוה "חיובית" דמהכ"ת דמלבד הכונה למצוה צריך לכוון גם על "החיוב", אבל אליבא דרש"י דלית להו קיום מצוה והוי רק "זכות מצוה" (קה"י) או "קצת מצוה" (לח"ח), מסתבר דלא מהני כלל כונה זו עבור מצוה דאורייתא שחייבת בה. ולהמחשה: מי שבטעות חושב דאכילת מצה בליל ט"ו הוא "מנהג חסידות" בעלמא, וכי יהי כונה זו עבור מצוה דאורייתא?

כוונה למצוה "קיומית" לא מהני עבור מצוה "חיובית"

אולם לאחר העיון נראה דאי"ז מוכרח, ויתכן דאף להראב"ד והרא"ש דאית להו לנשים "קיום מצוה דאורייתא" במעשהז"ג מ"מ הכוונה למצוה "קיומית" לא מהני למצוה "חיובית", דהנה כתב הגרעק"א (ר"ה כ"ח, ב') דמוכח מתוס' והרמב"ם דכונה למצוה דרבנן לא מועילה עבור מצוה דאורייתא, כגון: מי שטעה וחשב ביום א' דפסח דהוא יו"ט שני, וחשב דמקיים מצוה מדרבנן, דלא מהני כונה זו לדאורייתא. ולכא' צ"ב דכיון דכיוון לשם מצוה מה לי דאורייתא ומה לי דרבנן, ואמאי לא יצא? **ובפשוטו צ"ל** דמצוה דאורייתא ומצוה דרבנן אין הפשט דהוי אותו חפצא וסוג של מצוה אלא דזה ציווה ה' וזה ציוו חכמים, דבאמת (כידוע) מצוה דאורייתא ומצוה דרבנן חלוקין ביסודם וגדרם ולא קרב זה לזה, ולהכי המכון למצוה דרבנן לא מהני כלל לדאורייתא, דכלפי הסוג והחפצא של הדאורייתא לא היה כוונה כלל [וכלפי הדאורייתא חשיב כמתעסק], דמי ממש ל"תלוש" ו"מחובר" במלאכת קוצר דשבת דהוי ב' מעשים חלוקים לגמרי שאם כיון לזה ולא לזה מיקרי "מתעסק".

ומעתה נראה להוסיף ולחדש: דגם מצוה חיובית ומצוה קיומית, אין הפשט דהוי אותו חפצא של מצוה ממש אלא דזה "חיוב" וזה "רשות", דבאמת י"ל דחלוקין ביסודם ובגדרם – ומצה דליל ט"ו דפסח ומצה בשאר הימים אליבא דהגר"א דהוי מצוה קיומית חלוקים לגמרי ואי"ז אותו חפצא דמצוה, וא"כ מסתבר דכונה למצוה "קיומית" לא מהני עבור מצוה "חיובית", דכלפי החיובית הוא בגדר "מתעסק" [דהוי כעין מצוה אחרת דלא כיוון עליה כלל]. ונמצא דהאשה הנ"ל דחשבה דמצוה בליל ט"ו הוי מעשה"ג, לא יצאה ידי"ח וצריכה לחזור ולאכול שוב כזית מצוה. (ויש להסתפק האם צריכה לחזור ולברך או לא). וצ"ע לדניא.

אשה שיושבת בשמיני בסוכה האם לוקה משום "בל תוסיף"?

בברכ"י (א"ח סי' י"ז סעי' ב') כתב: "שמעתי מפה קדוש הרב המובהק כמהר"ר אליעזר נחום שהיה מסתפק לדעת ר"ת [ר"ה ל"ג ע"א] דנשים עושות מעשה"ג ומברכות, אם כשעושות הני מעשה"ג והוסיפו עליהן, האם עוברות על בל תוסיף? עכ"ד.

ולכא' כוונתו: דלראשונים דאין לנשים קיום מצוה במעשה"ג פשיטא דליכא בל תוסיף דעל מה מוסיפות? ורק לר"ת דנשים מברכות על מעשה"ג ואית להו קיום מצוה [רק אינם חייבות]. יש להסתפק אם איכא איסור "בל תוסיף" על מצוה דאינה "חיובית". והנה מרן הג"ר **אלחנן הי"ד** (קוב"ש קדושין אות קמ"ג) כתב בדעת ר"ת [כהראב"ד והרא"ש הנ"ל] דיש לנשים קיום מצוה כאנשים במעשה"ג אלא דאינם חייבות, וכתב לדמות נשים ל"מצוה" בשאר ימי הפסח דלדעת החזקוני והגר"א יש בזה "מצוה קיומית" [והעיר שם, אמאי אין מברכין על מצוה כל שבעה ומ"ש מנשים אליבא דר"ת]. עכ"פ אם הנוסח: דיש לנשים "מצוה קיומית" במעשה"ג, יש לנו פשיטות לספק של ה"ברכי יוסף" מדברי המאירי (ר"ה כ"ח, ב') שכתב דהאוכל מצוה **בשמיני של פסח** עובר על בל תוסיף [אם כיוון למצוה], קמן דהמוסיף על מצוה "קיומית" עובר בבל תוסיף וא"כ הוא הדין לנשים המוסיפות במעשה"ג איכא איסור בל תוסיף, דהרי ר' אלחנן דימה נשים למצה כל שבעה. ודו"ק.

לסיים. בספר **אגן הסהר** (ח"ג) כתב: "אמרתי בשיעור במוצאי שביעי של פסח שחל בשבת, דמי שמתארח אצלו 'בעל תשובה' שעדיין אין לו הרבה מושגים, יש לומר לו באכילת המצה של סעודת ליל שבת (שמנהג העולם מחמת ההכרח לאכול מצות), שלא יכוין למצות אכילת מצוה שאם יכוין נמצא עובר בבל תוסיף בשוגג.

ואמר לי אחד השומעים: דלחזו"א דאין בל תוסיף בקורא קר"ש לאחר זמנה כיון דעצם הקר"ש הוא ת"ת, ורק ע"י מחשבתו הוי הוספה - אין בל תוסיף במחשבה, א"כ גם בליל שבת דמוצאי ז' של פסח מי שמכוין לשם מצות מצוה ליכא בל תוסיף, דהרי בליל שבת הוא מקיים באכילה זו מצות "סעודת ליל שבת", וכל ההוספה הוא רק ע"י מחשבתו [שחושב למצות "מצוה"] ובמחשבה לא עוברים על בל תוסיף, אך זה תליא במה שהסתפקנו אם דברי החזו"א זה גם במכוין במצוה דרבנן לדאורייתא, דהרי סעודת ליל שבת אין חיובה אלא מדרבנן. עכ"ל.

* * * * *

האם יש מצות חינוך ל"ביטול חמץ" **ולאמירת "כל חמירא"**

יש לחקור ולדון האם איכא מצות חינוך קטנים ל"ביטול חמץ" ולומר הנוסח ד"כל חמירא". דהנה לקטן נמי משכח"ל דאית ליה חמץ ידידיה, כגון שקיבל מאביו במתנה ממתק חמץ, דהכרעת הרמ"א והסמ"ע (חו"מ סי') דהמתנה שייכת לבן מדאורייתא. [וכן משכח"ל דקיבל ממתק חמץ ב'אבות ובנים' וכדל דהוי חמץ ידידיה].

וראשית יש לדון, אם יש בכוח של קטן למיעבד "ביטול" חמץ. ונזכיר בקיצור גמרון שיטות הראשונים ביסוד דין ביטול.
א. שיטת תוס' דביטול מדין "הפקר" וכיון דאינו שלו אינו עובר בב"י. **ב.** שיטת הר"ן דכיון דחמץ אינו ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו, מי שאינו רוצה בחמץ [שמבטל החמץ] הכתוב לא הכניסו לרשותו (הבנת המקור חיים בר"ן).
ג. שיטת רש"י דביטול יסודו "השבתה בלב" דחשיב אצלו כעפרא דאערא.

ועתה נדון בס"ד לפי ג' שיטות אלו האם קטן יכול למעבד "ביטול" חמץ:

אם קטן יכול לבטל – אליבא דתוס'

הנה לשיטת התוס' דביטול מטעם "הפקר", לכא' פשוט דקטן לא מצי "לבטל" דהרי אינו יכול "להפקיר". אף שלא נתפרש להדיא בכל הש"ס שקטן אינו יכול להחיל חלות הפקר, מסברא נראה דקטן לא מצי להחיל חלות "הפקר". אף שבכמה שו"ת"ם פלפלו שלהצד שהפקר זה רק "סילוק" ואינו הקנאה לכל עולם, אף קטן יכול להפקיר, מ"מ להלכה נקטינן שקטן אינו יכול להפקיר, וכפשטות הסוגיה בב"מ כ"ב ע"ב דיתמי דלאו בני מחילה נינהו, ופרש"י "יתמי - קטנים, שאין הפקירן הפקר".² [והנה מעצם דברי הגמ' היה אפשר לחלק בין "מחילה" לחלות "הפקר". אך רש"י לא חילק כן].

הנה ראיתי דבר מחדש "בחשק שלמה" (מראה כהן ב"מ כ"ב, ב'), דקטן עד גיל י"ב לא מצי להפקיר, ומגיל י"ב מצי להפקיר, ע"פ הרמב"ם שכתב דהפקר מטעם "נדר", וא"כ קטן בן י"ב מופלא הסמוך לאיש כמו דיכול לנדור יכול גם להפקיר. וכ"כ המהר"ם שיק (מצוה ק"ה, סוף אות ב'). ולדבריהם נמצא, דקטן מגיל י"ב מצי לבטל חמץ אליבא דתוס' דביטול מדין הפקר. **אולם הג"ר שמעון זצ"ל** בשערי ישר (שער ה' פרק כ"ג) לא הסכים לחידוש זה. עיי"ש טעמו.³

² אבב. **נשאל ה"בצל התכמה"** (ח"ד סי' קל"ט) בקטן שזרק עט לאשפה ובא אחר ונטלו, וכאשר ראה הקטן שהלה זוכה בו, הוא טוען שהעט שלו דרשו בחזרה, הדין עם מי. וכתב שהצדק עם הקטן דהרי קטן אינו בתורת הפקר. כמבואר בפוסקים וברש"י בב"מ הנ"ל.

ולכא' יש לדון בדבריו, דבפשוטו הזורק חפץ לאשפה אי"ז בגדר "עשיית" חלות הפקר דנימא דקטן לא מצי למעבד כן, אלא דנעשה "ממילא" הפקר, וא"כ שייך לדון דהוי הפקר אף אצל קטן. ומצינו כן גם לענין שבת, דבאורחות שבת (פכ"ב הע' ס"ט) כתב שאף לשיטות שאסור להפקיר בשבת "פשוט שמותר לזרוק לאשפה חפצים בשבת, ולא אמרינן שהפצים אלה נעשה הפקר יאה בזה איסור הפקר בשבת, והטעם משום דאין כאן מעשה הפקר אלא החפצים נעשים הפקר ממילא ולכן אין זה דומה כלל למקח וממכר". [ועיין בגרש"ר ריש א"מ בענין אבידה מדעת מש"כ בזה]. **ועוד יש קצת להשיג עליו** דאטו המוצא משחק של קטן באשפה יהיה אסור לקחתו דשמא הקטן זורקו ולא אביו.

³ ובאמת דתליא נמי בעומק כוונת הרמב"ם דהפקר מטעם "נדר", דהקצות הבין שהדברים ככתבם, וכתב דמה"ט מיאן רש"י לפרש כתוס' שביטול מטעם הפקר, כיון דהפקר רק מטעם נדר וא"כ החמץ לא נפיק מרשותו ואכתי עובר עליו בב"י. וכן המנ"ח הבין את הרמב"ם כפשוטו שכתב כלאחר יד דמהני "שאלה" על הפקר (וביעב"ץ נדרים פ"ה כתב לדון דהוי נדר ע"ד רבים דאין לו התרה). אולם רבותינו דנו בכמה נוסחאות דהרמב"ם אינו כפשוטו, והצד השווה שבהן דגם להרמב"ם עצם ההוצאה מרשותו אינו מטעם נדר רק לענין תוקף "דיבור" ההפקר (דלא מצי הדר ביה, אף דליכא איזה עשיית קנין והקנאה וכו') הוי נכחד דאסור לחזור בו. ואכ"מ.

אם קטן יכול לבטל – אליבא דהר"ן

והנה להר"ן [להבנת המקור חיים] דע"י הביטול איכא "גילוי דעת" דאינו רוצה בחמץ ומי שאינו רוצה בחמץ התורה לא הכניסה את החמץ לרשותו, לכא' היה נראה פשוט דקטן מצי למעבד ביטול חמץ, דהרי אין בזה שום עשיית חלות, ובעי' רק "גילוי דעת" דאינו רוצה, ומסתבר דגם קטן מצי לגלות דעתו דאינו "רוצה" בחמץ, וממילא אין החמץ נכנס לרשותו. **אולם גדולי ירושלים בעל האמרי בינה ובעל הציץ הקדוש** (לגה"ק ר' הירש מיכל שפירא זצ"ל) הבחינו בעומק עיונם להיפוך, דלהר"ן פשוט דקטן לא מצי "לבטל", דהרי הא דהחמץ אינו ברשותו של אדם הוא משום דנאסר בהנאה, אבל קטן דאינו מוזהר מה"ת בב"י לא נאסר לו חמצו בהנאה, וא"כ חשיב **שהחמץ ברשותו ובעלותו ממש**, וא"כ אצל קטן נפל כל היסוד של הביטול אליבא דהר"ן, דלהר"ן רק מי שהחמץ כבר יצא מרשותו מצי לגלויה דתו אינו רוצה בחמץ להיכנס שוב לרשותו, משא"כ קטן דמעולם לא יצא מרשותו ומבעלותו לא סגי בביטול. ודו"ק.

אולם הערובי, דבריהם מחודשים, דבפשוטו גם חמץ של קטן הוא "אסור בהנאה" אלא דהקטן אינו מוזהר על איסור ההנאה, ולהמחשת הדברים [ורק להמחשה] אטו חולה שיש בו סכנה שחייב לאכול חמץ בפסח נימא דלהר"ן אינו יכול לבטל חמצו, משום דהחמץ לא נאסר עליו בהנאה והוי "שלו" וחמץ "שלו" להר"ן לא מצי לבטל? ובהכרח דאזלינן בתר החפצא של החמץ, וחמץ הוי חפצא דאיסורא ואסור בהנאה מצד עצמו, אלא דיש "גברא" דאינו מוזהר על אותו איסור הנאה, כגון: קטן וחולה, אבל החמץ חשיב אסור בהנאה אף ביחס לקטן וחולה, וא"כ שפיר מצי קטן לבטל חמץ אף אליבא דהר"ן. רצ"ע.⁴

אם קטן יכול לבטל – אליבא דרש"י והרמב"ן

ובאמת עיקר הגידון האם קטן יכול למעבד "ביטול" חמץ, הוא אליבא דשיטת רש"י והרמב"ן (פסחים ד', ב') דיסוד דין "ביטול" הוא "השבתה בלב" היינו דיבטל את את חשיבותו של החמץ ויהיה בעיניו כעפרא בעלמא. וז"ל רש"י דף ד' "...דסגי ליה בביטול בעלמא אי מסיח דעתיה מיניה ומשוי ליה כעפרא ואמר כל חמירא". וכ"כ הרמב"ן ז"ל "שיהא בעיניו כשרוף, ותהא רואה אותו כעפר ואפר, ולא תהא רוצה בקיומו". ובסו"ד כתב "ביטול כשמו שיבטלו בלבו מתורת חמץ". ולפי שיטתם יש לחקור ולדון אם קטן בתורת "השבתה בלב" או לא.⁵

ולכא' נראה שתליא קצת בחקירה שחקרו בישיבת בגדר הביטול אליבא דרש"י והרמב"ן אם הוא דין "בגברא" או "בחפצא", היינו האם ע"י שמבטלו בלבו חל איזה חלות ביטול על החמץ ונעשה כעפרא דארעא. וכצד זה משמע במהר"ם חלאה (ר', ב') שהק' דאחרי שביטל את החמץ אמאי החמץ אסור בהנאה, הרי הוי "עפר" בעלמא ואינו "חמץ". ועד היכן הדברים מגיעים דבס' המכתם ו', ב' הביא בשם י"א דאחרי שביטל החמץ אפי' אם אכל ממנו אינו עובר עליו. וז"ל "עתה שביטלה ועשאה כעפרא, אפילו אכלה היה מאוכלי עפר ופטור". עיי"ש שחולק ע"ז. ועיין ברבינו מנוח פ"ג מהחמץ ה"ז שכתב שביטול דמי לכיפת שאור שיחידה לשיבה וטח פניה בטיט. ובריטב"א ו', ב' כתב וז"ל "ויש שפירש דהא דלא עבר עליה לאחר ביטול, משום דתו ליכא עליהו תורת לחם". **או שמא** דדין ביטול אליבא דרש"י הוא רק דין כלפי "הגברא" דכיון שמבטל החמץ "בלבו" אינו עובר עליו, וכלשון הרמב"ן "שיהא בעיניו כשרוף" דכך הוא גזה"כ דתשבתו דאם אין החמץ חשוב בלבו ואינו רוצה בקיומו אינו עובר עליו, אבל מצד החפצא אין החמץ כעפר.

ולכא' הנידון אם קטן יכול "לבטל" תליא קצת בחקירה זו, דלהצד דביטול הוי כעין עשיית חלות, דמבטלו מתורת לחם ומשוי ליה כעפרא דארעא, מסתבר דקטן לא מצי למעבד ביטול חמץ. אך להצד דביטול הוא רק דין "בגברא" ואין בזה שום עשיית חלות בחמץ, יש לדון דאף קטן מצי לבטל את חשיבותו של החמץ בלבו, עכ"פ בקטן שהגיע לכלל דעת. ובפרט לאחרונים דקטן אית ליה "כוונה". והא דמבואר בהסוגיה בחולין י"ב "דקטן אין לו מחשבה" הוא רק לענין מחשבה הפועלת "דין" כגון ליהוד כלי לענין קבלת טומאה, וליחד קרבן לשמה וכדו'. רצ"ע.

מסקנת הדברים אם איכא מצות חינוך ל"ביטול חמץ"

והשתא ניחוי אנו, דלשיטות הג"ל דקטן מצי "לבטל" חמץ, פשיטא דאיכא בזה מצות חינוך משעה שמבין ענין ביטול חמץ. אולם להשיטות הג"ל דקטן לא מצי לבטל חמץ, לפום רהיטא היה נראה דתליא במח' הגודעת שבמשנ"ב אם קטן יוצא בשאלו ביו"ט ראשון דסוכות, דללישנא בתרא במשנ"ב ס' תרנ"ח מצות חינוך הוא רק על עצם "המעשה" להרגילו במצוות ולא על "קיום המצוה", ולכא' הוא הדין 'ביטול' דאף דהקטן לא מצי לבטל סו"ס באמירת "כל חמירא" מרגילו לבטל לכשיגדיל.

אולם באמת יש לחלק טובא, דבשלמא באתרוג 'שאול' עצם "המעשה" הוא בשלימות ורק חסר בקיום, אבל ב"ביטול" של קטן חסר בעצם המעשה והחפצא של הביטול, דהרי אמירת "כל חמירא" אי"ז תחינה בעלמא... אלא פעולת חלות וזה גופא המעשה מצוה - **עשיית "החלות"** [ולא תנועת השפתים], וכיון דקטן לא מצי לפעול חלות ביטול והפקר, נמצא שדיבורו הוי דיבור בעלמא דאינו מחיל שום חלות, וליכא כלל וכלל "מעשה" ביטול, ומה שייך בזה מצות חינוך. ויש לפלפל. רצ"ע.

ודגמא לזה: מצינו לענין חינוך קטן במצוה ד'**תוספת שבת**', דדעת **מרן הגרשז"א זצ"ל** (שש"כ פרק מ"ו ס"ק ס"ג) דאם 'תוספת' היא מלתא ד"גדר", א"כ קטן דאין גדריו נדרים אין בקבלתו שום חלות קבלה, וא"כ לא שייך בזה מצות חינוך. עיי"ש. קמן דליכא חינוך במצוה דתליא "בחלות" כיון דהקטן לא יכול להחיל חלות, ולא אמרינן דהחינוך בזה הוא על עצם האמירה גרידא ד"הריני מקבל על עצמי תוספת שבת". רצ"ע. [אלא שנסתפק שם להשיטות דתוספת שבת אינו מדין נדר, האם קטן יכול לקבל על עצמו תוספת שבת].

לסיים. יש להדגיש: דאף אם ליכא "חובת" חינוך באמירת 'כל חמירא', מ"מ איכא "מצוה" לחנכו בזה, וכמש"כ הרבינו מונח פ"ב משביתת עשור ה"י לענין חינוך לתענית שעות ביו"כ דאף דליכא בזה "**חובת**" חינוך כיון דאי"ז מצוה בשלימות, מ"מ איכא בזה "**מצוה**" להרגיל את בניו "ללכת בדרכי יושר" ויכדי להכניסם תחת כנפי השכינה". עיי"ש.

ועיין ב"סדר היום" (סדר ביעור חמץ) שכתב וז"ל: "ותקנו כל חמירא בארמית] כדי שייבנו הנשים **והטף** מה שהם אומרים". עכ"ל. רצ"ע אם כונתו משום 'חובת' חינוך או שמא רק בתורת 'מצוה' דלהרגילו במצוות. רצ"ע.

⁴ ואולי גם תליא בנידון האחרונים (משכנות יעקב, חלקת יואב, אור שמח, קה"י) האם מעשה עבירה של קטן חשיב מעשה איסור רק דאינו נענש, או דלא חשיב כלל מעשה איסור. ועיין בשיח השדה (ח"ג סנהדרין נ"ה, ב') שהביא בשם מרן החזו"א שהמעשה עבירה של קטן הוא מעשה איסור, ומטמא את לבו, אלא דהמנא פטריה מעונש. עיי"ש שהביא ראייה לזה. אולם הגאון מטשעבין זצ"ל כתב בשם חכ"א להוכיח מרש"י בחולין קי"ד [ע"ב] ד"ה הרי הוא כו' **בין שלא בא בעבירה כגון ע"י קטן כו'**, מבואר דמעשה קטן לא חשיב בכלל עבירה. [וע"ע ב"משולחן גבוה" (ח"ד פר' משפטים) שהאריך בנידון זה. ואכ"מ]. **ונראה** דאם מעשה עבירה של קטן אי"ז מעשה איסור כלל, י"ל כהאמרי בינה והציץ הקדוש דחמץ של קטן אינו נאסר בהנאה, דאצלו הוי היתר גמור. אבל להצד דקטן מוזהר רק דאינו "נענש" מסתבר דחמץ נאסר בהנאה גם כלפי הקטן אלא דאינו נענש כשנהנה מהחמץ. רצ"ע.

⁵ ועיין ב"אמרי בינה" פסח סי' י"ב. **ואמרו"ר זצ"ל** הביא ב"משולחן גבוה" דהמהר"ם שיק נקט בפשיטות שאליבא דרש"י קטן מצי "לבטל".

כל תקנת הבדיקה בליל י"ד הוא עבור הקטנים

שיש בידם חמץ ואין בכחם לבטל

הנה המהר"ץ חיות (נזיר כ"ט, א') כתב בתוך דבריו "ועיין אבן העזר בחידושי ריש פסחים לענין חינוך במצות עשה תשבייתו". ומצוה לשמוע בקול דברי חכמים... הלכתי לעיין בדברי האבן העזר, וזה תורף דבריו: דהנה ידוע הרש"י הראשון בפסחים⁶ דיסוד חובת הבדיקה בליל י"ד "כדי שלא יעבור עליו באיסור בל יראה ובל ימצא". ותוס' השיגו עליו דהרי לזה סגי ב"ביטול" בעלמא. והאבן העזר כתב [מהלך מחדש] ליישב שיטת רש"י, דבאמת לחמץ של גדולים לא בעי בדיקה וסגי בביטול בעלמא, אבל מה נעשה עם חמץ של קטנים דהוי דידהו, ו"לכבטל" את חמץם הקטנים אינם יכולים [עין לעיל בהרחבה], נמצא שהקטנים עוברים על איסור "בל יראה", והרי מדין חינוך צריך אביו לדאוג שלא יעבור על שום איסור, להכי תיקנו חז"ל דין בדיקה "וביעור" דתו הקטנים אינם עוברים באיסור בל יראה?⁷ [וכזה ביאר שיטת הראשונים (הובא בטור) דמקום שאין יד הקטנים מגעת אי"צ בדיקה. ותמוה דאכתי לבדוק משום חמץ של גדולים. ולהג"א א"ש דכל חובת הבדיקה הוא רק עבור החמץ של הקטנים, דלגדולים סגי בביטול בעלמא]. ויש להדגיש: בדברי האבן העזר לא פורש כלל האם יש מצות חינוך קטנים לביטול חמץ ולאמירת כל חמירא. אלא שכתב שמדין מצות "חינוך" מוטל על אביו לבדוק ולבער את החמץ כדי להציל את בנו הקטנים מהלאו דבל יראה.

לא שייך מצות "חינוך" בדבר שאין הקטן שותף בעשייתה

והשתא אביא את דברי המהר"ץ חיות בשלימות, שלדעתי כוונתו להשיג השגה גדולה על דברי האבן העזר: דהנה בגמ' בנזיר כ"ט מבואר דאיכא מצות חינוך לנזירות. ותמה המהר"ץ חיות שם "קשה לי קושיה חמורה מאד": "דהנה ענין חינוך קטן למצוות הוא להרגילו במצוות, כי אם החיוב יתחיל בפתע פתאום שנעשה גדול, וקודם הזמן יהיה חפשי מכל המצוות, יהיה עליו המצוות למשא, לכן השכילו חז"ל לחנך את הקטנים במצוות טרם שהגיעו לכלל חיוב, למען יקל עליהם גם אח"כ לקיימם, אחרי שעוד קודם הזמן היו מורגלים בהם. ועיין אבן העזר בחידושי ריש פסחים לענין חינוך במצות עשה תשבייתו, והנה עד כאן שייך חינוך רק באותן המצוות אשר מוטלין חובה על האדם, כגון מצוות סוכה ולולב וכדומה, אבל ענין נדרים ונזירות אשר אינם חוב על האדם לנדר ולזהיר, איך נופל על זה ענין חינוך. וצ"ע ג". עכ"ל. עיי"ש.

ושאלתי לכמה חכמים שליט"א: מהו שהכניס המהר"ץ חיות בתוך קושייתו [דלא שייך 'חינוך' לנזירות כיון דאי"צ "להרגילו" בזה] "ועיין אבן העזר בחידושי ריש פסחים לענין חינוך במצות עשה תשבייתו", דלכא' אין לזה כל מובן ושייכות כלל לקושייתו, ומה כוונת המהר"ץ חיות בזה. ולא ידעו להשיב בזה דבר ברור. [וחכ"א אמר שכנראה יש כאן ט"ס...].

והשבתי בס"ד, שכונתו להשיג השגה גדולה על האבן העזר: דבשלמא אם יסוד מצות חינוך היה שהקטן "חייב במצוות" מדרבנן, והיינו דמה שמוטל עליו כשיגדיל הטיילו עליו מדרבנן גם קודם שיגדיל, א"ש דאביו צריך לבדוק ולבער כדי שלא יעבור הקטן על בל יראה כיון דהרי הקטן מזהיר ומחוייב בזה מדרבנן, אבל לאחר שהמהר"ץ חיות כתב דיסוד דין חינוך הוא "להרגילו" במצוות לכשיגדיל, א"כ איך שייך לומר דמדין "חינוך" מוטל על "האב" לבדוק כדי להציל את בנו מבל יראה, הרי בנו לא שותף כלל במצוה זו [ויתכן דאף אינו יודע מכך] נמצא שאין כאן שום ענין של "הרגל" הקטן למצוה תשבייתו, ועד כמה שאין כאן כלל הענין ד"להרגילו" את הקטן במצוה לכשיגדיל - נפל כל היסוד של מצות חינוך בזה. ודו"ק. [וכעס הנדון אם "חינוך" זה חיוב על האב "להרגילו" במצוות, או דהקטן עצמו חייב במצוות מדרבנן, עיין רש"י ותוס' בברכות מ"ח, ובקה"י שם, ובח"י ר' ראובן סוכה סי' ב', והדברים עתיקין].

* * * * *

"זכר למקדש – כהלל"

"זכר למסירות נפש לתורה – כהלל"

בכתבי אמר"ר זצ"ל (על חג הפסח) ראיתי משפט: "כמו שעושים "זכר למקדש כהלל" בליל הסדר, כך יש לעשות "זכר למסירות נפש לתורה כהלל" כל השנה". עכ"ל. וכוונתו למעשה הידוע (יומא ל"ה, ב') ד"אמר עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיך חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון, אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים, כשעלה עומד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסיכוהו והושיבוהו כנגד המדרה, אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת".⁸

ויש להוסיף. קצת בצחות: דמציעו שייכות נוספת בין המסירות נפש של הלל לתורה לפסח: ד"הבן איש חי" (בן יהודע יומא ל"ה) כתב דהלל זכה ל"נשיאות" בזכות המעשה הנ"ל שמסר נפשו לתורה, וכיון דמסר נפשו לתורה ב"שבת", זכה לנשיאות מחמת השבת – כדאיתא בגמ' (פסחים ס"ו) דחל ערב פסח בשבת ולא ידעו אם פסח דוחה שבת עד שבא הלל והודיעם "מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח".

⁶ מסופר שפעם למד האמרי אמת זצ"ל עם אחיו הג"ר רבי משה בצלאל הי"ד בהתמדה גדולה בליקת חמץ. ראה אותם אביהם הגדול בעל ה"שפת אמת" ואמר להם: "זה הרש"י הראשון בפסחים". ובניו לא ירדו לסוף דעתו בזכרם שהרש"י הראשון כתב דיסוד חובת הבדיקה הוא משום איסור בל יראה, ומה כוונתו לומר להם בזה. הלכו לשאול את אביהם מה כוונתו. אמר להם השפ"א: ברש"י הראשון של פסחים כתוב כך: "אור לארבעה עשר. גרסינן". הרי מפורש ברש"י דבלייל י"ד צריך לצרופם וללמוד... [עין בפניני רבינו הקה"י: שמרן הסטייפלער זצ"ל אמר בליקת חמץ (תשמ"ה) להגרמ"מ שוליצנר זצ"ל שצריך לדעת שאין זמן שמפסק מלימוד התורה, וכגון ליל בדיקת חמץ, שגם אז צריך ללמוד. עיי"ש].

⁷ מרן הג"ר חיים עיזר זצ"ל באהיזק ח"ג סו"ס פ"א הביא את דברי האבן העזר, והשיג עליו "ודבריו צ"ע דהא קי"ל קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווים להפרישו וא"כ הרי אין חיוב להפרישו גם מאיסור ב"י וב"ב ולמה נתקן בדיקה בשבילו". עכ"ל. וצ"ל דכונת האבן העזר דחז"ל תיקנו כן בשביל "אביו" - דמחוייב מדין חינוך להצילו מאיסור [כמבואר להדיא בדבריו], אבל אין כונתו דחז"ל תיקנו כן בשביל "הקטן" להצילו מבל יראה דבאמת אין ב"ד מצווים להפרישו בזה. ודו"ק.

⁸ בסוף הסוגיה שם: "נמצא הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים", דרש החיד"א: "רבות מחשבות בלב איש – שהוא "אנוס" ו"עני" ו"טרוד ביצרו" – ועצת ה' היא תקום – היא זה ראשי תיבות תלל יוסף צלעזר בן חרסום" היינו שעצת ה' "תקום" ע"י ה"א" [הלל, יוסף, אלעזר] שעמדו בנסינות לכן יש תביעה על כל א' לעמוד בנסינות. ודו"ק.

וז"ל הבן יהודע "ונראה לי בזכות חיבוב תורה של הלל אשר נתפרסם ונודע במעשה זה שהיתה **בליל שבת**, לכך אחרי זה עלה לגדולה ולנשיאות מסיבת השבת, שחל **ער"פ בשבת** ולא ידעו אם פסח דוחה שבת עד שבא הלל והודיעם (פסחים ס"ו, א'), נמצא סיבת נשיאותו היה מכח השבת". עכ"ל. הרי לנו שייכות נוספת בין המסירות נפש לתורה של הלל לפסח... דהלל זכה לנשיאות בזכות המסירות נפש לתורה ע"י שנשאל בענין "הפסח" ... [וכן דרש כל היום כולו בהלכות הפסח].

בהערת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: דמרון החפץ חיים זצ"ל סותר עצמו

מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשיעור ב"תפארת בחורים" [שלמדו את המעשה דהלל ביוםא ל"ה] הקשה סתירה מעניינת בדברי מרן החפץ חיים זצ"ל: דהנה ידועה קושיית הביאור הלכה (ס' תרנ"ו) בהא דאיתא בקידושין (כ"ט, ב') דמי שיש לו רק חמש סלעים ויש לפניו שתי מצוות או לפדות בנו או לעלות לרגל, דפודה את בנו ואח"כ עולה לרגל, וצ"ע דכיון דכל רכושו הוא רק חמש סלעים נמצא שפודה את בנו עם כל ממונו, והרי קיימ"ל שלמצות עשה אינו חייב להוציא את כל ממונו, אלא רק עד חומש? ו**תירץ הביאור הלכה** דבאמת לפזר הון רב על מצוה אינו מחוייב דשמא יעני ויצטרך לבריות [כמש"כ הראב"ד], אולם זה שיק באדם **דיש לו ממון** דיש לחוש שאם יפזר הון רב לבסוף יהיה עני, אבל **מי שאין לו אלא חמש סלעים** וכיו"ב ומתפרנס ממלאכתו "לא יגרע פרנסתו במה שיוציא זה על המצוה וכן להיפך לא יתחזק מצבו במה שלא יוציא". עיי"ש.

והנה על הגמ' (ביומא הנ"ל) שהלל הזקן היה עושה ומשתכר בטרפיעין, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. **כתב מרן הח"ח זצ"ל בליקוטי הלכות** (שם) וז"ל "**נמוכה מזה** דהאדם שאינו יכול ללמוד בעצמו ומוכר לשכור איזה מלמד לזה, והוא איש עני שמוכר להרוויח ממלאכה שעושה בשל אחרים, אעפ"כ צריך לצמצם משכירותו ולחיות בצמצום רב ולשכור אחד שילמדהו תורת ה', ואינו דומה להא דאמרינן המזבז אל יבזבז יותר מחומש, דזהו רק לענין צדקה, אבל לא לענין תורה שהוא מחוייב לידע אותה והיא חייו לנצח, וכש"כ שאינו רשאי לפזר נכסיו על מותרות ויחסר לו עי"ז ידיעת התורה". עכ"ל. והנה הח"ח הוציא מהמעשה דהלל חידוש להלכה: דהא דקיי"ל דהמזבז אל יבזבז יותר מחומש זה רק בצדקה וכו', אבל ל"למוד תורה" וידיעתה כיון דהיא חייו חייב ליתן אף יותר מחומש. וע"ע באהבת חסד ח"ב פרק כ' אות ג' ובהגה"ה שם.

והקשה הגריש"א: איך הוכיח החפץ חיים זצ"ל ממעשה דהלל דעל "לימוד תורה" כיון דהיא חייו חייב ליתן אף יותר מחומש [שכתב "ומוכח מזה"...], דלכא' אינו ראה כלל, דלפי מש"כ הביאור הלכה הנ"ל **שעני גמור** חייב ליתן יותר מחומש מנכסיו, דעי"ז לא ישתנה מצבו, א"כ יתכן דבאמת גם על לימוד תורה אין צריך להוציא יותר מחומש, ושאינו הלל דהיה **עני גמור** ואלא יגרע פרנסתו במה שיוציא וכן להיפך לא יתחזק מצבו במה שלא יוציא"? עכ"ל הגריש"א זצ"ל.

ובדוחק י"ל דשאני הלל דעביד כן בכל יום [וכלשון הגמ' "אמרו עליו על הלל הזקן **שבכל יום ויום** היה משתכר בטרפיעין]. ובזה יש לחשוש דאף בעני ישתנה מצבו מחמת כן, דמצוי שלפעמים יש לפתע הוצאה גדולה ואם לא היה מוציא בכל יום חצי טרפיעין היה בידו לשלם. ורק בנידון הגמ' בה' סלעים דלא עביד כן בכל יום ס"ל לביאור"ל דלא ישתנה מצבו מחמת כן. וצ"ע.

* * * * *

גוי שקנה את כל החמץ של העיר ורועה להתגייר בחוה"מ פסח האם לגיירו או לא?

מעשה שהיה [בארה"ב] בגוי שקנה את חמצם של בני העיר, והתפעל מאד מהיחס של העם היהודי כלפיו, וביום הראשון דחול המועד פסח **בקש להתגייר**, ונתעוררה השאלה האם לגיירו, דאם יקבלוהו יעבור על בל יראה ובל ימצא, וגם יגרם נזק גדול לבני העיר שחמצם יאסר גם לאחר הפסח.⁹

והנה איתא ביבמות דף מז ע"ב דגר שקיבל עליו עול מצוות מליץ אותו מיד משום "שהויי מצוה לא משהינן". וכן פסק השו"ע יו"ד (ס' רס"ח סעי' ב') "אם קבל, מליץ אותו **מיד** ואח"כ מטבילין אותו". [ובשבות יעקב (א', ל"ד) כתב דהכונה שמליץ אותו עוד באותו היום]. ומעתה יש לדון האם יש לגיירו מיד ד"שהויי מצוה לא משהינן", או שמא דמשום איסור חמץ יש לגיירו רק לאחר הפסח.¹⁰

השאלה הנוגעת על שולחנו של מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל והשיב: "שיתגייר לאחר החג".

האם יש עצה: דהגוי ימכור את החמץ לגוי אחר

והנה יש לברר אמאי מרן הגר"ח זצ"ל דחה את הגירות לאחר הפסח, הרי לכא' יש עצה פשוטה: שלפני הגירות ימכור את החמץ לגוי אחר [ואולי לא היה שם גוי אחר למכור לו את החמץ].

אולם יתכן דיש כאן בעיה בהלכ' קנינים - בקנין החמץ מגוי לגוי, דהנה המשנ"ב (ס' תמ"ח סקי"ז) דן באיזה קנינים קונה הגוי את החמץ, וכתב דיש למכור גם בקנין כסף וגם בקנין משיכה דבכל קנין לחודא איכא פלוגתא אם מהני בגוי. והוסיף המשנ"ב בסקי"ט דאם החמץ מרובה ואי אפשר למשוך את כל החמץ יש לצרף כמה קנינים ביחד, ובביאור"ל מנה גם את "קנין סודר", ו**בדגול מרבבה** (ס' תמ"ח) כתב "**לדעתי היותר מובחר שבדרכי הקנינים, שקונה החמץ לנכרי בקנין סודר**". עכ"ל.¹¹

והנה כתב הבית מאיר (ס' תמ"ח) דגם לר"ת דגוי קונה "בסודר" הוא רק בגוי שקונה מישראל, אבל גוי לא קונה מגוי בקנין סודר לכר"ע. ובזה תי' ק' הפנ"י על ר"ת דס"ל דגוי קונה בסודר "הא מקרא מלא דבר הכתוב וזאת לפנים **בישראל** שלף איש נעלו וגו' דמבואר דוקא בישראל"? ותי' הבית מאיר "ולענ"ד ודאי דמודה ר"ת דפסוק זה **ממעט גוי מגוי דאינו קונה בחליפין** משא"כ כשחזר צד הוא ישראל וכו', ונלענ"ד להכריע כתשו' ר"ש כהן שמביא הש"ך בתר הכי דבגוי לגוי אף ר"ת מודה".

ואולי זהו הטעם שמרן הגר"ח זצ"ל דחה את הגירות, משום דגוי מגוי לא קונה ב"קנין סודר", והרי לדגול מרבבה זהו הקנין "היותר מובחר" למכירת חמץ לגוי. ואכתיו צ"ע בזה.

⁹ ויש לציין: דאם נגיירו בא' דחוה"מ פסח, הוא יוכל לספור את כל "ספירת העומר" עם ברכה [חוץ מהיום הראשון דיספור בלי ברכה], אבל אם דוחים את גיירותו לאחר הפסח –יספור בכל הספירה בלי ברכה. כ"כ בשערי תשובה ס' תפ"ט. [ועיין בזה דברים מחודשים בספר ציונים לתורה כלל י"ב להגר"ע ענגיל].

¹⁰ בספר "**מנחת חיים**" (להגר"ח חיים סופר זצ"ל, ח"ג ס' ל"א) כתב דברים מאד מחודשים, דגוי שהתגייר בחוה"מ ליכא עליו איסור ב"י. וז"ל: "יש לחקור בדבר חדש, דלא ידעתי אם גר עובר בב"י אם נתגייר בחוה"מ פסח, דלמא דווקא מי שיוכל לקיים "שבעת ימים לא יראה ולא ימצא" ובר ישראל בערב פסח חל עליו שישבות חמץ ולא יראה לו חמץ ז' ימים, אבל שיבוא על איש חוב דלא יראה ד' ימים חמץ, הן דעל אכילה בודא חייב, אבל על בל יראה צריך חקירה דלא דמי לקטן שנתגדל בתוך הפסח או שוטה שנשתפה וכדומה". ובסו"ד כתב "סוף דבר היה נראה לי להתיר, אבל חלילה לא להלכה וקו' למעשה כי אני חוש מאד לברר דין חדש למעשה, שאל אביך ויגדך וזקניך ויאמרו לך". עכ"ל. עכ"פ כל הנידון הנ"ל הוא לפי הפשטות והמקובל דגר שנתגייר בחוה"מ עובר בב"י.

¹¹ אבל על קנין סודר לחודיה לא סמכינן, משום דאיכא פלוגתא גדולה אם גוי קונה בסודר, דעת ר"ת (וכן פסק השו"ע בחו"מ ק"כ) דגוי קונה בסודר, אולם דעת הש"ך (שם) דגוי לא קונה בסודר. [הובא בשע"צ שם ס"ק מ"א].

"יותר ממהר להתבשל שכלו של עכו"ם בדברים הגשמיים שזהו עיקר עסקם, משכלו של ישראל דעיקר עסקו בתורה"

אגב: יש לברר מהו הטעם דגוי מ'ישראל קונה בסודר, וגוי מגוי לא קונה בסודר, והנה אמר"ר זצ"ל שאל אותי בבחורות: בהא דילפינן מקרא ד"מיד עמיתך" דגוי קונה בכסף וישראל במשיכה, ולר"ל גוי במשיכה וישראל בכסף, דהנה ידוע דיש ב' דרכים ביסוד "מערכת הקנינים", האם זהו משום "גמירות דעת" היינו דעצם הגמר"ד פועל את חלות הקנין [והיא דאיכא גמר"ד לא בעי' קנין] (מהלך של אביו של החזו"א), או דעצם תוכן מעשה הקנין עצמו הוא פועל את חלות הקנין (כידוע בשיבות), וצ"ע בשלמא אם עצם הקנין פועל את הקנין א"ש דאיכא קנינים חלוקין בגוי וישראל (כדילפינן לה מקרא ד"מיד עמיתך"), אבל לאביו של החזו"א דהגרמ"ד פועל את חלות הקנין לכא' תמוה לומר דהקנינים דעבדי גמירות דעת בישראל לא עבדי גמירות דעת בגוי, והקנינים דעבדי גמר"ד בגוי לא עבדי גמר"ד בישראל? עכ"ד אמר"ר זצ"ל.

ונראה ליישב (קצת ע"ד אגדה): דהנה בנזיר ס"ב איכא למ"ד דהא דמופלא הסמוך לאיש נודר ונודב הוא רק בגוי, אבל בישראל נודר רק מגיל י"ג, ורש"י נתקשה בטעם הדבר, וביאר רש"י: דמצינו שהחמירה התורה בגוי לענין נזיקין דשור שלנו שהזיק גוי פטור ושור שלהם הזיק שור שלנו אף תם חייב נזק שלם, ולהכי החמירה עליהם התורה בנדרים. וצ"ב מה השייכות בין נזיקין לנדרים דלכא' לא קרב זה לזה.

וביאר ה"תפארת ציון" להגרי"ז ידלר זצ"ל (שם) וז"ל: "אפש"ל דרש"י מפרש דהטעם דבישראל מופלא סמוך לאיש אין הקדשו הקדש מדאורייתא, ובעכו"ם הקדש, מפני שיותר ממהר להתבשל שכלו של עכו"ם בדברים הגשמיים שזהו עיקר עסקם, משכלו של ישראל דעיקר עסקו בתורה, ולכן ישראל מופלא סמוך לאיש שהקדיש דבר מממונו אפשר לחוש להקדשו דמפני שעדיין לא נתבשל שכלו לחוש על ממונו לכן הקדישו, אבל עכו"ם שכל עסקם בענינים הגשמיים מזמן הוולדס אזי גם בהיותם מופלא סמוך לאיש נתבשל שכלם לחוש על ממונם להיות נהרג על פחות משה פרוטה, ולכן כאשר הקדיש אין לחוש על הקדשו יותר מאשר מעל הקדשו של עכו"ם גדול, ומביא רש"י ראיה ע"ז ממה שהחמירה התורה על העכו"ם בשורו שהזיק לשורו של ישראל וכו', דהטעם הוא מפני שכל עיסוקם בעניני הגשמיים לכן מוטל עליהם החיוב בשמירת ממונם הן להזיק והן להינזק יותר מישראל". עכ"ל.

ומעתה נראה לומר, דכיון שגוי וישראל חלוקין מאד בהשקפתם על עניני ממון, יתכן דמשו"ה חלוקין גם בסוגי הקנינים, דרק בישראל איכא גמר"ד במשיכה, אבל בגוי ליכא גמר"ד במשיכה כיון [דהמוכר] לא קיבל "כסף" ותמורה על החפץ, וכן להיפך יתכן דרק בישראל קונה בכסף אבל גוי שקונה חפץ אינו גומר בדעתו עד "שימושך" ויכניס החפץ הנקנה לרשותו.

והשתא נחזור לקנין סודר, דהבאנו מהבית מאיר דגוי מ'ישראל קונה בסודר, וגוי מגוי לא קונה בסודר, ואולי הטעם בזה הוא ע"ד הנ"ל: דהנה 'קנין סודר' הוא קנין מחודש וגרוע, כיון דאין הקנין בדבר הנקנה, [ומה"ט ס"ל להראב"ד דקנין סודר בעי' עדים. עיין בשטמ"ק בב"ב דף מ']. ולהכי גוי מגוי דלתרווייהו חשיבי הממון וזהו כל עיסוקם לא סמכי דעתייהו על קנין גרוע שאינו בדבר הנקנה, אבל גוי מ'ישראל קונה בסודר, אולי גם בצירוף דהגוי סומך על ישראל, משא"כ גוי דפיהם דברי שוא. ודו"ק.

גוי שהתגייר בחוה"מ האם מברך "שהחינו" על עצם המועד

יש לדון, גוי שהתגייר בחוה"מ האם מברך ברכת "שהחינו" על עיצומו של המועד או לא. דהנה קיי"ל דמי שלא בירך ביו"ט ראשון יכול לברך שהחינו בשאר ימי החג, אלא דיש לחקור: האם עיקר חובת הברכה הוא דוקא ביו"ט ראשון, והא דמברכין כל שבעה הוא מדין "תשלומין" לראשון, או שעיקר זמן הברכה לכתחילה הוא כל ימי החג. דאי נימא דהוי "תשלומין" לראשון גר זה שלא נתחייב בעיקר החיוב אינו שייך "בתשלומין", אולם להצד שזמן הברכה הוא כל ז' גם הגר בכלל.

והנה החק יעקב (ס' תע"ג) כתב דמי שלא בירך שהחינו ב"חג השבועות" יכול לברך כל ז' דלאחר החג, דכשם דהוי תשלומין לקרבנות כך יכול לברך בהם שהחינו על עיצומו של חג. אולם הא"ר והפרמ"ג כתבו דאין תשלומין לשהחינו כל ז' שאחר "עצרת". וכו"פ השעה"צ: "ולעניות דעתי לא נהירא כלל, דבדואי אם יעשה הזמן לרגל יעבור בבל תוסף, ואין יברך שהחינו על זה הזמן?"

ובספר ראשית ביכורים ח"ב ס' ד' (להג"ר בצלאל כהן המו"ץ דוילנא) כתב דנחלקו בהא, דהחק יעקב ס"ל דגדר דין שהחינו כל ימי החג הוא מדין תשלומין לראשון, ולהכי גם בחג השבועות יכול לברך כל ז' מדין "תשלומין" כשם דהוי תשלומין לקרבנות, אבל הא"ר והפרמ"ג ס"ל דליכא כלל "תשלומין" לברכה, והא דמברכין אותה כל ימי החג הוא משום שכל ימי החג הם בכלל חובת ברכה זו, ואי"ז הלכה מיוחדת ליו"ט ראשון, וממילא בחג השבועות שעיצומו של חג אינו אלא יום אחד ושאר הימים אינם אלא תשלומין בעלמא לא שייך לברך בהם ברכה זו. ודו"ק.

נמצא: דגר שנתגייר בחוה"מ, לחק יעקב דהוי "תשלומין" לכא' לא יברך שהחינו, ולהא"ר והפרמ"ג לכא' יברך שהחינו. **ועיין בביכורי יעקב** (תוספת ביכורים, תרל"ז) שהסתפק בזה, וצייד דלא יברך כיון דשהחינו הוא על המצוה המתחדשת "מזמן לזמן" דמצפה למצוה, וגוי שהתגייר בחוה"מ לא נתחדשה אצלו המצוה מזמן לזמן "שהרי התחילה אצלו בזמן החיוב כמו כל המצוות, דקודם המועד לא היה עליו חיוב כלל". [אולם לענין גר שהתגייר בחוה"מ סוכות כתב דמסתבר דירכך שהחינו בליל שמיני עצרת].

* * * * *

הידור וחומרא יתירה

לא במקום צער דבין אדם לחבירו

אשתקד הבאנו: דידוע המעשה עם גאון הדורות רבי **עקיבא איגר**, שהזמין אורח לליל הסדר, ומחמת טעות שפך האורח את כוס היין ע"ג המפה הלבנה, האורח מאד התבייש שלכלך את שולחנו של גאון הדור, מה עשה הגרעק"א להנעים לאורח, שפך הגרעק"א את הכוס שלו ואמר "השולחן עקום" ... "השולחן עקום"

בספר "מעשה שבת" (עמ' ק"י) כתב: "יש לי קושיה על הגרעק"א, דהשו"ע בס' ש"כ סעי' כ' פסק דיש איסור לצבוע אפילו בדרך לכלוך, ובדאי מזגו יין אדום לליל הסדר כמבואר בשו"ע ס' תע"ב סעי' י"א, וא"כ איך שפך הגרעק"א יין אדום ע"ג המפה הלבנה? ואף שהמג"א הביא מהרדב"ז דאיסור "צביעה דרך לכלוך" הוא חומרא יתירה, אולם המג"א כתב דאין להקל. וצ"ע. [ועיין במשנ"ב ס' ש"כ סקנ"ה דאם נשפך יין על גבי המפה יזהר שלא לגרור את המשקה ממקום למקום משום צביעת המפה].

אולם באמת הגרעק"א אזיל לשיטתו.... דעל מש"כ המג"א הנ"ל דאין להקל בצביעה דרך לכלוך כהרדב"ז, כתב הגרעק"א בגליון השו"ע (שם) "הגאון החכם צבי הסכים להרדב"ז". משמע דהגרעק"א ס"ל כהרדב"ז דאסור צביעה דרך לכלוך הוי רק "חומרא יתירה" ולא החמיר בזה הגרעק"א במקום ברש"י ופגיעה דבן אדם לחבירו. [והארכנו לדון אם האורח היה חייב בגזקי המפה או לא]. עד כאן מאשתקד, ובטעות הושמט הקטע הבא:

אם מגיע אורח בליל תשעה באב - יש ליתן לו "כרית" ולא אבן...

ועל הדברים הנ"ל [דהגרעק"א לא החמיר במקום צער דבין אדם לחבירו] בנותן טעם להוסיף: דהנה כתב השו"ע בהלכ' תשעה באב (תקנ"ה, ב') שראוי לירא שמים להצטער במשכבו בליל תשעה באב, לשכב על הארץ, ולשים אבן תחת מראשותיו. וכתב הגאון ר' יהושע העליר זצ"ל בספר תולדות יהושע (אחיו של בעל העמודי אור") דכל זה נוגע לאדם הרוצה להחמיר על עצמו, אך אם תזדמן לאדם מצות "הכנסת אורחים" בליל תשעה באב וילון בביתו אורח, ודאי שאסור לו להשכיב את האורח על הארץ עם אבן תחת מראשותיו, ובודאי שהוא צריך לנהוג עם האורח כאילו לא תשעה באב היום, כי כל חומרא והנהגה של חסידות צריך האדם לנהוג רק כלפי עצמו ולא כלפי "בין אדם לחבירו". ועיין בזה ב'שערי אורה' (מאמרים, ח"ב עמ' שמ"ז).

ובאמת יש לברר מהו המקור דאין להחמיר יתירה במקום צער דבין אדם לחבירו, והנה הנצי"ב יליף ליה מקרא ד'ואנחנו' דדריש אבא שאול ד"הוי דומה לו": דנשאל הנצי"ב (שו"ת משיב דבר, חלק ב סימן נב) לענין איזה חומרא והידור בענין ציצין שאין מעכבין את המילה - אלא שע"י זה יגרם צער לחינוך. וכתב שאין להחמיר בזה, והוסיף: "ישמעתי לפרש הא דאיתא בשבת (קל"ג, ב') דתניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה וכו', אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, שבא אבא שאול כלפי הדרשה של ת"ק לעשות מצוות נאות, בא לדרוש דמ"מ במקום צערא יש לדרוש מהאי קרא להיפך" - דמה הוא רחום וחנון אף אתה יהיה רחום וחנון כלפי התינוק, ובוזה ליכא בזה חיובא דואנוהו דהתנאה לפניו במצוות, אלא חיובא דואנוהו דהוי "דומה לו". ודו"ק.

* * * * *

עכבר שהכניס חמץ ובדק ולא מצאו האם אסור לו לשחוט את הפסח מקרא ד"לא תשחט על חמץ דם זבחי"

איתא בגמ' בפסחים דף י' דעכבר שנכנס עם חמץ לתוך בית בדוק, ובדק בעל הבית שוב את ביתו ולא מצא שם את החמץ דאליבא דר"מ חשיב בית "שאינו בדוק". עיי"ש בגמ'. והקשו תוס' (ד"ה על) איזה נפק"מ איכא בהא דאמרין דלר"מ חשיב "בית שאינו בדוק", דלא מסתבר דנפק"מ דצריך שוב לבדוק את ביתו, דהרי כבר בדק את ביתו [לאחר שנכנס העכבר] ולא מצא, א"כ גם אם יצריכוהו לבדוק שוב, לא ימצא כמו שלא מצא בפעם הקודמת.

ואשתקד הבאנו דמין הסטייפלער זצ"ל דן ליישב קושיית התוס': דאיכא נפק"מ בהא דאמרין דחשיב "בית שאינו בדוק" [אליבא דר"מ] לענין שאסור לגור בבית זה בפסח, דכיון דאינו בדוק מחמץ יש חשש ד'שמא יבא לאוכלו'. אולם כתב דמזה דתוס' לא תירצו כן חזינן דזה פשוט דמי שלא בדק את ביתו מחמץ [כגון חולה, או זקן שאין לו מי שיבדוק את ביתו] דמותר לו לגור בביתו, ואינו צריך לעבור ולגור בבית בדוק מחמץ, דהו"ל רק חייבו בדיקה ולא אסרו את הבית למי שלא בדק, ולהכי הקשו תוס' דלר"מ מה יש לו לעשות אחר שכבר בדק את ביתו ולא מצא, ואיזה נפק"מ איכא בהא דאמרין דהוי בית שאינו בדוק. עכ"ד הקה"ק¹². וע"כ מאשתקד.

והשתא, ראיתי תירוצי מענייני על קושיית התוס' [מה הנפק"מ בהא דלר"מ חשיב הבית "לאינו בדוק"] במגן האלף (ס' תל"ט סק"ד):
דנפק"מ לענין היכא שנכנס עכבר לאחר זמן האיסור שכבר אינו יכול לבטל, אם יוכל להקריב "קרבן פסח", דלדעת ר"מ דחשיב לבית שאינו בדוק וחיישינן דיש שם חמץ א"כ אינו יכול להקריב קרבן פסח מקרא ד"לא תשחט על חמץ דם זבחי". וז"ל המגן האלף: "דנפק"מ דלר"מ שהחמץ ברשותו, ולאחר זמן איסורו לא יוכל לבטל, וא"כ בזמן שהיה פסח כיון דאסור לשחוט הפסח על החמץ א"כ אסור לו לעשות הפסח ונדרה לפסח שני דאז אינו מזיק מה שהחמץ ברשותו". עכ"ל.

ויש להעיר דבריו לכא' תליא בפלוגתא הנודעת האם איסור ד"לא תשחט על חמץ" הוא רק בחמץ דעובר עליו ב"בל יראה" או שמא אף בחמץ דאינו עובר עליו בבל יראה איכא איסור דלא תשחט על חמץ דם זבחי: דהגרעק"א בתשובה קע"ו נקט בפשיטות דחמץ שאינו עובר עליו בבל יראה איכא איסור דלא תשחט על חמץ, אולם דעת המנחת חינוך דאף חמץ שאינו עובר עליו בבל יראה איכא איסור דלא תשחט על חמץ, והנה דברי המגן האלף הנ"ל לכא' א"ש רק למנ"ח, אבל להגרעק"א דחמץ שאינו עובר עליו בבל יראה איכא איסור דלא תשחט על חמץ, לכא' עכבר שנכנס עם חמץ, וחזר ובדק שוב את ביתו, גם אם באמת יש חמץ ברשותו אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, כמבואר בתוס' בריש פרק כל שעה (דף כ"א) דחמץ דאינו יודע היכן הוא אינו עובר בב"י כיון דאי"ז נחשב ל"מצוי" בידו (והא שבודק שוב ולא מצא גם להפני"י שם לא עובר בב"י. עיין בפר"ח ס' תל"א), וכיון דאינו עובר על החמץ שברשותו ב"בל יראה" איכא איסור דלא תשחט על חמץ אליבא דהגרעק"א¹³.
נמצא, שדברי המגן האלף א"ש לפי המנ"ח דגם בחמץ דאינו עובר עליו בב"י איכא איסור ד"לא תשחט", ולהכי שפיר איכא נפק"מ בהא דהבית חשיב ל"אינו בדוק" - דאסור לו לשחוט את פסחו, אף דאינו עובר בזה על איסור ב"י וב"ח.

¹² ובאמת שברבינו פרץ (שם) מפורש כדברי הקה"ק, וז"ל "וא"ת כיון דבקש ולא מצא מה יעשה יותר, וכי מצרכינן ליה לצאת מן הבית. וי"ל דלא מצרכינן ליה לצאת מן הבית אלא מצרכינן ליה לבדוק עילאי ותתאי דמן הדין לא היה לו לבדוק". מבואר לכא' כהכרעת הסטייפלער זצ"ל דבית שאינו בדוק "לא מצרכינן ליה לצאת מן הבית". [ועי' בב"ח ס' תל"ט, סק"ג שדן בזה].

¹³ ויש לציין, דיש ראשונים שחולקים על התוס' (בריש כל שעה): דעל מה שכתבו תוס' דבחמץ שאינו ידוע לו היכן הוא אינו עובר בב"י כיון דאינו "מצוי", כתב התוס' רא"ש "ולא נהירא לי דכיון שהוא בביתו מצוי הוא אצלו אלא שאינו ידוע היכן הוא, ושגגת בל ימצא מיהא איכא". עכ"ל. וכידוע המקור חיים בסי' תל"א הקשה אמאי עובר הרי זה מתעסק, והגרעק"א הוכיח דמתעסק זה רק פטור מקרבן. והדברים עתיקין.

האם לאו ד"לא תשחט על חמץ" - תלוי ב"האיסור" חמץ

והשתא נחזור לפלוגתא דהגרעק"א והמנ"ח, האם הלאו ד"לא תשחט על חמץ" – הוא רק בחמץ שעובר עליו "בל יראה" או לא: דהגרעק"א (שם) ס"ל דחמץ שאינו עובר עליו בבל יראה ואינו חייב בהשבתתו אינו עובר על "לא תשחט", ובוזה ביאר מש"כ הר"ש (בבלי פ"א מ"ח, וכן הוא בירושלמי) דאע"פ דלר' יוחנן (פסחים ס"ג, ב') לא בעינן שיהיה החמץ עמו בעזרה [כדי לעבור על לאו דלא תשחט על חמץ] מ"מ עכ"פ בעינן שיהיה בירושלים [לפנים מן החומה], ותמה הגרעק"א (בגליון הש"ס שם) מ"ט בעינן שיהיה בירושלים ומה שייכות ירושלים לזה, והניח בצע"ג. ובתשובה הנ"ל ביאר הגרעק"א: דאין כוונת הר"ש דאם הוא חוץ לירושלים אין עובר, רק עיקר כוונתו דאי הוי החמץ "במדינת הים" וסגר ביתו דכבר אינו לחזור לביתו עד אחר פסח, דבוזה אין עליו חיוב לבער החמץ דהוי כמפולת, בזה אין עובר על לא תשחט, **"דכיון שאינו מצווה כלל בהשבתתו אינו עובר על לא תשחט"**. עיי"ש¹⁴.

אולם המנ"ח (מצוה פ"ט) כתב דלאו דלא תשחט על חמץ, אינו תלוי בהאיסור דחמץ, וצידד דאפ"ל אם הלן האימורים על המזבח עד אחר הפסח, דכבר ליכא איסור חמץ כלל, אפ"ה אם יש לו חמץ ברשותו, והקטירם, עובר בלאו דלא תשחט על חמץ. **והנה דברי המנ"ח** [דאפ"ל לאחר הפסח דליכא כלל איסור חמץ, אם יש ברשותו חמץ בשעת הקטרת האימורים עובר על לאו דלא תשחט] **מאד מחרדים**: דאפילו אם נחלוק על הגרעק"א ונימא דהלאו דלא תשחט על חמץ אינו תלוי כלל באיסור חמץ, זה דוקא בפסח דהחמץ הוי "חפצא דאיסורא" כנבילה, להכי איכא לאו דלא תשחט אף דליכא איסור ב"י וב"י על "הגברא", דסו"ס הוי חפצא דאיסורא דחמץ, אבל חמץ לאחר הפסח דאי"ז "חפצא" דאיסורא כלל, ופקע מינה שם "חמץ" האסור, מסתבר דאינו עובר על הלאו דלא תשחט, כיון דחמץ "דהתירא" ברשותו. וצ"ע.

חולה שחייב לאכול חמץ משום פקו"נ האם יכול לשחוט פסחו או לא

כתב העונג יו"ט (ס"ל ל"ו) "נסתפקתי בחולה שיש בו סכנה שצריך להחזיק החמץ ברשותו מפני הסכנה [דמפני הסכנה ודאי דשרי] אם רשאי לשחוט פסחו או לא". **ולבסוף הכריע**: דאף באנוס, אסור לו לשחוט את פסחו, דמה יהי שהוא אנוס על החזקת החמץ, סו"ס הוא שוחט על החמץ ומה יתיר לו את האיסור ד"לא תשחט על חמץ". עיי"ש היטב.

והנה מרן הגר"ד פורבסקי זצ"ל (פסחים דף ס"ג, ב' אות שצ"ו) כתב שלפי הגרעק"א דלאו דלא תשחט תלוי בהאיסור חמץ, א"כ בחולה שיש בו סכנה דאינו חייב בהשבתת החמץ משום פקו"נ, אינו עובר על הלאו דלא תשחט על חמץ. עיי"ש.

ולענ"ד יש קצת לדון בזה, דשמא הא דכתב הגרעק"א דחמץ שאינו חייב בהשבתתו אינו עובר על לא תשחט על חמץ, הוא רק בחמץ הנמצא במדה"י דהוי כנפל עליו מפולת וכ"מבער" דמי, אבל בחולה שיש בו סכנה נהי דשרי ליה להחזיק חמץ אבל אי"ז חשיב דהחמץ כ"מבער", אלא **דהגברא** "אנוס" מלבער, ושמא בזה מודה הגרעק"א דעובר על לא תשחט על חמץ, כיון דשוחט על "חמץ" דאינו כ"מבער" [אף דאינו עובר על ב"י], ונהי דהוא אנוס סו"ס הוא שוחט על "החמץ". וצ"ע.

חמץ שנמצא במדינה שלא הגיע זמן איסורו, האם עובר ב"לא תשחט"

מרן הגר"ד פורבסקי זצ"ל (שם) כתב: הנה ידוע מש"כ העונג יו"ט (שם) דמי שנמצא במקום שכבר הגיע זמן איסור חמץ, אולם יש לו חמץ במדינה אחרת דאכתי לא הגיע שם זמן איסור חמץ – דאזלינן בתר מקום החמץ, ולא בתר המקום שהוא נמצא, ואינו מצווה בהשבתתו עדיין. ולפי"ז כתב הגר"ד זצ"ל דאם הוא נמצא בירושלים שכבר הגיע זמן האיסור, ויש לו חמץ במקום שעדיין לא הגיע זמן האיסור, דאליכא דהגרעק"א הנ"ל אינו עובר על "לא תשחט על חמץ" אף דיש ברשותו חמץ, כיון דאכתי אין לו חיוב השבתה על חמץ זה, והלאו דלא תשחט הוי דוקא בחמץ שיש לו חיוב השבתה. עיי"ש.

ולנתבאר לעיל יתכן דאף לחולקים על הגרעק"א [וסברי דאף בחמץ דאינו עובר עליו בב"י, עובר בלא תשחט] מודו הכא דאינו עובר בלא תשחט, דהרי החמץ נמצא במקום דלא מטי זמן איסורא, וא"כ אין החמץ חפצא דאיסורא כלל [דלעונג יו"ט הרי אזלינן בתר מקום החמץ]. אולם למנ"ח פשיטא דעובר בלא תשחט, דלא גרע מחמץ לאחר הפסח דס"ל למנ"ח דעובר. ודו"ק.

* * * * *

פלוגתא דגדולי ישראל זצ"ל האם "זכירת

"יציאת מצרים" עיקרו "בלב" או "בפה"

אמר"ר זצ"ל אמר לי שיש מחלוקת יסודית במצות עשה של "זכירת יציאת מצרים" בין מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחתנו מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל: מה הדין מי שקודם זכ"מ כיוון לשם מצוה, אבל כשאמר את זכירת יצי"מ לא שם לבו כלל למה שמוציא בפיו [כגון: שתוך כדי אמירת הפסוק של זכירת יציאת מצרים הוא עיין באיזה ספר... ופיו למלל זכירת יצי"מ] ונמצא שהזכיר בפיו אבל בלבו לא זכר. **דדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל** דלא יצא מדאורייתא, משום דזכירה עיקרה "בלב", ואם לבו לא היה עמו אין זו זכירה כלל. והנה בגמ' במגילה י"ח מבואר לענין "זכירת" מחיית עמלק – דלולי קרא מיוחד ד"לא תשכח" – קיום המצוה דזכירת מעשה עמלק היה "בלב", חזינן דמצות זכירה ביסודה עיקרה בלב.

נמצא דלהגר"ש א' בזכ"מ יש ב' כוונות: **א.** "כוונה למצוה" כמו בכל המצוות דמצוות צריכות כונה. **ב.** "כוונה הלב" היינו שיכוון בלבו על ענין זכירת יצי"מ. [ועל דרך שמצינו בקר"ש דאיכא ב' כוונות. א. כונה למצוה דמצצ"כ. ב. כונה לקבל עול מלכות שמים, דזהו כונה בפירוש המילות דקר"ש].

אולם מרן הגר"ח זצ"ל (דרשו, ס' ס"ז הערה 7) לא הסכים לזה, וס"ל ד"זכירת יציאת מצרים" הוי מצות "אמירה" גרידא [כמו קר"ש וברכהמ"ז וכו'] ואף אם לבו לא היה עמו כלל יצא ידי"ח מדאורייתא. וכן נראה גם מדבריו בספר "נחל איתן" (ס' ט"ו סעי' ב' סק"י) שכתב שהאומר זכ"מ בלשון דאינו מבין גמי יצא, וז"ל: "וכן זכירת יציאת מצרים (וכן פר' זכור) יצא אע"פ שאינו מבין, שהרי מ"מ הזכיר מה שהתורה צויתו עליו להזכיר". עכ"ל.

¹⁴ ויש להעיר על הגרעק"א מדברי **המהר"ם חלאוו** (פסחים דף י"ג, ב') שכתב דגם "**בחמץ של הקדש**" [לחמי תודה] עובר בלא תשחט, והרי בחמץ של הקדש אינו עובר עליו בב"י – ד"שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה", חזינן דהאיסור דלא תשחט אינו תלוי באיסור בל יראה. וצ"ע. ואולי דוקא בנפל עליו מפולת וכדו"ס להגרעק"א דאינו עובר ב"לא תשחט" משום דהחמץ חשיב **כמבער**, משא"כ חמץ דגבוה דאינו כ"מבער" אלא דגזה"כ דאינו עובר בב"י. וצ"ע. [ועיין להלן בסמוך].

(ובאמת דמהנחל איתן אין כ"כ ראייה, דאולי כוונת הגר"ק זצ"ל דאינו מבין את פירוש המילות אבל הוא מבין את הענין של יצי"מ בכללות, ואף לענין קר"ש כתב הגרעק"א ברכות י"ג דסגי בכונה הכללית דקבלת עמ"ש אף אם לא מבין פירוש של כל מילה, אולם מסו"ד חזינן לא כן דכתב רק לענין "ווידוי" מעשר דבעי דייבין את הענין בכללות. וצ"ע).

ופלוגתא יסודית חזינן הכא: דלהגר"ש א זצ"ל זכ"מ "עיקרו לב" ואם לא כיון בלבו לא יצא מדאורייתא, ולהגר"ק זצ"ל "עיקרו בפה" ויצא מדאורייתא אף אם לא כיון בלבו. ואולי שורש הפלוגתא בזה הוא בפ"י מסקנת הגמ' הנ"ל דזכירה היא בפה, דהגר"ש א' למד דהגמ' לא חזרה בה מהה"א דזכירה קיומה בלב אלא דס"ל לגמ' דבעינן נמי לאומרו בפה, אולם הגר"ק למד דלמסקנה הדרא ביה הגמ' לגמרי מענין הלב, וזכירת יצי"מ הוי רק "בפה" - כמו קר"ש וברכהמ"ז¹⁵. עכ"ד אמר"ר זצ"ל.

דעת מרן הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל ודעת מרן הגראמ"מ שך זצ"ל

והנה דעת מרן הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל כדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דזכ"מ בלי כוונת הלב לא יצא. וזה לשונו (משנת רבי אהרן מאמרים, ח"ד עמוד ס"א):

"וכאן המקום להעיר, בנוגע למצות זכירת יציאת מצרים בקר"ש שחרית וערבית, שלדעת כמה ראשונים הדין הוא שמצות צריכות כונה, וכך היא ההכרעה (שו"ע אור"ח סי' ס') שבדאורייתא צריך כונה לקיים את המצוה, ואם לא כיון לצאת אינו יוצא ידי חובתו, אך מה שפחות ידוע הוא שיש כאן עוד כונה המעכבת, והיא כוונת התיבות ופירושן, משום שעיקר מצות הזכירה היא בלב, אלא שדרשו מקרא שאין די במחשבה אלא חייב להוציא בפה, אבל זה ודאי שגם לאחר שהוציא בפה אם לא זכר בלבו, אין כאן זכירה, ומה שהוציא בשפתיו אין זה אלא מעשה אמירה בעלמא ולא זכירה, שהיא עיקר המצוה שזכור שהוציאנו ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה, ושאינו מתפילה או שאר ברכות שעיקר תקנתם היא אמירה, וגם אם אין מכיון באמירתו יצא, משום שעכ"פ אמר מה שנתחייב בו משא"כ בזכירה שעיקרה הוא בלב שזכור את היציאה ממצרים, אלא שצריך גם להוציא בפה, ולכן ודאי שהכוונה כאן מעכבת, משום שאם לא כיון הרי זה לא זכר כלל".

והנה התפארת ישראל (ברכות פ"א אות ל"ז) דקדק מהא דתנן "מזכירין יציאת מצרים בלילות" ולא קתני "אומרים" - "דקמ"ל דלא סגי באמירה בלי הזכרה במחשבה". וזהו כדעת מרן הגראמ"מ זצ"ל ומרן הגרי"ש זצ"ל. [ובנו של התפא"י (שם) תמה דהחידוש של אביו דבזכ"מ הכונה בלב מעכבת לא הזכרה בפוסקים, ומצינו כן רק לגבי קר"ש. עיי"ש].

אולם דעת מרן הגראמ"מ שך זצ"ל דזכ"מ בלי כוונת הלב יצא. ואף אם אמר על דרך "מתעסק", והוכיח כן: דהנה כתב הרמב"ם (פ"א מקר"ש ה"ב) דכל ג' הפרשיות הוי בכלל קר"ש. והוסיף בהלכה ג' דקורין פרשת ציצית מפני שיש בה זכרון יצי"מ ומצוה להזכיר יצי"מ ביום ובלילה שנאמר למען תזכור וכו'. והנה בפ"ב הי"ב כתב הרמב"ם "קראה מתנמנם והוא מי שאינו לא ער ולא נרדם בשינה יצא ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון". משמע מהרמב"ם דהקורא את פרשת ציצית כשהוא "מתנמנם" יצא [דהרי רק בפסוק ראשון בעי' שיהא ער] והרי בשעה שמנמנם אין לבו עמו, וליכא כוונת הלב, חזינן דלענין זכ"מ לא בעי' כוונת הלב. וכלשונו של הרב שך "אבל קורא כל הפרשיות רק שלא כיון בלב". וכן אף אם קורא להגיה ג"כ יצא. ... עכ"פ זה ודאי מדיוצא כשהוא מתנמנם שזהו כמו מתעסק מוכח כמו שכתבנו". עיי"ש. [אולם יש לברר אם הרב שך זצ"ל כתב כן רק בדעת הרמב"ם דס"ל דליכא מצ"ע דזכ"מ בכל יום, אלא הוי דלק ממצות קר"ש (וכך למדו האור שמח ור' חיים בריסקער ברמב"ם), אולם מסתבר דאין לזלזל בזה].

נפק"מ מהנ"ל: מאיזה גיל יש לחנך קטנים ל"זכירת יציאת מצרים"

והנה לכא' איכא מהפלוגתא הנ"ל עוד נפק"מ למעשה מאיזה גיל יש לחנך את הקטנים במצות עשה ד"זכירת יציאת מצרים"? דאם המצוה עיקרו בפה, לכא' גיל החינוך בזה הוא משעה שמצי' לומר את הפסוק של זכ"מ, ומבין באופן כללי את ענינו, דזהו גיל ו' או ז'. אבל לשיטת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דזכ"מ עיקרו "בלב", ופירוש התיבות בזה הוא מעכב במצוה, לכא' גיל חינוך לזה הוא יותר מאוחר מגיל ו' או ז'. וצ"ע לדינא. [וכן נפק"מ מאיזה גיל יש דין חינוך לקריאת "זכור"].

והנה לענין גיל חינוך בקר"ש (להראשונים דיש חינוך בקר"ש) כתב המשנ"ב סי' ע' סק"ו דגיל חינוך בזה הוא מגיל ו' או ז'. [וכ"כ הפרמ"ג סי' ק"ו א"א סק"ג] והרי בקר"ש נמי איכא כוונת התיבות זולת הכונה למצוה. וצ"ע בכל זה.

ב-ג' מקומות נחלקו המג"א והמשנ"ב

האם מצות "זכירה" צריכה כוונה למצוה

בזכירת יצי"מ. בזכירת השבת. ובזכירת עמלק

א. המג"א (רע"א) כתב דיוצא מצות "קידוש" דאורייתא בתפילה. והקשה המשנ"ב (שם) דהא מסתמא אין מכוונים לשם מצוה, וז"ל "אולם יש לפקפק בזה הרבה דהא קימ"ל בס"י ס' דמצ"כ לצאת בעשיית המצוה ומסתמא אין מדרך העולם לכוין לצאת את המ"ע דזכור בתפילה".

ב. המג"א (סי' תרפ"ה) כתב דיוצא "זכירת מעשה עמלק" בפר' "ויבא עמלק" שקוראים בפורים. והוסיף המשנ"ב (סי' ק ט"ז) דצריך לכוין לצאת בזה מצות עשה של "זכור". [ומהמג"א משמע שאין צריך כונה].

ג. המג"א (סי' ט"ז) כתב דיוצא "זכירת יציאת מצרים" ב"שירת הים", ובהגהות חת"ס (שם) העיר דצריך לזה כונה למצוה.

וצ"ב מהו שורש הפלוגתא בין המג"א למשנ"ב אם "זכירה" בעי' כונה למצוה או לא: ונראה דפליגי בפלוגתא גדולה ישראל הנ"ל אם "זכירה" הוי עיקרו לב או עיקרו בפה. דהמג"א ס"ל דעיקר זכירה היא "בלב" [כהגר"ש א' והגרא"ק הנ"ל], נמצא דבכל זכירה איכא כעין "מעשה" ו"תוצאה", היינו איכא "מעשה" האמירה בפיו ו"תוצאה" שזכור הדבר בלבו ובמחשבתו, ולהכי ס"ל למג"א דבזכירה אף אם לא כיוון למצוה יצא, דנהי שלא כיוון בעשיית "מעשה המצוה" סו"ס נתקיימה המצוה ב"תוצאה" שזכר בלבו, וכעין מה שאמרו רבותינו לענין מצוות ד' בין אדם לחבירו"ו דאף אם לא כיוון למצוה יצא, דנהי דהמעשה היה בלי כוונה סו"ס נתקיימה המצוה בתוצאה דהשלים להעני חסרונו וכו'. וכע"ז כתב החק יעקב סי' תפ"ט סקט"ו לענין "ספירת העומר" שא"צ כוונה כיון דהמצוה היא בתוצאה שהיום ספור. אבל המשנ"ב ס"ל דעיקר זכירה היא "בפה" [כהגר"ק הנ"ל]. וא"כ זכירה דמי לכל המצוות דבעי' לכוון בעשיית מעשה המצוה, ובלי כונה למצוה לא יצא. ודו"ק.

¹⁵ ואולי תליא נמי בפלוגתא הגדולה אם יוצאין זכ"מ ברהור בלב. דהאמצות החיים כתב דיצא. והשאגת אריה כתב דלא יצא. והמשנ"ב הכריע כהשאגת אריה דבעי' זכירה בפה. וצ"ע. ועיין בתור"ט דהקשה אמאי קתני במתני' "מזכירין יצי"מ בלילות" ולא קתני "וזכירין". וכתב הרש"ש "ולי נראה דאי תנא זכורין הו"א דיצא בהרהור כדאמרינן במגילה י"ח זכור יכול בלב, להכי תנא מזכירין דמשמע שיאמרו בפה, וכן מסיק השאגת אריה בתשובה י"ג דאינו יוצא בהרהור". עכ"ל.

"היכן מוכח מפרק "חזקת הבתים" שבני חו"ל פטורים מלעלות לרגל?"

היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה...

ידוע דתוס' בפסחים (ג', ב') כתבו כמה הלכות מחודשות, ואחת מהן: שבני חו"ל פטורים ממצות עליה לרגל.¹⁶ המשנה למלך תמה דמהכ"ל לפטור מראיה מי שגר בחו"ל, וכתב: "סוף דבר שדברי התוס' מתחלתם עד סופם צריכים אצלי תלמוד".

לפני שנים רבות ראיתי באיזה ספר, שקבוצת בחורים באו להיבחן על פרק "חזקת הבתים" אצל אחד מגאוני הדור הקודם (איני זוכר שמו, אולי הרב מטשעבין), שאל גאון הדור את הבחורים: היכן מוכח מפרק "חזקת הבתים" שבני חו"ל פטורים מלעלות לרגל? הבחורים לא ידעו להשיב.¹⁷

השיב גאון הדור: הנה במתני' (בב"ב ל"ח, א') מבואר דהמרחק מירושלים לאספמיה הוא שנה שלימה, ואליבא דרב יהודה זהו הטעם דחזקת הבתים ג' שנים, דאם בעל הקרקע יהא באספמיה הרחוקה, ויחזיק אדם בשדהו בא"י שנה, ילכו שנה לאספמיה להודיע לבעל הקרקע, ויבא בעל הקרקע לסוף השנה השלישית ויתבע את המחזיק בדין, וכלשון המשנה: "אמר רבי יהודה לא אמרו שלש שנים, אלא כדי שיהא באספמיה ויחזיק שנה, ילכו וידעוהו שנה, ויבא לשנה אחרת". וכתב הרשב"ם "אספמיה רחוק מהלך שנה מארץ ישראל".

ואי נימא דיש חיוב לעלות לרגל מחו"ל – ג' פעמים בשנה, איך אפשר להגיע מאספמיה ג' פעמים בשנה – הרי המרחק מאספמיה לירושלים הוא הליכה במשך "שנה שלימה"? ולא שמענו שאסור ליהודים לגור באספמיה כדי לא לבטל מצות עליה לרגל? אלא ראיה דבני חו"ל פטורים מלעלות לרגל. [ודחק לומר דרק לחרש, שוטה, וקטן, וטומטום, ואנדרוגינוס, ונשים, ועבדים שאינם משוחררים, החיגר, והסומא, והחולה, והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו – דפטורים מלעלות לרגל, מותר להם לגור באספמיה].

לעולי רגלים התקצרה הדרך – ע"י מחילות

וכדי לא לאשווי את ה"משנה למלך" (דס"ל דבני חו"ל חייבים בראיה) כטעה בדבר משנה... נראה ליישב, דבאמת המרחק מאספמיה לירושלים הוא שנה שלימה, אבל לעולי רגלים היה גם התקצרה להם הדרך, דהנה תוס' בב"מ כ"ח הקשו איך האחרון שבישראל הגיע לנהר פרת תוך ט"ו יום, הרי גודלה של א"י הוא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (מגילה ג'), והרי מהלך אדם ביום הוא עשרה פרסאות (פסחים צ"ג), א"כ צריך כמעט ארבעים יום כדי ללכת עד נהר פרת. עיי"ש בתוס'. וברש"י (שם) כתב לתרץ עפ"י המדרש באיכה [ע"פ גדר דרכי (איכה ג', ט')] שהביא מעשים טובא שהדרך היה מתקצר לעולי רגלים, ולהכי אף שהדרך לנהר פרת הוא מהלך ארבעים יום, אבל לעולי רגלים התקצרה הדרך לט"ו יום. עיי"ש ברש"י. מעתה אפשר לדחות את הראיה "מאספמיה", דיתכן דהדרך התקצרה ושפיר יכלו לעלות לרגל ג' פעמים בשנה. נפלא. [והעני הגר"י זיכל שליט"א דלפי"ז בזמן בית המקדש יודה רבי יהודה דחזקת הבתים "שנה אחת" דהרי יכול למחות כשיעלה לרגל. וצ"ע].

"התורה לא העמיסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל"

האחרונים הביאו כמה ראיות מנשים נזיקין לחידושם של התוס' שאין חיוב לעלות לרגל מחו"ל,¹⁸ והאחרונים הביאו דהירושלמי (בהריות פ"א ה"ב) יליף ליה מקרא. אולם יש לברר מהו הטעם שבני חו"ל פטורים ממצוה זו, וכי זה ממצוות התלויות "בארץ"? [יש שפירשו דזה מאותה הלכה דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל, וקרקע בחו"ל הו' כמטלטלין כמבואר בגמ' בערכין דף כ"ט. א"א א"י משמע בתוס'].

ואולי, הטעם שהתורה פטרה את בני חו"ל ממצוה זו, הוא על דרך שביאר המשך חכמה (פר' נח) הטעם שנשים פטורות ממצות פרו ורבו "כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל, ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה, וקודם הזהירה וחייבה לאכול", וכן התיירה התורה במלחמה אשת יפת תואר, "ואם כן, נשים שמסתכנות בעיבור ולידה לא גזרה התורה לצוות לפרות לרבות על האשה, ומותרת לשנות כוס עקרינ". עכ"ד.

ולא דחוק לאמר, דיסוד הפטור דבני חו"ל מלעלות לרגל הוא מקרא ד"דרכי נועם"... דזהו "עמסה" גדולה לבוא ממרחקים שלש פעמים בשנה, יותר מב' שבועות של הליכה [לחלק מהשיטות החיוב לעלות דוקא "ברגל" ולא ע"ג בהמה], מסתמא בלי מקום מסודר ללון בו (עיי' בב"מ כ"ח אם הלכו בלילה או לא, ועיי' ברש"י בענין ל' לגבי הליכה בשבת), עם ילדים קטנים דבאים מדין חינוך (כדתן בריש חגיגה), ואי אפשר לתאר גודל הקושי שבזה, ולהכי רק בא"י דמגבול א"י הוא ט"ו יום בזה חייבה התורה לעלות לרגל, אבל ביותר מב' שבועות של הליכה בדרכים דזהו "עמסה" גדולה פטרה התורה. [טעם מחודש].

¹⁶ ועפ"י"ז ביאר מרן הגר"י זצ"ל השייכות בין הבקשות "והשב ישראל לנוויהם" – ושם נעלה ונראה לפניך בשלוש פעמי רגלינו", דהכוונה בזה: דע"י שישראל ישובו מחו"ל לא"י, אז יהיו מחייבים במצוות עליה לרגל ["ונעלה ונראה"].

¹⁷ אגב. בספר "שר התורה" (עמ' 231) הובא שפעם הגאון מטשעבין זצ"ל בהן בחורים על פרק "חזקת הבתים" ושאל: מנין שמי בורות פסולין לניסוך המים בבית המקדש? [דבעי דוקא "מי מעיין"].

לרגע נבהל, ולפתע נזכרו שהדבר מפורש בתוס' בעמוד האחרון בפרק 'חזקת הבתים', דבגמ' שם איתא שכשחבר ביהמ"ק רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, אמר להם רבי יוחנן מפני מה אין אתם אוכלין בשר ויין? אמרו לו מפני שבטלו עבודת הקרבת הקרבנות ונסכי יין. אמר להם "א"כ גם מים לא נשתה שכבר בטל ניסוך המים" ושתקו. ומקשים תוס' הרי אפשר לשתות "מי בורות" שפסולים לניסוך המים? קמן שמי בורות פסולין לניסוך המים. [עיי' מנ"ח סוף מצוה ש"כ דהק' על תוס' ממתי' סוכה מ"ח דנשפכה ונתגלתה ממלא מחיור דהוי כמי בורות. וכתב "צ"ל לדבריהם דמתני' מיירי שהיה בכיור מי מעיין. ודוחק". וע"ע ברש"י ובערל"ג בסוכה שם מש"כ בזה. ואכ"מ].

¹⁸ א] דאיתא בגמ' בגיטין דף ד' ע"ב דהטעם דבמדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם הוא משום ד"כיון דאיכא עולי רגלים משכח שכחי". וכתב החשק שלמה (שם) להוכיח כחידוש התוס' דבני חו"ל פטורים מלעלות לרגל, דאי נימא דגם מחו"ל חייבין לעלות לארץ ישראל לקיים מצות ראייה, א"כ אמאי המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל צריך לומר בפ"ג ובפ"ג הרי איכא עולי רגלים ומשכח שכחי, ומוכח דמחו"ל פטורין מראיה. אולם עיי' במאירי בגיטין ב' דכתב דבאמת גם מחו"ל עלו לרגל אך כיון שלא התעכבו לאחר החג בירושלים [ומיהרו לביתם] לכן לא הכירו את ההתימות. עיי"ש. [ועי' עוד במהר"ץ חיות גיטין דף ב', א' על תוס' ד"ה אשקלון כדרום].

ב] בחי' הגרש"ר זצ"ל כתב "ויש שהוכיחו כתוס' דמי שהוא בחו"ל פטור מראיה, מהא דאיתא בב"מ דף כ"ח ע"א לגבי אבידה דצריך להכריז ברגל, ונותנין זמן כדי שיהא אפשר לחזור עד סוף גבול א"י (לבדוק אם אבד לו), וקשה דהא איכא עולי רגלים שבאו מחו"ל ואכתי אפשר דהאובד הוא מחו"ל, ומשמע דמי שהוא בחו"ל פטור מן הראיה". עכ"ל. [ואין להוכיח כתוס' מהא דהמתינו מלבקש על הגשמים רק לאחר שבירושלם שיגיע לנהר פרת ולא המתינו לכל יושבי חו"ל. משום דבאמת בני חו"ל מבקשים על הגשמים רק לאחר תשעים יום].

מרן החזו"א במבחן לתלמידים:

"מודה במקצת" עולה לרגל?

בבארות יצחק (סוכות תשפ"ב) הבאנו דמך החזו"א זצ"ל בחן קבוצת בחורים על פרק 'שנים אוחזין', ואחת מהשאלות היתה: **האם "מודה במקצת" חייב לעלות לרגל?** ואף אחד לא ידע את התשובה. **אמר החזו"א:** דתוס' בב"מ דף ד', ב' הקשו למ"ד שיעבודא דאורייתא איך משכח"ל חיוב שבועה ב"מודה במקצת" הרי זה 'כפירת שיעבוד קרקעות' [זלמ"ד שיעבודא דאורייתא כל תביעה הו' תביעה על קרקע, ושכופר הו' כפירה על שיעבוד הקרקע] דאין בשבעין עליו. ותיירצו תוס' **"כשאין לו קרקע"**. אמר החזו"א: הרי מי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל (פסחים ח', ב'), א"כ "מודה במקצת" שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל¹⁹.

וכעת אני חושב, דיש קצת להעיר על הפסק של החזו"א ד"מודה במקצת" אינו עולה לרגל... דהנה מבואר **במשך חכמה** בפר' בהעלותך (ד"ה חקה) דמי שיש לו קרקע אף שקנויה לו רק "קנין הגוף" [כגון המוכר בזמן שהיובל נוהג] חייב לעלות לרגל עיי"ש שחידש דאפילו הפקיר את קרקעו חייב לעלות לרגל, משום דחזורת ביובל ואין ההפקר מפקיע קנין הגוף של המפקיר, והנה לגבי 'מודה במקצת' פשיטא דאם יש לו קרקע שקנויה לו רק קנין הגוף דחייב שבועה ולא חשיב כלל שבועה על קרקעות, דכיון דאין לנתבע 'קנין פירות' ואין לו שום שימוש בקרקע א"כ **אין הקרקע משתעבדת לתובע** ונכלל במה שכתבו תוס' "דאין לו קרקע". **נמצא:** ד"מודה במקצת" ויש לו קרקע שקנויה לו רק 'קנין הגוף' [כגון דמכר לזמן או מושכרת] הרי זה נשבע ומ"מ חייב לעלות לרגל. [ועיין באגרות משה (או"ח ח"ב סי' ק"ג) שיש מי שיש לו קנין פירות ולא קנין הגוף אם עולה לרגל. וכבר דנו בזה הצ"ח והטו"א].

מרן החזו"א זצ"ל ס"ל דלחייב עליה לרגל לא סגי ב"קנין הגוף"

אולם באמת דהחזו"א אזיל בזה לשיטתו... דעל הספק בגמ' בקידושין (כ"ט, ב') במי שצריך "לפדות את בנו" ו"לעלות לרגל" ויש לו רק 'חמשה סלעים' מי קודם, העיר החזו"א (יור"ד סי' קפ"ז) הרי בהכרח דיש לו גם "קרקע", דהרי מי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל כמבואר בגמ' בפסחים דף ח', ב', וכיון שיש לו קרקע א"כ שהכהן יגבה מהקרקע? [והוסיף החזו"א "ואף שע"ז פטור מראיה, מ"מ לא מסתבר דבשביל זה פקע מצותו"]. עיי"ש שנדחק דאירי דהקרקע לא שויה ה' סלעים.

והנה לדברי המשך חכמה יש לתרץ בפשיטות דבאמת איירי דיש לו קרקע, אלא שהיא 'מכורה לזמן' או 'מושכרת לאחרים' דלעלות לרגל הוא חייב דסגי בקנין הגוף, אבל אין הכהן יכול לגבות מהקרקע כיון דהיא מכורה או מושכרת לאחרים [דעיי"ש בסוגיה דלרבנן אין הכהן גובה ממשעבדים דמלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא]. ומוכח לכא' **דמרן החזו"א** ס"ל דלחייב עליה לרגל לא סגי בקרקע שקנויה לו רק בקנין הגוף [ודלא כהמשך חכמה], ובעל "קרקע" שתחת ידו, ולהכי הקשה דבהכרח דאירי בגמ' בקידושין דיש לו קרקע תחת ידו דאל"כ אינו חייב כלל בעליה לרגל, ואמאי אין הכהן גובה מהקרקע?

נמצא דדברי החזו"א דמודה במקצת אינו עולה לרגל, א"ש לשיטתו דס"ל דאפ"ל אם יש לו קרקע דמכורה לזמן או מושכרת לאחרים וכדו' [דמצי לישבע], מ"מ אינו עולה לרגל דחשיב דאין לו קרקע. [וצ"ע בשורש הפלוגתא דהמשך חכמה והחזו"א האם לעליה לרגל סגי בקרקע דקנין הגוף, ואולי זה תלוי בטעמים דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל, וקצרה היריעה].

"יש לדאוג לעניים בעת מתן צרכיהם לחג לתת להם נעלים לצורך עליה לרגל"

איתא בגמ' בסוכה (מ"ט, ב') "מאי דכתיב מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב, מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל, בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם, אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב אלא אלקי אברהם שהיה תחילה לגרים". ולכא' עדיין צ"ב מהו השייכות של מצות עליה לרגל לאברהם אבינו יותר מאחרים.

ואמר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשיעור בתפארת בחורים: "שמעתי פעם לבאר מת"ח א', דכיון דהיו נקראים הנעלים בשעת העליה לרגל [בפרט לרבינו בחיי (משפטים כ"ג, י"ד) דיש חיוב לעלות דוקא **ברגל** ולא על גבי בהמות], א"כ כמו דהיו צריכים לדאוג לעניים שיהיה להם מצה לפסח וזה היה מקופת "קמחא דפסחא" ה"נ **היו צריכים לדאוג "לנעלים" לעליה לרגל**, אי משום עיקר הדין אי משום המציאות שעניים נמי היו צריכים לעלות לרגל וצריכים למנעלים, והרי ענין זה של "חסד" לתת לעניים היה מדתו של "אברהם אבינו", לכן שייכו את העליה לרגל לאברהם אבינו שהיה מידת "החסד" והגתינה, וזהו "מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב" בתו של אברהם אבינו". הובא ב"הערות" בסוכה שם. עיי"ש. [וכ"כ להלכה משמיה דדוגרי"ש בספר 'זוהר במקדש' פרק י"ג סעי' כ"ג].

יש קצת להעיר על חידושו של "הת"ח אחד" שקיבל את הסכמת הגרי"ש דעני נטל נעלים מצדקה לצורך עליה לרגל, דלכא' זה תליא קצת בפלוגתא דמרן הח"ח זצ"ל עם הג"ר איצלה פוניבז'ער זצ"ל אם עני נטל מהקופה לצורך קיום מצוות: דהביאור הלכה (ס' תרע"א סעי' א') כתב שהגבאים מחויבים ליתן לעני "נרות חנוכה" כמו שהעני נטל מהקופה עבור ד' כוסות.

ומטו שהגאון ר' **איצלה פוניבז'ער זצ"ל** שלח להעיר למרן החפץ חיים זצ"ל דמנ"ל שהעני יכול ליטול מן הצדקה עבור קיום מצוה דנרות חנוכה, דבפשוטו מה שצריך לתת לו "כדי חסרונו" הוא רק לצורך גופו ולא עבור קיום מצוות, והא דמצינו הענין ד"קמחא דפסחא" שנוטל מן הצדקה עבור מצה דו' כוסות הוא משום דחשיב "צרכי הגוף", דבסעודת ליל הפסח בעינן לאכול מצה ולשתות ד' כוסות. וכ"כ להעיר על הביאור הלכה הגר"ב ז'ולטי זצ"ל במשנת יעב"ץ (פסח, סי' ז' אות ג'). עיי"ש²⁰.

אולם נראה ש"נעלים" לצורך עליה לרגל נמי חשיב "צרכי הגוף" דומיא דמצוה דו' כוסות (ובאמת יש קצת לחלק) ונטל לכו"ע. ובאמת אם בא ליטול מהקופה עבור "קרבת רגליה" למרן החפץ חיים נטל, ולמרן הג"ר איצלה פוניבז'ער אינו נטל. וצ"ע.

האם עולי רגלים צריכים לומר "תפילת הדרך"?

בספר **"שומר אמת"** (סוף פר' ראה) הסתפק האם עולי רגלים היו צריכים לומר "תפילת הדרך"? דשם דוקא אם הולך לדבר הרשות חייב, משא"כ בהליכה של מצוה. [ויש להוסיף: דהספק בזה הוא בפרט להריטב"א (סוכה כ"ה) דעצם ההליכה עצמה היא גופי' מצוה]. והביאו בזה משו"ת **לב יהודה** להג"ר יהודה לייב צירלסון הי"ד (השמיטת סי' ב') דכתב דאין צריך לומר תפילת הדרך בהליכה של מצוה, כיון דשלוש מצוה אינן נזוקות ושומר מצוה לא ידע דבר רע. אולם מהפוסקים נראה דלהלכה גם לדבר מצוה, כגון נסיעה לצורך פיקוח נפש, צריך לומר "תפילת הדרך". **אגב,** נשאל ה"בצל החכמה" (חלק ח' סי' מא') האם הנוסע **בשבת** משום פקוח נפש, צריך לומר תפילת הדרך? והכריע שצריך לומר תפילת הדרך, ואין בזה חששא של מבקש צרכי בשבת עיי"ש. וכן החולה עצמו הנוסע בשבת צריך לומר תפילת הדרך. וכן נקט בפשיטות מרן הגרי"ש **אלישיב זצ"ל** דידולת הנוסעת בשבת צריכה לומר תפילת הדרך, דאין זה סתם בקשה אלא דיוב ברכה.

¹⁹ **אגב** שהזכרנו מבחן של החזו"א "בשנים אוחזין", אביא כאן מה ששאל החזו"א כשבחן על פרק "אלו מציאות" בח"ח סי' תנ"א. בפתח המבחן שאל את הילדים: **"אתם יודעים את פרק "אלו מציאות"? צעקו הילדים "כן"**. אמר להם החזו"א: **נכשלתם**. דמבואר באלו מציאות (כ"ג, ב') דת"ח צריך לשנות "במסכתא", דאם שואלים אותו אם הוא יודע, ממידת ענווה יגיד שאינו יודע.

²⁰ **וכנראה דהת"ח זצ"ל** ס"ל דחסרון מצוה נמי חשיב "אשר יחסר לו". ובאמת דדעת ה"זכר יצחק" צ"ב דאמאי קיום מצוה לא נכלל ב"אשר יחסר לו" הרי חסר לו המצוה? ואולי: דאם העני לא יקיים את המצוה בגלל שאין לו ממון הוא "אנוס" ואנוס רחמנא פטריה ו"מעלה עליו הכתוב כאילו עשה".... ולהכי לא חשיב כ"כ "יחסר לו", אבל לענין צורכי הגוף אם לא יהיה לו כסף לאכול לא יחני שהוא "אנוס" ולא חשיב כאילו אכל..., ושפיר חשיב **"יחסר לו"**. ודו"ק.

האם יש מצות חינוך למיצה ב"קטנה"

כתב הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה הלכה י') "הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים. קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכלין אותו כזית מצה". עכ"ל. ויש לדקדק דאמאי הרמב"ם כתב דין חינוך במצה רק בקטן, ולא כתב דיש גם מצוה לחנך את ה"קטנה" למצה הרי נשים חייבות במצה מדאורייתא, ולכא' משמע מהרמב"ם דליכא מצות חינוך "בקטנה". וצ"ע מ"ש מחינוך קטנים ל"תענית שעות" ביום הכיפורים דכתב הרמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"י) "בן אחד עשר שנה בין זכר בין נקבה מתענה ומשלים מד"ס כדי לחנכו במצות". קמן דיש מצות חינוך גם בקטנה, ואמאי גבי מצה לא כתב דיש גם לחנך את הקטנה.

והנה בגמ' בנזיר דף כ"ט מבואר דליכא מצות חינוך בבנות, והקשו תוס' מהא דמחנכין את ה"קטנות" לשעות ביוה"כ, ותירצו התוס' "וצריך לחלק בדבר", והמג"א צידד (עפ"י מחצה"ש) דכוונת התוס' דבאמת ליכא כלל חובת חינוך בקטנה, ושאני יוה"כ דיש מצות חינוך בקטנה "דיוה"כ הוא יום סליחה וחמיר משאר מצות" [ועיין בהערה²¹ דמשו"ה אין מברכין על פת שנעשית "בת מצוה" ברכת "ברוך שפטרני", דליכא מצות חינוך בבנות], ומעתה שפיר כתב הרמב"ם דמחנכים קטן ל"מצה" ולא כתב גם קטנה, דבאמת ליכא חובת חינוך בקטנה, ורק בהלכ' שביתת עשור לענין "תענית שעות ביוה"כ" כתב הרמב"ם דיש לחנך את הקטנה, דשאני יוה"כ "דחמירי משאר מצות" וכמש"כ המג"א והמחצה"ש בדעת התוס'.

והשבתי, דאולי הרמב"ם אזיל לשיטתו, דבהלכ' מאכלות אסורות כתב הרמב"ם דהמקור למצות חינוך הוא מקרא ד"חנך לגער על פי דרכו", ואולי דריש הרמב"ם: חנך "לגער" ולא לגערה, עכ"פ אין מהפסוק מקור למצות חינוך בבנות. **אולם המשך חכמה** (פר' וארא) כתב דהמקור למצות חינוך אינו מהקרא דחנך לגער [מדברי קבלה], אלא מהפסוק דכתיב אצל אברהם "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". והוסיף המשך חכמה **דלפי"ז איכא מצות חינוך גם בקטנה** דהרי כתוב בפסוק "יצוה את בניו ואת ביתו" משמע דמלבד חינוך בניו איכא חובת חינוך בנותיו²², ודלא כהמג"א שצייד דליכא חובת חינוך בבנות, והא דמבואר בגמ' בנזיר ה"ל דליכא חובת חינוך בבנות זה רק לענין "נזירות" ו"פרישות" (דלא הוי חובה). עכ"ד המשך חכמה. וכאמור דלהרמב"ם דילפינן מצות חינוך מקרא ד"חנך לגער" ולא מקרא ד"למען אשר יצוה", אין לנו מקור למצות חינוך בבנות.

נמצא: דהגידון האם יש מצות חינוך בקטנה, תליא במקור למצות חינוך, דלהרמב"ם דילפינן מ"חנך לגער על פי דרכו" שפיר י"ל דקטן ולא קטנה. ולמשך חכמה דילפינן מ"אשר יצוה את בניו ואת ביתו", איכא מצות חינוך גם בקטנה דכתיב "ביתו".

הרמב"ם ס"ל דקרא ד"למען יצווה" ... איירי לענין "מידות טובות" ולא בחינוך למצוות

והנה באמת יש להעיר, אמאי הרמב"ם יליף מצות חינוך מקרא דחנך לגער שהוא מדברי קבלה, ולא יליף מצות חינוך מקרא ד"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"? בפשוטו י"ל דס"ל להרמב"ם דהקרא רק משבח בזה את אברהם אבל אין כאן ציווי על מצות חינוך. ודווקא.

אולם יתכן דהרמב"ם אזיל לשיטתו, דבהלכ' דעות (פ"א הלכה ו', ז') כתב הרמב"ם דקרא ד"למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'" אין הכוונה לקיום המצוות, אלא **למידות טובות** שזהו - דרך ה' ["דרכיו"] "מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום" וכו'. ומעתה י"ל דס"ל להרמב"ם דדין חינוך לקיום המצוות ילפינן מקרא ד"חנך לגער עפ"י דרכו", וחנינוך למידות טובות והדבקות במידותיו של הקב"ה ילפינן מקרא ד"למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'".

ויש להוסיף: דהנה הפסוק מעיד שאברהם ציוה את בניו ללכת בדרך ה', והיכן מצינו דאברהם ציוה את בניו בזה? ובאמת מצינו כן [עשרה פסוקים קודם לכן] ב"הכנסת אורחים" דאברהם דכתיב "ואל הבקר רץ אברהם וגו', ויתן אל הנער" וכתב רש"י "זה ישמעאל, לחנכו במצוות" היינו לחנכו למצוות חסד וכדו', קמן דחינוך דאברהם היה בעניני "בין אדם לחבירו" - מצות הכנסת אורחים²³.

ומעתה יתכן לומר: דאף דלהרמב"ם ליכא מצות חינוך בבנות דממעטין מקרא ד"לגער" ולא לגערה כהנ"ל, זהו רק לענין חינוך לקיום מצוות התורה [בין אדם למקום], אבל לענין מידות טובות והדבקות במידותיו של הקב"ה [בין אדם לחבירו] שפיר יש לחנך כן גם את הבנות, דהרי בקרא כתיב "אשר יצוה את בניו ואת ביתו" דזהו גם הבנות כמש"כ המשך חכמה.

ווארט נפלא בישוב דעת הרמב"ם דיש מצוה לחנך את הקטנה - ללכת לחתונה ולניחום אבלים

ויש להוסיף בזה ווארט נפלא: דאיתא בגמ' בעירובין (פ"ב, א') דמערבין עירובי תחומין עבור קטן אף שלא מדעתו, וכן פסק השו"ע בס' ת"ד סעי' ב'. והקשו תוס' הרי אין מערבין אלא לדבר מצוה, וקטן לאו בר מצוה הוא? ותירצו תוס' (בתירוצם השני, הובא במג"א שם) דמערבין עבור הקטן כדי לחנכו במצוות, ובפשטות כוונת התוס' דיש מצוה לחנך קטנים על עצם עשיית העירוב. אולם בתוס' רא"ש מבואר דהחינוך הוא לקחת אותם ל"דבר מצוה" [דהרי אין מערבין אלא לדבר מצוה].

²¹ כתב הרמ"א (סימן רכ"ה ס"ב) יש אומרים מי שנעשה בנו בר מצוה, יברך בא"י אמ"ה שפטרני מעונשו של זה, וטוב לברך בלא שם ומלכות. וצ"ב מדוע לא מברכים ברכה זו גם על פת שנעשית "בת מצוה"? והנה המגן אברהם (שם סק"ה) פירש את הברכה: שעד עכשיו היה נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חינכו, ומכאן ולהבא אינו נענש. וכתב הפרי מגדים (א"א שם סק"ה) ח"ל: והנה למה לא יברך בנקבה בת י"ב שנה, דכיון דהוא משום חינוך י"ל שאינו מחוייב לחנך בתו קטנה כמ"ש המג"א (ס' שמג סק"א), ואפ"ל למ"ד מחוייב לחנכה, אין בה מצות כ"כ שיהוייב לחנכה בקטנותה". עכ"ל.

²² לולי דברי המשך חכמה היה אפשר לפרש ד"ביתו" זו אשתו, ומצינו כן בהכנסת אורחים דאברהם "וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר וגו' לוישי ועשי עוגות". ובדעת זקנים בעלי התוס' (תצוה, שמות כ"ט, א') כתב שאף להגר ציוה כן. [ואולי "ביתו" כולל כל בני הבית].

²³ איתא בגמ' בב"מ פ"ו "כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו ע"י שליח כו', יוקה נא מעט מים, והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם". וקשה הא גבי "ואל הבקר רץ אברהם ויתן אל הנער" פירש"י זה ישמעאל - כדי לחנכו במצוות, חזיון שכונתו בנתינתו לאחרים היתה כדי לחנכם ולהרגילם בזה, א"כ למה נגרע חלקו עבור זה, שהשכר ניתן לו לבניו ע"י שליח? וביאר הג"ר **אפרים פדווא** שליט"א אב"ד לונדון שמה רואים שהחינוך הטוב ביותר הוא "דוגמא אישית" לעשות בעצמו, וממילא הבנים ילמדו ממנו ללכת באורחותיו...

וזה לשרנו (שם) "כדידהו נמי איכא מצוה להוליכם עמו לכל מקום מצוה שהוא הולך. לחנכם ולהרגילים במצות". והנה איתא בגמ' (שם) דהא דמערבין לצורך מצוה היינו לניחום אבליים ולבית המשתה. **וכתב על זה הג"ר מאיר אריק זצ"ל** ב"טל תורה": "מוכח דשייך מצות חינוך קטן לילך עמו לבית האבל ולבית המשתה".

והנה כתב הרמב"ם בפ"ר מעירובין הכ"א "מעריב אדם עירובי תחומין על ידי בנו **ובתו** הקטנים". ובמפתח שם הובא כך: "משמע דגם **בת** יש חיוב חינוך, וקשה דבלכות חמין ומצה פ"ו ה"י כתב קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו וכו', ולא הזכיר קטנה. - בית מנוחה על רבינו מנוח שם". עכ"ל המפתח.

ולפי הדברים הנ"ל יש ליישב ולחלק: בין מצה דאין חיוב חינוך בקטנה, לבין עירובי תחומין דיש חינוך גם בקטנה, דהרי החינוך בעירובי תחומין הוא לענין "בין אדם לחבירו" כדי ללכת לבית אבל או לבית משתה [וכמבואר לעיל מהגמ' בעירובין]. והרי נתבאר לעיל דמורה הרמב"ם דאיכא מצות חינוך בביתו במצות ד"בין אדם לחבירו" [דרך ה'] דהרי כתיב "אשר יצוה... את **ביתו**.. ושמר דרך ה' ", אבל לגבי "מצה" דהוי בין אדם למקום, ומצות חינוך בזה ילפינן לה מקרא ד"חנך לנער" שפיר ממעטינן קטנה מחינוך כמשנ"ל לעיל, ולהכי דקדק הרמב"ם לענין מצה דיש מצות חינוך בקטן ולא הזכיר קטנה. ודו"ק.

בקושיית המנחת חינוך: למג"א דליכא מצות חינוך בביתו **איך מותר לספות לביתו קטנה פסח שלא למנוי**

ידוע ומפורסם חידושם של תוס' בפסחים פ"ה דליכא איסור ספייה לקטן במקום חינוך, ולהכי מותר להאכיל קטן קרבן פסח אף למ"ד שה לבית אבות לאו דאורייתא וקטן אינו יכול להימנות על הפסח, כיון דעביד כן משום "חינוך". והקשה המנחת חינוך דאיתא בגמ' בפסחים פ"ה דאדם שוחט את הפסח גם על "בתו", ולפי המג"א הנ"ל דליכא מצות חינוך בביתו, הדרא קושיית התוס' לדוכתא איך מותר לספות לביתו קטנה פסח שלא למנוי? וליכא לתרין דעביד כן משום מצות חינוך דהרי למג"א ליכא חיוב חינוך בביתו.

ולחומר הקושיה נראה, דהא דכתבו תוס' והמג"א דליכא דין חינוך בביתו, היינו בתורת "חיוב" דליכא חיוב לחנך את בתו, אבל דאי דאיכא בזה מצות חינוך "קיומית" [דחזינן דהקב"ה משבח בזה את אברהם וכו'], ולפי"ז י"ל דהא דכתבו תוס' דליכא איסור ספייה במקום חינוך, אין זה דוקא במקום דאיכא "חיוב" חינוך, אלא אפ"ל במצות חינוך "קיומית" נמי ליכא איסור ספייה, דהא סו"ס עביד כן למצות חינוך. וצ"ע.

* * * * *

קריאת ההגדה בשבת הגדול

הרמ"א (ס' ת"ל) הביא את המנהג לומר את "ההגדה" בשבת הגדול [משום שמאותה שעה התחילה הגאולה ע"י לקיחת השה]. והגר"א כתב "הוא דבר שאינו" שהרי זמן אמירת ההגדה הוא בליל ט"ו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך כמבואר במכילתא. [הובא בכיור הלכה שם].

והנה קושיית הגר"א על הרמ"א צ"ב, הרי בדברי המכילתא לא נאמר איסור לומר ההגדה קודם הזמן, רק יליף שאינו מקיים המצוה בזה שמספר מראש חדש וכו', וא"כ מה היא הקושיה על הרמ"א, הרי כתב רק שקבעו עוד "מנהג" לקרוא ג"כ בשבת הגדול, ולא שיש בו חיוב וקיום מצוה, וא"כ לכא' אין זה סתירה כלל לדברי המכילתא, ומה אכפ"ל דקורא ההגדה בתורת מנהג.

ומוריני ראש הכולל (רשב"י) הג"ר בן ציון ברגמן שליט"א ביאר: דהנה בחיוב "ההגדה" בליל ט"ו, אין המצוה רק סיפור הדברים גרידא על הניסים שהקב"ה עשה עם אבותינו, אלא זה סיפור "**בתורת הודאה**" לקב"ה על כל הניסים הללו, וכמש"כ הרמב"ם (עשה קנ"ז) "שצונו **לספר ביציאת מצרים** בליל ט"ו בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מי שיוסיף במאמר ויארץ הדברים בהגדלת מה שעשה לנו ה' ומה שעשו לנו המצרים מעול והמס, ואיך לקח ה' נקמתנו מהם, **ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו** יהיה יותר טוב כמו שאמרו וכל המאריך לספר ביצי"מ הרי"ז משובח". עכ"ל. **מבואר ברמב"ם** דבחובת סיפור יצי"מ איכא תרתי, א. לספר ביצי"מ, ואיך לקח ה' נקמתנו מהם. ב. להודות לו יתעלה על כל טוב אשר גמלנו. ועיין בגמ' דף קט"ז ע"א "אמר ליה ר"נ לדורו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה, אמר ליה **בעי לאדידי ולשבורתי**, פתח ואמר עבדים היינו" ²⁴ [עד כדי כך **דהגרשז"א זצ"ל** בשיעור בשיבת קול תורה צידד דחובת ההודאה מעכבת בסיפור, ומי שלא אמר "לפיכך חייבים אנהנו להודות להלל לשבת להלל וכו' לא יצא. עיין מנח"ש פסחים קט"ז].

מעתה י"ל: דהטענה של הגר"א על הרמ"א, דבשלמא אם סיפור יצי"מ היה רק "סיפור" הניסים וכו', לא היה אכפת לן במה שאומר את ההגדה בשבת הגדול בתורת מנהג, אולם לנתבאר דבסיפור יצי"מ איכלל חיוב "הודאה" – והרי הודאה תליא בכונת הלב וברגשי הלב, ואם יאמר את ההגדה קודם ליל הסדר וכבר יהיה רגיל בה... לא יהיה לו **התחדשות** בליל הסדר באמירת ההגדה ויפחת אצלו קצת רגשי ההודאה [וכעין קשה עתיקתא מחזקת], והודאה בלי כונת הלב ליכא עלה שם של "הודאה" כלל [עיין בעמק ברכה (עמ' י')], להכי ס"ל להגר"א דאין לומר את ההגדה בשבת הגדול קודם ליל הסדר. ודו"ק.

אמאי אומרים "הלל" בליל הסדר נימא קריאתה של ההגדה זו הלילא

ידוע דנשאל מרן הגר"מ שך זצ"ל אמאי תיקנו לומר הלל בליל הסדר, נימא דסיפור וקריאת ההגדה [באריכות גדולה] תיחשב כהלל, כמו דמצינו בפורים דלא אומרים הלל משום "דקריאתה זו הלילא" (מגילה י"ד ע"א)? [יש שתי' דשאני פורים דהנס עצמו נעשה בהסתר לכן גם צורת ההלל הוא בהסתר].

ונראה ליישב: דפורים ההלל על נס שעשה הקב"ה **לאבותינו**, ופסח ההלל על נס שעשה הקב"ה **לנו** דהרי חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים... כדכתיב "ואותנו הוציא משם", [ולכן בפסח אומרים "ונאמר לפנינו **שירה חדשה**" פ' השירה שלנו אינה על נס של אבותינו, אלא על גאולתנו, ולפיכך היא חדשה על ניסים חדשים שלנו. כ"כ העמק ברכה עמ' ע"ח]. והנה אדם שהוא עצמו ניצל ממוות, לאחר שסיפר את 'נס ההצלה' על כל פרטיו הוא יתחיל לשיר "מה אשיב לה' " אף שסיפרו הוי הלילא... דההודאה זה חלק מצורת הסיפור ידידיה [דאף חייב להודות על כך לקב"ה...]. מעתה י"ל דמי שסיפר את סיפור ההגדה ואח"כ אינו אומר "הלל" סימן שהוא עצמו לא היה במצרים ולא יצא ממצרים... ולהכי לא אמרינן בליל הסדר דקריאת ההגדה זו הלילא, אבל בפורים דזהו נס שנעשה לאבותינו, בזה י"ל דקריאתה זו הלילא. ודו"ק.

²⁴ והאריך ביסוד זה **הגר"ב צ' ראקאו זצ"ל** בקובץ המועדים (מוריה, ח"ג עמ' רל"ג) ובסוף דבריו כתב "שוב מצאתי קצת בענינים אלו בס' **שערי אורה** לידיד"ג הג"ר **מאיר צבי ברגמן** שליט"א חתנה דבי נשיאה של מרן **הגר"א מ"ש שך** (שליט"א) זצ"ל".

רעק"א: "סומא פטור מכל המצוות

שבתורה" – חוץ מאכילת "מצה"

שיטת רבי יהודה דסומא פטור מכל המצוות שבתורה (בב"ק פ"ז, א'). הגרעק"א כתב לחדש דאכילת מצה גם סומא חייב, דהנה דרשו חז"ל בקרא (דברים טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ" – שבעת ימים תאכל עליו מצות, ד"כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה", והרי סומא מצווה ב"בל תאכל חמץ" (דסומא חייב בלאווין כמש"כ הגרעק"א להוכיח שם). ממילא הוא מצווה גם על אכילת מצה, דומיא דנשים דחייבות במצה אף דהוי מעשהו"ג משום ההיקש דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה. והוסיף הגרעק"א: דגם "בקידוש" דשבת סומא חייב, מההיקש דשמור חכור דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, וסומא מצווה בשמור, מצווה הוא גם על זכור – קידוש. והוסיף הגרעק"א: "הא דאמר ר' יהודה סומא פטור **"מכל"** המצוות [ומשמע אף ממצה וקידוש], איך למדין מן הכלל אף במקום שנאמר חוץ, **ובב' מצות אלו מחייב**".²⁵

והנה יש שורה בתוס' (בר"ה דף ל"ג) דיש ממנה ראייה להגרעק"א, וגם סתירה להגרעק"א – עזר. וכנגדו. ונתחיל בראיה מהתוס': דתוס' שם כתבו להוכיח דנשים מברכות על מעשהו"ג אף דאינן חייבות, מסומא, דהרי רב יוסף אמר בתחילה דאם ההלכה כרבי יהודה דסומא פטור מכל המצוות "עבידנא יומא טבא לרבנן, מ"ט דלא מפקדינא וקא עבידנא מצות", ואי נימא דמי שאינו מצווה אינו יכול לברך, א"כ אמאי יעביד יומא טבא "הלא היה מפסיד ברכות: ציצית, ולולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה, וקידוש היום וברכות של ק"ש שחרית וערבית". עכ"ל התוס'. והנה תוס' מנו את כל המועדים – סוכה ולולב, וכן את המועדים דרבנן – חנוכה ופורים, ואמאי לא מנו תוס' "אכילת מצה" דפסח? מוכח כהגרעק"א דבאמת סומא חייב במצה מדאורייתא, וממילא פשוט דמברך, ואי"ז ראייה כלל לנידון התוס' לגבי נשים שפטורת מעשהו"ג אם יכולות לברך או לא.

ועכשיו נעבור לכנגדו. דהנה תוס' וכן הרשב"א מנו גם **"קידוש היום"** בהדי מצוות שסומא פטור [ענין לעיל בסמוך לשון התוס'], והרי להגרעק"א סומא חייב בקידוש דשבת מהיקש ד"כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה"²⁶ **ויש שתיצור:** דמש"כ תוס' דסומא פטור מקידוש הוא קידוש ד"יום טוב" דליכא בל' היקש דשמור וזכור [וי"א דאינה מה"ת]. אבל בקידוש דשבת באמת חייב מהיקש דשמור וזכור. ואכתי צ"ע מסתימת התוס' והרשב"א בזה.

סומא אף שאינו "חייב" במצוות – אם קיים יש לו קיום מצוה ושכר חוץ מהגדה דסומא מופקע לגמרי מהמצוה

איתא בגמ' בפסחים קט"ז, ב' דסומא פטור מהגדה, "כתיב הכא 'בעבור זה' וכתיב התם 'בנו זה' [סורר ומורה] מה להלן פרט לסומא אף כאן פרט לסומא". **ובגליון מהרש"א** הביא דהקשו האחרונים דלפי רבינו ירוחם דפסק כרבי יהודה דסומא פטור מכל המצוות (הובא בב"י סי' תע"ג) אמאי בעי לגז"ש ד"בעבור זה" לפטור סומא מהגדה, תיפול"ל דסומא פטור מכל המצוות? [ובאמת המרכז במגילה ס"ה תשצ"ח הוכיח מגמ' זו דאין הלכה כרבי יהודה, ולהכי בעי לגז"ש לפטור סומא מהגדה].

ותירץ בשו"ת תורת חסד (סי' ח'): דלפי הגרעק"א הג"ל דסומא חייב במצה א"ש דבעי לגז"ש מיוחדת לפטור סומא מהגדה, דסד"א דכמו דחייב במצה הוא הדין דחייב בהגדה, דדין ההגדה תליא במצה, דהרי מדיני המצה בעי "לענות עליו דברים הרבה" היינו אמירת ההגדה. קמ"ל גז"ש דבעבור זה דאפ"ה סומא פטור מהגדה. וכע"ז תל' בחשק שלמה שם.

וראיתי בספר "חמדת ימים" [להגר"י ישראל מאיר פרצוביץ שליט"א] שהביא לתרץ **מהגרי"ד סאלאוויציק זצ"ל** [בן מרן הגר"י זצ"ל] דאם סומא היה פטור מ"הגדה" מצד הפטור הכללי של סומא במצוות, א"כ כשרוצה הסומא לקיים ולומר הגדה שפיר אית ליה קיום מצוה דומיא דנשים במעשהו"ג, להכי אתי הגז"ש ד"בעבור זה" לומר דסומא **מופקע** לגמרי ממצות הגדה, ואפי' אם יאמר הגדה לית ליה קיום מצוה כלל.²⁷ [וכתבנו יסוד זה בבארות יצחק דסוכות, לענין נשים, דהיכא דנשים הופקעו בגוף הפרשה לית להו קיום מצוה כלל, וכגון במצות "ראיה" ברגל דנשים התמעטו מ"זכורך", דאם עלו לרגל לית להו קיום מצוה כלל כיון דהתמעטו בגוף הפרשה, ונפק"מ לפש"כ האדר"ת דאיכא ברכת המצוות על ראיית פנים, דנשים אינם יכולות לברך גם אליבא דר"ת דנשים מברכות על מעשהו"ג].

הערה על הגרי"ד סולובייציק זצ"ל דסומא מופקע מהגדה לגמרי

ויש להעיר על הגרי"ד זצ"ל [דסומא מופקע מהגדה ואין לו בזה שום קיום מצוה], מדברי התוס' בר"ה ל"ג דבתחילה סברו דהטעם דסומא יכול להוציא אחרים ידי"ח אם הגדה דרבנן כמבואר בפסחים (קט"ז, ב'), משום דסומא חייב בכל המצוות מדרבנן [שלא יראה כגוי], ואתי דרבנן ומפיק דרבנן, ומזה הביאו ראייה דסומא חייב בכל המצוות מדרבנן. אולם כתבו תוס' שם לדחות דאין ראייה דסומא חייב במצות מדרבנן, דלעולם סומא פטור אף מדרבנן, והא דהוציאו אחרים ידי"ח כתבו התוס' דנהי דאין סומא "חייב" מ"מ הוי קיום ד"רשות" ואתי רשות ומפיק לחיוב דרבנן. (והשפ"א בר"ה ל"ג תמה בהבנת הדברים). עכ"פ חזינו להדיא בתוס' שסומא לא הופקע מהגדה, דאי נימא דסומא מופקע לגמרי מהגדה, א"כ איך הוציאו ידי"ח אנשי ביתם, הרי אין זה אפי' "רשות" דהרי להגרי"ד אין לסומא קיום מצוה דהגדה, ולא שם הגדה איכא עלה דהרי אינו יכול לומר בעבור זה. וצ"ע.

²⁵ **והנה החק יעקב** [בענין יעקב בב"ק פ"ז, א'] כתב דהטעם דסומא חשיב כמת (נדריים ס"ד, ב') דכיון דהוא פטור מכל המצוות חשיב כמת ד"במתים חפשי" כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות (שבת קנא ע"ב). עכ"ל. ויש לברר אם שייך לומר את הווארט הזה אליבא דהגרעק"א דבאמת סומא חייב מדאורייתא בכל הלאווין וכן במצה וקידוש, ואין הוא חפשי לגמרי מהמצוות.

²⁶ וביותר תמוה, דהרי כל הראיה של הגרעק"א דסומא חייב בלאווין [וממילא איכלל בהיקש], היא מהתוס' בר"ה הנ"ל דכתבו בהמשך דבריהם לדחות הראיה הנ"ל מסומא לנשים, דיתכן דהטעם דסומא מברך על כל המצוות משום דחייב במצוות מדרבנן [משא"כ נשים דפטורות ממעשהו"ג גם מדרבנן]. והרי הטעם דמברכין על מצוות דרבנן, מבואר בשבת (כג, א) דהוא מ"לא תסור", וא"כ סומא גם מזה יפטר? אע"כ דחייב בלאווין ומשום"ה חייב בלאו דלא תסור. עכ"ל הגרעק"א, ותיקשי ביתר שאת: דלאחר שהוכיח הגרעק"א מתוס' שסומא חייב בלאווין איך כתבו תוס' בתחילת דבריהם דסומא פטור "מקדוש היום", הרי הוא חייב "בשמירה" (דהו לאווין) וא"כ נחייבו גם "בזכור" (בקידוש) מההיקש.

²⁷ ח"ל: "ובהיותי בחזה"מ פסח תשל"ט **אצל מחותננו הגאון הגדול פאר הדור רבי יוסף דוב סאלאוויציק זצ"ל והצעתי בפניו הקושיה הנ"ל, אמר, דהמיעוט בסומא דפטור מלומר הגדה, בא לומר דהסומא לא שייך כלל במצוה, היות וצריכים שיהיה אמירת ההגדה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך [ההיקש שממנו ממעטים סומא מלומר הגדה, ללמדנו בא שצריך שיהיה מצה ומרור מונחים לפניך] והמיעוט הכללי שממעטים ממנו סומא שפטור מכל המצוות, המיעוט הוא שהוא לא מחייב אבל אם עושהו יש לו קיום מצוה, משא"כ במיעוט של סומא מלומר הגדה הוה המיעוט דאינו שייך במצוה".**

ענווה של הגרעק"א: סומא חייב במצה וקידוש

"זה דברים פשוטים לתשב"ר..."

יש תשובה של הגרעק"א (כתב וחותם תניא, הוספות סי' י"ז) בכמה ענינים חמורים, ובסוף המכתב כותב הגרעק"א שהתחדש לו כהג"ל דסומא חייב מדאורייתא במצה וקידוש. ומסיים הגרעק"א: "דידי נ"י אבקש שיניח מכתבים שלי במקום מיוחד מוצנע לבל ישלטו בהם זרים ולא יאבדו, אף שהכל דברים פשוטים לתשב"ר, מ"מ לא ימלט שנמצא בהן נקודה אחת קטנה שיש דבר חדש, ולי אין העתקה מכל הדברים". עכ"ל.

והנה פשיטא דהגרעק"א לא חשב בלבו דשו"ת רעק"א הם "דברים פשוטים לתשב"ר", אולם עיקר ענין ענווה הוא "הנהגה" של פשוטות בין בני אדם בלי חשש על כבודו. וכמש"כ מרנא **הנצי"ב** (מרומי שדה סוטה מ"ט): "ענווה אינה שפלות הלב, אלא **הנהגה** בין בני אדם שלא בגסות ולא כמסלת ישרים". עכ"ל.

וכ"כ הנצי"ב בעמק דבר (במדבר י"ב, ג') על הפסוק "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה": "משמעות עניו הוא שאינו חושש לכבודו וצער, ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד [כמו שכתב במסילת ישרים בפירוש עניו: שהוא "שפל בך", אבל אינו כן (הרחב דבר)], אלא משמעות עניו שהוא **מתנהג** בלי חשש על כבודו, והיינו דאמר רב יוסף שלהי מסכת סוטה לא תיתני ענוה דאיכא אנא". עכ"ל.

ואם עסקינן בענווה של הגרעק"א אציין לעוד דוכתא, דבשבת קל"ג הביא מחתנו החת"ס חידוש בענין מילה ופריעה בשבת וכתב הגרעק"א: "דברים אלו נפלאו ממני ולא אוכל להבינם... ואולי יש בזה איזה מכוון להחני רומפ"כ בפרט שהסכימו עמו בעלי קרניים חכמי העיר, והמניעה ממני מקוצר המשיג, יאמין לי חתני נ"י שישבתי כחצי שעה להתיישב איזה מכוון ולא מצאתי, **ונצטערתי מאד בחשבי שע"י ריבוי הטרדות דעתי מטפשת ח"ו**". עכ"ל הגרעק"א.

* * * * *

הערה בדברי החזו"א דיש להעמיד "מחיצה"

לפרורין שבתוך הספרים

איתא בגמ' בפסחים ו', ב' דעל פרורין אין עוברים באיסור בל יראה משום "דלא חשיבי", **ודעת מרן החזו"א** דאף דאינו עובר בב"י אכתי איכא למיחש "שמא יבאו לאוכלו" ולהכי איכא חובת בדיקה וביעור על פירורין. וכן אם מכר את הפרורין לגוי אכתי בעל' להעמיד מחיצה י' כדי שלא יבאו לאוכלו [כמבואר בגמ' בפסחים דף ו' דחמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים], ומה"ט ס"ל לחזו"א דיש לבדוק הספרים מחמץ, ואם מכרן לגוי יש להעמיד "מחיצה".

וזה לשונו הוזהב לענין חובת "בדיקה" בפירורין (קט"ז, י"ג): "דלא אמרו דפרורין בטלין אלא לענין דאין צורך לבטלן [דפרורין ליכא איסור בל יראה כיון דלא חשיבי ובטלין], אבל לענין "חובת בדיקה" שחייבו חכמים לבער מן העולם או לזרקן לאשפה ולא להחזיקן ברשותו אף לאחר ביטול [שמא יבאו לאכלו], לא חילקו בין כזית לפחות מכזית, ופרורין שבביתו חייב לבער". ובהמשך דבריו כתב "והלכך חייבין לבדוק את הספרים משום חשש פירורין אף שאין בהם כזית".

וזה לשונו הוזהב לענין דין "מחיצה" בפרורין (קט"ז, י"ה): "פרורין לא חשיבי. נראה דלענין "מחיצה" שתיקנו חכמים כדאמר לעיל ו', א' אין חילוק בין פרורין לגלוסקא יפה". עכ"ל.

אולם דברי החזו"א [דיש חובת "מחיצה" בפרורין] צ"ע, הרי דין מחיצה הוא רק בחמץ שנמכר לגוי [דבחמץ שלו לא סגי במחיצה ובעל' דוקא "ביעור", וכמש"כ החזו"א בעצמו (ס' קכ"ד, א)] "ונראה דבחמץ שלו אע"ג דבטל, לא סגי במחיצה י' כי היכי דסגי בחמץ של נכרי, כיון דהיה החמץ שלו אכתי דעתי' עליו" טפי וחיישינן שיבא לאוכלו אף כשיעשה מחיצה", ואם דין "מחיצה" הוא רק בחמץ שנמכר לגוי, תיקשי איך שייך למכור לגוי פרורין, הרי הפרורין הם "הפקר" ואינם שלו? וכמש"כ הרא"ש דהטעם דפרורין אינו עובר בב"י "דממילא בטלי והוי הפקר" וכ"כ המאירי **"ומפקרים הם"**, ולא שמענו שצריך להתכוון לזכות בפירורין קודם הפסח כדי שיוכל למכרם לגוי.

בקצרה: מהו ההכ"ת דיש להעמיד "מחיצה" לספרים שיש בהן פירורין, מ"מ אם לא מכר את הפרורין לגוי, לא מהני מחיצה [דבחמץ של ישראל אף אם בטל לא מהני מחיצה], ואם אירי דמוכר את הפירורין לגוי תיקשי איך אפשר למכור פרורין הרי הם הפקר?

ונשאל בזה הג"ר מאיר גרינמן שליט"א, והשיב במכתב:

"ובעיקר שאלתו בדבר מחיצה לספרים וכיו"ב, הרי צריך שיהיה חמצו של נכרי וכו', **בדבר זה נתקשינו אחרי פטירתו ז"ל ולא זכינו לשאול**, שהרי מבואר בגמ' שפירורין ממילא בטלי, וא"כ מה מועיל המחיצה והרי לא נמכרו, וכ"ת שיזכו בהן שיוכלו למכרן, זה לא שמענו, ובספר חידושים וביאורים לאחי הגאון שליט"א בפסחים סו"ס ג' כבר האריך לתרץ ד"ו שנתקשו בו כנ"ל, ואחרי שכתב דבפשוטו משמע שאין מועיל מחיצה אף לפרורין, ויצטרכו לזכות ולמכור, כתב דנראה דבהשכרת מקומן לנכרי סגי, ואף דלהפקידם אצל גוי לא יועיל אף בדביטל (כדלפני בדברי מרן ז"ל) מ"מ בפרורין אין לחשוש שיבא ליטלם מן הנכרי". עכ"ל המכתב. העולה מדבריו: דהחזו"א איירי בפירורין שנמכרו לגוי, ובאמת "יצטרכו לזכות ולמכור".

גם לדעת החזו"א אי"צ לבדוק הפירורין שבספרים לאור הנר עם ברכה

אולם בפשוטו י"ל: דבאמת דין "מחיצה" לספרים אליבא דהחזו"א הוא **בפירורין של ישראל** שלא נמכרו לגוי, ואי קשיא הרי כתב החזו"א דבחמץ של ישראל אף דביטלו לא מהני מחיצה דחיישינן שיבא לאכלו? י"ל דחיישינן כן רק בגלוסקא יפה... אבל "בפירורין" מודה החזו"א דלא חיישינן כולי האי שיבא לאכלו אף כשיעמיד מחיצה, ולהכי סגי במחיצה ואי"צ ביעור.

ומעתה מסתבר דעד כמה דבפירורין סגי ב"מחיצה" א"כ הא דכתב החזו"א דיש חובת "בדיקה" בפירורין אי"ו מדין "מצות בדיקה" אלא בדיקה "מדין מחיצה" [ומצינו מושג כזה אצל שו"כ, דחייב לבדוק רק מדין מחיצה, כמשנ"ת אשתקד בארוכה]. ונפק"מ דעל בדיקת פירורין אין **ברכה**. ואין צריך בדיקה לאור הנר. והדברים מכוונים: דבאורחות רבינו (ח"ב עמ' 1) הובא שמרן הסתייפלער זצ"ל "רגז על אלה שאומרים בשם מרן שאת הספרים יש לבדוק דוקא כליל י"ד לאור הנר, ואמר שהיו בודקים את הספרים אצל מרן כמה ימים לפני כן".

בתחילת "ליל הסדר"

פורעים לילדים את החוב של האגוזים...

ראיתי ב"הגדת הכוללים" (עמוד ט"ו) ווארט נאה: "הלכה ידועה בישראל שמחלקים קליות ואגוזים לתינוקות בליל הסדר, וכן פסק השו"ע סי' תע"ב סעי' ט"ז "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו". ובמשנ"ב משמע שמחלקים את האגוזים בתחילת הסדר לפני הקידוש, וכ"כ בשו"ע הגר"ז. ובדרשו הביאו דמ"ר הסטייפלער נהג לחלק בבואו מבית הכנסת. לפי מנהג זה נמצא שזהו הדבר הראשון שעושים כשבאים מביהכ"ס להסדר, והוא התחלת הסדר, והנה בדרך כלל הדבר הראשון מורה על זה שהוא ראשון במעלה! וצ"ב מה המעלה הגדולה בחלוקה זו, וכי לא עושים מספיק שינויים במהלך הסדר, ומה יוסיף לן שינוי זה? ובאמת בעיקר הדבר יש להבין איזה קשר יש בין אגוזים ליציאת מצרים, וכשהתינוקות ישאלו מהו הטעם של חלוקת האגוזים מה נשיב להם?

ונראה לבאר: בהקדם דברי המכילתא דרשב"י עה"פ "וגם צדה לא עשו להם" (שמות, י"ב, ל"ט): "וגם צדה לא עשו להם מלמד שאף קליות ואגוזים לא נטלו בידם לתינוקות לדבר". ויש להבין מהו פשר הדבר, ולמה התורה הדגישה כ"כ ענין זה. אלא יסוד הענין, דהנה נצייר לעצמנו משפחות עמוסות ילדים יוצאים מביתם למדבר מקום ציה ושממה בלי אוכל, הלא הצווחות יעלו עד לב השמים... ולא יהיה כלל ישוב הדעת ושלווה... - וכאן אנו רואים אצל עם ישראל שהיה להם בטחון מוחלט **ולא לקחו אפילו ממתקים לילדים להרגיעם!!** ויצאו כולם בשקט ובסדר מופתי ובשלווה ובשמחה שמימית - "... ביד רמה!" וזהו התשובה בטעם חלוקת הקליות, **שכעת פורעים לילדים את החוב של הקליות והאגוזים שלא דרשו או מהדורים...** וכמו שלכלבים ניתן שכר לדורות על שתיקתם, כך לתינוקות ניתן שכר של קליות ואגוזים על שתיקתם... [דגם הם הרגישו בנפשם הצורך לוותר על זה, ושהעיקר לברוח ולצאת מהזהמא של מצרים וללכת לקראת קבלת התורה].

ויש להוסיף: שקודם הסדר וכהכנה לליל הסדר מתחילים דוקא עם "הכרת הטוב" לילדים, כדי ללמד על יסוד זה של הכרת הטוב שזה בעצם כל היסוד של אמירת ההגדה, ומה"ט רוב ההגדה נדרשת מפרשת ביכורים - הפרשה של 'הכרת הטוב' ולא מפרשיות של ווארא בא, לרמז שיסוד ההגדה הוא הכרת הטוב לקב"ה". עד כאן מהגדת הכוללים.

* * * * *

“ואתם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר”

האם גם קטנים הוזהרו שלא לצאת?

ידועים דברי המכילתא עה"פ "ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו" - דפרעה היה מחזר על בתי ישראל ושואל היכן משה שרוי, וילדי ישראל משלחין אותו ממקום למקום. וכתב אמו"ר בספרו משולחן גבוה: "וצ"ע איך ילדי ישראל היו ברחוב באותה שעה ושלחו את פרעה ממקום למקום הא כתיב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד הבוקר"? **השיב הגר"ח קניבסקי (שליט"א)** [ספר 'אשיחה' עמ' פ"ז] דכתיב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו" וא"כ הציווי היה על "איש" ולא קטן. ²⁸ עכ"ל אמו"ר צ"ל.

והנה עצם ההערה לא בריירא, דיתכן דילדי ישראל היו אומרים כן לפרעה **מחלונות ביתם**, ומהכ"ת דשהו מחוץ לביתם. אולם בעצם הדרשה דדריש מרן הגר"ח קניבסקי צ"ל בקרא ד"ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו", ד"איש" למעט קטן, דהקטנים לא היו בכלל האזהרה האלוקית ד"ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו", לכא"ן זה קצת מחודש דהרי מבואר בגמ' בב"ב דף ס', ב' דיסוד האיסור לצאת מפתח הבית הוא משום "סכנה", דכיון דניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע וכן מבואר ברש"י על החומש שם, וְלֹא גַם לְקַטֵּן הוּא סִכְנָה. ובדוחק י"ל בדעת הגר"ח ק"צ צ"ל דהמשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, אבל מבחין בין גדול לקטן, דקטן אינו בר עונשין כלל, ולא דמי לצדיק דהוא בר עונשין [עיין בב"ב ק"ו]. וצ"ע.

האם קודם חצות היה מותר לצאת מהבית?

והנה גם אם נחלוק על הגר"ח ק"צ צ"ל ונימא דכיון דהאיסור יציאה הוא מפני הסכנה, אף לקטנים היה אסור לצאת [דהוי סכנה אף לקטנים], אכתי תיקשי מה נעשה עם דרשת הגר"ח ק"צ צ"ל "אל תצאו איש" ולא קטן? **ונראה,** דקרא ד"איש" אתי למעט קטן לענין אחר, דהנה הגר"י צ"ל חקר בציווי ד"ואתם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" "יל"ע אם היה זה ציווי נפרד ומיוחד על הלילה ההוא ואין לו שום שייכות לקרבן פסח, או דהיה דין בהקרבן פסח דמצרים לא לצאת איש מפתח ביתו עד בקר, ואינו ציווי מיוחד ששייך לעצם הלילה ההוא. ויש להוכיח דבר זה מהא דאיתא בתוספתא פסחים (פ"ח ה"ז) אלו דברים שביין פסח מצרים לפסח דורות וכו', פסח מצרים נאמר בו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, משא"כ בפסח דורות עיי"ש. ומוכח מזה דהיה זה דין בהקרבן פסח, וע"כ שפיר שייך לחלק מזה בין פסח מצרים לפסח דורות". עכ"ד.

מבואר בדברי מרן הגר"י צ"ל דאיסור היציאה מפתח הבית הוא מתרי דינים: **א.** מפני הסכנה. **ב.** מדיני הקרבן [כדין לינה]. ולכא"ן איכא נפק"מ בין הני תרי דינא: האם היה מותר לצאת מפתח הבית קודם חצות? דלכא"ן אם האיסור יציאה הוא מפני הסכנה, לכא"ן זה רק מחצות ואילך דאז המשחית הכה כל בכור וכו', וכ"כ המלבי"ם דהיה מותר לצאת קודם חצות, אבל אם איכא גם איסור יציאה מדיני הקרבן לכא"ן אף קודם חצות היה אסור. [דדין לינה בקרבן הוא דין ב"הקרבנה" ולא דין באכילה, דהרי בביכורים איכא דין לינה אף דהבעלים אינו אוכל כלל מהפירות].

²⁸ ומאיה גיל נחשב לגדול שכבר אסור לו לצאת מפתח ביתו? בפשוטו תליא בפלוגתא הנודעת במקור דבן י"ג נעשה גדול (כדתנן באבות פ"ה משנה כ"א), דבתשובות הרא"ש מבואר דזהו בכלל "שיעורי" - הלכה למשה מסיני הן" (ור"כ המשנ"ב סי' י"ה פסק"ט). אולם רש"י והרע"ב (שם) כתבו דילפינן לה מדכתיב "איש" או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו', ובשכסם כתיב (בראשית ל"ד, כ"ה): שמעון ולוי **איש** חרבו וגו', ולוי היה אז בן י"ג שנים, ומכאן דתיבת איש קאי על בן י"ג שנים. [ובתוס' הגרע"א על המשניות תמה לפי החשבון יוצא שהיה אז לוי בן י"ב שנים ומחצה. ע"ש]. **ונראה** דלהרא"ש דבן י"ג נעשה גדול הוא הל"מ, א"כ קודם מתן תורה שיעור קטן וגדול הוא לפי "הדעת", דקטן שהגיע לכלל דעת חשיב "גדול" (כמדומני שכן נקטו החת"ס והמנ"ח והבאר יצחק בדעת הרא"ש לגבי שיעור גדלות של בן נח), א"כ משעה שהקטן הגיע לכלל דעת (ו' או ז') היה אסור לו לצאת מהבית. אולם לרש"י והרע"ב ד"איש" דקרא הוא מגיל י"ג [אף קודם מתן תורה, דהרי מעשה דשכס הוא קודם מתן תורה], א"כ האיסור יציאה מפתח ביתו עד בקר הוא רק מגיל י"ג, וקודם ל"ג היה מותר להיות בחוץ, והם אמרו לפרעה היכן גר משה...

קרא ד"איש" ולא קטן אתי למעט קטן מאיסור יציאה מ"דין הקרבן"

והשוא נחזור לדון האם לקטנים היה מותר לצאת מחוץ לביתם: הנה נתבאר לעיל דאם האיסור יציאה הוא מפני הסכנה לכא' גם לקטנים היה אסור לצאת, אולם דוקא מחצות ואילך דהיה המשחית בחרין, אבל קודם חצות היה מותר לקטנים לצאת מביתם. אבל לגדולים היה אסור לצאת אף קודם חצות מהדין השני של הגר"ז היינו "מדיני הקרבן", אבל קטנים דלאו בני מצוות נינהו, ליכא אצלם האיסור יציאה מדין הקרבן. ומעתה אם בחלוק על הגר"ח ק"י"ל דקרא ד"איש" דמשמע דקטן לא, אתי רק למעט דאף לגדולים אסור לצאת מדין הקרבן לקטן מותר לצאת עד חצות. [והטעם דצריך לזה מיעוט מיוחד, י"ל דסד"א כיון דקטן לא הופקע מקר"פ (עיין בחי' רבינו חיים הלוי פ"ה מקר"פ ה"ז, דביאר כן בדעת הרמב"ם דקטן שהגדיל בין ב' פסחים דאי"צ למיעבד פסח שני), שמא יש לקטן איסור יציאה מדין הקרבן, לזה אתי קרא דאיש למעט קטן].

לפיכך הדברים: לדעת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל היה מותר לקטנים לצאת מביתם כל הלילה, ד"אל תצאו איש מפתח ביתו" ולא קטן. אולם יתכן לומר דקטן אסור לו לצאת מביתו מחצות ואילך משום סכנה, וקודם לחצות מותר לו לצאת דליכא סכנה, אבל לגדולים היה אסור לצאת אף קודם חצות מדין הקרבן.

* * * * *

מדוע שאומרים "והיא שעמדה"

מגביהים את הכוס ומכסים את המצות

בליל הסדר האחרון שזכיתי להיות מיסב אצל אמו"ר זצ"ל: שאל אמו"ר מדוע בעל ההגדה מביא את "לבן" כדוגמא על זה "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", יותר היה מתאים להביא את "עשו" שהוא סמל השנאה לעם ישראל בכל הדורות וכמשאחז"ל "עשו שונא ליעקב"? **וביאר אמו"ר:** דאם בעל ההגדה היה מביא את עשו כדוגמא, היה מקום לומר דשנאי עשו ששנאתו ליעקב היה מחמת סיבה מוצדקת, שהרי יעקב לקח לו את הבכורה וכו', לכן מביא בעל ההגדה דוקא את לבן, שהרי ללבן לא היה שום סיבה להרוג את יעקב, אדרבה הרי יעקב עבד אצלו במסירות נפש. אלא ללמדך דהשנאה לישראל - הלכה בלי שום טעם וסיבה. ובנותן טעם להביא שוב את ביאורו הנפלא של מרן הגאב"ד דפינסק הג"ר **אהרן וואלקין** זצ"ל בענין זה:

הג"ר שמואל וואלקין זצ"ל בנו של רבי אהרן וואלקין בעל ה"בית אהרן" כתב: "אאמו"ר הגה"ק הי"ד זצוק"ל נתן טעם לשבחה, על דרך הפשט, במנהג ישראל - שמקורו בכתבי האר"י ז"ל ויסודתו בהרי קדש בכונות פנימיות על פי חכמת האמת - דבלייל הסדר כשמספרים ביציאת מצרים, אזי, כשאומרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" מכסין את המצות ולוקחים הכוס ביד ואוחזין בו, וכשמגיעים לאמירת "צא ולמד וכו'" מניחים הכוס וחוזרין ומגלים המצות, ברעיון דלהלן - אשר מסר לי ידידי הרה"ג ר' דוב זפרן מלפנים מתלמידי ישיבת מיר, **ששמע מפ"י אאמו"ר כאשר זכה להיות מיסב אצלו בליל הסדר:**

"הנה יודעים אנו מן הנסיון כי אין לך כלי מחזיק טובה וברכה לישראל אלא ההרחקה מאומות העולם ולהיות עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ואך הדדות לזה שהיינו בדלים מהם והשתדלנו בכל מה דאפשר שלא להתערב עמם כלל ועיקר בכל אופן שהוא, החזקנו מעמד עד היום הזה ונתקיימה התורה ביידינו כנתינתה מסיני, למרות כל הרדיפות והשמדות אשר הומטו עלינו בכל הדורות. ואכן חכמנו ז"ל אשר שקדו על תקנת ישראל, היה עיקר זה נר לרגליהם ואור לנתיבתם, ועל כן גזרו גזירות ותקנו תקנות לעשות משמרת למשמרת לכל יתערב ישראל בין הגוים וילמד ממעשיהם, וכדבריהם ז"ל (שבת י"ז, ב') גזרו על פתן משום יינן, ועל יינן משום בגותיהם, שתי גזרות אלו, פת עכו"ם ויינן עכו"ם, הם אבני השתייה המבטאים את יסוד ההרחקה של ישראל מאומות העולם.

והנה בכל הזמנים קמו בקרבינו אחים תועים ומתעים במשאות שוא ומדוחים, האומרים אמור כי לא זו הדרך, להתרחק יותר מדאי מאומות העולם, שהרי בכך מתגברת שנאתם ועברתם, אלא אדרבה יש לדרוש שלומם וטובתם ולהתקרב אליהם במדיד דאפשר כדי למצוא ע"י כך חן ושכל טוב בעיניהם למען ייטיבו עמנו.

ובליל הסדר זמן חרותנו וחג גאולתנו ופדות נפשינו כשאנו מרבים לספר ביציאת מצרים להודות ולהלל ולשבח לה', ולהשריש בלב בנינו מורשת אבות של עם סגולה, **מעמידים אנו באופן מוחשי את שתי השיטות הללו ומראים מה הן תוצאותיהן של כל אחת מהן,** למען ידעו ויבינו באיזו דרך ישכון אור האמת והשלום, ולפיכך, מכסין אנו את המצות ולוקחים הכוס ביידינו ומגביהים אותו, שבזה אנו מביאים לידי ביטוי את שתי התקנות אשר תקנו חז"ל למען עשות משמרת והרחקה לבני ישראל לבעל יתערבו בגוים, שהם: פת עכו"ם ויינן עכו"ם, דהיינו שכיסוי המצות מבטא כי פתנו מכוסה ומופרש, והגבהת כוס היין מבטא כי ייננו משומר ממגע עכו"ם, ואנו אומרים אמור: והיא שעמדה לאבותינו ולנו, כלומר: "והיא", דרך זו הן התבדלות מהחלטת מאומות העולם ושמירה יתירה ממגעם ומשאם היא היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחז בלבד עמד עלינו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו בגשמיות וברוחניות, ואך הקב"ה מצלינו מידם בעבור ובזכות התבדלותנו והרחקתנו.

ולאחר מכן אומרים אנו כנגד הדוגלים בשיטת ההתקרבות לאומות העולם, ומגלין אנו את המצות ומניחים אנו את הכוס מיידינו, שבכך מביאים אנו לידי ביטוי את תוצאותיה של פריצת הגדרים והסייגים, כאשר הפת אינו מכוסה והיין אינו משומר, ואין חוששים לפתם ויינם של עכו"ם, ואנו מראים באצבע ואומרים: צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, כלומר: היש לך התקרבות גדולה יותר מאשר היה ליעקב עם לבן, אביהן של נשיו אשר לקח, ועתה, צא ולמד מה עלה לו ליעקב מהתקרבות זו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, עובדה זו מטפחת על פני המבקשים קירבתם של הגוים למען מצאו חן בעיניהם, ומוכיחה להם כי לשוא הם עומלים, כי גם כאשר יבקשו התקרבותם עומדים הם עליו לכלותינו ושנאתם וזכרונם שמרה נצח, כי הלכה היא - הלכה גמורה ומוחלטת שאין לשנותה בשום מצב ובשום תנאי - שעשו שונא ליעקב, ואין להם לישראל אלא לשמור על גדרי ההרחקה וההבדלה אשר תקנו לנו חכמינו ז"ל לטוב לנו בזה ובבא". עכ"ל.²⁹

²⁹ ומצאתי בס"ד שהג"ר אהרן וואלקין רמז קצת לדברים הנ"ל, בספרו הגדול שו"ת זקן אהרן ח"א סי' ו'. שרב א' בלונדון רצה לקבל מ"הבית אהרן" "היתר" על איה פירצה בעניני "צניעות" [מפני דרישת הציבור]. השיב לו ר' אהרן מכתב חריף, ובסוף המכתב הוא כותב:

ואתם רבני ישראל מוריו ומדרכיו, חזקו אמצו, התאזרו כגבורים חלצים לעמוד בקרב מול אויבי ה' המהרסים ופורצים גדרן של עולם היהודי אשר רק ההבדל מן העמים והסייגים והגדרים שהוגדרנו, היא שעמדה לנו בכל דור ודור כשעומדים עלינו לפלולותינו ולהציל אותנו מכל הקמים עלינו, רק ההבדלה והסייגים עמדה לפנינו כתרס בפני הפורענות, וכל אלו שבאים לפרוץ גדר של כרם בית ה' צבאות, אל תתיראו מפני שפעת קלגסים אשר ימשירו עליכם קול קלמסים בכתבי העתים, מפייהם ומפי כתבם, אל ירך לבבכם מפני האיומים והפחדים שמפחדים אתכם, כי ד' ילחם לכם, השכימו והעריבו עליהם והם כלים מאליהן.

כנפש המתאנה גונח ודואג על שמועות כאלו כי באו, ומצפה להרמת קרן התורה הקדושה

אהרן וואלקין

חדו"ת הם "כלים נאים" בשולחן ליל הסדר...

מסופר על הגאון רבי הלל מקולומאי זצ"ל³⁰, שהיה נוהג בליל הסדר להניח את כל ה'חידושי תורה' שלו על שולחן קטן, סמוך לשולחן שעליו היה עורך את הסדר, וכשנשאל מדוע הוא נוהג כך, השיב: "הרי כתוב בהלכה שבלייל הסדר יסדר שולחנו ב'כלים נאים' כפי כוחו; אלו הם ה'כלים נאים' שלי כפי כוחי...". [על דרך מה שהשיב מרן הסטייפלער זצ"ל על מה שנשאל שהרי סנדקאות יש בה סגולה לעשירות, אם כן, הרי רבים מכבדים אותו בסנדקאות היכן העושר שלו? מרן זצ"ל הצביע לעבר המדפים של ספרי הקהלות יעקב שבחדרו ואמר: "וכי זה לא עשירות"?³¹].

והשבתי להוסיף עוד טעם למנהג של ר"ה מקולומאי זצ"ל להניח "חידושי תורה" על שולחן "ליל הסדר": דהרי כל התכלית של יציאת מצרים היה בשביל "קבלת התורה" וכמש"כ בפסוק "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" לכן בשעת "סיפור יציאת מצרים" הניח הרב מקולומאי "חידושי תורה" - לרמז בזה על התכלית שהיא – "קבלת התורה"... וגם בהגדה אומרים "ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל" לרמז שהתכלית של יצי"מ זה "קבלת התורה".

והנה ידוע ומפורסם מש"כ הרמב"ן (קידושין דף ל"ד) שנשים חייבות "בספירת העומר", והאחרונים תמיהו דהרי הרי מעשהו? ובכתבי אמו"ר זצ"ל ראיתי שכתב: שמעתי לבאר ע"ד אגדה, דס"ל לרמב"ן דמי שחייב בהגדה ובזכי"מ בהכרח דחייב גם בספירת העומר, דהרי כל התכלית של יצי"מ הוא "קבלת התורה" וספירת העומר הוי הכנה וספירה ל"קבלת התורה" [כמש"כ החינוך מצוה ש"ד ספירת העומר בא להראות שקבלת התורה הוא ענין גדול להם יותר מן החרות מעבדות דזה טפל אל העיקר]. ולהכי נשים דחייבות בהגדה (כמש"כ החינוך) ובזכי"מ ממילא חייבות בספירת העומר. **בקצרה:** החייב "בסיפור" מחוייב ב"תכלית" של הסיפור, ולספירת העומר יש שייכות לזה – דסופרים ל"קבלת התורה". ודו"ק.

מדינה בלי תורה – זה כאב ראש גדול...

בגמ' בנדרים (מ"ט, ב') מסופר על ר' יהודה בר אילעאי שהיה שותה ארבע כוסות של יין בליל פסח ומחמת כך היה חש בראשו וקושר צדעיו מפסח ועד עצרת. ולכא' זה קצת תימה דאיך יתכן שכל שנה כך היתה המידה של כאב הראש מפסח ועד עצרת בדיק, לא פחות ולא יותר?³²

וביאר הג"ר יהודה צדקה³³ זצ"ל בספרו קול יהודה (מועדים) על דרך צחות: "ונראה לי בס"ד דרך רמז כי ארבע לשונות של גאולה הם 'והוצאתי אתכם ממצרים, והוצאתי אתכם ממצרים, והוצאתי אתכם ממצרים, והוצאתי אתכם ממצרים' (שמות ו', ז'), והנה שלושת הלשונות הראשונים [והוצאתי אתכם ממצרים, והוצאתי אתכם ממצרים, והוצאתי אתכם ממצרים] הן לשונות של גאולה גשמית, והם נתקיימו כבר בפסח ביציאת מצרים, אבל הלשון הרביעית 'ולקחתי אתכם ממצרים' הן לשונות של גאולה רוחנית, לא נתקיים עד עצרת כשהגיעו להר סיני וקבלו את התורה, ומעתה יובן כי ר' יהודה בר אילעאי שותה ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות, אבל כל זמן שלא נתקיימה עדיין הלשון הרביעית של 'ולקחתי אתכם ממצרים' הרי זה חסר, והנה כאב ראש...". הגר"י צדקה ממשיך בדבריו: "כיוצא בדבר אתה אומר 'מדינה' שיש בה כל הלשונות של הגאולה, אלא שחסר לה הלשון הרביעית של קבלת עול מלכות שמים [דהיינו 'ולקחתי אתכם ממצרים']. הרי זה רק 'כאב ראש' בלבד, ואין הכאב הזה מסתלק אלא בקבלת התורה, ודי למבין...". עכ"ד. [הובא ב'והאר עינינו' ח"ב עמ' קפ"ה, והביא דמרון הגרא"מ שך זצ"ל נהנה מוארט זה].

* * * * *

ניסן – רבצן – רחמן – סלחן – למדן

אמו"ר זצ"ל חותם את ספרו "משולחן גביר" (מועדים ח"ב עמ' רנ"ט) בווארט נאה: דאיתא בגמ' בב"מ ל"ג, א' דאין חובת פריקה בחמור "רבצן" – דכתיב "רובץ" ולא רבצן. ופרש"י "רובץ" מקרה הוא לו שרובץ תחת משאו בפעם הזאת, ולא רבצן" הרגיל בכך אין חיוב לסייע לו. מבואר בגמ' דהוספת נו"ן בסוף התיבה מורה על רגילות והתמדה. והנה חודש ניסן נקרא על שם הניסים שנעשו בו, ולכא' היה ראוי שיקרא חודש "ניסים" ולא "ניסן"? ולהנ"ל שתוספת נו"ן בסוף התיבה מורה על רגילות והתמדה י"ל דמשום הכי נקרא "ניסן" ולא ניסים, כיון שהניסים לא התרחשו רק בשעתו ותו לא, אלא זה חודש שבו נגאלו ובי גב עתידים להגאל. בב"א. עכ"ד אמו"ר זצ"ל.

ובאבני חפץ סי' מ"ד אות ב' (להג"ר אהרן לעווין הי"ד, אב"ד ריישא. היה מראשי אגו"י) הוסיף דלכן נקרא ה' יתברך "האב הרחמן" בתוספת נו"ן ולא האב המרחם, משום דהקב"ה רגיל ברחמנותו [עיי"ש באות ג' בענין "חון"]. וכן ביארו את הנוסח בתפילה "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון", דלכא' היה צריך להיות כתוב "כי אתה סולח לישראל ומוחל לשבטי ישורון" ומהו הנו"ן בסלחן ומחלן, ולהנ"ל א"ש דהקב"ה רגיל בסליחה ומחילה אף ששב על חטאיו וכו'.

והוסיפו: דהתואר "למדן" ו"שקדן" בתוספת נו"ן, [ולא אומרים "לומד" ו"שוקד"] – בא ללמדנו דלמדן ושקדן הוא רק מי שרגיל ומתמיד בכך דומיא דרבצן דתוספת הנו"ן מורה על התמדה ורגילות. ודו"ק.

³⁰ החת"ס כתב עליו בעודו בחור: "הוא אחד מיוחד ממופלא בני ישיבתנו מלא על כל גדולתו בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, שכלו צח ומצותצח, ועוד קודמת יראתו לחכמתו כי רבה, ואהבת נפש אהבתו".

³¹ וגורא אגב גורא, בכתבי הגר"י אברהם גנזובסקי זצ"ל נמצא שכתב לעצמו בזה הלשון: "האברך היקר ר'... כיבדני להיות סנדק, ומאד סרבתי אך כל כך הפציר עד שלא יכלתי להמנע, והנה סמוך לאחר מכן קיבלתי חמישים וחמש אלף דולר מפלוני. ובעבר תשעה באב בקשני אברך להיות סנדק והסכמתי מיד, אף כי לא הכרתיו, מפני כמה סיבות, ותוך כדי הישיבה בסנדקאות עלה בדעתי לקבל סוף סוף ההלשה קבועה בלי נדר שלא לקרוא עיתונים כלל וכלל. ועכשיו אני שואל את עצמי איזה סנדקאות הביאה יותר עושר?". עכ"ל.

³² יש שפירשו דנתרפא בסגולה דמרון הגרי"ש אלישיב זצ"ל – ב"קריאת התורה" דהג שבועות, דהוי כעין "מעמד הר סיני" דכל החולים נתרפאו.

³³ מסופר שמרון הגר"ש זצ"ל אמר פעם לאחד ממקורביו כאשר חלף הגר"י צדקה על פניו באיזה אירוע, שחביב עליו שמו של רבי יהודה צדקה, כיון שזה השם שמוכר בחומשי גמ' השם הפרטי וגם השם משפחה אחד ליד השני, והיכן? בפרשת וישב: "ויאמר יהודה צדקה ממני"...

שנינו במשנה בתחילת פסחים אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר, וכפי המתבאר בגמרא עיקר תקנת חז"ל היתה שלא לאחר הבדיקה ליום יד' והקדימו אותה לליל יד', ונחלקו הפוסקים אם נקבע זמן זה בדוקא או שעיקר התקנה היתה רק שלא לאחר, ונפק"מ הן לענין ברכה קודם ליל יד' (ובזה נקטו רוב הפוסקים שאינו מברך מלבד ביוצא בשיירה שהוא מח'), והן אם אפשר לכתחילה להקדים הבדיקה קודם זמנה (בלילה לאור הנר או ביום באופן שלא יהיה חסרון נר וכפי שיבואר להלן), והנה כבר בדורות קדומים נהגו לכבד ולנקות הבית היטב זמן רב קודם יד', ודגו הרבה הפוסקים עוד בזמנם כיצד והאיך הדרך הראויה לקיים תקנת חז"ל של בדיקת חמץ כיון שכבר נתכבד הבית, ובפרט בימינו שבדרך כלל בכל אותם מקומות שהיה חמץ משתמשים בחומרי ניקוי באופן שאף אם נשאר שם חמץ כבר נפסל בודאי מאכילת כלב מתעוררת השאלה הנ"ל ביתר תעצומות ועוז האיך הדרך הראויה לקיום תקנת חז"ל כדינה בליל יד', ונראה לברר הדברים מתוך דברי הראשונים האחרונים והפוסקים (להלכה ולא למעשה).¹

דיני הבדיקה לכתחילה ודין בדיקה ע"י חשמל או פנס

א, מעיקר הדין זמן בדיקת חמץ שתקנו חז"ל הוא בליל יד', ולאור הנר, והטעם שהצריכו לאור הנר דוקא שע"ז יבדוק היטב בחורין וסדקין,² ומה שהצריכו לילה בדוקא הוא משני טעמים, א, בלילה בני אדם מצויין בבתיהם, ב, כיון שצריך לבדוק בחורין וסדקין והבדיקה הטובה ביותר במקומות אלו הוא ע"י נר ובלילה, (משא"כ ביום אפי' בבית אפל אין הנר מאיר בו כבלילה³),

ב, בכל מקום שדינו לבדוק בליל יד' ולאור הנר אם הקדים (או איחר ליום יד') ובדק ביום שלא לאור הנר לא יצא ידי חובה אף בדיעבד ומחויב לחזור ולבדוק⁴, ולהלן יבוארו שאר הדינים בהקדמת הבדיקה ביום ובלילה, לכתחילה ובדיעבד, לאור הנר ושלא לאור הנר.

ג, יש לדון אם אפשר לבדוק בפנס או שיש להעדיף נר דוקא ובפשוטו תלוי בטעם הדין שהצריכו נר וכתבאר בהערה⁵, ולעיקר הדין נקטו רוב הפוסקים⁶ דאפשר גם ע"י פנס, אמנם לכתחילה במקומות שיכול עדיף לעשות ע"י נר וכתקנת חז"ל, ורק במקומות שקשה ע"י נר או שנבדקים היטב יותר ע"י פנס, ובפרט כשחושש מפני שריפה וכל כיו"ב יבדוק שם ע"י פנס, ובמקום הצורך אפשר להקל עוד שרק הברכה ותחילת הבדיקה תהיה ע"י נר ואח"כ יבדוק שאר הבית בפנס, ובשעת הדחק גדול אפשר לברך גם כשכל הבדיקה נעשית רק ע"י פנס.

ד, כל הנתבאר שאפשר להקל שלא ע"י נר הוא דוקא בבדק ע"י פנס שיכול להכניסו לחורין וסדקין אבל בדיקה ע"י אור החשמל לחוד לא מהני ואף בדיעבד, ודומה לאור החמה שלא מהני אף בדיעבד, אמנם במקום שאין חו"ס הדין שונה וכפי שיבואר להלן.

ה, כל שבדק ע"י נר או פנס הסכימו רוב הפוסקים שאי"צ לכבות את החשמל מפני שאינו מגרע באיכות הבדיקה, ויש שנהגו לכבות את האור.⁷

ו, גם באופן שבדק ע"י פנס מ"מ עדיין נשאר הדין שהבדיקה תעשה בלילה דוקא ולא ביום ואם יעשה ביום לא יצא ידי חובה אף בדיעבד.⁸

דין בדיקה קודם הזמן בלילות או בימים

ז, הבודק ביום ללא נר אינו יוצא ידי חובה, שלא נתקיימה בדיקה כראוי כיון שאינו יכול לבדוק בחו"ס, ומחויב לחזור ולבודק בליל יד' ובברכה.

ח, הבודק ביום קודם יד' לאור הנר אף אם בדק בחו"ס דעת רוב הראשונים שלא יצא ידי חובה וחייב לחזור ולבודק בליל יד', ושני טעמים נאמרו בזה, א, נר ביום אינו מאיר כבלילה ונמצא שלא בדק כראוי⁹, ב, כדי שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה¹⁰, והיינו שתקנו חז"ל זמן בדיקה א' לכולם ושלא יהיה כ"א בודק בזמן שלו¹¹, ויש בזה כמה נפק"מ וכפי שיבואר בהערה ובהמשך.

¹ בתחילה יתבארו עיקרי הדינים, ובסופו קיצור הלכות למעשה המצוי בימינו, במקום שלא מוזכר הסימן הכונה לסימן תלג'.

² מ"ב תלג' סק"א, והנה בירושלמי בפירקין מבואר כן, אמנם בסוגיית הבבלי הובא הטעם של חו"ס לבאר מ"ט נר ולא אבוקה, אבל עיקר הדין נר נלמד חיפוש חיפוש מנר עייש'.

³ אמנם אין הכונה שנה אינו מאיר כלל ביום, שהרי קי"ל בסימן תלג' ס"א דבעבר ולא בדק בליל יד' בודק ביום יד' ע"י נר דוקא ולא לאור החמה, וע"כ שמאיר גם ביום שלא כל הצורך.

⁴ מ"ב תלג' סק"א.

⁵ אם עיקר הטעם משום חו"ס א"כ כל שע"י הפנס בודק היטב שפיר דמי, אמנם כפי הנראה בבבלי שלמדנו שחיפוש הוא ע"י נר דוקא אין להשתמש בפנס.

⁶ עיין בשב"י פ"ד שהביא כן בשם הגרמ"פ הגרש"ז הגריש"א צוק"ל, ויש שהחמירו בזה עיין בחוט שני פ"ב ס"ג, ובאור לציון ח"ג פ"ז ס"ח עייש' בדבריהם.

⁷ עיין בהלכות חג בחג סוף פ"ה.

⁸ פשוט שהרי גם בזה שייך הטעם שאינו מאיר בלילה כביום.

⁹ כן הוא משמעות דברי הר"ן וכן מתבאר מדברי המג"א בס"ק כ' כמבואר במ"ב ס"ק מה' ובשעה"צ שם.

ט, אף שמחויב לחזור ולבדוק כתב המ"ב שלא יברך, כיון שיש דעות¹² דביעבד יוצא ידי חובה גם בבדיקת יום ומחומר חשש ברכה לבטלה חששו לשיטתם שלא לברך.

י, הבודק בלילה קודם יד' לאור הנר יצא ידי חובה, ואף לכתחילה דעת רוב האחרונים שיכול לעשות כן¹³, ומ"מ אינו יכול לברך (שאינן מברכין על בדיקת חמץ מוקדמת), וי"א שכיון שאינו יכול לברך לא יעשה כן לכתחילה מפני הפסד הברכה¹⁴.

יא, הבודק קודם הזמן בלילה ומשייר חדר א' לליל יד' או מניח¹⁵ פתיתין בליל יד' ובודק אחריהם, יכול לעשות כן לכתחילה שהרי יברך על בדיקת חמץ, (ומה שאינו מברך בבדיקה המוקדמת אינו חסרון¹⁶).

יב, הבודק קודם הזמן ביום לאור הנר ומשייר חדר א' לליל יד' נחלקו הפוסקים, י"א שיכול לעשות כן לכתחילה¹⁷, וי"א שאף בדיעבד לא מהני ומחויב לחזור ולבדוק (בלא ברכה לחוש לדעות שנר בלילה אינו מעכב וכנ"ל), ובמ"ב נקט לעיקר כצד זה¹⁸.

יג, מי שעבר ולא בדק מחויב לחזור ולבדוק ביום יד' לאור הנר ובברכה¹⁹, ואף שנתבאר שר' ביום לא מהני וי"א אפי' בדיעבד, צ"ל שהוא רק באופן שיכול לקיים מצוה כתיקונה, משא"כ בזה שאינו יכול לקיים מצות בדיקה אף ביום.

דין בדיקה במקומות שאורן רב או שאין בהם חו"ס

יד, בבדיקת יום אינה לכתחילה אף במקום שאורו רב כגון אכסדרה והיינו מקום שפתוח לגמרי מרוח אחת, או חצירות וכיו"ב, וכן לבדוק סמוך לחלון ממש²⁰, אלא גם בהם יבדוק בליל יד' לאור הנר.

טו, בדיעבד אם עשה כן במקומות אלו לאור החמה מהני ואי"צ לחזור ולבדוק, ובתנאי שבדק אח"כ לכה"פ מקום אחד בליל יד'²¹, וכן בעבר ולא בדק בליל יד' יכול לבדוק מקומות אלו לכתחילה ביום יד' שלא לאור הנר²².

טז, כפי הנתבאר עיקר תקנת חז"ל בלילה ולאור הנר היתה מפני חו"ס שא"ל לבודקם אלא בנר, ולפי"ז כל מקום שאין בו את החשש של חו"ס לא נאמרה בו תקנת נר²³, ויהיה אפשר לבדוק לכתחילה אף ביום ומקודם יד' ולאור החמה או החשמל ואי"צ בפנס דוקא, אמנם יש דעות שאף בזה לכתחילה לא יעשה אלא בלילה²⁴, ובדעת המ"ב נראה שחולק, ואפשר לכתחילה לעשות כן ואף קודם יד'.

¹⁰ כן מבואר בדברי הראב"ן והמרדכי בתחילת פ"ק דפסחים וכן נקט התרוה"ד הביאם הב"י בסי"א, ויש בזה ב' נפק"מ, כשיעשה בדיקה בליל יד' אפי' שאי"צ בדיקה גמורה (כגון הנחת פתיתין, או שיוור חדר א' כמבואר במג"א) ב, בבודק בלילות קודם יד' ואינו משייר, וכפי שיבואר בהמשך ההלכות.

¹¹ ובמ"ב נראה לעיקר כטעם הראשון שהרי הביא טעם זה בתחילת הסימן ופסק שם דבבדיקת יום מוקדמת מחויב מעיקר הדין לחזור ולבדוק, ולא כתב שבשייר מהני, ועיי' להלן בהלכה יב' מה הדין בשעת הדחק.

¹² כן היא דעת הרז"ה, והגר"א חשש לדעה זו בדיעבד.

¹³ וכתבאר דעיקר החסרון ביום יד' משום שאין הנר מאיר, ובלילה הרי מאיר, ואף שאינו עושה בזמן שקבעו חז"ל אין לחשוש לכך ודלא כראב"ן שגם בזה שייך לא תחלוך, ואמנם דעת הב"ח לעיקר שאף בזה יחזור ויבדוק בברכה ולא קי"ל כן להלכה.

¹⁴ כן הביא המ"ב בסק"ה בשם החק יוסף, וכ"כ הגר"ז, ואף שאינו מחויב בברכה סו"ס מפסיד קיום מצוה בברכה, ובשעה"צ שם כתב לדמות לדין ערום לא יתרום והוא חידוש שהרי שם מחויב בברכה.

¹⁵ עיי' להלן שי"א שהבודק עצמו לא יניח את הפתיתין אלא אדם אחר

¹⁶ דסו"ס מברך על מצוה זו, ובמ"ב לא הביא עצה זו וצ"ע.

¹⁷ כן מבואר בתרוה"ד הובא בסי"א, שסבר לעיקר כדעת הראב"ן שהטעם משום שלא תחלוך וכל שמקיים בדיקה בליל יד' אין חסרון זה, ובמ"ב כתב דלטעם שנתבאר שר' אינו מאיר בלילה כביום לא מהני אף אם משייר.

¹⁸ כמבואר בדבריו בסק"ה שחייב לחזור ולבדוק, ובשעת הדחק יל"ע אם אפשר לסמוך על שיטת התרוה"ד, וכל הנידון הוא רק במקום שיש חו"ס, דבלא"ה יבואר להלן שיכול לכתחילה לסמוך על נר ביום ושיוור לליל יד', (ואף במקום חו"ס אם עושה בדיקה וניקוי היטב י"א שמהני אם עושה כן ומשייר וכפי שיבואר להלן הלכה יט' וכ').

¹⁹ כן הוא משמעות סתימת דברי השו"ע.

²⁰ שדינו כמקום שאורו רב כמבואר במ"ב סק"ז, ואף שכתב שם שאם יש זכויות לא מהני, כבר כתב בדעת קדושים שלא נאמר דין זה בזכויות של ימינו שהיא זכה, עיי' שם.

²¹ מ"ב סק"ו בשם המג"א, ולא דומה ללילה לאור הנר שנתבאר לעיל שאם שייך הרי"ז לכתחילה, וכפי שיבואר בהערה הבאה.

²² כ"ז מבואר בסי"א ובמ"ב שם, ומה שלא יעשה כן לכתחילה נאמרו בפוסקים כמה טעמים, בפמ"ג (א"א ג') כתב או משום סברא שלא תחלוך שתקנו זמן א' לכולן, או משום שאף באופנים הנ"ל עדיין יש מעלה יותר לנר בלילה, ובגר"ז תלג' ה' כתב שהרי יש עוד טעם משום שבני אדם מצויין בבתיהם ומחמת זה אין לעשות לכתחילה ביום, ובמ"ב מוכח כטעם השני, שהרי כתב בשעה"צ ה' דבדיקה בליל יד' היא אף לכתחילה (לולא הפסד הברכה) ולא אמרינן שיש לכתחילה זמן של ליל יד', וכמו"כ פסק בסי"א דכיבוד ביום היה מהני לכתחילה (במשייר חדר א') לולא סברת המג"א שר' אינו מאיר, ומבואר שהטעם של בני אדם מצויין אינו מעכב ואפי' לכתחילה, וע"כ סבר שעיקר הטעם משום שגם במקומות אלו יש מעלה לנר.

יז, אף במקומות הנ"ל אינו מותר לעשות כן לכתחילה אלא באופן שיקיים בדיקה בליל יד' בחדר א' לכה"פ או יניח פתיתין ויקיים בהם מצות בדיקה²⁵, ובלא"ה אף לדעת המ"ב אין לעשות כן אם בודק ביום²⁶, ואם עושה כן בלילה לאור החשמל וכיו"ב קיל טפי וכמבואר בהערה²⁷.

דין בדיקה ע"י כיבוד ושפשוף היטב בחו"ס ללא נר

יה, כפי הנתבאר לעיל י"א דאף באופן שקיים מצות בדיקה בלילה ובנר כל שעשה זאת קודם הזמן שתקנו חז"ל מחויב לחזור ולבדוק בליל יד' ובברכה כדי שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה, ואף שלא קי"ל להלכה כשיטה זו מ"מ מבואר בהם שאף שכבר נבדק הבית מ"מ שייך לחייבו לחזור ולבדוק בברכה ולא אמרינן שאין לזה שם בדיקה, ובדעת החולקים יש לדון אם נחלקו מטעם זה שאין לזה שם בדיקה, או שסברו שעל זמן הבדיקה לא נאמר דינא שלא תחלוק, ויש בזה נפק"מ למכבד ביתו היטב שלא ע"י נר וכדלהלן.

יט, יש פוסקים²⁸ שסוברים שכל הדין בדיקה לאור הנר ובלילה אף במקומות שיש בהם חו"ס הוא דוקא באופן שבדק ע"י ראייה שבזה אמרו שלולא נר בלילה אינה בדיקה מעולה כל כך, משא"כ כשבדק היטב בצורה יסודית ומחטט גם בחו"ס הרי"ז מהני כבדיקת נר, ויכול לעשות כן אף לכתחילה קודם יד' וביום, (ובלבד שישיר חדר א' או יניח פתיתים בליל יד' כדי שלא יחלוק בין בדיקה לבדיקה), ויש²⁹ חולקים וסוברים שאף כה"ג אין בזה עיקר קיום מצות תיקון חז"ל שתקנו בלילה לאור הנר, וצריך לחזור ולבדוק שוב בליל יד' לאור הנר.

כ, עוד נפק"מ מהפלוגתא הנ"ל היא כה"ג שעשה כיבוד וניקוי היטב אף בחו"ס ובא לבדוק בליל יד' אם יכול לעשות כן בברכה, שיי"א שכבר יצא ידי חובה מקודם אינו יכול לברך לולא שיניח פתיתים³⁰, וי"א שיכול לברך אף שאינו מניח פתיתין³¹.

כא, בפשוטו אף לדעות שכיבוד וניקוי היטב לא מהני מ"מ בימינו שבדרך כלל מניחים באותם מקומות חומרי ניקוי א"כ אף אם נשאר שם חתיכות הרי הם נפסלו מאכילת כלב ואינם ראויים לאכילה, דקי"ל בזה שאין צריך ביעור ובדיקה³², ואמנם מסתבר שלא קיים מצות בדיקה ומ"מ נפטר בהם מבדיקה.

²³ כן מוכח מכמה מקומות א, בשו"ע בס"ו מתבאר שכל מקום שאין חשש של חתיכות קטנות אלא לגדולות סגי בכיבוד ואי"צ לאור הנר שהרי הם אינם נכנסים לחו"ס עיי"ש, ב, באשל אברהם בתחילת תלד' ובמהרש"ם בתחילת סימן תלג' (בשמו) כתבו שמקומות שאין דרכן בנר או שנבדקין יפה שלא ע"י נר כגון תיבות שיכול להופכם היטב וכל כיו"ב אין בהם דין בדיקה ע"י נר, ג, בתרוה"ד (הובא בס"א) מבואר שאילו כיבוד היה מהני לגומות היה יכול לעשות כן לכתחילה מקודם (כל שיעשה בדיקה כל שהוא בליל יד'), ובפשוטו כונתו שלא ע"י נר, וע"כ סבר שכיבוד היטב מהני במקום נר, ומינה נלמד למקומות שאין בהם חו"ס שאי"צ נר, ד, בתחילת סימן תנא' מבואר שנקיין הכלים הוא ע"י רחיצה ושפשוף היטב ולא מצינו מי שיצריך בהם נר מעיקר הדין.

²⁴ לדעת הגר"ז שהטעם שלא יבדוק אכסדרה לכתחילה מקודם משום טעמא דבני אדם מצויין בבתייהם א"כ אף במקומות אלו שייך סברא זו, אמנם לדעת המ"ב שנחלק ע"ז וכתבאר מקודם אפשר לבודקם לכתחילה מקודם, ודוק.

²⁵ במ"ב ס"ק מה' כתב לשייר חדר א' וכן הוא במג"א שם, אמנם מקור הדין הוא בתרוה"ד ושם מיירי שעושה בדיקה ע"י פתיתין עיי"ש.

²⁶ וכמבואר בדבריו בס"א שאף במקומות שמהני כיבוד מ"מ עדיין יש לשייר לכתחילה חדר א' לליל יד' ומטעם שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה.

²⁷ שבזה מבואר בשעה"צ סק"ה שאין סברת שלא תחלוק, ואין כאן אלא הפסד הברכה שאינו מוסכם בכל הפוסקים.

²⁸ בפשוטו כן מתבאר בדברי התרוה"ד שהובא בס"א שסובר אם כיבוד היטב מהני גם לגומות אפשר לעשות כן שפיר לכתחילה מקודם ליל יד' (במשייר חדר א') ופשוטו דבריו נראה דלא דוקא בלילה אלא אפי' ביום ושלא לאור הנר, וכן בארו בדבריו בעמק ההלכה שהביא השעה"צ בסו"ס תלב' הובא בשדי חמד חלק ה' מערכת חמץ סימן ה' ס"ק מט', וכן בספר חי' מהרי"ש שהביא השערי תשובה בסו"ס תלג' עיי"ש היטב, וצ"ב האיך מהני לעשות כן לכתחילה ולבטל דין נר, וע"כ שכיבוד היטב הוא במקום נר.

²⁹ במ"ב בשני מקומות נראה לא כך, א, בשעה"צ בסו"ס תלב' נראה שמעיקר הדין לא חושש לדברי העמק ההלכה, ב, בסו"ס תלג' העמיד דברי התרוה"ד בבדוק בנר דוקא אבל בלא"ה אף אם כיבוד מהני לגומות לא מהני לעשות כן לכתחילה, ואף בחי' מהרי"ש שהקיל בזה הביא זאת כסמך למנהג העולם להקל, וכן נראה בדעת הרמ"א שהביא בסימן תמב' שנהגו הנשים לגרד הקירות ומשמע שניקוי היטב, ובכל זאת בסו"ס תלב' סובר דהנחת פתיתין אינה מעיקר הדין, ועיי' בהערה 31 בביאור דעתם.

³⁰ כן הוא בדברי העמק ההלכה הנ"ל שהביא השעה"צ בסו"ס תלב' כתב שבימינו שמנקים ומכבדים היטב יש יסוד להנחת פתיתין מעיקר הדין, וכן הוא בחי' מהרי"ש הנ"ל, אמנם כאמור פשוטו דברי המ"ב נראה לא כך.

³¹ כן משמע מדברי המ"ב, אמנם בסברא צ"ב שהרי מקום זה נקי ומה שייך לחזור ולבדוק, והרי כבר נתקשו הפוסקים האיך מברך על בדיקת חמץ והרי שמו לא ימצא וברכתו לבטלה, ותי' שזוהי המצוה לחפש שמו ימצא וכפי שהביא המ"ב שם בסו"ס תלב' סקי"ג, וא"כ כל שניקה היטב לא שייך טעם זה, וי"א שזה גופא תקנת הבדיקה לחפש ולראות שהנקיין היה כדינו, והוא חידוש דא"כ אין לדבר סוף, והרי בבדיקה רגילה לאור הנר יוצאים ידי חובה ולא אומרים שמו נשאר חמץ אע"פ שהיא בדיקה פחות טובה ממה שמכבדים ומנקים היטב קודם.

³² כמבואר במ"ב תמב' ס"ק לג' שאף לדעות שפחות מכזית צריך ביעור מ"מ במטונפים ואינם ראויין לאכילה אי"צ ביעור, וה"ה בדיקה, ובדרך כלל אין כזית במקומות אלו.

דיני הבדיקה בימינו לפי הנתבאר לעיל

א, כל מקום שמכניסים בו חמץ אף אם אי"ז בשימוש קבוע ותדיר מחויב בבדיקה קודם הפסח לראות שאין בו חמץ, אמנם צורת הבדיקה תלויה בסוג המקומות וכדלהלן.

ב, כל מקום שיש בו חורין וסדקין כגון במקור ומקפא, מקומות שבין ארון לקיר, וכיו"ב, כל שיד אדם מגעת לשם לקחת את החמץ מחויב בבדיקה לאור הנר ובלילה דוקא, אמנם אי"צ בליל יד' אלא יכול אף בלילות שמקודם, ולכתחילה ישייר מקום שאינו בדוק, או יניח פתיתין בליל יד' ויבדוק אחריהן, ובשעת הדחק יכול לגמור כל הבדיקה מקודם בלילות.

ג, מעיקר הדין לכתחילה עדיף שיעשה בנר ולא בפנס, אמנם במקומות שקשה אפשר להמשיך ולבדוק בפנס, ולכל הפחות את הברכה ומקצת מהבדיקה יעשה בנר, ובשעת הדחק אפשר גם לברך על בדיקת פנס.

ד, בכל מקומות אלו אם עשה הבדיקה ביום אפי' לאור הנר או הפנס אף בדיעבד לא יצא ידי חובה ומחויב לחזור ולבדוק ובלא ברכה.

ה, מקומות חלקים שאין בהם חורין וסדקין (רוב הארונות בימינו, וכן הרצפה בימינו שבדרך כלל אין בה חו"ס, משחקים והדומה להם, מזרונים, מטות, סוגי כלים וחפצים) יכול לבדוק לכתחילה ביום ובלבד שיהיה שם אור חזק, ובדרך כלל בארונות פנימה לא מספיק אור החדר וצריך לאור הפנס, וכמו"כ יכול לבדוק סמוך לחלון ממש, ואף אם הזכוכית סגורה אם היא שקופה שפיר דמי, וכל זה בתנאי שיקיים בדיקה מועטת בלילה (ולכתחילה בליל יד' ולא קודם מפני הפסד הברכה ואינו מעכב) כגון שישירי חדר א' או יניח פתיתין.

ו, מי שמכבד ומנקה היטב קודם הפסח וכפי שנהוג היום, אם עושה כן במקומות או חפצים שאין בהם חורין וסדקין מהני יכול לעשות כן לכתחילה אפי' ביום, ובתנאי שמי שעושה כן יסתכל היטב ויראה שלא נשאר שם חמץ, (וישייר לליל יד' וכו"ל), ואף אם בני ביתו עשו כן יכול לסמוך עליהם ובלבד שיהיו זהירים בנושא זה, ומי שלוקח עובדי נקיון לא תמיד יכול לסמוך עליהם בנושא זה, ובפרט אם אינם בני ברית, ויצטרך לעבור אחריהם ולראות שבדקו היטב.

ז, מי שעושה כנ"ל במקומות שיש בהם חורין וסדקין נחלקו הפוסקים אם מהני לפוטרו מבדיקת נר בלילה, ומי שמיקל יש לו על מי לסמוך (וישייר כנ"ל), והמחמיר תבוא עליו ברכה, ואם יש לו הרבה מקומות כאלו יכול לבדוקם לאור הנר או הפנס אף בלילות המוקדמים.

ח, מי שכיבד וניקה היטב בחו"ס ושפך במקומות אלו חומרי ניקוי אשר בודאי פסלו את החמץ שהיה שם באופן שאינו ראוי לאכילת כלב, יש לצדד שלכו"ע נפטר מבדיקת אותם מקומות בליל יד', אמנם מ"מ לא קיים בזה מצות בדיקה.

ט, י"א דבכל אופן מחויב לחזור ולבדוק את כל אותם מקומות שניקוי בני ביתו משום שלא ימלט מקומות ששכחו (מרוב ריבוי המקומות והחפצים), וזה גופא המצוה לראות שבדק היטב, אמנם אף לשיטות אלו יכול לעשות כן בלילות המוקדמים (במשייר וכו"ל) לכתחילה לאור הנר.

י, כל האמור לעיל הוא רק באופן שברור לו שלא הכניסו שם חמץ, ובבית שיש בו ילדים קטנים בדרך כלל הרי אין עליהם שמירה כל היום, וא"כ שוב מחויב לחזור ולבדוק כל אותם מקומות שידם מגעת, אלא א"כ ברור שמזמן שהתחילו לנקות את הבית לא היה להם חמץ לקטנים בהישג יד ללא שמירה (שבדרך כלל בימינו שמתחילים לנקות כבר מיד אחרי פורים אינו מצוי).

יא, והנה יש שנוהגים ביום האחרון לעבור שוב עד כמה שידם מגעת ולנקות, וא"כ כבר נפטרו מקומות אלו וכו"ל, אמנם אם לא יעברו ג"כ על כל הארונות והמקומות שיד הילדים מגעת וכו"ל באופן שלא שמרו עליהם כל הזמן לא יהני, ולכן מן הראוי שבכל בית שמצויין בו קטנים ליזהר מאד בימים הסמוכים לפסח שלא יהיה בהישג ידם חמץ, וכן לנערם היטב כל פעם לאחר האכילה, וממילא באותם ימים יוכל לבדוק שוב את אותם מקומות (שאין בהם חו"ס אף לאור היום, וכשיש חו"ס בלילות הקודמים) ולא יצטרך לטרוח לבדוק הכל שוב בליל יד'.

יב, כפי הנתבאר לעיל בכל אופן לכתחילה עדיף להשאיר בדיקה גם בליל יד' ואף אם מקיים בדיקה בלילות כדי שלא להפסיד הברכה, ובפוסקים מצינו שני אופנים, א, ישייר חדר א' שאינו בדוק, ובדרך כלל בימינו דבר זה אינו נוח כל כך, ואפשר לשייר ארון שהוא בחזקת מקום שמכניסים בו חמץ, ולפי הנתבאר בבית שיש בו ילדים קטנים אף לאחר הנקיון הרי יתכן שהכניסו חמץ, ויכול לכתחילה לבדוק במקומות אלו בליל יד', ב, עוד נהגו ישראל וכמבואר בתורה"ד להניח פתיתין בביתו וזה מהני אף אם לא שייר כלל, ובעמק ההלכה (שהביא השעה"צ בסו"ס תלב') נראה שצריך שהבדוק עצמו לא יניח דאם יודע היכן מונחים לא נחשב לבדיקה, אמנם י"א שאינו מעכב, ולכתחילה עדיף להקפיד על כך, אמנם בלא"ה אפשר להקל.

היכל המשפט

היכל המשפט

בנשיאות הנאון רבי נפתלי נוסביום שליט"א

היכל המעשה ~

מתוך שיעורי הפרקטיקה של הרה"ג ר' מיכאל רוטמן שליט"א

כניסה לדירת חברו על מנת להתרשם מהעיצוב או סתם כך מתוך סקרנות – היזק ראייה

מנהל עבודה ששם מצלמות גלויות / נסתרות בתוך המפעל ■ להיכנס לדירת שכנו / חברו לפני העברת החזקה על מנת להתרשם מהעיצוב, או סתם כך מתוך סקרנות ■ ראש כולל שמעוניין להשים מצלמות בהיכל הכולל.

ובביאור סיבת האיסור נחלקו הראשונים דעת הטור (קנז, כב) כי אינו יכול להשתמש תשמיש צנוע מפני היזק ראייתו.

אולם הרמב"ן (ב"ב נט.) כתב שהיזק ראייה נכלל בגדר נזקי אדם באדם, או משום עין רעה אי משום לישנא בישא אי משום צניעותא.

ב. עוד נתבאר בגמ' (ב"מ קז.) 'א"ר אבהו אמר רב הונא אמר רב אסור לו לאדם

שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה, ופירש רש"י שלא יפסידנה בעין הרע.

הרמב"ם לא פסק את דברי גמרא זו להלכה, ומשום כך פסק (שכני פרק ב הל' טז) שבשונה מהרחקה רגילה שבו גובה הכותל צריך ד' אמות, הרי שבגינה מספיק עשרה טפחים.

דעת הראב"ד לעומת זאת שגם בגינה שייך היזק ראייה ומשום כך חולק עם הרמב"ם וסובר שגם בגינה צריך כותל של ארבע אמות.

וכתב המגיד משנה שמדברי הרמב"ם בתשובה שהשיב לחכמי לונל מבואר שמה שהצריכה הגמ' גם בגינה כותל של ארבע אמות, כדי שלא יפסידנה בעין הרע, אלו הם דברים חסידות בעלמא ולא להלכה.

והמבואר מדברי הרמב"ם שהוא סובר שאיסור היזק ראייה הוא דווקא באופן שההיזק מונע מהניזוק תשמיש סביר בנכסיו, וכגון שאינו יכול להשתמש תשמיש צנוע מפני היזק ראייתו, וכפי סברת הטור.

בפגישה שנערכה בין רבני היכל המשפט לאחר הקבלנים המובילים בציבור החרדי, מספר הוא לפי תומו על תופעה (לא בטיחותית בעליל) של דיירים

שנכנסים לתוך אתרי הבניה, על מנת לראות כיצד מתקדם הבנייה, ודרך מציצים אל תוך דירת חברם לכולל או שכנם לעתיד, בכדי לראות את עיצוב הבית / חלוקת החדרים, חלקם על

מנת להתרשם ולקבל השראה, וחלקם סתם מתוך סקרנות, והשאלה העולה האם יש בכך איסור משום היזק ראייה, או שמכיוון שעדיין הדירה אינה בבעלותו של השכן, שהרי עדיין לא התבצעה העברת החזקה, הרי שאין כאן שום בית מחוש משום היזק ראייה.

פן נוסף שיש לדון בו, האם היזק ראייה שייך דווקא כשהצופה מבין אל תוך מקום שהוא בבעלותו של הניזוק, או אפילו אם הוא צופה במקום שהוא בבעלותו של המזיק, גם שייך בזה היזק ראייה כשהניזוק משתמש דרך קבע במקום זה, ומה הדין בבית הכנסת שהוא מקום ציבורי, האם זה צד להקל שהרי זה כרשות הרבים ואין דרך לעשות דברים שבצנעה, או צד להחמיר שרק בביתו של המזיק יש מקום לומר שיהיה מותר מאחר ובסופו של יום זהו בית מגוריו, אך במקום ציבורי לא שייך טעם זה.

בשתי מקומות מצינו איסור בתלמוד לדין 'היזק ראייה'.

א. כמשנה (בבא בתרא ס.) 'לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון, היה קטן לא יעשנו גדול, אחד לא יעשנו שנים, אבל פותח הוא לרה"ד פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון, היה קטן עושה אותו גדול ואחד עושה אותו שנים'. ובגמ' מנהני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא (במדבר כד, ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה, אמר ראוי הללו שתשרה עליהם שכניה.

הערך הישן

• דבר העורך.

• היכל המעשה

• מתוך כותלי בית הדין.

• מהנעשה והנשמע.

• שו"ת ע"י רבני בית הדין.

• שואל כעניין.

• מכתבים למערכת

דבר האור

בשמחה והתרגשות גאים אנו להציג את הגיליון הראשון מבית 'היכל המשפט', גיליון זה מגיע לאחר בקשות חוזרות ונשנות מצד רבנים, דיינים היושבים על מדיו, ומטרתו להנגיש בפני הציבור הקדוש את הנידונים הנוגעים למעשה מחיי היום יום.

לפעמים ניתן לטעות כי בשונה מאו"ח ויו"ד, ענייני חו"מ שייכים רק כשיש חילוקי דעות בין שכנים, בין שותפים וכיוצ"ב, אך האדם טוב העין ורך הלבב שנוהג בכל דבר לפני משורת הדין מה לו ולענייני חושן משפט,

אף הנדונים הרבים המגיעים לפתח בית הדין מוכיחים כי פעמים רבות חוסר המודעות מביא למכשול, ניקח לדוגמא את נושא תמ"א 38 ופינוי הבינוי שבשנים האחרונות הפך לנושא רלוונטי מאוד, והנה התאגדו מספר שכנים במטרה ליזום תוכנית פינוי בינוי לבניין הישן, והשאלה העולה האם מותר לאדם לחתום על הסכם שכזה לפני שישנה הסכמה מלאה של ככל הדיירים, או שיש בכך משום גזל מצד השכנים שאינם מסכימים.

ומה קורה כשאחד השכנים רוצה לבנות על הגג המשותף של הבניין, ושכן בדלת ממוול שואל את דעתך בעניין, האם נהוג ומקובל לבקש כסף על העניין, האם מותר לך לענות לו שאכן כך המנהג ובפרט כאשר ידוע לך שחלק מהשכנים קיבלו, ומה קורה כאשר אותו שכן אינו שואל את דעתך שמא מחוייב אתה לומר לו מצד השבת אבידה, או אולי מצד שני יש כאן מוזיק לשכן הבונה.

ועוד כהנה וכהנה נושאים ונידונים רבים השכיחים בחיי היום יום ונוגעים לכל אחד ואחד, בהתנהלות היומיומית.

תקוותינו איפא כי גילון זה ימצא את מטרתו ובזכות זה נזכה לגאולה השלימה בב"א.

ברצוני לשאול את הדיינים הנכבדים שאלה שאולי יש בה קצת (או הרבה) מן החוצפה, אך בכל אופן ברצוני לדעת את זכויותי המוקנות לי על פי דין.

בדין ודברים שהתנהל בבית דין חשוב ביני לבין שכני, בגין חלון אותו פתחתי מול ביתו, נפסק, כי עלי לסגור את החלון משום שיש בזה היזק ראייה, למעשה לא קיימתי את פסק הדין מכמה וכמה טעמים שלא אוכל לפרטם במסגרת זו.

השכן שראה כי כלתה אליו הרעה קבע בדעתו שאני לא ציית דינא, וממילא אין טעם לפנות שוב לבית הדין, שהרי זה לא יועיל, החליט לעשות מעשה, ומשראה שאיני מתכוון לסגור את החלון שפתחתי שלא כדין לטענתו, התקין מצלמה על חלון ביתו שתצלם משך 24 שעות את הנעשה בתוך ביתי, ומעבר לכך גם התחיל לעשות משמרות מול חלון ביתי, כשכל פעם אחד מבני ביתו עומד בחלון ומשקיף אל תוך ביתי, אני יודע שאיני נוהג כשורה כשאני לא סוגר את החלון, ואיני מגיע להצדיק את מעשי, אך שאלתי האם באופן שכזה באפשרותי לתבוע את שכני שהוא ציית דינא שלא להסתכל אל תוך ביתי ולהוריד את המצלמה מחלון ביתו.

תשובת הרבנים

מבלי להיכנס לפסק הדין אותו עליך לקיים במלואו ולא להיות חלילה כדין סרבן לדין תורה ואינו ציית דינא, אשר דינו מבואר בשו"ע יו"ד סימן של"ד, ובאם יש לך אי אלו טענות על פסק הדין באפשרותך לפנות לבית הדין בו נידון העניין ולהציג את טענותיך.

לעניין גוף השאלה, זה שהנך עברייך, לא מתיר לשכן לעמוד ולהסתכל אל תוך ביתך, או להציב מצלמה המצלמת את הנעשה בביתך, במידה ויש לך סיבות מוצדקות לטענתך אשר בגינם אינך ציית דינא. ניתן לפנות לבורר אשר מוכשר גם לגישור.

המשך בעמוד 3.

למעשה השו"ע (חו"מ ס' קנה, ג) הביא את שתי דעות הראשונים בזה, וז"ל 'שיעור הגדר בגנה ובקעה, י' טפחים וי"א ד' אמות'.

אך מכל מקום גם אם נפסוק שאין בהסתכלות שאינה מונעת שימוש סביר נכלל בכלל היזק ראייה מכל מקום כבר פסק השו"ע (חו"מ שעה, ה) הלכה זו אפי' לא מצד היזק ראייה וז"ל אפי' בראייתו אם יש בו היזק להבירו אסור להסתכל בו לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה'.

היוצא לדינא שלדעת הפוסקים שאיסור היזק ראייה שייך גם במקום שאין חשש שהניזק ימעט שימושו בשל הראייה גם כן אסור משום עין הרע, וכן לדעת השו"ע, אם כן אסורה הכניסה לדירה בה הוא אמור להתגורר, אף שכעת הדירה עדיין אינה בבעלותו כלל ועיקר, אך עדיין יש חשש היזק לדירה משום עין הרע, וכפי שכתב רש"י 'שמא יפסידנה בעין הרע'.

היו שרצו לטעון שלפי דעה זו גם יהיה אסור לאדם להביט על אתרוגו של חברו משום נתינת עין הרע, ושמא יש לחלק בזה ואכמ"ל.

ונותר לדון לכל הדיעות שישנו היזק ראייה במניעת תשמיש מאדם, שעל ידי הראייה ימנע מעשיית תשמישים צנועים, האם דין זה נאמר דווקא כשהניזק נמנע מעשיית תשמישים צנועים בחצרו

אברהם לואר

יצאתי בהתפעלות, כבר שנים שאני יושב בדיונים, וכבר סברתי לחומי שאין מה לחדש לי בעניין, ואם לא עמית שסחב אתי בכח להשתתף במעמד לא הייתי זוכה לכך, אין בפי מילים להודות על העניין, אשמח להשתתף באופן קבוע בימי עיון שכאלו כאשר הם מתקיימים.

בברכה רבה (השם שמור במערכת)

ריבוי דעות

בתפקידי כקבלן בנייה יוצא לי מטבע הדברים, לא אחת להיות מעורב בדיונים שונים בין השכנים, ובעיקר כשמדובר על תוספות בניה, שם כמעט ואין בניה ללא ביקור בבית הדין, אין בעיה עם עצם העניין שהולכים לבית דין, לפעמים אכן ישנם טענות אמת ולא רק צרות עין, אך הדבר שמפריע לי באופן אישי הוא חילוקי הדיעות בין בתי הדין השונים, כדוגמא פשוטה ניקח את נודא ריבוי הדירין, שבזה יש ריבוי דעות, ישנם בתי דין אודיינים שאינם מכירים כלל טענה זו, וישנם שלוקחים את זה קיצוני, והם מן הדברים שאמור להיות בהם דיעה אחידה, כמו כן בנושא חלוקת התשלומים בין הדיירים מי אמור לשאת בהוצאות היסודות האם כולם שווה בשווה או שהדייר העליון צריך לשלם יותר, ועוד כהנה וכהנה דוגמאות של הלכות הפורשות בשו"ע ואם כל זאת ישנו בלבול גדול בנושא, והדבר גורם לנו הקבלנים להפסדים כספיים, מחמת סחיבת הזמן, וכל אחד מצטט שיטה אחרת לטובתו.

אשר על כן כמי שאמונים להכשיר את הדור הבא של הדיינים והבוררים הועילו בטובכם לצאת בדברים חד משמעיים ללא ספקות ובלבולים, אשר יש בהם רק ביזוי כבוד הרבנים וחוסר צדק.

בברכה מנחם כ.

סעיף בוררות

כעו"ד במקצועי ברצוני להסב את תשומת לב הציבור מעל במה מכובדת זו בנושא חשוב שמשום מה בציבור שלנו מזלזלים בו, והדבר גורם לכאב ראש מיותר שניתן לחסוך עם מעט מחשבה. פעמים רבות מגיעים אלי הסכמים, מכל סוגי העסקאות, כשהמכנה המשותף של כולם הוא, שהצדדים לקחו בחשבון רק את הצד שהכל ילך כשורה, ויתנהל על מי מנוחות, אמנם בדרך"כ מכניסים סעיפים של הפרת חוזה וכיוצ"ב, אך מה קורה כשנוצר חילוקי דעות בין הצדדים בעניין סעיף כזה או אחר, או הסתכלות שונה על מציאות הדברים, ועל אף שתפקידו של עו"ד הוא לנסח את החוזה באופן שאינו משתמע לשתי פנים, אך אם כל זאת רבים המקרים שנוצרים חילוקי דעות, כשכל צד בטוח בצדקת דרכו, והדברים מגיעים לידי מחלוקת ממש. בציבור הכללי מאוד מקובל להכניס סעיף שבכל מחלוקת בין הצדדים יוכרע העניין על ידי בורר שיבחר מטעם לשכת עו"ד וכיוצ"ב. ואשר על כן חשוב מאוד להכניס גם בציבור אצלנו סעיף בוררות על פיו כל חילוקי דעות שיהיו בין הצדדים הדברים יוכרעו על ידי בורר המוסכם על הצדדים או במידה ויש חשש שלא יגיעו לידי עמק השווה, כמובן שניתן לציין שהבורר יהיה כפי שיקבע על ידי 'מרכז הבוררות היכל המשפט', מניסיוני הדבר מונע הרבה בעיות ועל זה נאמר סוף מעשה במחשבה תחילה.

בברכה א. שטרן

יום עיון

זכיתי להשתתף השבוע ביום העיון המיוחד שנערך ליושבים על מדון בנושא 'בעל הדין וטוען רבני בהלכה, ומעמדו מול הבורר', וממש

ראובן נהג הסעות תובע לדין את שמעון, על מנת שזה האחרון יסיר תביעה מחברת הביטוח שלו בגין חוב שחייבו בית המשפט.

מקרה הנדון:

ביום א' פרשת וישלח פגע רכב ההסעות של ראובן בשמעון, והלה נזקק לטיפול קל עבור פציעות יבשות שקיבל, כשלאחר הטיפול קם והיה לאחד האדם.

שמעון תבע את חברת הביטוח, וכדרכה של חברת ביטוח העניין נסחב מספר חודשים, ראובן פנה לבית המשפט על מנת שזו תחייב את חברת הביטוח לשלם עבור התאונה, ואכן בית המשפט פסק סכום מסוים בהתאם לנסיבות, וחייב את חברת הביטוח לשלם תוך 30 יום, חברת הביטוח ערערה על פסק הדין ולאחר סחבת של מספר חודשים דחה בית המשפט את הערעור וחייב את חברת הביטוח לשלם בתוספת ריבית על הזמן מההחלטה הראשונה.

התביעה:

שמעון תובע את ראובן שיסיר את תביעתו מחברת הביטוח, מאחר ויש לו מזה נזק אישי, וגובה הנזק שלו תלוי בהיקף החוב שחברת הביטוח תשלם,

משכך מבקש הוא כי ראובן יסיר את התביעה המנופחת ויתבע רק את הנזק האמיתי אותו מחוייב הוא לשלם מצד דיני התורה, וללא תוספת עבור סיפורי הבדים, וכמובן להוריד את תוספת הריבית שהוסיף בית המשפט לאחר דחיית הערעור.

טענת הנתבע:

הנתבע טוען לעומתו כי כשאדם עושה ביטוח לרכבו, הרי שחברת הביטוח מתחייבת לשלם כל מה שבית המשפט ישית עליה, ועבור זה משלם המבוטח מידי חודש, ומשכך החוב הוא לא מה שניזוק בפועל אלא כל מה שמצליח הוא להוציא מחברת הביטוח, (גם על ידי סיפורי בדים).

בנוסף לזה טוען שמעון שכל עוד שלא הסתיימה התביעה הכול נכלל בתביעה, ולכן גם תוספת הריבית אינה בגדר ריבית, אלא החוב הוא מעיקרו כל מה שיצליח הניזוק להוציא מחברת הביטוח בבית המשפט, ולא משנה באיזה טוענה.

ההכרעה

על אף שבבדיקה שנערכה נמצא כי חברת הביטוח חתומה על היתר עיסקא כדין, ומבלי להיכנס לעצם טענותיו של

ראובן, אם יש בהם איזו טענת אמת או לא, מכל מקום במקרה דנן נמצא כי חברת הביטוח הינה בבעלות מלאה של חברת ההסעות, ומשכך התביעה היא לא כנגד חברת הביטוח, אלא כנגד הפוגע בעצמו, והוא בוודאי אינו מחוייב יותר מהנזק הבסיסי אותו מחוייב הוא על פי דין תורה, וכל תביעה נוספת בגזל יסודה, ואין בכוחו של בית המשפט לחייב חיוב שאין המזיק חייב מצד דין תורה.

ולעניין תוספת הריבית שחוייב המזיק בבית משפט לאחר דחיית ערעורו, בזה יש לדון בניסוחי פוליסת הביטוח, האם ישנה התחייבות בין חברת הביטוח לניזוק, לגבי תשלום ריבית או שאין כזו התחייבות, ובמידה וישנה התחייבות שכזו, הרי שניתן לסמוך על היתר העיסקא עליו חתומה החברה, אך במידה ואין התחייבות שכזו, וכל חיובי הריבית נוצרים רק בהתערבות בית המשפט, באופן שכזה אין זכות לתביעה זו, ועל אף שגוף החוב הינו משום היזק ולא מחמת הלוואה, ולמזיק מותר להוסיף תוספת על קרן החוב, אך במקרה דנן מאחר ומפורש שתוספת תשלום זו היא משום ריבית, הרי שזה מפרש ואסור אפי' כשהחוב בא מחמת היזק.

המשך היכל המעשה

הפרטית, וממילא ההיזק הוא על החצר, שהמזיק מונע מהניזוק את השימוש בחצרו. או שדין זה נאמר אפילו בחצר שאינה של הניזוק, אלא בכל מקום שדרך של אדם לעשות תשמיש שאין נוח לו שיהיה גלוי לרבים, ולסברא זו אפילו בחצרו של המזיק, יהיה אסור לו לצפות בנעשה שם שהרי אם זהו מקום עבודתו או מקום בו הוא אמור לשהות, הרי שבוה שהמזיק מביט בנעשה שם ללא כל הפרעה, הרי שזה מפריע לו לעשות שימושים פרטיים.

ומדברי הגמ' והפוסקים מבואר שברשות הרבים לא שייך היזק ראייה, והטעם משום שאין שם דרך לעשות שימושים צנועים, וזו היא הסיבה שבגינה מותר להתקין מצלמות ברשות הרבים, אך באופן שיש חשש של מניעת שימוש סביר, הרי שגם ברשות הרבים יהיה אסור להתקין מצלמות.

ויש שרוצים לטעון על פי זה שיש איסור להניח מצלמות בציון של רב או אדמו"ר כדי למנוע היזק של המקום או גניבה מקופת צדקה וכיוצ"ב, כי בשונה מבנק או קופ"ח וכל מקום ציבורי דומה אין דרך לעשות שימוש פרטי שבצנעה, משא"כ בציוני הצדיקים, יש שלא נוח להם שידעו שבאו להתפלל בציון צדיק כזה או אחר, או בכלל שבאו לציון להתפלל, וכל כל עוד שאין מחילה מפורשת של כלל הציבור יהיה אסור להניח שם מצלמות.

ומבלי להיכנס ולחזות דעתנו בדין זה, על כל פנים הנוגע לענייננו, שדין היזק ראייה שייך גם בשטח שאינו של הניזוק, ולכן גם בחצרו של המזיק בעצמו, אם ישנם אנשים שמשתמשים בקום בדרך קביעות באישורו, כגון משגיחי כשרות, אברכי כולל, או עובדים בעסק, והתקנת המצלמות תמנע מהם חיים תקינים, וימנעו מכך מעשיית איזה פעולה סבירה, יתכן שיש בזה איסור היזק ראייה, ובכל מקרה לגופו יש לשאול שאלת חכם כי ישם בזה עוד כמה פרטי דין.

שלח כותב

שלו 'רב למעלת כבוד הדיינים החשובים שליט"א,

אחד הדיירים אצלנו בבניין השתלט על שטח משותף בחצר הבניין, ובנה שם כעין משרד לשימוש הפרטי, שכן אחר שראה את מעשהו החליט לעשות מעשה, ופרץ המשרד והניח שם חפציו, במטרה להפוך אותו למעין מחסן, השכן שבנה את המשרד, כמובן לא נשאר חייב והוציא את חפציו החוצה, וכך גם עשה משנהו, וחוזר חלילה, זה מחליף את המנעול, וזה פורץ, זה מחליט להחנות את רכבו דווקא על יד פתח המחסן, ומשנהו ללמוד חברותא עם ילדיו ליד פתח המחסן, וכך נמשך העניין זמן מה.

לאחרונה הפך הדבר לעניין ציבורי, וכל הבניין על עשרים הדיירים שבו, הפך להיות חלק בלתי נפרד מהמצדדים לכאן ולכאן, עד כי כמעט לא ניתן להבחין מי הם הברי פלוגתא הראשונים, וכמובן כל אחד מביא טיעונים להצדיק את טענותיו, וניתן לומר, כי ברוך ה' הדיור המשותף הפך להיות כמעין כולל, אלא שהאוירה בו אינה נעימה כלל ועיקר.

בוודאי אין כוונתי שהדיינים יפסקו מבלי לשמוע את טענות הצדדים, אך כפי הנראה הצדדים לא יבואו בזמן הקרוב להתדיין בפני בית הדין, ומאחר ולא אוכל עוד לעמוד מהצד מבלי לנקוט צד כלשהוא, שאם לא כן אהפוך למוקצה על שתי הצדדים, יתכן שכך עלי לנקוט, אך בכל אופן רציתי לקבל את חו"ד האם צודק השכן שטוען שמאחר והשכן בנה את משרדו על שטח משותף, הרי שהמשרד שייך לכולם, כל עוד שאינו משלם שכירות לוועד הבית, או שעל אף שיתכן שהשכן הבונה הינו גזלן, אך על כל פנים, אסור לרדת לתוך ביתו של חברו גם אם הוא בנה את ביתו על שטח שלי.

בברכה י. שוורץ

תשובות למדור זה ניתן לשלוח במייל המערכת (ולציון עבור שואל בעניין)

heychalhamishpat@gmail.com

בשנים האחרונות נחשפים אנו לעובדה שרבים וטובים בעולם העסקים פונים לדון דווקא בערכאות, בטענה שדייני בית הדין אינם מכירים את העובדות בשטח ואת המושגים המדוברים.

הרב מיכאל חיים רוטמן שליט"א בעמ"ס 'משפטי מיכאל' אשר פקיע שמייה בטכניקות המעשיות בשטח, אמון על מוערך הכשרה לצד רבנים נוספים ואנשי צקוע שונים כל אחד בתחומו, למען ידעו את הדרך אשר ילכו בה, באופן בהיר וחד. גדולי ישראל אשר נחשפו לפרטים הביעו את פליאתם כיצד זה לא נראה כבושם הזה עד עכשיו.

בסייעתא דשמיא שאין לה הסבר, בחודש האחרון כבר נחנכה לה הקבוצה השלישית לשימוש מעשי בהלכות נזקי שכנים, מרגש לראות כיצד יושבים זה לצד זה אברך משי אשר מקדיש מידי יום מספר שעות ללימוד חו"מ הדק היטב, לצד דיין מכובד אשר כבר מספר שנים יושב על מדין כשבספסל מאחוריהם יושב לו בורר מוכר בשוק, כשהצד השווה שבהם שכולם באו לקבל את ארגו הכלים הפרקטיים דרכם ניתן יהיה לצלול לעולם המעשה.

עשרות תיקים מתוך כותלי בית הדין מוצגים לפני ציבור הדיינים ונידונים בריתחא דאורייתא, כבר בשיעור הראשון קיבלו המשתתפים תיק עבודות מעשיות הכולל שאלות מהשטח החל מהשקעה של קבוצת שותפים באוקרינה שנתקעה בעקבות המלחמה ועד להשקעה של אדם במגדנייה של חברו שלא צלחה את תקופת הקורונה דבר המקנה העצמה אישית רבה, במהלך השנה יוכשרו התלמידים הכשרה מיוחדת ויעברו שימוש מעשי אצל גדולי הדיינים בכפוף להחלטת ועדת הרבנים.

דיונים חיים מתוך אולם בית הדין מוצגים ונידונים במהלך השימוש, וכל זאת בנוסף לשיטת המבחנים הייחודית, שקנתה לה שם דבר בסיוע בשינון וידעת ההלכה על בוריה, למען יעמדו ימים רבים.

זה לא סוד כי למרות העובדה שעולם חושן המשפט פורח בשנים האחרונות, וניתן למצוא עוד ועוד כוללים ומסגרות שונות ללימוד חושן משפט, אם כל זאת ישנו חוסר עצום בדיינים ובוררים הבקיאים בפרקטיקה המעשית, שמבלי זה לא מתאפשר לדיין לדרת לעומק המקרה, נדבך נוסף הוא שילוב של לימוד הלכות ריבית אשר יש להם השפעה ישירה לפרקטיקה המעשית.

בית ההוראה ומרכז הבוררות בנשיאותם של גדולי ישראל שם לו למטרה להכשיר את דור העתיד של הדיינים והבוררים, גדולי הדיינים אשר נמצאים בסוד העניינים לא מפסיקים להביע את התפעלותם מהמיזם האדיר, לפרוס כשולחן ערוך בפני היושבים על מדין, את המושגים השונים בעולם הנדל"ן, או את הידיעות הנחוצות בחוקי עובד מעביד, דיני החוזים, ועוד עניינים רבים הנחוצים לדיין, בכדי שזה יוכל להוציא פסק דין אליבא דהלכתא.

~ מערכת היכל המשפט ~

0733831747

שלוחה 1: מענה מדייני היכל המשפט בין השעות 08:00 ל-22:00 בענייני חו"מ וריבית, באידיש ועברית.

שלוחה 2: הצטרפות לגיונו של מלך, להיות חלק מהמהפכה בעולם הדיינות והבוררות, בשימוש מעשי בפרקטיקה שמאחורי עולם המשפט.

שלוחה 3: ניתן להשאיר שאלות למורנו הרב שליט"א על ידי הקשה על 1 ושמיעת השאלות והתשובות ממורינו הרב שליט"א על ידי הקשה על 2,

שלוחה 4: מזכירות, ניתן להזמין דיוני בוררות, בבית הדין או בבתי דין אחרים, כמו"כ ניתן להזמין שיעורים מרתקים ממיטב רבני בית ההוראה, בפרקטיקה המעשית בחו"מ ו/או בהלכות ריבית מהעניינים הנוגעים לחיי היום יום במציאות המשתנה, השיעורים מיועדים למגוון רחב של קהלי יעד וניתן גם לשלב מצגת במהלך השיעור.

- לשלוח לבדיקה חוזי מכר /רכש, חוזי שכירות, חוזי העסקה, חוזי עבודה, חוזי שותפויות ועוד, רבני בית ההוראה יעברו על החוזים ויודאו כי החוזים נעשו כדין וללא חששות, וספקות.

- כמו"כ ניתן לתאם פגישה עם רבני בית ההוראה לסיוע בעריכת חוזים שונים, צווי ירושה, ועוד...

מחלקת עסקים ~

כפי שכל מנהל חברה מבין כי בכדי לוודא שהחברה מתנהלת כלכלית נכון וצועדת על דרך המלך יש להתייעץ על בסיס קבוע או להעסיק רו"ח ו/או יועץ עסקי, כל אדם בר דעת מבין כי לנהל חברה מבלי להיכנס לאין ספור בעיות סיבוכים וספקות משפטיות יש להעסיק עו"ד ושכל מסמך היוצא מהחברה יערך על ידי עורך דין מקצועי בתחומו.

בכדי לתת מענה לדרישה ההולכת וגוברת, מוקמת בימים אלו מחלקת עסקים מיוחדת, בה יכהנו רבנים ודיינים המכירים את השטח המעשי, לצד אנשי עסקים מהמעלה הראשונה, שיתנו מענה ויעוץ לחברות / עמותות / עסקים, באופן קבוע ו/או מזדמן, בעריכת חוזים, אונאה, ריבית, הלנת שכר, מקח טעות, מקח החוזר, שכר שבת, חול המועד, ועוד שלל נושאים ועניינים המשתנים מחברה לחברה ומענף לענף.

תמצית סיפור יציאת מצרים ע"פ מדרשי חז"ל

גדולתו של משה

בגיל 9 התוודע משה לשעבוד הנורא ביהודים, והחל להציק לבלעם שבעצותיו נעשה כל זה, בלעם, שסבל מהצקותיו, ברח. לאחר מספר ימי בריחה הגיע בלעם לכוש, להפתעתו הייתה הארץ ריקה מגברים, לשאלתו נענה שהגברים יצאו להילחם עם המדינה השכנה ויחזרו בעוד מספר חודשים. לבלעם לא הייתה הזדמנות טובה מזו. הרי תמיד רצה למלוך ועתה יש לו הזדמנות פז. בשיטתיות הוא החל בחסימת הארץ מארבעת צדדיה כדי למנוע את שובם של הגברים מהמלחמה. בצד אחד – הציב גדר, בצד השני – ייצר נהר מלאכותי, בשלישי – הביא בכישוף כמות גדולה של נחשים, וברביעי – הציב שוב גדר. ואכן, כאשר רצו הגברים הכושיים לחזור למולדתם, נתקלו במחסומים שהציב בלעם, ובחוסר אונים נשארו בחוץ. ובניתיים, משה גדל בבית פרעה, ונהיה בכיר השרים. ובתוקף תפקידו, היה עורך סיורים בממלכה, שם התוודע לאכזריות שבה נהגו המצרים ביהודים, וליבו חישב להיקרע מרחמים. הוא ניגש לעזור, לסחוב, לחבוש ולסייע ככל הניתן. ואכן הצליח להקל ולרומם מעט את מצבם של היהודים. ואף הצליח להשיג את הסכמתו של פרעה למנוחה ביום השבת.

בוקר אחד בשעת סיורו היומי, הבחין משה במצרי מכה יהודי עד זוב דם, מיד סטה מדרכו והרג את המצרי בשעה שהוא בוחן את סביבותיו, לראות האם ישנו מישהו שהבחין במעשיו. לאחר שראה שהסביבה חפה מאנשים, נפרד מהיהודי שהודה לו נרגשות והמשיך בסירונו כרגיל. למחרת שוב ראה זוג אנשים מכים אחד את השני, לתדהמתו היו אלו 2 יהודים, דתן ואביהם. התרה בהם משה שיפסיקו, אך הם, לעגו לו והטחיו בו בבזוז: הלהרגנו הנך רוצה בדומה למצרי שהרגת אתמול? נלשין עליך לשלטון.

המלך ששמע זאת החל להבהל מהעצמאות שתפס משה וציווה להורגו. משה, כשראה את רודפיו החל לברוח, אך היה זה מאורח מדי, הרודפים היו קרובים והחלו לירות חיצי לעברו. אך, החיצים, בדרך נס חזרו בסיבוב ישר לעבר פניהם הנדהמות של החיילים הרודפים והרגו רבים מהם. בנוסף לכך, גם עיניהם התעוורו. וכאשר רצו לכרות את ראשו, נעשה צווארו לשיש. וידם קצרה מלפגוע בו.

משה בכוש

משה ברח, וכעבור זמן קצר, הגיע לכוש. היה זה 10 שנים לאחר כיבוש בלעם. משה שלא ידע מזאת, תמה למראה הגברים המתגוררים בבקתות עלובות מחוץ לארץ גדולה ומבוצרת היטב. המלך, שזקן וחלש היה. פנה אל משה, הסביר לו את עליבות מצבם, וביקש באותה הזדמנות להמליך את משה למלך עליהם. העם, שהאדם הגבוה והמרשים מצא חן בעיניו, הריע בהתלהבות. לאחר ששקל משה את האפשרויות העומדות בפניו, הורה לכל אחד ואחד מתושביו המעריצים, לגדל בביתו – אפרוח של חסידה, והתושבים, שכל רצונם היה למצוא חן בעיני מלכם החדש, עשו כמצוותו. לאחר מספר ימים, הורה שוב, שעל התושבים להרעיב את החסידות משך שמונה ימים. לאחר מכן ציווה להשליכם לאזור הנחשים. החסידות המורעבות בלעו את הנחשים כמו שהם, ובין רגע נהיה המקום ריק מנחשים. התושבים המופלהבים פתחו בדהרה לעבר משפחותיהם. בלעם שצפה על כל זאת מחולק ארמונו. נמלט בעור שיניו. במשך 40 שנה מלך משה בכוש. וכעבור 40 שנה ליווהו העם בכבוד גדול בדרכו למדין.

משה במדין

כשהגיע משה למדין, הבחין בהתקהלות המונית סביב נערות הנראות חסרות עונים מול צעקותיהם של הרועים הזועמים. לתמיהתו, הסביר לו אחד הרועים, אלו בנות יתרו. וחטאם הוא שאביהן – ראש הכמרים, קם בוקר אחד בהחלטה מטופשת להתגיר, סיכם הרועה בזחיותו. שמע זאת משה. ומכיוון שגיבור

היה, גירש את הרועים ושילח את בנות יתרו לדרכן. כשחזרו בנות יתרו לביתן מוקדם מן הצפוי הביט בהן יתרו בתמיהה, בבלבול ספרו לו בנותיו שאיש עברי הצילם. ביקש, קראנה לו. מיד כאשר הגיע משה, החל יתרו לגלגל עמו שיחה, במהלכה מספר משה לתומו, שמבוקש הוא ע"י מלך מצרים. שמע זאת יתרו, וסגרו במרתף ביתו, משום שהוא מבוקש למלכות פרעה ששלט אז בכל העולם. לאחר עשר שנים. ירד יתרו למרתפו, ולתדהמתו הוא מבחין במשה, שבריא ושלם היה. מיד הבין שאדם זה קדוש הוא, והוציאו. מה שלא ידע הוא שבתו ציפורה שהבחינה בצדקותו של משה, הייתה יום יום מגישה לו פת מפיתה, וכך שרד. כשיצא משה מהמרתף, הבחין במטה הניצב תקוע באדמה. לשאלתו הוסבר, שמטה זה לקח יתרו מפרעה כשברח ממצרים ואין אדם שהצליח להוציאו, ועוד סופר לו, על הבטחותיו של יתרו לראשון שיצליח להוציא את המקל. ההבטחה ראשונה שהייתה – שישא את בתו לו לאישה. והשניה – שהמטה יהיה שייך לו. הגיע משה ושלף את המטה מן האדמה. שמע זאת יתרו וקיים את הבטחותיו.

חזרה למצרים

ובמצרים, חלה פרעה בשחין. וגופו החל לפלוט פסולת נוראית. באחד הימים, נפל מסוסו, ונשאר מתגולל בייסוריו לאחר ששריו ויועציו מיאנו להרימו בשל סירחון גופו. וכך מידי יום היה רוחץ את גופו בדמם של 300 תינוקות יהודיים. ובני ישראל, שכשל כוח סבלם היו בוכים ומתחננים להקב"ה שיצילם. **ז'תעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה'.**

ציוני ה' למשה

כשראה הקב"ה את מסירותו של משה לפרט, כאשר נזעק לעזרתו של כל יהודי במצרים, וכיצד רץ ונשא את הכבשה שברחה מן העדר על כתפיו. או אז נגלה הקב"ה למשה בסנה וציווהו לגאול את עם ישראל ממצרים. משה שאל את הקב"ה שאלות רבות: מי אני שאלך לפרעה? מה אגיד לעם ישראל? איך אגיד, הרי פרעה יהרגני, אחי הגדול יקנא בי, ובכלל מדוע שיאמינו בי? ענה לו הקב"ה: אני אלק אתך, ואהרון אחיך אף ייצא לקראתך, ולפרעה תאמר: אלוקי העברים שלחני, ולזקנים תאמר: 'פקוד יפקוד אלוקים אתכם', ולבני ישראל, תבצע את הסימנים של הנחש, הצרעת והדם. במשך שבעת ימי הפסח דבר משה עם הקב"ה, ובהם לא הוזכר משה אף לא ברמז את צרותיו האישיות, הן עם דתן ואביהם, והן עם פרעה שכועס עליו, כך מתנהג מנהיג אמיתי, מבלי נגיעות אישיות, אלא אך ורק עם נקיות מוחלטת.

משה יוצא לדך

בדרכו למצרים לעשות רצון ד', כמעט ונפח את נשמתו, מכיוון שעדיין לא מל את ילדיו. ובהגיעו למצרים, האמינו מיד הזקנים לאמירתו פקוד יפקוד כי בשונה מכל יהודי לא למד זאת משה בחידר, שהרי את ילדותו בילה משה בבית פרעה. לאחר מכן, יוצא משה יחד עם אהרון והזקנים לעבר ארמון פרעה. אך, אט אט נשמטו הזקנים מפחד פרעה. אך משה ואהרון המשיכו בדרכם בגאון, ללא פחד כלל. ובארמון, יושב פרעה בכיסאו שמח וטוב לב, כשסביבו מלכי מדינות העולם, היה זה ביום שבו חגג הוא מלכותו על כל העולם. בסיום דברי רברבנותו, סימן הוא לאחד ממשרתיו שיגיש את היין היוקרתי שייעד מזה זמן רב לאירוע יוקרתי כגון זה, המשרת עשה כדבר, ופרעה החל למוזג בכבוד ראש את יינו, כשעניו המלכים נשואות אליו ביראת כבוד. פרעה חיך בעונג, בשביל הרגע הזה היה שווה ה-כ-ל! הוא אומר בליבו. ולתוך הרגע הקסום הזה נכנסו משה ואהרון. פרעה, שממרום כסאו ראה אותם הראשון, פלט קריאת בהלה קלה, ושמת מידו את כוס היין היוקרתי, המלכים שלא היו שותפים למחזה שראה פרעה הביטו לעברו בתמיהה, ורק לאחר שפרעה המבוהל הרים אצבע רועדת לכיוון הפתח התחוויר להם פשר בהלתו. משה ואהרון ניצבו שם גבוהים ומרשימים כמתמיד,

ולצדיהם רבצו בהכנעה: אריות, דובים, ועוד חיות שתפקידם היה למנוע את כניסתם של שניים אלו. באותו זמן עשה הקב"ה שפרעה יצטרך לנקבו, פרעה, שטען שהוא אלוהים, לא יכול היה לעשות דבר. במקביל לכך שלח לו הקב"ה עכברים קטנים שינגסו אותו ברגליו. פרעה, שלא הבין מאין נפל עליו כל זאת החל קם וקופץ על כסאו על מנת לגרש את העכברים, ויחד עם זאת החל מצווה מהכאבים. המלכים, שחשבו שמלכם פצח בריקוד אפריקני חדש, אך הם לא הבינו מדוע הוא אינו שר את השיר המסורתי, אלא זועק זעקות חסרות פשר. ואז נגשו משה ואהרון לפרעה, באומרים: אנו שליחי מלך מלכי המלכים, והוא ביקש שתוציא את בני ישראל ממצרים, על מנת שיעבדוהו במדבר. פרעה, שבינתיים תפס את עצמו, לא התבלבל והחל מחפש בספר האיליים, לאחר כמה דקות של 'עיון', טען פרעה שבספרו לא כתוב שם זה, ולכן הוא אינו נענה לבקשתם. אמרו לפניו משה ואהרון, טיפש מטופש, הוא מלך מלכי המלכים! הוא אינו כתוב בספרי האיליים. הוא שולט מעל כולכם! פרעה, שנעלב מכינוי הטיפש, הפטיר בעלבון, שאם הוא כה חזק שיוציא את עמו לבדו. שמעו זאת משה ואהרון והזהירו, שיבוא היום ובו תרדוף אחרינו בתחנונים לשחרר את עם ישראל. ובמילים אלו יצאו מן הארמון, בהותירם את פרעה פעור פה.

הכבדת העול על היהודים

מיד כאשר יצאו משה ואהרון מהארמון, התעשת פרעה וציווה בחמת זעם, להגביר את עבודת היהודים, הוא ציווה על היהודים לחפש את התבן בכוחות עצמם, בנוסף לכך הוא הכפיל את המכסה שצריך להספיק כל יהודי, ואף ביטל את המנוחה ביום השבת, בסענה שליהודים יש זמן רב, והם אף באים בתעוזה לבקש שחרור. עם ישראל בכו במר ליבם לפני משה ואהרון, באומרים שולוא ביקורם בבית פרעה היה מצבם יכול להיות טוב יותר. משה ואהרון הרגיעו, והזכירו שוב ושוב, שישועת השם כהרף עין. למחרת, הגיעו שוב משה ואהרון לפרעה ועשו לפניו את המופתים, תחילה זרקו את המטה שהפך לנחש, ולאחריו את היד המצורעת ואת הדם. אבל פרעה לא התרשם מכל זה. מכיוון שהקב"ה הקשיח את ליבו על מנת שיקבל את המכות כולם עד קריעת ים סוף. אמרו לו משה ואהרון, תסתכל בחלון, אתה רואה את האילי הגדול של מצרים, תסתכל עליו חזק ותיפרד ממנו, כלי בעוד 24 יום לא ישאר ממנו דבר, וכך יצאו. פרעה שלא התרגש כלל מאיומיהם, המשיך בעיסוקיו כרגיל.

המכות

כשהגיע היום ה-24 יצא משה לפנות בוקר לעבר היאור, שם פגש את פרעה כשהוא מגיע להתפנות, לאחר יום שלם שבו לא התפנה בטענה שהוא האלוה, הגיע משה ונעמד לידו ובניחותא דרש בשלומו, ושאל למעשיו בשעת בוקר כה מוקדמת, פרעה שלחצו לעשות צרכיו טיפס לגבהים שלא הכיר, ניסה להשיב בהיגיון, אך נכשל בכך כישלון צורב. לאחר דין ודברים כושל, מודיע משה לפרעה שהיום תחל מכת דם. והיא תהיה מידה כנגד מידה, כמכות הבאות. המצרים, שהעבידו בפרך את היהודים, שלחום לאסוף זבל וחיות, הדליקו נרות על ראשם, כך שלא יכלו לזוז, שחטו את ילדיהם, אסרו את הרחיצה, המעיטו את שעות השינה ולא נתנו אפשרות מנוחה וחבישת הצעיים. ועל כך נענשו מידה כנגד מידה מיד ד'. והיו המצרים צורחים ומצווחים בכל מכה ומכה, תוך מריטת שערות ראשם, והכאה בילדיהם. מבואר במדרש, שבכל מכה ומכה מתו מאות אם לא אלפי מצרים. לדוגמא: במכת דם, מתו האנשים מהתיבשות, אוכל מוקלקל וכן הלאה. לפי גודל אכזריותו של המצרי, כך גודל עונשו. הקב"ה השאירו בחיים על מנת שיעברו את המכונה כולם. מצווה גדולה היא לספר בהרחבה ולפרט ככל האפשר בתיאור המכות.

בנוסף לכך יש לשמוח לאידם של המצרים, כלשון הפסוק: **"את אשר התעללת במצרים" וכן כותב הרמב"ם: כל אחד כפי צחות לשונו.** משך הזמן של כל מכה היה כשבוע ימים, והופסקה עקב הבטחת פרעה. ובגמר המכה שוב הקשה פרעה את ליבו. והתרתו על המכה הבאה היה בשך 24 יום, שבהם הקשה פרעה את ליבו ולא שעה לאזהרות משה. את חלקם של המכות הצליחו החרטומים לחקות, אך כישופם היה דמיו למכה. כגון: במכת דם הצליחו החרטומים לצבוע את המים באדום, אך להפוך לדם לא עלה בידם, וכן הלאה. רוב המפרשים סוברים כי בתקופת המכות, עם ישראל לא היו משועבדים. ואף הסוברים שהיה שיעבוד, מבהירים כי בשיעבוד זה היו היהודים כמעט חופשיים לנפשם. בכל מכה ומכה, היו המצרים בודקים האם היהודים סובלים אף הם מן המכה, ומה רבה הייתה אכזבתם כשראו את היהודים יושבים בביתם בביטחה ומביטים עליהם בבדיחותא.

דם

כל מקום שהיה מים וכן רוק או משהו כזה אפילו קירות ועצים שהיתה בהם קצת לחלוחית של רטיבות, המקום נהפך לדם ולא סתם דם אלא מסריח. ונתאר את הדברים: מיד כשהתעורר הרגיש אבו מוסא בחושו השישי המפותח, שדבר מה מוזר קרה. כשגמר להתמתח, פנה לכיור הרחצה. שם, תמיד לאחר ששטף את פניו, חש הוא רענן דיו על מנת לחשוב ביתר צלילות. בתנופה פתח את הברז, וזעקת תדהמה נפלטה מפיו, הברז ששמשו בנאמנות מזה 23 שנה. החל מוציא נוזל דוחה בצבע אדמדם, שלאחר הרחה והחלטה מעמיקה, הגיע אבו מוסא למסקנה שזהו דם! בפנים מוכות תדהמה, פנה אבו מוסא לעבר הכיור במטבח, וכשהמחזה חזר על עצמו שוב, הגיע אבו מוסא למסקנה, שצנרת ביתו שבקה חיים לכל חי. בתושיה מקורית פנה אבו מוסא לשכנו אעדל, אך מיד כשפתח את דלת ביתו הבין שטעה. מכיוון דירתו של אעדל עלו צרחות וזעקות בווליות גבוה, שאבו מוסא על אף כל שנותיו כשכן לאעדל עדיין לא שמע. בכבדות, ביודעו שאין ברירה אחרת, נקש אבו מוסא על דלתו של אעדל, לאחר סידרת נקישות עקשניות נפתחה הדלת, ועיניו של אבו מוסא נפקחו לרווחה, בפתח עמד אבו מוסא כשפניו, ידיו, ואפילו כפות רגליו היחפות היו מגועלות בדם.

מאחוריו עלו צרחותיו של חסן הקטן, כשהוא דורש לשות משהו נורמלי כהגדרתו. אבו מוסא הבין שממנו לא תצמח הישועה, ומיהר להימלט מהשטח במהירות. במר ליבו פנה אבו מוסא לאיור, האליל הגדול. עיניו ברוק כשנוכח במימיו הצלולים, ובצעדים קלים יותר פנה לעברו, הצעקות שעלו מהבתים והצמא שנתנה בו את אותותיו החישו את צעדיו. הוא הבחין שמצרים רבים עושים את דרכם לעבר היאור. חיוך של הקלה התפשט על פניו כשהבחין ביאור מרחוק. אך נמחק מיד כאשר שמע את זעקות האימה והצער, היאור! האליל הגדול של מצרים, הפך גם הוא לדם. יותר לא שמע אבו מוסא, הוא איבד את הכרתו. לאחר כמה שעות, התעורר אבו מוסא למציאות עגומה. אין מים. אך בסוד נלחש לו שליהודים ישנם מים בביתם. אך הם מוכרים זאת בסכום כסף רב. אסף אבו מוסא את כבודו האבוד ועם כד על שכמו, ביקש בתחנונים מים מיהודון קטן, שלא שעה לתחנוניו ודרש תשלום אגדי. כל אחד לפי רשותו, פסק. ופני אבו מוסא חפו.

צפרדע

אחרי מכת דם, מצרים היתה מסריחה נורא מפע תברואתי אחד גדול, זיהומים ויתושים וכל מרעין בישין. ואז הגיעו הצפרדעים בקול רעש גדול נתאר את הדברים: כל הילה הציקו היתושים לאבו מוסא, ממכת דם הם אינם עוזבים את ביתו, ללא הרף היה נאלץ לקום ממיטתו ולחבוט ביתוש התורן. בבוקר כששוב התנחלה סטפנה, בתו הקטנה, במיטתו היו עצבי מרוטים ובקול צרוד משינה, הסביר שכעת אבא ישן כי כמעט ולא ישן בלילה... בעודו מדבר וציוץ נשמע מאחוריו, בבעטה מסובב הוא את ראשו, והנה, למול עיניו הנדהמות, לא סטפנה ולא נעלים, אלה צפרדע! בקפיצה, התרומם ואץ להביא את המקל, אימת הילדים. אך נראה היה שהצפרדע אינה מתרגשת מהמקל האימתני, היא המשיכה לקפץ בעליזות על מיטתו של אבו מוסא, וחברותיהו שהצטרפו לחגיגה דגדגו את אבו מוסא בכפות רגליו היחפות. ילדיו, שהתעוררו לקול הקרקורים פצחו במקהלת צווחות כמו שרק הם יודעים. בקושי, הוא מנסה להרגיעם, תוך נפנוף נמרץ הוצאת צפרדע מתוך פיו של הקטן, והופ, ארוחת בוקר מוכנה.

במאמץ כשהוא משתדל לא להחליק מרצפת הצפרדעים שרוחשת תחתיו, מוזג אבו מוסא לצלחות ילדיו את מרק העגבניות החביב עליהם, וסוף סוף נפנה הוא קצת לעצמו. אך מנוחתו לא ערכה זמן רב, הצעקות שנשמעו מן המטבח הזעיקוהו במהירות, המטבח שאך לפני מספר רגעים היה מסודר ונקי, נראה כלאחר קרב. הצפרדעים, שקפצו בצהלה לצלחות המרק של ילדיו, התיזו כדרכם על השולחן, הקירות, והרצפה. בתדהמה הוא בוחן את המהפכה שרירה שרוף מהתנור התפשט בבית. לתוך המהומה מתפרץ עאדל בפנים אדומות, ומדווח לאבו מוסא בסערה שבבית פרעה השתגעו הצפרדעים לגמרי, הם נכנסו למעי פרעה באמצע ישיבת הקבינט, והחלו מצווחים מתוך בטנו, מגעיל לי פה, הכל כאן מסריח וכו', פשוט אבסורד, סיכם עאדל. בסיום המכה מתו כל הצפרדעים. מלבד הצפרדעים שקפצו לתנור שנשארו בחיים בזכות מסירות נפשם.

כינים

אהרן הכה עם מטהו על האדמה וכל עפר מצרים נהפך לכינים בגודל ביצה, והיות והעפר נהפך לביצים אימתניות המצרים טבעו בעומק של מטר וחצי. ונתאר את הדברים: פניו של אבו מוסא היו שטופות דמעות. בנו הקטן מת באופן טריג במכת צפרדע, הוא הביט סביבו מבעד למסך הדמעות והבחין בערמות הצפרדעים המתות שגדשו כל פינה. עודו מהרהר, והוא חש את הרצפה זעה תחת כסאו. רעידת אדמה! חלפה מחשבה מהירה בראשו. אך לא כך היה. הרצפה המוצקה והיציבה נהפכה לפתע לכינים אימתניות בגודל ביצה! אבו מוסא נחשק החזיק מעמד, נחבט בחוזקה במשקוף הכניסה וכשגולה ענקית מתנוססת על מצחו, דידה לעבר ילדיו שראשם נראה אך בקושי מבעד לכינים המציקות. אבו מוסא ניסה להרים את מוסטפה בידו האחת ואת הקטן שכבר לא נשם בידו השנייה נכשל כישלון חרוץ, והשתקף יחד עם ילדיו על רצפת הכינים הדושה. לפתע בעודו נאבק בכינה שצבתה את צווארו שמע אבו מוסא כל צחוק רענן, בחמת זעם הוא מחפש במבטו אחר מקור הצחוק, ומגלה לחרדתו את משרתו היהודי עומד לצד ילדיו בחלונו, והם, חפים מכל כינה, מצביעים לעברו ו- צוחקים צוחקים צוחקים...

ערוב

הקב"ה דאג שהחיות יהיו מורעבות במיוחד, השמות שהם עשו במצרים היו מעבר לכל דמיון. משפחות שלמות חוסלו, כל ילד מ'חיה' אחרת. מי שניסה לברוח בטיפוס על העץ, מיד ראה מאחור גורילה גדולה שתולשת אותו וזורקת אותו ללוע הארי שקרעו לגזרים. מי שקפץ לאדם לא ניצל אלא נאלץ לשובע ע"י הכרישים. תריסים שנסגרו נפתחו גם בגובה רב ע"י חיה מיוחדת שהקב"ה שלח לשם. הסראומה של הילדים שנשארו, היתה לכל החיים, אם היו להם חיים. יש לציין שהילדים שהתעללו במיוחד ביהודים שלקחו אותם בתור משרתים כל יום לבית ספר מתו בצורות משונות כמו שרק חיות יודעות לעשות.

ונתאר את הדברים: בערב זה קרה, אבו מוסא היה באמצע סיפור (לילדיו שנשארו) על האריה שאכל את כל היהודים, כשלפתע נשמעה השאגה. הילדים המשוהבים שהסיפור קם לתחייה, והנה עוד מעט הוא יתרחש במציאות, קמו מן המיטות ורצו בצהלה לחלון למורת רוחו של אבו מוסא שהתייאש מלהשיכים. בכעס התרומם בעקבותיהם ופנה לעבר החלון, כשלפתע נשמעה השאגה שוב, אבו מוסא נשאר מסומר על מקומו בתדהמה מבט באי אמן נבשר גדול כנפיים הנכנס מבעד לחלון, טופס בשיניו את הקטן שבעריסה ונעלם. עוד לפני שהסיפק אבו מוסא להתעשת הוא רואה דוב לבן, ענק מממדים, מתקרב לעברו ותחתיו שלג! הוא מיהר לנעול את דלתו ברעז, אך קרנף שצץ משום מקום, שבר אותה בהטחת ראש אחת. בצעקה הורה לילדיו המשותקים לעלות אפילו עם נעלים על הספה הגבוהה, וכשגם זה לא עזר הם טיפסו בכוחות משותפים מעל הארז בחדר ילדים וסוף סוף הרגישו בטוחים. אך ביטחון זה לא נמשך זמן רב, מספר רגעים מאוחר יותר נכנסה הג'רפה לביתם ופסקה השלווה ממעונם.

דבר

בשעתו הגויים אהבו להתעלל ביהודים: אם אין לכם ילדים בגלל גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אז תרעו לנו את הצאן, וכעת הגיעה שעת העונש, היהודים אמרו למצרים: הילדים שלכם מתו, לכו רעו את הצאן, הא, בעצם הוא מת אבל הוא אלוהים אז איך הוא מת???

ונתאר את הדברים: לאחר שלא עזרו הפסיכולוגים למיניהם לבנו הבכור של אבו מוסא, שבעקבות מכת ערוב לקה בחלם קשה. לקח אבו מוסא את בנו לרכיבה על סוסו באוויר הצח, בתקווה שהרגשתו שתתפר מעט. ואכן, לפנות בוקר יצאו השניים בדהיה. כשלפתע, ללא הודעה או סימן מזערי מראש, התמוטטו 2 הסוסים ונפחו את נשמתם. לא לפני שאבו מוסא ובנו, עפו למרחק רב ונחבטו בחוזקה באדמה הקשה. לאחר טיפול מסיבי, כאשר חזרו אבו מוסא ובנו לביתם חבולים ופצועים, התבשר אבו מוסא בזוהרות, תוך שמירה על בריאותו, על מות עדר פרותיו. אבו מוסא, שכשל כוח סבלו, התמוטט על זרועותיהם התומכות של ידידיו המסורים.

והנה במכת דבר התורה הרחיבה וכתבה הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאוד. מכת דבר ממבט ראשון היא נראית מכה מאוד קלה, בס"ה הקב"ה השמיד להם את כל הבהמות, וכן משמע לכאורה במדרשים שלא האריכו בזה כ"כ. אלא שההתבוננות בפסוק מראה שהתורה האריכה בזה מעבר לכל מכה. שהתורה היתה יכולה לכתוב במקנך לבד שזה כולל את כל בעלי החיים, ולשם מה הוצרכה התורה לפרט. וגם הפסוק מסיים דבר כבד מאוד, משמע שהמכה היתה כבדה, וכן איתא בחז"ל 'ביד חזקה' זה הדבר, משמע שדבר זה המכה הכי חזקה ששם נראה יד ה' יותר מהכל, וצ"ע מדוע? וי"ל שכשמתבוננים רואים שהמכה היתה קשה מאוד למצרים, היא פגעה והחריבה וקלקלה את כל אורחות החיים של המצרים וכפי שמבואר בפסוק. דבר ראשון זה פגע בסוסים, שהיו משמשים לרכיבה (ולהמחשת הדבר נתאר לעצמנו מה קורה כשכל כלי הרכב במדינה מפסיקים לנוע ביום אחד). נמשין הלאה, חמורים. החמורים הם האמצעי לביצוע ההובלות. ביום אחד משתבשת האפשרות להוביל חבילות ומטענים וכל המסחר מושבת. הלאה: גמלים. הגמלים משמשים ככלי תחבורה למרחקים (כמו אניות ומטוסים). הלאה: בקר. הפגיעה בבקר משבשת לא רק את אספקת החלב לשתייה והבשר לאכילה. עם הבקר היו גם חורשים ועושים את שאר עבודות השדה - והנה מגיעה מכת דבר וכל הפעילות במדינה נעצרת, כמו הפסקת חמלל כללית משביתה את כל המפעלים. ובנוסף לכל אלו הדבר פוגע גם בצאן. מהצאן היו עושים את החוטים והבגדים וכעת הופסק כל הייצור של הבגדים והחוטים. אכן, 'ביד חזקה' זה הדבר. כי הדבר שיבש למצרים את עמוד השדרה הכלכלי והמחיה שלהם.

שחין

פעם ראו את הח"ח צוחק, שאלוהו על מה, אז הוא ענה אני רואה מול עיני את כל בכירי מצרים עומדים בעיגול ומגרדים אחד לשני בלי יכולת להתרחץ כי אלו היו פצעים פתוחים, גם מקדימה וגם מאחורה כל הגוף. מבואר בחז"ל שהמצרים פשוט רקדו מיסורים, כי לא יכלו לעמוד על שתי רגליים כי היסורים היו כואבים כשעמדו על השחין, אז עמדו כל הזמן על רגל אחת בריקדה. והפצעים היו בעשרים וארבע מיני שחין, חלקם פתוחים ושורפים, חלקם יבשים, וכך לא היה שייך לחובשם כי לא לכל הסוגים היה טוב בחבישה. כמו"כ ההורים לא יכלו לעזור לילדיהם, כי כל נגיעה חמלה מכאיבה עד מאוד.

נתאר את הדברים: נעשה מעגל, צעק אחד מן המגרדים המגורדים. וכולם הסתדרו במעגל והחלו שוב במסע הגירודים. היה זה במכת שחין, כל גופו של אבו מוסא וילדיו התמלא בפצעים מוגלתיים, הרופא טען, שבמקרה כגון זה לא נתקל. והפתרון היחיד הוא לגרד. וכך יצאה משהפתו של אבו מוסא לרחובה של עיר נעמדו במעגל, והחלו מגרדים אחד את השני.

ברד

ברד ירד רק במקום שהיה צורך, במקום שהיו אנשים או חיות או עצים וכדומה. נתאר את הדברים: תראה אבא, הצביעה סטפנה מבעד לחלון, לא יורד שום ברד ושום כלום, כנראה סתם קשקשו. (הברד ירד אך ורק במקומות שהיו אנשים, חיות וכדו'). אני פשוט חיי-ב-ת לצאת לסידורים, נו באמת, שנייה אחת ואני חוזרת. אבו מוסא, שראשו כאב מאז הצהריים שבו הילדים מרוב שעמום עשו סדנת תיפוף עם מקלות על השלוחות. (הדברים מקבלים מוחשיות מול מה שקורה בימים אלו בעולם בעקבות הקורונה) אישר את רצונה בניע ראש והמשיך לנמנם. סטפנה מאושרת על האישור שזכתה, הסתרקה, התארגנה ויצאה מן הבית בתנופה,

היא לא הספיקה לפסוע 5 פסיעות, כשנפל ברד משמים והרגה במקום. למול עיניהם הנדהמות של אחיה הקטנים שנופפו לה לשלום.

ארבה

הארבה אכל גם את הבגדים, לבד מהאוכל שאותו הוא חיסל כליל ומיליונים מתו שם מרעב. הרבה חברות במשק החליטו לעשות כסף מהארבה על ידי אריזתם ותכנונו למוכרם, שכרו פועלים והשקיעו בזה כסף רב אבל ביום שנפסקה המכה הכל נעלם.

ונתאר את הדברים: אבו מוסא היה מאושר, הנה, מאיר לו המזל. אומנם הוא רעב, עייף ויגע. אך בקרוב הוא עומד להתעשר. הארבה, שאומנם חיסל את כל מאכליהם ובגדיהם, עומד להיות מקור עושרם למשך השנים הבאות. ילדיו שהובאו בסוד העניינים החלו גם הם לאגור את הארבה ולאחסנו בקופסאות אטומות, שכן בסיום המכה, הם יטבלו אותם היטב, וימכרו לכל המרבה במחיר. כאשר סוף הסתיימה המכה, נדהמו לראות בני המשפחה המאוכזבים את קופסאות אחסון הארבה כשהן – ריקות!

חושך

שלוש ימים ראשונים היו קשים מנשוא. אנשים רצו להוציא את ילדיהם הבוכים מבתי הספר וכמובן נתקעו ורמסו אחד את השני .. ובבתים נפלו על השולחן והכסאות ונשברו להם הידים והרגלים. שלוש ימים אחרונים היו מצמררים. הקב"ה הביא עליהם רעשים ודמיונות שהפחד מהם לבד משתק... ואנשים נשארו באותה תנוחה 3 ימים. כל אחד יכול לתאר את המצב הכי קשה שיש לו ולהישאר כך 3 ימים בפחד מוות.

ונתאר את הדברים: תביא, אני אוציא, קרא אבו מוסא לעבר בנו שניסה ללא הצלחה להוריד את קערת הפירות מהארון העליון. הוא הושיט את ידו עמד על קצות אצבעותיו ו – כמעט הוא מצלי... טרחה, חושך, הקערה, שנפלה מידו של אבו מוסא ישר על ראש בנו, התנפצה בקול רעש גדול. אבו מוסא שנעליו נותרו בחדר השני, ניסה לנוע לכיוון בנו שגנח בכאב, אך, כשהחל לגשש את הדרך לכיוון בנו שגנח מכאבים, נתקלה רגלו בשברי הזכוכית של הקערה המנופצת ודם רב החל ניגר ממנה. וכך נאלצו אבו מוסא וילדיו, להישאר במקומם, ללא יכולת לזוז, על מנת שהנזקים לא יחמירו. לאחר שלושה ימים, החלו נשמעים קולות ורעמים שהרעידו את ליבם. לאחר מכן כשנרדמה לאבו מוסא הרגל, ורצה לשנות את תנוחתו גילה לחרדתו שהוא אינו יכול לזוז אף לא במילימטר.

באותו זמן ערכו היהודים סיורים בבתי שכניהם המצרים בחיפוש אחר דברים יקרי ערך, כדי שכאשר תגיע העת, יידעו הם את מקומם של אוצרות המצרים, ויוכלו לדרוש את חפצם.

ליל הסדר

לאחר מכן החלו היהודים מתארגנים ליל הסדר. ללמוד מילה על מנת למול את ילדיהם, ללמוד הלכות שחיטה על מנת להתארגן לקרבן פסח ובנוסף לכך, להכין את הציוד ליציאת מצרים. ולפתע, בשיאו של ליל הסדר נשמעו זעקות קוראות לב מבתי המצרים.

מכת בכורות

צריך להקדים שכשמשנה רבינו התריע על הבכורות, הבכורות לא היו פרייערים. הם ידעו מה הולך לקרות להם ובאו בדרישה נחרצת להוריהם שישחררו את בני ישראל משום שאחרת הם ימותו, אבל ההורים התנגדו והבכורות התחילו להילחם בהוריהם והרגו אחד בשני, כך שהמכה הכפילה עצמה, כי בבית שהבכור מת בו לפני מכת בכורות כתוצאה מהמלחמה עם ההורים, במכת בכורות מת הבא בתור בגיל. כמו כן מתו גם בכורים מאבא, שהרי המצרים היו שטופים בזימה והיו בתים שמתו 5 6 ילדים בכורים לאביהם. הבעל שואל את אשתו מה זה? מי האבא שלהם? וברוב זעמו רצח גם אותה, מיתת בכורות היה ביסורים גדולים

כמו כן הגוים שמעו שאצל היהודים יש דם על המשקוף ואין המשחית נכנס, אז הם שמו שם את ילדיהם אבל הקב"ה הרג להם 2, גם את גדול הבית וגם את מי ששלחו לבית היהודי.

פרעה רואה את בנו הבכור נחנק לאט לאט ביסורי תופת, מיד דפק לעצמו בראש ואמר מה עשיתי איזה שטות, ומיד לקח את כל השרים שיעצו לו לא לשחרר את בנ"י, ותלה אותם. לאחמ"כ פרעה נזכר שמשא לא יכול להגיע אליו כי הוא אסר עליו. ללא שהיות, עם הפיג'מה שלו הוא רץ לחפש את משה והיה קולו נשמע בכל המדינה מתחילתה ועד סופה: היכן משה היכן אהרן? הילדים היו מריצים אותו ממקום למקום ומאוד השפילו אותו.

וכשסוף סוף ראה את משה, משה לא כזה מהר פתח לו את הדלת, אלא אמר לו חכה עד שאני אגמור את ההגדה. ונתאר את הדברים: אבל משה רבינו אמר, צעק בנו בכורו של אבו מוסא. לא משחרר, החזיר אבו מוסא צעקה משלו. עאדל השכן שהוזעק מביתו לברר על מה המהומה. נענה ע"י בנו השני של אבו מוסא

שגמגם בפחד, שמשה הזהיר שאם לא ישחררו את היהודים ימותו כל הבכורות. ועכשיו, השתנק הבן, אבא לא מסכים לשחרר את עם ישראל. והם רבים, ומכים אחד את השני. וכשהתעשת אבו מוסא, כבר היה מאוחר מדי. אך לפתע לחש על אוזנו עאדל שאצל היהודונים מורחים דם על המשקופים ואין המשחית נכנס. מיד רץ אבו מוסא עם בנו והטמינו בבית היהודים. אך אז נענש אבו מוסא בכפל כפליים, בנו הבכור שהיה בבית היהודים ואף הבן שנשאר בבית מתו ביסורים. כשראה זאת פרעה, החל רועד, הרי הוא גם כן בכור, מיד ציווה לקרוא למשה, אך אז הזכירו לו שריו שהוא אסר על משה לבוא לארמונו. בלחץ ובהלה זינק פרעה מכיסאו ואץ לחפש את משה ברחובות העיר כשרק כותונת לעורו. הילדים היהודים שנזעקו לחלונות בעקבות קריאות פרעה, בחנו בשעשוע את פרעה נמוך הקומה כשהוא מצווח ושואל היכן משה. שם, הצביעו שם, הצביעו שוב לכיוון ההפוך, ופרצו בצחוק למראה פרעה שרץ לכל עבר בחיפוש אחר משה. לבסוף לאחר שעות של השפלה וחיפושים מבוהלים, הגיע פרעה לבית משה, כשנשימתו בידו. והתחנן למשה שיוציא את עם ישראל ממצרים. נעמד משה בבוך ואמר, אנו לא נצא כגנבים בלילה, אלא כמלכים בבוקר.

יציאת מצרים

עם ישראל יצאו ממצרים עם שלל רב. לכל משפחה היו טעונים 100 חמורים בכל טוב מצרים. באותה שעה הספיד פרעה את בנו מול קהל האלפים, כשלפתע הקשיח הקב"ה את ליבו, ומחשבות חרטה החלו נובטות במוחו. הרי ידעתי שלמרות שטענו הם שלשלושה ימים הם הולכים, בורחים הם. וכך כשדמעות מסתירות את שדה ראייתו מורה פרעה לצאת ולדרוף אחר עם ישראל. ועם ישראל ממשיך במסעו בשלווה כשמכל עבר מוקף הוא בענני כבוד. כאשר הגיע עם ישראל לשפת הים מוקפים מכל עבר בנחשים, מצרים וים סוף. חיכה הקב"ה למסירות הנפש, קם נחשון וללא היסוס קפץ למים, כאשר הגיעו המים לצווארו, נבקע הים. באותו זמן התרחש **חנס הגדול** ופרעה המשיך בדהירה לעבר הים הנבקע. בקול שירה וזמר, חצה עם ישראל את הים כשליצם גודלים פירות מתוקים והכל מחולק לפי השבטים באופן נפלא, וכשזעקותיהם המבוהלות של המצרים נשמעות מאחור.

בשעת קריעת ים סוף רמת הסבל שהיתה למצרים היתה לפי גודל אכזריותו של כ"א.

חידות מענייני פסח וההגדה

מז. איפה בהגדה שבע מילים רצופות המתחילים באותו האות ומסיימים באותו האות?
מח. המספר הכי גדול בהגדה?
מט. רבי יהודה נתן בהם סימנים. היכן עוד מקום בש"ס רבי יהודה נן בהם סימנים?
נ. כמה תנאים מוזכר בהגדה?
נא. היכן ב'מגיד' פסוק מהתהילים חוץ מהלל?
נב. פסוק ממגילת איכה בהגדה?
נג. איזה מילה מזכירים שישים ואחד פעמים בהגדה מלבד שם שמים?
נד. כמה ברכות אומרים בסדר ההגדה?
נה. מי נראה זקן בהגדה?
נו. היכן אליהו הנביא בהגדה?
נז. כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, היכן רמזים ארבעה בנים באחד משמות הפסח?
נח. מה הקשר בין קופסה מסוימת לליל הסדר?

חידון תפילה וברכות לפסח
נט. מתי חוזר ומתי לא חוזר אם שכח לומר יעלה ויבוא בחול המועד?
ס. מתי אסור לאכול בפסח?
סא. איזו מצווה נוהגת רק בחלק מימי הפסח?

יח. במהלך שיעבוד ויציאת מצרים מצינו ג"פ יד גדולה, היכן?
יט. איזה ממתק שהוא גם קטניות מוזכר בהגדה?
כ. היכן מוזכרת בהגדה ג"פ המילה לחם?
כא. איזה אחד מבעלי התוס' מוזכר בהגדה?
כב. היכן מוזכר משה בהגדה?
כג. איזה שם מוזמן משה מופיע בהגדה בשם של תנא?
כד. איזה חמשה דורות ברצף מוזכרים בהגדה במקומות שונים?
כה. מה אומרים בליל הסדר בישיבה, בשונה מכל השנה שאומר בעמידה?
כז. איזה שלושה בעלי אומניות מוזכרים בהגדה?
כז. איזה בד שהיה אצל אחשורוש הוא סימן בליל הסדר?
כח. מה המכנה המשותף בין ליל הסדר לט' באב?
כט. לפי מי עשר נהפך שלוש בהגדה?
ל. מתי בגלל כמה מילים אסור לאדם לאכול מצה בליל הסדר?
לא. על מה נאמר בליל הסדר שזוהר שלא יהיה ראשון אלא אחרון?
לב. איזה איסור שנוהג בכל שבת לא נוהג בליל הסדר אפי' שחל בשבת?

חידות על הגדה של פסח ליל הסדר ועשרת המכות מתאים לכל הגילאים:
א. כמה אנשים נחשבים למתי מעט?
ב. איזה משלחת הגיעה למצרים?
ג. היכן מוזכרת עקרת הבית?
ד. היכן מוזכר המן בהגדה?
ה. מי ביקש לעקור?
ו. מי הלך בכל ארץ כנען?
ז. מי היו מצויינים?
ח. מי כפולה ומכופלת?
ט. מי רקד?
י. מי לא יצא?
יא. אילו דברים יש בליל הסדר שקשורים למספר ארבע?
יב. איזה ממכות מצרים יכולה להיקרא: א. אדומה. ב. ירוקה. ג. שחורה?
יג. שינים ממכות מצרים נכתבות באותם אותיות בסדר אחר, מי הן?
יד. איזה מכה נתנה לחג הפסח את שמו?
טו. היכן בהגדה הישובים בני ברק ירושלים קוממיות?
טז. איזה מכות היו פעמיים?
יז. איזה שתי חיות שהיו ביציאת מצרים קיבלו שכר?

סב. מתי לא מברכים על בשמים במוצ"ש?
סג. מתי אומרים י"ג מידות גם כשאין אומרים תחנון?
סד. מתי אומרים חידות באמצע התפילה ביו"ט ראשון של פסח?
סה. מתי מזכירים את כתונת הפסים של יוסף בפסח?
סו. מתי מותר להפסיק אחרי שאומר "גאל ישראל"?
סז. איזה שני חצאים מוזכרים בפסח?
סח. מתי דינה של עשירה שונה מדינה של ענייה?

חידון אז ישיר לשביעי של פסח

סט. מי אדירים?
ע. איזה הרים מוזכרים באז ישיר?
עא. איזה אברים מוזכרים באז ישיר?
עב. מי רגז, מי חל, מי נבהל, מי רעד, מי נמוג?
עג. מי יבנה את המקדש?

עד. היכן מוזכרים נחל ארנון ונהר הירדן?
עה. את מי האדמה בלעה ולמה?
עו. מי נאכל כקש?
עז. מי נקרא איש?
עה. מי אמר למי ארדוף אשיג וגו'?

חידות ידע תורני לפסח

עט. אפשרות לשש עשרה ברכות בצמח אחד על דרך שימוש ביממה אחת, ואחד אחרי השני - 13 ברכות (ללא ביעור, מצה, שהחיינו)?
פ. מה אסור ביו"ט ומותר בשבת?
פא. פסח בניקוד שונה נכד של יהודה, וניקוד שונה נכד של אשר?
פב. מה זה ר"ת קרי"ס.
פג. איך יתכן אוכל במזיד כזית חמץ ולא עבר כלל באיסור חמץ ולא חייב כרת (אמנם אסור מצד אחר)?
פד. איך יתכן אוכל במזיד כזית חמץ ומותר לכתחילה?
פה. איך יתכן אוכל במזיד בפסח כזית חמץ ומותר לכתחילה לאכלו?

תשובות על החידות:

סג. ביו"ט לפני הוצאת ס"ת.
סד. תפילת טל נפתחת ב"בדעתו אביעה חידות".
סה. ב"הי רצון' שאומרים בברכת כהנים.
סו. אחרי ברכת "גאל ישראל" בליל הסדר.
סז. חוצים את המצה האמצעית בליל הסדר. בחוה"מ אומרים חצי הלל.
סח. מצה עשירה אינה ראוייה למצוות אכילת מצה.
סט. המצרים שצללו כעופרת במים

ע. הר ציון. ית עשיו
עא. בלב ים. תורישמו יד. בגדול זרועך.
עב. שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום. אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען.
עג. "מקדש ה' כוננו ידך".
עד. "עד יעבר... עד יעבר" תרגום: עד דיעבר... ית ירדנא.
עה. את המצרים. "נסית ימינך תבלעמו ארץ" רש"י: מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק.
עו. "תשלח חרונוך יאכלמו כקש". (תרגום: כנורא לקשא).
עז. ה' איש מלחמה.
עה. פרעה לעמו.
עט. **חיטה.** על ביעור חמץ, להפריש תרומות ומעשרות (דאורייתא), פדיון מעשר שני, כוסס - אדמה, קמח קלוי - שהכל, נפשות, עם שמן - מזונות, על המחיה, להפריש חלה, עם מים - המוציא, על אכילת מצה, [שהחיינו על המצווה (שיוצאים בקידוש)], הון את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים, אל יחסרנו,

פ. כמה אופנים במקצה ונולד שו"ע ורמ"א סו"ס תצה.
פא. דברי הימים א ד פסח הס עם צירי נכד יהודה. ובדברי הימים א ז פסח פתח תחת הפה ושואו תחת הס נכד של אשר.
פב. קריעת ים סוף, קרית ספר.
פג. פסחים לה: מצת טבל אאחע"א ואין עובר על חמץ ופטור מעונש.
פד. ביג ניסן.
פה. פסח שני.

פז. לחם הפנים שעשוי ממצה נאכל בשבת ובזמן שחל ער"פ בשבת כמו השנה יש מצווה באכילתו.
פח. מה מותר בשבת ואסור בחוה"מ?
פת. מה מותר בשבת ואסור ביו"ט?
פט. מה מותר ביו"ט ראשון ואסור ביו"ט שני?
צ. מתי מצווה לדרוס על פירורי לחם ברגליו?
צא. איך יתכן חמץ שעבר עליו הפסח במזיד ומותר לכל העולם פרט לאיש אחד?
צב. איזה שבע ברכות מברכים פעם בשנה בלבד וחמש מתוכם בחודש ניסן?
צג. מה עוד היו אוכלים בהסיבה כל השנה לא רק בליל הסדר?
צד. מתי אכלו מצות ולא בפסח.
צה. איך יתכן אדם אכל מצה עם כל ההידורים ויצא יד"ח, לאחר זמן הוא צריך לאכול עוד פעם?
צו. איזה שני יריבים עשו שלום במכות?

צז. מתי מותר לו לאכול חמץ ובאותו הזמן עובר בבל יראה?
צח. האם שייך להביא קרבן פסח מעוברת?
צט. איך יכול להיות שאדם ביטל חמצו ועובר בבל יראה?
ק. מתי כשבלע המצה יצא יד"ח וכשלעס לא יצא יד"ח?
קא. באיזה זמן חייבו לאכול מצה טרייה מאותו הבוקר?
קב. איזה מצווה מקיים בימות הפסח שש פעמים?
קג. איזה דבר אסור לומר שזה של פסח?
קד. מי נאמר עליו שצריך לצום בער"פ מלבד בכור?
קה. איזה דבר בפסח עני עדיף מעשיר?
קו. מה הקשר בין פורים לפסח?
קז. מי הם שני היהודים שחיו בתקופת המכות ויצאת מצרים, אך לא ראו את המכות, וכן לא היו ביציאת מצרים?

פז. סעודת נישואין. בחוה"מ אסור משום אין מערבין.
פת. מותר להזמין גוי לסעודה בשבת רעז ד. וליו"ט אסור שמא יבשל בשבילו תקוב א.
פט. עור בהמה שנשחטה ביום הראשון אסור ובשני מותר, משנ"ב תצט"ב.
צ. המשנ"ב תס. ט כתב כשאופה מצות אחר זמן שריפת חמץ טוב שידרוס ברגליו הפרורים קודם שיחמיצו.
צא. שולחן ערוך תמ, א. חמץ של גוי שמופקד אצל ישראל הישראל חייב לבערו, וכשלא ביער מותר לכולם כי זה חמץ של גוי שעבר עליו הפסח ורק לשומר אסור.
צב. על ביעור חמץ. על אכילת מצה. על אכילת מרור. אשר גאלנו- גאל ישראל. ברכת האילנות. להדליק נר יו"כ נחם ט באב.
צג. תוריד"ד יומא כה קדשי קדשים הכהנים אכלו בהסיבה.
צד. קרבן מנחה וקרבן תודה בריש ויקרא.
צה. עבד כנעני והשתחרר אחרי שאכל, וה"ה פסח במרור ונתפכת. שניהם מובא במשנ"ב
צו. אש מתלקחת בתוך הברד

צז. כשחמצו במדינה אחרת ועדיין לא יצא שם החג. והוא נמצא במקום שהחג יצא
צח. קרבן פסח מבואר בפסחים צריך שיהיה זכר
צט. בצק של הפרשת חלה. כיוון שהוא ממון השבט לא יכול לבטלו, וכיוון שיכול להישאל עליו עובר בבל יראה. שו"ע ומשנ"ב תנו
ק. כשכרוך במרור הלעיסה מבטלת טעם אכילת המצה. תעה ג
קא. בירידת המן היה אסור להשאיר ממנו עד בוקר
קב. ספירת העומר
קג. בשר זה לשם פסח אסור לומר קד. שו"ע הע ג. מי שאם יאכל לא יהיה לו תאבון באכילת מצה, עליו לצום
קה. מצה עשירה לא יצא יד"ח.
קו. בשני של פסח נתלה המן.
קז. בני משה אליעזר וגרשום

הרבה מהחידות מלוקטות מרבי יהודה אריה דינר ומהמחנך חרב ינון כחן והספר פיצוחים.

הזדמנות מיוחדת

לגבאי "ישיבות בין הזמנים"
ומארגני פעילות תורנית בקרב בני הישיבות!

יצירה מרתקת
ומשובבת נפש
וכאילו בעל
השמועה זצ"ל
עומד כנגדו!
בסגנון הספר הנודע
עמודיה שבעה

הספר החדש
והמדומם
ילמדנו
רבינו

ספר רב
התועלת
לבן תורה!

שיחות הדרכה, הנהגה ואורחות חיים

מרבינו הגאון האדיר רבי אברהם גנחובסקי זצוק"ל

על סדר מסכת 'דרך ארץ' זוטא

הזדמנות מיוחדת לרכזים ופעילים שליט"א:

הזמנת כמויות לחלוקה כמתנות עידוד לבחורי הישיבות הק'
במחירים מוזלים ומפתיעים במיוחד – עם אפשרות למשלוחים!

פרטים נוספים: 0527161111 [באין מענה ניתן להשאיר הודעה בתא קולי]

במהדורה
שניה

לאחר שאול
מהשוק
מופיע שוב

מסכת מקואות ומפרשיה

אם עד היום נחשבה מסכת
מקואות אצל רבים כקשה
ומדעית, שלושת הכרכים
של המהדורה החדשה מניחים
אותה בהישג יד ל-כ-ל

ההוצאה החדשה והמהדורת

פרי עמל של שנים,
מביאה בפני הלומד את
כרכי המשנה ומפרשיה
המהודרים, כשהם ערוכים
לתפארת בעימוד מרהיב
ומאיר עיניים, ומוגהים
בנפה אחר נפה לצד הגהות
והערות משובצים בציצים
ופרחים משובבי לב.

דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

יורה דעה כרך ט' האורה חיים שבין ד' - הלכות ספר תורה, מניחה, שילוח הקן, חדש, ערלה וכו' סימנים ע"ד - שכל שבי"ד.

בכל בית חזכה

יורה דעה' חלק ט' החדש במהדורת דרשו
האו"ח שבי"ד הכולל הלכות מצוות ומעשיות

פתח שעשוי רק ליציאת חרום, האם חייב במזוזה? חדר כביסה האם חייב במזוזה, ומה הדין כשנכנסים אליו מחדר האמבטיה?

הלכות מזוזה סימן רפז אלב"ד צה, יח, לד

האם מותר לחבר מזוזה לפתח רק במסמור אחד או שחייבים שני מסמורים. ומה הדין להדביקה לפתח בנייר דבק 'סלוטייפ'?
הלכות מזוזה סימן רפט אלב"ד לד

האם מותר לעשות פדיון הבן בפורים, מצד אין מערבין שמחה בשמחה?

הלכות פדיון הבן סימן שה אלב"ד פט

האם מותר לקיים מצות שילוח הקן בימי הספירה ובשנת השמיטה?
הלכות שילוח הקן סימן רצב אלב"ד א

מה הטעמים למצות כתיבת ס"ת לכל איש ישראל, ומה נפק"מ בין הטעמים להלכה למעשה?
הלכות ספר תורה סימן ער סעיף א לאס"ש

מה טעם הפטור ממזוזה בפתח ביה"כ? ומה טעם המנהג בזמננו לשים מזוזה בפתח ביה"כ?
הלכות מזוזה סימן רפו סעיף ג לאס"ש, אלב"ד כח

באיזה אופן מותר לשבת על ספסל שמונח עליו ספר קודש?

הלכות ספר תורה סימן רפב סעיף ז' אלב"ד לא

הרואה ברחוב עיתון שמסתפק האם יש שם דברי תורה, האם חייב להרימו?

הלכות ספר תורה סימן רפב סעיף ז' אלב"ד ל

לפתוח ספר קודש בשביל לתפוס מקום, או להשתמש בספר כדי להגביה ספר אחר?

הלכות ספר תורה סימן רפב סעיף יט אלב"ד עא

כיצד לכתוב את הפסוק 'עוד ישמע' בהזמנות כדי להמנע מהצורך לגנוזם?

הלכות ספר תורה סימן רפב אלב"ד עג

דף שכתוב בראשו המילה 'בס"ד' או 'ב"ה' האם צריך לגנוזו?

הלכות ספר תורה סימן רעז אלב"ד עה

מסילה של דלת הזזה האם נחשבת כמשקוף לחייב הפתח במזוזה?
הלכות מזוזה סימן רפו אלב"ד צה

משקוף שהוא עגול, האם נחשב כמשקוף לחייב הפתח במזוזה?
הלכות מזוזה סימן קפו אלב"ד ה

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים

הופיע ויצא לאור הספר הנהגות והליכות

מרבינו מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה
-הלך ראשון-

מאות הנהגות מרבינו זללה"ה בענייני או"ח
מדיני השכמת הבוקר עד הלכות שבת
כפי שראה ושמע ממנו אחד התלמידים שליט"א
ובשולי הגליון הערות והארות להרחבת הדברים
עם מראי מקומות וציונים רבים

מתוך מכתבו של בן רבינו זללה"ה
הגאון רבי שלמה קניבסקי שליט"א

"ראיתי את הספר 'הנהגות והליכות'
מהנהגותיו והליכותיו של מרן אאמו"ר הכ"מ
אשר חברו תלמידו המובהק ה"ה הרה"ג ר'
חיים עוזר כהן שליט"א אשר זכה ליצוק מים
ע"י ולשמשו בשימוש חכמים".

"וזכה הרהמ"ח שליט"א לדקדק אחר
הליכותיו של אאמו"ר וכו' ואאמו"ר קירבו
באופן מיוחד וביאר לו הרבה מהנהגותיו
והליכותיו בקודש. ובמשך השנים זכה לשמוע
מאאמו"ר הרבה ד"ת ודקדוקי הלכה".

"ועברתי על הרבה מהנהגות שבספר זה
וראיתי שהרהמ"ח שליט"א מביא את הדברים
באופן מדויק".

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים 050-4116604

שבת עוצמתית לחתנים

כאן לוחדים
פרקטיקה
לחיי נישואין

שבת עיון לחתנים (מחזור נו)

בברכתם של מרן ורבנן ובהכוונתם של הגאון רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א ראש ישיבת יד אהרן - ים
והגאון רבי אברהם י. קוק שליט"א ראש ישיבת מאור התלמוד - רחובות

לאור ההצלחה והתועלת המרובה

בשמחה רבה הננו לבשר לציבור החתנים שבס"ד

עלה בידינו לארגן שוב את השיעורים המיוחדים

שילובנו בה הנושאים החשובים להקמת בית נאמן בישראל.

8 שעות עוצמתיות חסבי לשבת ועוד שיעור מיוחד בחוצ"ש

חאת הרב נחום דיאמנט שליט"א

בשב"ק פרשת תזריע-מצורע - ר"ח אייר תשפ"ג

בישיבת אחרי נועם רח' וולנשטין 4 רמות ד' ירושלים

מתוך המלצת הגאון רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א רה"י יד אהרן ים

לכבוד החתנים בישיבות הק'

ענין שלום בית הוא ענין מרכזי בחיים של אברכים, ושלום בית הוא לא רק שלא יריבו, אלא צריכים שלום
חיובי, שזה הפירוש של שלום. וענין של שלום הוא ענין מורכב, וצריכים הדרכה מעשית איך להתנהג,
כי זה הנהגה שלא ידוע לבחורים. ומהנסיון של שנים רבות ראינו את התועלת הגדולה של השבתות
עם הרב נחום דיאמנט שליט"א, ולכן אנו ממליצים להשתתף בשבתות, כדי ללמוד הנהגה מעשית בחיי
נישואין. ואי"ה תיזכו לבנות בתים נאמנים עם שלום אמיתי.

מתוך המלצת הגאון רבי אברהם י. הכהן קוק שליט"א רה"י מאור התלמוד רחובות

יום שמחה הוא בהגיע שבת.. לשבתות המיוחדות, שאלפי חתנים השתתפו בהן וכולם מעידים על
התועלת העצומה שקיבלו בהן, אשר ניכרת לאורך השנים בבניית ביתם, באופן שיהיה ראוי להשכין
שכינת ה' וברכתו בביתם. הרבנים הנשמעים ע"י מי שהודרך ע"י רבו, פאר ישראל והדרו, הגה"צ ר' אליהו
לפיאן זצ"ל. והנו מתאים אותם לחתנים בני דורנו וקובעים בליבם, הרה"ג ר' נחום דיאמנט שליט"א.
הוכיחו את תועלתם המרובה. וכפי ששמעתי מפי כל אלו שהשתתפו בהן ומפי גדולי דורנו זצ"ל ויבלחט"א
גדולה תועלתם והשפעתם.

לפרטים והרשמה 052-7613824

המוקד לתמיכה והכוונה לנישואים 0722-77-22-50

מכתב עוז ממרנן הגאונים הגדולים

רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א | רבי דוד כהן שליט"א

ברוך ה' זכינו שבדורינו נתרבו הלומדים בכל עולם הישיבות, ורבים מהם נישאים ותרם אחד מסגרת ראויה להמשיך עלייתם לאחר נישואיהם. במקביל התרבו היכלי הכוללים ברחבי ארצה"ק, שבהם יושבים עשרות אלפי אברכים ושוקדים על תלמודם בכל שעות היממה, כחזיונם של גדולי הדורות האחרונים ובמיוחד מרן החזון אי"ש זצוק"ל שכל בן תורה הלומד בעולם הישיבות, ימשיך את דרכו בכולל, שהמציאות מוכיחה כי רבים מתעלים וגדלים בשנים אלו לאין עדוך במסגרות שונות וייחודיות, וניתן לומר כל עליהם עומד העולם.

בשנים האחרונות, עקב דיכוי הגדול בכמות ובאיכות הלומדים בישיבות, והמחסור הקיים בכוללים המתאימים לכל אחד לפי דרגתו ודצונותיו, נתקלים במקרים רבים בהם שלא מצאו מקום הולך להמשיך עלייתם לאחר נישואיהם, ובמקביל רבים מהאברכים הלומדים במקומות שאינם מתאימים לסגנון ואופי לימודם, ופעמים רבות נובע הדבר מחוסר מידע על מסגרות הלימוד השונות הקיימות במסגרת הכוללים ברחבי ארצה"ק.

בנוסף לכך, מעידים ראשי ישיבות, כי ישנם חתנים צעירים רבים, החפצים להמשיך את לימודם במסגרות הכוללים השונים, ולגדל בתיהם על אדני התורה והידאה בלימוד עיוני על סוגי השונים, ואברכים רבים לאחר נישואיהם אובדי עצות ואין יד מכוונת שתוכל להנחיש להם המידע הנצרך למצוא מקום ראוי בהתאם לדצונותיהם להתעלות באותם שנים.

לשם כך הוקם הפרויקט המיוחד - 'במקום שליבו חפץ' בשיתוף פעולה עם קרן 'אחזקת תורה', וקרן 'אדופט א' כולל' להקים מאגר מקיף של כל הכוללים הקיימים היום בארצה"ק בכל עיר ושכונה שבה, קהילה וחוג, בפירוט כל סוגי ואופני הלימוד בהם, ואופני הקבלה ופידוט המילגות וסוגי הלומדים, כדי לקבל תמונה מדויקת שדרכה יוכלו לבחור כל בחור/ אברך כשהוא ניגש לסוגיית הכוללים, למצוא בנקל את הכולל המתאים ביותר לצמיחתו בע"ה.

אנו מחזקים בזאת את ידיהם של הרב"ג רבי יהושע גולדשמידט שליט"א ועימו הרב הגאון רבי הלל מן שליט"א שאיתמחי גבדא בהקמת כוללים ובעליית האברכים, ודרך הקו התורני 'קול מבי מדרשא' בדו יחדיו להקים את המפעל הגדול שיפנה בע"ה בעצה אחת עם ראשי הכוללים די בכל אתר ואתר, להגדיל הרשימות כדי שיהיה לכל אחד ואחד אפשרות לקבל תמונה מדויקת וראויה, וראוי לכל מי שבידו לסייע להשלמת המלאכה, ליטול חלק במפעל כביר זה, שלבטח ירבה פעלים לתורה בשנים הנבחרות של הצעירים בשנות עלייתם.. וכל המסייעים בדבר נעלה זה לבטח יזכו ללהתברך ממקור הברכות בכל מילי דמיטב, וזכות התורה תעמוד להם ולזרעם עד עולם.

דוד כהן

יהושע אייכנשטיין

112

י"ח

במקום שליבו-חפץ
מיזם ארצי להתאמת כוללים לאברכים

מאגר הכוללים בארה"ק - מקום שליבו חפץ

ברגשי הודאה להשי"ת בהכוונת וברכת גדולי התורה שליט"א, הננו לבשר לציבור האברכים בני העליה בארה"ק - על הקמת מאגר מיוחד ממוחשב ובו מאות כוללים מסווגים בכל רחבי הארץ, להתאמת האברכים לפי סוג הלימוד, הגיל ופרטי המקום.

במיזם החדש יוכלו האברכים לפנות אלינו ולהותיר פרטיהם ומבוקשם ולקבל מענה חולם בהתאם לציפיותיהם, ע"י תוכנה מיוחדת שפותחה עבור זה.

ניתן להירשם במערכת (ללא תמורה):

בעמדות נדרים פלום - 'מקום שליבו חפץ',

או בקו מבי מדרשא - 077-251-9000 שלוחה 66

ספר 'דברי שי"ח'

קצות דרכיו, הליכותיו והדרכותיו

של מרן שר התורה

הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

מעל אלף
עמודים

יצירת פאר מרתקת
משיגו ושיחו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל.
ערוכה ומחולקת לפי עניינים
ונושאים, בתוספת המדור
המפורסם 'עלי שי"ח' במלואו.
מבית היוצר של הגליון הנודע
מזה עשר שנים 'דברי שי"ח'

ניתן להשיג בחנויות הספרים

להזמנות מרוכזות ולפרטים: 053-3145900

לראותם

לראות את גדולי ישראל

עלון מס. 124 | חג הפסח תשפ"ג | יו"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות" | k.gilyonot@gmail.com

מעמד היסטורי ומרגש להנחת אבן הפינה
לפנימית הישיבה"ק "תורה בתפארתה" בקריית הישיבה באלעד
בהשתתפות מדרן ורבני גדולי ישראל

הגאון רבי ניסן קפלן ר"י דעת אהרן

בהתעצות עם מדרן פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א

מעמד לחיים לרגל הוצאת קונטרס וציון שנה
ליוסוד כולל זכרון משה אליעזר - גבעת המורה

ילדי תלמוד תורה "בני יששכר" בהר יזנה נוף הגליל במבחרן אצל גדולי ישראל

למידע והצטרפות לתוכניות:
בטלפון: 03-306-5834
בנדרים פלוס: ע"ש "השתדלות"
za580718393@gmail.com

הלוואה כשרה. פריסה נוחה.

השתדלות
התחברות חסידי חסידי

בניית גאון רבי גבירא יוסף לוי שליט"א
והאגודה הישראלית של ש"ס

בראשות מרנן ורבנן שליט"א
הכנס השנתי - סיום כתיבת חידו"ת
 ע"י מאות תלמידי בוגרי "קרן ההסעות" שע"י החינוך העצמאי

למידע והצטרפות לתוכניות:
 בטלפון: 03-306-5834
 בנדרים פלוס: ע"ש "השתדלות"
 za580718393@gmail.com

עשה למען חתונות ילדך

השתדלות

כנשיאות המאן רבי גבריאל יוסף לוי שליט"א
 והמאן רבי ישראל גוס שליט"א

יומא טבא לרבנן

הופיע ויצא לאור ספר

שיעורי רבינו יהושע העשיל

על מסכתות נדרים - יבמות

משיעורי

מרן ראש ישיבת 'יד אהרן'

הגאון רבי יהושע העשיל אייכנשטיין שליט"א

חדש!

קריעת ים סוף בעמוקה הצות ליל שביעי של פסח

מעמד ההלכה

במקום הגם בעמוקה

בראשות

מרן הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א

מרן הגאון הגדול רבי בנימין פינקל שליט"א

מרן הגאון הגדול רבי נפתלי זוסבוב שליט"א

בו עלו מרנן ורבנן גדולי הדור שליט"א לעמוקה
להודות ולחלל לה' בשמם של מאות התנים וכלות שגושעו
בזכות המעמד בהצות ליל שביעי של פסח בשנה שעברה
ולבקש שגם השנה יזכו כל תורמי ועד הרבנים
לראות את ישועת ה' בשידוך הגון בקרוב ובנקל

התנא הקדוש רבי יונתן בן עוזיאל זיע"א

36-36

השנה כולל מתארים בע"ה

קריעת ים סוף

בצמחקה

שלוחי "ועד הרבנים"
יעתירו בעמוקה
בהצות ליל
שביעי של פסח
עת רצון המסוגל לשידוכים.
וימשיכו להעתיך
יום יום עד שיבא
השידוך

ועד הרבנים
לעניי צדקה בארה"ק

1-800-22-1